

05
V-54

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.
Apare sub conducerea unui comitet de redacție

06/93
81

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

88

1

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544 704

16

ANUL V IANUARIE

1 9 5 2

24

* P / 5 4 4 7 0 4 *

Caragiale

CUPRINSUL

	Pag.
VERONICA PORUMBACU : Momente	5
ȘTEFAN IUREȘ : Premieră 1879	8
FLORIAN SAIOC : Intinerire	10
IOAN MEIȚOIU : Steaua de pe armă	12
VINTILA ORNARU : Poporului meu	14
CONSTANTIN NISIPEANU : Copii în America ; Afișul de pe stradă	16

★

ȘTEFAN GHEORGHIU : Drumul din pădure	19
--	----

★

ALEXANDRU ANDRIȚOIU : În Țara Moșilor se face ziuă	93
--	----

★

NICOLAE MARGEANU : Oamenii din compania treia	107
---	-----

★

NICOLAI ALECSEIEVICI NECRASOV : Gerul, moșu' cu nas roșu (În românește de Miron Radu Paraschivescu)	169
--	-----

OAMENII ȘI FAPTELE ZILELOR NOASTRE

MIRA IOSIF : Astăzi, — în anii ce vin	200
---	-----

TEORIE ȘI CRITICA

ZAHARIA STANCU : I. L. Caragiale, critic al regimului burghezo-moșieresc	225
N. MORARU : Lupta lui I. L. Caragiale pentru o artă consecvent realistă	236
EUGEN CAMPUS : Măestria lui I. L. Caragiale: arta de a exprima adevărul vieții	257
M. PETROVEANU : I. L. Caragiale, critic al spiritului mic-burghez	276

RECENZII

	<u>Pag.</u>
MIHAI GAFIȚA : Urmările unor metode greșite în muncă	287
LUCIAN RAICU : Din trecutul de luptă	291
Arh. PAUL CONSTANTIN : O contribuție la studiul relațiilor româno-ruse în artă .	293
D. DANITĂ : „Drumul cel mare”	296
I. ȘERBAN : Un exemplu de înaltă măiestrie artistică	298
BIBLIOGRAFIE	303

VERONICA PORUMBACU

MOMENTE

...În ziua ceea greu ne despărțeam.
Lumina iernii luneca pe geam.

Era un grup cu-obrajii arzători.
Din Reșița. La noi, la scriitori.

Vorbeam de cărți. Vorbeam de minereu.
Și cum ne-apropiam de jubileu,

un turnător crescut între furnale,
aduse vorba — despre Caragiale :

„La Reșița, nu doar la centenar
e scrisul lui aproape de-oțelari.

„Vin maldăre de cărți în librării.
Dar noi vrem tot mai multe. Suntem mil.

„La club le-am tot citit. Și vezi — așa e —
acum le-am vrea pe rafturi în odaie.

„Ni-e Caragiale-aproape, oaspăt darnic.
Și râzi când îl citești, cu-un răs amarnic...

„E'n râsu-acesta o povață grea :
Ai doborât o lume ! N'o uita !“

Atât a spus. Erau vreo zece inși.
După discuții-aveau obraji aprinși,

ca'n vremea șarjei, sus, între cuptoare.
Și cu un ceas'nainte de plecare,

au vrut cu toții să mai bată-un drum :
unde-odihnește scriitoru-acum.

...Vântul sufla prin ramurile goale.
O piatră doar. Un nume : Caragiale.

La câțiva pași pe-alee, 'nalte case
din marmoră cu bolți simandicoase

și lespezi mari, sub care rând pe rând
eroii lui intrară în pământ.

„Ce lume !” A trecut pe monumente
din comedii, din schițe și momente ?

Jupân Titircă mai avea și azi
sculptat pe bust, lăntucul dela ceas,

și Trahanache, iarăși „permanent”,
în bronz masiv de multiprezident,

cu soața lui, fidelă în sfârșit,
în somnul cel de veci a'nmărmurit,

cu Tipătescu'n dreapta, nu departe,
spre Joița'ntors chiar și în moarte.

...O altă-alee : poze de bon-ton :
un ofițer cu mâna la veston,

pe-a cărui ușă de cavou scria :
E. Bozdrugovici. Proprietatea Sa.

Și Rică, jurnalist și avocat,
cu-un angel pe mormânt, — îndoliat —

și Cașavenci și moșieri cu ștaif,
— în păr aici — vestiții din High-Life,

și parcă dinadins pe-aproape sta
„la datorie” Ghiță Pristandă,

în racla lui anume comandată
pentru spinarea mult încovoiată.

...Prin ramuri goale vântu-acum a stat.
O piatră. Și un nume'n ea săpat.

Născut în cincizeșdoi... la Haimanale.
Aici se odihnește Caragiale.

Un om modest, l'a cărui groapă-ajungi
nu pe alei : pe ulicioare lungi.

Dar el a scris nu'n marmoră-aurie,
un monument durat în veșnicie :

„...Ni-e Caragiale-aproape : oaspăt darnic.
Și râzi când îl citești, cu-un răs amarnic.

„E'n râsu-acesta o povață grea :
Ai doborât o lume. N'o uita !”

ȘTEFAN IUREȘ

PREMIERĂ 1879

Domnul Burdujea, cu soața lui,
merge la teatru. Seara premierei...
Dornic de artă niciunul nu-i, —
da'n societate așa se cere.

Dânsul, de pildă, ar prefera
să stea în birou, nu'n loji la teatru.
Poate c'ar mulge încă ceva
din făbrițele-i (are vreo patru).

Dânsei i-ar place astăzi cu Jean
să se'ntâlnească... I-ar pune nadă...
„Oh ! Spirituel, intelligent !“
...Poate la teatru tot o să-l vadă.

Vocea bărbatului mormăe gros :
— Fracu'... ce dracu ! Nu mai mă'ncap !
O redingotă nouă a scos.
Iată-l acuma : de-oglindă-i aproape.

„Proastă oglindă !” Nu-i e pe plac
mutra să-și știe cât e de slută.
Ce-are nevoie de'oglindă, de-un fleac ?
Ia hotărîrea : mâine o mută !

Strigă : „Anuțo, prea miști încet !”
Ea, cu acreală, își trage mănusa :
„— Tiens, imbécile ! Iar Anuțo ! Anette !”
...Pleacă la teatru soții Burdujea.

Pe scări coboară, țepeni și grași.
Ușa de trei ori încue, cu grijă.
— „Hei, pân' la teatru !” Lin, pe pavaj,
Lunecă guma roții de birjă.

Plin e parterul. Plin la balcon.
La cucurigu, — oameni ciorchine.
Jos, se privesc între ei prin lornion,
sus, galeria râsul nu-și ține.

...Jupân Titirică Inimă Rea
pleacă să-și facă rondul de noapte,
fără de grijă. Chiriac va sta
să-i străjuiască onoarea... cu fapte...

Soții Burdujea râd înghețat.
— Ce necuviințe !
— Eh, mahalale...
Acrele șoapte loja străbat :
„E-un oarecare domn... Caragiale...

Suflă, răsuflă, mișc'un picior,
dau de pe scaun să se desprindă...
...Să-și recunoască chipul nu vor
nici în această nouă oglindă.

...Și pe deasupra, cade pe ei
aspru lovind, turtindu-i grămadă,
din galerie bulgări mari, grei :
râsul și-aplauzele, ca o cascadă.

FLORIAN SAIOC

INTINERIRE

Un şir de strunguri sovietice-mari
Străbate hala dela un capăt la altul.
Se luminează de ziuă. Şi câţiva strungari
Sosiţi cei dintâi, îşi îmbracă halatul...

La capătul halei, în colţul din fund,
Un om mărunţel, cu păr de ninsoare
Şi-a pus ochelarii. Priveşte'ndelung
Maşina, — trăgând dintr'un muc de Țigare.

M'apropii de el. Ii spun : „noroc bun !”
Imi e cunoscut — l-am văzut în ziare...
Acolo-mi părea a fi mai bătrân,
Aici lângă strung, ce tânăr îmi pare !

— „Aş vrea să te'ntreb, ce taină-ai găsit
Şi cum de-ai trecut atât peste plan ?”
Unchiaşul surâse. În ochi m'a privit :
— „Cum eu îs bătrân, mult n'am de trăit,
Dar vreau să trăiesc trei ani într'un an...

Că'n țara-mi de astăzi eu ieri slugăream,
Deşi o iubeam... trăiam aci'n ea,
Flămând, obosit — așa 'mbătrâneam
Şi țara simţeam că nu este a mea...”

Luă de pe strung o piesă în mâini :
— Aceasta e taina, nu-i mare scofală.
E drept, m'am gândit vreo trei săptămâni...
S'o fac ? Oi putea ? Am stat la'ndoială...

Dar sufletul meu și inima mea,
Și părul meu alb și șubredu-mi umăr,
Cu fabrica asta, cu țara creștea...
Vedeam că-s bătrân, — simțeam că sunt tânăr...

Să pot rotunji cărbuni colector
Pierdeam prea mult timp și tot ieșeau prost.
Și mai greu era, cu cel polizor :
Ba-i spargi, ba îi rupi... dar azi au un rost.

Prind șase cărbuni la strung dintr'odată..."
Soseau muncitorii în hală pe rând,
Ba chiar lângă noi veni și o fată.
— Noroc, măi tovarăși ! salută surâzând...

Și moșul îmi spuse : — „Dau drumul mașinii !”
Fu simplu și scurt... Cu'ndemânatece mâni,
Apăsă pe buton și prinse cărbunii...
Ii scoase rotunzi — sunt gata, sunt buni.

Pe când îi priveam, mirat mă gândeam :
Așa'ntineresc în țară, bătrânii...

Iar el îndârjit, cu 'ncredere 'n glas,
Mă prinse de mână — spunând mai departe :
— In țara-mi de azi, eu n'am să mă las
Pân' ce nu 'mplinesc un veac jumătate...

IOAN MEIȚOIU

STEUA DE PE ARMĂ

*In memoria eroului sergent-major
Alexandru Belate.*

El i-a dat pușca și i-a spus atât :
„E arma lui : fii dârz și hotărit“.
Răspunse-atunci sergentul-ochitor :
„Un scut voi fi, tovarășe maior !“

...De clipa asta vie-și amintea
Sergentu'n cort, ștergându-și arma sa.
Către amurg era ; și cerul greu
De pâcla sură, cobora mereu.

Curată era arma ; peste ea
Ca un arcuș, încet, palma-și trecea.
Dar dedesubt, aproape de cocoș
O pată sta : un mic luceafăr roș.

O pată sta : de sânge viu, aprins ;
„Ea a rămas aici cu dinadins
De'naintaș ca să mă lege încă
Mai mult, prin mărturia ei adâncă“.

Gândea sergentul, se-apleca spre ea,
Și un fior prin suflet îi trecea.
Către amurg era ; și cerul greu
De pâcla sură, cobora mereu.

„...Și-a fost acest înaintaș, măi frate,
Strașnic soldat, un om și jumătate,
Neînfricat, din soi nou de plămadă
Necruțător cu haitele de pradă.

N'ai să te miri dece isbit-a, deci
Când le-a'ntâlnit pe talnice poteci ;
N'ai să te miri dece'ntr'a lor grămadă
El a intrat cum intră o grenadă".

Cum s'ar putea să nu-l păstrăm aici
In inimă — soldații mei voinici —
De vreme ce de fapta-i de erou
O stea de sânge-i martor și ecou ?

Ștergea sergentul arma, precum zic,
Dar ocrotea luceafărul cel mic.
Nu e o vrajă, nu-i un talisman —
E legământul noului oștean.

...Se'nsenina. In post intrând ostașul
Doar ochi era, adulmecând vrăjmașul.
De pază stând, simțea că lângă el
Poporu'ntreg de strajă sta la fel.

Veghea sergentul. Țeava scânteia
Atentă către cei porniți la pradă.
Nici când din mână arma nu-și va da
Luceferi noi de-ar fi pe ea să cadă.

VINTILA ORNARU

POPORULUI MEU

Te-am îndrăgit și când sub bici gemeai
Și drumul căutai prin bezna crudă,
Și când din bucium lupta o vesteai,
De-au stat în loc păduri să te audă.

Cu Doja-ai fost pe înroșitul tron.
Cu Horia pe roată ai scrâșnit.
Și'n nouăsute șapte, printre domni
Ai șuierat cu coasa îndârjit.

Dar bice, plumbi și roți și iatagane
Să te răpuie'n vremuri n'au putut.
Mai vie'în fața poftelor dușmane,
Te-ai înălțat cu pieptul ca un scut.

Străpuns de plumbi, acolo pe sirenă,
Cu mână încleștată ai rămas,
În vremea aceea neagră, de gheenă
Când Grivița n'a dat 'napoi un pas.

Escorte de jandarmi te-au dus în fiare
La judecăți, la Cluj, Craiova, Iași...
Și te-ai călit pe lespezi de'nchisoare
În asprele celule dela „Haș”.

Și azi, când vremuri noi zidim în țară,
Când visuri mari de visul tău ne leagă,
Noi știm că'n tine vlaga și-o'ntrupară
Strămoșii din istoria întreagă.

Și ție-ți arată drum larg deschis
Cel ce-a crescut în casa dela Gori.
Să-ți îplinești azi mult visatul vis,
Ți-au dat putere ei, liberatorii.

Tu crești cu primul nostru cincinal
În munții cu pădurile bogate,
În straturi de cărbune și metal,
În Bistrițele noastre sbuciumate.

De pază în uzine-s ochii tăi...
Stahanoviști cu tine sunt la strung...
Și stâlpii de lumină mari și grei
Prin tine'n sate și cătune-ajung.

În Dobrogea, în arzător pustiu,
Tu, Dunării spre Mare cale-l tai —
Ca mâine în nisipul argintiu
Să rădă holda grâului bălai.

În sate, becuri ne aprinzi în case,
Vei trage fire noi dela Bicaz,
Și'n colective lanuri de mătase
Ai copt cum nu aflarăm până azi.

La creșe, pruncii noștri îi veghezi,
Toți pruncii care-i naște astăzi țara.
Și-i tragi în săniuțe prin zăpezi,
Și-i plimbi în brațe'n parcuri, primăvara.

Iți stă pe armă mâna încleștată,
De strajă păcii 'n zidul de popoare.
Ai ! De-o'ncerca dușmanul vreodată
Pământul să ți-l calce în picioare,

Și să-ți prefacă'n scrum făptura ta, —
Iți va cunoaște fața-adevărată :
Cu sângele-i, pământul va'ngrășa,
Să nu ți-l mai dorească niciodată !

CONSTANTIN NISIPEANU

COPII IN AMERICA

New-York. Unei fetițe în odaie,
Măicuța ei îi netezește părul.
A fost la joacă și-a mâncat bătaie,
Că a strigat puternic, adevărul...

Judecător era un prunc : gătit !
Și se făcea că ea e comunistă...
Bătea în ramuri vântul liniștit
Și ea-și legase părul în batistă.

Copii cu puști și fete cu păpuși,
Stau în grădină, martori, la proces.
Jandarmi, închipuiți, stăteau la uși.
Numai poporul nu avea acces.

Erau ei toți cei fără de cuvânt,
Cei căror viața nu le dase-averi...
Bieți muncitori de fabrici și pământ,
Argați, mineri tăcuți, și-atâți șomeri.

Sta inculpata, dreaptă, în picioare.
Ochii-i priveau senini, în depărtări.
Și'n ei simțeai o flacără de soare,
Gata s'aprindă 'n lume alte zări.

Un procuror grăsan, cât o răgace,
O acuză că-i anti-americană,
Și că instigă lumea pentru pace...
„S'o condamnăm la moarte pe dușmană !”

Apoi, s'a dat cuvântul de-apărare.
C'un glas prin care străbăteau fiori,
Fetița fu o dârză-acuzatoare,
Izbind pe-adevărații trădători.

„Din țara noastră 'ntinsă și bogată,
Trimiși mi-au fost părinții în război.
Și mulți copii rămas-au fără tată.
Redați-ne părinții înapoi.”

Atât a spus. Și a urmat tortura.
Un dolofan cu hainele călcate,
Sărind la ea, cu pumnul i-a 'nchis gura.
Și câți i-au aruncat cu pietre'n spate !...

Și ceata de copii s'a rupt în două.
Cu pumnii mici și pietre s'au bătut.
Cu sânge'n iarbă a'nceput să plouă...
Invins-au cei ce fetei i-au fost scut !

...New-York. Unei fetețe în umeda odae,
Măicuța ei îi netezește părul.
A fost la joacă și-a mâncat bătaie,
C'Americei nu-i place adevărul.

★

AFIȘUL DE PE STRADĂ

Afișul de pe stradă mă'nfioară.
O mamă-și duce'n brațe pruncul mort...
Din tâmpile-i curge sânge... Și e seară...
La noi, aici, eu pruncul viu nu-l port.

Imaginea pictată-mi ține calea
Copilul mort mă urmărește'n gânduri,
Și coreana-și poartă'n brațe jalea,
Și parcă strigă : „N'am nici patru scânduri” !

Cuvintele'n privire și le spune...
Și parcă văd în țara ei, departe,
Orașe prefăcute în carbune...
Și-atâți copii, căzuți, cu tâmpile sparte !

Privesc afişul ; caut un răspuns.
Şi ochii ei mi-l dau, — de peste zare
se'ntorc spre mine ; parcă m'au străpuns :
„Mi-i pruncul mort ; poporul meu nu moare ;

Mi-i pruncul mort. Din ură mă înfrupt'
Şi simt că ura ei în mine-i armă,
Şi simt că-s gata orişicând să lupt,
Copiii lumii'n linişte să doarmă !

DRUMUL DIN PĂDURE

I

Frământarea

Sus, deasupra porților, se legăna în bătaia vântului de seară firma de tablă. Literele șterse, cojite de soare și ploaie, abia mai lăsau să se citească cuvintele: „Bradul” — scris cu slove mari, galbene — iar dedesubt: „Fabrică de cherestea” — însemnat cu litere mici.

Se stărnise un vânt din ce în ce mai puternic. Tabla firmei, spânzurată de bulumacii porții, țiuia și tremura cu desnădejde. Tot cu desnădejde tremurau și crengile plopilor ce se înșiruiău dincolo de porți, pe laturile aleii. Frunzele ruginii-roșcate, pălite de toamnă și de zilele începutului de iarnă, se desprindeau din ramuri și se așterneau jos, într'un covor pestriț și des...

În înserarea ce se lăsa cu încetul, curtea fabricii părea pustie, atelierele parcă dormeau. Se sfârșea ziua de Decembrie și pe cer nu erau nici nouri și nici semne de vreme rea nu se arătau. Vântul aducea cu el răsuflet cald, mângâietor, purtat pe aripi nevăzute din îndepărtatele zări ale sudului. Pretutindeni stăpână era aceeași liniște împovăraătoare, de necuprins...

Intr'un târziu, dinspre depoul de dincolo de ateliere răzbi un șuerat prelung de aburi sub presiune. Șueratul crescău grăbit, apoi se stinse cu un pocnet sec și locul i-l luă un pufăit rar, deabia auzit. Pe ușile larg deschise ale depoului se arăta, fără grabă, locomotiva cea mică. Mai întâi i se văzu botul rotund și pâlnia coșului ce depăna rotocoale de fum; pe urmă, cabina dela fereastra căreia privea atent mecanicul cel bătrân; după aceia tenderul...

Când se află cu totul în curtea largă, mașinuța de fier pufăi repezit și luă viteză, alunecând sprintenă dealungul liniei înguste.

În clipele acelea se apropiău pe aleie, venind dinspre atelierul de întreținere, electricianul Ion Negoiaș și ucenicul său.

Electricianul mergea grăbit, dus pe gânduri. Ochii săi negri, cu lumini de blândețe în pupile, cătau fără noimă în frunzarul foșnitor. Pe fruntea umbrită de cozorocul șepcii de piele, avea întipărită întunecimea frământării. Pricini adânci păreau că-l răscolesc și-l îndârjesc la mers.

Ucenicul care umbla alături, își arunca din când în când privirea, cu nedumerire, la fața lucrătorului. Tăcerea acestuia îl întrista și buzele lui roșii-fragede, de băețandru, se strângeau într'o încheștare dureroasă. Atunci, chipul i se întuneca ușor; mâna-i mică cuprindea și mai vârtos gâtul trăistuței ce-o ducea cu sine. Pasul prea mărunț, fără spor, și-l sălta zorit, să nu rămână în urmă.

În apropierea terasamentului se opriă și așteptară trecerea locomotivei. Când fluerul ascuțit al mașinei spintecă văzduhul, electricianul își înălță privirea. De sus, dela fereastra cabinei, mecanicul își flutura spre el mâna negricioasă și puternică. Abia îi auzi glasul :

— Noroc, Ionică...

Vru să-i răspundă bătrânului Simion, dar mașinuța se îndepărtase pe linie, învăluită în pânza subțire a aburului. Mecanicul scoase capul pe fereastră uitându-se îndărăt. Electricianul își duse mâna la cozorocul șepcii și-l salută. Apoi porni mai departe. În urma lui, scai, țâșni din loc ucenicul.

Curând ajunseră la ușa principală a atelierului celui mare și intrară. Dincolo de prag îi întâmpină un aer stătut, cu iz de rumeguș umed și putred. Pășiră domol, cu grije, de parcă se temeau să nu tulbure liniștea mașinilor înțepenite.

Somnul neobișnuit în care era cufundat atelierul îl copleși pe electrician. Din ce privea, crețurile frunții lui înalte se adânceau, pleoapele i se îngustau ca la o răfuială. O ciudă răscolitoare începu să pună stăpânire pe sufletul său. În jur, totul rămânea la fel de nemișcat ; și gaterile și celelalte mașini. Iar nemișcarea aceasta îi aminti lui Negoită chipul hidos al patronului, cu zâmbetul strâmb pe buzele-i groase. De undeva, din străfunduri nepătrunse, lui Negoită i se părea că-i aude glasul batjocoritor și ironic : „Na-vă lucru... Na-vă producție...“. Îl simți pe ucenic alături și se rupse îndărjirii care-l cuprindea. Se întoarse și întrebă :

— Unde zici, măi Lae, că-i firul acela neizolat ?

Ucenicul arătă cu mâna la peretele ce despărțea cele două ferestre :

— Chiar aici, la tabloul electric, nea Ionică...

— Așa... Fără altă vorbă, electricianul o porni într'acolo.

Un timp cercetă cu atenție siguranțele și șaltărul. Pe urmă resfiră firele, și-l dibui pe cel cu pricina. Ochii îi clipiră ; sprâncenele arcuite i se înălțară. Își dădu cu o mișcare a mâinii șapca pe ceafă și flueră a mirare :

— Ei, drăcie !

Îi făcu semn și lui Lae să se apropie și-i arătă firele :

— Vezi tu, băiete, zise electricianul povățuitor, — izolatorul cel vechiu a putrezit și s'a rupt. Și la celălalt fir îi la fel. La o atingere făcea scurt-circuit. Asta ne mai lipsea nouă, acum...

Trase șaltărul, întrerupând curentul. Apoi urmă :

— Bine ai făcut Lae, că te-ai uitat la tablou... Dă-mi izolirul...

Ucenicul, care ascultase cu băgare de seamă, desfăcu trăistuța, scotoci înăuntru și scoase la iveală un colăcel de pânză neagră, lipicioasă. Îl întinse electricianului. Pe urmă ochii i se fixară mari și luminoși la mâinile harnice ale acestuia.

Puțin mai târziu scârțâitul ușei alungă liniștea coborită peste atelier. Lae își întoarse privirea. Mâinile harnice ale lui Negoită se opriă și ele din lucru. Electricianul câtă cercetător spre intrare.

Lângă ușa stătea un om înalt, uscățiv la trup ; își rotea privirea vioaie peste gaterile rânduite în încăpere. Când îl zări pe Negoită, omul se luminea la chip. Porni grăbit spre acesta.

— Era să merg la dumneata acasă, tovarășe, zise noul venit, oprindu-se lângă Lae. Credeam că ai plecat...

Pe buzele electricianului se înfiripă zâmbetul... un zâmbet dureros însă, și care se șterse atunci când ochii lui priviră la fereastră. Vorbi :

— Adevărat, tovarășe Balint... Ar fi timpul să lăsăm lucrul pe ziua de azi... ora-i târzie... îi seară... Dar cine se mai gândește acu la odihnă ? !

Balint ascultă tăcut și nu spuse nimic. Doar fruntea i se tulbură de-o tresărire ușoară. Înțelegea durerea din sufletul lui Negoită. Aceași durere îi împungea și lui inima. Nu era însă momentul să fi început discuția despre câte toate nu sunt la locul lor în fabrică. Își întoarse ochii către firele resfirate și întrebă :

— Dar ce s'a întâmplat, frate, cu tabloul electric ?

Electricianul se uită mai întâi în ochii lui Balint, apoi îl învâluie cu o privire caldă pe ucenicul de alături. Zise :

— Ia, mai devreme l-am trimis pe băiatul ăsta să mai vadă ce-i prin atehiere. A dat de un fir neizolat și-a venit fuga la mine. La început am crezut că-i o nimica toată... Acum văd ce-ar fi putut ieși de aici...

Apucă de învelișul putred al firului și-i sfâșie. Firișoare de praf se împrăștiară odată cu pârâitura uscată a pânzei vechi. Electricianul urmă de astă dată cu ton de îngrijorare :

— La o fabrică în care se lucrează cu lemn, un incendiu ar bucura dușmanul...

Gândul nenorocirii ce s'ar fi putut abate peste întreprindere îl făcu pe Balint să clipească neliniștit. Și așa aveau ei destule pe cap ; cu patronul, cu lipsa materialelor... Privi la fața îmbujorată a ucenicului. Zise :

— Bravo, măi prichindelule, bine că ai băgat de seamă.

Pe urmă ochii-i umbriți de aceeași neliniște i se ținutură către electrician. Continuă :

— Trebuie să avem grije, tovarășe Negoită... Instalația fabricii este veche... De mult ar fi fost nevoie de-o reparație generală... I-am spus-o și patronului... Se tot vaită că n'are bani pentru treaba asta... Mă înțelegi... Apoi, pentru Man numai beneficiile sunt importante. Ce-i pasă lui, fabrica-i asigurată... De aceea trebuie să avem noi grije... Pe noi ne-ar lovi nenorocirea, nu pe el... că doar aici e pâinea și inima noastră...

Spunând acestea, uitătura lui gravă alunecă spre mașinile mute, înlănțuite în tăcerea inserării. Aici, lângă ferăstraie, văzuse el de atâtea ori pulsând viața... Oameni mulți forfoteau de colo, colo. Camioanele aduceau butuci și scoteau afară scânduri multe, cu miros proaspăt de brad spintecat. Bătaia gaterelor nu înceta o clipă... Atelierul își ducea munca din plin...

Uitându-se când la Balint rămas pe gânduri, când la mașinile spre care privea acesta, Negoită își pierdu răbdarea și zise :

— Eu nu mai stau, tovarășe... Nu mai pot sta... În noaptea asta plec la București... Am să-l caut acolo pe Man... Fără el n'am să mă întorc... fii sigur... De găt l-aduc...

Balint își legănă ușor capul :

— Nu, frate... După patron n'o să alergăm noi... Ducă-se pe pustii ! Nouă, timpul ne este prețios... Avem lucruri mai importante de făcut...

Pe fruntea electricianului se săpa tot mai mult nedumerirea. Nu-i erau clare vorbele celui alt. Murmură cu durere în glas :

— Dar fabrica stă... Și Man...

Balint îl strânse tare de braț. Spuse răspicat :

— Noi totuși, o să facem fabrica să pornească, tovarășe Negoită ! Apoi continuă pe ton mai liniștit :

— N'ai putea să-l lași pe Lae cu repararea firelor ?

— Sigur că ași putea ! — răspunse Negoită, cu mirare. Lae doar se pricepe...

— Atunci lasă-l pe el, frate... Noi să mergem la biroul celei de partid. Avem de vorbit în seara asta...

★

Umblau alături, tăcuți, pe aleia ce ducea la clădirea dela poarta fabricii. Furați de liniștea nopții ce cădea, părea că n'au nimic să-și spună ; că fiecare își trăește mai curând propriile frământări.

Negoită pășea cuprins încă de o nedumerire sâcâitoare. Se întreba : „Ce-o fi având secretarul celei de partid să-mi vorbească“ ? Balint tăcea, chibzuind ca de obicei în sinea lui.

„Desigur, tot problema fabricii e la mijloc“, își zise Negoită. În toată treaba asta cu fabrica își avea și el vină. A așteptat prea mult până să hotărască ce are de făcut. Iar când s'au hotărât, el și întreg comitetul sindical, a fost prea

târziu ; Man plecase... Negoiaș își aminti de toate câte se petrecuseră în ultima săptămână.

Cu câteva zile în urmă, se ținuse ședința de partid. În ședința aceea îl criticase aspru pe Florea Nalbă. Atunci începuse el să simtă că lucrurile nu mergeau tocmai bine. Cerase cuvântul și vorbise cu asprime : „Tovarășul Nailbă nu duce munca cum trebuie. În ultimul timp l-a cuprins o delăsare de neîngăduit la un membru de partid. A uitat că-i secretar al comitetului de fabrică. Așteaptă să fie chemat la ședințe gata organizate de alții. Dar tocmai el trebuie să fie motorul și organizatorul muncii, alături de președinte“.

Comuniștii strânși în ședință l-au ascultat liniștiți, fără murmur. Nimeni nu i s'a ridicat împotriva... La cuvânt, și Stoica tâmplarul, și Simion mecanicul, și Ludovic gateristul i-au dat dreptate. Prea se făcuse Nalbă vinovat de-o amorțeală în munca pe care i-o încredinșaseră muncitorii fabricii. Până în cele din urmă însă, Florea Nalbă își recunoscuse greșelile, în fața membrilor de partid.

Și-au mai fost și alte lipsuri.

Parcă îi vede pe membrii comitetului sindical adunați în ședință. Luase cuvântul Măcriș ; toți ceilalți îl ascultau cu frunțile încruntate. Măcriș asta făcuse o propunere care pe Negoiaș îl revoltase : „N'are niciun rost să mergem la patron și să-i cerem să nu întârzie cu plata salariilor“, — spunea social-democratul. — Stabilizarea l-a lovit rău pe Man... N'are bani“...

Așa vorbise Măcriș. Negoiaș sărise ars depe scaun, ba chiar ridicase o leacă tonul : „Cum poți susține una ca asta, măi Măcriș !? Asta-i vorbă de salariat ? Pe Man îl plângi ? Știi bine că a vândut vagoane întregi de cherestea dela stabilizare încoace... A luat șapte piei depe cumpărătorul particular. Are depozit în București, la marginea orașului. Vinde mai mult cu bucata, că așa îi iese câștigul mai mare. Zi, l-a lovit stabilizarea ? Tu pe Man îl vaiți... Uită că dela stabilizare până acum muncitorii fabricii au dat zeci de vagoane de materiale pentru construcții... Ei, unde sunt materialele astea ? În curtea fabricii ? Vezi bine, în curte nu-s ! Man le-a vândut ! Munca noastră a vândut-o... Dar munca trebuie să ni se plătească... Pentru plata muncii noastre, chiar mâine dimineață om merge la Man...“

Și s'au dus la patron. Nu l-au găsit. Man plecase lăsând vorbă că după bani s'a dus... „Vezi, tovarășe Negoiaș“, zisese Măcriș, privindu-l triumfător. „Nu văd nimic, îi răspunse. Văd doar atât, că ai bătut câmpii prin birouri. Poate că și lui Man i-ai spus că o să venim după salarii...“

Atât îi vorbise lui Măcriș. Și parcă tot nu-i spusese ceeace merita să-i spună : că-i un om fără conștiință, un trădător...

...Vântul răbufni pe neașteptate, aruncându-i câteva frunze în față. Negoiaș trase cu coada ochiului spre Balint.

„Poate că vrea să-mi vorbească despre munca sindicală. Oricum, în treaba asta cu fabrica, am și eu o vină... N'am fost destul de energic... N'am fost...“

După ce aprinse lumina, Balint se duse la biroul de stejar. Se întoarse domol, dus pe gânduri și privi la fruntea încă umbră de nedumerire a electricianului. Zise :

— Ia loc, frate...

Pe urmă se așeză și el de cealaltă parte a biroului, în fața lui Negoiaș. Se scotoci în buzunarul hainei și scoase un pachet cu țigări. Vru să-l întindă mai întâi celui alt, dar își aminti că acesta nu fumează. Așa că aprinse doar pentru el o „mărășească“. Trase fumul adânc în piept, apoi vorbi :

— Suntem în impas cu fabrica, tovarășe Negoiaș... Da, da ; suntem în impas...

Vocea îi era gravă și răscolitoare. Negoiaș își înălță privirea. Balint se încruntă.

— Patronului puțin îi pasă, — continuă pe același ton, secretarul. Nu-i vorbă, nici nu ne putem aștepta la turte calde din partea lui. Adevărul este că a reușit

să ne tragă pe sfoară, pe mine, pe dumneata, pe noi toți... Și iată urmările; fabrica stă, oamenii n'au de lucru, salariile sunt neplătite... Ce să zic, o întreagă harabură...

Se ridică și începu să se plimbe prin încăperea strîmtă. Negoită îi urmări umbletul ușor și sigur. Apoi îl văzu pe secretar întorcându-se din nou la locul de lângă birou. Fața acestuia se lumină de-o hotărîre neclintită când vorbi :

— Dar noi n'o să lăsăm lucrurile să meargă tot așa. Poporul nostru are nevoie de chereștea în zilele acestea de după război. Abia sîntem în anul patru'si'sapte... Sînt multe de construit... Așa că nu putem sta locului... Oameni avem. Gateri avem... Ne lipsește doar materialul... Și ne lipsește pentrucă am lăsat gospodărirea fabricii pe mâini necurate... Ne-am zis să punem mai întâi la punct munca din ateliere... Asta n'a fost rău... Dar nu trebuie să neglijăm nici problemele generale ale fabricii...

Cuvintele lui Balint îi aprinseră electricianului sufletul. De două ori se înălță să zică și el ceva, dar se răsghîndi. Pe urmă, când secretarul îi ceru părerea, răspunse șovăind :

— Ii drept, tovarășe Balint. Iată, eu de ieri n'am astîmpăr. Imi spun me-reu că în toată treaba asta am o mare vină...

— Fiecare avem câte o vină, adăugă secretarul.

Negoită urmă :

— Și mă mai gîndesc cum de ne-a scăpat nouă Man din mână... Abia îl făcusem să mi simtă forța, puterea noastră... Poate că am fost prea încrezători...

Zări sprincenele secretarului înălțându-se și tăcu. Acesta vorbi :

— Ai dreptate... Am fost prea încrezători... Lingușirea și teama lui Man de forța noastră ne-au făcut să slăbim lupta... Asta a fost o dare înapoi... Dușmanul a avut răgaz și posibilitatea să ne lovească... De lucrul ăsta mi-am dat seama și eu abia astăzi...

Strivi țigara în scrumiera de sticlă aflată pe birou. Apoi continuă cu voce mai liniștită :

— În după-amiaza asta am fost la județeană de partid. Le-am spus și tovarășilor de acolo cum e cu fabrica. „Acu vii, tovarășe Balint ? — m'a întrebat Nestor, secretarul județenei. Acu, după ce fabrica stă de două zile? Ce faceți voi comuniștii, acolo ? Ia spune“. Ce era să spun ? Am privit la Nestor încurcat și m'am căit că nu m'am dus mai din vreme la partid. Am răspuns : „Il așteptăm pe Man să se întorcă“. Nestor a zămbit nemulțumit : „Zi așa, dacă afurisitul de Man nu vine o lună, un an, fabrica trebuie să stea ! Patronul petrece la București, fără grije, iar noi facem de gardă la poarta fabricii : doar, doar o să pice ! Halal de așa treabă... n'am ce zice“. Am simțit în clipa aceea sângele năvălindu-mi în obraji. Câtă dreptate avea Nestor !... Din câteva cuvinte mă făcuse să-mi dau seama de felul meu greșit de a vedea lucrurile. M'am gîndit bine și am spus : „E drept... Ca fabrica să meargă, ar trebui să ne vină materialul din munți. Dar aflasem că nici acolo, la tăetori, lucrurile nu merg bine... „Ce propui ?“ m'a întrebat Nestor. „Propun să trimitem pe cineva la forestieri... Un om de nădejde, care să pună lucrurile la punct“... Nestor s'a luminat. „Ei, vezi, a spus el, aici am vrut să ajungi“. Apoi mi-a citit o scrisoare pe care o promise chiar azi dimineață dela Ciurdea, secretarul celei de partid a exploatării forestiere. Scria în hîrtia aceea de piedicile pe care le întâmpină tăetorii în munca lor. Cu greu o scot la capăt. Finescu, administratorul pădurilor regale, le-a închis drumul care trece pe locurile domeniilor. Vasăzică a împiedicat transportarea buștenilor la rampă. Dar mi-am adus aminte de o convenție veche încheiată de Man cu administrația domeniilor. A costat bani grei înțelegerea asta cu regele. Man a plătit fără să crănească ; știa că scurtînd drumul, își poate exploata mai bine pădurile. Secretarul județenei ne-a sfătuit să redeschidem drumul imediat. Ne-am gîndit atunci cine să meargă la exploatarea forestieră... Până la urmă s'a hotărît ca să mergi dumneata.

Fața lui Negoită se luminează. Deci asta avea Balint să-i comunice : sarcina dată de partid. Trebuia să meargă să-i ajute pe forestieri. Se simțea măgulit și fericit de asemenea veste. Ochii i se fixară scânteietori pe chipul secretarului, care-i aștepta răspunsul. Rosti cu hotărâre :

— Am să merg...

— Stai, stai, n'o lua așa repede, îl întrerupse Balint, zâmbind. Gândește-te bine... Asta nu-i o muncă oarecare...

— M'am gândit, tovarășe...

— Bine, frate.

Secretarul celei de partid se ridică în picioare. Privirea îi era mai înșeninată, fruntea mângâiată de-o șuviță sură, mai limpede. Înălțându-se la rândul-i din scaun, Negoită păru că așteaptă încă ceva. Balint îl înțelese. Se apropie de el și zise :

— Acolo ai să iei legătura cu Ciurdea... Il cunoști destul de bine. Ii cam nehotărât. Finescu l-a pus în grea încurcătură... Impinge-l o leacă din urmă... și pe ceilalți membri de partid... Să nu uitați o clipă că fabrica trebuie să aibe lemn, că oamenii trebuie să lucreze. Deschideți iar trecerea prin pădurea regală... Avem dreptul s'o facem...

Il bătu pe electrician pe umăr. Continuă :

— Totodată să ții legătura cu noi... La nevoie să ne ceri sfatul. Acolo ai telefon instalat de curând. Ai numărul nostru ?

— Da.

— Și pe cel dela județeană ?

— Și pe acela.

— Foarte bine. Dacă trebuie telefonezi și acolo... Totdeauna ai să găsești pe cineva la partid... Lămuriți ?

— Lămuriți...

Secretarul îl privi o clipă, drept în ochi, apoi zise iar :

— Așa... Cum spuneam, pleci chiar în noaptea asta. Am să vorbesc eu cu Simion să te ia cu trenul la trei și jumătate. Ai să-l aștepți la ora aceea în dreptul șopronului de lângă gardurile fabricii. O să-i telefonez și lui Ciurdea... Să știe că vii acolo ca să-i ajuți...

Se căută în buzunarul hainei și scoase la iveală o bucată de hârtie pe care o despătură fără grabă. I-o întinse electricianului.

— Ai aici o copie după convenția aceea. E bine să știi despre ce este vorba. Arat-o și oamenilor dela exploatare. Să știe și ei...

Negoită luă hârtia, îi parcurse dintr'o privire rândurile, apoi o împătură și-o vârî în buzunarul hainei, lângă celelalte acte.

— Să fiți cu ochii în patru, îl sfătui Balint. Să nu uitați nici o clipă că dușmanii noștri nu stau cu brațele încrucișate mai ales acolo, în pădure, unde oamenii sunt rupti de unele probleme care se frământă în oraș. Vorbește cu ei și cunoaște-i bine. Să stai până când ai să-ți dai seama că lucrurile s'au îndreptat.

Il privi stăruitor și zâmbi prietenos.

— Ei, ce zici frate, când o să avem buștenii ca să pornim fabrica ?

Cu privirea strălucitoare, Negoită spuse, plin de încredere :

— Cât de curând... Poate chiar mâine...

— Atunci cu bine, frate...

Iși strânsă puternic mâinile și se despărțiră.

La fereastră, noaptea se arăta sură, pălită de lumina slabă a lunei.

II

Noaptea

Se opri în marginea terasamentului, sub șopronul de lângă gardul fabricii. Clipele treceau încet, tot atât de încet ca atunci când se aflase în casă așteptând cu nerăbdare ora plecării.

Un timp, ochii lui cătară la cerul încărcat de nori subțiri, întinși. În întunericul adânc, liniștea era largă și nepătrunsă. Apoi privirea îi alunecă dealungul liniei ferate pe care o distingea cu greu în noapte. Locomotiva se apropia grăbită. În dreptul șopronului, mașinuța își încetini deodată mersul. La fereastra de observație se arătă mecanicul care-i făcu semn :

— Hai Ionică, băiete...

Dintr'un salt Negoită fu sus, pe scărița de fier.

Mecanicul apucă puternic bara de pornire și-o trase în jos. Pufăiturile mașinii deveniră mai rezezi, duduțul roților mai grăbit.

Electricianul privea între timp când la mecanic, când la indicatoarele de presiune. Simți o clipă dogoarea aspră a cazanului încins, a gurii de foc în care ardeau într'un jar puternic lemne multe. Dela focul din pântecul mașinii ochii lui se ridicară spre fața bătrânului Simion. Privirile lor se întâlniră.

— Pari nedormit, Ionică, zise deodată mecanicul.

Negoită își aminti atunci de noaptea care trecuse anevoie, fără somn și odihnă. Il văzu pe bătrân cuprins de așteptare și vorbi :

— Grija, nea Simioane... N'am avut liniște... mi-era teamă să nu vin târziu...

— Las'că știu eu, murmură mai mult pentru sine, mecanicul.

Electricianul se căzni zadarnic să-i prindă cuvintele. Le acoperise trepidația locomotivei, smucită înainte de puterea aburului. După o clipă, bătrânul Simion zâmbi la un gând, apoi deveni serios și întrebă :

— Și zi, n'aveai liniște, Ionică ?

— N'aveam...

Așezat sub lampa aprinsă care se clătina, bătrânul dădu din cap :

— Și noaptea trecea greu ?

— Greu...

— Și te plictiseai ?

— Da.

Bătrânul mai legănă odată din cap și-i aruncă o privire furișe. Pe urmă se porni să zâmbească cu înțeleș. Zise :

— De Ionică, așa-i omul neînsurat... N'are casă, n'are liniște.

Negoită se încludă :

— Iar începi cu vorba dumitale ?

— Iacă încep, răspunse mecanicul. Am dreptate ? Am...

Negoită se întoarce rezemându-se de parapetul ferestrei de observație. Stătea aplecat cu capul înainte, privind în noapte, la drumul de fier pe care-l înghițea botul locomotivei. Dela locul său mecanicul mai murmură :

— Dacă m'ai asculta tu pe mine, băiete...

Negoită însă nu-l mai auzea. Il năvăliră deodată amintirile.

...Simion i-a fost și-i mai este ca un părinte. Intr'un timp i-a fost chiar meșter ; în primul an de ucenicie. Apoi fusese concediat. A stat șomer, până ce Man a cumpărat locomotiva. Atunci s'a rupt de vechea meserie și a devenit mecanic. În călătoriile pe care le făcea adesea către văile munților cu „armăsarul de foc“ — cum îi spunea el locomotivei — uita de toate necazurile și asprimele vieții. Avea bătrânul șapte copii, trei băieți și patru fete.

Dela o vreme se cam pornise să-l piseze : „Dece nu te însori, Ionică ? Însurătoarea te-ar face să te simți om în rândul oamenilor. Îți dă ea griji, dar îți umple sufletul de bucurie... Ai familie, copii, ești mândru de tine și de ai tăi. Și sunt atâtea fete în lumea asta... Tot să-ți alegi“...

Drept e că fete sunt multe pe lumea asta. Dar din câte întâlnise Negoită, sufletul lui tânăr nu se aprinsese prea mult după niciuna ; de parcă în inima lui era loc pentru o anume fată pe care încă n'o văzuse, încă n'o întâlnise.

Ceva îl pișcă de obraz și-i alungă gândurile. O scânteie țâșnită pe coșul locomotivei rătăcise până la ei. Iși duse mâna la față și frecă locul arsurii. Apoi la

fel de liniștit privi scânteile multe ce sbucneau pe pâlnia coșului, linia pe care o înghițea roțile flămânde ale mașinuței...

Intr'un târziu, când auzi sunând a fier căzut pe platformă se întoarse. Atunci îl văzu pe bătrânul Simion ridicându-și vâtraiul și începând să răscolească jarul încins peste care arunca zorit bucăți de lemn.

— Ai plecat fără fochist, nea Simioane ?

Bătrânul lăsă vâtraiul din mână și se îndreptă de șale. Fruntea îi era plină de broboane dese, mari și sticloase. Și-o șterse trecându-și palma butucănoasă peste obraz și Negoită văzu cum degetele acelea lăsau urme negre de ulei și fum.

— Ce ziseși tu, Ionică ?

— Ziceam că de ce ai plecat la drum fără fochist ?

Mecanicul, îi răspunse cam răstit :

— N'am... Coborî tonul și adăugă : Am rămas tocmai astăzi singur... Fochistul meu e acasă, răcit cobză... Ei, dar l-o vindeca maică-sa curând... și iarăși o să mergă la drum cu mine...

Negoită își aminti că bătrânul Simion, sprijinit de comitetul sindical, își angajase băiatul cel mijlociu în locul fostului fochist care plecase fără veste. Vorbi :

— Lasă, mă îngrijesc eu de focul cazanului, nea Simioane.

Vru să-și desbrace scurta ca să se apuce de lucru. Dar bătrânul îl privi aspru și-l împinse de umeri în lături.

— Ba nu, Ionică... Tu ești călător aici... N'am să te las...

— Ba ai să mă lași...

— Deloc...

Și mecanicul se proțăpi amenințător în fața lui.

— La o adică nici n'ai voe să stai pe platformă, cu mine, zise el. Aici, eu răspund, băiete... Auzi... eu... Stai liniștit la fereastră... Privește afară cât poți... Și asta-i o treabă. Privește la linie dacă-i liberă... Mă scutești pe mine s'o fac...

Negoită nu mai stăruie. Îl știa pe bătrân cât îi de încăpățânat în felul său. Așa că se întoarse din nou la fereastră. Vorba lui : „și asta e o treabă“...

★

Munții erau tot mai aproape, înalți, stâncoși, ca niște uriași adormiți. Noaptea se arăta și mai liniștită și doar semnele zilei ce se apropia o tulbura cu o dungă plumburie către răsărit. Cerul se limpezise și era de necuprins, înstelat, brăzdat de ciobul argintiu al lunii. Apa râului care clipea în apropierea terasamentului se strecura leneșă printre stâncile alburii și mari. Totul era cuprins de muțenia adâncă a somnului. Și peste această muțenie doar pufăitul locomotivei, scrâșnetul osiilor, erau atotputernice și neîntrerupte.

— Aici îi cea mai grea pantă, Ionică, făcu bătrânul... Urci... urci... până la cer...

Apoi se îndreptă din nou la treburile lui de fochist și mecanic.

Locomotiva se opri în dreptul unui perete abrupt și foarte apropiat.

Mecanicul deschise ușa, urcă pe parapetul cazanului ca un băețas sprinten. Apucă o sârmă prinsă într'un cârlig lung și-o trase. Atunci din peretele muntelui se desprinsă o țevă groasă de fier. Bătrânul potrivă cotul țevii în gura de alimentare și dădu drumul apei, care începu să gâlgăie în pântecul mașinei. De sus își întoarse vesel capul spre Negoită, care privea dela fereastră. Vorbi :

— Îți spuneam eu... Armăsar, nu glumă, Ionică. Se hrănește cu foc și bea apă să-și potolească arsura... Fără foc și apă nu merge, să-l bați o săptămână cu parul...

În timp ce apa umplea cazanul, bătrânul Simion își urmă vorba, fără să coboare :

— Mă gândesc la tine, măi Ionică... Te-ai făcut om în toată firea. Parcă te văd și acu intrând în atelier, în prima zi de lucru. Erai tare mic ; sfios, te-

mător. Mai mereu ți-era fața mănjită cu negreală... Tu știai de unde... Ți-amin-tești ?

— Astfel de lucruri nu le uiți niciodată, nea Simioane...

— Pe urmă ai început să-ți bagi nasul în toate cele... Mă și necăjeam într'un timp... „Câți cai putere are dinamul ăsta... Cum funcționează gaterul... Câți volți becul"... Îți spuneam un lucru și tu, gata, săreai la altul...

Râse cu plăcere, veselindu-se la acele amintiri. Continuă :

— Apoi ai început să crești ; să te deșiri la trup... Nici nu mai știu când te-ai făcut flăcău în toată legea...

— Anii trec, meștere... Omul se schimbă mereu...

Bătrânul îi aruncă o privire furișe și urmă :

— Pe vremea războiului, când nu mai știam nimic de tine... Ne spuneam cu toții : „Oare o fi pierit Ionică în luptă cu fasciștii ? Ne spuneam și parcă tot nu ne venea a crede... Știam că n'ai pe nimeni... Asta ne făcea să te simțim ca pe unul de-al nostru, din familie. Nevastă-mea, Zoica, îi tot dădea zor să-ți facem noi pomenile. „Taci femeie, nu mai cobi, i-am zis. Flăcăi ca Ionică se țin tari în războaie... O să se întoarcă“. M'am bucurat când mi-ai scris... Toți ne-am bucurat.

Mecanicul tăcu și privi cu ochii pierduți în zare. Pe Negoită îl cuprinseseră cu încetul amintiri trăite nu de mult, cu trei ani în urmă. Vedeă parcă ostașii sovietici, mulți ostași sovietici, călcând în picioare tranșeele dușmane. Cât de tari se simțeau românii alături de ostașii aceia zâmbitori, cu fețele blajine când era vorba de prieteni, dar aprigi în încheștarea cu dușmanul cotropitor.

Bătrânul Simion se foi pe loc. Adăugă :

— Pe urmă, după victorie, te-ai întors. Aproape că nici nu te mai cunoșteam. Da, plecaseși flăcău la război, și te-ai întors bărbat... Ai douăzeci și șase de ani. Pentru asta ziceam că a venit timpul să te gândești o leacă și la însurătoare. Că să știi, omul fără căminul lui îi ca dulăul pribeag, fugărit dela o curte la alta... Află asta dela mine...

Electricianul schimbă repede vorba :

— Ce zici, nea Simioane, ajungem înainte să-și înceapă oamenii munca?

Așteptarea de pe fața mecanicului se șterse. Doar în sinea lui își spuse cu ciudă : „Vrei tu să scapi de mine, dar n'am să te las"... Apoi răspunse morocănos :

— Ajungem...

Coborî și dădu drumul mașinii. Locomotiva se smunci și plecă mai departe.

Ziua își arăta primele semne. În fața locomotivei totul se vedea mai bine. Șerpuirea liniei de fier printre munții de piatră, umbrele repezi, parcă îi dădeau o grije electricianului, îl făceau să privească atent.

În zare se arătau tot mai aproape pereții abrupti și înalți. Locomotiva alerga cu viteză redusă și ocolea — parcă furișându-se — înălțimile de piatră. Înaintea ei apăru deodată o deschidere largă. Drumul de fier se despărți de albia râului și Negoită văzu cum firul de apă dispăre pe după o stâncă uriașă, pierzându-se în depărtări. În fața ochilor săi se lărgea tot mai mult o poiană cu urme de iarbă ruginie, străjuită de brazi înalți, deși, veșnic tineri. Când dădu de drum neted și drept, mașina luă din nou avânt.

Pădurile pe care le văzuse în fața ochilor îl făcură pe Negoită să se întoarcă și să întrebe :

— Nu știi, nea Simioane, ce se mai frământă la forestieri ?

Mecanicul veni aproape și se rezemă lângă fereastră. Zise :

— În pădure, multe lucruri se frământă, Ionică... Am fost ieri acolo. Zarvă mare... Am adus numai două vagoane și alea cu lemne de foc, nu cu

bușteni... Ciurdea mi-a dat un plic pentru județana de partid. Era tare necăjit... Cred c'ai aflat. Căpușa de Finescu le-a închis drumul prin pădure... cică din ordinul palatului.

— Și?...

— L-am întrebat dacă pentru fabrică n'are vreo veste... Mi-a spus că noi, cei dela fabrică, n'avem cu ce-i ajuta... Că problema drumului e treabă de județană de partid ori și mai departe...

— Zicea că n'avem cu ce-i ajuta?

— Da...

— Hei, Ciurdea ăsta! făcu amărât Negoită. Dar ce, noi nu suntem nimic? Oamenii ce cred?

— Oamenii îl așteaptă pe el să se miște mai întâi... Doar el reprezintă partidul acolo...

Bătrânul Simion se întoarse la treburile lui. Negoită rămase locului, încruntat, privind fără noimă dealungul liniei înguste. Și cum privea așa, i se păru deodată că zărește ceva alb, un ghem rotund, așezat pe marginea terasamentului. Tresări și se uită mai bine. Din ce fugea locomotiva înainte, ghemul se mărea și venea tot mai aproape. Lui Negoită i se întări bănuiala care-i încolțise dela început în minte. Pe linie se afla o bucată de stâncă. Se întoarse fulgerător și strigă la mecanicul de lângă gura focului:

— Oprește, nea Simioane! Oprește locomotiva...

Bătrânul îl privi o clipă nedumerit, apoi sări din locul lui, curmă presiunea și puse toate frânele. Rămaseră amândoi încrămeniți, cu urechile ațintite la sfârșitul aburului, la scârțâitul frânelor. Dar mai înainte ca locomotiva să se oprească, se ciocni de ceva tare, cabina și felinarul ce mai ardea în grindă se scutură ca de cutremur.

Când se făcu liniște, se priviră cu ochii măriți. Apoi, fără o vorbă, coborîră. Se repeziră la bucata de stâncă așezată pe linie. Bara de fier a locomotivei stătrâmbase ușor, dar rezistase. Mecanicul mângâie cu mâna lui mare fierul scrijelit. Părea îndurerat. Iși întoarse privirea către peretele pieziș al muntelui.

— De sus n'a căzut, murmură el. N'avea cum să cadă pe linie. Peretele muntelui e departe; iar prin râu nu putea să se rostogolească până aici.

Negoită își purtă și el privirea spre locurile arătate de bătrân. Parcă se trezea dintr'un vis adânc. Zise:

— Și chiar dacă pica de sus, stâncă asta ar fi făcut gaură în pământ. Poate că ar fi stricat terasamentul. Dar linia n'are nimic.

— Că bine spui, vorbi mecanicul înclădat. Cineva a urcat bolovanul ăsta pe terasament. Dorea să deraieze locomotiva... Să ne arunce în râu, aici la Cotul Repede...

— Da, asta a vrut, nea Simioane... Bolovanul a fost pus aici cu gând rău...

— Dar cum? se întrebă deodată bătrânul. Cu mâinile nu l-au urcat. Negoită cerceta malul apei.

— Desigur, — zise — cu mâinile nu puteau să-l urce. Dar au adus cai pentru treaba asta... Vezi, nea Simioane... Urmele de copite nu s'au șters din pământul umed al malului.

Un timp nu-și luară ochii de acolo. Urmele lăsate de cai se pierdeau dincolo de râu, în trecătoarea ce se deschidea printre munți și păduri.

— Cine să fi fost? vorbi mai mult pentru sine mecanicul.

Negoită îi auzi cuvintele și-i citi fulgerarea de ură din privire. Zise, după o clipă de gândire:

— Ei cine! Avem atâția dușmani care ne pândesc. Numai dacă te-ai gândi la fabrica noastră... la Man... Crezi că din dragoste ne pune el bețe în roate?

— Ce zici, Ionică ? Aici nu-i mâna lui Man... Ce să caute el în pădure... Trecătoarea asta duce pe domeniile regale. Numai Finescu și oamenii lui trec pe aici.

— Și parcă Finescu ni-i prieten ? Tot un capitalist...

— Da, Ionică, ai dreptate... Ai dreptate.

Apoi gândurile bătrânului fugiră la armăsarul lui de foc care stătea locului, sforăind parcă și el dușmănos în fața bolovanului. Il cuprinse o durere grea pentru bara strâmbă, scrijelită de piatră. Și durerea asta și-o purtă în privire către Negoită :

— Acu ce facem, Ionică ? Cum ieșim de aici ?

Electricianul se gândise și el, îndelung, la acelaș lucru. Zise :

— Fii sigur, cu brațele n'o să putem rostogoli nici noi bolovanul. Tot cu mașina o să-l răsturnăm... Vezi, nea Simioane, cum îi aplecat într'o parte ?

— Văd... dar ce spui tu îi treabă grea... Mi-i de mașină.

— Să încercăm. Dacă l-aș împinge o leacă, ușor... bolovanul s'ar rostogoli...

— Și dacă se rupe bara locomotivei ? Dacă se strâmbă mai rău ? Eu zic mai bine să meargă unul din noi la forestieri. Nu-i departe de aici...

Da, Negoită nu se lasă. Își dădea seama că răsturnarea stâncii era posibilă. Mai ales că în dreptul ei linia făcea o curbă ușoară. Vorbi :

— Ce pierdem dacă încercăm... Ai să manevrezi cu grije locomotiva. Eu am să stau aici... N'o să se întâmple nimic, fii sigur.

Mecanicul se înduplecă.

— Fie, zise el. Să încercăm.

Mai aruncă o privire plină de grije spre bară, apoi fugi pe scăriță, sus, în cabină. Aburul sfârâi pe țevă și acoperi cu involburarea lui roțile din față, botul locomotivei. Apoi biela se mișcă și mașina o porni încet, proptindu-se în bolovanul care-i stătea împotrivă. Il împinse, și bucata de stâncă se clinti mai întâi, apoi se săltă și alunecă pe o parte, în albia râului.

Negoită, care privise cum puterea mașinei biruise stânca, încercă în adâncul sufletului un simțământ de bucurie, dar și de îngrijorare. Își dădea seama cât de lesne ar fi sărit locomotiva depe linie dacă s'ar fi ciocnit în toată viteza de piatra aceea enormă. Și, furat de acest gând, abia auzi vocea mecanicului care-l chema să urce.

Când se află și el în cabină, locomotiva se puse din nou în mișcare.

— Prin grea clipă ne-a fost dat să trecem, băiete, zise deodată bătrânul. Iacă, tu mi-ai salvat viața... Dacă nu te-aș fi avut...

Chipul lui Negoită se luminează : un zâmbet plin îi cresc pe buze. Răspunse :

— Și mie mi-am salvat viața... Și-a locomotivei.

— Da, da ; și-a locomotivei.

Negoită căzu pe gânduri. Fața i se înăspri. Murmură :

— Totuși, vom ajunge la forestieri.

Se luminează și-l privi zâmbind pe mecanic.

Locomotiva gonea și mai grăbită înainte.

III

Pădurea

Din bezna nopții nu mai rămăsese nicio umbră, nimic. Undeva, dincolo de munți, cerul se limpezise și se înflăcărase. Tăcerea era stăpână. O destrăma doar pufăitul locomotivei, uneori rar și stins, alteori repezit și morocănos ca de urs supărat. Mașina pătrundea zorită printre șirurile de înălțimi umbroase, urmându-și drumul din vecinătatea râului revenit în matca de lângă terasament.

Cu pieptul aplecat peste parapetul ferestrei, Negoită sorbea cu nesaț aerul rece și proaspăt al dimineții. Se mai învioră. Gândurile îi fugiră deodată la tot ce avea de făcut. Ii erau încă treze în minte cele spuse de Balint. După accidentul pe care îl evitaseră, își dădea seama că sarcina lui nu era deloc ușoară. Va avea de luptat cu un dușman care lucrează din umbră, fără ca el să-l cunoască și să-l știe cine-i. Apoi mai înțelese că în întâmplarea cu bolovanul nu era amestecat numai Man. Patronul n'ar fi fost în stare să facă singur treaba asta. Și apoi Man era la București. Ce avea el să caute în pădure? Nu, nu, alții au fost — și părerea asta îi dădu lui Negoită o grijă în plus.

Locomotiva trecu de ultimul ocol, lăsând o curbă arcuită în urmă. Apoi dădu buzna într-o poiană luminoasă și largă. Atunci mecanicul încetini mersul mașinii, până o făcu să se oprească în dreptul unei rampe clădite din bârne groase și cenușii.

Electricianul își înălță privirea și căută în jur cu atenție. Zări mai întâi pe rampă câțiva bușteni care se aflau acolo pentru a fi încărcați. Zise către bătrânul care venise alături:

— Privește, nea Simioane, o leacă de lemn ar mai fi...

— Mai nimic... un vagon-două...

— Ba e ceva... Două vagoane, și tot sânt bune...

Văzu grupul de oameni aflați dincolo de rampă. Negoită zise iar către bătrân:

— Forestierii noștri n'au plecat încă la pădure...

— Nici n'au de gând să plece, Ionică, răspunse mecanicul. N'au uneltele cu ei...

Bătrânul deschise ușița și coborî. Electricianul îl urmă cu grabă. O porniră împreună spre forestierii ce păreau să-i aștepte.

Când ajunseră aproape de grup se opriră. Doi oameni își făcură loc din mulțimea adunată, apoi un al treilea. Cel care mergea în față era înalt și lat în spate, un adevărat uriaș. Nu era nici tânăr, dar nici bătrân. Fața îi era înflăcărată, sănătoasă, nu de hrană bună cât de aerul curat și sănătos al munților. Pășea larg, cu picioarele lungi, înfășurate în ciorapi de lână sumeși sub nodurile genunchilor. Pantalonii umflați dela genunchi la coapse îi arătau pulpele și mai puternice decât erau. Pe umeri purta un cojocel de oaie, cu mânecile pline de răsufături, mai ales la coate. Cel care pășea alături de el, abia îi ținea cadența și uneori dădea în fugă, asemeni calului în bustru. Era mult mai mărunt la trup. Fața lui ciupită de un vărsat vechi se arăta și mai încruntată, și mai umbrasă. Era îmbrăcat cu niște nădragi largi, umflați, în burlanele cărora se încurca din mers atunci când repezea pasul înainte. Cel de al treilea umbla în urmă. Cu toate că era potrivit de statură, aproape că nici nu se vedea de după trupul uriașului.

Când se aflară în fața lui Negoită și-a mecanicului, salutară și se opriră. Uriașul zise:

— Pe dumneata te așteptăm, bade Simioane...

Vocea lui subțire, deloc potrivită pentru un om atât de puternic, îl făcu pe Negoită să-l privească cu atenție.

— V'a prins dorul de mine, fărtaților? întrebă bătrânul Simion, pe buzele căruia înflori zâmbetul. Ce păs te aduce, Pitarule? Ia spune...

Afanasie Pitaru, cel voinic, cu toate că era tare supărat de-ale lui, nu se putu opri să nu răspundă tot cu un zâmbet. Fața i se luminează când zise:

— Avem o rugămintă la dumneata, bade Simioane... O rugămintă a mai multora...

— S'auzim...

Uriașul mai făcu un pas înainte.

— Azi e sâmbătă, zise el. Dacă am avea de lucru, am rămâne până seara...

Dar în pădure n'avem ce face. Sute de bușteni stau gata să fie cărați... N'are cine-i căra... Corhănitorii au lăsat azi dimineața lucrul...

— Au lăsat lucrul ?

— Da... Unii au plecat încă de aseară... Nu le convine prețul, că la ei se plătește la transport... De când cu drumul cel nou nu le convine...

Mecanicul rămase pe gânduri, întristat și încurcat. Cutele aspre ale feței i se adânciră și mai mult. Privi spre Negoită care tăcea, apoi îl întrebă pe Afanasie Pitaru :

— Și voi ce vreți, acu ?

Uriășul se uită mai întâi la omul de lângă el, apoi la mulțimea care aștepta ceva mai încolo. Vorbi :

— Am vrea să ne duci chiar în dimineața asta cu trenulețul... Pe la casele noastre tot mai avem câte ceva de făcut.

— De, știu eu... răspunse bătrânul. — N'am nimic împotrivă... Dar mai întâi trebuie să vorbesc la administrație... Pe urmă...

— Fie, zise iar Afanasie Pitaru. Numai că nu știu cu cine ai să vorbești. Mateiaș care-i ținea locul lui Man a dispărut... L-au pus pe fugă încurcăturile de aici...

— Și voi... voi l-ați lăsat să fugă ?

— Apoi că nu era să-l păzim cu sentinela, intră în vorbă omul de lângă uriaș. S'o fi dus după Man, că doar sunt veri buni...

Se lăsă un timp tăcere grea... Apoi se auziră pașii oamenilor din grup, care se apropiau. Mulțimea făcu cerc în jurul lor. Forestierii priveau cu atenție, gata să le asculte vorbele. Uriășul zise :

— Așa că n'ar fi rău să ne duci, bade Simioane. De stat aici, tot nu putem sta... În pădure, ca să tăiem copaci n'are rost să mergem... Ne doare și pe noi de munca noastră... Că doar n'o să lăsăm brazii să putrezească acolo...

— Ne mai dor pe noi și altele, vorbi cel de lângă Pitaru.

Mecanicul se uită la Negoită și cum acesta îi cerceta pe oamenii din jur, fără să-l ia în seamă, zise :

— O să facem într'un fel... O să facem...

Il văzu pe electrician întorcându-se spre cei doi din față. Forestierii cătau lung la tânărul care le era necunoscut. Parcă atunci își dădeau seama pentru întâia dată de prezența lui. Părea să fie muncitor, la fel ca și ei. Asta o vedeau forestierii mai bine pe fața lui aspră, pe mâinile lui muncite, din îmbrăcămintea lui sărăcăcioasă. Negoită nu-i lăsă să aștepte mult. Vorbi :

— Ba eu așa zice, măi tovarăși, să facem așa încât lucrurile să se îndrepte... La asta sa ne fie mai întâi gândul.

Ochii oamenilor se lărgiră plini de mirare și neîncredere. În cele din urmă omul de lângă uriaș spuse :

— Apăi, noi tot la lucru ăsta ne gândeam, tovarășe. Și-am fi lucrat dacă n'ar fi venit pacostea de Finescu pe capu' nostru... Ne-am fi văzut de treburi... Dar așa... Cei mai mulți corhănitori au plecat... Iar noi...

Iși frânse vorba și privi la oamenii care strângeau tot mai mult cercul în jurul lor. Pe fețele grave întâlni aceeași grijă cunoscută. Vru să-și continue vorba dar bătrânul Simion i-o luă înainte :

— Vorbești de parcă n'ai avea cap pe umeri, măi Savine.

Savin nu se supără. Zise :

— Ba am eu cap pe umeri, bade Simioane... Numai că vezi, îs prea încurcate ițele aici, la noi...

Ochii lui Negoită se rotiră o clipă către fețele oamenilor care stăteau și ascultau. Apoi privirea lui se opri asupra lui Savin. Întâlni doi ochi mari, albaștri, îmbrăcați în vinișoare subțiri, violete, ca niște urme nemiloase de boală. Pe fața aceea punctată de vărsat, suptă de lipsuri, parcă citea pecetea multor ani de su-

ferință. Părea că tocmai suferința asta îi încărcase sufletul de pornire și de îndrăzneală în vorbire.

— Bine zici, nea Savine, vorbi Negoită liniștit. Ițele sânt încurcate, cum spui... Dar drept îi ca noi să le lăsăm mereu încurcate?

Savin se uita la Negoită ca la unul pe care îl cunoștea de când lumea. Vorba caldă a electricianului îi dădu și mai mult curaj:

— Să descurcăm itele noi n'avem putere, tovarășe. Man și cu Mateiaș și cu Finescu le-au încurcat... Ei să le descurce... Dar au intrat cu toții în pământ... Dracu' știe unde s'au dus... Ne-au lăsat încurcați. Nici dreptul nostru pe ultima săptămână nu l-au plătit. Și am casă, tovarășe... Am copii... Aproape toți avem guri de astupat... Ia, la mine nu mă mai gândesc... Că nici nădragii nu se mai țin de sale... La ai mei mă gândesc... La ei mi-e gândul și atunci când mă aplec peste copac și-mi vine amețală de trai prost... Stau așa până mi se despaenjenesc ochii... Atunci mă apucă gândul să lovesc și în Man și în Mateiaș... Că vezi, tovarășe, copacul nu mi-a făcut nimic și tot îl spintec... dar ai de mi-au supt viața, sănătatea...

Pumnii îi erau strânși, încheștați. Vorbise pe nerăsuflăte, cu umbre de revoltă și durere în glas. Când vorbea, pleoapele ochilor i se strângeau, vinișoarele violete dispăreau și doar pupilele albastre mai scânteiau, umede. Dar nu spusese totul. După ce se uită iar la oamenii din jur și întâlnește priviri prietenoase, pline de îndemn, zise:

— Așa că pe Man, pe Finescu și pe Mateiaș ar trebui să-i aducem aici să descurce itele. Să-i judecăm noi, după legea noastră. Să-i facem să ne simtă... Să fie oameni de înțeles...

Negoită clătină din cap:

— Vezi, nea Savine... patronul n'o să zică niciodată ca noi. Cu el n'o să ne înțelegem... O să caute mereu să ne lovească, așa cum ne-a lovit acum...

— O să lovim și noi... o să-i răspundem...

— O să-i răspundem, se auziră voci din mulțime.

Negoită rămase pe gânduri, uitându-se într'un gol îndepărtat din zare. Apoi simți un om apropiindu-se și tresări. Privi spre acesta. Era cel de al treilea forestier care stătuse tot timpul în spatele uriașului și ascultase. Parcă într'adins își ascunsese fața strâmbă, ca de maimuță. Când se află între Pitaru și Savin, rămase locului. Vorba îi flutura pe buzele care-i tremurau ușor. Dar ochii lui înguști cătau șireți la oamenii din jur. Aceștia îl priveau cu încordare și neîncredere. Electricianul îl aștepta să vorbească. Dar tot odată îl măsura cercetător, cu interes. Cel din fața lui arăta a fi tânăr, chiar mai tânăr decât el. Zări ceva deosebit în felul lui de a se purta; ceva care nu aducea nici cu jocul răsuflat al uriașului și nici cu pantalonii rupți ai lui Savin. Tânărul era îmbrăcat cu haine groase, negre, aproape orășenești și nu prea vechi. În picioare avea ghetete noi-nouțe, cu fețele lustruite și cu șireturi legate înflorat. Vru să-l îndemne, să-și spună pasul, dar Pitaru i-o luă înainte:

— Tu ce veniși, mă Ilie?

— Apăi, am și eu ceva de spus, răspunse acesta.

— Doar n'ai vrea acu să te duci acasă cu trenul...

Câțiva oameni răsăriră amar, dar Ilie nici nu le luă în seamă privirile batjocoritoare. Zise:

— Nu de tren îi vorba... Că eu n'am nevoie... Altceva mă doare... și-am s'o spun aici...

Savin se uită la fața tânărului, neîncrezător. Il înghionti:

— Atunci zi-i... ușurează-te...

Ilie Stuparu dădu mai întâi ochii peste cap, privi cerul și vorbi:

— Eu zic așa, tovarăși... Aici fără plată nu mai putem sta... Zău nu mai putem sta.. Mai bine ne găsim alte rosturi... Ne angajăm la cariera de piatră... o să găsim noi...

Tăcu, rotindu-și ochii peste ceilalți. Întâlni privirile străpungătoare ale oamenilor, dar nu se clinti. Ascultându-l, gândul lui Negoită fugise la zilele din urmă. Nu știa de ce i se părea că-l are în față pe Măcriș. La fel ca și funcționarul dela fabrică, vorbea și Ilie ăsta. Comparația asta îl făcu să se aprindă la față. Vru să-l repeadă pe tânărul care stătea înaintea lui. Se stăpâni însă. Vocea subțire a lui Pitaru sparse tăcerea :

— Tu vorbești așa, măi Ilie... Apoi ție sigur că îți convine să nu lucrezi, să trândăvești... De mâncat ai ce, slavă domnului... Zici că ai unchi bogat...

— Și dacă am ! — se răsti Ilie. — Ce, îmi dă unchiu-meu ceva ?... Ași mai sta eu aici, să muncesc...

— Parcă muncești ! — se auzi o voce din mulțime.

— Și cu tine și fără tine, tot acolo ajungem, răspunse alt glas.

Dar Ilie se închisese în sine. Ochii i se măriseră sub sprâncenele negre, dese, arcuite ca orbita de bufniță. Se făcea că nici n'aude. Nepăsarea aceasta, cu al cărei val își acoperea neliniștea, îl scosese de multe ori din încurcătură. Dar se căia totuși în sinea lui că nu tăcuse, așteptând mai întâi să vadă ce avea să se întâmple. Simțea acum zeci de priviri împungându-l și mai vedea și ochii aceia sfredelitori ai străinului. Îl șfichiuiau usturător. Se mai liniști când Negoită se întoarse către mulțime, zicând :

— Nu, lucrul ăsta n'o să-l facem noi... Munca n'o s'o părăsim... O să ne sfătuim, tovarăși... O s'o scoatem la capăt... Dreptatea e de partea noastră.

În ochii celor din jur citi licăriri de speranță. Privi la Pitaru și Savin. Întrebă :

— Și spuneți că nu mai sânt corhănitari ?

— Ba mai sânt ei câțiva, tovarășe, răspunse Afanasie Pitaru.

— Unde sânt ?

— La comitetul sindical, după dreptate, îl lămuri uriașul. Au ședință acolo cu Ciurdea și Maghiary.

Electricianul ar mai fi avut multe de spus și de întrebat. Se gândi însă că este mai bine să se sfătuiască și cu cei dela comitetul sindical și mai ales cu Ciurdea. Așa că zise :

— Eu socotesc așa, măi tovarăși... Să vedem mai întâi ce-i cu corhănitarii. Apoi să ne sfătuim cu toții... Chiar aici la rampă o să ținem sfat...

Fața lui Afanasie Pitaru se mai însenină. Oamenii îl priveau pe tânăr cu atenție. Străinul acesta spusese un lucru care îi rodea pe ei de atâta vreme.

— Apoi așa îi bine, tovarășe, vorbi Savin făcând un semn larg cu mâna. Noi vrem să ne sfătuim cu tovarășul Ciurdea, cu Maghiary... Dar ei se vede că au alte treburi... Parcă ne ocolesc... și-i rău că fac așa... Ii rău !

Spusele omului îl îngândură o clipă pe Negoită.

— Ați cerut lucrul ăsta ? întrebă el.

— Ce-i drept, nu l-am cerut, vorbi uriașul.

— Trebuia să cereți să se facă ședință, tovarăși... Cu toții, laolaltă să vă fi sfătuit... Să fi căutat să ieșiți din impas...

Electricianul privi dojenitor spre uriașul care se încruntase. Zise iar :

— Dar nu-i timpul pierdut... Iacă, eu am venit să vă ajut o leacă... Dela fabrică vin ; dacă aici nu se lucrează, nici acolo nu-s materiale... Trebuie s'o scoatem cumva la capăt... Nu-i timp de stat... Noi, — eu și nea Simion, — o să mergem acum la comitet... O să cerem să se țină imediat ședință... Așa că să ne așteptați cu toții aici, la rampă... Chemați și ceilalți oameni. Noi o să ne întoarcem curând...

Ochii îi mai cătară odată la chipurile necăjite ale forestierilor. Apoi o porni cu grabă spre barăci, urmat de bătrânul Simion și de privirile pline de nădejde ale oamenilor...

Baraca spre care mergeau era mai răsărită decât celelalte așezări ale împrejurimilor, decât cantina sau cealaltă unde dormeau flotanții veniți fără familii. Avea ferestre mari și era tencuită și văruiată ca o casă de oraș. În fața intrării se afla o scară de beton, ridicată anume spre ușa înaltă, apărată de revărsările râului care se umfla adesea în vreme de ploaie. Dincolo de barăci, pe o coastă de munte, răsărite ca niște ciuperci cenușii, se vedeau bordeiele scunde, răzlețite printre copacii înalți. Pe coșurile lor fumul țâșnea lin, nerăvășit de vântul căruia îi stăteau stavilă pereții munților. Toate astea le privea Negoită în treacăt, dar gândurile lui erau tot la discuția pe care o avusese cu oamenii din pădure. Încetul cu încetul începea să-și dea seama despre toate câte se întâmplaseră aici. Treaba la care se încumetase se arăta a nu fi deloc ușoară. Dar nu se speria. Citise în multe priviri ale forestierilor hotărârea de a nu da înapoi. Numai că oamenii aceștia nu știau încă ce au de făcut, cum și cu ce s'o înceapă. Pentru lucrul ăsta le găsea mai mult vină lui Ciordea și lui Maghiary. Ei ar fi trebuit să fie în frunte...

Trecură pragul de dincolo de treptele de beton. Se înfundară într'un coridor îngust, de-alungul căruia se deșira un covor lung, albastru, cam vechi dar curat. Se opriră în fața unei uși și mecanicul ciocăni. De dincolo nu-i răspunse nimeni. Apăsă clanța. Ușa era încuiată.

— Nu-i nimeni, zise bătrânul. Să vedem la comitetul sindical.

Dinspre adâncul coridorului venea spre ei un tânăr îmbrăcat în salopetă. Nu-l văzu pe mecanic și se opri în fața lui Negoită, cercetându-l din ochi. Apoi întrebă :

— Pe cine căutați dumneavoastră ?

Bătrânul Simion îi ieși în întâmpinare. Se întoarse către Negoită și spuse :

— Asta-i Naghi, telefonistul. Îi nou aici, dar îi băiat bun și priceput, el a făcut instalația telefonului... Ce faci Pișta ?

Tânărul le întinse mâna.

— No bine... Cu treaba...

Îi salută pe cei doi și se îndepărtă.

Dinspre camera unde se afla comitetul sindical, se auzeau voci de oameni puși pe ceartă. Mecanicul apăsă clanța și deschise.

Încăperea îngustă era tixită de lume. Oamenii nici nu-i luară în seamă pe cei intrați. Vorbeau aprins, stârniți.

Mecanicul vru atunci să se ducă la Ciordea, care stătea în spatele mesei de ședințe și vorbea celor de față. Dar Negoită îi prinse brațul și-l reținu.

— Mai stai o leacă, nea Simioane, îi șopti el bătrânului. Ce naiba, nu vezi că-i ședință aici...

Rămaseră amândoi locului, retrași într'un colț. Așa îi vedeau pe Ciordea și pe Maghiary peste capetele oamenilor. Ascultară, urmărind discuția iscată.

Cei doi oameni de lângă masa de ședințe aveau fețele întunecate. Mai mult Ciordea, care era tare pornit. Ceilalți șase care se înghesuiseră în jurul lor, erau îmbrăcați în haine țărănești, cu opinci ușoare în picioare. Cel care le cuvânta acum, Ciordea, era un om potrivit de statură, cu obrazii supti și brăzdați de dungi adânci ; urme ale grijilor. Un păr lung, negru, îi cădea în suvițe pe frunte și el își ducea din când în când palma dându-l peste cap. Atunci i se vedeau mai bine ochii ageri, metalici. Scurta cenușie pe care o purta pe umeri îi căzuse într-o parte, gata să-i pice depe spate. Pumnul lui încleștat se lipise de masă de parcă apăsă s'o surpe. Cuvintele îi răsunau aspre și repezite. Era tare mâniat pe un om mărunțel care stătea înaintea mesei și-l fulgera fără teamă cu privirea lui tăioasă. Cel de lângă Ciordea, Maghiary, mai mult asculta, adâncit în propria-i neliniște. Se uita la Ciordea cu atenție, dar și cu neputință.

— Mie mi-ar fi rușine, nea Udrea, spunea Ciordea. Noi am contat pe dumneata. N'am crezut că ai să vâri zăzania în oameni. Doar știi că prețuri mai mari nu se pot plăti. Numai dacă te-ai gândi cât s'ar urca lemnul... Mărind prețul de vânzare, facem pe voia speculanților... Iacă, la treaba asta, chiar dacă ar fi Man

și Mateiaș de acord, noi ne-am opune... Noi nu luptăm pentru creșterea salariilor... Noi pentru ieftinirea mărfurilor ducem lupta... Asta s'o știi...

Udrea își răsuci căciula mițoasă în mâini și făcu un pas înainte.

— Dar nici eu nu pot trăi cu banii ăștia, zise el. Am familie, tovarășe... Nici vitele nu le pot lăsa să flămânzească. Înțelege și dumneata că nu se poate lucra în felul ăsta. Înainte vreme, când mergeam pe drumul cel vechi, în pădure mai era ceva. Acu însă facem ocol prea mare și scoatem transporturi puține... Decât așa, mai bine pun boii la căruță și car piatră... Așa am să fac...

Cu toate că omul vorbise potolit, stârnit de propriile lui griji, pe fața lui Ciurdea se adânci și mai grea mânia. Gândul că pentru omul ăsta guraliv și nemulțumit ar fi putut pleca și ceilalți cărauși îl stârni și mai mult. Zise cu asprime:

— Zi, pleci! Bine... Să pleci... Dumneata să pleci dacă nu-ți convine... Dar să nu bagi zăzania în ceilalți... Să te duci singur după ăi de au plecat ieri... Niște trădători... Acu te știi bine și pe dumneata cine ești... Tot un trădător... O slugă a ălor de vor să destrame munca noastră... De-a lui Man... De-a lui Finescu... Te știi!

Vorbele lui Ciurdea îl făcură pe omul din fața biroului să se întunece la chip. Ochii lui umbriți de sprâncenele stufoase și puțin cărunte se măriră, uluiți. În tâmplă îi svâcnea o vână subțire, albastră, sub pielița uscată. Zise cu hotărîre:

— Am să plec... Numai vezi dumneata, ai rostit o vorbă mare aici. Mi-ai zis trădător... slugă a lui Man și Finescu... Apoi pentru vorba asta chiar la oraș, la partid, am să mă opresc... Vreau să-mi dovedești treaba asta... Că eu curat am fost și curat vreau să rămân în fața oamenilor...

Udrea se răsuci pe călcăie și făcu câțiva pași spre ușă. Se mai întoarse odată, se uită cu asprime la Ciurdea și-și îndesă căciula peste urechi. Ceilalți oameni își puseră și ei căciulile pe cap, gata să-l urmeze.

— Stați! Stați... strigă deodată Ciurdea.

Oamenii se opriră și-l priviră cu nedumerire. Se întoarse și Udrea. Ciurdea vorbi iar:

— Are să plece numai Udrea... Dumneavoastră, ceilalți, cred că rămâneți... Așa-i?

— Ba nu, o să plecăm și noi, tovarășe, cuvântară mai mulți.

— Nici nouă nu ne convine, se auzi o altă voce.

Se întoarseră, gata să plece. Ciurdea îi privea cu neputință, întunecat și roșu la față. Zadarnic căuta o deslegare a lucrurilor. Mintea lui parcă înțepenise. Il văzu pe Udrea apăsând clanța. Apoi, cum acesta deschide ușa, cum oamenii ceilalți se îndeamnă să-l urmeze... Sângele începu să-i fiarbă și mai aprins în vine. Făcu un pas, îl dădu în lături pe Maghiary și ieși de după birou. Oamenii care-l zăriră se opriră lângă ușă. Ciurdea îi privi o clipă încurcat, trezit ca dintr'un vis urât de care se muncise îndelung să scape.

— Măi tovarăși... Măi tovarăși...

Buzele îi tremurau și ochii i se umeziseră. Părea că șovăie. Dar curând mânia pusese iar stăpânire pe el. Atunci, ochii îi fulgerară. Își înălță mâna arătând ușa. Vru să strige, să-i alunge pe oamenii aceia nesăbuiți. Il zări pe Negoită care-și făcea loc spre el, măsurându-l muștrător din privire. Abia acum își aminti de înștiințarea transmisă de Balint prin telefon chiar în dimineața aceea. Il măsură tăcut pe electrician. Il auzi vorbind și mâna îi căzu domol în jos.

— Ia stați, măi tovarăși, zise Negoită oamenilor. Cu cearta și supărarea n'o să ajungem departe. Mai curând o să le facem pe plac dușmanilor...

Ușa se închise la loc iar capetele corhănitorilor se întoarseră spre cel care le vorbise. Electricianul îi învâlui pe toți c'o privire caldă și urmă:

— Ce dorință aveți, tovarăși? Ce-ați vrut?

Udrea își făcu loc și veni mai aproape. Il măsură mai întâi, din ochi, pe Negoită. Nu-l cunoștea și nu știa cu ce rost îi întreabă. Vorbi totuși:

— Păi ce să vrem? Am venit și noi aici, la sindicat; la tovarășul Maghiary, după dreptate. Vedem însă că tovarășul Ciurdea ne socoate dușmani...

— Nu-i chiar așa, zise electricianul, împăciuitor. Aici nu-i vorba de dușmănie... Ci de-o neînțelegere. Dacă sindicatul vă poate sprijini cu ceva, o să vă sprijine. De asta să fiți siguri... Care vi-i oful?

— Păi, oful nostru ar fi să ni se mărească prețul la transportarea buștelor, vorbi Udrea, de astădată cu glas potolit.

— Da, să ni se mărească prețul la transport, mai ziseră câțiva.

— Facem un ocol de șapte kilometri cu lemnul din pădure și până aici, mormăi cu voce groasă un altul. Mai mult de două transporturi pe zi nici că putem găta.

Ascultând, electricianul se luminează deodată la față.

— Zi, asta-i problema?

— Asta, tovarășe, întâri Udrea.

— Bine, zise Negoită plecându-și fruntea. Dar înainte, pe drumul cel vechiu câte transporturi se făceau?

— Patru și cinci... Cine era mai harnic, chiar șase...

— Și vă acopereți cheltuelile?

— De, ni le acopeream...

— Atunci totul e limpede, zise electricianul zâmbind. Cu ocolul de șapte kilometri nu-i bine nici pentru exploatarea forestieră, nici pentru dumneavoastră. Mai întâi, cum spunea tovarășul Ciurdea, se urcă prețul lemnului. În al doilea rând se transportă puțin. În al treilea, nici tăietorii nu pot tăia copacii dacă nu are cine-i căra...

Negoită tăcu. Văzu curiozitatea din privirile oamenilor, nedumerirea de pe fața lui Ciurdea care-l ascultase, ținut locul. Maghiary venise și el mai aproape. Era atent și încruntat. Electricianul continuă:

— Ce avem de făcut? Avem de făcut un singur lucru: să redeschidem vechiul drum... Și avem dreptul s'o facem, tovarăși... Da, îl avem.

Peste încăpere căzu pentru o secundă liniște deplină. Apoi șoapte și zumzete de mirare se stărniră în rândul celor din jur. Oamenii se priveau cu nedumerire. Cele spuse de tânărul acela le săpă pe frunți cute de neîncredere.

— Noi n'avem nimic împotrivă, tovarășe, zise Udrea. Numai că treaba asta nu se poate face...

Ca trezit dintr'un somn adânc, Ciurdea veni mai aproape.

— Nu, asta nu se poate, interveni și el. Am face o greșală. Am isca un conflict cu domeniile regale... E o treabă pe care n'o putem descurca noi...

— Ba putem...

— Pe răspunderea dumitale...

Negoită îl privi fără clintire pe omul din față. Zise:

— Pe răspunderea dreptului nostru.

Se întoarse apoi spre corhănitari:

— Da, tovarăși... O să redeschidem drumul... Avem acest drept. Există o convenție... O convenție care a costat bani mulți, plătiți din sudoarea noastră... Așa că mergeți liniștiți... O să ne sfătuim cu toată lumea... La rampa de încărcare o să ne strângem și o să ne sfătuim...

— O să mergem, vorbi Udrea. Așa zic și eu, să ne sfătuim... Că acolo unde gândesc zece oameni, treaba iese mai bine...

Tăcu. Apăsă clanța și ieși primul, urmat de ceilalți corhănitari. Când încăperea se goli, din colțul său, de unde ascultase tot timpul discuția oamenilor se apropie mecanicul. Il privi pe Negoită zâmbitor, încă minunat de puterea vorbei lui și zise:

— Plec și eu, Ionică... Mă duc la locomotivă...

Se îndreptă spre ieșire dar își aduse aminte de ceva și se opri:

— Dar tovarășilor ce să le spun? Li duc cu trenul?

— Cu tovarășii avem mai întâi de vorbit... Doar știi...

Bătrânul se încruntă și ieși supărat pe sine că mai pusese o asemenea întrebare. Doar auzise tot ce se discutase mai înainte.

Când ușa se trânti la loc, se întoarse și electricianul. Privi mai întâi la Maghiary, apoi făcu câțiva pași spre Ciordea. Acesta mai stătea încă în mijlocul încăperii, țepăn și necăjit. În liniștea care se lăsase, Negoită îl fixă dojenitor și aspru. Parcă nu mai era omul pe care-l cunoscuse cu luni în urmă, la o ședință a județenei de partid. Abia acum își dădea seama cât slăbise. Atunci îi păruse un om calm, ba chiar prea liniștit în felul său. Acum parcă nu mai era același Ciordea. A fost deajuns să se lovească mai zdravăn de greutatea ca să se piardă cu firea. Zise :

— Te aprinzi repede, tovarășe...

Ciordea își înalță privirea, dar nu spuse nimic. Totuși, vorba tânărului îl rănise în adâncul sufletului. Negoită urmă :

— Procedând astfel n'o să ajungi niciodată la vreo înțelegere cu oamenii. Ba ai să te rupi cu totul de ei...

Dar Ciordea parcă nici nu auzea cuvintele acelea spuse pe ton grav. Se urni din loc și se duse la masa de ședințe, se așeză greoi, istovit, pe un scaun, își lăsă fața în palme și rămase așa, cufundat în muțenie. Maghiary, care se afla lângă el, îl privea cu un fel de compătimire, dar și cu aceeași neputință. Ca și Ciordea, se simțea și el frânt în fața neajunsurilor care se iscau zi de zi în viața exploatarea forestiere. Și neajunsurile acestea îl sleiseră și-l descumpăniseră într'atât, încât zadarnic se gândise la o deslegare. Se uită la electrician și-i întâlni ochii pătrunzători. Acesta veni mai aproape.

— Părerea mea este că-i bine să vorbim oamenilor, zise Negoită, mai mult spre Maghiary. Dumneata ce zici, tovarășe Ciordea ?

Auzind cuvintele, Ciordea se ridică. Il sfredeli pe electrician cu o privire aprinsă. O clipă i se păru că are în fața lui un copilandru, un copilandru care nu-i dădea pace. Asta îi întări și mai mult îndârjirea. El, om în vârstă, să fie judecat de un copilandru ? Ar fi vrut să-l repeadă, așa cum îl repezise pe Udrea. Chiar să-l dea afară. Dar se afla în fața unui membru de partid și se reținu. Zise totuși :

— Ce pot să mai vorbesc eu ? Ce pot ? Dumneata, tovarășe, ai lovit în mine... în autoritatea mea. Da tovarășe, eu nu mai sunt nimic în fața oamenilor... Asta am să i-o telefoniez și lui Nestor la județeană și lui Balint... Să știe, că ei te-au trimis...

Vorbind tot mai întăritat, Ciordea se roșise la față și obrazii îi deveniseră cu încetul vineți de mânia care-i răscolea sufletul.

— Nu trebuie să te superi, frate, zise electricianul. N'ai pentru ce... Nu... Iar acu nu-i timpul de ceartă... Dacă ai de gând să ne certăm, o facem altădată... O să stăm atunci între patru ochi de vorbă... Mai întâi însă trebuie să ne îngrijim de pornirea lucrului.

Negoită nu mai spuse nimic. Se așeză lângă Ciordea care-și reluase locul pe banca de lângă masă. Acesta își lăsase capul în palme și părea absent. Dar electricianul îi auzea clar murmurul, de parcă vorbele lui răzbeau din străfunduri ascunse :

— Pe Udrea îl cunosc... Am muncit cu el... Și cu ceilalți am muncit... Ei îmi spuneau totdeauna durerile și eu le înțelegeam... Mă luam de gât și cu dumnezeu pentru ei... Mă luam, că le înțelegeam viața chinuită, lipsurile... Pe atunci nu eram în partid. Nu eram. Acum caut să le spun de lupta noastră organizată... de răsturnarea capitalismului... de mărirea producției... Da' ei tot „problema burții“ o pun... Da' ce, când au făcut revoluția, muncitorii din Rusia erau sătui?... Cum să nu te înfurii când îi auzi... Cum ?...

Murmurul glasului lui se stinse încetul cu încetul... Tăcerea se lăsase ca o pânză plutitoare peste încăperea luminată de ziua ce pătrundea prin ferestrele în-

guste. Negoită se ridică și privi la Maghiary care stătea tot în picioare, dus pe gânduri. Zise către acesta :

— Trebuie să pornim la treabă, tovarășe... Iată, să mergem la forestieri, să ne sfătuim cu ei. Să ne alcătuim un mic plan... să vedem ce avem de făcut... Hai mai aproape... Și dumneata, tovarășe Maghiary... și dumneata, tovarășe Ciurdea...

Scoase un carnețel din buzunarul scurtei și se așeză din nou lângă masă. Ciurdea își deslipi fața din palme și-l privi fix, cu ochii lui umezi și triști. În clipa aceea se așeză și Maghiary lângă el. Negoită zise :

— Uite ce trebuie să facem noi acum, măi tovarăși...

Oamenii se strânseseră într'un grup mare în dreptul rampei. Il așteptau cu toții pe tânărul acela dela fabrica de cherestea, care se dusesse însoțit de mecanic la comitetul sindical. Și cum timpul trecea și cei așteptați nu veneau, se stărni până în cele din urmă o vie discuție.

Dar discuția se aprinse și mai mult atunci când băiatul trimis de Afanasie Pitaru la bordeele din coasta muntelui se întoarse însoțit de cei găsiți acolo. Erau bărbați și neveste de-ale forestierilor, care își aveau locul de viață pe acele meleaguri, în bordee construite de ei, cu mâinile lor. Vestea că se va ține ședință, că un tânăr picat dela oraș aducea cu el o deslegare a lucrului, trezise speranță în inimi și înviore. Printre cei veniți se afla și Ifrim cel ghebos, a cărui vorbă puțin aspră se auzi de cum se opri în fața oamenilor.

— Și ce v'a spus, măi tovarăși, tânărul acela ?

Afanasie Pitaru cuprinse cu mâna lui puternică brațul noului venit și zise :

— Ne-a spus să nu părăsim lucrul... că totul o să se aranjeze... Că o să ținem sfat...

— Păi bine a spus, vorbi Ifrim, o să ținem sfat și-o să pornim la lucru... Ei, dacă m'ar fi înțeles pe mine. Am fi pornit de mult la liberarea drumului... Am fi scos stâlpii care-l închideau

Oamenii strânși în cerc îl ascultau cu atenție. Il știau ei bine pe Ifrim. Era un om cumpănit și drept. Se schimbaseră mult în ultimii doi ani. Din toamna aceea a anului 45, când devenise membru de partid, Ifrim ajunsese cel mai bun tăietor al exploatarei forestiere.

Savin, care-i ascultase vorba, zise deodată :

— Apăi treaba asta nu cred că se poate face cu una cu două. Mai bine să mergem cu toții, câți suntem aici, la Finescu... să aranjăm într'un fel...

— N'o să ne primească, zise Ifrim. Sau o să se ascundă... Poate că o să fugă... Ii cunosc eu pe domnii ăștia cât îs de tâlhari...

Dar Savin nu se lăsă :

— Atunci mergem mai departe... la Comisia Locală... la Confederație... Și-o să spunem acolo : cu ce-l împiedică pe Finescu că noi trecem pe drumul pădurii? Dece abia acum s'a trezit să spună că-i stricăm pădurea, că-i gonim viețuitoarele ? Dece n'a spus-o acum zece, sau douăzeci de ani ?

Ochii mici ai lui Ifrim cătară cu înțelegere la Savin. Iși amintea de discuția pe care o avusese cu Ciurdea. „Eh, dacă l-ar fi ascultat secretarul celulei de partid ! De când i-a tot bătut capul : „hai măi frate, să deschidem noi drumul cel vechi... Ce, ni-i frică de Finescu, de vodă? S'a dus timpul lor... Doar n'o să ne mai dicteze ei cum să ne gospodărim casa"... Dar Ciurdea îl făcuse anarhist... Și-i mai spusese că problema drumului cel vechi numai forurile superioare puteau s'o rezolve... Cine știe, poate că și Ciurdea o fi avut dreptate... Il văzu pe Savin așteptând încă răspunsul și zise :

— Că bine ai vorbit... O să mergem la Confederație... Ba chiar la partid și la guvern o să mergem... Până la urmă o să ni se facă dreptate... Dar până atunci pierdem timp... pierdem zile... și fabrica stă... și oamenii stau... Iar noi ne

privim ca niște neputincioși... De-aia ziceam să deschidem cât mai grabnic drumul...

Savin se încruntă ușor și vorbește :

— Iacă eu, cu mâinile mele aș scoate din pământ stâlpii, aș deschide drumul... Dar îmi dă drept legea să fac treaba asta?... Tot eu cad prost... iar Finescu...

— Aici îi treabă cu socoteală, frate, roști și Pitaru...

— Sigur că-i treabă cu socoteală, zise un om uscățiv care stătea lângă Ifrim. Pe mine m'a prins Finescu în pădurea domeniilor cu vita. Imi scăpase o leacă din ochi și boala drept la iarbă grasă a tras.... Ce-am pățit... Era în patruș'trei... Pentru treaba asta m'o chemat la jandarmie, în sat... Ce credeți? Am plătit drept amendă vaca... Finescu și șeful de post mi-au furat hrana dela gura copiilor...

Un bătrân mărunț la trup își legănă mâna a obidă și zise :

— Parcă lui Finescu ăsta, poți să-i ceri socoteală? Mie, în treiș'opt, când am fost paznic al pădurilor regale, mi-a mâncat leafa pe șase luni de zile... Dacă i-am zis de bani mi-a spus că vodă a dat ordin să se rețină lefurile la împrumutul național... Șase luni am mâncat numai ciuperci și rădăcini...

— Asta a fost odată, nea Pantele, zise ghebosul. Atunci, ei erau mari și tari în țară...

— Dar acu, în numele cui a închis Finescu drumul nostru? mai vorbește bătrânul Pantele. Nu tot în numele lui vodă? De unde a avut el împuternicirea? Nu de acolo, dela curte?... Și parcă poți să faci ceva? Că la noi este o zicătoare: „de râie scapi, dar de regi și boeri nici atât...”

— D'apoi nu-i așa, zise Ifrim însuflețit. Oare nu i-am dat noi pe moșieri peste cap în patruș'cinci?... Nu a venit atunci partidul de ne-a ajutat în dreptul nostru?... Fii sigur, tot partidul o să ne ajute să scăpăm și de râia asta... Că avem noi nevoie de vodă în cârcă, cum avem nevoie de rapăn pă spate...

Oamenii îl ascultau furați de amintiri vechi și triste. Fiecare avea câte o durerea a lui, câte un gând de ură pentru stăpânul pădurilor celor mari. Unii fuseseră slugi ale domeniilor regale și pățiseră ca bătrânul Pantele. Altor li se luase hrana dela gura lor și-a copiilor. Dar cei mai mulți avuseseră deaface cu postul de jandarmi și cu pedeapsa biciului.

Dinspre baraca direcției veneau cei șase corhănitari. Păreau să fie luminați la față de-o speranță vie.

— Ei, cum a fost? îi întreabă Afanasie Pitaru.

— Apoi a fost ceartă, frate, răspunse Udrea. Noroc că a venit un tovarăș dela fabrică și ne-a împăcat... Înfipt băiat... și socotit la vorbă...

Îl văzură și pe mecanic apropiindu-se în grabă și-l urmărind curioși. Dar acesta trecu pe lângă ei zorit, ocoli pe după grupul femeilor strânse lângă rampă și urcă sus pe locomotivă. În mijlocul bărbaților, Udrea își urmă vorba începută.

Când cei trei ieșiră din baraca birourilor, fața lui Ciurdea era tot întunecată. Mergea în neștire, îngândurat, răvășit de frământare. Electricianul îl întrebaseră de toate câte se întâmplaseră la exploatarea forestieră și el răspunsese la întrebări fără să-și alunge supărarea și suferința. Îl lăsase mai mult pe Maghiary să-i explice. Și până la urmă tot cu Maghiary hotărîse Negoită ce aveau de discutat cu forestierii.

Pe Negoită, care umbla alături de Maghiary, îl rodea tăcerea în care se cufundase Ciurdea. Se întreba stăruitor dacă nu procedase greșit, dacă nu făcuse rău că se vârise în discuția dintre Ciurdea și corhănitari. Dar tot în sinea lui își spunea că altfel corhănitarii ar fi părăsit lucrul. Atunci lemnul rămânea să zacă și mai departe în pădure și trenul ar fi plecat gol la oraș. Nu, asta nu trebuia să se întâmple nici în ruptul capului. Oamenii fabricii de cherestea așteptau lemn, și el era dator să facă orice pentru buștenii să pornească într'acolo. Trebuia spart zăgazul pus în cale de administrația domeniilor regale.

Când ajunseră la rampă, oamenii le făcură loc să treacă spre partea unde se afla scărița cea mică. Apoi îi urmară, tăcuți, plini de așteptare. Îl văzură pe Maghiary urcând câteva trepte, apoi pe tânărul acela urmându-l. O clipă îl priviră curioși pe Ciurdea și se întrebară de ce nu urcă și el. Dar îl auziră pe Maghiary vorbind și se întoarseră către acesta.

— Avem mai întâi de discutat, tovarăși, zicea președintele comitetului sindical. Tovarășul Negoită este trimis dela fabrica de cherestea și are să ne lămurească cum stau lucrurile cu drumul prin pădure.

Tăcu. Peste mulțimea aceea se lăsă liniște adâncă. Electricianul își roti privirea și un val de emoție îi înfioră pentru o clipă trupul. Așa îi cunoscuse pe oamenii aceia. Dar a fost de ajuns să-i asculte și să le afle păsurile ca să și-i simtă aproape, ca pe niște vechi prieteni. Scoase din buzunar, dintre acte, o hârtie și-o despătură cu grije. Își înălță apoi fruntea și zise :

— Tovarăși, vin dela oraș să vă aduc la cunoștință un lucru. Noi am auzit de încurcăturile ce le aveți cu drumul pe care l-a închis Finescu. Nouă ne-a dat de gândit lucrul acesta, pentru că încurcăturile dumneavoastră sunt și ale noastre. Da, fabrica s'a oprit... N'avem materiale... Producția de bușteni de aici, dela exploatarea forestieră, este foarte scăzută... Nu atinge nici măcar un sfert din capacitatea de lucru a fabricii. Dar asta nu-i nici din vina dumneavoastră și nici din a noastră. Man și-a făcut bine socoteala. Punând piedică în muncă, lovind în producție și ridicând costul fabricației, poate obține mărirea prețului de vânzare. Vă întreb atunci eu pe dumneavoastră ; e bine ca poporul muncitor să plătească cherestea cu preț dublu, să fie jecmănit de speculanți ca Man, care vor iar să scoată capul ?

Peste mulțime prinseră să fremete șoapte. De undeva, dintr'un colț de lângă rampă, vocea lui Iľrim tună :

— Apoi cine să vrea treaba asta, tovarășe...

— Ar fi o ticăloșie, zise un altul...

— Abia am ieșit dintr'o inflație și să dăm ca orbii în alta ? se mai auzi o voce de undeva, din mijlocul oamenilor.

— Adevărat, zise iar electricianul. Speculanților le-ar fi pe plac inflația și mizeria poporului. Numai că noi, mulțimea, am început să învățăm dela partid încotro să ne purtăm pașii, cine ne-a fost și ne este dușman .O să redeschidem drumul... Da, o să-l redeschidem și o să dăm iar liber muncii din pădure...

Privirea lui cătă spre oamenii aceia. Zeci de ochi se fixaseră spre el. În luminile lor citea speranță și nădejde. Dar peste liniștea căzută pentru o clipă, se auzi o voce repezită, ca o frântură de fulger :

— Să călcăm legea ?

Capetele celor din față se întoarseră, dar nimeni nu-l află pe cel care vorbea.

— Călcăm legea ? izbucni Negoită. Călcarea legii este închiderea drumului. Iacă, am să citesc hârtia asta. De mulți ani a fost semnată de Finescu. Aici scrie așa : „Pentru utilizarea drumului care duce prin pădurile domeniilor, fabrica va plăti anual suma de 10.000 lei"... Și mai spune hârtia : „Această convenție dă drept fabricii să utilizeze drumul atâta timp cât interesele ei o cer"... Ei, de partea cui este nelegiuirea ?

Lăsă mâna în jos și hârtia foșni uoșr. Privi o clipă către zarea de unde, pe după vârful unui munte, apărea în târziu dimineții un colț de soare roșu și mare. Pe urmă cătă iar la mulțimea dela poalele rampei. Zise :

— Multe am avea de vorbit, tovarăși. Numai că eu am să mai spun un singur lucru. Să vedeți până unde merge ura dușmanilor noștri. În zori, când veneam cu locomotiva, era să ne răsturnăm la Cotul Repede. Pe linie fusese așezată, cu ajutorul cailor o bucată de stâncă...

Umbre de revoltă întunecară chipurile celor de față. Apoi, din mijlocul mulțimii, se iscă un freamăt. Electricianul continuă :

— Vă spun lucrul ăsta, tovarăși, ca să știți cât de ticălos și de ascuns lucrează dușmanul... Nici lui Man, nici lui Finescu nu le dă mâna să ne înfrunte în față... Ei lucrează din umbră... cu mâinile lor și-ale altora... Da, ei au și slugi... că nu ei au urcat bucata de stâncă pe linie. Au făcut asta ca să distrugă locomotiva... Ei știu că fără locomotivă transportul o să fie mai greu... Și mai știu că transportarea buștenilor cu mașinile este mai anevoioasă și mai costisitoare... Iar acu, când apa râului e scăzută, nici pe această cale nu se poate căra materialul... Adevărul este că Man ar fi cerut mărirea prețului de vânzare. Dacă nu, ar fi închis fabrica până la primăvară, când apele râului cresc... Dar noi n'o să-i lăsăm să-și pună planurile lor turbate în aplicare. N'o să ne lăsăm tocmai acum, când am început adevărata luptă cu capitaliștii, cu patronii... Nu... lupta noastră n'are ocolișuri... e dreaptă... De aceea o să mergem chiar acu în pădure... Trebuie să facem ca primul tren să plece chiar azi cu bușteni spre fabrică... Cine e hotărît să meargă?... Cine are teamă, nu-l luăm cu forța... Eu atât am avut să vă spun, tovarăși.

Coborî. Maghiary îl urmă. Aplauze puternice îl purtară pe Negoită în valul lor asurzitor. Se desprinseseră apoi din loc Ifrim cel ghebos, pe urmă Afanasie Pitaru, după aceea alții... și alții. Cu toții o porniră după cel care le cuvântase depe scărița rampei.

Grupa de forestieri urca drumul îngust ce se strecura printre văgăunile munților, printre copacii deși și groși. Era un drum aproape pieziș, care ducea spre hotarul pădurii domeniilor. Către acel hotar mulțimea stărnită tălăzuia parcă împinsă din spate de un vânt aprig.

În fruntea tuturor se afla Negoită și Maghiary. Amândoi călcau apăsător peste vreascurile uscate, peste frunzele ruginii aduse de vânturi la vale. Electricianul își întorcea din când în când capul, se uita în urmă și întâlnea atunci ochii aprinși care căutau spre el. Erau multe priviri în care se mai citeau totuși umbre de nehotărîre. Și poate, dacă toți oamenii aceia îl urmau, era din cauza exemplului pe care îl dăduseră câțiva mai inimoși. Apoi se uita din nou înainte, la drumul ce urca șerpuind spre hotarul pădurii liniștite în ziua luminoasă. Doar o boare de vânt mai bătea la răstimpuri. Atunci Negoită asculta cu plăcere freamătul brazilor înalți, ca un murmur înăbușit dar totodată nesfârșit. Apoi alte gânduri îl furară și grăbi pasul. Nu era timp de pierdut. Cu aceeași grabă, îl urmă întreaga mulțime, dela Maghiary și până la Ifrim, care, rămas mai în urmă, își zorea mersul. Tânărul acela cucerise sufletele oamenilor și vorbele lui aprinse îi înflăcărase.

Ifrim rămăsese anume în urmă. Îl văzuse pe Ciordea abătut și se apropiase de el. Au mers mult drum alături, fără să-și vorbească. Într'un târziu, glasul metalic al ghebosului rupse tăcerea.

— La timp a venit tovarășul ăsta, frate. Și doar ți-am spus că așa trebuia făcut... Dumneata mi-ai zis anarhist... N'ai avut dreptate...

Așteptă zadarnic un răspuns din partea lui Ciordea. Privi întrebător și vru să mai spună ceva. Auzi în urmă un sgomot surd și-și întoarse capul. Îl văzu pe Ilie gata să cadă la pământ, peste un bolovan de care se împiedicase.

— Vezi să nu-ți frângi gâtul, îi zise Ifrim râzând.

Își întoarse iarăși capul și se uită din nou la fața întunecată a omului de alături.

Ilie Stuparu parcă era beat, așa umblase în urma grupului. Grăise o vorbă în timpul ședinței și vorba aceea îi stăruia și acum în ureche: „Să călcăm legea?” Se împiedicase de bolovan și rămăsese locului, în mijlocul drumului. Își lega șireturile ghetelor. Și le înnodea în funde mari, apoi le desfăcea și iar le lega.

Dar ochii îi erau mereu către grupul de oameni ce se depărta și care trecea colțul împădurit. Când ultimul om dispăru din fața ochilor săi, se înălță de trup și privi cercetător în jur, cu ochii lui mici, speriați. Pe urmă făcu un salt în lături și dispăru pe după un colț de stâncă, spre cărarea ascunsă ce ducea către pădure. Un timp pași ușor, ca o jivină ce-și adulmecă prada. Apoi deodată, când fu de parte de drum, o luă la picior și curând dispăru înghițit de desișul pădurii.

Între timp, înaintea grupului de oameni care urcau drumul, pădurea devenea tot mai deasă, mai întunecoasă. Printre brazii cu vârfurile ascuțite cerul se zărea limpede, sclipind de soare. În sușul pieptiș apărură atunci patru stâlpi înfiți în pământul trecătoarei pe care o închideau.

În fața acestui hotar oamenii se opriră. Ochii tuturor cătară la Negoită care, la rândul-i, privea întunecat stâlpii. Electricianul nu stătu însă mult pe gânduri. Se întoarse către Afanasie Pitaru și-i luă toporul din mână. Apoi se duse spre cel dintâi stâlp, prinse și mai vartos în palme coada toporului și lovi lemnul, care pocni sec. Pe urmă mai lovi de câteva ori la fel de năpraznic, până ce stâlpul începu să se clatine și să se miște într-o parte și'n alta, asemeni unui dinte bolnav. Atunci Negoită lăsă toporul și apucă vârful lemnului cu mâinile lui puternice. Se opinti și-l smulse din pământ ca pe-o buruiană otrăvitoare. Il ridică în sus și-l asvârli cu ciudă dincolo de drum, în iarba rară, pălită de toamnă.

Abia atunci se treziră din înmărmurirea lor oamenii din jur. Câțiva îi veniră în ajutor electricianului. În câteva clipe drumul se arăta iar liber, de parcă hotarul stâlpilor nu fusese niciodată.

Când treaba fu terminată, Negoită privi la mulțimea aceea care îi aștepta liniștită vorba. Se uită îndelung la fețele forestierilor. Simțea din tăcerea oamenilor că ei îl vor urma, că nehotărârea din inimile lor se ștergea cu încetul. Se mișcă din loc și făcu un semn larg cu mâna, asemeni unui comandant care-și în-deamnă ostașii la cucerirea unei poziții dușmane. Zise :

— Să mergem înainte, tovarăși!...

Apoi hotarul pădurii regale fu trecut.

IV

Vizuiua

Umbla tăcut, speriat de tăcerea din jur, de liniștea pădurii, pe cărăruia ce șerpuia tot mai mult coborînd la vale, către poienile luminate aprins de soare. De câte ori i se părea că aude sgomot, — un troznet de creangă uscată, clipocit de apă izvorătoare, — se oprea locului și întoarse capul cu neliniște. Atunci privea un timp, cu fața aiurită și crispată de îngrijorare. Pe urmă își zorea iar pasul, din ce în ce mai grăbit, până ajungea să alerge în neștire printre copacii drepți, blestemând clipa când se hotărîse să pornească pe cărăruia aceea singur-singurel.

Ajunse însfârșit la marginea poienei și se opri. Privi în zare, la sătucul care se zărea destul de bine din locul acela înalt. Ulițele multe și înguste, umbrite de pomi și șuri i se părură pustii, casele nelocuite. Asta îi dădu un pic de curaj. Trebuia să treacă în așa fel prin sat ca nimeni să nu-l vadă.

Ochi dintr-o privire casa spre care avea să meargă, o casă arătoasă, cu coperișul de tablă și horn de cărămidă, și-o porni tiptil, la umbra copacilor, într-acolo. Ii fu ușor să se strecoare pe drum, nevăzut. Dealtfel nici nu avusese de cine să se ascundă, că drumul era pustiu la orele acelea.

Când ajunse în fața porții, privi cu înfrigurare printre șipcile rare, în ograda stăpânită de amorteală. Zgâlțâi clanța și cum poarta era închisă cu zăvoarele, așteptă neliniștit. Teama că poate fi văzut la poarta lui Pisău îl săcâia însă. Mai mulți dulăi se porniră să latre și el se lipi și mai mult de plopul ce străjuia în apropierea gardurilor. Se uită iar în lungul drumului și nevăzând pe nimeni își întoarse ochii spre ogradă, la dulăii care-l simțiseră că-i om cunoscut

și acum se gudurau. El le mormăi o chemare, țuguindu-și buzele arse și bătându-și palmele de genunchi. Apoi simți pași grăbiți apropiindu-se dinspre casă și tresări. Când văzu cine vine se roși de plăcere. Era chiar ea, Lixandra, fata lui Pisău. O urmări printre șipci cum se apropie și i se păru că-i și mai frumoasă, și mai mândră de cum o știa. Pășea alene în mers târșăit, cu mâna dusă la basmaua nouă, vișinie, care-i acoperea părul ce-i cădea în codițe lungi pe umeri. Fata avu în ochi-i albaștri o scânteiere ciudată, când dădu la rându-i cu privirea de Ilie care stătea pitulat, rezimat de plop.

— Acasă-i nea Pisău? întrebă tânărul în șoaptă, când Lixandra fu destul de aproape.

— Acasă, răspunse fata trăgând zăvoarele. Tocmai s'a sculat din somn. Ilie intră în ogradă pe poarta deschisă. Zise mai mult pentru sine:

— Zi, abia s'a sculat...

Iși întoarse privirea către ea și simți o fierbințeală plăcută când întâlni iar albastrul neclintit al ochilor. Întrebă:

— Picioarele îl mai dor?

Lixandra îl privi și mai stăruitor, zâmbi într'un colț de gură, văzându-i roșeața din obraji și răspunse:

— Ii mai bine...

Apoi se închise în sinea ei, întorcându-și către prispă ochii care i se întunecară la gândul că ea, fata cea frumoasă a lui Pisău, trebuia să se mărite cu flăcăul ăsta molatic și deloc arătos. Simți însă mâna lui Ilie care o cuprindea dragăstos de braț. Clipi. Gândul apăsător dispăru și pe fața ei apăru acelaș zâmbet ticluit în colțul buzelor. Se uită la Ilie cu ochii cășcați de-o mirare prefăcută și-și spuse că taică-său, poate nu se gândise rău când îi vorbise de moștenirea viitorului ginere, de bogăția pe care orice fată de om înstărit trebuie s'o răvnească. Și la urma urmei ce-i păsa ei că Ilie era așa cum era. Ei averea lui îi trebuia, că în avere se născuse și în avere avea să-și ducă zilele vieții.

În fața tindei, Lixandra se desprinsese din strânsura tânărului și zise:

— Taica îi înăuntru...

Se depărtă spre coșarul din fundul ogrăzii, urmărită de privirea lui Ilie, care mult timp nu se clinti din loc. Se deslipi de lângă prispă abia atunci când ea dispăru pe după ușa bucătăriei. Intră în tindă.

Pisău se afla în odaia mică, pe laviță, lângă cuptorul ce dogorea. Era un om puternic, cu mâinile groase, cu umerii largi. Cămașa desfăcută lăsa să i se vadă pieptul păros și umflat, gâtul scurt și foarte gros. Stătea lungit, gânditor. Între degete ținea strâns țigara care fumea. Când îl zări pe Ilie intrând, fruntea i se înălță a mirare, ochii i se măriră. Deobicei știa că acesta venea la el noaptea, pe nesimțite, când satul dormea. Văzu însă fața întunecată a celui care intrase pe ușă și la gândul că se întâmplase ceva neprevăzut, se înălță în capul oaselor. Vru să se dea jos din pat, dar durerea din picioare îl făcu să se strâmbe, să-i scape țigara dintre degetele vinete și umflate. Ilie se plecă, culese țigara fume-gândă și i-o întinse celui de pe laviță. Apoi rămase locului, țeapăn. Se gândea cu jind la boeria lui Pisău, care începuse să fumeze țigări din cele scumpe, la fel ca Finescu, administratorul domeniilor, sau ca Man, patronul fabricii. O țigară parfumată din acestea i-ar fi plăcut și lui, de... Sigur că i-ar fi plăcut... Dar vorba răgușită a lui Pisău îi frânse firul acestei dorinți.

— Ce vești, Ilie?

— Cam proaste, răspunse Ilie mângâindu-și bărbia.

Ochii lui Pisău clipiră. Presimțiri grele îl frământau. Aștepta veștile, răscolit de-o teamă ascunsă. Și cum Ilie își întârzia vorba, teama aceasta se transformă în mânie.

— Și care-s veștile cele proaste, mă? Hai, spune odată!...

Ilie tuși scurt, își lăsă mâna dela bărbie în jos iar ochii i se fixară în podea.
— În pădure, la forestieri, s'a'ntors totul pe dos, zise el clipind și privind în jos.

— Și trenul ?...

— A sosit teafăr... Naiba să mai înțeleagă... N'om fi pus bine bolovanul !

— Ce vorbești mă... Bine, a fost el pus... Dar cine știe, l-o fi văzut careva...

Fața lui Pisău se umbri și mai mult. Neliniștea îl cuprindea încetul cu încetul. Ii făcu semn din cap lui Ilie.

— Și ?

— ...A venit unul dela oraș... Unul dela fabrica de cherestea... A ținut ședință cu oamenii... I-a împăcat pe corhănitari și a deschis drumul prin pădure... Nu ține seamă de nimeni și de nimic...

— A deschis drumul ? A cutezat ?...

Vru să se ridice în picioare dar durerea din genunchi îl făcu să cadă iar pe laviță. Pleoapele i se închiseră de durere și șențulețe adânci i se săpară în colțul gurii.

— Au deschis iar drumul... mai zise el, frecându-și genunchii cu mâinile mari și păroase.

— L-au deschis... vorbi și Ilie.

Întâlni privirea aspră a lui Pisău și se cutremură. Ochii lui îl sfredeleau cu ascuțime.

— Și tu... Tu cum ai cutezat să vii ziua, în amiaza mare, aici ?...

— Apoi, de, ce să-ți spun, nene Pisău...

— Să-mi spui... Zi, să-mi spui...

Căzu pe gânduri. Când vorbi din nou, cutele din colțul gurii dispăruseră. Dar în ochii care cătau spre Ilie dăinuia aceeași sclipire vicleană, plină de ură.

— Se pun cu noi, hai... Ei nu știu că aici îi treabă de judecată... Da, da, treabă de judecată...

Ilie nu răspunse nimic. Se uita cu teamă la Pisău, la palma lui groasă între degetele căreia ținea încă strâns țigara. Bâigui ceva, mai mult pentru sine, apoi tăcu și-l ascultă pe Pisău care începu să vorbească :

— Trebuie să mergi și la unchiu-tău să-i spui.

Se răsgândi însă.

— Mai bine lasă, Ilie... am să-i spun eu. Am s'o trimit pe Lixandra să-l cheme... Tu ai să dai fuga la administrație... Să-i spui lui domnu' Finescu treaba asta...

Sprincenele stufoase ale lui Ilie jucară deasupra ochilor.

— Păi, cum să merg singur ? întrebă el.

— Ai să te duci singur ! se răsti Pisău. Doar vezi că eu nu pot...

— Bine, mă duc...

— Și chiar acu' să pleci... Pe domnu' Finescu ai să-l găsești acolo în dimineața asta... Ai să-l găsești... Și vezi cum faci, să nu te simtă careva... Dă fuga...

Dar Ilie stătea în picioare și nu se mișca. Gândindu-se la drumul lung, la pustietatea din pădure, la liniștea ei înfricoșătoare, nici nu luă în seamă îndemnul lui Pisău. Abia când auzi pașii cunoscuți, venind dinspre ușa tindei, se întoarse. O văzu pe Lixandra intrând și tresări. O urmări până ce ea se opri lângă cuptorul sobei, unde rămase locului, privindu-l. Pe fața ei se arătă același zâmbet strâmb adunat în colțul gurii. Lui îi zâmbea și în clipele acelea el și uitase de Pisău. Dar vorba acestuia, rostită cu mânie, îl făcu să clipească, să-și întoarcă privirea către laviță :

— Ce mă, ți-e frică ?

Intr'o frântură de timp, Ilie se uită iar la Lixandra, apoi din nou la Pisău.

— Frică ! — spuse el îndreptându-se de spate. Nu mă cunoști încă bine, nene... Cum să-mi fie frică ? Mie ?...

Se întoarse și porni spre ușă cu pasul hotărât. Dar înainte ca să treacă pragul, îl mai auzi pe Pisău spunând fetei :

— Du-te cu el, Lixandră ; ce stai ?

Pașii ei se urniră și-și purtară târșeala lenevoasă în urma lui. El se opri pe prispă și-o așteptă. Apoi porni laolaltă cu ea, umăr la umăr. Ii simțea răsuflarea neîntreruptă, grăbită și atât de aproape. Ii urmări cu privirea iscoditoare sâni, gâtul, pe urmă fața, care i se păru înfrumusețată și mai mult de tresărire mirată a ochilor. „Oare să fie tresărire de bucurie, că-i sunt aproape, că mă vede ? — se întrebă. Sau poate altceva, doar o simplă mirare pentru o privire îndrăzneată ?” Și se uită și mai atent la ochii ei, care nu se clintiră. Se simți încurcat la început, dar cum privirea ei se arăta stăruitoare, plină de îndemnuri, își luă inima în dinți și murmură :

— Frumoși ochi ai tu, Lixandră !

Așteptă un răspuns, poate o vorbă de supărare din partea ei. Zadarnic așteptă. Tăcerea ei îi dădu curaj și zise iar :

— Și-mi ești dragă... De-ai ști...

Dar Lixandra își duse degetul la gură și șușui cu mustrare :

— Acu' nu-i timpul, bade... Nu-i...

El își înghiți vorbele ca pe noduri, trase zăvoarele și pași afară. Se opri lângă plopul alăturat de gard și privi la fata care fereca la loc poarta. Lixandra vru să plece, dar uitătura stăruitoare a lui Ilie o țintui locului.

— De-ai ști tu, Lixandră, ce bate aici...

Ridică pumnul la piept, de parcă să înăbușe svâcnetul inimii. O văzu pe fată ducând din nou degetul la buze și se lipi de gard, mai aproape de ea. Zise :

— Aș vrea să-ți vorbesc, să fim doar noi doi...

— Diseară, bade... diseară...

— Am să viu... Să știi că am să viu...

Lixandra îl mai privi odată, de parcă atunci îl vedea întâia oară. Se întoarse și Ilie nici n'o văzu cum scuipe cu scârbă, băește, în țărâna ogrăzii.

El nu se rupse de acolo până ce ea nu dispăru. Atunci din nou se trezi în el gândul că poate fi văzut de careva ieșind din ograda lui Pisău și-o porni cu grabă de-alungul drumului. Și cum mergea spre pădure, în minte îi apărură iarăși chipul fetei. Cuvintele ei îl răscolise și fel de fel de închipuiri îi înfierbântau mintea. Niciodată nu-i vorbise fata așa. Se ferise întotdeauna de el deși nu vroia să i-o arate. Iar acum, deodată, iată, îl cheamă, îl dorește ! Poate că a început să-l placă ? Și de ce nu l-ar place ? Curând, curând, pământurile lui or să crească. Unchiu-său Ghindoc îi bătrân și gârbov, în pragul morții. N'o să mai trăiască mult. Boala o să-i astupe gura, răsuflatul. Are să-i rămână lui totul. Cu ce are el și cu ce mai are Lixandra, puse la un loc, iese o moșie. O moșie !...

Ajunse la pădure gâfâind, de parcă odată cu greul urcușului ar fi dus și greul gândurilor. Se pierdu printre copaci, mai privi pentru o clipă în urmă și se topi apoi în cărăriua mărginașe drumului. Gânduri tot mai aprinse îi dădeau ghes. Se și vedea om bogat prin această înșurătoare. Are Pisău pădure mare, și multe hectare de arătură. Totul i-ar reveni Lixandrei, că Pisău doar pe ea o are. Ii mai aduce Lixandra și ceva bani, făcuți acu', după stabilizare. Cu oameni ca Finescu, ca Man, tot să lucrezi. Când o crește iar prețul lemnului o să crească și câștigul. Pisău și Ghindoc, or să vândă părțile de pădure. Or să le vândă și or să cumpere pământ, că omul sărac dă și cămașa depe el când n'are ce mânca el și copiii. Și pământul ăsta al cui o să fie ? Și câștigul cine are să-l strângă ? Și când o avea bani mulți la chimir, cine o să deschidă poate și fabrică ? Cine, decât el, Ilie Stuparu ? Atunci o să-i vină și lui apa la moară. O să aibă și el oameni să-i muncească și n'o să mai fie de răsul gloatei, a sărăcanilor...

Se afundă tot mai mult în pădure, lăsând drumul în urmă, mergând pe cărăriua șerpuitoare care ducea pe scurt la casa domeniilor. Și din ce se afunda, locurile acelea i se păreau și mai tăcute, copacii mai înalți, crăcoși, desgoliți de

frunze; iarba mai ruginită, arșă de toamnă, de zilele sfârșitului de Decembrie. Atunci, încetul cu încetul, teama de singurătate puse din nou stăpânire pe el și parcă era aceeași teamă pe care o trăise în noaptea ce trecuse...

Deodată se opri locului. Taman ajunsese aproape de casa aceea singuratecă a administrației domeniilor regale. În mintea lui se legară gânduri care-l puneau în cumpănă. Il știa el pe Finescu. Nu odată îl văzuse mâniindu-se împotriva cuiva, amenințând cu cravașa. Cu ani în urmă cravașa aceea croise multe spinări. De la un timp, de când lumea a început să se întoarcă către alte drumuri, Finescu nu mai poartă vâna de bou la brâu, dar de țipat tot mai țipă. Și acum el trebuie să meargă, să-i spună... La gândul că o să-i vorbească administratorului despre în tâmplări neplăcute, se cutremură, scuturat de un fior...

Din locul lui, dela adăpostul tufișului, privi mult timp întrebător la casa cu etaj ce se vedea printre copacii înalți.

Stăteau în casă, plictisiți, cu perdelele trase de parcă se fereau de priviri curioase. Se studiau unul pe celălalt în tăcere; trăgeau fum greu din țigările groase și puflău cu obidă, spre tavanul camerei. La răstimpuri lungi se sculau din adânciturile canapelei de pluș, făceau câțiva pași de desmormire, apoi reveneau la loc și se așezau alene, cu fețele crispate de îngândurare. Fiecare avea o vorbă de spus celuilalt. Dar fiecare aștepta ca celălalt să vorbească primul. Așteptarea asta îi mânia deopotrivă, însă niciunul nu era hotărât să dea drumul mâniei.

Intr'un târziu, Man se sculă. Era mărunț și îndesat la trup, cu umerii rotunzi și pieptul boltit, scurt în picioare, dar lenevos în mișcări. Fața lui tresărea la fiecă sgomot, cât de mic, iar ochii lui tulburi, puțin speriați, se aplecaseră spre Finescu. Tuși gros și-și aranjă cu o mișcare largă, voit măsurată haina nouă, boțită în ședere. Vru să pună o întrebare, dar cum Finescu, care sta în fotoliul de alături nu se clintea, se răsând și o porni cu pasul lui butucănos dealungul covorului larg și moale. Finescu, un om uscățiv, cu obraji smochiniți, brăzdați de favoriții subțiri ce-i cădeau până aproape de colțurile buzelor uscate, își plimbă atent ochii mici și vicleni în urma celui care-i trecea prin față. Pleoapele i se îngustară. Trupul rămase și mai departe țeapăn, cu mâinile atârând pe după brațele cu vârtejuri de melc ale fotoliului. Așa cum stătea neclintit, cu fața aceea galbenă, suptă de vicii și nopți nedormite, părea fără viață. Doar pupilele lui sticloase, aprinse de-un licăr ciudat se mișcau încontinuu, fără astâmpăr.

Intr'un târziu, Man își întrerupse plimbarea și se opri în fața administratorului. Își împreună mâinile la spate și-și umflă și mai mult pieptul. Întrebă:

— Ați fost vreodată la vânătoare, domnule Finescu?

Fruntea administratorului se încreți și dungi vinete o brăzdară. Își clătină capul, gânditor:

— O, de câte ori, domnule!

— Atunci cred că ați participat iarna, la o vânătoare de urși.

Omul cu favoriți își încreți și mai mult fruntea. Ochii vicleni îi jucară în orbite, mâna dreaptă i se înălță gata să întărească ceea ce avea să spună:

— Nu uita, domnule, că de când administrez domeniile coroanei, s'au schimbat pe tron trei regi. Pe toți i-am purtat prin pădurile acestea. Desigur că am participat și la asemenea vânătoare.

Mâna îi căzu din nou, moale, atârând ca și mai înainte pe după brațul fotoliului. Zise cu voce abia șuerată:

— Nu înțeleg rostul întrebării.

Man își țuguie cu amărăciune buzele carnoase.

— Dumneata nu înțelegi, vorbi el. Eu însă știu ce spun. Iată, stau aici, închis, ascuns ca într'o vizuină de urs. Aș vrea să plec... Am atâtea socoteli și afaceri de aranjat și nu pot pleca. Am vrut să mă strezor ieri noapte, pe furiș, atunci când

vânătorii ar trebui să doarmă. Dar n'am putut. Cum era să scot mașina din garaj, când pe drum au trecut sumedenie de oameni cu vitele. Erau tocmai corhăntorii care lăsaseră lucrul... Oamenii aceia nu trebuiau să mă știe nici în ruptul capului aici. Am fost nevoit să-mi amân plecarea, să intru în casă și să mă culc. Și n'am mai plecat... Iar Mateiaș mă așteaptă la București... Mă înțelegi?

Finescu înălță din umeri fără să răspundă. Man vorbi din nou:

— Ba trebuie domnule, să înțelegi, mai ales acum, după toate câte am pus la cale în zilele din urmă. Nu uita că cei dela fabrică mă știu la București, nu aici. Și nu uita că în clipele acestea un tren cu multe vagoane zace prăvălit în râul dela poalele munților. Dacă m'ar ști ei aici, dacă m'ar vedea cineva, aș fi bănuțit primul... Ce-ași putea să le spun? Că am plecat la minister după credite și că m'am gândit să-ți fac mai întâi dumitale o vizită?

— Curaj domnule Man, curaj. Doar te afli în casa majestății sale. Aici nimeni nu poate pătrunde și nimeni nu poate să te bănuiască. Ai fost chemat să ți se comunice închiderea drumului... în caz de te simt. Dar e mai bine să nu te simtă. Și n'or să te simtă... Totul a fost atât de bine pus la cale...

— Intr'adevăr...

— Așa că vezi — continuă Finescu cu aprindere — izbânda e de partea noastră. Drumul în pădure a fost închis. Personal m'am ocupat cu treaba aceasta. Am fost la palat și m'am sfătuit. Apoi am luat cele două slugi și-am bătut stâlpii, blocând trecerea. Eu am stat de vorbă pentru dumneata, cu Pisău și Ilie. Le-am spus ce au de făcut. Și iată, primele roade s'au și arătat. Corhăntorii au refuzat să mai care buștenii pe noul drum, la același preț. Majoritatea a părăsit lucrul. Chiar dumneata, zici că i-ai văzut cu ochii dumitale trecând ieri noapte. Ca să fie chemați la lucru, va fi nevoie să se ceară o scumpire a transportului. Asta e una la mână. În al doilea rând, faimoasa dumitale locomotivă se află în râu, sau cine știe, poate turtită de un munte. Imobilizarea locomotivei va face ca lemnul să fie cărat cu mașinile. Treaba asta o să aducă iar o scumpire a prețului de cost. Așa că ai destule motive să ceri la minister — și să capeți — aprobarea pentru scumpirea produselor fabricii. Da, desigur, vei primi și împrumuturi. Te voi face cu bani noi, pe care nu-i nevoie să-i folosești numai în interesul fabricii...

Ochii îi sticliră către Man, care mai stătea în picioare în fața lui. Când întâlni privirea lacomă a acestuia, zise iar:

— Nu uita, domnule Man, un lucru: pentruca în țara asta să rămânem stăpâni, ni se cere să facem orice; să lovim fără milă și să n'avem teamă. Dacă s'a prăbușit o inflație, gata, noi trebuie să ne lăsăm? Slăbirea economică a unei țări duce fatal la slăbirea oricărui regim. Și noi către slăbirea regimului actual țintim...

Man asculta cu luare aminte. Asemenea cuvinte nu auzea el pentru prima dată din gura omului acestuia. Dar asemenea cuvinte, chiar repetate, nu-l supărau, ci dimpotrivă îi aduceau mângâiere sufletului și visare minții. Numai atunci când le auzea din nou cădea într'o amortire plăcută, se simțea încrezător în planurile lui. Asta îl făcea să privească la Finescu cu ochi prietenești, plini de mulțumire și respect pentru un astfel de aliat puternic. Liniștea și siguranța în vorbă a omului care sluja interesele palatului îl uimeau. Iși dădea seama că nu se află în fața unui oarecare „macină-vorbe“. Nu... Finescu era un tip cu relații la curte, un om de încredere. De acolo poate că învățase și aflase el multe; poate că asistase la discuții care priveau problemele de stat. Și se prea poate că în asemenea probleme să fi avut și el un cuvânt de spus. Oricum, în glasul lui Finescu dăinuia o putere care nu era a lui, dar pe care desigur i-o inspira rangul celui pe care îl sluja. Iar cel pe care îl sluja Finescu avea aceleași interese cu ale lor, cu ale tuturor industriașilor din țara asta. Doar și regele își avea pământurile lui, fabricile lui, acțiuni, păduri și câte altele. A ceda în fața comuniștilor înseamnă a pierde toate aceste bunuri de care, desigur, că nu-i con-

vine nici monarhului să se despartă. Și de treaba asta era convins Man până în adâncul ființei lui.

Cu mintea mai limpezită de gândurile negre ce-l măcinaseră, se urni din loc și se așază pe canapeaua de piele de lângă soba de teracotă. Se înfundă în arcurile moi și-și întoarse fața spre Finescu, care-și lăsase moale capul pe spătarul fotoliului. Parcă nimic din frământările zilelor acelea nu-l mișca pe administrator. „Are cap... și voință... și nu-i este teamă de nimic”... își tot spusese Man. Cât s’ar fi dorit și el astfel! Luă depe măsuta de alături o țigare de foi. Ii mușcă vârful cu dinții lui gălbeniți de nicotină. Apucă și o cutie de chibrituri, c’o mișcare nervoasă a mâinii. Scăpără un băț și vru să-și aprindă trabucul. Dar în ușe se auziră câteva bătăi înfundate, care-l făcură să sară dela locul lui.

— Ce-i, ce s’a întâmplat? îl întrebă el pe Finescu.

Administratorul se sculă în picioare, ascultând bătăile ce se repetau și cum-pănind la ce avea de făcut. Iși roti privirea prin încăpere până și-o opri la perdeaua ferestrei.

— Nu-ți fie teamă... Treci dincolo...

Dar Man nu se clinti. Rămase încă un timp locului, ca împietrit. Se desmetici abia când flacăra bățului de chibrit îi arse degetele. Iși scutură mâna de durere, flacăra se stinse și capul încă roșu al bețișorului se înfipse în plușul covorului. Din măciulia căzută pe covor mai răzbi o șuviță de fum cu miros iute de lână arsă și care se încolăci tot mai subțire spre tavanul înalt. Man o înăbuși cu piciorul apoi dispăru pe ușă, în camera alăturată.

Lângă perdeaua ce cădea în falduri bogate și regulate, Finescu se opri cugetând. După o clipă de gândire întinse fără grabă mâna scheletică, apucă un colț de perdea și-l dădu cu grije într’o parte. Privi cu atenție afară. Il zări pe Ilie Stuparu așteptând în fața ușii. Se deslipi dela fereastră și se duse să-i deschidă. Răsuci cheia de două ori și crăpă cu grabă ușa, făcându-i semn celui de afară să intre. După ce acesta trecu pragul, trânti la loc ușa și-o închise. Se întoarse și el și se duse la canapeaua de pluș pe care se așază.

Ilie îi urmărise cu un fel de uimire mersul ușor de pisică. Se oprise la capătul covorului de parcă până acolo avea voie să calce. În găoacele umbrite de sprincenele negre și stufoase, ochii lui se căscaseră mari cum nu fuseseră niciodată. Doar fruntea i se arăta și mai îngustă, cuprinsă în două crețuri subțiri, întunecoase. Iș legănă ușor căciula în mâna dreaptă, privind uluit la tot ce-i era dat să vadă. Mai fusesse aici în încăperea asta odată, dar nu stătuse decât o frântură de secundă, căci Finescu îl îndemnase și pe el și pe Pisău dincolo în birou.

— Ei, ce vești aduci?

Ilie tresări, surprins de întrebare. Căciula îi scăpă din mână și se aplecă s’o ridice. Când se înalță de trup, îngăimă:

— M’a trimes nea Pisău... M’a trimes să vă spun...

Se încurcă în vorbă și ridică ușor din umeri. Parcă mintea i se întunecase așa, deodată.

— Ei spune! ridică tonul Finescu, cuprins de presimțiri și de nerăbdare. Ce s’a întâmplat?

Ilie înghiți un nod. Aruncă spre ușe o privire furișe, apoi căță la tavan de parcă acolo se găsea puterea vorbeii pe care dorea s’o rostească. Mormăi:

— M’a trimes nea Pisău să vă spun că ai din pădure au deschis drumul... Și că...

Finescu sări din fotoliu de parcă plușul albăstrui îl ardea.

— Cum?... Ce-au făcut?

— Au deschis drumul cel vechi, repetă Ilie cu vocea scăzută. Asta au făcut...

— Cum au îndrăznit?... Cum au îndrăznit?

Și administratorul începu să se plimbe mânios dela un capăt la altul al covorului. Ilie se dădu un pas înapoi și își duse mâna la bărbie, clipind încurcat. In sinea lui se căia amarnic că nu se întorsese din drum. Mai făcu încă un pas de-a 'ndăratelea spre ușe, când Finescu se opri în fața lui.

— Spune!... spune!... ce taci? se răsti administratorul.

Sub privirea aceea înfricoșătoare, sticloasă, Ilie își simți trupul furnicat de un tremur ușor.

— Cu ce drept au pus ei piciorul pe locurile acelea?

— A fost ca o furtună, domnule Finescu, vorbi Ilie în cele din urmă. Era gata să se întrerupă lucrul... A venit însă unul dela oraș... A strâns lumea și le-a vorbit de-o convenție... atâta știu...

Ușa care da în cealaltă cameră se deschise. In prag apăru Man, cu fața mohorâtă, parcă frânt de o povară apăsătoare. Ascultase totul. Nu-l mai răbda să stea ascuns. Șopti:

— Convenția...

Finescu se întoarse spre el și parcă uitase de Ilie, care-și frământa căciula în mâini.

— Convenția a căzut... De bună seamă că a căzut... Așa-i, domnule Man? Fața lui Man prinse o întunecime și mai grea.

— Știu eu... știu eu... mormăi el printre dinți.

— Cum să nu știi dumneata? — vorbi administratorul cu mânie. — Convenția nu mai este valabilă... Da, nu mai este valabilă, domnule... Dumneata te afli aici și-o renegi... o renegi. Așa-i c'o renegi?

— Eu?... Eu, desigur c'o reneg... vezi însă... fabrica... Convenția nu-i făcută pe numele meu personal... E făcută pe numele fabricii... Da, da, pe numele fabricii, după câte-mi amintesc...

Mâinile lui Finescu se încheștară; păreau și mai scheletice de cum erau. Le înălță deasupra capului, apoi le slobozi cu mânie în gol.

— La dracu... dumnezeu să te mai înțeleagă și pe dumneata... Dar eu... eu... ascultă aici: tot ți dau în judecată cu toată convenția lor. Mă duc la palat... chiar azi mă duc... Ba nu... Am să mă duc la ei mai întâi... Și-am să le arăt...

Începu iar să se plimbe agitat. Man și Ilie îl urmăreau din locurile lor cu atenție. Dar goana asta dela un capăt la altul al încăperii nu ținu mult. Administratorul se opri și-și întoarse spre ei fața devenită și mai palidă de furie. Il fulgeră cu o privire de ghiață pe Ilie.

— Dar locomotiva? Ce-i cu locomotiva?

Ilie nu rosti răspunsul, deși îl avea pe limbă.

— N'auzi, mă? Ce-i cu locomotiva?

— A venit teafără...

— Ești un prost! Sunteți niște proști! Nu sunteți în stare de-o treabă... Luați bani de pomană...

Fața administratorului tremura de mânie. Buzele subțiri i se înăspriseră, ochii verzui i se holbaseră. Man nu-l văzuse niciodată într'un asemenea hal de enervare. In fața lui nu se mai afla omul plin de siguranță și de calm. Era un altul, neputincios și pe care îl întâlnea parcă acum pentru prima oară în viață.

— Atât am vrut să vă spun, băigui Ilie, salutând.

Apoi se duse grăbit la ușe, apucă cheia și-o răsuci în broască. Trase de clanță și țâșni ca fulgerul afară. Se opri în fața celor două trepte, cu mâna la pieptul care-i svăcnea cumplit.

— Da, da, de mine n'or să scape, îl mai auzi pe Finescu vorbind.

Sări peste cele două trepte și-și scăpără călcăile pe poartă, către pădure. Finescu se înfuriase și lui Ilie îi era teamă să nu-l cheme înapoi. Abia când ajunsese în dreptul primului tufiș privi în urmă. Casa ceea i se păru ca o vizuină uriașe,

așcunsă între copaci. Se întoarse către poteca care ducea spre inima pădurii și se topi în desimea copacilor.

Când fu aproape de sătuleț, Ilie se gândi că ar fi mai bine să se întoarcă înapoi la așezările forestierilor. Un fel de grijă neliniștitoare i se strecurase în suflet și nu-i dădea de loc pace. Știa că întârziase mult pe drumuri, că muncitorii din echipa dela rampa de încărcare lucrează fără el. Privi printre crengile uscate către înaltul cerului și-și dădu seama că orele trecuseră pe negândite, că soarele umbrit de norii câlțoși cădea spre timpul prânzului.

Se desprinsese din drumul ce cobora în sat și o porni pe cărăruia care ducea spre barăcile exploatarei forestiere. Nu făcu decât câțiva pași și se opri. În minte i se încheagă un alt gând. Ziua și așa era pierdută, iar lui Pisău trebuia să-i spună tot ce se întâmplase la Finescu. Dacă face altfel, tatăl Lixandrei se supără pe el și asta nu trebuia să se întâmple. Se întoarse și-o porni iar pe drumul ce ducea în sat.

Ajunse cu bine lângă poarta lui Pisău. Tocmai ridica mâna să bată, când dinspre partea cealaltă a drumului se arătă un om mărunțel, încălțat cu cioareci ardelenеști, și care avea o căciulă țuguiață pe cap. Omul călca istovit și era slab, fără puteri, de parcă prin picioare i se scursese în pământ toată vlaga trupului.

Ilie vru să se depărteze, să nu fie văzut chiar la poarta lui Pisău. Era prea târziu însă. Omul îl zărise și-i făcea semn cu mâna. El rămase locului și privi în altă parte, de parcă nu vedea chemarea celui din drum.

— Noroc Ilie — spuse drumețul când ajunse în dreptul lui.

— A, nea Kiss! — vorbi și Ilie cu mirare. Ce vânt?

Kiss se îngândură, oftă cu năduf, apoi zise:

— Vânturi proaste, băiete... Ce se mai aude la forestieri?

— Tot cum știi, ceartă și nedreptate...

— N'au vrut să urce prețul la transport?

— N'au vrut să-l urce...

Omul privi în țărâna drumului și fața i se încărcă și mai mult de umbrele gândurilor.

— Nici tu nu lucrezi? — întrebă iar după un timp.

— Ba, eu, cum să-ți spun, lucrez, răspunse Ilie care-și aruncă privirea cercetătoare dincolo de gard. Venii să cauți pe cineva aici, pe unchiu-meu...

— Așa!

Kiss dădu din cap. Vru să-și ia rămas bun și să plece. Ceva îi mai stăruia însă în suflet și se opri. Iși întoarse iar privirea către Ilie.

— Dar corhăntorii de-au rămas, ce faci? Cum se împacă cu plata?

— Apoi parcă dumneata n'ai ști! Tot prost o duc.

— Zi, tot așa sunt plătiți! — zise mai mult pentru sine Kiss.

— Tot! Or să plece și ei... Așa am auzit...

— Or să plece...

— Da...

— Și eu... eu, prostul, tocmai mă gândeam să mă întorc la lucru...

Ilie îl străfulgeră cu privirea. Zise:

— N'ai de ce să-ți omori vitele de pomană, nene Kiss! Nu merită... Ascultă la mine...

— De, oi, vedea eu, răspunse Kiss pornind mai departe, dealungul drumului.

Ilie îi urmări mersul doar o clipă. În privire îi scânteie un sămbure de grijă. Apoi, ca și cum nu s'ar fi întâmplat nimic, se întoarse grăbit spre poartă și bătut. Așteptă un timp, tot uitându-se speriat în lungul drumului. Kiss dispăruse într-o curte și ulița se arătă iar pustie. Auzi pași în ogradă și-și întoarse capul. O văzu pe Lixandra și inima prinse să-i tresalte, să bată puternic.

— Iar veniși! zise fata într-o doară.

— Venii Lixandră, răspunse el cu grabă. Venii, că lucru drag îmi bate în inimă și...

Se fâstăci, mirându-se de propriile lui cuvinte. Se uită pe furis la Lixandra și-i văzu fața întunecată. „S'o fi supărat oare de vorba lui?” Căută alte cuvinte:

— Dece te întristași, Lixandră? grăi el după un timp.

Pe fața fetei se arătă un zâmbet, apoi mâna ei se întinse spre brațul lui Ilie. Il trase înăuntru.

— Nu mă întristai deloc, Ilie. De ce să mă întristez?...

— Așa, vezi? zise el cu bucurie. N'ai dece să te întristezi...

— N'am...

Și Lixandra o porni înainte, grăbită, fără să-și ia mâna de pe brațul lui.

În fața încăperii unde se afla Pisău se despărțiră. Ilie intră în tindă. Se opri lângă ușă și privi în jur, de parcă dorea să se obișnuiască cu umbra pereților.

Pisău stătea tot pe laviță, cu picioarele întinse, bolnave dela drumul de noapte. Lângă el, pe un scaun se afla Ghindoc, cu palmele proptite în băta lui nedespărțită. Stătea aplecat înainte și tușea horcăitor din adâncul pieptului bolnav. Era tras la față și urmele bolii și bătrâneții îl topiseră de tot. Și Pisău și unchiu-său Ghindoc priviră deodată către el. Il așteptau de mult să se reîntoarcă.

— Ce-a spus domnu' Finescu? întrebă cel depe laviță cu nerăbdare.

Ilie vru să-i răspundă, dar auzi în spate pași. Intoarse capul, o văzu pe Lixandra care se opri alături de el, lângă ușe. Ceva îl împinse atunci să vorbească mai cu îndrăzneală:

— Totul o să iasă cum vrem noi, n'aveți grije! Le-am spus eu lor, câtui erau de domni; să nu se lase, să vorbească domnilor dela palat. Au drept de judecată... Vor câștiga judecata... vor câștiga...

Ochii lui căutară cu grabă când la Pisău, când la Ghindoc, cari îl priveau neîncrezători. Dar gândul că Lixandra se află acolo și-l ascultă îl făcu să-și umfle și mai mult pieptul.

— N'aveți teamă, era și domnu' Man acolo. Am vorbit cu el. Nu și-a întors vorba. Ba mi-a spus că o să capete musai drept ca să mărească prețul la che-restea. Atunci o să cumpere pădurile așa cum v'ați înțeles, pe preț îndoit...

Pisău îl sfredeli cu ochii măriți, lacomi.

— Ți-a spus ție asta?

— Mi-a spus. Numai că nu trebuie să stăm cu mâna în sân nici noi. Trebuie să batem la cap oamenii din sat, pe ai cu vite mai ales, să nu meargă la lucru. Și asta mi-a spus-o tot domnu' Man și-a avut dreptate. Chiar adineaori vorbii cu Kiss. Kiss ăsta ar vrea să se întoarcă iar la forestieri. N'ar fi bine, l-ar urma și alții.

— N'avea grije, mormăi Pisău. Cu Kiss am să vorbesc chiar eu. Și cu cei-alți am să vorbesc. Numai să mă pot ridica.

Un timp liniștea pluti stăpână, peste tindă. Nu se auzi decât răsufletul greu și înfundat al lui Pisău, smârcâielile lui Ghindoc și din când în când oftatul ușor, stăpânit, al Lixandrei. Și liniștea asta se curmă abia atunci când cel depe laviță se întoarse către bătrânul care stătea pe scăunelul de lângă cuptor:

— Ce-ți spuneam eu dumitale, nene Ghindoc? Credeai că Finescu, ori Man, au să se lase? Eu îi cunosc de mult, ehei... Intotdeauna ne-am înțeles... Parcă dume-neata nu știi?

Privi către Ilie și râse mulțumit. Zise:

— Bravo, măi flăcăule! Ești un băiat cum nu-s alții. Ieri noapte mă cam îndoiam de tine. Ba mi-a fost teamă să nu-mi faci vreo boacăna. Acu' văd și eu că zace în tine și înțelepciune și curaj.

Ilie tresări și fața i se aprinse. Se foi cu neliniște. Se simțea mândru și plin de sine. Pisău îi aducea laude... Laude dela omul ăsta... Iși întoarse capul spre ușe. Lixandra nu mai era acolo. Se întristă. I-ar fi plăcut să fi auzit și ea vorba ceea, să afle și să știe ce fel de om fi el. Și întunecați cum erau, ochii lui se rotiră spre unchiu-său, Ghindoc. Întâlni privirea stinsă, fără viață a bătrânului și rămase ne-

dumerit, locul lui. Ghindoc își mestecă fălcile a vorbă, își bătuse mâna slăbănoagă în aer, apoi își înalță fruntea sbârcită și îngustă. Clipi și rămase așa, pe gânduri.

— Vrei să spui ceva ? căută Pisău să-l îmboldească.

Mâna bătrânului căzu moale, buzele lui încrețite mormăiră :

— Da, vreau să spun că băiatul ăsta trebuie să meargă la treburile lui. O să le bată la ochi comuniștilor. A lipsit prea mult de acolo.

— Firește, firește ! — întări vorba Pisău. O să meargă și o să spună că-i bolnav, că a fost chemat în sat, acasă ; că s'a întâmplat cine știe ce. O să găsească el ce să mintă...

— Dar eu zic că degeaba mă duc acum, — se împotrivi Ilie. Ziua de lucru tot am pierdut-o...

— Apăi, tu nu mergi de dragul muncii acolo, măi băiete ! — i-o reteză cel de pe laviță. De mâncat, slavă domnului, ai ce mânca. Tu mergi acolo să vezi ce se întâmplă, să vii să ne spui, să știm... Pentru asta te duci...

— Bine, am să mă duc...

— Și să ai grijă, să nu te simtă... Să nu mai pleci așa, în miez de zi. Vino și tu spre seară, când termini treaba...

— Așa am să fac, nene... Se ridică și se îndreptă spre ușa, urmărit de privirile celor dinăuntru. Trecu pragul pășind molatec, dus pe gânduri. Se opri pe prispă și ochii lui căutară cercetători și cu lăcomie în jur. Lixandra nu se arăta pe nicăeri. Vru s'o strige dar îi fu rușine de cei din tindă care l-ar fi auzit. Atunci o porni spre poartă cu pasul domol și cu sufletul greu.

V

Furtuna

Rodica stătuse liniștită la scurta ședință ce se ținuse la rampa de încărcare. Se retrăsese cu cele câteva femei care mai erau acolo și din colțul ascuns, din spatele bărbaților, ascultase cu atenție. Deabia când tânărul acela venit dela fabrică își terminase vorba, tresărise și ea la un gând. Își făcuse loc, gata să plece.

— Incotro Rodico, o întrebuse Saveta, nevasta lui Miron încărcătorul.

— Mă duc să-i duc vestea și tătucăi...

— Păi el unde-i ?

— În casă, bolnav...

Mai aruncase o privire furișe către Negoită care cobora scărița împreună cu Maghiary, și-o sbughise mai mult în fugă spre colibele din coasta muntelui.

Era o fată sprintenă și voinică. Când mergea, pașii ei călcău apăsat, fără șovăială. În ochii mari, câprii, luminoși, purta flacăra tinereții și a vioiciunii. Era îmbrăcată cu o fustă largă și groasă ; un cojocel cu mâneci, cam vechi, dar depe care florile roșii-albastre nu dispăruseră, îi acoperea bustul puternic, umerii mușchiuși. Purta ghetе ușoare în picioare, cumpărate de Moș Onofrei, tatăl ei, într'o zi de vară când fuseseră la oraș.

Locurile acelea pe care le străbătea îi erau cunoscute din copilărie. Aici, între munți și păduri se născuse și crescuse Rodica. Când împlinise anii de mers la școală, Onofrei făcuse ce făcuse și-i cumpărase cărți și caiete. Apoi mai el, mai Stelian casierul, o învățaseră să deslușească buchii și să deslege probleme. I-a fost dragă învățătura. Dar mai târziu, tot atât de dragă avea să-i fie munca din pădure.

Acum, când fugea prin dreptul barăcilor spre colibe, un fir de vânt îi mângâia fața înfierbântată, cu bujori sănătoși în obraji. Se auzi strigată de-o voce cunoscută, își încetini mersul și-și întoarse privirea. Din ușa barăcii birourilor Naghi îi făcea semn cu mâna.

— Hei, Rodico, unde fugi... Ia vin o leacă... să vorbim...

Ii răspunse cu un semn din cap că n'are timp și fugi mai departe. Curând ajunse la cărăruia ce urca printre copaci răzleți spre bordeie.

Aproape de bordeiele acelea cu hornuri fumegânde își mai încetini mersul. Răsufila repezit, dar nu se simțea ostenită. Urcușurile munților n'o speriau. Ba se simțea mândră și puternică atunci când își măsura puterea cu înălțimile. O clipă, ochii ei rătăciră către vârfurile munților scăldați în soare. Apoi Rodica privi la copacii triști, desfrunziți, la drumul umezit de bruma bogată a dimineții. Erau așezări bătrâne, cărora le dăduseră viață mâinile oamenilor încă din primul început al muncii pe locurile acestea. Prima colibă o construisese chiar taică-său, Onofrei, care se mutase după căsătorie aici. De atunci, răsăriseră și alte colibe, ca ciupercile pe locurile acestea ferite de furtuni și zăpezi.

Când intră pe ușe îl găsi pe bătrânul Onofrei lângă fereastră, cu nasul lui mare turtit de ochiul geamului. Inlemnii. Stătea rezemat pe o rână, furat de visuri, fără să se cointească la deschiderea ușii. Parcă era pus acolo, să stea nemișcat și să observe joaca vrăbiilor în pumnul de paie risipit sub fereastră.

— Dece nu stai liniștit, în pat, tătuca ?

Moș Onofrei își întoarse capul, își prinse între degete o mustață și privi mirat pe sub sprincenele lui stufoase și cărunte. Întâlni dojana din ochii căpriei ai fetei, încruntarea frunții ei și ca un copil ce se simte vinovat, zise :

— Apoi nu-s bolnav, fetică. Ia spune tu mai bine, ce văzuși ?

Rodicăi îi fugiră atunci gândurile la ședința ce se ținuse și zise :

— Au pornit oamenii în pădure, tată ! Incepem iar lucrul !

Sprincenele stufoase se înălțară, fruntea sbârcită a moșului se netezi. Vru să spună ceva, dar o tuse seacă îi înecă vorba.

— Vezi, tătuca... Vezi...

Moș Onofrei nu luă în seamă vorba ei, ci se ridică și întrebă :

— Zici că s'au dus în pădure ?

Rodica își clătină capul.

— Da, s'au dus... A venit cineva dela oraș... Un tânăr care lucrează la fabrica de cherestea...

— Aha...

— Da. L-au trimis oamenii dela fabrică după lemn... L-au trimis să-i lămuirească pe tovarășii noștri...

— I-a lămurit ?

— Oho !...

— Și ce le-a spus, fetică ?

Fata se deslipe de lângă ușă și călcă ușor pe marginea roasă și veche a rogojinei care acoperea lipitura proaspătă. Și Rodica îi povesti bătrânului toate câte se discutaseră la rampă.

— O să crape Finescu de năcaz, își încheie ea vorba.

— Să crape, întări și Moș Onofrei.

Tăcură; Rodica, cu ochii-i rătăcind prin mica încăpere, moșul îngândurat și nehotărît. O vrabie bătu cu aripile în geam, ciripind, și amândoi priviră într'acolo. Moș Onofrei zâmbi blând, se mai uită la fată codiș, apoi zise :

— Știi ce Rodică ? Eu am să plec la treaba mea. Nu mai pot sta între pereții ăștia... Oamenii lucrează în pădure... Eu nu pot sta...

Rodica îl apucă de braț și-l privi țință.

— Ba nu, tătuca... Treaba asta n'ai s'o faci... Ești bolnav. Iacă, eu am să merg în locul dumitale, la magazie...

Moșul n'o ascultă. Își desprinse brațul din mâna ei și începu să țopăie prin casă. Își luă cismele vechi de după pat, se așeză pe un scăunel și începu să și le tragă pe picioare. Pe urmă se ridică, tropăi ca la horă și râse.

— Nu m'ascuți, tătuca ? —murmură fata, cu grijă. Am să merg eu la magazie.

— Ba nu, zise moșul. Cine, de cine trebuie să asculte? Eu atât îți zic, că nici tu să nu stai aici. De tine îi nevoie acolo, în pădure.

Își luă haina pe umeri, apoi își îndesă cușma până aproape de sprincenele stufoase și ieși. Rodica rămase doar o clipă locului, apoi se clinti și-l urmă. Afară se auzi din nou glasul ei strigând:

— Tătucăăă... Hei, tătucăăă...

Când grupa forestierilor trecu hotarul pădurii domeniilor, Ciurdea își chemă oamenii din echipa sa și împreună făcură cale întoarsă. Văzuse ce avea de văzut și parcă nu-i venea să-și creadă că așa ceva se înfăptuise și fără consimțământul său. Acest lucru îi dăduse de gândit mai ales atunci când simți cum mulțimea aceea se lăsase condusă de îndemnul lui Negoită. Cuprins de această frământare, porni să coboare alături de oamenii echipei sale și mai abătut de cum urcase până la hotar...

Trecând hotarul, forestierii înaintau mai departe, către inima pădurilor. Drumul îngust, cu urme încă neșterse de bușteni târșiți la vale șerpuia anevoie printre copacii deși, bătrâni. Erau locuri cum nu mai văzuse Negoită. De o parte și de alta a trecătorii se întindeau tufișuri sălbatice printre care ochiului îi era greu să pătrundă. Brazii înghesuți, crescuți fără număr, neatinși încă de urgia securilor și-a ferăstraelor, acopereau până și cerul cu ramurile lor veșnic proaspete. Pe alocuri se zăreau din când în când copaci desfrunziți, uscați de mulțimea anilor trecuți peste ei. Privindu-l, electricianul se întunecă, parcă învăluit de milă pentru lemnul scorojit, putred, ce se pierdea. Era o pădure bătrână, care se trecea cu încetul și care ar fi putut fi folosită.

În urma electricianului oamenii păseau anevoie, mai puțin din vina urcșului și mai mult din cauza îngrijorării. Erau bucuroși cu toții că drumul prin pădurea domeniilor fusese iar deschis, că se făcuse acest pas, dar o neliniște și-o teamă ascunsă tot îi mai încercau. Maghiary care-i cunoștea, le înțelegea grija pentru că întocmai ca și ei trăise în aceste locuri și aflate toate câte se întâmplaseră aici.

Prin părțile acestea răsunaseră adesea împușcături, mai ales cu ani în urmă, înainte și în timpul războiului. Era semnul că boierii dela curte se aflau la vânatoare. În zilele acelea, când cornurile sunau prevestitoare și când printre copacii bătrâni se furiau cai scumpi, câini de vânatoare, oamenii pădurii se strângeau în grup și așa treceau pe drum la vale sau la deal. Știau ei, oamenii, de ce se unesc și trec în grupuri. În mintea fiecăruia era încă trează amintirea lui Uță doborătorul, ciuruit de alice domnești. Tot alicele îl orbiseră și pe Pântea, când trecuse singur în zilele acelea de vânatoare și petreceri. Trăgeau la întâmplare boierii dela curte, ba chiar și'n piepturi de om și'n cușme. Și grija că aceiași boieri pândesc de după tufișuri îl stăpâneau pe fiecare când umbla pe aici.

— Măi Ifrime, — zise deodată bătrânul Pantele, cel căruia îi mâncase administratorul șase luni din leafă — ție nu ți-i teamă că Finescu o să se înfurie pe noi?

— Apoi cum îți închipui dumneata, nea Pantele, îi răspunse Ifrim, o să ne speriem noi, mulțimea aceasta, de o stârpitură?

— N'am zis că o să ne speriem, vorbi iar bătrânul. Numai vezi tu, ei au puști, și cai iuți. Știi când l-au omorât pe Uță... Cine le-a mai dat de urmă... Io-te, colea l-am găsit lungit.

Și Pantele arăta cu mâna spre o ridicătură de pământ din marginea drumului.

— Era om bun, Uță, zise Ifrim, dus pe gânduri. Nici azi nu se știe cine l-a omorât.

— Parcă de Pântea se știe cine l-a pușcat...

În fața lui Ifrim și-a bătrânului mergea Afanasie Pitaru, care-și ducea la subsuoară toporul. Lângă el umbla Savin, frământat de un gând al lui.

— Măi Pitarule, spuse acesta după un timp. Vreau să te întreb un lucru... Uriășul îl privi așteptând.

— ...măi Pitarule, cine ne mai plătește nouă leafă acu' ?... Man nu-i... Mateiaș a dispărut...

Afanasie Pitaru nu știu ce să răspundă. Dădu din umeri și se uită către Negoită care umbla înaintea lor. Arată către acesta.

— El trebuie să știe...

Savin privi la rându-i spre electrician, apoi ca și cum s'ar fi scuturat de o povară grea, spuse iar :

— Nu pentru mine zic, măi Pitarule. Eu știu să rabd... Și pe ai mei i-am obișnuit să rabde... Dar mă gândesc la mulțimea asta de oameni... Acuma tac ei... când or izbucni, ce te faci ?

Uriășul îl măsură din ochi cu înțelegere.

— Drept îi, șopti el. Da' mă gândesc că dacă tovarășii l-au trimis dela oraș pe tânărul ăsta, or să ne ajute ei și în celelalte greutăți. Acu' nu mai e ca pe timpuri, să lucrî și să nu-ți capeți dreptul... Fii fără grije, Man n'o să ne scape...

Mulțimea ajunsese curând pe locuri sărăcite de copaci și tufişuri. Pădurea domeniilor se sfârşise și acum începeau pajiștile întinse, năpădite de buturugi putrede, roase de ploii, semnul unor păduri moarte. Parcă un foc ucigător măturase copacii, desgolise locurile acelea. Maghiary îi zise electricianului :

— Vezi, tovarășe Negoită... Aici s'a lucrat acu' cinci ani. Era o pădure frumoasă, cumpărată de Man dela un anume Pisău, din satul apropiat. După ce am doborât copacii ceia, locul a rămas așa, ca un ogor sterp. Nimeni nu s'a mai îngrijit de replantarea pădurii...

— Și dumneavoastră nu l-ați căutat pe Pisău... să-i cereți să replanteze locurile ?

— Nu ne-am dus... Parcă sunt singurele locuri părăsite de proprietari... Mai sunt destule, tovarășe... Există o lege... Legea îi obligă la replantare... Dar ei nici de lege nu țin seama.

Negoită dădu din cap cu împotrivire.

— Acum, în zilele acestea, legile au început să fie și ale noastre. Iar noi trebuia să le-o amintim proprietarilor.

În fața grupului apărură primii copaci doborâți. Bușteni gata cepuiți și cojiți, împrăștiați printre crengi de brad și cioturi așteptau să fie cărați la rampă.

Acolo, la locul de muncă al forestierilor, drumul se sfârşea, dar oamenii mai merseră o bucată de loc spre inima pădurii. Apoi se opriră.

Maghiary stătea tot lângă Negoită și-l privea pe acesta cu ochii lui blânzi, plini de așteptare. Electricianul se uita la rându-i în vale, la corhăntorii care-și îndemnau boii la urcuș și la forestierii care se împrăștiau pe la locurile lor de muncă. Doar Ifrim, Pitaru și Savin mai zăboviră lângă Maghiary și lângă Negoită de parcă mai aveau de aflat încă lucruri neștiute.

— Până înainte de închiderea drumului, câți corhăntorii erau, tovarășe ? — întrebă Negoită deodată.

Maghiary privi la cei șase oameni care-și aduceau vitele, înțelese rostul întrebării și răspunse :

— Erau paisprezece... Opt au plecat...

— Mai mult de jumătate, murmură electricianul.

Și gândurile lui Negoită fugiră deodată la Ciurdea, la cearta acestuia cu corhăntorii, la drumul pe care-l închisese Finescu ca să împiedice lucrul oamenilor, și la câte toate piedici mai aveau în cale și 'n muncă. Întâlni privirile între-bătoare ale lui Pitaru și Ifrim, neliniștea de pe fața lui Savu. Vorbi :

— Ce părere aveți tovarăși, despre lucrul nostru ?

Oamenii se priviră îngrijorați, fiecare avea câte ceva de spus.

— O să începem, zise într'un târziu, Savin. Dar ne-am gândit că cei șase corhănitoni tot n'or să prididească. Cât or să care ei ? Nici pe jumătate cât lucrăm noi ! Și privește, tovarășe, câți bușteni așteaptă din zilele din urmă să fie duși de aici...

Se întoarse și arătă cu mâna către lemnul doborât. Electricianul privi și el într'acolo, cu fața umbrată de îngrijorare, și zise :

— Ai dreptate, nea Savine...

Înspre vale și în juru-le începură să răsună pocnetele topoarelor și ca un susur ușor răzbi odată cu ecoul lor cântecul molcom al joagărilor și-al ferăstraelor. Lucrul reîncepuse și Ifrim îl înghionti pe Savin. Dar Savin nu se clinti, îi făcu semn să aștepte, apoi se întoarse către electrician și zise :

— Să-ți mai spun o vorbă, tovarășe Negoită. Ei, corhănitonii, n'or să reușească să care niciun sfert din doborâturile astea, pân' diseară.

Pentru prima dată Maghiary își dădea seama mai bine de un lucru. Vorbi :

— Drumul ăsta, pe care ni l-a închis Finescu, a întors toată munca noastră pe dos... Cum de n'am știut noi mai din timp de convenția aceasta ? Acu'...

Afanasie Pitaru își făcu loc pe lângă Ifrim și veni mai lângă Maghiary. Vru să spună ceva, dar se răsândi când îl văzu pe Udrea oprindu-se în fața lui Negoită.

— Noi suntem gata, tovarășe, spuse corhăniturul.

Electricianul îi zâmbi ușor, îi puse prietenește mâna lui mare, pe umăr. și-l privi drept în ochi, țintă.

— Să-i dați zor, nea Udreo. Mult timp am pierdut la sfadă... Trenul așteaptă să fie încărcat...

— Apoi, noi ne-om strădui... Dar vezi dumneata, un tren îi lung, are vagoane multe, iar noi suntem puțini... Alt'dată...

— Omul când vrea multe face...

— Face omul când se grăbește, vorbi Udrea cu umbră de îndoială în glas. Dar boul îi bou și el tot în pasul lui merge... De-aș avea eu o putere aș lua lemnul în spate și-aș da fuga în vale... Dar n'am asemenea putere...

— Putere n'o să ai singur, nea Udreo, zise cu aprindere Afanasie Pitaru. Dacă ai să te alături unuia și altuia, atunci o să se schimbe socoteala. Iacă, mă tot gândeam stând aici, că omul când îi moare calul în drum, apucă el oiștea și trage. Dece n'am pune și noi umărul la oiște...

Electricianul se întoarse către uriaș, cuprins de-o nădejde.

— Spune, nea Pitarule, dacă ai vreo părere...

— Sigur că am, tovarășe, vorbi cu și mai multă înflăcărare uriașul. Iacă ce zic eu. Să coborîm la magazie, să aducem frânghii și lanțuri. Sunt acolo destule... Numai să-i spui lui moș Onofrei pentru ce-ți trebuiesc, și gata, le capeți. O să ne întoarcem iar aici, o să legăm buștenii și mai cu trasul, mai cu împinsul țapinei o să-i urnim la vale.

Oamenii îl ascultară cu interes. Savin zise :

— Vorba ta nu-i rea Pitarule, numai că un buștean nu-i că o căruță pe roate. Și nici zăpadă nu-i să-l duci pe un cap de sanie.

Dar uriașul nu se lăsă bătut.

— Păi ce, o să ne înhălmăm fiecare la câte un buștean?... Facem echipe, Savine. Ne unim câte trei, câte patru...

Ifrim, care ascultase tot timpul în liniște, tresări la un gând. Iși plesni degetele osoase și izbucni :

— Pitaru are dreptate, tovarăși... Eu am fost odată la Cumpăna. Acolo, abia se înfiripase o exploatare forestieră. N'au fost animale din bun început. Oamenii împingeau buștenii cu țapina. Unii îi legau cu frânghii și-i trăgeau. Numai ce-i drept, n'aveau de străbătut drum lung ca noi. De-aia eu mai am de adăugat ceva la spusa lui Pitaru. Să facem sortarea lemnului aici. Să împărțim echipa lui

Ciurdea pe din două. Dacă o să tăiem buşteanul în mai multe bucăți, o să fie mai ușor de cărat la vale... Așa făceau și cei dela Cumpăna.

— Păi așa, sigur că-i mai bine, zise Savin, luminat.

Apoi se uită cu toții la Negoită care-i ascultase liniștit și grav. Electricianul le simțea privirile pline de așteptare. Nu cunoștea îndeajuns treburile tăietorilor, dar în adâncul inimei sale simțea că Ifrim are dreptate. Zise :

— Da, și eu cred că așa e bine, tovarăși. Dar mai întâi să ne împărțim munca. Cineva trebuie să meargă la barăci, la magazia cu materiale.

— Apoi, am să merg eu și cu Pitaru, vorbi Ifrim.

Negoită se întoarse atunci către ceilalți doi :

— Dumneata, tovarășe Maghiary și nea Savine, rămâneți aici. Vorbiți cu oamenii. Lămuriți-i ce au de făcut. Eu am să merg la rampă, la tovarășul Ciurdea.

Maghiary și Savin încuviințară din capete. Electricianul se întoarse și zise către Ifrim și Pitaru :

— Să mergem, tovarăși...

În pădure lucrul era în toi. Forestierii căpătaseră parcă forțe noi. Munceau cu hotărîre și topoarele își purtau până departe sgomotele loviturilor seci, ca o chemare ce se pierdea într'un ecou neîntrerupt peste munți. Alături de pocnetele repezite, de bubuiturile înfundate ale brazilor în cădere, dăinuia ca un hârăit neîntrerupt plânsul molcom al joagărelor, troznetul copacilor.

Cântecul acesta al muncii îi încălzea lui Negoită sufletul. Umbla înaintea lui Ifrim și Pitaru și privea din treacăt la oamenii din jur. Văzu mai întâi un doborîtor voinic care lovea cu toporul și făcea o scobitură aproape de rădăcina unui copac. Din tulpină săreau așchii gălbui, mai mari și mai mici, și care scân-teiau o clipă în aer. Ceva mai încolo Negoită zări alți doi oameni, care plimbau ca pe un arcuș joagărul la rădăcina tulpinei. Apăsau strașnic pe unealta dințată care răzbise adânc în lemn, aproape de scobitura făcută cu toporul. Deodată unul dintre doborîtori, un om cu fața negricioasă, se sculă și apucă o prăjină lungă. O propti spre mijlocul tulpinei, strigând :

— Ferește Alexandre !...

Dar cellalt om se și ridicase purtând cu sine joagărul. O clipă mai târziu Negoită văzu bradul clătinându-se, apoi îl auzi trosnind uscat, aplecându-se și căzând cu o bufnitură cumplită.

— Uriaș brad, frate, zise electricianul către Pitaru și Ifrim.

Pe fața ghebosului apărură un zâmbet blajin. Amintiri îndepărtate îl cuprinseseră. Arătă cu mîna în vale, spre pădurile bătrâne și neatinse. Vorbi :

— Ia, colo, la hotarul domeniilor, a fost un copac uriaș, tovarășe. Nu-l cuprindeau în brațe nici patru oameni făcuți roată... Se mai vede și acum ciotul. Apăi, pe acela, eu cu Pitaru l-am doborît. O zi întreagă l-am tot cioplit la rădăcină... Așa-i, Pitarule ?

Afanasie Pitaru încuviință din cap, furat și el de gândul acelei isprăvi.

Trecură mai departe și ajunseră la copacii doborîți. Ochii lui Negoită cătau tot la forestierii răspândiți dealungul văii. Văzu în depărtare oamenii care lucrau la curățirea coajei depe tulpinele culcate la pământ. Erau cojitorii. Ocoliră o ridicătură de pământ și în fața lor se arătă locul de muncă al cepuitorilor. Ii urmări din treacăt pe oamenii aceia, minunându-se cu câtă precizie loveau cu topoarele și retezau crăcile tulpinei. Apoi se opri deodată, privind la câțiva pași în fața lui. În jurul unui copac culcat la pământ lucrau doi oameni și-o fată. Ifrim și Pitaru se opriră, înțelegându-i uimirea. Zămbiră și se uită și ei la fetișcana care hărnicia sprintenă. Obrajii ei erau îmbujorați și tocmai reteza cu toporul ultima cracă a bradului. Când se înălță de trup și întâlni privirea lui Negoită, Rodica se roși la față și mai mult. Dar electricianul nu mai zăbovi, o salută încurcat și porni mai departe alături de cei doi oameni.

— Aveți și femei la lucru ? întreabă electricianul când se cufundară pe drumul din pădurea domeniilor.

— Apăi, Rodica îi singură, răspunse uriașul... Fata lui Moș Onofrei... Ii crescută de noi, pe locurile ăstea.

— Harnică și de nădejde fată, adăugă și Ifrim. Muncește cât un bărbat...

Negoiță nu mai spuse nimic. Intr'adevăr, fata ceea știa să lovească zdravăn cu toporul și avea putere, nu glumă. Pe buzele lui apărură un zâmbet. În minte îi rămase neștersă imaginea privirii ei puțin speriată, ochii aceia căprii și limpezi. Apoi se gândi ce încurcat se simțise în fața uimirii din ochii ei. Iși dusesese fără să vrea mâna la cozorocul șepcii, pornind mai departe. Furat de aceste gânduri, un timp nici nu fu atent la discuția ce se înfiripase între cei doi oameni care păseau alături de el. Iși întoarse capul spre ei și ascultă. Ghebosul zicea :

— ...viață mai bună n'am dus nici aici... Ce-mi era la chiaburul cela, ce-mi e la Man. Dar cel puțin aici sântem mai mulți la un loc și ne știm necazurile, putem lupta...

Uriașul abea așteptase ca Ifrim să-și termine vorba. După ce acesta tăcu, zise :

— Eu, măi Ifrime, n'am fugit din cauza slugăritului la chiabur. Eu mă, am fugit de pământul meu. Două hectare am avut. Dar ce-s două hectare de pământ muntos. Mori de foame cu ochii zgâiți în semănătura care nu încolțește. Am venit aici și mi-am lăsat familia în sat. Duminica ce mă mai duc și eu.

— Ai familie grea, tovarășe Pitaru ? — întreabă Negoiță.

— Trei băieți și-o fată, răspunse uriașul. Cu mine cinci, cu nevasta șase. Eu aici, ei acolo. Nevastă-mea și fiică-mea Maria văd de pământ, îl îngrijesc. Băieții sunt încă mici...

Depe înălțimea pe care ajunseseră se vedea acum valea cea largă, barăcile, râul argintiu care șerpuia ceva mai încolo, și mai aproape, rampa și locomotiva. Nu mai merseră pe drumul care arcuia pe lângă coasta muntelui. Afanasie Pitaru îi îndemna să coboare panta care duce direct la rampă. Pășind cu grabă la vale, Ifrim se întoarse luminat de un gând nou :

— Lemnul n'o să-l cărăm până la rampă, zise el către Negoiță și Pitaru, aștepându-i să-l ajungă. O să-l doborîm la vale chiar după înălțimea asta.

Uriașul îl privi o clipă, cumpănind. Vorbi :

— Știu eu... să facem și așa, Ifrime...

Și-și dădu drumul pe pantă, proptindu-se din când în când de locuri mai ridicate, să nu cadă de-a rostogolul.

Ajunseră în dreptul rampei și Negoiță stătu locului, privind în urma celor doi care grăbeau spre magazia cu materiale. Pe urmă se întoarse și se apropie de oamenii care încărcau ultimul buștean în vagonul tras în fața rampei. Il căută din ochi pe Ciurdea, dar nu-l află nicăieri. Il văzu în schimb pe mecanicul locomotivei, înfipt la lucru alături de încărcători. Bătrânul Simion își încordase toate puterile în unirea bușteanului și electricianul nu se putu opri să nu-i strige :

— Nea Simioane !... nu te lăsa, meștere !...

Mecanicul se îndreptă de spate, se întoarse și privi cu mirare în jur. Fața îi era umedă de sudoare, iar ochii lui mari și limpezi jucau vioi, luminoși.

— Ce faci meștere, te iei la întrecere cu flăcăii ? întreabă râzând.

Bătrânul îl zări în sfârșit, ridică mâna și făcu un semn în aer.

— Tu erai, Ionică ? zise el. Apoi, ia, mă întrec cu flăcăii aiștia. Prea i-am văzut neîndemânateci. Ei ziceau că li-i greu, că le lipsește unul din echipă. Dar i-am văzut că umblă fiecare de parcă n'are suflet. Am coborît și le-am arătat eu câtu-i de bine ca omul să pună și ceva suflet în treaba ce-o face. Și să vezi drăcie, măi Ionică. Am venit să-i desmorțesc pe ei și drept să-ți spun, la bușteanul ăsta m'au desmorțit ei pe mine. M'au lăsat aproape singur.

— Dacă dumneata te-ai lăudat că poți și fără noi... vorbi unul dintre tinerii care ascultau cu interes la spusurile mecanicului.

— Ai zis că noi suntem niște mămăligi, grăi un altul, om între două vârste.

— Și sunteți, Moldovane, mormăi bătrânul.

— Iacă, te-am lăsat pe dumneata, să ne arăți ce poți, zise iar Moldovan făcând celor din jur cu ochiul. Cine s'a dovedit de mămăligă?

Bătrânul se încruntă dar nu răspunse. Incărcătorul care-i vorbise înfipse țapina sub buștean și se opinti. Săltă coada uneltei și bușteanul se rostogoli în vagonul gol care aștepta lângă buza rampei. Apoi se întoarse către bătrânul Simion, îi văzu încruntarea frunții și nu mai zise nimic. Pe fața lui o altă grijă își făcuse locul. Se întoarse către cei din jur, vorbindu-le:

— Dar unde naiba o fi dispărut, Ilie ăla? De azi dimineată nu l-am mai văzut...

Negoită tresări. Își aduse aminte de discuția avută cu oamenii, la sosire. În ureche parcă mai auzea și acum vorba tânărului cela îmbrăcat în haine bune și cu ghetete noi în picioare. Oare de el să fi întrebat Moldovan? Drept era că nu-l mai zărise de atunci, nici în pădure și nici aici, la barăci. Il văzu pe mecanic lăsându-și țapina și coborînd înciudat treptele platformei. Negoită se apropie de el și-l apucă de braț:

— Ilie nu-i ăla care a vorbit de lăsarea lucrului?

— Ba ăla e, răspunse bătrânul Simion, puțin mirat.

„Deci Ilie a părăsit lucrul!“ gândi electricianul. Nu-i convenise să mai rămână. Dar dece tocmai el singur plecase dintr'atâta mulțime de oameni? Își aminti de rostul venirii la rampă și-l mai întrebă pe mecanic:

— Nu știi unde este, Ciordea, nea Simioane?

Mecanicul se gândi o clipă, luminându-se deodată la față.

— Adineauri a fost aici... A plecat până la baraca birourilor.

— Zi, e acolo...

— Așa l-am auzit spunând la plecare.

Electricianul își descleștă mâna pe brațul bătrânului și-o porni către barăci.

★

Când se despărțise de grupa forestierilor, la hotarul pădurii domeniilor, Ciordea coborîse într'un suflet cu oamenii echipei lui la rampă. Lucrase cât lucrase, iar când lemnul de încărcat fu pe terminate, pusese țapina jos și-o pornise spre baraca birourilor.

Mergând într'acolo cu pas domol, se lăsase furat de aceleași gânduri tulburi. Tresărise doar pe coridor, când auzise vorba lui Naghi care-l întreba despre Negoită și despre lucrul care se pornise. La început a vrut să treacă înainte, să nu răspundă. S'a oprit însă, spunându-și că nu-i bine ca toată lumea să-l știe supărat, mai ales că era vorba de-o supărare căreia nici el nu-i găsisse temeii. Așa că i-a răspuns telefonistului la întrebări și după aceea a intrat în biroul celulei de partid.

Cât timp a stat pe gânduri în birou, nici el nu știa. Prea i-a fost clocotitoare frământarea sufletului. În firul gândului învolburat prinseră să se depene amintiri trecute. Se vedea copil mic, jerpelit, răscolind colbul satului. Părinții îi muriseră într'un timp, duși pe cealaltă lume de povara sărăciei. Orfan, fără sprijin, trebuise dela treisprezece ani să-și caute rost în viață. Intrase slugă la Lucaci, cârciumarul, cel mai bogat om din sat. Acolo trudise mulți ani pe o strachină de borș și-un boț de mămăligă. Și bății a mâncat pe saturete. Dar asta a ținut până într'o zi când trecuse de cel de al șaptesprezecelea an al vieții. Și cum uneori se spunea în sat că băta are două capete, la fel și el apucase cel de al doilea cap și întoarse ciomagul pe spatele stăpânului. Pe urmă a ieșit pe poartă și a plecat în lume.

Aici în munți începuse altă viață. Forestieritul îl atrăgea. A învățat meseria cu drag. Cu oamenii aceștia simpli și buni n'avea dece să se certe. Li îndrăgise. Doar cu patronii nu se împăca. „Patronul vrea să plătească cât mai puțin și să stoarcă din vloga noastră cât mai mult“, auzea adesea din gura oamenilor. Apoi mergea pentru

ei la birou. Atunci ieșea ceartă și chiar mai mult. După asemenea înfruntări cu patronii, era fie concediat, fie dat pe mâna jandarmilor.

Și asta a durat până în anul patruzecișicinci. Atunci a fost Ciurdea primit în partid. Din anul acela s'a schimbat mult. Știa că lupta pe care o ducea partidul era o luptă organizată, bazată pe mobilizarea masei, pe puterea ei. Asta îl făcuse să-și smulgă din suflet pornirile anarhice, să se stăpânească. Nu mai lua hotărâri de unul singur. Nu făcea nimic fără încuviințarea forurilor de partid superioare. Il stăpânea mereu aceeași teamă de greșală...

Auzi o bătaie în ușă și-și înalță fruntea. Clanța se mișcă și în prag apărură Negoită.

— Aici erai ? bun găsit, zise electricianul, așezându-se pe un scaun lângă birou.

Ciurdea nu-i răspunse. Fața îi era tot umbrită și Negoită își dădu seama că încă nu-i trecuse supărarea. Vru să-i spună pentru ce venise, dar se răzgândi. Nu, cu Ciurdea avea mai mult de vorbit. Prin minte îi trecu întâmplarea cu bolovanul depe linie. Zise :

— Ai aflat că era să ne răsturnăm la Cotul Repede?

Ochii lui Ciurdea se ațintiră asupra lui cu atenție.

— Da, am aflat.

Spunând aceste cuvinte se ridică dela locul său și făcu câțiva pași prin încăperea. Fruntea lui se întunecase și mai mult. Se întoarse și zise :

— E un fapt grav... Trebuie anunțat și la oraș...

— Fii sigur că o să anunțăm, răspunse Negoită. N'o s'o lăsăm noi așa... O să-i dibuim pe cei care au făcut treaba asta...

Ciurdea se așază iar pe scaun. Negoită îl privi cu ochii lui neguroși, încărcati de aceeași grije. Zise :

— Ce crezi, tovarășe ; Finescu și Man au vreun amestec în treaba asta ?

Ciurdea se uită la el, dar nu-i răspunse pe dată. Parcă îi era greu să-și calce pe inimă. Stăruința din ochii electricianului îl făcu totuși să zică :

— Lovesc... In ascuns lovesc...

Negoită se încruntă și mai mult atunci când vorbi :

— Asta trebuie să ne dea de gândit, tovarășe Ciurdea. Cineva a pus cu gând ucigaș bucata de stâncă pe linie. Dacă n'am fi oprit trenul, înțelegeți ce s'ar fi întâmplat ?

Privirea lui Ciurdea rătăci plină de tristețe prin încăperea. Vru să spună ceva dar se răzgândi și-l ascultă pe Negoită care nu terminase :

— Când am plecat dela oraș mă gândeam prea puțin la niște cuvinte spuse de tovarășul Balint : „Să fiți cu ochii în patru... Dușmanul nu stă"... Acu îmi dau seama câtă dreptate a avut omul acela. Când mi-a spus astea, nu s'a gândit numai la mine... Secretarul celulei dela fabrică s'a gândit și la dumneata, și la comuniștii de aici... In echipă ai pe unul Ilie și nu mai știu cum... Lipsește dela lucru... A fugit... Parcă poți să știi cine a fost, ce gânduri avea? Trebuie să îl cunoaștem oamenii, tovarășe... Să știm cu cine lucrăm... Și sarcina asta revine în primul rând comuniștilor.

— Dar suntem puțini, zise deodată Ciurdea. Eu, cu Maghiary și cu Ifrim... Iar oameni sunt aproape șaizeci.

— Aștia câți suntem... Trei, și cu mine patru... Să strângem oamenii în jurul nostru... Să-i facem să înțeleagă că numai prin luptă unită o să doborîm dușmanul... Crezi că de florile măruului a închis Finescu drumul ? Ba eu zic că a făcut-o în înțelegere cu ai dela curte și cu Man. Ei sunt câțiva și vor să ne lovească... Noi suntem mulți și trebuie să-i doborîm...

Își puse coatele pe masă. Ochii i se țintiră și mai stăruitori pe fața lui Ciurdea. Întrebă cu voce răspicată :

— Așa-i tovarășe, că nu trebuie să ne lăsăm bătuți?

Dumitru Ciurdea își întoarse privirea într-o tresărire. Nu avu puterea dela un bun început să răspundă. Ceva greu, împovărat, mai sălășluia în adâncul inimei lui. Și această povară grea căutase el tot timpul să și-o smulgă. În ochii limpezi, înțelegători ai tânărului, stăruia un îndemn. Il măsurau cu luminițele lor strălucitoare, spunându-i parcă să uite de ambiții și orgoliu, de supărări. Câteva clipe se duse în sufletul lui o luptă crâncenă. Apoi cumpăna nehotărârii cedă cu încetul. Zise cu un fel de ușurare :

— Așa-i...

Privi înseninat la chipul luminat și dărz al lui Negoită. Acesta îi zâmbea cu înțelegere. Își aminti pentru ce mai venise la Ciurdea și vorbi :

— Uite ce-am hotărît adineauri, în pădure, tovarășe Ciurdea.

★

Când Negoită și Ciurdea ieșiră pe coridor să meargă la rampă, le ieși în cale Naghi, telefonistul. Acesta se apropie de electrician și zise :

— V'a căutat la telefon tovarășul Balint.

Negoită se opri și Ciurdea făcu la fel.

— Ți-a comunicat ceva pentru mine ?

— Nu, răspunse Naghi. Doar atât mi-a spus : că vă roagă să-i dați un telefon.

— Bine, am să viu cu dumneata, la centrala telefonică. -

Pe urmă Negoită se întoarse către Ciurdea, zicând :

— Eu rămân, tovarășe... Dumneata știi ce-i de făcut. Trenul trebuie să plece neapărat diseară. Fabrica are nevoie de bușteni...

Își strânsesă mâna și se despărțiră. Ciurdea ieși pe ușă, iar electricianul îl urmă pe Naghi care mergea înainte, dealungul coridorului. În dreptul ultimei uși din fund se opri. Intrară. Încăperea unde se afla telefonul era îngustă, parcă anume aleasă pentru asemenea treabă. O masă, două scaune și un aparat cu câteva butoane roșii, negre, albastre, un pat mic cu saltea de pae, asta era tot ce se putea vedea înăuntru.

— Dumneata locuiești aici ? întrebă electricianul.

Naghi își înălță spre el doi ochi mari, verzui, oarecum mirați de așa vorbă.

— Aici locuiesc, răspunse el. După ce am făcut instalația m'am mutat lângă aparate. Să vă fac legătura cu fabrica.

Tânărul răsuci câteva butoane, formă nunnăru, îl ceru pe Balint la telefon și-i întinse electricianului receptorul. Apoi ieși.

Când se închise ușa în urma telefonistului, Negoită ridică receptorul la ureche și vorbi :

— Tovarășul Balint?

Auzi răspunsul afirmativ dela celălalt capăt al firului. Era chiar secretarul celulei de partid care întreba, la rândul-i :

— Ce vești, tovarășe Negoită?

Negoită începu să povestească toate câte se petrecuseră la exploatarea forestieră dela venirea lui și până în acele clipe. După tăcerea dela celălalt capăt al firului, electricianul își dădu seama că Balint îl asculta în liniște și cu atenție.

— Spui că ați găsit o bucată de stâncă pe linie? — întrebă cu îngrijorare secretarul celulei de partid.

— Da, întâri Negoită. Un pic ne mai lipsea și...

Vocea îngrijorată a lui Balint se auzi :

— Să fiți atenți, măi tovarăși...

Un timp nu mai auzi nimic. Doar un șuerat îndepărtat, împletit cu bâzâit ca de albină îi mai stăruia lui Negoită în ureche. Apoi vocea aceea gravă răsună :

— E bine că te-ai împăcat cu Ciurdea... Nu se cădea să fiți supărați. Doar lucrați împreună!... Să stai mereu în preajma lui și să vă sfătuiți. Cu lucrul cum stați?

— Chiar azi o să trimitem primul tren cu bușteni.
 — Foarte bine... Te rog să-mi telefonezi oricând, la nevoie... Dacă vă mai trebuie pe cineva să vă ajute, spuneți...
 — Nu, nu-i nevoie deocamdată, răspunse Negoită.
 Vru să mai zică ceva, dar vocea dela celălalt capăt al firului se auzi iar :
 — Atunci asta-i, frate. Iartă-mă dar tocmai trebuie să plec la județeană. O să stăm altădată mai mult de vorbă. Deocamdată pot să-ți spun că nu ne-ai făcut fabrica de răs. Am să-i spun și lui Nestor treaba asta. Și despre întâmplarea cu stânca am să-i spun... Ei noroc, frate...
 — Noroc...

Negoită auzi cum dincolo aparatul pocnește sec și puse și el receptorul în furcă. Inima îi bătea cu putere. În ureche îi era încă trează vorba lui Balint. Secretarul se arătase mulțumit de el. Se gândi îndelung. „Dar ce lucru mare am făcut“? Totuși, acum se simțea altul. Cele spuse de Balint îi dădeau puteri noi, încredere în munca ce-o începuse. Deschise ușa cabinetului și porni dealungul coridorului, cu pasul vioi. Îl împingeau înainte puteri noi, abia câștigate.

Către amiază, soarele urcase sus de tot. În valea cu barăci și oameni grăbiți coborise o căldură plăcută, primăvăratică. Cerul era limpede și curat, de un albastru pronunțat, luminos. Asemenea zi în luna lui Decembrie nu mai văzuseră de mulți ani forestierii, acolo în munți.

Către păduri, urcau corhăntorii după încărcătură, pe drumul cel vechi și cunoscut. Își îndemnau de zor boii, care umblau domol, așa cum le era mersul. Se mai văzură doar un timp în zare, apoi oamenii aceia care-și mânau vitele dispărură pe după copacii înalți ai pădurii domeniilor ce se zăreau de aici.

Atunci, se arătară deodată, coborînd la vale, trei oameni. Trăgeau după ei un buștean gros, prins în frânhii. La buza râpei, oamenii se opriră, deslegară bucata de lemn și-o împinseră cu țapinele. Bușteanul alunecă în jos, pe jghiabul de pământ, până când se opri lângă alți bușteni aflați la poalele urcușului.

După ce mai priviră o clipă la lunecarea bușteanului, oamenii își adunară frânhii și-o porniră iar înapoi, către pădure. În drumul lor la întoarcere, se încrucișară cu alți forestieri, care, întocmai ca și ei cărau tot un lemn uriaș spre gura jghiabului.

Din locul lui, de pe rampa de încărcare, Negoită privise îndelung la buștenii care lunecau de sus și se opreau în apropierea rampei. Văzu apoi că au rămas puțini din cei care încărcau vagoanele. Se simți stingherit. Își aruncă haina și înfășcă și el o țapină. Înarmat cu unealta, se apropie de Moldovan care se muncea să rostogolească împreună cu un alt tânăr bușteanul în vagon. Infipse țapina alături de celelalte două și săltă în același ritm cu ceilalți. O clipă mai târziu, bucata de lemn se opri în vagon.

Moldovan se întoarse deodată spre Negoită. Îl privi cercetător, de parcă dorea să-i afle puterea mușchilor. Zise :

— Ai vână, tovarășe...

Electricianul îi zâmbi și-i răspunse :

— Puterea e în noi toți, frate. Nici eu singur, nici dumneata n'am fi putut urni bușteanul acesta. Era prea mare, afurisitul.

Se întoarseră și porniră spre altă bucată de lemn. Proptiră țapinele și se încordară.

Bătrânul Simion îl văzuse pe Negoită când se urcase pe rampă. Un timp îi admiră munca. Parcă ceva îl îndemna și pe el să coboare. Nu stătu mult în cumpănă și până în cele din urmă coborî depe locomotivă, ducându-se alături de încărcătorii care munceau. Apucă și el o țapină și se alătură electricianului.

— Io-te-te, spuse cu mirare Moldovan. Ți-a trecut supărarea, nea Simioane?

— Apăi, vezi că mi-a trecut, mormăi bătrânul care scuipă în palme și apucă vârtos de coada uneltei.

Pe drumul ce cobora din cealaltă parte a văii, dinspre satul cel mai apropiat, se arăta un nouraș ușor de praf care se apropia rostogolindu-se. Nourașul de praf dispăru după un colț de munte, apoi reapăru din nou și mai aproape. Atunci oamenii de pe rampă auziră un duduie îndepărtat de motor și se opriră curioși din lucru.

Mașina venea direct spre rampă și după un timp se opri lângă locomotivă. Portiera se deschise și un om uscățiv, îmbrăcat în haine negre, noi, înaintă ca o arătare spre locul de muncă al încărcătorilor.

— Cine-i ăsta ? îl întreabă Negoită pe Moldovan.

— Asta e Finescu, răspunse omul.

— Finescu ?!...

Administratorul domeniilor regale umbla țeapăn și încruntat, de parcă dorea să arate tuturor că nu-i este frică de nimeni și de nimic. Era un fel al lui de a se purta în fața oamenilor, o viclenie veche care de multe ori dăduse rezultate bune. Se urcă pe rampă, fără grabă, privind pe furis, iscoditor, la cei de sus care-l așteptau sprijiniți în unelte. Se opri în fața lor și fără vreo altă vorbă întrebă :

— Cine v'a dat voie să redeschideți drumul ?

Negoită îl cântări cu privirea, îi lăsă lui Moldovan țeapina și ieși administratorului înainte.

— Eu...

Finescu îl privi încruntat, nehotărît în fața îndrăzneii străinului. Se reculese însă și zise :

— Ai să mă urmezi în sat și-ai să dai socoteală în fața organelor de stat pentru cutezanța dumitale...

Electricianul nu se clinti. Il fulgeră cu privirea pe cel din față.

— Mai întâi că pe dumneata nici nu te cunosc, vorbi el. Cine ești și ce vrei ?

Obrajii veștejiți ai administratorului se îmbrăcară cu firișoare vinete-roșcate. Strigă :

— Eu sunt administratorul locurilor pe care dumneata ai cutezat să le calci ! strigă el.

— Uite ce-i domnule, dacă ai să țipi, îți spun : ai să răgușești degeaba. Nimeni nu ți-a călcat locurile acelea pe nedrept.

Încărcătorii veniră mai aproape. Negoită îi privi și le simți hotărîrea de pe chipuri. Ochii lor cătau cu ură către cel care urcase pe rampă. Finescu cercetă dintr'o singură uitătură fețele aspre ale oamenilor.

— Dumneata ai călcat legea, domnule... Da, ai călcat-o...

Negoită nu-i răspunse ci se căută în buzunar și scoase la iveală bucatîca lui de hârtie. O întinse sub ochii administratorului, apoi vorbi :

— Legea noastră stă aici... Convenția asta a fost semnată și de dumneata...

Ochii lui Finescu se fixară asupra hârtiei pe care electricianul i-o ținea încă în față. Parcă nici n'o cunoștea ; parcă nici nu știa nimic despre convenția aceea și semănătura sa. Și pe măsură ce privea, fața îi devenea și mai vînată, ochii mici, îngustați, și mai aprinși. Intinse fulgerător mîna să apuce hârtia, dar degetele lui tremurară în gol. Electricianul se retrăsese un pas și, zămbind, împătura cu calm hârtia pe care omul cu favoriți o privea lacom. Zise :

— Nu trebuia să vă osteniți așa, domnule. Nu-i decît o copie. Originalul se află la loc sigur.

Oamenii răsăra, treziți din încruntarea lor de vorbele lui Negoită. Mîna descarnată a lui Finescu căzu neputincioasă. Gura împungită i se strîmbă amar. Părea înțepenit. Doar ochii sticloși, speriați, îi jucau în orbite. Se întoarse fără o vorbă și-o porni cu grabă în jos, urmărit de privirile pline de ură ale încărcă-

torilor. Abia când ajunse la mașină se uită spre rampă. Pumnii osoși i se strânsă amenințători.

— Am să vă arăt eu, bestiilor, ticăloșilor!

Dar oamenii râdeau, făcând haz de frica și neputința lui. El deschise portiera și urcă mândru și cătrănit la volan.

O clipă mai târziu mașina se răsuci cu viteză în loc și se pierdu în norul de praf, înapoi, pe drumul pe care venise.

★

Infrângerea îl îndârjea. Asemenea lucru nu i se mai întâmplase. Oamenii, câți întâlnise prin locurile acelea, se temeau de el. De altfel asta și urmărise tot timpul. Trebuia să se impună. Și reușise. Avea doar în spatele lui un blazon, ca un sprijin puternic, în numele și din a cărui poruncă acționa.

Acum, când conducea cu viteză mașina prin pădure, se simțea înfrânt. Nici nu-i venea să creadă. Cei dela exploatarea forestieră au râs de el. Parcă îl vedea pe cel cu hârtia, pe ceilalți. Amintirea clipelor acelea îl făceau să turbeze. Atunci gânduri ucigătoare i se încheagau în minte. „Nu, n'o să se pună ei cu Finescu. Am să merg la curte și am să cer armată. O companie din garda regală comandată de ofițeri destoinici. Și-am să fac ordine. Cine n'o să se supună, o să muște țărâna cu gura. Cu bestiile astea n'ar strica un mic „nouă sute șapte“. Se lăsă purtat de amintiri îndepărtate. În timpul evenimentelor acelea, abia împlinise nouă ani. Tatăl lui fusese un credincios general al palatului. Înăbușise răscoala pe întregul județ. Sate multe trecuse el atunci prin foc și sabie. În nouă sute șapte guvernul și regele se înțeleseseră de minune. O zguduitură puternică îl readuse la realitate. Fața i se crispă de aceeași mânie neputincioasă.

Conduse mașina cu aceeași viteză pe poarta deschisă. Văzu în față, pe drumul ce ducea spre garaj, cele două slugi. Le privi neclintit, dușmănos, prin geamul mașinei. Nu frână, și cei doi oameni abia avură timp să sară în lături. Apoi, rămași locului, se uitară și ei uluiți la mașina care se opri lângă garaj, scrâșnind din frâne. Cel bătrân se cruci. Iși aplecă fața trasă și bărboasă spre cel tânăr. Șopti:

— Mă, ăsta a înebunit...

În clipa următoare portiera pocni și Finescu coborî. Trecu glonț prin curte și urcă scările casei. Sus, în capul scărilor, se opri. Privi în jos, la cei doi oameni ce stăteau locului, înlemniți. Zise cu asprime:

— Băgați mașina în garaj și închideți porțile. Fuga, putorilor.

Apoi dispăru pe ușa casei, la fel de mândru.

După ce-și terminară treburile, cei doi oameni se îndreptară spre bordeiul din fundul curții și intrară. Cel tânăr se așază pe culcușul de paie. Era mai înalt și mai puternic. Când își roti ochii prin încăperea cu miros greu și stătut, în pupile îi scânteie o durere tainică. Nu privea la ceva anume. Nici n'avea la ce privi. Între pereții aceia înguști nu se afla decât culcușul de paie, așezat pe un pățul de scândură. Părea că gândește la un lucru care-l munea mai demult. Iși întoarse fața spre cel în vârstă, gata să spună ceva. Dar rămase cu vorba pe limbă, privind desgustat înainte. Omul care sta în picioare, lângă ușa, își purica mâniat cămașa, descheiată la gât. Iosif vorbi abia când acesta termină, încheindu-și gulerul cămășii murdare:

— Eu n'am să mai stau aici, nea Marine. Doar n'o să-mi mînc tinerețea. Îl dau dracu și pă vodă și pă Finescu.

Marin se așază lângă el.

— Dar unde o să te duci, Iosife?

— Găsesc eu... Lumea-i mare. Plec la oraș.

Marin nu spuse nimic. Iosif îl privi întunecat, furat de aceleași gânduri dureroase.

— Ce-am făcut eu acu două nopți? Am lovit în frate-miu, Kiss... Da, în el și în tăetorii de pădure...

Cel vârstnic abia acum îl înțelese. Vorbi :

— D'apoi nu-i vina ta, măi băiete... Nici a mea nu-i... Finescu ne-a trimes... Ordin dela palat... A trebuit să batem stâlpii ceia...

— Nu trebuia să ne ducem. M'am întâlnit cu Kiss astăzi și era așa de supărat... Am vrut să-i cer iertare când i-am aflat păsul. Apoi mă împingea gândul să mă duc în vale, la barăci, să spun acolo : „Eu am bătut stâlpii... Eu am să-i scot... Să vină Finescu p'ormă la mine...”

— Fii potoliț, măi băiete. Cu diavolu' ăsta nu te pui... Tu ești nou aici... La mulți oameni a mâncat sufletul... Eu îl știu...

— D'apoi nici așa să îndur, n'o să stau, zise deodată Iosif. Ne mănca păduchii... Ne doboară foamea... Lui ce-i pasă... Stă în puf... Și bunătăți alese are la masă...

În ochi i se citea durerea și mânia. Zise iar :

— N'ai văzut adineauri... Era să ne sdrobească cu mașina...

La rândul lui, Marin se întunecă. Răspunse cu voce abea șoptită :

— Dar mai stai o leacă, Iosife... Om vedea până la urmă ce-om face...

După amiază cerul se arătă brăzdat de nori albicioși, colțoși și rari. Soarele ce coborîse dincolo de munți continua să-și arunce peste văzduhuri pala lui largă și roșiatică. Vântul se mai înăsprise, devenind înțepător, prevestitor de vreme schimbătoare. Foșnetul pădurii, freamătul frunzelor ruginite, uscate de vreme, învăluiau totul cu murmurul lor nestăpănit.

În clipele acelea, forestierii care aveau familii în satele din apropierea drumului de fier purtau cu toții acelaș gând. Ziua de muncă se sfârșise și dorul pentru ai lor îi strângea cu grabă în jurul locomotivei. Se apropiase ora plecării.

Vălmășeagul acela al oamenilor îl atrăsese și pe Negoită acolo. Electricianul privea liniștit la cei din jurul său. Alături de el se aflau Ciurdea și Maghiary. Amândoi se uitau la mecanicul care se afla sus, pe parapetul cazanului, ștergându-l cu cârpa lui soioasă.

— N'are deloc astâmpăr bătrânul ăsta, zise deodată Maghiary. Are el socotelile lui din care nu-l scoți. Până nu s'o împlini ora de plecare, nu se mișcă depe locomotivă. Atâta ce-o grijește...

— Asta-i meseria lui, frate, vorbe și Ciurdea.

Negoită privi și el într'acolo. Îl văzu pe bătrânul Simion muncind cu în dârjire și surăse amintindu-și de dragostea pe care acesta o purta armăsarului de foc. Dar deodată surăsul i se șterse și fața i se întunecă a îngrijorare. Se desprinse de cei doi și se apropiă de locomotivă cu grabă, răscolit de un gând. Se opri lângă scărița de fier, își înalță fruntea și strigă tare, ca să fie auzit :

— Nea Simioane ! Hei, nea Simioane...

Mecanicul se întoarse și rămase încremenit, cu cârpa lui unsuroasă în mână. Cătă în jos, într'acolo de unde venise glasul acela cunoscut. Întrebă cu mirare :

— Ce-i, Ionică ?

Negoită zise iar cu un fel de grije :

— M'am gândit că ar fi bine să ai un însoțitor pe locomotivă, lângă dumneata...

Bătrânul își scutură în aer cârpa, înalță apoi din umeri și spuse :

— Nu-i nevoie.

— Ba e nevoie ! — vorbe puțin răstit, electricianul. Știu eu ce spun...

Apoi își întoarse privirea spre vagoane și-l zări pe Afanasie Pitaru cocoțat pe o scară, gata să urce. Îi făcu semn cu mâna, chemându-l. Urișul se desprinse de vagon și veni în grabă. În fața lui Negoită se opri și așteptă.

— Pleci și dumneata, tovarășe Pitaru ?

— Apoi plec, răspunse uriașul. De-o săptămână nu mai știu ce-i pe acasă.
 — Atunci îi bine, frate, vorbi electricianul. Ai să urci lângă nea Simion. Ai să stai la fereastră și ai să privești înainte. Trebuie să ai grijă ca linia să fie mereu liberă.

Afanasie Pitaru își înălță umerii, semn că n'are nimic împotrivă.

— Dacă-i nevoie am să stau, tovarășe, zise el.

— E nevoie... Nea Simion e singur, fără fochist...

Uriașul se lămuri despre ce era vorba. Se apucă de barele scăriței și vru să urce.

— O clipă, zise iar Negoită și omul rămase locului, agățat de bare, așteptându-i vorba. Când ai să cobori, să ai grijă ca altcineva să-ți ia locul... Caută pe cineva care merge mai departe și pe care dumneata îl cunoști bine.

— Așa am să fac, tovarășe Negoită... Am eu grijă...

Și urcă în cabina locomotivei, unde focul duduia neconținut.

Simion, care ascultase, nu se mai împotrivi. Își dădea seama că Negoită avea dreptate și că nu strica să aibă un însoțitor de încredere. În minte îi era încă trează amintirea bucății de stâncă întâlnite pe linie. Se deslipea de la locul lui de pe parapetul cazanului și păși cu grijă, coborînd în urma lui Pitaru, pe platforma locomotivei. Se opri la fereastră, scoase din buzunarul pantalonului un ceas cu capace de nichel și-i privi cadranul. Era tocmai ora plecării. Trase de mânerul semnalului și locomotiva scoase câteva șuerături scurte. Aburul țâșni pe-o țevă iar coșul aruncă spre cer trâmbe uriașe de fum negru. Roțile se smuciră scârțâind și trenul începu să se miște din ce în ce mai grăbit.

Din locul lui, Negoită privi cu bucurie la șirul lung de vagoane ce se depărtau. Acum fabrica va avea din nou material, lucrul va reîncepe. Privea la oamenii așezați peste încărcătura vagoanelor și răspundea salutului lor fluturat din mâini tot cu un salut. Apoi se uită în frunte de tot și-i văzu pe bătrânul Simion și pe Pitaru la fereastră cabinei. Nu se clinti din loc până ce ultimul vagon dispăru în depărtare. Apoi se întoarse către Maghiary și Ciurdea care-l așteptau. Îi privi cu ochii lui cercetători, înviorați de-o sclipire caldă. Se vârfî între ei, și o porniră împreună, fără grabă, către barăci. Zise într'un târziu, furat de-o grijă revenită în minte :

— De-ați ști, măi tovarăși, câtă neliniște îmi dă trenul ăsta, acum, când a plecat...

În cea de a doua baracă își aranjaseră forestierii cu ani în urmă dormitorul. În orele lor libere au făcut ce-au putut. Au adunat scânduri și șipci vechi, le-au ajustat și din ele au încheiat paturi, cufere și toate câte au avut nevoie. Așternuturi nu s'au găsit. Dar forestierii tot au scos-o la capăt. Și-a adus fiecare ce-a putut de pe acasă. Nici saltele n'au avut. Au adunat paie și-au mai făcut rost de câte o rogojină. Dar oricât s'au sbătut ei să-și facă somnul și odihna mai plăcută, tot n'au izbutit. Patul tare și baraca murdară nu-i prea îndemnau la somn. Noroc cu munca și cu drumurile pădurii, pe care le cutre erau zilnic. De oboseala zilei, ploapele se închid repede, ochii nu mai văd nimic iar trupul deasemeni, nu mai simte. Atunci uită fiecare și de baraca cu miros stătut și de scândurile patului care înghiontesc în oase. Mai prost e a doua zi, când o apucă fiecare din nou pe drumuri și simte durere în trup și amețeală în creier.

Treaba asta nu durează nici de-o zi, nici de două, ci de ani de zile ; de zeci de ani. Fiecare și-ar fi dorit un alt pat, o altă locuință... Un pat mai ca lumea nu se găsește decât acasă, în satul de unde a venit fiecare. Dar cine poate să umble în fiecare seară pe drumurile lungi și pustii ale munților ? Atunci rabdă omul șase zile și se gândește că în cea de a șaptea zi tot o să meargă acasă și-o să se lăfaie într'un pat mai altfel. Dar ziua și noaptea de repaus trec ca un vânt peste

lume și tăietorii plecați se reîntorc și încep din nou chinul celor șase nopți ale zilelor de lucru.

Au făcut forestierii și un memoriu către patron. Chiar Maghiary a propus punctele cererilor și le-a citit în ședința sindicală. În hârtia aceea se vorbea și despre lipsa de paturi (că mulți mai dormeau prin colțuri, pe așternuturi de paie așezate direct pe podele), și despre lipsa saltelelor și a păturilor. Spunea memoriul și de cantină și de aprovizionare. Și încheia : „Dacă oamenii sânt aduși de prin satele depărtate, apoi patronul e obligat să le înlesnească un trai mai bun, omenesc.“

S'a îngropat memoriul într'un sertar al biroului dela direcție. Forestierii au așteptat, au nădăjduit ; zadarnic însă. Au vorbit cu Mateiaș, l-au căutat pe Man la telefon. Niciodată nu l'au găsit. De câte ori da telefon Maghiary și nu-l găsea pe Man, se înfură și se jura că pleacă cu primul tren spre oraș. Dar treburile exploataării, ale echipei lui, îl rețineau. Astfel se făcea că viața își urma cursul ei, că viața și felul de trai rămăneau neschimbate...

Spre seară, Negoită, Ciurdea și Maghiary intrară în baraca-dormitor goală. Stătuseră toți trei, după plecarea trenului, în biroul celei de partid, prinși la vorbă. Discutaseră despre câte toate ce se făcuseră și câte mai erau de făcut.

De cum intrară în baracă, toți trei amuțiră. Privirea lui Negoită rătăci îndurerată dela paturile aproape desgolite, la praful și gunoiul de pe podele. Se uită apoi la Ciurdea, pe urmă la Maghiary.

— În baraca asta dorm oamenii, tovarăși ? — întrebă el în cele din urmă.

— Da, aici dorm oamenii, — răspunse Maghiary cu întristare. E o povestelungă, tovarășe Negoită. Am trimis și un memoriu lui Man. L-am căutat și la telefon. Ne-a fost greu să dăm de el.

— La oraș, la sindicat, se știe de treaba asta ?

— Nu...

— Dece ?

Maghiary rămase un timp pe gânduri, ca un copil muștrat de părinte.

— Am crezut că o să-l găsim mai întâi pe Man, să ducem cu el tratative..

— Chiar așa fiind, sindicatul tot trebuia să știe, zise electricianul.

— Păi o să vorbim și la sindicat.

Se îndreptară în tăcere spre inima barăcii. La mijlocul dormitorului, în dreptul unei lămpi cu petrol care răspândea o lumină slabă, se opriră.

— Patul ăsta liber, zise Ciurdea, este pentru tovarășii care înoptează la noi. Aici să dormi dumneata.

Negoită privi așternutul. Era într'adevăr mai altfel decât la celelalte paturi. Paie multe, o rogojină nouă pe deasupra. La căpătâi o pernă umflată. Își întoarse privirea către cei doi, apoi începu să-și deschee nasturii scurtei.

— Noi plecăm, zise Ciurdea stingherit de tăcerea lui Negoită. Despre ce avem de făcut cu dormitoarele, o să discutăm mâine. O să ne sfătuim...

— Bine, o să ne sfătuim, murmură și electricianul și continuă să se desbrace.

Ciurdea și Maghiary se îndreptară spre ușă. Mergeau îngândurați, cu fețele abătute. Nu-și vorbeau, dar pe fiecare îl frământau aceleași griji. Parcă acum se deșteptau dintr'un somn lung, deschideau ochii.

În fața barăcii se despărțiră. Ciurdea o apucă zorit către drumul care ducea la bordeele din coasta muntelui. Maghiary, rămas locului, îl urmări din privire până ce se pierdu în noapte. Când nu-l mai văzu, scoase din buzunar o țigară pe care o aprinse. Trase însetat, primul fum. Simți o pală de vânt rece în obraz și tresări. Privirea i se lăsă furată de privescerea nopții. Către Nord, cerul se întunecase și se brăzdase de nori tucirii. Maghiary își dădea seama după vântul stărnit că vremea se află în schimbare. Pe căile cerului se apropia furtuna.

Se urni din loc, cu gândul să meargă la Naghi să se culce. Il întâlni pe acesta chiar în ușa barăcii direcțiunii.

— Ce faci aici, Pișta ?

Naghi nu răspunse.

— Visezi la ai tăi ? stăruie atunci Maghiary.

— Mă uit la miază-noapte, îngăimă tânărul. Nu vezi că vine de peste munți, furtuna ?

— Lasă Pișta, nu întoarce vorba. Știu eu la cine te gândești... Și eu mă gândesc la Ilona mea... da' trenul nu duce până la noi, peste munți. O să spargem într-o zi și muntele... Atunci... altfel are să fie.

— Vine furtuna, făcu Naghi fără să-l asculte.

Maghiary stăruie :

— Nu mai fii trist, Pișta. Ilona ta te visează acu', fi sigur.

— Eu n am nici o Ilonă...

— Ba ai... știu eu că ai... nu mă duci...

Dar Naghi nu-i mai răspunse... Se deslipe de lângă peretele barăcii și făcu câțiva pași spre ușe. O pală de vânt furioasă îi răvăși părul cârlionțat. Ochiul i se fixară către zările de dincolo de vârfurile munților. Cerul era și mai întunecos. Vântul se înțețea, ca un sol prevestitor de furtună. Deschise ușa barăcii și intră. Maghiary stinse țigara și-l urmă în tăcere.

★

Aproape de miezul nopții, Negoită se trezi din somn. Sări din așternut și aprinse lampa. Privi în jur, la paturile goale și un timp nu știu ce se petrece afară, cine sgâlțâie cu atâta putere pereții barăcii. Se duse la fereastră, vru s'o dea în lături, dar auzi șuieratul puternic al vântului. Iși puse palma streășină frunții și căută să privească prin geam în beznă. Nu se vedea nimic. Intinericul era neclintit și adânc. Se întoarse la patul său, cu gândul să se îmbrace. Dar rămase înmărmurit, ascultând încordat. Afară se deslănțuise și mai puternică, furtuna. Vuetul creștea parcă din clipă în clipă, tot mai năvalnic. Totul se cutremura. Din depărtări venea până la el, pătrunzând prin pereții de scânduri, vaerul plângător al pădurii. Iar cu timpul, vaerului aceluia îi luară locul troznete înfundate, bubuituri seci de copaci smulși din rădăcini și trântiți. Incepuse lupta între văzduh și pământ și nici o putere n'o mai putea stăvili.

Negoită își dădea seama ce se petrece acolo, în păduri. Iși luă hainele și se îmbracă. Apoi se îndreptă spre ușă. Vru s'o deschidă dar se răzgândi. Vântul bătea cu atâta furie în baracă, încât dacă ar fi deschis, ar fi fost asvârlit cu ușe cu tot înapoi. Se întoarse iar la patul său, necăjit. Se așeză și rămase așa, furat de frământare. Ascultă mai departe, cu inima strânsă. Parcă și inima lui suferea alături de inima pădurii. Iar suferința asta devenea și mai cumplită, odată cu furtuna care se înțețea. I se părea că niște pași uriași culcă copacii, că niște brațe enorme caută să smulgă baraca din locul ei. Apoi gândurile îi fugiră la ziua ce trecuse. Cu cât zor munciseră oamenii exploatarea forestieră ca să dea lemnul trebuincios fabricii ! Primul tren cu bușteni luase drumul orașului. Toți erau bucuroși. Victoria asta îl făcuse mai ales pe el, trimisul fabricii, să aibă încredere și în zilele ce vor veni. Și iată, că a picat nepoftită furtuna asta năpraznică. Auzea bine tot ceea ce se petrecea acolo, în munți. Poate că brazilii doborâți au blocat drumul cu trunchiurile lor ? Poate că urcușul și coborișul vor fi și mai grele ? Oricum, în zilele ce vor veni, munca nu va fi deloc ușoară. La gândul acesta îl năpădiră griji noi. Alte greutateți se iveau în calea muncii lor...

Auzi un bufnet surd, uscat, apoi clinchet de geamuri. Sticla ferestrei nu mai rezistase. Vâltoarea vântului răzbi înăuntru cu furie, răscolind aerul stătut, făcând flacăra lămpii să pălpâie jalnic. La o a doua suflare puternică se stinse și lampa. În jurul lui Negoită se lăsă bezna. Nu mai vedea nimic. Acum auzea și mai bine ce se întâmpla afară. Ecoul trist de dincolo de pereți răzbea puternic, odată cu vântul, prin geamurile sparte. Și parcă bubuiturile de copaci căzuți erau și

mai dese, și mai puternice. Trosnetul crengilor își purta până la el, cu mai multă durere, vaerul. Intreaga pădure își trimetea parcă spre Negoită, plânsetul ei plin de desnădejde...

VI

Liniștirea

Odată cu zorile văzduhul se mai liniști, vuetul pădurii conțeni. Furtuna se potolea cu încetul, de parcă împlinise o răzbunare grea și veche, retrăgându-se către zările dinspre care coborîse peste pădure. În urma ei rămaseră doar, ca o amintire dureroasă, ploaia biciuitoare, copacii smulși din rădăcini și rostogoliți cu crengile frânte la pământ, cenușiul trist al cerului larg.

Negoită deschise ușa barăcii și rămase în prag, cu privirea pierdută către munți, căutând să pătrundă prin burnița deasă, mărunță și repezită, ca o pânză de pulbere. Zări nu departe, la poalele primei ridicături, câțiva copaci culcați pe-o rână, cu rădăcinile încărcate de pământ cleios, înmuiat de umezeală. Ochii lui nu se deslipiră mult timp dintr'acolo. Brazilii aceia falnici, cu crăcile ciuntite, frânte de puterea vântului, fuseseră purtați ca niște surcele, din vârfurile păduroase, pe povârnișul sterp, până aici.

Se rupse din nîmirea lui și-o porni cu grabă pe drumul ce ducea spre pădurea domeniilor. Își ridică gulerul scurtei, își îndesă pe cap șapca de piele și fără să se mai ferească, călcă prin băltoacele murdare din fața barăcii. Pasul lui apăsător se adânci tot mai greoi în pământul clisos, lăsând urme adânci care se umpleau cu grabă de apa tulbure a ploii. Mergea tot mai grăbit, din ce în ce mai grăbit, improșcând în lături noroiul care făcea laolaltă cu stropii ochiuri mari, tulburi, în inima băltoacelor. Curând trecu pe lângă rampa de încărcare și ocoli ieșitura muntelui. Ajunse la drumul care ducea în pădure și începu să-l urce pieptiș. În fața ochilor lui se arătară deodată scobituri de pași, multe scobituri; și-și dădu seama că nu era singurul pe care îl atrăsese grija pentru durerea pădurii.

Ajunse sus, pe povârniș, la hotarul pădurii bătrâne și căță în jur cu privirea. Ceva mai încolo, la adăpostul brazilor încă sănătoși, lângă cei patru stâlpi culcați ce închiseseră cu o zi înainte drumul forestierilor, văzu oameni strânși în grup. Se apropie de ei și rămase lângă Ciurdea, care stătea singur, dincoace de grup. Acesta îl simți și-și întoarse către el ochii triști, umbriți de durere. Negoită îl salută în tăcere și Ciurdea îi răspunse, clatinându-și capul acoperit de-o pălărie veche, pătrunsă de ploaie. Se priviră așa, în liniște, câteva clipe. Apoi electricianul întrebă:

— Ce zici de asta?

Ciurdea își înălță umerii:

— Tocmai asta ne lipsea, răspunse el. Prăpădul ăsta de furtună, multă pagubă a adus. După calculul nostru, vântul a doborât o mulțime de copaci.

Pe urmă își întoarseră amândoi capetele și priviră cu încordare la pădurea răvășită. Vedeau copacii doborâți, îngenunchiați, și parcă nu le venea să creadă ochilor.

Din grupul de oameni ce se afla mai încolo se desprinsese Maghiary și se îndreptă spre el. Alunecă pe pământul muiat de potop și abia reuși să se apuce de tulpina unui brad, să nu cadă. Când se opri în fața celor doi, zise:

— Grozavă furtună! A coborât cu furie din văzduh de să răstoarne și munții, nu alta!

Așteptă un răspuns și cum nu-l primi, continuă:

— Vom avea mult de furcă acum... Da, da; nu vom mai lucra pe locuri izolate. Vom pătrunde adânc în pădure și va fi greu...

Negoită își înălță privirea, curios.

— Dece ?

Pe fața lui Maghiary apăru un zâmbet ușor, dureros. Spuse cufundat în aceeași îngrijorare :

— Încă nu cunoști multe lucruri despre pădure, tovarășe Negoită. Vezi dumneata, acum n'o să ne mai atingem de copacii sănătoși. Ce rost ar mai avea ? Mai întâi o să-i gătam pe cei doborâți de furtună.

— Așa !

Maghiary trase aer în piept, cătă cu ochii spre pădure, apoi se întoarse și mai mult spre Negoită. Se vedea după fața lui îngândurată că nu-și terminase vorba. Zise iar :

— Copacii doborâți și necojiți sunt lesne atacați de insecte ; sunt cei mai ni-meriți pentru înmulțirea cariilor de brad. Și cu insectele, dușmanii pădurii, nu-i de joacă. Cuiburile s'ar înmulți, și, dela copacii doborâți, gândacii de brad ar trece la pădurea sănătoasă. Ce-am face atunci ?

Vorbele lui Maghiary îl făcură pe Negoită să asculte cu atenție. Pe fața lui se arătă totodată o grije apăsătoare. După un pic de gândire, vorbi :

— Acum înțeleg și eu, tovarășe... Ai dreptate... Va fi greu...

Ciurdea, care ascultase liniștit, caută să-l lămurească și mai bine :

— Primul lucru pe care îl vom face, va fi înlăturarea brazilor doborâți, tovarășe Negoită. Vom mobiliza toate echipele spre această țintă. Tu, Maghiary, ce zici ?

Maghiary își scutură mai întâi pălăria de apă, o puse pe cap, apoi răspunse :

— Primul lucru pe care îl vom face, va fi înlăturarea brazilor doborâți, tovarășe azi pe mâine. La curățirea pădurii de doborâturi trebuie pornit într'un iureș.

— Adevărat, treaba asta trebuie făcută cu grabă, întâri Ciurdea. Nu putem întârzia.

Ascultându-i pe cei doi oameni, Negoită înțelegea și mai bine că furtuna adu-sese odată cu vâltoarea ei și probleme noi pentru exploatarea forestieră. Pădurea suferise și avea să sufere și mai mult dacă lucrările vor întârzia. Trebuia găsită o deslegare. Pădurea nu putea fi lăsată așa. Privi la drumul ce trecea pe locurile domeniilor. Ceva mai încolo, în mijlocul trecerii, doi brazi se încrucișaseră ca într'o luptă de săbii. Zise :

— Și cu deblocarea trecerii o să fie o muncă...

Ciurdea și Maghiary priviră într'acolo.

— Da, e drept, răspunse secretarul celei de partid. Dar asta o s'o facem când or veni corhăntorii cu vitele.

Pe fața lui Maghiary se schiță un zâmbet plin de tristețe. Zise :

— Păcat însă de copacii ăștia, tovarășe. O să se prăpădească bunătate de bușteni. Și ș' păduri mari și întinse...

Negoită îl privi cu înțelegere.

— Parcă pe vodă și pe Finescu îi doare ceva, vorbi el.

Se încruntă și se uită către grupul oamenilor care se apropiau. Il zări mai întâi pe Moldovan, apoi pe Naghi mai în urmă, lângă Moș Onofrei care i se agățase de braț ; după aceia pe Ifrim și Pantele... Discutau între ei și electricianul le auzi vorba abia când se aflară aproape.

— Apoi, ce să mai spun, grăia Moldovan către ceilalți. Așa ceva, iacă, merg pe cel de al patruzecilea an, dar n'am văzut.

Se opriră la câțiva pași de Negoită, Ciurdea și Maghiary. Ifrim zise :

— Prea a fost vreme frumoasă, măi tovarăși.

Moș Onofrei veni mai aproape. Privi la cei din jur și grăi :

— Eu am să vă spun ce știu dela un inginer, unul de-a fost înaintea lui Mateiaș, aici la noi. Tot așa se iscase într'un an furtuna. Dar n'a fost ca asta de rea... Și nici n'a ținut atât. Doborîse vântul și atunci din copaci, da' nu ca acu...

— Și zi odată, Onofrei ; ce-ai auzit dela inginerul acela ? se răsti cu nerăbdare bătrânul Pantele.

— Ei taci, c'am să spun, răspunse puțin supărat moș Onofrei. Ce nu mă lași? Ei, cum vă spuneam, inginerul cela, Pătruț îmi pare că-l chema, m'a durmirit că furtuna se iscase din împreunarea vânturilor. Și atunci, ca și acum, bătuse cu vreo săptămână înainte de furtună adiere caldă din miază-zi. Apoi a venit un vânt rece din miază-noapte și uite așa s'au vâlătușit...

Toți cei din jur îl ascultară pe moșneag cu interes. Moș Onofrei avea drepitate. Se mai auzise la exploatarea forestieră despre împreunarea vânturilor care nășteau la mai mulți ani odată furtuna peste munți. Dar moșul nu terminase vorba. El mai adăugă, întunecându-se:

— Bun băiat, inginerul Pătruț. L-a dat Man afară, într'o zi, când a luat mai stăruitor apărarea unora dintre noi.

În fața barăcii birourilor grupul oamenilor se împrăștie. Rămaseră locului doar Negoită, Ciurdea, Maghiary și Naghi, cu privirile pierdute către munții și pădurile încenușate de ploaie.

Uitându-se spre înălțimile acelea care-i aduceau tristețe, sufletul lui Negoită se lăsă furat de griji și frământare. Se gândise tot timpul la întorsătura vremii, la greutățile noi ce se iviseră în calea muncii lor. Exploatarea forestieră avea nevoie de oameni mai mulți, de corhănitari și chiar de un inginer. Și tocmai golurile acestea i se păreau lui atât de greu de împlinit. Nu erau fonduri, iar oamenii nu putea fi angajați. Toate încurcăturile acestea duceau acum spre acelaș punct: patronul. Man nu dăduse încă semne de viață. Sau poate se întorsese la fabrică și el nu știa. Un gând nou, o speranță îi încolți în inimă. „Te rog să-mi telefonezi oricând, la nevoie“, îi spusese Balint. Amintirea cuvintelor acestea îl făceau să privească la cei trei care stăteau alături. Un alt gând îi umbri fața. Iși aminti că era zi de duminică și că Balint nu se afla la fabrică. Totuși, trebuia să-l înștiințeze. O să vorbească la județana de partid. Acolo trebuie să fie cineva. Și o să-i trimeată vorbă printr'un tovarăș.

Se urni din loc și-l ajunse pe Naghi care se pregătea să intre în baracă. Telefonistul se opri și se întoarse. Ciurdea și Maghiary veniră și ei mai aproape. Electricianul zise:

— Trebuie să telefonăm la oraș, tovarășe Naghi. Să-i înștiințăm și pe tovarășii de-acolo...

Naghi îl privi cu înțelegere. Apoi se încruntă. Răspunse:

— Atunci, să mergem...

Străbătură toți patru coridorul și pătrunseră în încăperea mică a instalației telefonice. Naghi se apropie cu grabă de aparat. Ridică receptorul și-l duse la ureche. Bătu îngrijorat în furca aparatului. Apoi, abătut, lăsă mâna în jos. Grija de până atunci era întemeiată. Furtuna nu cruțase nici telefonul. Și ochii lui verzuși și mari cătară la cei din jur. Vorbi:

— Nu merge... Cred că furtuna a rupt firul.

Apoi lăsă privirea în jos, de parcă el era vinovat de acest lucru. Negoită se încruntă și zise:

— Și totuși trebuie să vorbim la oraș...

Maghiary înălță din umeri:

— N'avem ce face... Trebuie să așteptăm până mâine, când vine locomotiva. Cine știe la ce distanță de aici s'a rupt firul.

După aceea, în mica încăpere coborî liniștea. Incurcat, Maghiary se dădu mai într'o parte. Apucă firul receptorului și începu să-l răsucească între degete. Ciurdea făcu pași numeroși și mărunți dealungul podelei. Se plimba neliniștit dela un perete la altul. Neclintit, Negoită se uita la el, cuprins de aceeași frământare adâncă. Deodată însă fața lui Naghi se luminează de-o tresărire. Telefonistul se urni din locul său și se duse într'un colț al camerei. Se aplecă peste o lădiță, o des-

chise și scotoci înăuntru. Luă de acolo un ciocan, sârmă de telefon și izolir. Se întoarse către ceilalți și zise cu hotărîre :

— N'aveți grije... N'o să așteptăm până mâine...

Ochii lui Maghiary îl fixară stăruitori :

— Ce vrei să faci, Pișta ?

Naghi zâmbi liniștit :

— Am să plec pe roțile mele... Asta am să fac...

— Ba asta n'ai s'o faci, Pișta, vorbi Maghiary privind prin fereastră. Afară plouă... Ești prost îmbrăcat... Ai să te îmbolnăvești... Și-apoi ești singur...

Dar telefonistul nu-l luă în seamă. Zise doar atât :

— Vă rog să mă lăsați pe mine. Știu eu ce fac...

Se duse la ușă, o deschise și ieși. O clipă niciunul nu se clinti din loc. Apoi Negoită se deslipe grăbit și-o porni în urma tânărului. Il opri pe coridor și-l reținu, apucându-l de braț.

— Ia stai, frate, o leacă...

Naghi îl privi cu uimire și nedumerire. Dar electricianul nu-l luă în seamă. Iși desbracă scurta lui groasă și călduroasă pe care i-o întinse.

— Dă-mi haina ta și ia asta...

— Nu, tovarășe, nu primesc, zise Naghi cu glas tremurat. Nu mi-e frig...

— Ba ai să faci cum îți spun eu — se răsti electricianul. Eu știu ce spun. Cu ploaia asta afurisită nu-i de joacă.

Și-i desfăcu nasturii, ajutându-l să se desbrace. Telefonistul nu mai zise nimic și se lăsă în voia electricianului, ca un copil ascultător. Iși desbracă haina lui albastră și subțire și îmbracă scurta. Negoită îi luă bascul și-i puse pe cap șapca lui de piele. Apoi îl privi zâmbind și zise :

— Așa... Vezi că-ți stă bine?... vezi ?...

Dinspre fundul coridorului se apropiară Ciordea și Maghiary. Mai mult fugeau, călcând apăsat pe covorul lung și vechi. Lângă Negoită se opriră, cu ochii ațintiți la Naghi care, în hainele acelea se schimbaseră mult la înfățișare.

— Am să merg și eu, vorbi Ciordea deodată.

— Și eu mă duc, zise Maghiary.

— Nu, tu ai să stai aici, vorbi iar celălalt. Eu și cu Naghi suntem deajuns. Apoi Ciordea trecu pragul în urma telefonistului. Curând se topiră amândoi, grăbiți, în ceața de afară.

Negoită și Maghiary, care stăteau în prag, mai auziră un timp pașii ples-căind sec în noroiul gros. Când plescăitul dispăru, acoperit de răpăitul stropilor de ploaie, se întoarseră spre încăperea telefonului.

Stăteau neclintiți lângă telefon. Încăperea se încărcase de fum. Din ce treceau clipele și așteptarea devenea mai grea : fumul tors din țigarea lui Maghiary era tot mai des.

Negoită bătu din nou, cu desamăgire, în furca telefonului. Ascultă în receptor. Ascultă zadarnic. Sunetul care dădea viață receptorului nu se auzi și mâna îi căzu iar în jos, cutele de pe frunte i se adânciră. Gândurile lui zburară cu îngrijorare la Naghi, la Ciordea, la vremea mohorâtă de afară. Parcă îi părea rău că nu se răzgândise, și că-i lăsase să plece. Iși sprijini capul în palmă și rămase așa, neclintit și cufundat într-o tăcere neliniștitoare.

Lângă el stătea Maghiary; avea privirea fixată spre aparat, de parcă căuta să vadă prin calea firului, cât mai departe. Aceeași grijă pentru cei plecați îl stăpânea și pe el. Se căia că nu plecase cu Naghi și cu Ciordea, că nu-i însoțise în această călătorie grea. Și părerea asta de rău îl scormonea, îi furnica trupul și-l mânia împotriva lui însuși.

Intr'un târziu nu se mai putu stăpâni. Se ridică dela locul lui. Nervos, făcu câțiva pași în spațiul îngust. Pe urmă se opri și privirea lui căută rugătoare spre Negoită.

— No, eu o pornesc, tovarășe Negoită, zise el cu hotărîre.

Electricianul își înălță capul și-l măsură cu ochii lui blânzi, fără să spună vreo vorbă. Il văzu pe Maghiary luându-și șapca, aranjându-și pe umeri scurta cu petece la buzunari, roasă de ani. — Tresări. Se înălță de pe scaun și vorbi :

— Nu, n'are nici un rost să pleci, tovarășe. — Mai stai o leacă. Drumul e lung. Ai răbdare...

— Răbdarea mea a secat, frate. Au plecat de două ore și mai bine... N'avem nici un semn dela ei...

— N'ai grije, sunt doi... Poate că n'au găsit locul rupturii... Afară e greu de mers...

Electricianul își frânse vorba, luă receptorul și bătu în furcă. Nimic... Nici-un răspuns. Maghiary, care-l privea, nu mai așteptă.

Deschise ușa și o zbughi afară, zorit, parcă purtat din urmă de un vânt puternic. In camera telefonului rămase doar electricianul în tăcerea aceea grea, apăsătoare.

După un timp, Negoită ridică iar receptorul. Bătu în furcă puternic. In timpan îi răsună un pocnet sec și inima-i zvâcni ușurată.

— Ei, Naghi, Naghi, zise el bucuros. Nu te-ai lăsat. Nici tu, Ciurdea...

Formă numărul de telefon al județenei și așteptă cu receptorul la ureche. Dincolo, la celălalt capăt al firului, auzi zbârnăitul prelung, repetat, ca o chemare desnădăjduită. Apoi se întrerupse brusc și-o voce, aspră groasă, întrebă :

— Pe cine căutați ?

— Județeană de partid...

— Cine întreabă ?

— Dela exploatarea forestieră a fabricii „Bradul“. Aș vrea să vorbesc cu tovarășul de gardă...

— Cine-i acolo, Negoită ?

— Chiar el...

— Așa zi, frate... Aici e Ludovic, gateristul... Hai, spune... Dar mai întâi află că trenul cu bușteni a sosit la timp.

— Apoi trebuie să sosească, zise și Negoită. Și acu ia o hârtie și notează. Trebuie să-i transmiți mai multe lucruri tovarășului Balint.

Așteptă, adunându-și gândurile.

— Vorbește ; te ascult, auzi el vocea dela celălalt capăt al firului.

Electricianul se aplecă și mai mult peste receptor. Zise :

— Transmite-i tovarășului Balint, chiar azi dacă poți, următoarele : Furtuna a doborât mulți copaci... Copacii ăștia trebuiesc scoși cât mai repede din pădure... Altfel vor fi atacați de insecte. Aici sunt oameni puțini... Și pentru salvarea pădurii este nevoie de brațe de muncă în plus...

Așteptă o clipă. Apoi întrebă :

— Man s'a reîntors ?

— Nu...

— Spuneți tovarășului Balint că nu avem bani. Când a plecat Mateiaș, n'a lăsat casierului nimic... Ar mai fi nevoie aici și de un inginer... Nu trebuie să lăsăm lucrurile să se complice mai mult... Să ne gândim apoi că oamenii nu și-au primit salariile... Noi nu putem admite asta...

Rostise cuvintele rar, răspicat, ca omul dela județeană să le prindă bine în ureche, să și le însemne. Mai zise după un timp :

— Și-apoi cu Man ăsta, nu se poate face nimic. Doar n'o să-l lăsăm să ducă de răpă fabrica și exploatarea forestieră. Așa că eu spun ca tovarășul Balint să stea iar de vorbă cu cei dela județeană. Doar ce face Man acu, e sabotaj, frate...

Iși frână pornirea și urmă :

— Ar mai fi multe de spus... Dar principalul este cu furtuna și cu Man... Despre celelalte am să vorbesc eu cu tovarășul Balint... Ei, ți-ai notat ?...

— Am notat, i se răspunse. Chiar azi, când o veni schimbul, trec pe la secretar să-i comunic cele spuse...

— Atunci noroc, tovarășe Ludovic...

— Noroc...

Puse receptorul în furcă și se ridică de pe scaun. Ieși. Ajunse la capătul coridorului și se opri. Afară, ploaia contenise și văzduhul încărcat de cenușul norilor se lăsa cuprins de liniștea ce urmează unei furtuni.

★

Spre ziuă, când zorile se desemnau pe bolta cerului, Negoită se trezi, se îmbracă cu grabă și ieși din baracă. Nu mai putuse dormi. Gândul la ziua de muncă ce avea să înceapă îi stârnise și-i gonise somnul.

Când trecu dincolo de pragul barăcii, o boare de aer rece, umed, îl izbi în față. Se opri locului și-și încheie nasturii scurtei, încă umedă din călătoria lui Naghi. Se gândi cu drag la telefonist și la Ciordea. Parcă îi vedea pe amândoi alergând pe căile firului telefonic, înfruntând ploaia și urcușurile grele, alunecoase. Telefonistul și Ciordea străbătuseră drum lung, dar nici unul nu se lăsase înfrânt. Călătoriseră așa, îndemnându-se unul pe altul cale multă, până la locul unde se afla copacul doborât de furtună peste firul telefonului. Apoi se întorseseră frânți de oboseală, dar bucuroși de treaba împlinită. Ii însoțise și Maghiary care-i întâlnise în drum.

Privi la baraca birourilor. Abia atunci văzu la fereastra lui Naghi lumina aprinsă. Se hotărî să-i facă o vizită. Iși vârî mâinile în buzunare și porni cu pasul ușor, fără grabă, prin noroiul alunecos. Ajuns în fața ușii, își scutură bocancii și intra.

În coridor era întuneric beznă; înaintă mai mult băjbâind de-alungul pereților, spre ușa care da în încăperea aparatului telefonic. Bătu. Apăsă clanța și pași înăuntru.

La lumina slabă a lămpii, ochii lui Negoită îl întâlniră întâi pe Maghiary stând pe scaun lângă pat, apoi pe Naghi care stătea întins.

Maghiary avea fața îngrijorată și ochii lui căutară la electrician, luminați de-o nădejde. Naghi, care se ridicase într-o rână, se uita deasemeni, cu privirea rugătoare, desmormită, spre cel care intrase.

— Bună-ziua, zise Negoită scoțându-și șapca de pe cap.

— Bună, răspunseră cei doi într'un glas.

— Ei, cum îi ? întrebă electricianul privind la fața palidă, puțin trasă, a telefonistului.

Maghiary se sculă de pe scaun și pași, desmormindu-și picioarele. Stătuse mult locului.

— Ia, mă cert cu băiatul ista, vorbi el înciudat. Ar vrea să iasă afară, să se plimbe... Ii plictisit de ședere...

— Sigur că am să ies, zise și Naghi. Doar n'o să putrezesc înăuntru.

Maghiary îl fulgeră cu privirea.

— D'apoi ești într-o ureche ! se răsti el. Așa nu poți ieși afară. E frig, băiete... Iarna înceapă rău... Aici cel puțin e cald, o să-ți mai aducem lemne, să întărești focul... Ești bolnav...

— Ba n'am nimic, se împotriva Naghi, încruntându-se. Și te rog să-mi dai pace...

Tusea îl înecă și vorba i se pierdu, răgușită...

Înăuntru era cald și Negoită își desbracă scurta.

Apoi ochii lui căutară pe rând la Maghiary și la Naghi, care sufla greu din cauza vorbelor repezite. Se așeză pe scaunul pe care-l ocupase Maghiary cu puțin timp înainte și se aplecă spre telefonist, privindu-l cu blândețe. Murmură :

— N'ai dreptate, tovarășe Naghi. Ești bolnav... N'ai să ieși așa, răcit afară... Trebuie să te însdrăvenești mai întâi...

— Dar n'am nimic, tovarășe...

— Ba ai ; ești palid... Măine, dacă ai să te simți bine, ai să ieși... Dar azi să stai înăuntru... Doar n'ai vrea să-ți punem și o sentinelă la ușe, mai zise Negoită zâmbind.

— Bine ; am să stau, vorbi Naghi fără convingere.

Prin fereastră pătrundeau firișoare de lumină și pâlparea lămpii se arăta neputincioasă în încăpere.

— Ne-am înțeles ? vorbi iar electricianul.

Și fără să aștepte răspuns, se întoarse către Maghiary :

— Se apropie timpul sosirii trenului...

— Să mergem, să-i întâmpinăm pe oameni, spuse Maghiary uitându-se la ziua ce se arăta la fereastră.

— Să mergem...

Își îmbrăcară hainele groase. Mai aruncară câte o privire telefonistului care sta neclintit în pat și ieșiră luându-și rămas bun dela el. Naghi le răspunse cu un zâmbet trist și c'o aplecare ușoară a frunții. Apoi rămase iar, neclintit, în așternutul cald. Se trezi din amorțeală abia într'un târziu, când de afară pătrunseră până la el glasurile oamenilor. Sări din pat și se duse la fereastră. Se uită la forestierii care-și purtau pași grăbiți către rampă. Inarmați cu unelte, oamenii sătucului din coasta muntelui, se pregăteau să dea luptă crâncenă cu pădurea. Apoi deodată, mult timp după ce forfota oamenilor se potoli, inima lui se strânse. Prin fața ferestrii trecea Rodica. Întârziase, și, ca niciodată era ultima. I s'o fi întâmplat fetei ceva ? Nici eri n'o văzuse. Se rușină deodată că o pândește.

Se întoarse lângă pat, își căută hainele și începu să se îmbrace.

★

În zare se arată mai întâi pata de fum, apoi botul negru al locomotivei care trăgea șirul vagoanelor. Trenul se apropia, unduindu-se ca o reptilă uriașă dealungul văii străjuite de munți. Lângă rampă își încetini mersul, frânele scârțâiră prelung, roțile se înțepeniră în linie. Din vagoane începură să coboare oamenii care se întorceau la lucru.

— I-a adus nea Simion mai devreme ca altădată, vorbi Maghiary către electricianul care stătea alături.

— Mecanicul nostru, tovarăși, își iubește meseria, murmură Negoită. Eu îl cunosc de când eram de-o șchioapă... El m'a îndemnat la meserie, prima oară...

Oamenii care coborîră din vagoane formară un mic grup lângă rampă, gata s'o pornească spre pădure. Dinspre colibe se apropiau cu grabă și ceilalți forestieri, unul câte unul. Negoită mai privi într'acolo odată, apoi se întoarse către locomotivă. Il văzu pe bătrânul Simion dându-se jos și se apropie de el.

— Ei, ce se aude, meștere ? întrebă electricianul.

Bătrânul puse piciorul pe pământ și-și înălță fruntea.

— Nimic deosebit, Ionică, răspunse el. Numa'că sâmbătă noapte, când am ajuns la fabrică, l'am găsit acolo pe tovarășul Balint. Mă aștepta, băiete... Era și cu Nalbă și cu alți câțiva.

— Te așteptau !

— Da Ionică... Mă așteptau să vadă dacă le aduc bușteni... Când au văzut vagoanele pline, au fost tare bucuroși. Vorbeau cu mândrie de tine.

Electricianul flutură din mână și îi curmă vorba :

— Lasă, lasă ; lauda păstrează-o pentru alții.

— Da' nu-i laudă, Ionică, vorbi cu mirare bătrânul. Erau bucușori cu toții. Doar fabrica are iar materiale... Și de bucurie ce crezi c'au făcut?

Sprincenele arcuite ale electricianului se înălțară.

— Ce-au făcut?

— Au luat cu asalt vagoanele... Da, da; erau cinci și au început munca de descărcare. Eu ce puteam să zic? M'am urcat lângă ei... Până după miezul nopții, când vagoanele au fost gata descărcate, nici unul n'a plecat...

Negoită ascultă cu emoție. Când mecanicul își termină vorba, zise zâmbind:

— Și asta numești dumneata că la fabrică nu s'a întâmplat nimic deosebit?

— D'apoi ce mare grozăvie, să descarci niște vagoane. Am făcut cu toții ce trebuia, făcut...

Electricianul privi cercetător la oamenii strânși în grupul cel mare de dincolo de rampă. Nu plecă de lângă bătrân. Mai întrebă:

— Și altceva?

— Altceva?... Lae, ucenicul tău te salută... A venit ieri la mine acasă, să mă întrebe ce faci.

— I-o fi dor de mine prichindelului!

De sus, din cabina locomotivei răsună un glas limpede, tineresc:

— Ei, tată: să las focul mai moale?

Era glasul fochistului, băiatul mijlociu al bătrânului Simion, care stătea rezemat de balustrada ușiței și privea în jos.

— Lasă-l mai moale, îi strigă bătrânul.

Apoi se întoarse, își aruncă mai întâi privirea spre grupul de oameni, pe urmă câtă la pădure și întrebă:

— Dar ce s'a întâmplat, Ionică, aici la voi?

Vorba bătrânului îi răsună electricianului în ureche, tristă, îndurerată. Când îi întâlnește ochii, află săpată în ei mâhnirea.

— Furtuna, nea Simioane, răspunse el. S'a abătut peste pădure... Nu vezi...

— Și în oraș a bătut vântul, sâmbătă noaptea... Dar n'a făcut nimic rău, Ionică... Ne-am văzut liniștiți de descărcatul lemnului.

De o parte, pe drumul ce venea dinspre satele apropiate, cobora un șir de boi. Pe lângă boi, cu biciuști în mâini, oameni. Erau mai mulți decât îi știa Negoită și asta îl bucura nespus. Li urmări din privire și el și mecanicul, până se apropiară. Când se contopiră cu mulțimea de forestieri, electricianul îl salută pe bătrân și se duse într'acolo. Udrea, care-l zărise, îl întâmpină:

— Bun găsit, tovarășe Negoită.

— Bună, nea Udrea... spune...

Corhăntorul zise cu bucurie stăpânită în glas:

— Au mai venit din oamenii vechi... Au auzit de deschiderea drumului...

Câțiva dintre oamenii care-l urmaseră pe Udrea se apropiară. Erau cinci. Udrea se întoarse spre ei și vorbi:

— Bunea, arată el spre un om cu fața sfrijită, încărcată de țepile bărbii. Kiss, Vămanu...

Negoită dădu pe rând mâna cu cei cinci oameni care se opriseră în fața lui. Udrea continuă:

— Au vrut să vie mai de mult la lucru, tovarășe... I-au ținut în loc vorbele bogătanilor... Le-au împuiat capetele... Ce-am pățit cu ei... Le-am spus de liberarea drumului cel vechi, de munca de-aici... Nici n'au vrut să mă creadă... Așa-i tovarășe?

— Așa-i, vorbi Kiss căutând cu ochii către Udrea și Negoită.

Pe fața lui Bunea cutele se înăspriră și mai mult.

— Multe ne-au spus bogătanii, tovarășe, grăi el. A venit la mine, Ghindoc, s'a ținut de capul meu toată ziua.

Kiss simți nevoia să adauge :

— Și mai avem la noi în sat pe unul Pisău. Ne-a bătut la cap pe mine și pe Vămanu... „Nu mergeți“ — ne spunea... „N'o să vă mai plătească pentru munca voastră. Am auzit eu că Mateiaș a plecat cu toți banii. De Man nu se știe nimic... Fabrica și exploatarea ei forestieră o să se închidă...“ Așa ne tot spunea... Și noi eram gata să venim, dar el ne-a întors. Noroc cu Udrea, c'a dat prin satul nostru sâmbătă de ne-a luminat capul... Am auzit de libertatea drumului și ne-am bucurat... De feluri, de; ne-am zis : „Ce-o fi, o fi...“.

În jurul lor se strânseseră și forestierii. Ciurdea și Maghiary stăteau alături, atenți și îngândurați. Afanasie Pitaru, care-și făcuse loc lângă oameni să asculte mai bine, rosti cu voce tare :

— Nu stau chiaburii cu mâna în sân, tovarășe... Dar nici noi nu trebuie să-i lăsăm... Și la mine'n sat i-au oprit pe oameni... Avem și noi pe unul. Tot Pisău îi zice... E frate cu cel din satul lui Kiss... Câte nu i-a turuit gura, chiaburului !

— Fabrica și exploatarea n'or să se închidă tovarăși; — zise Negoită — să fiți siguri de treaba asta. Noi n'o să lăsăm să se închidă. O să muncim aici, o să dăm lemn cât mai mult... Și-o să fie și la fabrică de lucru...

De undeva din mulțime se auzi glasul lui Pantele :

— Frumoase cuvinte, taică ; Da' dacă nu-i Man, nici bani nu sânt... Și pe gratis nimeni n'o să lucreze...

— Dreaptă vorbă, mai întări un altul.

— Dreaptă, zise și Negoită... Dar credeți că o să plece careva neplătit de aici ?

— De lucru ăsta să n'aibe nimeni teamă, tovarăși, grăi și Maghiary, pășind pe o ridicătură de pământ. Nu mai sântem nici în trei și-opt și nici în patru și-trei. Atunci ne învârtea patronul după voie. Acu a venit vremea când și noi ayem o vorbă de spus. Oare nu vă amintiți tovarăși, ce-am făcut noi în primăvara lui patru și-cinci, când Man nu ne-a plătit salariul?... Am mers atunci cu toții la el, în biroul exploatării... Și știți că nu l'am lăsat să plece până nu ne-a dat dreptul nostru... I-am impus-o...

— Da'acu de ce nu-i impuneți ? se auzi o voce răstită din mulțime.

— Intrăm în cea de a doua săptămână neplătită, îi răspunse o alta.

— Acu ar trebui să-i facem lui Man c'an patru și-cinci !

— Comitetul sindical ce păzește ?

Discuția se stărnise ca din senin. Era o durere care mocrise îndelung în inimile oamenilor. De lucrul acesta își dădea seama și Maghiary. El privi mai întâi la Pitaru și la Savin, ca la niște tovarăși din comitet care trebuiau să-i dea sprijin. Dar își dădea seama că și ei erau surprinși, că nu știau ce să facă. Își întoarse ochii către mulțime și spuse puțin încurcat :

— Vedeți, măi tovarăși, acu nu-l avem pe Man... Altfel, ce credeți...

— Da' Mateiaș ? întrebă un om cu fața arsă de soare și vânt.

— Mateiaș ! Nu știi c'a plecat, Miroane ?

— Nu trebuia lăsat să plece... Că el îi ținea locul lui Man...

— Ei, copchiilor, rosti bătrânul Pantele când se făcu liniște. Nu cunoașteți voi patronul și sluga lui. Eu îi cunosc, că multe zile din viață mi-au mâncat... Boerul îi ca lipitoarea... De-o lași, îți suge și sângele și măduva... Așa mi-a făcut mie Finescu... Șase luni m'a supt.... P'alții, o viață întreagă... Nu trebuie să-l lăsăm nici pe Man așa ușor... Trebuia de-acu'o săptămână să fi mers la el.

— Apoi, sigur că trebuia, întări Miron.

Dar Pantele nu isprăvise. Își dădu cușma pe ceafă și continuă :

— Ne-a scăpat și Mateiaș... Ca vulpea șireată din laț ne-a scăpat. Și noi, vânători proști, am rămas cu deștu'n gură...

Mulțimea fremăta. Unii își spuneau părerile pe șoptite. Alții nu se mulțumeau cu atât și vorbeau tare. Dar cei mai mulți ascultau tăcuți și curioși. Maghiary nu știu ce să mai spună. Privi la Negoită, întrebător, apoi la Ciurdea și la Ifrim. Electricianul îi înțelese căutătura ochilor. Pași pe ridicătura de pământ, alături de el. Freamătul din jur se mai potoli. Privirile oamenilor se ațintiră către tânărul venit dela oraș. Acesta zise :

— Tovarăși, eu nu vă cunosc de multă vreme, ci doar de alalt'eri. Nu vreau să spun că n'aveți dreptate... Și nu sunteți singurii care suferă din vina lui Man... Nici la noi, la fabrică, oamenii nu și-au primit drepturile... Dar asta nu înseamnă că oamenii n'o să-și primească lefurile... Legea e cu noi și-l va obliga...

Vorbise calm, fără să ia în seamă frunțile încruntate din fața ochilor săi. Vru să continue, dar din mijlocul mulțimii se auzi o voce:

— Dar până la lege...

Altcineva de alături îi răspunse aspru :

— Taci mă, și ascultă...

— Dacă ne-am gândi mai bine, măi tovarăși, vorbi iar electricianul. Când am venit dela oraș, erați gata să lăsați lucrul. Finescu închisese drumul. Ne-am sfătuit împreună și-am găsit ieșirea. Ne-am unit și l'am înfruntat pe administratorul curții. Și noi am eșit mai tari... Oare asta nu vă dă încredere în forța pe care o avem noi toți împreună ? Vă întreb eu...

— D'apoi sigur că suntem mai puternici, zise bătrânul Pantele.

— Atunci, continuă Negoită, dece să nu ne gândim că o să eșim victorioși și din acest impas.

Vorbele pătrunzătoare mai domoliseră mulțimea. Zeci de ochi limpezi căutau spre chipul hotărît al tânărului dela oraș. Dar el nu terminase.

— Dușmanii noștri ar dori să nu lucrăm, zise iar Negoită cu însuflețire. Văd ei că noi muncim cu drag pentru înflorirea țării, pentru fericirea noastră. Man și Finescu au vrut să răstoarne locomotiva, au închis drumul prin pădure.. Chiaburii din sate îi îndeamnă pe corhănitari și pe ceilalți să lase lucrul. Asta, o fac, doar, doar ne-or opri. Zadarnic însă. Noi o să trecem înainte... și n'o să ne lăsăm până n'o să trântim din cârcă exploatarea patronilor.

Ochii oamenilor scilipeau în lumina ce învăluia cerul investmântat de nori. Forestierii tăceau ; vorbele acelea fuseseră atât de cald rostite ! Tovarășul de pe ridicătura de pământ avea fața înseninată, de parcă, pe firul gândului său, trăia de pe acum în lumea aceea fericită de care vorbea. „Fără patroni și fără exploatare“... Erau vorbe pe care ei mai greu și le puteau închipui întărite aveau, în fapte. Apoi prin mulțime își făcu loc Ifrim cel ghebos. Când ajunsese în fața tuturor, zise :

— Măi tovarăși, e vremea să mergem la lucru...

— Păi să mergem, vorbi și Pantele.

Ciurdea se înălță și el pe ridicătura de pământ și zise :

— Din vina furtunii va trebui să schimbăm felul de lucru, tovarăși. Maghiary are un plan de lucru. În pădure, la fața locului, o să-l explice tuturor.

— Atunci să mergem în pădure, îndemnă Pitaru.

— Să mergem, mai ziseră câțiva.

Și-o porniră alături de Maghiary care pași grăbit pe drumul ce urca la locurile de muncă.

Negoită merse și el o bucată bună împreună cu ei. Pe urmă, amintindu-și că avea de vorbit ceva cu Ciurdea, se întoarse și-o porni înapoi spre rampă. O clipă ochii lui cătară spre barăcile adormite în dimineața mohorită. Se opri și privi mai cu atenție. Dintr'acolo venea mai mult în fugă, parcă spre el, Rodica, fata lui Moș Onofrei. Și-o amintea bine din ziua când o văzuse muncind cot la

cot cu bărbații. Acum părea tare zorită să ajungă coloana de forestieri ce se depărta.

Când ajunse aproape de Negoită, ochii ei mari și căprii scânteiară, luminoși. O clipă i se păru că tânărul dela oraș o aștepta înadins, să-i vorbească, poate s'o mustre că întârziase. Dar întâlni pe buzele lui un zâmbet liniștit și alte gânduri o învăluiră. Se îmbujoră ușor, în timp ce pașii o duceau mai departe. Puțin după aceea ochii ei cătară la grupul ce urca. O luă la fugă. Vru să treacă pe lângă electrician, dar se împiedecă de o bucată de lemn. Merse așa, împleticindu-se câțiva pași, gata, gata să cadă. Dar nu căzu. Brațe puternice o prinseseră și-o țineau zdravăn. O clipă, Rodica uită că brațele tânărului o țineau strâns.

Când văzu fața acestuia atât de aproape, ochii ei cătară în jos, rușinați. Apoi se trase ușor din strânsoarea lui. Zâmbi încurcată; se întoarse și-și urmă drumul mai departe. Ceva mai încolo pasul ei se avântă din nou, în fugă, către înălțimi.

Din locul lui, Negoită o urmări multă vreme. Totul se petrecuse atât de repede! În minte îi rămase încă trează imaginea ochilor ei speriați și frumoși, a obrazului rumen. Ca o boare plăcută îi mai simțea încă respirația repedită de alergătură. Zâmbi, legănându-și capul. Totul se petrecuse atât de repede... Și stătu mult timp locului, urmărind-o pe fată cum se pierde ca un punct mișcător pe drumul ce ducea la hotarul pădurii domeniilor.

Ilie Stuparu stătuse ascuns tot timpul. Il văzuse pe Kiss apropiindu-se cu Udrea și cu ceilalți și asta îl înfricoșase. Se furișase în spatele forestierilor și băjbăise după un loc mai ferit. Il găsisse după niște bărne din vecinătatea rampei și de acolo, ascultase atent la tot ce se discuta.

Tot timpul inima îi bătuse, să-i spargă pieptul. Ii auzise pe oameni vorbind despre Finescu, de Pisău și sufletul i se umpluse deodată de grije. Oare au aflat și despre ce învățea el cu Finescu și ceilalți? Dar de el nu pomenise nimeni, nimic. La urma urmei ce aveau să pomenească? Lucrase atât de ascuns! Apoi iar îl cuprinseseră grijile. Iși aminti de lipsa dela rampă și se căi amarnic. Nu, trebuia să plece...

Lui Ilie îi era ciudă și teamă că întârziase pe drumuri în sâmbăta ce trecuse. Dela Pisău pornise hotărât să se întoarcă la rampă și să reînceapă lucrul laolaltă cu ceilalți încărcători. Gândise că dacă Pisău și unchi-său ziceau să fie acolo, apoi știau ei ce zic. Porunca le era să fie mereu între forestieri, înfipt în inima lor, ca un cui. Iși făcuse socoteala pe drum cum să-l mintă pe Ciurdea și Moldovan. Avea să le spună că-l apucase o afurisită de durere de șale, că plecase în sat la doftoroaia să-l tragă și întârziase. Dar planul lui se spulberase deodată, ca un abur, când ajunse în marginea pădurii. Auzise glasuri de oameni care se îndemnau și se pitulase pe după un copac gros. A stat la pândă, cu teamă, și nu mică i-a fost mirarea când i-a văzut pe oamenii aceia trecând. Erau trei: Afanasie Pitaru, Ifrim cel ghebos și Pantele. Impreună se înhămaseră la un buștean pe care îl târau la vale, pe drumul ce ducea la rampă.

Când oamenii aceia se depărtaseră de nu le mai auzai glasurile, a vrut să iasă și el din ascunziș. Dar alte glasuri îl ținutură locului. Pe drumul din pădurea domeniilor veneau alți forestieri. Apoi alții... și alții... Pe urmă, împietrit, nu mai știu ce să creadă. Ceeace văzuse era de necrezut. Oamenii aceia făceau treaba pe care aveau s'o facă corhănitarii care părăsiseră lucrul...

După un timp auzise aproape de tot glasul lui Ciurdea. Înțepenisă. Apoi îi văzu trecând spre locurile de muncă ale forestierilor pe cei dela rampă. Purtau cu ei unelte și urcau grăbiți. Nu erau toți. Ciurdea mergea în fruntea lor.

După ce trecură și aceștia, Ilie rămase descumpănit. „Unde mergeau oamenii echipei din care făcea parte? Ce să caute ei în pădure?” Gânduri, tot mai năvalnice, îl frământau. Lipsise doar câteva ore și aici, la forestieri, se schimbaseră toate. Stătuse mult timp în loc. În vale, la rampă, nu mai avea niciun rost să meargă. Poate că nu mai rămăsese nimeni pe acolo. Sus în pădure, deasemeni, se făcuse prea târziu ca să mai fi mers. Trecuse și așa aproape jumătate din zi. Indoiala îl biruise în cele din urmă. S'a întors și a pornit-o spre sat. Nu s'a dus nici la Pisău și nici la unchiu său, Ghindoc. A stat ascuns printre copacii din marginea satului, ca un fur alungat. Așteptase să treacă ziua, cu gândul la întâlnirea din noapte cu Lixandra...

După ce forestierii porniră spre păduri, ieși și el din locul ascuns. Urcă pe rampă, își luă țapina și vru să se apuce de lucru, laolaltă cu ceilalți. Dar simți privirea lui Ciordea și rămase țintuit locului.

— Ei, tu ăla, unde ai fost sâmbătă?

O clipă, vocea aspră a lui Ciordea îl înfricoșă. Își reveni însă și privi cu îndrăzneală către cel care-l întrebuse, fără să-și arate teama. Dar nu răspunse. Își roti mai întâi ochii mici în sus, la oamenii care văzându-l se întorceau și lăsau o clipă lucrul. Moldovan și Miron puseră jos joagărul cu care spintecau un buștean, și veniră mai aproape.

— Tu n'auzi, Ilie? întrebă Ciordea la fel de aspru. Unde ai fost?

Ilie Stuparu veni mai aproape și căută să se țină drept. Nu-și plecă privirea, dar ochii îi scânteiară în lături, puțin speriați.

— Am fost bolnav, zise el.

Își duse o mână la șale și se aplecă ușor. Apoi se uită încruntat, parcă încă apăsător de-o durere ascunsă.

— Io-te, a dat boala în boală, vorbi Moldovan oprindu-se lângă el și râzând.

— Acu lasă-l, zise Ciordea.

— Dar n'are nimic, tovarășe... Ii prefăcut... Asta-i vulpe hoată... Șireată... Și mai face și pă surdu... Nu vezi, dumneata îl întrebi și nici nu te ia în seamă... Ține nasu'n sus... a boierie...

Miron care se opri alături, vorbi:

— O fi un niscai boier și noi nu știm... Că prost n'o duce... Haine și încălțări are...

— Vorba ta, Miroane...

Dar Ciordea le făcu semn să tacă. Il străpunse și mai aspru pe Ilie cu privirea.

— Și zi, ai fost bolnav? întrebă el.

— Am fost... Doftoroaia Anica m'a pus pe picioare... Altfel n'aș fi venit nici azi la lucru.

— Bine, o să vedem noi, zise iar Ciordea. Dar dacă ne-ai mințit, o să stăm de vorbă.

Jos, în dreptul scăriței ce urca spre rampă, se afla Negoită. Electricianul ascultase discuția oamenilor cu atenție. Apoi se urcă și se duse la Ciordea, care zărindu-l, se întoarse. Ilie parcă atât așteptase. Își prinse unealta mai bine și se amestecă printre ceilalți oameni. Negoită îl urmări cu privirea, întunecat și bănuitor. „Oare Ilie acela spusese adevărul? Să fi fost bolnav?” Indoiala și neîncrederea nu-l părăsiră. Se opri lângă Ciordea și zise în șoaptă:

— Să nu-l slăbiți din ochi...

Ciordea dădu din cap. Electricianul vorbi atunci pe alt ton:

— Știi ce m'am gândit, tovarășe? N'ar fi rău să ținem o ședință cu membrii de partid. Așa, să ne cunoaștem mai bine... Ce zici?

— Păi n'ar fi rău, răspunse cel întrebat. Ba chiar e nevoie.

VII

Lupta

Ningea... Fulgi mari, pufoși, coborau în legănări ușoare pe pământ. Zăpada învăluise munții, înălbea drumurile și așezările din vale. Din când în când se lăsa și pe barăci un fir de vânt, spulberând neaua, improșcând-o în spirale repezi spre locuri ascunse...

Era frig... Iarna se arătase pe neașteptate, năpustindu-se fără veste peste munți și văi. Gerul fusese mai aspru către ziuă și se îmblânzise abia când nourii se porniseră să cearnă iar bogăția zăpezii...

Fulgii deși, mari și fânoși, îngroșaseră curând zăpada. Trecerea devenise mai anevoioasă și Negoită urcase greu pe drumul din pădurea domeniilor. Când ajunsese la locul de muncă, primul om pe care-l întâlni era Ifrim... Și cu Ifrim avea el treabă.

— Incotro, tovarășe Negoită? îl întrebă acesta.

— Ia, veneam să mai văd ce este pe aici, răspunse electricianul, suflând abur des pe gură.

— Pe aici, ce să-ți spun...

Iși curmă vorba și privi la corhănitorii care se iviseră cu boii, după un colț de pădure...

— Vine Udrea cu oamenii lui, zise deodată Ifrim.

Negoită se întoarse și se uită la șirul de juncani care urcau drumul. Pe lângă boii oamenii aceia posomorîți, cu fețele îngrijorate, își îndemnau cu vorbe aspre vitele, lovindu-le cu codiriștile lungi și ascuțite.

În fața celor doi oameni care-i așteptau, corhănitorii își struniră vitele. Udrea își înălță privirea înourată către electrician și zise:

— Merge prost, tovarășe... Boilor li-i greu să tragă cu ei și omătul... De-ar sta ninsoarea, s'ar forma pârție...

Arată cu amărăciune spre zăpada groasă, spre ninsoarea care cădea în valuri dese peste pământ.

— Câte drumuri ați făcut, nea Udrea? întrebă Negoită.

— Deabea două, răspunse omul. Și-i aproape ora prânzului.

— Și zici că mai cu zor nu se poate?

— Nu se poate...

— Oricum, încercați să umblați cu boii mai repede...

— O să încercăm...

Udrea își lovi juncanii cu codiriștea și-i îndemnă la mers. Ceilalți oameni care se opriseră în urma lui îl urmară. Curând se pierdură pe drum, printre copaci, în inima pădurii. Negoită își întoarse privirea către Ifrim.

— Și în pădure cum ziceai că merge? întrebă electricianul.

— Și-acolo merge anevoie... Acu nu se mai lucrează ca înainte, pe locuri fixe. Echipete s'au răsfirat, că pădurea este largă și sunt mulți copaci doborîți. Furtuna a răscolit pretutindeni...

— Pretutindeni...

Negoită se încruntă și rămase pe gânduri. Treburile nu mergeau cum ar fi dorit el să meargă. Năpasta aceea de furtună venise pe capul lor când nici nu se așteptau.

— Mergi cu mine în pădure? întrebă Ifrim, răscolit de grijă pentru echipa lui pe care o părăsise.

Electricianul își înălță privirea, vru să-l urmeze dar un alt gând îl reținu.

— N'am să merg. Venisem numai, să te întreb de lucru. Dacă ne-am întâlnit aici și-am aflat... Vreau să vorbesc cu tovarășul Balint la telefon...

— Aha, cu tovarășul Balint...

— L'am căutat adineauri și nu l'am găsit la fabrică. Era plecat până la comisia ministerială pentru salvarea pădurilor. Cred că s'a întors...

Se priviră câteva clipe în liniște, de parcă fiecare căuta să-și amintească dacă nu cumva mai are ceva de întrebat sau de spus. Negoită se clinti primul. Făcu doi pași, se opri și se întoarse.

— Să ai grije frate, spuse el către Ifrim. Lucrul nu trebuie să sufere. Să nu ne lăsăm, să nu dăm înapoi. Ai grijă...

Ifrim își înălță fruntea, de parcă privea undeva în depărtare. Vorbi :

— Noi o să facem tot ce-om putea face, tovarășe...

Iși scutură fruntea de fulgii suri care i se așezau pe sprâncene și se întoarse. Pașii lui lăsară urme adânci în zăpada drumului ce ducea spre locurile de muncă.

Negoită își dădu drumul la vale. Umbla cu grabă, târșindu-și bocancii prin omătul fânos. Tot mai ninge. Fulgii se mai răriseră însă și deveniseră mai mărunți. Un vânt ușor, blând, îi arunca electricianului în obraz, pe sub cozorocul larg al șepcii, o boare răcoritoare care-i mai alunga din fierbințeala gândurilor. Îi plăcea să umble prin ninsoare.

Naghi stătea lângă aparatul telefonic și citea o carte. Era atât de furat de povestire încât nici nu simți cum se deschide ușa și cum pătrunde cineva înăuntru. Își înălță privirea din rândurile cărții abia atunci când lângă el trozni o scândură a dușumelei. În fața lui se afla Negoită. Nu-și putu ascunde o tresărire ușoară.

Naghi închise cu grije cartea, o puse pe masă lângă aparatul telefonic și se aplecă spre butoanele multicolore. După ce obțină legătura, îi întinse electricianului receptorul pe care acesta îl duse cu grabă la ureche.

— Allo... Allo... Tovarășe, cine-i la aparat ?

Negoită ascultă cu nerăbdare. De dincolo se auzi o voce clară pe care el o recunoscuse. Fruntea i se lumină, ochii îi luciră de bucurie.

— Tovarășul Balint... Pe dumneata te căutam... Aici Negoită.

Urmă o pauză scurtă în care electricianul se așeză grăbit pe scaunul de lângă aparat, în locul telefonistului care se ridicase. Apoi ascultă atent în pâlnia receptorului la glasul de dincolo care începuse să vorbească :

— Mi s'au adus la cunoștință cele transmise prin Ludovic. Bine ați făcut că mi-ați telefonat. Am vorbit și la județeană. Dealtfel tovarășii știau... Furtuna a făcut pagubă în întreaga regiune... Apoi vestea a ajuns la Minister. Iar azi am aflat că s'au și luat măsuri... Să-ți dau o știre care are să te bucure. Guvernul a rechiziționat mai multe fabrici de cherestea cu exploatarea lor forestieră cu tot. Printre ele se află și fabrica și exploatarea noastră forestieră... Ei, ce zici ?...

Cuvintele lui Balint se pierdură pentru o clipă. Negoită strânse și mai bine receptorul la ureche. Fața îi era fierbinte de emoție, ochii limpezi, umeziți.

— N'o să mai avem deaface cu Man și nici cu Mateias, se auzi iar vocea secretarului. Ministerul va conduce totul... A luat ființă o comisie pentru salvarea pădurilor... Dacă aveți lipsă de oameni, puteți angaja... Da, puteți trimite și casierul la oraș, la comisie, să ia legătura cu tovarășii. Pe aici a și început să circule lozinka : „Totul pentru salvarea pădurilor“...

Când Balint tăcu, Negoită se aplecă peste aparat și zise :

— Am înțeles, tovarășe... Și ne bucurăm... Vestea asta ne scoate din grea încurcătură. Îi drept, oameni n'avem deajuns... Și multe nu sunt încă la locul lor. Dacă am scăpat de Man, apoi o să fim noi în stare să facem rânduială... Da, o să facem aici rânduială nouă... Dar mai e o problemă... Îi vorba de pădurea domeniilor. Și acolo zace lemnul... și putrezește... și-o să-l apuce așa primăvara ; ros de carii și de umezeală...

— Știu... Știu... vorbi de dincolo Balint.

Negoia se înflăcăra deodată :

— Vă spun, nu trebuie așteptat. Noi trecem pe acolo și ni se rupe inima când vedem copacii ceia culcați, pradă pieirii... Am tot zis că Finescu o să se ocupe cu treaba asta. Dar el nici nu se gândește. Atunci o să ne urnim noi și-o să punem rânduială și în pădurea aceea... Că și copacii și pământul acela tot de țara asta țin...

De dincolo îi răsună în ureche glasul dojenitor al lui Balint :

— Nu, tovarășe, să nu faci una ca asta. Tocmai dumneata, care ai căutat să-l îndrepti pe Ciurdea, vorbești așa ? Totul se face cu socoteală, frate. O să vină vremea când o să găsim și rezolvarea problemei cu pădurile domeniilor. Dacă am deschis drumul cel vechi, am făcut-o pentru că la mijloc exista o convenție... Aici însă, cu pădurile acelea, se schimbă socoteala...

Vorbele lui Balint îl mai potoliră. Erau vorbe clare, de înțeles.

— Bine, cum spui dumneata o să facem...

— Așa să faceți, tovarășe Negoia, se auzi iar vocea aceia povățuitoare în pâlnia telefonului. Ei, mai ai vreo problemă ?

— La fabrică cum merge ? întrebă electricianul.

— Cât e material se lucrează...

— Intr'o zi, două, am să viu și eu acolo... Cred că termin aici...

De dincolo, dela celălalt capăt al firului, vocea lui Balint întârzie să răspundă. Apoi răsună din nou, răspicată, în urechea lui Negoia :

— Nu, frate ; de acolo n'o să pleci așa curând... Ba îmi pare că ai să rămâi să conduci treburile exploatarei forestiere. Aici o să ne descurcăm și fără dumneata... Lae s'a dovedit un electrician strașnic... Altceva ?...

— Mai sunt ele multe, tovarășe Balint... Dar o să mai vorbim noi...

— Atunci, noroc bun...

— Noroc...

Electricianul puse receptorul la loc, apoi se întoarse spre tânărul care stătea liniștit, lângă ușă. Se apropie de el, îi puse mâinile pe umeri și privindu-l în ochi, zise :

— Ei, Pișta dragă ; mare veste ne veni pe calea firului. Man a căzut ca un sac greu din cârca noastră... Altfel de viață o să începem noi acum... Și mizeria de aici o să se șteargă, și necazurile oamenilor... Va veni ziua când norii vor fugi, vor fugi și se va arăta seninul limpede și curat... Așa va fi, Pișta dragă...

Spre seară, când lucrul încetase în pădure, când forestierii coborau la așezările lor din vale, un svon prinse să circule cu grabă :

— Avem adunare, frate...

— Unde ?

— La sala de mese...

— Păi, hai acolo...

Așa se întâmplă că sala de mese se umplu până la urmă de lume.

La masa îmbrăcată în hârtie roșie, cumpărată de Maghiary de mult, din ziua când fusese în oraș, stăteau Negoia, Ciurdea, Moldovan și alți câțiva.

Negoia se ridică dela locul lui și zise :

— Dela oraș ne-a venit veste, tovarăși, că fabrica și exploatarea forestieră au fost rechiziționate de guvern.

În sală izbucni deodată un ropot de aplauze. Când aplauzele se pierdură ca un ecou prelungit, Negoia urmă.

— Victoria asta, tovarăși, înseamnă pentru noi că o să ne conducem treburile noastre singuri, că o să ne gospodărim întreprinderea fără patroni și fără exploatare. N'o să mai fim nici cu salariile neplătite la timp și nici la cheremul lui Man n'o să mai fim. Dar este nevoie din partea noastră totodată de muncă dreaptă

și făcută cu dragoste... că pentru poporul nostru, pentru înflorirea vieții noastre muncim...

Sala se cutremură iar de aplauze furtunoase și îndelungate. Zeci de ochi cătau către tânărul dela oraș care vorbea. Mai mult ca oricând oamenii aceia îl simțeau aproape, ca pe un prieten drag și nedespărțit. Când se făcu liniște, electricianul continuă :

— Deocamdată trebuie să ne gândim la angajarea de noi oameni. Azi, casierul nostru o să plece după bani. La oraș a luat ființă o comisie ministerială pentru salvarea pădurilor. Vom fi sprijiniți cu toate câte ne trebuiesc. Vom avea și fonduri pentru noui angajați. Așa că aștept și părerea dumneavoastră, tovarăși. Eu asta am avut să vă spun.

Electricianul se așeză pe scaun, la locul său dintre Ciurdea și Maghiary. Privi în sală. În mijlocul forestierilor își făcuse loc freamătul. Maghiary, care conducea ședința, bătu cu creionul în masă și oamenii se potoliră.

— Ei, cine se înscrie la cuvânt, tovarăși ? Întrebă președintele comitetului sindical.

Mai multe mâini se ridicară și Maghiary începu să noteze pe bucata de hârtie : Pitaru, Pantele... Și în timp ce el nota, ochii lui Negoită cătau cu atenție spre sală. Îl văzu pe Moldovan stând nemișcat, cu fața luminată de un zâmbet blând. Apoi pe Moș Onofrei, ai cărui ochi erau aprinși de-o bucurie largă. Pe urmă pe Miron, care-i șoptea ceva cu înflăcărare unui om de alături. Departe, lângă ușa, Negoită îl zări pe Ilie, a cărui privire se rotea grăbită peste capetele oamenilor din sală. Apoi nu-l mai văzu, că Pitaru se sculase și-l acoperise cu umerii lui lați și voinici. În schimb dădu cu ochii de Rodica. Și ea se uita la el. Privirile lor se întâlneau o clipă. Fata zâmbi ușor, încurcată, și-și coborî ochii ei mari și frumoși. Electricianul așteptă până când ea se uită din nou la el. Atunci îi răspunse tot cu un zâmbet. Apoi își întoarse capul spre Pitaru care începuse să vorbească :

— Eu, tovarăși, mă bucur de vestea asta... Și-am să mă străduiesc să aduc oameni la lucru. Am să fac tot ce-am să pot în pădure. Că acu mă simt și eu altfel, când aud că nu mai sânt sluga lui Man...

Dela masă, Negoită îl văzu pe bătrânul Pantele ridicându-se. Acesta stătu o clipă, parcă adunându-și gândurile. Apoi electricianul îl auzi vorbind :

— Iaca, tovarăși, femeia mea mult m'a bătut la cap să vorbesc să fie primită la lucru. M'am dus odată la Mateiaș și i-am spus s'o angajeze... Mateiaș mi-a râs în nas : „Și așa sânt destui oameni. Pentru munca la cot cu bărbatul, femeia nu-i bună, moșule“. Tare m'am mâniat pe Mateiaș ăla... „Dar Rodica zic, ce-i, nu-i femeie ?“ Mateiaș a lăsat-o mai domol, dar nu mi-a dat nici un răspuns. Nu era Mateiaș om de înțeles. De aceia acu, când nu mai e nici Man și nici Mateiaș, gândesc că a venit timpul s'o angajem și pe femeia mea. O s'o învățăm să lucreze ; la cepuit, la cojit... Că doar n'or să stea nevestele noastre toată viața să se prăjească la plită...

Bătrânul Pantele tăcu și privi cu nădejde la oamenii care stăteau la masă. Cei din jur îl aplaudau, semn că-i întăresc cele spuse. Aplauda și Negoită și Maghiary. Doar Ciurdea se ridică binișor și coborî fără veste printre oameni. Fața îi era încruntată și ochii îi cătau fix spre ușa. Eși zorit afară. În urma lui mai răsună clar vocea lui Maghiary :

— Cine se mai înscrie la cuvânt, tovarăși ?

★

Ilie Stuparu nu mai stătu la sfârșitul ședinței. Se furișase afară în timp ce vorbea Pantele. Când ajunse în fața barăcii, mai roti o privire speriată în jur apoi o porni cu grabă prin ninsoarea deasă. Făcu un ocol mare și când se află lângă rampă mai privi odată în urmă, temător. Dar nu văzu pe nimeni să-l urmărească și-o porni zorit în sus, pe drumul ce ducea în pădure. Ajunse la cărăruia care șer-

puia printre copacii rășiți de furtună. Se abătu din drum și-o apucă înspre sat. În zăpada proaspătă, pașii lui lăsară urme adânci. Și cum mergea mai mult în fugă, mănios și îngrijorat de toate câte auzise vorbindu-se în sală, nici nu bănuia că în urma lui, fără grabă, venea cineva, furișându-se...

Cel care-l urmărea era Ciurdea. Dela locul său dela masa de unde prezida ședința, secretarul îl zărise pe Ilie fugind afară.

Plecarea lui Ilie îl stârnise. Pornise fără o vorbă pe urmele fugarului. Semnele pașilor prin zăpadă îi indicau precis drumul acestuia...

Ilie nici nu-și dădu seama când ajunse la gardul lui Pisău. Bătu în poartă. Il văzu pe Pisău venind să-i deschidă. Tatăl Lixandrei mai schiopăta ușor, dar avea pasul sigur. Se bucură. Apoi gândul care-l adusese aici îi veni în minte și pe fruntea lui coborîră neguri adânci. Stătu până ce se deschise poarta și intră, așteptând ca Pisău s'o închidă la loc. Pe urmă urcară amândoi pe prispă, în umbra înserării care aici era mai deasă.

— Ce s'a întâmplat, băiete ? întrebă gazda privind la Ilie care răsuflea greu de goana prin pădure.

— Veste rea, nene Pisău... Nu mai e de trăit...

Pisău îl fulgeră cu privirea.

— Da' spune odată, mă băiete ! se răsti el. Ce veste ?

— Am să-ți spun, vorbi Ilie. Man nu mai are fabrică... I-a rechiziționat-o Statul...

— Ce spui, mă ? Aiurezi...

— Cum să aiurez, nene Pisău ! I-am auzit cu urechile mele vorbind în ședință despre asta...

Omul scrâșni din dinți, privi în lături, de parcă dincolo de prispă ar fi aflat deslegarea mâniei care-l cuprindea. Izbucni deodată :

— Dumnezeii și cristoșii mamei lor... S'a dus pe gârlă câștigul cu Man... Prețul lemnului s'a dus... S'a dus, mă Ilie... Tot, s'a dus.

— De, nene...

— ...și-o să ne ducem și noi, mă Ilie... O să ne ducem naibii dacă ne-om lăsa călcați în picioare.

— De, nene...

— Domnu' Finescu știe de treaba asta ?

— Eu n'am fost să-i spun...

— N'ai fost... Atunci să mergem la el chiar acu.

Pisău se urni din locul de pe prispă și intră în tindă. Când reveni, pe umeri purta o haină groasă, lungă, căptușită cu blană de oaie. Ajunse în dreptul lui Ilie și-l împinse spre poartă. Ilie sbură ca un fulg prin omăt, icnind, dar fără să scoată o vorbă. Pisău era mănios... Și mânia lui se vedea mai bine în ochii ce i se îngustaseră, în mâna ce strângea la șold, sub haină, o bâtă al cărei cap lăsa o dungă groasă, târșită, în zăpada ogrăzii.

Ieșiră în drum. Rămaseră locului o clipă, privind în dreapta și'n stânga, prin fulguiala deasă. Ulița era pustie în umbra nopții ce se lăsa. Se întoarseră și-o porniră în susul drumului, către pădure, purtați de gânduri de mânie.

Când se aflară la adăpostul copacilor, Pisău se opri deodată locului și zise :

— Trebuia să fi luat o lampă cu noi, mă Ilie...

— Trebuia... Dar și-așa o să răzvim...

O porniră iar înainte și merseră tăcuți încă o bucată de drum. După un timp, Pisău întrebă :

— Și altceva ce se mai spunea acolo, la ședință, mă ?

— Multe nene, multe...

— Care-s alea multe ? Ce tot boscorodești ?

— Nu boscorodesc... Iacă, să-ți spun : Vor să aducă oameni la lucru... Nu prididesc... Statul o să le dea bani să salveze pădurile.

— Or să vadă ei, mă Ilie. Pisău n'a murit încă... nici nea Ghindoc, nici fratele meu, nici alții... Oameni n'o să găsească ei...

Ilie se întoarse și ochii-i lingușitori cătară de sub sprâncenele stufoase la cel de alături. Zise :

— Mai au ei un ghimpe la inimă, nene... Pădurea domeniilor... De pădurea asta n'au cum să se atingă... Și-o s'o năpădească gândacii, fluturii... Or să se înmulțească și or să se năpustească și peste pădurile celelalte...

— Mai bine așa, să roadă tot gândacii decât să-mi ia ei mie lemnul pe nimic, zise cu mânie Pisău. Da, da ; cu Man era o afacere... Mi-ar fi plătit îndoit... Cu baniiăștia mai cumpăram un loc bun... Încă o pădure... Așa...

Ciurdea începea să priceapă. Presimțirea lui din clipa în care fugise în urma lui Ilie se adevăra. Ilie era un om cu sufletul necurat, un fel de spion... Și purtat de gândul acesta se ținuse ca scaiul în urma lui, pitulându-se pe după copaci. Il văzu pe Ilie coborînd în sat. Ce caută Ilie în casa aceea ? Era chiar casa lui Pisău. Dacă ar fi putut afla ce avea Ilie de vorbit cu chiaburul ! Dar era deajuns că-l văzuse unde intrase... Măine avea să-l ia la rost. Apoi se gândi să se reîntoarcă din nou la barăci. Ii zărise însă pe Ilie și pe Pisău ieșind în drum. Apoi îi urmărise prin pădure, fără să fie văzut de ei, până în apropierea casei domeniilor.

Acum îi aștepta pe amândoi să se întoarcă. Ilie și Pisău nu întârziară prea mult în casa aceea cu ferestrele luminate, aflată în mijlocul pădurii. Fără să-i slăbească din ochi, Ciurdea se pitulă cât mai bine pe după tulpina groasă a unui stejar. Ascultă. Vorba îndepărtată a lui Pisău îi răsuna totuși clară în ureche.

— Parcă a înnebunit domnu' Finescu ăsta... Eu îi vorbeam și el mă privea năuc. A stat țepăn și-a ascultat tot ce-i spuneam... Se tolănise ca un pașe... Nici nu ne-a privit, de parcă noi nu eram acolo...

— Ii om înțelept, nene, spuse și Ilie. Se gândea. Și bine se gândea... Doar la urmă ne-a spus : dați foc pădurilor... Să ardă... Totul să ardă...

— Asta da...

— Și de pădurea domeniilor n'ai auzit ! S'o ardă cu totul... Să ardă într'o mare de fum și flăcări... Pârjol, ca la război... Și cu cât curaj o spunea... Ii sticleau ochi în cap...

— Ca la nebuni îi ardeau...

— Numai că prea s'a răstit la noi, nene. Pe mine drept să-ți spun m'a supărat... Și apoi prea striga... Pe urmă când ne-a vorbit cu blândețe mi-a pierit supărarea... O fi și el mâniat de-ale lui... Că și noi...

— În noaptea asta avem de lucru băiete..., zise deodată Pisău. Domnu' Finescu are dreptate... Așa o să facem... Mai bine...

Glasurile li se pierdură în foșnetul copacilor. După un timp, Ciurdea ieși de după stejar și le luă urma. Umbla cu grijă, la umbra deasă a trunchiurilor bătrâne, acolo unde noaptea se lăsa mai adâncă. Aflase lucruri care-l uimeau și-l mâniiau totodată. Acum înțelegea el cine-i Ilie... Un dușman... Om de-al lui Man, de-al lui Finescu... Vor să dea foc pădurilor... Să le distrugă... Bunul poporului... Munca atâtor forestieri... Pâinea lor... Nu, asta n'avea să se întâmple. El îi va urmări... N'o să-i lase... Se împiedecă de o creangă uscată, ieșită din zăpadă, care trozni. Cu greu se ținu să nu cadă. Rămase locului și ascultă cu atenție. Nimic nu tulbura liniștea. Porni mai departe, în urma pașilor care răscoliseră în fața lui zăpada.

Ședința se terminase. Sala de mese se goli și oamenii se împrăștiară fiecare la treburile lui.

De când plecase Ciurdea nu se scursese timp prea mult. Totuși, Negoită și Maghiary erau îngrijorați. Îl văzuseră ieșind, dar încă nu știau încotro o apucase. Se duseră să-l caute la baraca birourilor. Intrară pe coridor și încercară pe la toate ușile. Erau încuiate. Eșiră și-o apucară spre locomotivă. Ajunseră la rampă și se opriră. Bătrânul Simion le ieși înainte.

— Ce vânt, Ionică ?

Negoită nu-i răspunse îndată. Ochii îi rămăseseră țintiți asupra unor urme de pași aproape șterse de ninsoare. După un timp se întoarse și întrebă :

— Pe Ciurdea nu l-ai văzut, nea Simioane ?

Mecanicul își întoarse ochii spre pădure și zise :

— Ia, copchilul ăsta al meu zice că l-a zărit adineauri trecând pe aici. Mai înaintea lui, cică trecuse Ilie, încărcătorul...

Electricianul tresări. Își aminti că într'un timp îl cătase iar din privire pe Ilie acela în sală și nu-l mai văzuse. Se întoarse către Maghiary și vorbi :

— Eu am o grije, tovarășe... Ilie acela, din ce sat îi ?...

— De aici, dintr'un sat apropiat...

— Și pe unde se poate ajunge ?

— Drumul scurt e prin pădure...

— Prin pădure !

Ochii lui Negoită priviră iară cercetători la urmele pașilor aproape șterși. Se întoarse către bătrânul Simion și zise :

— Dumneata când pleci ?

— Iacă, peste puțin...

— Vezi să nu-l uiți pe casier...

Cată iar spre Maghiary. Fața îi era cuprinsă de îngrijorare.

— Eu zic să mergem, frate... Cunoști satul ?

— Il cunosc, răspunse Maghiary.

Și porniră amândoi pe drumul ce urca în pădure. Curând se aflară pe poteca pe care Maghiary o cunoștea. La adăpostul copacilor, urmele încă nu fuseseră acoperite de ninsoare.

— Pe aici au trecut doi oameni, zise Maghiary.

Și porniră dealungul urmelor, mai departe. Grijă pentru Ciurdea îi îmboldea și-i făcea să pășească mai mult în fugă pe cărarea ce ducea în sat.

★

Pădurea dormea cufundată în întuneric. Noaptea se lăsase adâncă și rece, bezna, de nepătruns. Și liniștea aceea grea era străbătută doar la răstimpuri de un hămăit îndepărtat de câine înfricoșat, de-un glas care tremura. Asta îi făcea pe cei doi oameni să-și dea seama că satul nu era departe și să grăbească pasul și mai mult.

Ochii lui Negoită, care mergea lângă Maghiary, erau ațintiți mereu înainte, urechea trează la orice zgomot. Din când în când se uita la fața celui de alături. Îi auzea răsuflarea întretăiată, de parcă sufletul îi sta în coșul pieptului de atâta alergătură. Apoi iar căuta cu privirea înainte, la urmele pașilor care nu se mai sfârșeau. Umblau, și clipele treceau cu greu, pline de neliniște și grijă, de parcă mersul vieții se oprise așa, deodată, în loc.

— Putea să ne fi spus ce are de gând, zise Negoită într'un târziu. A plecat așa, fără veste...

— Dacă știam, mai mergea careva cu el, răspunse cellalt.

Ajunseră aproape de sat. În marginea pădurii se opriră descumpăniți. Acolo se opreau și urmele pașilor lui Ciurdea. Apoi ceva mai încolo, pe un alt drum care ducea în pădure, văzură alte urme. Doi oameni trecuseră dinspre sat și se pierduseră printre copaci. Asta se vedea bine în reflexele zăpezii albe care scârțâia în întuneric.

— Măi frate, zise electricianul deodată. Eu zic că pe aici a luat-o Ciordea. Vezi urmele...

— Le văd, răspunse Maghiary.

— Drumul ăsta unde duce ?

— Drumul ăsta ! Păi drumul ăsta duce la casa lui Finescu... La administrația domeniilor regale...

— Atunci să mergem...

Și-o porniră mai departe, fără să țină seama la oboseala ce-i cuprinsese și la frigul de afară.

Umblând mereu, în urma celor doi, Ciordea călca mânios. Dacă ar fi avut pe cineva cu el, să-l trinească la barăci, să dea de știre ! Ii părea rău că plecase așa, fără o vorbă. Era singur și erau doi. Dar nu-i era teamă. Era hotărât să-i urmărească și să nu-i lase să-și înfăptuiască gândurile criminale.

Mai merse o bucată de drum. Stătu iar în loc. Pândi și ascultă cu atenție. În liniștea pădurii nu mai pătrundea nici un sgomot. Se gândi că poate cei doi, în graba lor se depărtaseră. Asta îl făcu să se avânte înainte. Merse o bucată bună. Auzi în spate un răsuflet greu și se întoarse. De după un copac din apropiere se arătă trulul mătăhălos al lui Pisău. Măinile acestuia erau ridicate și Ciordea își dădu seama într-o clipă de tot ce se petrecea cu el. Abia mai avu timp să sară în lături. Băta îi vâjâi pe lângă ureche și se înfipse în zăpadă, adânc. O clipă mai târziu, desmeticit, își încleștă degetele în scurta îmblănită a celui cu băta. Il trase puternic și-l lovi în față. Il simți pe Ilie agățându-i-se puternic de umeri, apoi pumnul acestuia lovindu-l în creștet. Rămase o clipă amețit. Dar își reveni repede și-l scutură pe cel care i se urcase în cârcă. Se întoarse și-l lovi cu piciorul în pântec. Ilie căzu la pământ, tipând și gemând. Ciordea vru să treacă mai departe spre matahala din față. Dar se împiedecă de picioarele celui căzut și se întinse și el în zăpadă, cât era de lung. Vru să se scoale, dar în aceeași clipă simți băta lui Pisău lovindu-l peste braț. O durere ascuțită îi strânse inima. Încercă din nou să se ridice. Dar o a doua lovitură îi sdrobi umărul. Gemu și căzu fără putere în zăpadă. Nu mai știa ce se întâmplă cu el. Nu mai vedea nimic de durere.

Pisău rămase o clipă înlemnit. Il recunoscuse pe Ciordea. Nu se așteptase să fie tocmai el. Se desmetici și o mulțumire deosebită îi învălui sufletul. El, Ciordea, secretarul celulei de partid, se afla la picioarele lui.

Un moment îl cuprinse teama : „Dacă i-ar scăpa“... Il văzu pe Ciordea mișcându-se și ridică băta din nou. Ținti bine țeasta celui căzut. Ridică amândouă mâinile să lovească, dar auzi glasuri de oameni și scârțâit de pași în zăpadă. Încrămeni. Și mai înainte, ca să facă o mișcare, cineva îi smulse măciuca. Apoi brațe vânjoase îl doborîră. Lângă el, în zăpadă, îl simți pe Ilie. Acesta zicea rugător :

— N'am făcut nimic... Zău că's nevinovat... Nene Pisău... Ce mi-ai făcut, nene Pisău...

Dar nu se mișcau. Deasupra capetelor simțeau băta din mâna lui Negoită. Alături, lângă omul însângerat, căzut jos, se auzi vocea lui Maghiary, ca o chemare îndepărtată :

— Ce ți-au făcut Dumitre... Ce ți-au făcut... Te-au lovit tâlharii... Au vrut să te omoare...

Și-i ajută să se ridice, sprijinindu-l cu umărul lui sănătos.

VIII

Limpezirea

Megeau într'un șir lung spre pădure, cu pași vioi, mai veseli ca oricând. Se înmulțiseră la număr și asta le dădea și-o încredere neștrămutată în munca

viitoare. Printre ei se aflau și câteva femei, neveste de ale forestierilor și bărbați abia angajați. Cu toții urcau pe acelaș drum, spre acelaș țel.

Era o dimineață friguroasă, prevestitoare de noi zăpezi. Din largul cerului cenușiu, de dincolo de crestele înalte ale munților, bătea vânt țepos care-și strecură aripile nevăzute printre brazii înalți. Pădurea fremăta. Dar pe oamenii aceia stârniți, nici frigul și nici vifornitele ce aveau să vină nu-i speria. Anii de forestierit îi încercase și-i călise. Drumul lor urca drept și ducea înainte.

Fără să ia în seamă schimbarea timpului, Ion Negoită călca în fruntea tuturor. Alături de el pășeau Maghiary și Ifrim. Pe lângă ei mai mulți oameni ascultau atenți la ceea ce le spunea electricianul. Era vorba de Ciurdea și de lupta din pădure.

— Și cu Pisău ăla ce-ați făcut? întrebă deodată Pitaru.

— L'am dus în sat, la post, răspunse Negoită. Ce era să-i facem?

— Și pe Ilie?

— Și...

Bătrânul Pantele își înalță fruntea. O amintire dureroasă îl împinse să zică:

— Ziceau că Finescu îi mânase la trebi necurate?

— Așa ziceau... Tot ei au pus și bucata ceea de stâncă pe linie. Finescu și Man îi îndemnaseră...

— Și ăștia trebuiau prinși, tovarășe...

Negoită zâmbi amar.

— Apăi, noi ne-am dus după Finescu... Dar se urcase în mașină, fugise. Nu i-am găsit decât pe cei doi oameni, pe Marin și Iosif, fratele lui Kiss. Finescu plecase și nu le plătise nici lor simbria.

— Le-a făcut și lor Finescu ce mi-a făcut mie, zise iar Pantele cu tristețe în glas.

Merseră un timp fără să vorbească. În urma lor, sprinteni, înaintau oamenii. Ecouri de glasuri și murmure potolite veneau până la urechile lor. Ajunseră la hotarul pădurii domeniilor și-l trecură. Pășiră hotărâți, mai departe, prin zăpada care scârțâia.

— Prăpăd mare a fost, tovarășe Negoită, cu furtuna aceea, zise deodată Afanasie Pitaru. La noi în pădure aproape că nici nu se mai cunoaște... Dar aici...

— Aici miroase a putreziciune, a lume veche, vorbi și Maghiary, întunecat.

Priviră cu toții, îndurerați, la brazii aceia culcați la pământ, smulși din rădăcini, învinși într-o bătălie năpraznică. Zăpada ce căzuse încă nu acoperise totul, copacii și crengile ieșiau din omăt ca niște brațe noduroase.

— O să vină primăvara, zise iar uriașul. Are să-i năpădească găzele și gândacii. Și-or să macine mai întâi copacii doborâți, apoi pădurea sănătoasă.

— Într-o zi, chiar dacă n'or vrea domnii dela curte, tot o să intrăm noi aici, vorbi electricianul. Doar n'o să lăsăm bunătate de pădure să se macine. O să mergem la Partid... Și eu și tovarășul Maghiary și Ifrim și Ciurdea. O să mergem și-o să vorbim. Trebuie să se aleagă într'un fel...

— O să se aleagă, întâi Ifrim, că doar n'a să lăsăm noi pădurea să se prăpădească de dragul domnilor. Fiți siguri, n'o s'o lăsăm...

Ajunseră la locul de muncă și echipele se împărțiră. Mai întâi o apucă într-o parte echipa lui Savin; apoi a lui Pitaru, în cealaltă parte... Pe urmă, pe rând, restul echipelor.

Curând începu lucrul. Bufnetul surd al topoarelor, bârâitul ferăstraielor răsunau tot mai tare, cuprindeau depărtările în ecouri repezite, neîncetate.

Negoită rămase în preajma echipei lui Savin. O întâlnise pe Rodica și se legase la vorbă cu ea.

— Acu să te văd, Rodico, zise electricianul zâmbind.

— Păi, ai să mă vezi, răspunse fata puțin încurcată.

Negoită nu plecă. Fata îl privea acum liniștită. Ochii ei scânteiau, puțin mirați, dar neclintiți. Rodica îi răspunse tânărului tot cu un zâmbet. Apoi îl întrebă :

— Mai stai mult aici, la noi ?

— Mai stau Rodico...

— Dar aici nu-i ca la oraș... Acolo...

— Unde-i muncă, acolo-i și frumos, răspunse Negoită zâbind. Și-apoi în zilele ce-au trecut m'am obișnuit cu locurile astea...

Electricianul se opri. Ar fi vrut să-i spună și alte vorbe Rodicăi. Dar nu era timpul și nici momentul. Ochii oamenilor se opriseră asupra lor. Și Rodica îl înțelese. Se uita în jur, cercetătoare. Când se întoarse, îl văzu pe Negoită și se porni și ea pe râs.

— O să stăm altădată de vorbă, Rodico, zise electricianul. Vru să mai spună ceva, dar lângă ei se oprise o femeie nălțuță, în vârstă. Era Lina, nevasta lui Pantele.

— Ziceai că-mi arăți și mie fetico, cum se lucrează, vorbi deodată Lina.

— D'apoi am zis eu că nu te învăț, dadă ?... Hai să-ți arăt. Rodica își luă toporul de jos și se aplecă asupra bradului. Negoită o văzu înălțând unealta. O clipă mai târziu tășul toporului scânteie prin aer și reteză prima creangă a bușteanului. Precizia cu care lucra Rodica, îl uimi pe electrician. Și cu uimirea asta, în gând plecă el mai departe. Dar nu merse decât câțiva pași și se opri. Iși întoarse capul și se uită în urmă. Rodica vorbea Linei :

— Când repezi toporul în cracă, să ai grijă să nu ciunțești din buștean.

O clipă, ochii ei cătară spre Negoită. Il privi iscoditor, cu stăruință. In inima electricianului își făcu loc un tremur ușor. Să-l vadă acum bătrânul Simion ! Ei și... Rodica nu era deloc o fată rea. Ii zâmbi încurcat, asemeni unui flăcăiaș care are de-aface întâia oară cu fetele. Apoi coborî spre celelalte echipe.

După ce ascultase cu uimire și bucurie vestea, Naghi închise cu grabă telefonul. Rămase o clipă năuc, în fața aparatului de parcă nu știa pe ce lume se află. În cele din urmă se rupse din loc și ieși pe coridor. Bătu la ușa încăperii celei de partid. Apăsă clanța și împinse. Dar ușa nu se clinti. Era încuiată. Acelaș lucru i se întâmplă și la biroul comitetului sindical. Totuși trebuia să găsească pe cineva căruia să-i transmită vestea. Fugi spre barăci și intră în fiecare pe rând. Căută cu înfrigurare, dar nu-i văzu nicăeri pe cei căutați. Se întoarse către rampă. Se uită și într'acolo. De departe se apropia trenul cu șirul lung de vagoane. Naghi nici nu se întrebă dece bătrânul Simion întârziase în dimineața aceea. Il văzu însă coborînd în mare grabă, urmat de casier. Naghi o porni și el către rampă.

Sus, pe rampă, oamenii făcuseră cerc în jurul mecanicului. Bătrânul Simion se oprise în fața lui Ciurdea care stătea nemișcat pe un butuc, cu mâna lovită prinsă de gât într'o cârpă.

— Vă aduc o veste, zise el. Și vagoane multe vă aduc. Și pe casier cu bani. Abia am urcat până aici cu armăsarul...

— Ei, spune-ne vestea, îl înghionti Moldovan.

— Tați, că v'o spun, vorbi iar mecanicul. La oraș îi sărbătoare mare. tovarăși. Străzile forfotesc de lume. La radio s'a anunțat aseară că țara noastră acu-i republică...

În ochii oamenilor creșcure lumini. Ciurdea se ridică. Parcă nu-i venea să creadă. Zise :

— Ce spui, frate ?

— Iaca asta vă spun... S'a terminat cu regele, s'a dus...

— Acu am primit și eu telefon, zise Naghi înciudat că bătrânul i-o luase înainte cu vestea.

Ciurdea ascultă vestea mut de bucurie. Fruntea i se luminează. Parcă în fața lui se deschidea o zare largă și limpede, un drum nou. Zise voios :

— Apoi, atunci ce stăm. Ar trebui să fugă cineva și'n pădure... Și acolo trebuie dusă vestea...

— Am să mă duc eu, grăi Naghi. Acu sânt acolo...

— Du-te, frate...

Telefonistul nu mai așteaptă. Coborî și-o apucă pe drumul ce ducea în pădure. În urma lui mai auzi un timp vocile vesele ale oamenilor dela rampă. Apoi o rupse la fugă către înălțimile muntelui. Parcă uitase și de urcușul greu, și de oboseală. Bucuria din suflet îi era prea mare ca s'o poată înfrânge osteneala.

Ajunse la locul de muncă al tăietorilor sfârșit de mers, dar cu fața luminată de un zâmbet cald. Iși simțea picioarele amorțite, răsuflarea îi era întretăiată. Dar tot mai găsi puteri destule să-și miște pașii, să nu se oprească, să meargă printre echipele de forestieri.

Îl întâlni pe Negoită și se duse spre el. Acesta îl întrebă îngrijorat :

— Ce s'a întâmplat, frate ?

Naghi se opri. Răsuflă ușurat și zise :

— Am primit telefon dela tovarășul Balint. Mi-a zis să vă spun că țara noastră a devenit de aseară republică...

Negoită îl privi stăruitor pe telefonist, de parcă la început n'auzise bine. Și din ce-l privea fața i se lumina tot mai mult, asemeni unui cer depe care fug norii. Naghi urmă :

— Și-a mai spus tovarășul Balint că avem deslegare dela comisia ministerială, știi... pentru salvarea pădurilor. Să trecem la lucru pe locurile domeniilor.

Telefonistul tăcu. Simți mâinile lui Negoită cuprinzându-i umerii, apoi văzu scânteierea caldă din ochii acestuia. Electricianul zise :

— Veste bună ne-ai adus, Pișta. Stai s'o spunem chiar acum oamenilor...

Și porniră amândoi la vale spre echipele forestierilor.

Forestierii lăsară uneltele și se strânsură în jurul tânărului dela oraș, pe povârnișul sterp dintre păduri. Erau curioși să afle ce avea să le spună Negoită. Când fură cu toții la un loc, electricianul vorbi cu tărie :

— Ați auzit, tovarăși... monarhia a căzut... Poporul nostru condus de Partidul clasei muncitoare a câștigat o mare victorie. Țara noastră, începând de aseară, a devenit Republică Populară.

Un timp liniștea dăinuie peste mulțime. Apoi deodată freamătul cuprinse totul. Muzica răsunară de aplauze și urări. Zeci de ochi priviră cu încredere pe tânărul care cuvântase. Acesta urmă :

— Se cade să întâmpinăm cum se cuvine sărbătoarea asta. Să dăm lemn cât n'o să poată duce nici trenul spre oraș !

— Vom da, tovarășe !...

— Vom da !... răspunseră vocile oamenilor

Apoi alte voci se auziră :

— Să mergem la lucru...

— Să mergem...

Freamătul se împrăstie peste toată pădurea. Cântecul muncii se stârni și mai puternic decât înainte. Oamenii munceau cu hotărîre. Dela locul lui, Negoită îi privea cu dragoste. În minte îi veniră spusurile oamenilor despre forestierii împușcați pe drumul din pădure de către boierii ceia criminali și hrăpăreți; de toate câte puseseră la cale Finescu și Man. Nu, acum va fi totul altfel. Drumul e

liber pentru forestieri. Boierii și moșierii lăsaseră pădurea pradă putreziciunii, muncitorii aveau s'o salveze. Și nici bătrânului Pantele n'o să-i mai fure oameni ca Finescu șase luni din leafă. Nici munca forestierilor n'o s'o mai poată împiedeca, Man. Pe aceste locuri toate se vor schimba. Viața va fi și aici, în pădure, mai bună, așa cum n'a fost niciodată !

Pe drumul ce urca printre copaci se apropiau doi oameni. Erau tare abătuți și Negoită îi văzu de departe. Se duse spre ei. Ii recunoscuse. Erau cei doi pe care îi întâlnise lângă casa lui Finescu ; Iosif și Marin.

— Ce vânt, tovarăși ? întrebă electricianul.

Oamenii își înălțară privirile întunecate. Iosif zise :

— Ia, l-am ascultat pe frate-miu Kiss și-am venit și noi la lucru.

— Dar de ce n'ați venit azi dimineață ?

— Păi, l-am tot așteptat pe Finescu, răspunse Marin.

— Are să ne dea simbria, adăugă Iosif. L-am așteptat și n'a mai venit... Negoită le zâmbi cu înțelegere.

— Și nici n'o să mai vie !... Niciodată n'o să mai vie !... Niciodată !...

ALEXANDRU ANDRIȚOIU

IN ȚARA MOTILOR SE FACE ZIUĂ

I

PASTEL MUNTENESC

La ceasul de chindie,
cunună smeurie
se lasă peste-un pisc pleșuv de munte.
Cununa asta-ți pare
coroana'ncinsă care
odată Doja o purta pe frunte.

Amurg de toamnă. Iată,
că-i roșă zarea toată,
paftale aurii are podgoria,
și soarele arată
ca roata 'nsângerată
pe care și-a'ndurat calvarul Horia.

Munți... Munți... Pe creste ninse,
de nimenea atinse,
pe unde nu fug cerbi și ciute agere,
peste omătul mare,
s'abat arar, fugare,
doar umbrele de vulturi și de pajere.

Și sunt genuni adânci
pe creste, printre stânci,
prin codrii-s văgăuni pentru jivine...
Scobori din deal spre poale?
Vei întâlni în cale
mari ochiuri negre și adânci de mine.

Pe culmile'ntomnate,
 vezi case ȱuguiate,
 răsleȱe ori mai dese pela vale, —
 de-aici răsună'n zări
 prelunge buciumări
 ce amintesc pitacuri de răscoale.

De vii pe Criș în jos,
 pe mal bolovănos,
 când zorile cu noaptea se'nvecină,
 și stelele se sting, —
 zărești cum se aprind
 lămpi de carbid sticlind în drum spre mină.

Minerii noștri cântă
 și buciumele cântă...
 Un moț bodogănește la ciubară ;
 s'aude pe la crame
 doinire de codane
 și pionerii moți pășesc spre școală.

Din cântul lor se'nalță
 un chiot de viață,
 că zâmbetul pe buze ȱi s'aciună ;
 Poete, ia-ȱi condeiul
 și'ncepe așa poemul :
 „In ȱara Moȱilor se face ziuă“.

II

INTAMPLARE DIN ȱARA MOȱILOR

Luna părea un corn de vânătoare
 și, leneșă, hălăduia pe cer.
 La târlă se-abătuse un boier
 cu ceata lui. Slănina, în frigare
 se pârjolea încet, sfârâitor.
 Gâtlejele domnești nu-și găseau pace
 ci gâlgâiau într'una din bărdace
 un vin spumos, bătrân, îmbietor.

Hăițașii moți stăteau cu băta'n mână
 privind pieziș cu toȱii, cum boerul
 de-atâta chef mi se sfădea cu cerul
 cu câinele, cu bacia dela stână.
 Hăițașul Niculae din Băiȱa

Ortacilor o vorbă le-a șoptit.
Atunci, ciudos, boierul a svâcnit
și-a suduit sbierând: „Cârtești? Nojița
ți-o smulg de pe picior numaidecât.
Să ți-o înnod strângându-ți-o de gât!”

Și fiindcă Niculae nu și-a scos
căciula pentru fața boierească
și fiindcă-a îndrăznit să mai cârtească,
boierul, beat de chef și furios
și-a luat în mână flinta și a tras...

Hăițașul Niculae a rămas
bun pentru popi flămânzi de parastas.

„Ce vă uitați!” sbiera boierul fare.
„Ne-așteaptă urșii! hei, la vânătoare!”

Atunci, un moț spătos a chiuit
săltând în mână bâta noduroasă:
„Ale, tu dihor! Fiară pântecoasă
și bună numai de benchetuit, —
urși vrei să'mpuști aice pe la noi?
Dar urșii țării astea sunteți voi,
boierii din bîrloage de palate.
Voi sugeți mierea strâns'n stup, de gloate!
Ortacilor, schimbați vânării cursul
și să-l vânăm pe el, că el e ursul!”

Ciomegele se învârteau, cerând
să-i cadă pe spinare rînd pe rînd.
Și-așa boierul nostru a rămas
bun pentru popi flămânzi de parastas.

Era așa frumoasă înserare!
Luna părea un corn de vânătoare
și-și revărsa prelunga ei văpaie
în codru, spre hăițașul Niculae.

III

ILEANA

Și-avea hăițașul Niculae-o fată
înalță, sveltă, oacheșă, sprințară.
Albastră-i bolta cerului de vară, —
albastră e privirea ei curată!

Ea a crescut sub brazi, prin smeuriș.
Din palme își făcea căuș rotund,
sorbînd licoarea apelor din prund,
hrănindu-se cu păstrăvi de pe Criș.

Sorbea adânc văzduhul tămiiet
și se scălda în iezere-argintate, —
din tulinic trimitea pe înserate
un dor străvechi prin munții cu brădet.

Dar zâmbetu-i părea că'mbătrânește
Din ce în ce mai șters, mai ostenit, —
Sumanu-i era rupt și învechit,
doinirea ei părea că jăluește.

Și foamea tot rodea neconținut
în dalba-i frumusețe de copilă,
așa cum roade ploaia în șindrila
așa cum roade Crișu'n țărniș ciuntit.

Rămasă-orfană, a plecat Ileana
(că numele-i era ca în povești)
plecat-a pe cărările moțești,
pe-un murg mărunț ca să-și cîștige hrana.

— „Veniți la cercuri de legat ciubară !“ ..
(Privire tristă ! Buze de căpșuni !...)
— „Fac donițe, bărdace, — oameni buni !“
(Ce umeri albi s'apleacă sub povară !)

Și pentr'o cofă de făină, ea,
lucra ades din zori și până'n seară
cioplea șindrila lângă drum de țară
Pentru un pumn de grâu, pentru-o para...

Era obiceiul între moși
ca'n fiecă an să s'adune
din sate, cătune și stâne
în toiu' lui Iulie, toți,
pe-un munte : Găina. Aici
vin fete cu mica lor zestre :
cu haine, cu cai, cu căpestre
s'aleagă flăcăii voinici
în târgul de fete pe-acea

ce-o cred „mai de casă“ din ele.
Dar asta era'n vremuri grele
că domnii voit-au așa.

Acolo, pe munte s'a dus
și Ileana odată să-și cate
bărbat. Și-a 'ntâlnit pe Istrate,
miner dela Vidra de Sus.

Săraci amândoi. Oropsiți.
Așa au luptat pentru pâine,
în gânduri cu grija lui mâine,
cu amarul și foamea'nfrățiți.

Azi greu. Mâine greu. Și mai greu,
Și foamea tot crește mereu.

Ileana odată'ntr'o seară,
pe când se gândea să se culce,
pe când creștea smeura dulce
și viața-i creștea tot amară,
a zis către dârzul ei soț :
— La mină m'oiu duce, la muncă
„or nu vezi cum soarta aruncă
„năpastă pe satul de Moți ?
„De drum îs sătulă de-acum
„Să dai cu ciocanul în doage
„că nu mă mai duc, să se roage
toți munții de mine, la drum.

Dar cum pe atunci nu putea
s'ajungă miner o femeie,
Ileana 'ncepuse să stee
muncind, unde domnu-o pune.

La crațere ori lângă jghiab,
la lăzile cu molibden, —
frânară la umbra de tren
ce-abea își târa trupul slab...

Azi greu. Mâine greu. Și mai greu.
Și foamea creștea tot mereu.

IV

ORDINUL SE EXECUTA, NU SE DISCUTA

Directorul citea atent scrisoarea.
Venea un ordin dela minister :

„Cinci mii de tone molibden vă cer ;
urgent ! Poimâine în zori de zi plecarea !

Din munți întregi să faceți abataj,
dar molibden să iasă cu duiumul !
Ne trebuie pe front cincizeci de tunuri,
deci molibden vă cer, la aliaj !

Dar vreau să vă previn în prealabil,
că de minerii s'or împotrivi,
păziți-i bine. Sunt jandarmi aci“.

.
Semnat : ministrul S. indescifrabil.

★

Și fiindcă ordinul se execută,
și fiindcă ordinul nu se discută,
au fost ținuți minerii'n șut într'una
din zori de zi până apune luna.

La porți stăteau cu pușca jăndăroi,
prin mine domneau foamea, istovirea...
Ileana, dela crațere, da știrea :
„Incet ! Că nu-i folosul pentru noi !“

Pe când minerii-abia orbecăiau
și-un colț de pâine-l împărțeau în șasă,
pahare cu șampanie spumoasă,
într'un salon, cucoanele ciocneau.

Pe când loveau barosu'n stânci încet,
tăcuți de parcă'ar fi privit spre moarte,
In dosul unui zid cu geamuri sparte,
Murea un om cu ofica în piept...

V

DE ATUNCI SUNT ANI...

De atunce anii își purtară
prin Apuseni, într'una goana.
Azi țara nu-i aceeași țară,
și nu-i aceeași nici Ileana.
Minerii'n minele bogate
al vremii sbor l-au întrecut.
Hai, bate vânt de libertate,
cum niciodată n'ai bătut.

VI

ECHIPA ILENEI, AZI

S'a frânt în abataj. Multe ore-au trecut.
și rămas-a producția'n urmă.
Dar e brațul minerului neîntrecut,
cât e răul de rău, el îl curmă.

Două șuturi la rând. Vorba ei a'ncolțit
In cei trei echiperi, într'o clipă.
Privea un codaș peste umăr, roșind :
„A dracului șefă d'echipă !“

Două șuturi la rând. Bolovanii se frâng
ca sub săbii de foc, un balaur.
Răsună ciocanul de-oțel șuerând
pe stânci cu firide de aur.

E toamnă'n Băița. Sunt strugurii grei.
Privește, culesul e'n toi.
Dar Ileana culege de azi ghiociei
'n primăvara din cincizeci și doi.

Ortacii-i aduc în panere hrană
și râd și-i strâng mâna, voinici.
De mult basmul nostru visa o Ileană,
dar astăzi sunt sute pe-aici.

VII

IN ADANCURI

Scobor de pe munții Bihor
pe'ngusta potică de stană, —
alături de-o mină romană
se'naltă un stejar foșnitor.

Și intru. Prin lungi galerii
s'aud cum răsună ciocane,
că inimi îți par, năzdrăvane,
în piepturi de munți cenușii.

E-aici abatajul. Cândva
minerii săpau cu toporul,
loveau cu barosul priporul
de stâncă. Și munca-a fost grea.

Da. Munca-a fost grea. Deci, acum,
ciocan pneumatic, isbește
și sapă mereu, voinicește
sub munți uriași sapă-ți drum !

Minerul, privește spre stâncă
e vână de aur în ea...
Dinamită ! Explozie grea
despică o hrubă adâncă.

„Când sap în frontal, mă gândesc
„Că'n munți undeva bunăoară,
„E-a Patriei noastre comoară
„și sap ! Și tot sap s'o găsesc !

„Isbesc printre stâncile aspre
„să sfärm prețiosul tezaur...
„Hei ! Aur ! Dar ce-ar fi ăst aur
„fără aurul brațelor noastre ?“

VIII

DECORATA

Lucrează'n contul lui cincizeci și trei
Ileana, mineriță ne'ntrecută,
faima-i e astăzi tare cunoscută
aici, printre Munții Apuseni, la noi.

Acum o decorează. Sus pe cer
și soarele-o medalie-ți pare
de parc'ar vrea acum să se pogoare
pe pieptul ei puternic de miner.

Flori multe o împresură. Vin pruncii
să-i dăruiască jerbe mari de crin.
Dar florile sunt astăzi prea puțin
pentru acea ce crește floarea muncii.
Acum e ceas solemn. Pe piept, ușor
medalia s'așează, clătinată.
Săpa'n răboj mioarele odată
și iată, azi întrece timpul'n sbor.

Ci ea simțea cum inima-i bătea
alături de medalia cinstită
și-atunci cu vocea ei, întinerită,
minerilor din jur le-a zis așa :

„Partidul ne învață ca, luptând,
„mereu cu lauri fruntea să ne'ncingem,
„dar fiindcă'n lupta vieții știm să'nvingem,
„pe lauri nu ne vom culca nicicând !“

IX

BUCURIA CIUBARARILOR

A venit în sat un camion
dar pe când era încă departe
deslușind un sgomot de claxon
țâncii l-au vestit în orice parte —
a satului. La fiecare om.

Doniți, căni, ciubare, tot ce au,
moții își adună'n grabă'n tindă.
Vin dela oraș ortaci și iau
marfa lor s'o ducă și s'o vândă.

Moș Partenie le-adună'n străzi
și le socotește rând pe rând.
Donițele sunt închise'n lăzi
fluerele în cutii se strâng.

Și vor merge-acum spre magazin.
Orașenii le vor cumpăra

.
Că a fost viața numai chin
când prin țară moțul pribegea,
fie iarnă, fie toi de vară
fie ploaie, ori vreme senină
tot strigând : „Am donițe, ciubară
și le vând pe-o mână de făină !“

Moții-au strâns bănușii-ne'ncetat
tot vânzând ciubare la orașe.
Și-așa banii tot s'au adunat,
parc'ar fi'n chimire bogătașe.

Nu's ținuți să prindă'n zimți rugină.
Uită-te prin sat și, înțelege :
se înalță-o școală pe-o colină,
case cresc pe ulițe întregi.

Moș Partenie zâmbind poznaș
spre șofer se'ndreaptă, spre mașină.
„Nu mă iai cu tine la oraș ?
Vreau și eu să fur ceva lumină“.

— „Ce lumină ? Nu-i fi hoț viclean...
— „Nu. Noi n'am furat nici când în viață,
mergem doar în mână cu bani ghiață
să ne cumpărăm un biet... dinam“.

Și-l privește'n drum, îmbujorată,
Ileana, sveltă, oacheșă, sprințară.
Albastră-i bolta cerului de vară,
albastră e privirea ei curată.

X

AUR

În satul Fânața cresc grâne frumoase,
plugarii sunt harnici, vioi.
Dar iată, acum semănatu-i în toi,
Cad grâne pe brazde mănoase.

Doar seara'n cămin îi mai vezi adunați
la sfat, lâng-o carte măiastră.
Ileana cu-adâncă privire albastră
vorbește acum spre fărtați:

„Noi cei din Băița, cu brațe voinice
„tot scoatem la aur mereu.
„Și voi aveți aur de preț. E în spice
„Să fie deci spic cât mai greu !

„Dar aurul minei și aurul care
„e'n snopii ce'n lanuri rodesc
„ce-ar fi fără aurul forțelor care
„în brațe ne cresc. Ne tot cresc !“

„O'treb despre viața ce-a dus-o de are
atâtea puteri sufletești.
Și ea îmi arată un codru în zare
„Acolo în codru — privești ? —

E tata'ngropat între cetini, cu cerul,
cu apa, cu munții 'nfrățit.

De mult, l-a'mpușcat în pădure boierul,
dar nici el n'a fost ocrotit...

L-au frânt cu ciomege îndată flăcăii.
Atunci un boier am răpus.
Iar azi, pe toți domnii din părțile țării
De-o fi... și pe cei din Apus !"

Ileana cu-adâncă privire albastră
mai stă printre cei adunați,
la sfat lâng-o filă de carte măiastră
o soră 'ntre sute de frați.

XI

LA BIBLIOTECA

Lampa lui Ilici răsfîrînge lumină,
sala e caldă și plină.

La masă stă Ianoș, minerul maghiar
venit pe aici din Sătmar.

Citește — un articol, arar, din ziar, —
e scris de-un miner din Ural.

Ce vesel e Ianoș când merge la joc,
să joace un ceardaș, cu foc.

Iși pune'n căciulă sulfină și ismă, —
cântând, bate palma în cismă.

Dar uite-l acum cum citește tihnit...
Doi ochi luminoși i-au zâmbit.

Istrate-i. El vine cu pasul arar
citind pe acelaș ziar.

Citesc încordați, alătura, frați
de-aceeaș lumină vegheați.

XII

COPIL DE MOȘ

O boare se coboară'n văi, domoală.
Pășește un copil de moș spre școală,

cu cartea de istorie în mână.
Citește-o vreme, și apoi îngână
cum au luptat străbunii în răscoală.

Și cum îl vezi, desculț, peste cărare,
acest urmaș al Horiei îți pare
că vrea să șteargă prin învățătură
întreaga beznă care le-o făcură
domniile a-tot-stăpânitoare.

Copil de Moț, învață și muncește !
o nouă viață'n tine înflorește.
Ce zări frumoase'n drum ți se deschid, —
ești mugurul iubitului partid,
că raza lui mereu te încălzește.

Te-o face floare fragedă de Mai,
ți-o face viața, mândru colț de rai...
Copil de Moț desculț,
al tău e viitorul, —
în tine și-a'ntrupat puteri poporul

.
Copil de Moț desculț, cu păr bălai...

XIII

LA JGHIABURI

Uzina e mare. Ileana mi-arată
cum piatra e'n grab'măcinată.

Ce roți uriașe ! Dă apa năvală
prin jghiaburi, și auru-l spală.

Mai ieri, din ăst aur făceau colier
țafnoase femeii de boier.

Așijderea, aur purtau la orașe
cucoane luxoase, țafnoase.

Hei ! Aurul scos de minerii din jur,
la poker mergeau, pe Coasta de-Azur

Și galbenii strânși precum grânele'n baniți,
mergeau pe la bănci peste graniți.

Dar azi și din aur îți crește-avuție,
ca Patria'n floare să-ți fie.

Vapoarele vin, și trenuri tot vin,
în cârcă cu mii de mașini.

Și aurul vine prin jgheaburi mereu...
Dar aurul muncii e aur mai greu
și'n el

e viitorul
poporului meu.

XIV

IN ȚARA MOȚILOR SE FACE ZIUA

Peste întinsul zării,
îmbujorați sunt zorii,
ostași par munții ce-și strâng bine flancul.
Stă printre poeni,
la răscruci de vremi,
casa veche a lui Avram Iancu,

Și'n pridvor, o fată,
sub strașina lată.
Unde-a plâns cândva, stingher tribunul,
ea spre zări privește,
lată voinicește,
vulturi sboară unul câte unul...

Inima îi bate,
gândul îi străbate,
prin trecutul înroșit cu sânge.
Pumnii strânși. De piatră.
Lacrimi ? Niciodată !
E nevrednic Moțul care plânge.

De aici din munte,
de sub aspra-i frunte,
Privirea ei albastră vede zarea,
Sate noi. Ce case !
ce livezi frumoase !
Cu granit s'a pietruit cărarea.

Uite creșa mare !
Școli. Și dispensare.
Uite șirul minelor bogate !

lancule, visat-ai,
când pe-aici luptat-ai,
vremile acestea minunate ?

Apele în gârlă,
doinile la târlă,
și școlarii'n școlile din sate ;
așprii, ciubărarii,
bacii și lemnarii
și minerii minelor bogate,

toți îi trec prin față,
prinși în noua viață,
ca'ntr'o horă mare, fără capăt.
Hei ! Dar niciodată,
viața lor curată,
n'or mai ține-o dihorii sub lacăt !

De aici din munte,
de sub aspra-i frunte,
privirea ei albastră vede zarea.
Sate noi ! Și case !
Ce livezi frumoase !
Cu granit s'a pietruit cărarea.

Asta e Partidul :
drum ce sfarmă zidul
secular și strâmb al sărăciei.
Ce-i Partidul ? Iată :
viață îmbelșugată,
drumul spre limanul fericirii.

Și Ileana vede,
speră, luptă, crede, —
zâmbetul pe buze i s'aciuă.
Ci eu iau condeiul
Și sfârșesc poemul.

.
In Țara Moșilor se face ziuă !

OAMENII DIN COMPANIA TREIA

CAPITOLUL I

I

Indicatoarele de kilometraj apăreau la intervale rare de o parte și de alta a șoselei. Mogâldețele albe ale pietrelor date cu var parcă dormeau, sub pătura rece, umedă, a nopții cu zloată. În beznă nu se putea desluși ce scrie pe ele. Dar ostașii țineau socoteală cu grijă; pe la începutul nopții, când ieșeau dintr'un sat întunecos, farurile unui camion luminaseră în goană unul din stâlpi. Citiseră : „C.... 18 kilometri“. Și de atunci, de câte ori trecea compania pe lângă vreun indicator, un zumzet străbătea coloana, dela plutonul din frunte până la plutonul de mitraliere, care o încheia : am făcut cincisprezece... optsprezece... douăzeci de kilometri...

Mărșăluiau prin noapte, înfruntând vântul care le bătea împotriva parcă în ciudă, năpustind peste ei șiroirea norilor vineți, când udă, vâscoasă, când înghețată, preschimbată în fulgi de zăpadă lipicioși și sleiți. Cizmele improșcau cu sgomot noroiul de pe șosea, în cadență iute. Zdrăngăneau lopețile atârinate la șolduri. Câteodată se auzeau paturile de armă ciocnindu-se ; poate că pe vreunul din ostași îl biruise o clipă somnul din mers și se dăduse mai aproape de tovarășul de alături.

„Șchioapătă, îl doare piciorul...“ — băgă deodată de seamă soldatul Ionică, privindu-l pe cel dinaintea sa. Acesta de mult pierduse cadența și mergând se lăsa greoi pe piciorul stâng, dar căutând cu îndărătnicie să țină pasul. „Nu și-a pus obiala cum trebuie, — mormăi Ionică, de parcă și pe el l-ar fi durut — i s'a cocoloșit sub talpă, îl taie. Te pomenești că mâine-i la infirmerie...“

O căldură plăcută îl străbătu prin oase la gândul acesta și în fața ochilor i se năzări, nespus de limpede și de aproape, imaginea salonului numărul 2 al infirmeriei, unde zăcuse și el câteva zile, în toamnă, salonul cald și îmbietor, cu așternuturi albe ca laptele. „Prostii“ — mormăi el în gând și se trezi zâmbind.

— Te doare rău, Pătrule? — îl întreabă pe cel dinaintea sa.

— Lasă, frate... — gemu Pătru, muncindu-se să calce mai apăsător, să nu șchioapete.

— Iți trece pân'te'nsori... Să te înveți minte altădată!

Vremuia urât ; apa, neagră ca și noaptea din înaltul căreia cădea, se prelingea pe grumaz, se strecura sub gulerul mantăii, pe sub cămașă. Peste greutatea armei, a lopeții, se adăuga greutatea lapoviței umflând postavul echipamentului, apăsând pe umeri. Ionică ridică ochii dela pământ, înfruntând bătaia rece și udă a vântului. Aproape că amețise privind mersul neregulat al lui Pătru, singurul din tot plutonul care nu păstra cadența. Indreptându-și privirile spre largul întunecos al câmpiei, își simți ochii limpeziți, ușurați. De câteva ceasuri compania se afla în

marș, cel dintâi marș lung de noapte pe care îl făceau recruții. Aveau parte și de o vreme păcătoasă — dar Ionică nu se lăsa biruit. Călca cu nădejde pe șoseaua norioasă, strivind sub talpa cismeii pietrele mici și ascuțite; îl plăcea să asculte sgomotul pe care îl făcea coloana în mers, tropăitul regulat și sacadat care acoperea vâjăitul vântului. Asta parcă îi dădea putere, îl trăgea înainte. Ii vedea pe tovarășii săi de pluton mărșăluind cu aceeași dârzenie — și repeta în gând cuvintele spuse în ajun, înainte de plecare, de comandantul companiei: „Infanteriștii trebuie să se deprindă cu marșurile lungi și grele... Ei îl urmăresc pe inamic, nu-i dau răgaz să se refacă... îl lovesc prin surprindere...”

Dela o vreme. Ionică începuse să nu mai simtă oboseala marșului prin noaptea aceea ca de șgură. I se părea că picioarele îl duc singure, obrazul i se deprinsese cu șfichiuirea neîncetată a vântului și a ploii, oasele cu povara pe care o purtau. Arareori, când treceau pe lângă pietrele de kilometraj și ostașii își vesteau unul altuia cât drum a mai rămas de străbătut până la cazarmă, își simțea și el oboseala din trup, parcă și-ar fi adus aminte. Simțea, apăsându-l și tăindu-l pe piept cureaua armei prinsă în bandulieră. Simțea frigul răzbindu-l până la os. Atunci, dintr'odată, îi venea să se trântască în noroi și să adoarmă acolo, să cadă într'un somn greu ca piatra. Dar îi trecea numaidecât. Dădea din mână, ca totdeauna când se afla la greu: „Prostii!” — și iar se lumina la chip. Incepea să pășească smuncit, în dușmănie. Ii plăcea să-și simtă mușchii svâcnind de efort, să-și pună trupul la încercare. „Măcar de-am mai merge încă pe atât, fir'ar a dracului...! Să mărșăluim cât nimeni pe lume nu-i în stare... Vreau să fiu tare... Nu mă biruie, ia, niscaiva kilometri!”

Pe urmă se potolea și iară îl duceau singure picioarele și pe el îl cotopeau felurite gânduri, din'acelea care îți vin când stai undeva întins, cu brațele la căpătâi, în tihnă. Iși aducea aminte, în ciuda mirosului greu de noroi și postav ud, ca printr'o fulgure îndepărtată, străvezie, de mireasma caldă, dulceagă, a fânului adunat pe o miriște însorită. Adulmeca mireasma aceea care-i venea de departe și se mira: „Vară, liniște... culcuș de fân... Astăzi, pe câmpul de tragere... pământul negru, slobozea din el, cât vedeai cu ochii, firișor de iarbă... iarbă mărunță și crudă... Si era soare, noi stăteam ca jivinele primăvara... O fi crescând în mine iarba aceea mărunță... fâneață largă, grasă... Soare, cald, culcuș de fân, în pădure gunguresc găinușele... Câmpul de tragere...”

Vântul se năpustea înghețat asupra coloanei. Copacii dela marginea drumului se clătinau, lovindu-și crăcile, troznind. „Aseară când am pornit era senin... De unde s'o fi stârnit căinoșenia asta?... Căinii stau după ulucă și latră... Ploaia asta miroase ca blana de câine udă...”

Intrau într'un sat cu case joase, sat sărac de câmpie. Câțiva câini lățoși răzbiră dintre uluci și se porniră pe un lătrat sgribulit și posomorît.

2

Un soi de tristețe îl străbătu pe Ionică dând ochii cu înfățișarea umilă a acelu sat așezat pe șosea. Câțiva salcâmi desfrunziți și plecați de vânt se sbuciu-mau la marginea drumului. Casele aveau ocheti mărunți de sticlă acoperită cu hârtie, care sclipeau ciudat în noapte. Îndărătul niciunui ochi de geam nu pâlpâia vreo lampă. Cum ploua, parcă simțeați apa îmbibând zidurile coșcovite ale caselor, măcinându-le, iscând înăuntru duhneală acră de ciupercă.

Depart de locul unde se găsea el în ceasul acela, prin partea de miază-zi a Olteniei, lângă Dunăre, se afla alt sat, asemănător acestuia, și de care el se desprinsese cu puține luni în urmă. Și acolo, când ploua, satul piera în întinderea uriașă a câmpiei, apa măcina pereții caselor, căutând să-i topească la loc în țărâna cleioasă din care se iviseră. Iar vara, cărămidile nearse plezneau în dogoarea neîndurătoare a soarelui, dând semne că ar vrea să se întoarcă în colbul mărunț care acoperea suprafața uscată, seacă, a bărăganului.

Intr'o casă din acelea s'a născut Toader Ionică, al cincilea copil în familia

plugarului Cristea Ionică, stăpân pe două pogoane de pământ. În urma lui au mai venit pe lume alți trei — și din cei opt au rămas în viață patru, hrănindu-se în fiecare zi cu mămăligă puțină și cu borș acru de obleți.

Nu departe de sat se întindeau bălțile din spre Dunăre. De pe apa lor măloasă și stătută urcau în asfințitul zilei nori groși de țânțari, pe care pâcelele de fum din gunoaiele aprinse în ogrăzi nu-i puteau alunga. Țăranii umblau cu fața suptă de fierbințeală, cu ochii tulburi și mistuiți de un foc mocnit; copiii creșteau slăbănogi.

Copilăria lui Toderiță s'a petrecut pe tăpșanele dela marginea satului, păzind vitele să nu intre în porumbiște. Iarna, stătea învelit în rogojini, desculț și cu straele peticite, laolaltă cu frații și surorile, deasupra cuptorului în care arareori pâlpâia focul. În iernile grele, omătul se așternea în troene până spre jumătatea ferăstrucii; atunci nu bătea vântul prin crăpăturile pereților... Pe cuptor era loc puțin și copiii nu încăpeau. Dar câte unii se dădeau la o parte și nu se mai întorceau, plecau să se învelească în toala mai groasă și mai caldă a pământului dinspre baltă.

Când l-a ajuns vremea de școală, Toderiță n'a avut încălțări și haine. Celălalt an, s'a dus desculț și a învățat să deslușească pe palmă și pe trup semnele vânațe ale joardei de care învățătorul nu se despărțea niciodată. Dar el se ținea de carte cu îndărătnicie și venea la școală în fiecare dimineață, în sala de clasă cu bănci scorojite și tavanul crăpat, — ca un cățel pe care stăpânul îl lovește fără pricină, dar care rămâne credincios. Indura tăcut nedreptățile învățătorului, un bărbat cu sprâncene stufoase și căutătură aspră, uita de toate atunci când stătea cu ochii pe carte și de multe ori îl apucau amețeli crâncene de foame în vreme ce făcea o înmulțire sau o regulă de trei simplă pe caetul cu pătrățele. Era cel mai bun școlar din clasă, dar niciodată la sfârșitul anului nu era trecut cel dintâi, pentru că cinstea aceasta o aveau fata popei și feciorul crâșmarului.

În ultima clasă se petreceu o schimbare în viața de școlar a lui Toderiță. Învățătorul cu sprâncene stufoase fu mutat la oraș și la școala primară din Salcia veni un învățător nou, un bărbat tânăr, pipernicit, parcă ros de o boală înceată, tăinuind în ochi, îndărătul ochelarilor cu sticla groasă, blândețe față de oameni și o veșnică tristețe. Învățătorul cel nou se purta cu deosebită grijă față de copiii care veneau la școală desculți și rupți și cu ochii deseori împăienjeniți de foame; îl îndrăgise pe Ionică fiindcă vedea în el multă istețime și o patimă pentru carte nicidecum astâmpărată.

Adeseori, seara, Ionică se ducea în casa învățătorului și citea din cărțile acestuia, până spre miezul nopții. Învățătorul scria la o măsuță, sub lumina fume-gândă a lămpii cu gaz, dar niciodată Ionică nu izbutise să citească vreuna din pagini. I s'a întâmplat însă să-l vadă pe învățător rupând și aruncând în foc vrafuri întregi din hârtiile pe care așternea rânduri înghesuite, cu literele aplecate spre stânga. În acele clipe învățătorul avea în ochii săi o durere sfâșietoare și mută, parcă s'ar fi mistuit și el odată cu hârtiile sale. Ionică se grăbea atunci să se întoarcă acasă, să-l lase singur.

Câteodată stăteau de vorbă. Ionică aflase povestea prietenului său. Se trăgea dintr'un sat sărac din Moldova. Învățase carte cu prețul unor ani de crâncenă lipsuri și a sănătății măcinate. Încă din școala normală se îmbolnăvisese de piept. Rătăcise așa, cu plămânii măcinați, dintr'un cătun într'altul, dintr'o școală dărăpănată în alta. Ar fi vrut să ajute și el la scoaterea din întuneric a norodului acelaia de țărani obidiți care era al său; avea credința că prin știință de carte se vor izbăvi nevoile poporului, viața sa înglodată în suferință. Dar pretutindeni se izbise de greutate, de împotrivirea îndărătnică a oamenilor care huzureau de pe urma sărăciei și întunecimii de minte a celor mulți. Și se simțea nevolnic, ca o lumânare pâlpâind singură, din ce în ce mai firav, într'o uriașă pustietate de negură.

Odată îi vorbise în treacăt lui Ionică de o vreme care va veni, când alta va fi rânduiala lumii — și de niște oameni care pregăteau acea vreme. Tăcuse apoi și rămăsese cu privirile ațintite într'o depărtare cunoscută numai de el. Ionică tresărise la aceste cuvinte ale învățătorului, ca la auzul începutului unui basm, dar

nu pusese întrebări; vedea că nici prietenul său nu ştie mai multe şi că ar fi vrut şi el să afle...

Veniră primele zile ale primăverii, se apropia vacanţa paştelui. Intr'o seară ploioasă, Ionică îl găsi pe învăţător zăcând pe laviţă, cu ochii nefiresc de mari, răsuflând adânc şi chinuit. În colţul buzelor îi apăruse o dungă subţire de sânge. Copilul se aşeză alături şi multă vreme învăţătorul păru să nu-şi dea seama că mai e cineva în odaie. Abia într'un târziu vorbi, stins, ca din altă lume, fără să întoarcă privirea-i sfâşietoare :

— Ne vom despărţi curând, Toderiţă, ştiu eu... Poate în primăvara asta, poate la toamnă. Nu vreau să-mi fi irosit viaţa degeaba... Măcar ceva să rămână în urma mea... Tu trebuie să-mi iei locul. Ai să mergi mai departe la şcoală, ai să înveţi! La rândul tău...

Plănuiră ca Ionică să dea peste câteva săptămâni examenul de admitere la liceu. Nu se putea să nu câştige o bursă... Şi în fiecare noapte stăteau amândoi de veghe, învăţând împreună, cu înfrigurare. Ionică nu-şi putea stăpâni bucuria, aştepta examenul cu credinţa nestrămutată că va merge la liceu, că va învăţa, că-şi va împlini visul pe care-l crescuse de multă vreme şi pe care nu-l mărturisise.

Dar într'un asfinţit de vară, ei doi se întorseseră pe jos dela oraş, fără să-şi vorbească tot timpul drumului, privind cum se ridică colbul gălbui sub paşii frânţi, tăriţi. Ionică trecuse examenul de admitere, dar i se spusese că nu va căpăta bursă...

Din sărăcia lui taică-său nu avea putinţă să meargă la şcoală. Drumul de întoarcere la Salcia era fără nădejde. În toamna aceluiaş an, învăţătorul cel tânăr lăsa ochelarii pe măsuta cu cărţi din odaia joasă şi satul îl îngropă cu umilinţă în ţintirimul din spre baltă. O ploaie mărunţă şi posomorită se cernea de sus. De pe costişa ţintirimului se vedea înfăţişarea pleoştită a cătunului fărâmiţat de ploaie.

Visul lui Toderiţă se stinse. Cărţile moştenite dela prietenul său învăţătorul le citise de nenumărate ori, fără să-şi potolească setea. Aducându-şi aminte de sala de clasă a liceului dela oraş, unde dăduse examenul, o mânie surdă şi neputincioasă îl cuprindea. Apoi viaţa de plugar, traiul în satul pierdut pe Bărăgan, lângă vite şi plante, preschimbară visul de odinioară într'o părere de rău grea şi fără speranţă.

Vremea trecu nepăsătoare. Se scurseră anii copilăriei şi ai primei tinereţi, în nevoi şi obidă, în trudă grea pe pământurile ciocoieşti. Veni războiul, cu nenorocirile sale. Apoi, într'o vară, după ce câteva zile dearândul s'au auzit bubuituri de tun pe Dunăre, prin Salcia trecu o coloană de ostaşi sovietici... Spre primăvară se îmbucătăţi moşia boerului, ţăranii intrară cu plugurile în ea. Cristea Ionică şi feciorii săi căpătară pământ. În sat se iviră întocmiri noi, un alt trai se înfiripă. La Albeşti, mai în sus, oamenii se întovărăşiră să-şi muncească laolaltă ogoarele. Şi în Salcia se iscară frământări în cugetele ţăranilor.

În toamna aceluiaş an, Toader Ionică fu chemat la încorporare.

3

— Puşca mitralieră, schimbă !

Cei din rândul al doilea al plutonului trecură greutatea puştii mitralieră de pe umărul drept pe cel stâng. Compania mărşăluia mai departe în noapte.

Se întorceau dela întâiul exerciţiu de tragere.

Pe Ionică îl mai durea umărul de pe urma izbiturii patului puştii la primul cartuş tras, cartuş de război. Nu înşurubase bine arma în umăr şi recul îl sgu-duse vârtos. Acum, mergând cu paşi mari şi îndesaţi, Ionică proptea din când în când patul puştii cu mâna dreaptă, săltând-o ca să nu-i apese prea tare creaua umărul şi pieptul. Simţea în podul palmei atingerea cu întăritoarea de fier a patului puştii, de parcă ar fi strâns cu putere o mână aspră. El poate că nu-şi dădea limpede seama, dar de câteva ceasuri se legase de arma sa „M.....“, seria..... ca de un prieten.

...De cum au aflat că a doua zi vor avea o ședință de tragere, cea dintâi, recruții din compania treia au fost cuprinși de neastâmpăr și neliniște. Până atunci nu trăsese războiul cu arma. O mânuiseră dela picior la urmă și înapoi, o prezentaseră pentru onor, se târăseră cu ea pe platou ținând-o de capătul curelei, ca să se deprindă a fi, pe câmpul de luptă, soldat și armă una cu pământul. O demontaseră și o montaseră la loc, învățând să-i cunoască toate șurubăriile, deslușindu-i mecanismul. Făcuseră instrucția focului. Dar a doua zi aveau să îndese în arcurile închizătorului, cinci cartușe cu vârful ascuțit și cartușele aveau să le sloboadă în țintă. De mâine aveau să fie soldați în puterea cuvântului...

Așezați pe bănci, de amândouă laturile intervalului din dormitor, ostașii curățară armele cu mai multă râvnă ca de obicei, îndelung, frecând cu încăpățănare, de nenumărate ori, fiecare piesă, desfăcând închizătorul, trăgând vergeaua cu capăt de câlți prin țevă, până le cădeau brațele istovite. Și tot nu li se părea că e arma „bec“... Fiecare repetă în gând, în timp ce curăța arma, și pe urmă mai târziu, în sala de mese, la club, în pat după stingere, în vreme ce trezia se îmbina cu un început de somn: „linia de ochire trece dela creștătura înălțătorului, prin vârful cătării, până la...”

Recruții din compania treia, în ajunul marșului spre poligon, se simțeau ca luptătorii pe front, așteptând o ciocnire de neînălțurat cu dușmanul.

În mâinile lor armele parcă ar fi început să capete viață. Ar fi vrut să le poată vorbi, să le mărturisească temerea pentru cele ce o să se întâmple a doua zi. Știau cu toții că acele puști au trecut prin multe mâini, că multe contingente le-au mânuit, că au făcut războiul. Și recruților din compania treia le părea rău că armele lor n'au glas să povestească toate câte știu, câte au văzut, în aplicații și războaie. O întrebare îl frământa pe fiecare mai cu seamă: care e bătaia puștii lui, cum i-o va afla mai lesne, cum să ochiască? „Dacă țintesc eu bine — și totuși nu nimeresc ținta? — își ziceau ei cu îngrijorare. — Dacă nu-i aflu bătaia, sau e decalibrată?!“ Și ceasurile treceau, apropiind plecarea la poligon.

Spre seară, Ionică îi văzu pe cei din grupa comandată de caporalul Boantă, adunându-se și îndreptându-se spre încăperea mică a clubului de batalion. Il căută cu privirea pe comandantul său de grupă, pe caporalul Surdu. Acesta stătea tolănit pe un pat lângă sobă, învelit cu mantaua până peste gură. Tovarășii săi de grupă deasemenea se găseau respirați prin dormitor, nepăsători la frământarea obștească.

Ieși din dormitor, luându-se după cei din grupa caporalului Boantă. Se opri în dreptul ferestrei luminate a clubului. Il urmări o vreme pe caporalul Boantă care le explica ostașilor din grupa sa metodele de reglare a tirului, desenând cu creta pe tabla neagră. Unul din cei dinăuntru îl observă. Il făcu semn să intre. Dar el se dădu la o parte și se întoarse cu pași mari în dormitor.

Caporalul Surdu tot mai stătea tolănit pe pat. Deschisese ușa sobei de teracotă și focul fugărea pe obrazul lui umbre roșietice. Ionică luă arma dela rastel și veni în dreptul comandantului său de grupă.

— Tovarășe caporal, — spuse el aproape strigând — și noi vrem să învățăm cum să reglăm mâine tirul. Nu știm... Vă rugăm să ne arătați.

Comandantul grupei nu se clintea. Tăcea.

— Tovarășe caporal, — urmă Ionică mai încet, cu un început de descurajare — n'o să știm să tragem... N'o să îndeplinim condiția! — Ceilalți ostași din grupă veniseră și ei mai aproape. Asistau la cele ce se întâmplau cu o nepăsare care pe Ionică îl scotea din fire.

— Dece nu ți-ai făcut cizmele, mă? — se răsti caporalul Surdu, după ce-l măsură îndelung, încruntat. — Vrei să ți le fac eu? Să te prezinți în cinci minute cu cizmele lustruite!

Ionică lăsă iute privirile în jos. Câțiva stropi de noroi se prinseră pe luciul proaspăt al cizmelor... Se îndepărtase fără să răspundă.

Acum, în marșul de noapte, îl vedea pe caporalul Surdu mergând în rândul întâi al plutonului, în capul grupei. Prin beznă mai mult îl ghicea. Caporalul păsea cu capul în pământ, încovoiat sub greutatea armei, călcând în silă. Ionică îl privea și strângea din buze. „Ca o babă merge, ditai caporalul... numai că nu șchioapătă, ca Pătru... Pătru îi ia pilda, fir'ar a dracului! Și nu numai el, toată grupa aproape. De ce nu șchioapătă nimeni la grupa cealaltă? Nici nu-s cu capul în jos...”

În stânga lui Surdu, în capul grupei sale, mergea caporalul Boantă. Călca fără greutate, nu țănoș și fudul, dar apăsător, voinicește și, înșirați în urma comandantului lor, ostașii din grupă mărșăluiau bărbătește, cu privirile ridicate. „Ei au tras toți bine... Și pe mine m'au ajutat, am deslușit cu ei bătaia armei”.

Înainte de a începe exercițiul, caporalul Surdu adunase grupa și făcuse cu ostașii, în fugă, atelierul de tragere. Cei mai mulți nu pricepuseră nimic și nu îndeplinseseră condiția. „Dacă nu mi-ar fi arătat tovarășul caporal Boantă și Cioboată, m'aș fi făcut și eu de rușine... Așa, am tras un cartuș în inima țintei...”

O bună bucată din drum, în mintea lui Ionică stăruia, parcă ar fi văzut-o aevea, imaginea panoului, ținta neagră tăiată de cerculețe albe. Imaginea aceasta nu pieri multă vreme, îmbinată cu felurite gânduri învălmășite — și Ionică simțea în el o mulțumire de parcă ar fi răpus un dușman în carne și oase.

Apoi, spre zori, după ce kilometru cu kilometru rămase în urmă, acestea se stinseră. Se trezi din nou, cu toate simțurile, pe șoseaua noroioasă, în noapte, bătut de vânt și de ploaia amestecată cu zăpadă zgrunțuroasă. Incepu să simtă iar frigul răzbindu-l până la os, pielea udă sub gulerul mantăii, pe grumaz, mădulele istovite, frânțe. Gândurile i se învălmășiră, mai încolo pieriră cu totul și în locul lor i se strecură în trup o toropeală grea, apoi cumplită.

Își simți pleoapele căzându-i peste ochi ca niște obloane, se sili de câteva ori să le ridice, până ce îl birui somnul din mers. Se împlelici ușor, se lăsă într-o parte, în spre tovarășul său de alături. Paturile celor două arme se ciocniră, cu un clinchet scurt.

Brațul soldatului Cioboată îl cuprinse pe Ionică de mijloc și-l scutură încetinel.

— Toderiță, hai că nu mai avem mult... Țin'te bine, — murmură Cioboată. Ionică se trezise dar nu răspundea.

— De somn n'a murit încă nimeni, — urmă să șoptească Cioboată, râzând parcă, dar fără răutate. — Mă, Toderiță!

— N'o fi murit... — îngână Ionică.

— Măi, ce fel de infanterist ești tu? — spuse cu glas tare celălalt, apoi amintindu-și că în marș nu e voie să se vorbească, iarăși șopti: — Dacă trebuie, infanteristul străbate lumea dela un capăt la altul...

Ionică tăcu câteva clipe, apoi potrivindu-și centura, lopata și cartușierele, izbucni într'un soi de gâlăgit vesel:

— Auzi la el! Agitator, nu glumă...

Zămbiră amândoi în întuneric. „Mă făcui de rușine? Mă făcui!” — se în-ciudă Ionică, reluându-și pasul vioi... „Grupa noastră... Nici eu nu-s mai breaz ca ceilalți... Măcar Pătru, șchioapătă...” Somnul care-l apucase, pierise, parcă i l-ar fi luat cineva cu mâna. „Infanteristul străbate lumea dela un capăt la altul... Bine a ticluit-o Cioboată! Nu degeaba e el agitator de pluton...”

Ajunseră la bariera orașului odată cu revărsarea cenușie a zorilor. Ploaia se mai mărunțise, vântul contenise. Inviorată de lumina păcloasă a dimineții, coloana grăbea pasul, să ajungă mai repede la cazarmă. Incepură să răsune fluerele comandanților de plutoane, iar ostașii să salte de pe un picior pe celălalt, potrivindu-și pasul în cadență.

Pe cerul de plumb se sparseră câțiva nori și la răsărit clipi o zare limpede, azurie, luminată ușor, roșietic, de soarele ascuns încă îndărătul liniei orizontului.

În vreme ce zecile de capete ale companiei a treia se întorceau la dreapta,

spre răsărit, adulmecând cu ochii lumina firavă a dimineții, un glas se ridică șovăitor din coloană, intonând :

„Dimineața luminează“...

Locotenentul Tălmăciu trecea tocmai atunci alături de plutonul întâi. Auzind glasul acela, tresări și se luminează la chip.

— Repetați ! — comandă el vesel și câțiva ostași dădură tonul.

Cântecul răsună cu putere pe ulițele cartierului mărginaș prin care trecea compania. Incepeau să forfotească oamenii pe stradă, îndreptându-se spre locurile de muncă. Câte unii se opreau și priveau coloana de ostași acoperiți de noroi din cap până în picioare, care mășăluiau grăbit. Intreaga companie cânta :

„Dimineața luminează

Zidul vechiului Cremlin,

Tot poporul sovietic

Se trezește'n zori de zi...”

Un copil de școală, cu un ghiozdan mare, se alătură coloanei și începu să bată pas de front.

— Cum merge, tovarăși ? — întrebă locotenentul, micșorând pasul.

— Merge, tovarășe locotenent...

Se făcuse dimineață. Rămăseseră în urmă aproape treizeci de kilometri, prin noapte și lapoviță.

CAPITOLUL II

1

Compania treia avu o zi întreagă de repaus.

Intinși pe paturi, pe jumătate echipați, ostașii se săturară curând de somn.

Era o zi limpede și călduroasă ; prin ferestrele curate ale dormitorului străbătea o lumină albă, veselă. Somnul nu se prea lipea de pleoape, poate și din cauza oboselii prea mari din timpul zilei și nopții trecute. Numai câțiva dormiră duși ceasuri încheiate, până la prânz și apoi după-amiaza, sforăind din adâncul pieptului și oftând deseori prin vis.

Mișcându-se încet, greoi, ostașii își făceau de lucru prin curte și în dormitor, curățindu-și întâi armele, pe urmă mantăile, cizmele, întregul echipament. Câte unii se apucau să-și „calce” pantalonii, netezindu-i și punându-i sub saltea, culcându-se apoi deasupra.

După câteva ceasuri de odihnă, compania treia putea să se prezinte cu inima ușoară la inspecția echipamentului. „Noroiul proaspăt e mândria infanteristului... Cel uscat, rușinea lui...” Scăpați de grijă, ostașii companiei a treia îi priveau de sus pe cei din compania doua, care, cuprinși de aceeași neliniște cunoscută de ei nu cu mult înainte, își curățau de zor armele, pregătindu-se să pornească la noapte în marș, la cea dintâi ședință de tragere. „Doar îți aveași și voi noroc, — zâmbeau cu oarecare răutate cei din compania treia — v'o prinde și pe voi o viforniță... Tot nu s'a svântat pământul bine...” Aruncând țigara, căscând leneș și răzgâiat, îi mai priveau odată lung, de sus, pe ceilalți, și se risipeau agale prin curte.

Un difuzor atârnat deasupra intrării clubului cel mare al unității împrăstia sunetele vioaie ale unei hore din Țara Oașului. Ostașii erau adunați în grupuri pe alei, așezați pe bănci, sau rezemați de zidul clădirii batalionului. Dinspre comandament se ivi un curier cu geanta doldora de plicuri. Trecu pe alea principală și împărți scrisori celor pe care îi întâlnea.

În mijlocul unui grup de ostași se afla și locotenentul Tălmăciu, locțiitorul politic al companiei a treia. Careva din cei de față povestea o snoavă și ascultătorii râdeau cu hohote. Râdea și locotenentul, încreșindu-și fața, îngustându-și ochii vioi și iscoditori. Era un bărbat mărunț de stat, negricios, cu părul răzvrătit, câr-

lionțat. Picioarele i se pierdeau aproape cu totul în cizmele prea mari și înalte. Dar față de statura sa, pieptul și umerii erau neobișnuit de largi și mușchiuși. Se cunoștea că viața și-o petrecuse muncind cu brațele.

Curierul se opri în dreptul grupului și scotoci în geanta cu plicuri.

— O scrisoare, tovarășe locotenent.

Locotenentul Tălmăciu se grăbi să ia plicul și, desfăcându-l, o lucire de bucurie îi jucă în ochi. Ostașii tăcuseră. Se uitau la scrisoarea pe care o primise ofițerul lor cu acea curiozitate a omului care n'are ce face. Locotenentul scoase din plic o foaie de hârtie pe care erau așternute litere mari, stângace — și o poză.

— Vreți să-l vedeți pe fratele meu? — întrebă deodată locotenentul, apucându-l de braț pe cel de alături. Nu se mai sătura privind fotografia. — Mircea îl cheamă... E pionier...

Fotografia trecu din mână în mână și locotenentul se apleca peste umărul celor care o priveau, sorbind poza din ochi. Un băețandru cu părul cărlionțat râdea în fotografie, atât de firesc și de inimos, că parcă, din depărtare, i se auzea glasul cristalin. La frunte și la nasul adulmecând în largimea văzduhului, semăna aidoma cu fratele său. Și avea aceeași căutătură îndrăzneată și vioaie. La gât purta cravata roșie, înodată peste cămășuța sclipitor de albă.

— N'are nici zece ani... — povestea Tălmăciu, mulțumit că ostașilor le place cum arată Mircea — Uite-l pionier... Mi-i drag ca lumina ochilor... Înainte de a pleca la armată, l-am dus cu mine în mină, în ultimul meu șut. Nu l-a înfricoșat afundul pământului. Cântărea în palmă cărbunele ca un artificier... Are să se facă miner, de bună-seamă!

Fotografia făcu de două ori ocolul celor de față. Locotenentul o primi înapoi, dar nu o puse la loc în plic ci se îndepărtă pe alee ținând-o în mână, fluturând-o în lumina albăstruie a după-amiezii.

Difuzorul hârâi de câteva ori, apoi începu să cânte mai tare, o doină bănățească la clarinet.

2

Cea dintâi întrebare pe care o pune un ostaș altuia, pe care abia l-a cunoscut, e asta: „Tu din ce loc ești...?”

— Eu sunt născut la marginea mării — i-a răspuns Cioboată lui Ionică, la câteva zile după ce s'au găsit unul cu altul în cazarmă. Și avea Cioboată, povestind, niște ochi largi și albaștri încălziți ca de bătaia unui vis. — La Constanța... Am fost macaragiu în port. Dar acu vin dela Canal. M'am dus acolo de cum au început lucrările. Tu de unde ești?

— Din Romanița, din satul Salcia, — a răspuns Ionică și parcă s'ar fi uitat înapoi. — Ce crezi, cum o vom duce aici?

— De bună-seamă că n'o vom duce rău. Nu mai e armata care a fost... Cât pământ au ai tăi?

— Câteva pogoane... Și suntem patru frați. Sărăcie, frate-miu...

Dintru început simțise Ionică prietenie pentru muncitorul acela cu ochi albaștri și păr blond, atât cât se mai cunoștea din el după ce fusese retezat cu mașina numărul zero. Cioboată aducea cu el ca un vânt de bărbăție din locurile unde crescuse și muncise.

— Eu am fost printre aceia care s'au dus dela bun început să lucreze pe șantier. Când ne-au coborât din camion pe traseu, adică acolo pe unde va trece albia Canalului, ne-a încolțit pustia din toate părțile... Cât vedeai cu ochii numai pământ ars, nici iarbă, nici un pom, sau o tufă. Pustie clătinată de nisipuri și praf... Unii din noi s'au codit și au dat să se suie la loc în camioane, să se întorcă... Dar s'au găsit și oameni de nădejde. Am muncit. Am însuflețit pustia. Eu sunt macaragiu, muncitor calificat; în acele zile am muncit cu sapa... De ce

mă prindea mai tare dorul de Constanța, de lumina farului asupra căruia am deschis ochii, de șuerul vapoarelor care pleacă și vin, de ce izbeam mai tare în pământul ca piatra. Mă căzneam așa, ca să-mi astâmpăr dorul; ziceam că lucrând eu mai cu spor, mai curând va veni marea la mine, cu vapoarele ei lunecând prin pustia aceea fără margine... Desigur că pumnul de pământ pe care-l răscoleam era nimica toată. Dar aveau și alții dor în suflet... Izbeam cu râvnă pământul. Luam curaj unul dela altul.

Stăteau așezați pe lada de lemn lângă sobă și Ionică asculta prins, povestirea însuflețită a lui Cioboată despre locuri și oameni care pe el îl minunau. Focul ardea cu flacăra mare în soba de teracotă, lată și înaltă până la tavan. În dormitor era tihnă. Lumina ușor înegurată a amurgului străbătea prin ferește. Plantonul se plimba dealungul odăii, cu boneta pe cap, cu baioneta la centură. Se duse lângă ușă și roti comutatorul. Becurile se aprinseră învâluind dormitorul într-o lumină potolită.

Un zumzet ușor se auzea, ca o muscă mare sburând în mijlocul încăperii: analfabeții își repetau lecțiile pentru a doua zi — unii desenau cu creionul în caete slove umflate și strâmbe, alții silabiseau din carte, mișcând buzele anevoe.

— Să spui ce ai de spus, la ora de bilanț, Toderiță — vorbi Cioboată întorcându-se către Ionică — să spui cinstit și fără să te codești! Trebuia s'o faci mai demult.

Ionică încuviință din cap și încruntă sprâncenele. Tăcură amândoi o vreme îndelungată, fiecare cu gândurile sale. Cioboată se rezemase cu umărul de perete și zâmbea ciudat, în depărtare. Povestirea despre zilele de muncă de pe șantier răscolise înlăuntrul lui amintiri apropiate și dragi. Fără să-și dea seama ce face, întocmi dintr'o bucată de hârtie un vaporeș micuț, o jucărie firavă. Ridică încet vaporeșul până în dreptul ochilor și-l ținu mult așa, ca și când nu l-ar fi văzut sau ar fi privit prin el într'o lume nevăzută de alții.

Lângă ei veni și soldatul Haneș. Lăsase abecedarul de pe care buchisise până atunci. Ionică se dădu la o parte pe lada de lemn și îi făcu loc.

— Stai jos, Iosâme.

Haneș se așează. Dar rămăsese cu privirile ațintite la vaporeșul de hârtie al lui Cioboată. Întrebă:

— Ce-i asta?

Cioboată tresări la întrebarea lui Haneș, ca și cum s'ar fi întors dintr'o călătorie. Mototoli vaporeșul în pumn și-l aruncă în foc. Incepu să râdă, desvelindu-și șiragul de dinți albi, ascuțiți, dintre buzele cărnoase.

— Bricul „Mircea“ plecând în larg... Copilării! Mă apucă și pe mine câteodată, așa... Mă întorc cu gândul acasă.

Cioboată râdea, scuturându-și capul într'o parte. Dar în privirea lui Haneș străbătu o umbră, semnul unei dureri înăbușite. El aplecă încet grumazul și-și apropie fața de dogoarea focului.

— Acasă... — murmură el — acasă...

Flăcările din sobă clătinau pe perete umbra lui Haneș, neînchipuit de mare. Era un flăcău greoi, cu fața pătrată, un țăran mirosind sănătos a holdă. Intotdeauna stătea însingurat, rareori intra în vorbă cu tovarășii săi.

În liniștea dormitorului se auzi dintr'odată un țărâit subțiratic de greere. În fiecare seară i se auzea glasul; era pripășit printre cărămizile sobei, trecea iarna acolo. Haneș închise ochii înfierbântați de pala focului și strânse cu putere din pleoape, până-l duru.

— Auzi-l, — gemu Haneș și-și prinse capul în palme — greerușul... Țârâie săracul, de unul singur... Și eu sunt singur... Când îl ascult, parcă mă aflu pe holda mea... Pe boltă spuză de stele, în cotloanele pământului greeri glăsuind ca din altă lume... Simt înăuntrul meu amiros de țărână, care mă chiamă...

Cioboată și Ionică ascultau și ei, aproape cu răsuflarea tăiată, ghiersul monoton al greerului. Haneș se întoarse spre ei. Urmă în șoaptă:

— Auzi-l! Parcă n'ar țărâi el... Parcă ar cânta pământul, pietrele... Dracu știe cine cântă...

Ionică puse mâna pe umărul lui.

— Lasă, Iosâme...

Dar Haneș se tulbura din ce în ce mai tare. Se răsucea în el fără să găsească împăcare. Il prinse pe Ionică de piepții vestonului și-l scutură.

— Vreau să mă aflu acasă, la holda mea... Eu numai la pământul meu îs bun...

Ionică nu știa ce să-i spună ca să-l îmbune. Aproape toți cei din companie începuseră să se obișnuiască cu viața din cazarmă, să se simtă aici ca în casa lor. Doar Haneș păstra în el, ca o patimă îndârjită, dorul după pământul pe care se născuse, după cătunul dela marginea țării, de unde venise.

Atunci interveni Cioboată. Pe buze îi răsări iar zâmbetul acela ciudat pe care-l avea în vreme ce ținea vaporeșul de hârtie în fața ochilor. Vorbi încet, domol, întrerupând cuvintele și uitându-se într-una în ochii lui Haneș, care și-i ferea.

— Intr'o bună zi, Iosâme, ai să te întorci acasă... Ai să calci drumeagul în spre satul tău și ai să vezi, de o parte și de alta, holda pârguindu-se în soare. Sau poate că va fi spre seară și din depărtare ai să vezi fumul ridicându-se din hogoacuri spre cer... Prin asta ai să cunoști că în plite s'a făcut focul pentru cină. In casa ta ai să găsești totul în pace și în bună liniște... Așa cum ai lăsat la plecare.

Glasul lui Cioboată răsună mai aspru când urmă:

— Așa va fi... Ție ți-i drag pământul, holda ta, crezi că ești bun numai acolo. Mie mi-i drag portul și tovarășii mei, și... Ne vom întoarce într'o zi. Până atunci vom sta de veghe aici... Vom veghea ca să nu se năpustească niciodată pârjolul și moartea peste ce ni-i drag nouă. Trebuie să rămânem aici atât cât se cuvine până la isprăvirea stagiului militar...

Cioboată închise ochii.

— Și pe mine mă cutreeră dorul, când și când... Ai văzut.

Haneș asculta cu capul plecat.

Caporalul Boantă se afla lângă lada cu nisip din mijlocul dormitorului, înconjurat de vreo zece recruți. Nu erau acolo numai ostașii grupei sale, ci veniseră chiar și de pe la alte plutoane. Boantă vorbea încet, ca să nu-i stingherească pe analfabeții care își făceau lecțiile.

— La ultima oră de topografie tovarășul plutonier ne-a explicat despre formele de teren, simple și compuse. Asta ce e? — întrebă el arătând cu mâna o ridicătură de nisip. — Spune tu, Lăutarule.

Intr'o parte a lăzii de nisip stăteau îngrămădite câteva căscioare cărămizii, împrejmuite de copăcei cu coroană de vată colorată și de bețe de chibrit închi-puind niște stâlpi de telegraf, dealungul unei șosele pitice. În vecinătatea acestui cătun minuscul, mâna caporalului formase din nisip o ridicătură de teren rotundă, ținută la vârf.

— Asta-i un mamelon — răspunse iute soldatul Lăutaru. — E o formă de teren compusă, pentru că e alcătuită din unirea mai multor versanți.

— La ce parte?

Lăutaru se gândi o clipă.

— La partea de sus... superioară.

Caporalul Boantă dădu mulțumit din cap și se întoarse către ceilalți. Căută din ochi pe cine să mai întrebe.

— Dar asta ce-i? Chirca!

Soldatul Chirca stătea deoparte și lungise gâtul să vadă mai bine. Clipea des din ochi și surâdea ca unul care știe despre el că nu înțelege niciodată nimic. Tresări când se auzi strigat.

— Eu nu știu, tovarășe caporal... Degeaba mă întrebați. Nu prea pricep...

— Boantă se întunecă la chip și-i făcu semn lui Chirca să vină mai aproape.

— Măi Chirca, ce vorbă-i asta : nu prea pricep ?! Ne-i fi tu mai greu de cap ca alții ! Ți se pare numai... Ia privește încoace. La voi în sat cum se zice la așa ceva ?

Chirca se uită îndeaproape.

— Păi, la noi îi zice căldare... — răspunse el șovăind.

— Fie și căldare ! În topografie asta se chiamă găvan, sau pâlnie. Ține minte : găvan. Mă mir că la voi nu-i spune tot așa.

— Îi spune și așa...

— Atunci ? Dar ia zi, ce-i ăla un găvan ?

— Un găvan ? 'I-un 'găvan... — chibzui Chirca, nesigur.

După un sfert de ceas Chirca izbuti să priceapă dece găvanu-i și el o formă de teren compusă... Pricepu că „topografie“ vine dela două cuvinte grecești, care lui îi stâlciră limba... Repetă toate acestea cu plăcere, de mai multe ori și ultima oară ca pe apă.

Caporalul Boantă îl bătu pe umăr.

— Ai să ții minte, Chirca, nu-i așa ?

Chirca rămăsese cu buzele desfăcute și surâsul său de om umilit parcă se făcuse oleacă mai ager.

— Zău că am priceput ! N'a fost chiar greu...

În vremea aceasta ostașul de planton așezase băncuțele în mijlocul încăperii și acum trecea pe rând dela un pat la altul, trezindu-i pe cei care încă mai dormeau.

— Incepe ora de bilanț — anunță el.

Caporalul Surdu, ghemuit într'un colț al dormitorului, ridică iute capul, auzind aceste cuvinte, apoi începu să fluere printre dinți, cu nepăsare prefăcută.

3

Nici nu se așezaseră bine ostașii la locurile lor și în dormitor intrară ofițerii, căpitanul Smărăndescu, comandantul companiei, locotenentul Tălmăciu, locțiitorul politic, locotenentul Mihăiuc și comandanții de plutoane. De obicei ofițerii veneau la bilanț pe rând, în afară de locotenentul locțiitor politic care lua întotdeauna parte la discuții. În seara aceea locotenentul Tălmăciu era vesel din cale afară. Din când în când atingea cu mâna buzunarul din stânga al vestonului. Zâmbea către ostașii înghesuiți în bănci.

Dimpotrivă, căpitanul Smărăndescu se arăta ursuz ca îndeobște. N'avea decât câțiva ani peste treizeci, dar părea îmbătrânit. Era un bărbat înalt și uscățiv, cu tâmplele încărunțite. Nimeni nu-l văzuse râzând vreodată. La câmpul de instrucție executa temele de luptă ca un ceasornic, cunoștea meseria armelor, cum îi spunea el, ca unul care i-a închinat viața în întregime. Căpitanul vorbea întotdeauna cu sgârzenie și de aceea nu participa decât rareori la orele de bilanț.

— Programul de eri a fost executat în general bine — începu comandantul companiei, cu un glas tăios și întretăiat, ciudat pentru vorbirea lui moldovenească, moale de felul ei. — Întâiul exercițiu de tragere la panouri a fost un examen important. S'a văzut cine a reușit să devină ostaș adevărat — și cine s'a lăsat pe tânjală — s'a culcat pe-o ureche, și, când a fost cazul, n'a știut să folosească arma așa cum trebuie. La cei mai mulți ostași s'a constatat că ei și-au dat seama că cunoașterea temeinică a compunerii armei și a mecanismului ei îi ajută la tragere. Acești ostași au dat rezultate mulțumitoare. Dar au fost alții care au socotit că nu e mare scofală să tragi cu pușca la țintă... Incarci arma, ochești și apeși pe trăgaci... Gata ! Soldatul Pătru, pe care l-am întrebat, n'a știut să-mi răspundă la ce e de trebuință înălțătorul.

Soldatul Pătru se ridică de pe băncuță și privi în pământ, mototolindu-și boneta în palmă.

— Crezuși că înălțătoru-i aninat de armă așa, ca o podoabă... Ca o floare la ureche... Din a cui grupă faci parte?

Caporalul Surdu se sculă în picioare șovăind, încheindu-și un nasture la veston. Căpitanul îl privi sever.

— Stai jos! — comandă. După ce Surdu se așează, strigă: — Caporalul Surdu!

Surdu svâcni dela locul său și luă poziția de drepti. Căpitanul îl țintui cu ochii săi metalici, încruntați. Dădu din cap.

— Te pomenești că soldatul Chirca tot din grupa ta e?

— Da, tovarășe căpitan.

Soldatul Chirca, în picioare, își mototolea și el boneta în palmă. După câteva clipe întoarse capul și aruncă spre caporalul Boantă o privire tulburată.

— Nici că se putea altfel... Soldatul Chirca, și el din grupa caporalului Surdu, a avut de tras, ca și toți ceilalți, cartușele sale în panou, pentru punctaj. Niciunul n'a nimerit măcar în panou. Întâi fiindcă ținea pușca în mână, ca o babă. La un lat de palmă de umăr, i-era pasă-mi-te frică de recul... L-am văzut. În al doilea rând, cu toate că glonțul nici n'a atins panoul, el n'a schimbat linia de ochire. Chirca habar n'avea ce-i aia bătaia armei...

Cei doi soldați nu ridicau ochii dela pământ. Se simțeau stingheri între ceilalți, care se întorseseră cu toții către ei, unii chicotind pe înfundate, alții încruntați. Surdu rămăsese în poziția de drepti, uitându-se însă absent dincolo de capul căpitanului, într'un punct nevăzut. Lumina palidă a becului le întuneca și mai mult chipurile.

— Stați jos, — făcu căpitanul. Apoi, fără să schimbe tonul dinainte: — S'au evidențiat ca buni trăgători mai mulți ostași. Cel mai mare punctaj l-a realizat soldatul Cioboată. De bună seamă că el și-a stăpânit arma, i-a cunoscut bătaia, a știut cum să ochiască. În afară de Cioboată au tras bine soldații Farkaș, Trucă, Ionică, Lăutaru, Grigorescu, Drăguș... S'a evidențiat caporalul Boantă, care i-a instruit pe Cioboată, pe Farkaș, pe Trucă. El a folosit cele mai potrivite metode de instrucție.

Rând pe rând, Cioboată, Farkaș, Ionică, Lăutaru și ceilalți se ridicară în picioare. Li se luminaseră fețele și priveau într'o parte, ascunzându-și zâmbetul de mulțumire. Căpitanul încheie cu acelaș glas al său, tăios și întretăiat:

— Datoria ostașilor care s'au evidențiat este să-i ajute și pe ceilalți, să le împărtășească metodele pe care ei și le-au însușit, să-i facă pe cei rămași în urmă să-i ajungă.

Apoi el își vârf în buzunarul dela piept carnetul cu notițe și se îndepărtă dela masă, făcându-i loc locotenentului Tălmăciu. Se trase spre perete, de care se lipi cu spatele și, așteptând cele ce se vor mai spune, învăluia pe cei de față în privirile sale tăioase.

Locțiitorul politic nu vorbi dela masă, la depărtare de ostașii companiei, ci veni între ei.

— Acu se chiamă că sunteți și voi ostași în puterea cuvântului... — rosti locotenentul, clătinând cu gravitate din cap, dar cu un zâmbet prietenos pe față și în priviri, — dacă ne-ar ataca dușmanul ați ști ce să faceți cu arma, nu v'ați încurca. Nu-i așa, Cioboată?

Cioboată svâcni dela locul său.

— Și încă cum, tovarășe locotenent!

— Ei, vezi! — se bucură locotenentul. — Cu alde Cioboată, sau Farkaș, sau Ionică, — îi căută din ochi pe ceilalți doi, care se sculară numaidecât. El le făcu semn să stea jos, — nu-i de glumit... Ar simți-o dușmanul pe pielea lui... Și încă cum — vorba lui Cioboată! Dacă ar fi să intre în luptă, compania noastră ar ști să-și facă datoria. Eu cred asta... V'ați prezentat bine, tovarăși, la primul examen. Chiar dacă unii dintre ai noștri, cum ar fi Pătru sau Chirca — și se mai știu ei care sunt — au rămas în urma celorlalți... Lui Chirca i-e frică de reculul ar-

mei, i-e frică de arma sa, de tovarășul său cel mai bun pe câmpul de luptă... Atunci cum să nu-i fie frică de dușman?! Voi, tovarăși, să-l ajutați pe Chirca să-și biruie teama lui prostescă... și pe Pătru, și pe care o mai fi.

Locotenentul se îngândurase și învăluia într-o privire frățească pe fiecare dintre ostași, pe rând. În vremea aceasta căpitanul Smărăndescu îl cerceta pe locțiitorul său politic cu ochi neguroși. „S'a mai desmorțit băiatul acesta, — își spunea căpitanul, urmărindu-l. — Când a venit la noi vorbea cu timiditate, ca o fată mare. Iată că băieții s'au legat de el... Nu se sfiesc niciodată în fața lui. Oare fiindcă a găsit calea spre inima lor, sau doar așa, fiindcă sunt de aceeași vârstă și au aceleași preocupări de flăcăiandri care n'au cunoscut viața?...“ Pe căpitan îl străbătu o undă de tristețe, o singurătate.

— Ieri la câmp stăteam de vorbă cu Cioboată — continuă locotenentul Tălmăciu. — „Mi-am închipuit că țintele nu sunt numai niște bucăți de carton, îmi spunea el, ci-că sunt imperialiștii în carne și oase, nesătui de sânge, care vor să ne înrobească... De aceea am ținut cu tot sufletul. Am tras cu mânie...“ Luați exemplu dela tovarășul vostru Cioboată. Înțelegeți, așa cum a înțeles el, pentru ce vă faceți instrucția militară. Voi apărați patria noastră liberă, împotriva acelor care ne-au asuprit până mai ieri.

Cioboată se ridică în picioare. Când începu să vorbească, glasul îi tremura ușor de emoție.

— Eu îi cunosc bine pe dușmanii noștri... — rosti el rar. — Ei l-au omorât pe fratele meu în închisoare, pe vremea lui Antonescu... Pe taică-meu abia l-am cunoscut, a murit de timpuriu, după o viață chinuită, ca a tuturor muncitorilor pe atunci... Trei ani a fost șomer și noi ne sfârșeam de foame... La treisprezece ani munceam în port. Și astăzi mai simt în oase povara sacilor și a lăzilor. Îi cunosc bine pe dușmanii noștri, fiecare picătură de sânge din mine clocotește de ură împotriva lor... Vor cuteza să se arate iar în fața noastră? Să se ferească mai bine! Să se ferească...!

„Câtă patimă... — tresări căpitanul Smărăndescu. — Băiatul ăsta ar lupta și cu dinții la nevoie... Ar ști pentru ce luptă. Nici o armă nu poate înfrânge moralul... Moralul!“

Căpitanul înaintă cu un pas și rosti cu ochii aprinși:

— Trebuie să știi pentru ce lupți! Altminteri mori sau trădezi. Trebuie să știi pentru ce lupți... Da.

Se opri cu mâna întinsă în fața ostașilor și o agită de parcă ar fi vrut să vorbească cu acel gest.

— Luați aminte la Cioboată...

Căpitanul mai rămase numai câteva clipe în dormitor, apoi ieși și intră în cancelaria companiei.

După plecarea sa, începură să vorbească pe rând ostașii, arătând greșelile și lucrurile bune ivite în timpul exercițiului din ziua trecută. Aceasta era una din mândriile locotenentului Tălmăciu; oamenii din compania sa se obișnuiseră să ia cuvântul la ora de bilanț, să critice fără șovăială, să-și spună părerea fără înconjur.

Cel dintâi, soldatul Velniceru se plânse că în plutonul său sunt unii care, din lene, din nepăsare, nu păstrează cadența în timpul marșului și îi încurcă și pe ceilalți. „Nu suntem turmă de oi, tovarăși... Sunt unii care la fiecare marș umblă parcă ar umbla cu bâta pe toloacă, și nu înțeleg să se îndrepte... Nu înțeleg că sunt infanteriști și că infanteristul... Atunci să se formeze din ei un pluton aparte, din toată unitatea, și în marș să fie puși să salte într'un picior, ca cocos-târcii...“ Compania râse, chiar și cei care se știau cu musca pe căciulă. Soldatul Truică arătă că unii ostași n'au îndeplinit condiția de tragere fiindcă... „N'au ținut arma vârtos. Le-a tremurat mâna. Tovarăși, arma dacă o apuci cu nădejde, apoi nu-ți mai tremură mâna! Și să-ți oprești răsuflarea când apeși pe trăgaci.“

Cioboată înfățișă pe larg cum s'a pregătit el pentru exercițiul de tragere și cum și-a instruit caporalul Boantă grupa sa. „Nimic nu cade din senin, nici cartușele nu ciurue panoul dacă nu muncești ca să înveți meșteșugul ăsta. Tovarășul caporal a muncit cu noi, ne-a instruit. Ne-a învățat și pe noi să muncim...” În urmă, Cioboată îl laudă pe Ionică. „El n'a fost mulțumit cu ce știa dela grupa sa. A venit la noi și l-a rugat pe tovarășul caporal să-i arate. I-am arătat cu toții. Și Ionică s'a evidențiat printre cei dintâi la tragere. Râvna sa îi face cinste, ea arată că tovarășul Ionică... și-a însușit o atitudine revoluționară față de datoria sa...”

Auzindu-și numele, Ionică se ridică în picioare fără să vrea.

— Ași spune și eu ceva.

Locotenentul Tălmăciu îi făcu semn să înceapă. Dar urmă o tăcere prelungită. Ionică își încrețise fruntea și încheștase pumnii. Prin cap îi vâjâiau anapoda felurite crâmpee de gânduri: „Atitudine revoluționară... Tragerea... Satul acela întunecos de pe șosea... Au trecut patru luni și... Hai, vorbește, nu vezi că-și fac semne din ochi... ?”

— Eu am mai multe de spus — începu Ionică. — Poate că greșesc, sau n'o să mă înțelegeți... Dar vreau să aflu dece în compania noastră sunt unii care își fac datoria și alții care nu și-o fac... Grupa noastră e codașă. Toată lumea știe asta. Astăzi tovarășul căpitan m'a evidențiat pentru felul cum am executat tragerea. Dar putea să mă dea de rușine, ca pe Chirca și Pătru, care tot în grupa mea sunt... Tovarășul caporal Surdu... Eu până înainte de tragere n'am știut cum se afla bătaia armei! Mi-au arătat tovarășul caporal Boantă și Cioboată... și Farkaș mi-a arătat... Când i-am cerut comandantului meu să ne învețe și pe noi... Grupa noastră e codașă. Toată lumea știe asta... Și noi vrem să învățăm și nu putem. Eu socot — continuă Ionică — că tovarășul caporal Surdu n'are atitudine revoluționară, cum zice Cioboată... ! Nu că nu ne instruește bine, asta s'a văzut, dar nu-i pasă nici de ce spunem noi... de critică... se răstește la noi: „Dece nu ți-ai făcut cizmele ?!” Eu le făcusem, dar... Ar fi vremea să se îndrepte grupa noastră. Eu nu mai pot răbda... Ionică tăcu, își mușcă buzele, apoi urmă repede: — Îi mulțumesc tovarășului caporal Boantă, lui Cioboată, lui Farkas, pentru ajutorul pe care mi l-au dat.

Și se așeză iute.

— Nu pot crăpa capul oamenilor mei, ca să le torn învățătură cu pâlnia, — răspunse arțăgos caporalul Surdu, înainte de a i se fi dat cuvântul. — Eu nu-s de vină dacă ei nu pricep. Nu zic de Ionică, dar alții sunt leneși... Chirca, Pătru... Ce să le fac eu ? Cu vorba bună nu pot. Boantă o fi având metodele lui. Dar dacă vreți ca oamenii mei să fie instruiți, lăsați-mă să-i frec cum știu eu... ! — și Surdu ridică din umeri.

— Ce înseamnă asta : „Să-i freci cum știi tu ?” — întrebă cu mânie locotenentul Tălmăciu apropiindu-se de el.

...În colțul său Ionică se rezemase de rastel. Simțea în coastă împunsătura închizătorului dela o armă, ca o proptea, ca o întăritură. „Oare dece n'am spus decât atât ? — i se învălmășeau gândurile. — Eu vreau să învăț... Dece nu fac parte din grupa lui tovarășul caporal Boantă ? Vreau să învăț...” Caporalul Boantă se ridică și ceru cuvântul. Surdu se răsuci spre el, cu gâtul înainte, parcă încolțit.

Un ceas mai târziu, locotenentul Tălmăciu îl găsi pe comandantul companiei singur în cancelarie. Stătea la un birou, cu tâmpla sprijinită în palmă și fuma. Un nor verzui de fum se adunase în încăperea strâmtă a cancelariei și se mișca încet între cei patru pereți. Fața uscățivă a căpitanului apărea parcă ștearsă și fără contur prin lumul dens, ca dintr'o depărtare. Locotenentul deschise fereastra.

— A fost un bilanț de zi agitat... — spuse el, după ce măsură îndelung înfățișarea ciudată a comandantului companiei.

Căpitanul Smărăndescu nu răspunse.

— Ați avut dreptate, tovarășe căpitan, — stăruie loctiitorul politic — moralul ostașului e arma cea mai de preț pe câmpul de luptă. Ar fi fost bine să fi desvoltat ideia aceasta, atunci când ați luat cuvântul...

Căpitanul Smărăndescu se răsuci nervos în scaun.

— Dumneata nu poți pricepe asta... — rosti el cu un glas lipsit de expresie. — Poate așa, teoretic, știu eu... Asta nu e o idee, ci o... trebuie s'o fi trăit și să te mai doară încă, după ani de zile... Dumneata nu poți să pricepi asta! Nici eu nu înțeleg alte lucruri, care pentru dumneata sunt limpezi...

— Dar...

— Acum sunt obosit... — îl întrerupse căpitanul. — N'are nici un rost...

Căpitanul se ridică și rămase cu privirile pierdute într-o depărtare necunoscută. Pe fereastra deschisă năvălea în încăpere un șuvoi de aer proaspăt. Prin fața cancelariei trecură câțiva ostași, râzând sgomotos. Auzindu-i, căpitanul tresări. Locotenentul Tălmăciu îi surprinse pe față un soi de zâmbet, care trecu însă numaidecât. Scrută îndelung și stăruitor chipul lui Smărăndescu. — "Ține la băeții noștri — își spuse el — oricât ar arăta de ursuz și de aspru..." Nu era pentru întâia dată că încerca să se apropie de comandantul companiei, căutând să-l provoace la o discuție hotărâtoare, care să lămurească relațiile dintre ei doi, cinstit, fără ocolișuri. Își dădea seama că-i desparte ceva, poate fiindcă erau de prea puțină vreme împreună... „Trebuie să-l cunosc îndeaproape — își spunea locotenentul Tălmăciu. El e de bună seamă un om de valoare. Nu e bine să rămânem străini unul de altul“.

Dar și de astădată dăduse greș. Căpitanul „era obosit“... Locotenentul Tălmăciu privea fața sa ciudată, răscolită de o mocnire lăuntrică și se simțea stânjenit și întăritat totodată. „Nu aveți dreptul să fiți obosit, tovarășe căpitan! — ar fi vrut să-i strige. — Mai ales dumneavoastră... Fiindcă sunteți alături de noi, știu că sunteți alături de noi...“

Locotenentul Tălmăciu înțelese însă că nu e acela momentul cel mai potrivit pentru o discuție care să limpezească legăturile dintre el și comandantul companiei. Ar fi vrut să pună măcar problema grupei lui Surdu, codașa companiei. Dar renunță pentru ziua aceea.

4

După ora de bilanț ostașii se risipiră prin cazarmă. Boantă se luă după Surdu, care ieși din dormitor aproape împleticindu-se, cu capul plecat.

Se opriră amândoi în curte și se rezemară cu spatele de zidul clădirii. Surdu închisese ochii și înghițea lacom aerul răcoros al serii, parcă ar fi vrut să se primenească pe dinăuntru.

— Ia o țigară — spuse Boantă întinzându-i pachetul, dar fără să se întoarcă spre el.

Surdu luă țigara și nu spuse nimic. Chibritul dela care aprinse îi lumină o clipă fața negricioasă și trasă.

Stăruie o tăcere îndelungată, stânjenitoare. Se aflau alături ca doi străini, mai rău decât doi străini, fiindcă în ascuns fiecare se simțea vinovat față de celălalt și în același timp stăruia în fiecare și o înverșunare nedeșlășită.

Nori vineți lunecau în înaltul nopții și luna, încețoșată, se strecura printre ei. Vântul bătea greu, alungând iute norii, vânzolinu-i peste fața lunei — și era în văzduh o frământare parcă necurată. Vântul aducea ca-un îngheț, strecurându-l în trupul omului, dar din când în când venea o pală de limpezire, un răsuflat molcom al pământului îndreptat spre primăvară.

— Ascultă, Gheorghe — rosti în cele din urmă Boantă și aruncă chiștocul de țigară, care sfârâie în noroi și se stinse — n'are nici un rost să tăcem așa... Tu mă dușmănești dela o vreme încoace. E păcat de prietenia noastră...

— Sigur, suntem prieteni...! — șueră printre dinți Surdu, amar și într'un fel de bătaie de joc.

O fărâmbă din lună se strecură dintr'un nor, luminând posomorît curtea cazarmii. De departe se auzeau tropăituri de cizme, voci sgomotoase și mârâitul înfundat al motorului unui camion. Gheorghe Surdu se trase mai la o parte de Boantă. Razele lunii lunecau peste fața sa palidă, peste ochii tulburi.

— Tu ai ceva pe inimă, măi Gheorghe... Nu se poate să n'ai. Te sbați în tine cum se sbate luna când o mănâncă vârcolacii...

Surdu se întoarse iute spre el și spuse repede, cu dușmănie :

— Mă mir că mai și vorbești ! Auzi ?

Boantă tresări, lovit. Știa că asta e ! N'a trecut nici un ceas dela ora de bilanț... Il cunoștea bine pe Surdu. Făcuseră împreună școala de instructori, apoi în toamnă fuseseră repartizați în aceeași companie. Surdu arătase întotdeauna o încredere nestrămutată în puterile sale, se credea superior celorlalți, fără să încerce să vadă dacă are vreun temei pentru asta. Fire îngâmfată, ar fi vrut să fie întotdeauna în fruntea tovarășilor săi — dar nu-i prea trecea prin minte că pentru asta trebuie să muncească, să dea dovadă că merită. Și cum, firesc, mulți i-o luaseră înainte și fuseseră evidențiați înaintea lui, la școală și apoi în companie, Surdu suferi și tăcu, ca și când i s'ar fi făcut o nedreptate... Boantă îi spusese într'o zi, râzând : „Tu, măi, dacă ai fi trăit cu zece ani mai devreme, ai fi ajuns chiabur. Îți place să ai fără să muncești, să muncească alții în locul tău...”

Fecior de țărani mijlocași din părțile Teleormanului, Gheorghe Surdu învățase doi ani la un liceu industrial, apoi ai lui nu-l mai putuseră trimite la școală. Bruma de învățătură se risipise repede. Dar contactul cu orașul îl desghetase și-l ascuțise. Încă de pe atunci începuse să râvnească viața celor dela oraș. Îi plăcuse firii sale svăpăiate sgomotul străzilor, vânzoleala oamenilor de acolo, graba cu care parcă își mânau viața înainte. Se mișca prin lume mai dibaci decât alții, se descurca în multe prilejuri mai ușor, dar asta îl făcea totodată să fie ușuratec și, acasă ca și la cazarmă, să înceapă deobicei bine o treabă, pentru ca până la urmă s'o ducă la capăt numai pe jumătate.

Boantă se simți îndemnat să plece, să-l lase pe Surdu în plata domnului. „E furios tare, l-a întors pe dos ora de bilanț. Crede că eu mă bucur, că-i vreau răul... Neghiobul !” Rămase totuși.

— Măi Gheorghe — reîncepu el — spune ce-i cu tine...! Dela o vreme mă uit la tine și mă doare. Nu mai ești cum ai fost... Știi, și pe mine mă cuprinde la un ceas ca ăsta o înșingurare. Un dor de ducă... Avem patrusprezece luni de cătănie. Maș călători spre casă, spre orașul meu... Dar îmi alung gândurile. Poate ți-a venit vreo veste care te sbuciumă. Ai vrea să te duci și tu, ți s'o fi urît... Nu ești în stare singur să-ți dobori slăbiciunea asta ? Spune !

Se aștepta ca Surdu să nu-i răspundă, sau să-l repeadă iar. Dar acesta părea a se fi mulcomit. Își trecu podul palmei peste frunte și lăsă apoi mâna să-i cadă obosită.

— Nu, mi-i mie de casă... Ce, casă ! M'am săturat de plug, de vite, de balegă, dă-le dracului... ! La ce să mă întorc la truda de care-s mulțumit c'am scăpat ? Eu rămân la oraș, mă ! Poate că mă și însor pe aici ! Ce, crezi că eu îs ca voi ? — urmă cu răutate Surdu, privind lunecarea lunii printre norii vineți. — Nu-s ca voi, să mă usuc de dragoste... Eu am o fată în oraș, mă... ! Na, pizmuiți-mă, fătăliilor, treaba voastră.

Și Gheorghe Surdu răsă, cu dinții albi sticlind în întuneric. Boantă plecase capul și nu se uita la el. Abia târziu se răsuci, se trase la un pas mai departe de Gheorghe și spuse târăgănat, cu amărăciune :

— Atunci dece ești tu toată vreme înegurat și sbârcit la suflet ? Înainte nu erai așa... Dragostea adevărată îl deschide pe om, îl luminează... Îi dă puteri să muncească, îl apropie de tovarășii lui. Crezi că eu nu iubesc, sau că n'am iubit ?

Ei! — și Boantă oftă adânc. — Iar tu ești ca un sobol dela o vreme încoace. Te porți câinos cu băeții tăi. Nu-ți faci datoria.

Surdu se întoarse spre Boantă, râzând din colțul buzelor.

— E, dragoste...! — spuse el — Parcă-i vorbă de dragoste! Și tu ce te bagi în sufletul meu? Ce te privește pe tine cum îmi comand eu grupa? Ce te privește pe tine?

— Îți sunt prieten și tovarăș... — răspunse Boantă, apăsând pe fiecare cuvânt.

Surdu se întunecă la aceste cuvinte. Se întoarse mânios spre Boantă.

— Prieten, tovarăș? Las'că vă știu eu, pe voi aștia... — spuse el râzând cu răutate, apoi îi suflă celui alt în obraz: — Ce, dacă ești membru de partid...? Sau dacă ești secretarul U.T.M.-ului pe companie...? Treaba ta. Mie să-mi dai pace! Prieten? Pe prietenul tău îl sapi... Îi pui pe țângăii tăi să-și bată joc de mine la ora de bilanț... Ca să dai tu din coate! — Surdu îi reteză vorba lui Boantă, care încerca să răspundă: — Altfel cum te-ai evidenția tu, dacă nu m'ai doborî pe mine...? Cum te-ai evidenția tu? După asta umbli cu limba scoasă... Nu-mi trebuie prieteni dintr'ăștia!

Și fugi de lângă Boantă, înfundându-se în întunericul care acoperea curtea mare a cazarmii. Boantă rămase țintuit locului, fără glas.

Când dădu să plece, o umbră se ivi lângă el.

— Tovarășe caporal...

— Ce-i Chirca, ce vrei?... — întrebă Boantă neluându-l în seamă.

Chirca ținea în mână o legătură pe care o desfăcu grăbit.

— Tovarășe caporal, nu vă supărați... Eu am primit un pachet de acasă... Am niște nuci și niscai plăcinte... Vă rog...

Caporalul stătea îngândurat și nu-l asculta pe Chirca. Un geam luminat departe în afundul curții întunecate se stinse dintr'odată.

— Cum? N'am înțeles. Lasă, măi băiatule, — îi răspunse, — lasă, mie nu-mi trebuie... Îți mulțumesc. Mănâncă-le tu.

— Tovarășe caporal, — stăruie Chirca, — vă rog din suflet... Am să învăț la topografie... Am o bucurie mare... Eu credeam că nu pot pricepe lucruri dintr'astea! Aș vrea, când îți mai avea vreme...

Înăuntrul lui Boantă ceva șiroi ca o apă fierbinte. Se apropie cu dragoste de recrut. Nu e Surdu singurul care trebuie lecut. Oameni în toate părțile, câtă frunză și iarbă, oameni vii, fiecare cu sufletul lui. Așeză încet amândouă mâinile pe umerii recrutilui.

— Măi, Chirca, tu ești băiat bun... Sigur că poți pricepe, că doar ai cap și tu! Dece să crezi altminteri? Trebuie să ne ajutăm unul pe altul.

Chirca surâdea, cu ochii săi încă umiliți și înțeptoși. Caporalul îi simți umerii tremurând ușor sub mâinile sale.

— Măi Chirca, voi trebuie să vă puneți pe roate, grupa voastră. Ajută-i și tu pe tovarășii tăi. Că ești în stare — da, da... Ajută-l și pe tovarășul caporal al tău.

În ochii lui Chirca se ivi iară apa aceea tulbure a neînțelegerii. Cum o să-l ajute, el, pe tovarășul caporal?! Boantă își trase mâinile la loc, o clipă descumpănit, „Nu înțelege... Incă. Nu-i nimic, toate la vremea lor.“

— Hai să intrăm, măi băiatule. Compania se încolonează pentru masă.

Trecu și seara aceea, după programul obișnuit. Compania treia se încolonează să meargă la sala de mese, la câțiva pași de dormitor. Ostașii mestecară alene fiertura de cartofi cu bucăți grase de carne și felia de pâine cu marmeladă. Apoi, tot încolonați, se întoarseră în dormitor. În jumătatea de oră de repaus mai scrieră o carte acasă, mai ascultară, adunați în jurul agitatorilor, câte un articol

din „Glasul Armatei“. Pe urmă sergentul de zi se așează în mijlocul intervalului și comandă : „Companie, desechi-pa-reă !“ Scândurile dușumelii duduie de bocănitul ostașilor care se desbrăcau repede, pentru că din clipă în clipă putea răsună glasul sergentului de zi : „Mai e o jumătate de minut... unu, doi, trei... Gata !“ Ostașii își puseră în picioare galenții și, în cămașă și izmene, se încolonară ca să meargă la spălător.

Domol și grav goarna sună stingerea deasupra clădirilor aliniate ale uni-tății. În dormitorul companiei a treia plantonul răsuci comutatorul și rămase un singur bec, luminând firav o măsuță din fundul încăperii, lângă dulapul de bibliotecă. Șoaptele dintre paturi, răsesele, amuțiră pe rând și în dormitor se făcu liniște. Se auzeau cărbunii și lemnele trosnind în gurile încinse ale sobelor.

În patul său, Ionică nu putea adormi. Se răsucea când într-o parte, când într-alta, fără astâmpăr, negăsind așezarea potrivită a corpului pentru odihnă. Auzea răsuflarea adâncă, egală, a lui Haneș care dormea în patul de alături. Haneș oftă greu de câteva ori în somn și se svârcoli în așternut. „Visează cine știe ce. Noaptea el se întoarce acasă, la pământul lui...“ Greerele din vatră țărâia în răstimpuri, ușor și dulce, ca într'un vis. Ionică văzu o câmpie largă, vânăta, luminată de lună, buruenile clătinându-se și scuturându-și semințele pe pământul umed de rouă. Apoi, într'o ciudată înlănțuire de gânduri, își aduse aminte de ora de bilanț, de ochii întunecați ai caporalului Surdu, comandantul său. Strânse pleoapele cu desnădejde, își înfundă capul în perna tare, dar somnul nu venea. Ionică oftă.

Într'un târziu, răsucindu-se iar în așternut, întorcându-se spre stânga, zări doi oameni, cu mantalele pe umeri, plecați deasupra mesei luminate din fundul dormitorului. Cioboată și Boantă. Îi mai văzuse acolo, seara, de multe ori. Ionică se furișă de sub pătură, cu grijă să nu facă sgomot, își strecură picioarele goale în galenți, îmbracă mantaua peste cămașă și lipăi cu tălpile de lemn spre masa luminată de lângă dulapul de bibliotecă.

Se opri îndărătul celor doi.

— Nu dormiți ? — întrebă el în șoaptă.

Caporalul Boantă și Cioboată se întoarseră amândoi dintr'odată. Îi zâmbiră cu prietenie.

— Am dormit destul după-amiază. Mai citim. Stai și tu cu noi, dacă nu ți-i somn... — răspunse Cioboată.

Boantă citea „Șoseaua Volocolamscului“, Cioboată un regulament de front.

— Rămân... Am dormit și eu.

— Ia o carte și citește — îl povățui caporalul Boantă. — Citește „Pământ destelenit“. E vorba despre întemeierea unui colhoz sovietic.

Cioboată scoase o cheiță și descuie dulapul de bibliotecă. Găsi cartea și i-o dădu lui Ionică. Acesta o luă și o deschise repede, cu o bucurie veche renăscută, cu înfrigurarea pe care o simțea întotdeauna, cu ani în urmă, când lua o carte din raftul fostului său învățător și o ducea acasă ținând-o sub sumănaș, apăsând-o la piept. În ultima vreme citea rar. Și acum, începutul romanului, povestea despre călărețul care taie stepa într'un amurg de sfârșit de iarnă și se oprește la casa dela marginea staniței, vorbele purtate în taină între Polovțev și Ivan Luchici, îi dădeau ca o nerăbdare și un fel de sete de a citi. Intorcea paginile cu repeziciune, trecând dela o întâmplare la alta. În Gremeacii-Log a sosit Davădov... Ionică simți ațintite asupra sa privirile caporalului Boantă. Ridică ochii de pe carte. Boantă îl măsură în tăcere, cu o mirare pe care nu și-o ascundea. Clătină din cap de câteva ori.

— Ordonati...? — întrebă Ionică, nesigur.

Caporalul Boantă îi zâmbi.

— Nimic, Toderiță... Citește mai departe. Mă minunam de felul cum citești...

O amărăciune îl străbătu pe Ionică și o sumedenie de amintiri îl copleșiră.

El plecă încet fruntea și spuse în șoaptă :

— Mi-a plăcut întotdeauna... Cioboată știe, i-am povestit. N'am avut noroc în viața mea...

Cioboată încuviință din cap și puse mâna pe brațul lui Ionică.

— Poveste lungă, tovarășe caporal... Dar lasă, Toderiță, că nu-i târziu. Acum e vremea noastră.

— Tovarășe caporal — cuteză Ionică — eu am vrut întotdeauna să învăț... Înțelegeți ? Aș trece în grupa dumneavoastră, dacă se poate...

Caporalul Boantă rămase gânditor câteva clipe.

— Să ne sfătuim cu locotenentul Tălmăciu — spuse el. — E bine că vrei să înveți, Toderiță... Uite, lui Cioboată i-a dat tovarășul căpitan regulamentul de instrucție a grupei. Poate că odată va fi pus să comande grupa în locul meu. Vei învăța și tu, noi te vom ajuta... Ne vom aduna seara aici, vei fi aproape de noi la câmpul de instrucție, la lecțiile politice, oriunde. Dar nu cred că e bine ca tu să treci în altă grupă, să-ți părăsești tovarășii... Trebuie să fii tare în împrejurări grele... Asta te călește. Mă înțelegeți, Toderiță ? — și Boantă, după obiceiul lui, îl cuprinse de după umeri. Apoi urmă, încruntându-se ușor : — Mă gândesc la Haneș, la Chirca, la Pătru... la caporalul Surdu... Trebuie să-i aducem printre noi, înțelegeți ? Ei, și povestea aceea lungă a ta, aș vrea s'o cunosc și eu...

Să fi fost ceasurile unsprezece spre miezul nopții când cei trei ostași închiseră cărțile și se culcară. În dormitor era tihnă de noapte, se auzea răsuflarea apăsată a celor adormiți și, la intervale rare, de foarte departe, dela posturile de lângă garaje și depozite, somațiile sentinelor.

Ionică aproape că ațipise când, târziu, îl văzu ca prin aburul unui vis pe locotenentul Tălmăciu intrând în dormitor în vârful picioarelor. Locotenentul venea din cancelarie, unde întârziase pregătind lecția politică de a doua zi. Ascultă raportul plantonului : „În timpul serviciului meu nu s'a întâmplat nimic...” Apoi, în pasul său legănat, înclădat de bocănitul cizmelor care-i veneau până spre genunchi, trecu printre paturi privindu-i de aproape pe cei adormiți, cu o privire împăienjenită de oboseală, dar vioaie ca întotdeauna. Se opri la patul lui Ionică, care adâncise capul în pernă, prefăcându-se că doarme dus. „O să ne sfătuim cu locotenentul Tălmăciu — își aminti Ionică vorbele lui Boantă — da, el o să mă înțeleagă...” — întări el în gândul său.

Îl auzi pe locotenent zicându-i plantonului înainte de a pleca :

— Vezi să-i spui sergentului de zi să nu dea deșteptarea până nu aude goarna, ai înțeles ? Și să nu răcnească, să sperie băieții, auzi ?

Plantonul rămase de veghe în dormitor, bocănind încet cu cizmele pe dușumea, dela un capăt la altul al încăperii.

CAPITOLUL III

1

Locotenentul Tălmăciu nu e decât cu două contingente mai vârstnic decât recruții din compania sa. Uneori pare să mai fie și el un băetan ca și recruții, care se hârjonesc în orele de repaus, luându-se la trântă, bușindu-se, chiuind.

Dar locțiitorul politic al companiei a treia nu are decât rare ori răgaz să se arate flăcăiandru. El nu are ore de repaus, cum au ostașii... Și chiar când e singur, la capătul unei zile de instrucție, în odaia mică și simplă din corpul ofițerilor, îndeplinind un program neprevăzut în regulament, gândul i se întoarce tot la ostașii companiei. I se perindă prin minte întâmplările din ziua aceea, o faptă a unui ostaș, un cuvânt, un gest neînsemnat. Toate acestea îi dau târcoale și el nu poate și nici nu vrea să le alunge. Intins pe pat, cu o carte deschisă în față, în răstimpuri încep să-i joace literele în fața ochilor și pe ecranul paginii apar, pe rând sau în grupuri, unii sau alții din ostașii companiei a treia. Locote-

nentul pune atunci cartea deoparte, aprinde o țigară și stă de vorbă cu ei... Câteodată îi dojenește, alteori îi îmbărbătează, îi sfătuiește, sau pur și simplu leagă cu ei o vorbă ca dela prieten la prieten.

„Dece nu suntem noi niciodată mulțumiți, măi Boantă? Niciodată mulțumiți de cât facem. Am vrea ca băeții să fie mai curând oameni în toată firea. Atâtea mai au de învățat! Nu sunt cum am vrea să fie... și nici noi nu suntem...”

Afară e liniște adâncă de noapte. Sub ferestrele corpului ofițeresc trece schimbul de gardă, îndreptându-se spre posturile de sentinelă.

„Parcă tot mai ușor era în mină... Oare? Aici, zeci de oameni în seama mea. Oameni... Greu, măi frate! Tu ai să te întorci la fabrica ta. Eu nu... Dar an de an se vor întoarce în locul meu Cioboată, Farcaș, Trucă... și cum i-o mai chema... Eu voi fi cu ei alături, de departe...”

Locotenentul Tălmăciu venise în unitate odată cu noul contingent de recruți. În acele zile se adună tineri din toate colțurile țării, din orașele mari și din cătunele îndepărtate, o mulțime amestecată și pestriță. Felurite haine civile se ivesc în curtea cazarmii, cojoace, sumane, cioareci de dimie, salopete, costume la două rânduri sau la unul, alb, negru, cenușiu, albastru. Proaspătul absolvent al școlii de ofițeri politici regăsise cu emoție atmosfera aceea a zilelor de încorporare, pe care o trăise și el cu doi ani în urmă. Regăsise amestecul acela de oameni, fiecare stăruind încă în viața cu care a venit la cazarmă, de plugar, de cioban pe o cină de munte, de strungar, de tractorist, de funcționar, de student. Il bucurase că avea să-i însoțească pe acești oameni încă dela primii pași ai stagiului militar. Dar știa că e greu; săptămânile începutului sunt cele mai anevoioase pentru omul care se trezește în cazarmă, după ce până atunci și-a dus viața în cu totul alt chip.

Iși aducea aminte de vremea când fusese și el recrut. Din prima zi, îndată după ce se prezentase comandantului unității, întâlnindu-i pe noii ostași, în curte, la magazie, în dormitoare, începuse să trăiască starea lor sufletească din clipele acelea.

Recruții nu îmbrăcaseră încă haina militară; erau veniți abia de câteva ceasuri. Stăteau deoparte, cu sfiiciune, însingurați unul față de altul și toate câte vedeau părăndu-le ciudate: ofițerii și ostașii în haine verzuie, goarna dând semnalul pentru masă sau pentru adunarea sergenților de zi, hangarele mari cu mașini, rastelele cu arme, dormitoarele cu șiruri lungi de paturi unul peste altul. Nu se cunoșteau între ei; prin meleagurile pe unde a trăit unul, nu străbătuse piciorul celuilalt. Tăcuți și îngândurați, în ochii lor se citea o adâncă nedumerire.

Dar se scurseseră câteva ceasuri și noul contingent își schimbase dintr'odată înfățișarea. Magaziile de efecte împărțiseră hainele cele noi, cizmele, bonetele. În frizeriile de companie mașinile de tuns țcăniseră fără oprire. Fostul țăran, strungar sau student căpătaseră un aspect nou datorită uniformeii. Capul tuns chilug sub boneta cu stea, vestonul încheiat sub bărbie, pantalonii lipiți pe picior, cizma cu carâmbii umflați și înalți. Dintr'odată, viața dinainte a rămas în urmă... Despărțirea de acum două zile de părinți, de frate, sau de iubită, parcă s'ar fi petrecut de mult... Recrutul nu se recunoscu după această bruscă transformare a sa, și nu se regăsi pe deantregul multă vreme: avea mereu senzația că trăește nu numai propria sa viață, ci și a tuturor celor atât de asemănători lui, de care nu se deosebea decât prin câteva trăsături ale obrazului.

Locotenentul Tălmăciu încercase o puternică emoție atunci când, în seara venirii sale la unitate, se prezentase în fața companiei. Sumedenie de perechi de ochi îl învăluiră în privirile lor și el se pierdu parcă în fața lor. Avea să fie ofițerul lor politic, îndrumătorul lor, fratele lor mai mare. Era la început. Trebuia să le câștige încrederea și prietenia.

— Sunt locotenentul Tălmăciu Petre — rostise el nefiresc de repede. — Voi fi locțiitorul politic al companiei voastre.

Ostașii din fața sa îl priveau pătrunzător, parcă măsurându-l și judecându-l. El înfruntase liniștit privirile lor.

2

Toamna, în vremea ploilor neîntrerupte, un cer de plumb apasă asupra cazărmii și a câmpului de instrucție. E vremea poveștilor despre casă și despre iubită, pe fundalul ploilor cenușii și al pământului desfundat în noroaie. Recruții numără zilele care au trecut dela încorporare — chiar dacă socoteala o pot ține încă pe degete... Deopotrivă tânjesc după viața dinainte — țăranul cu vorba aspră și mersul greoi, înlănțuit până mai ieri de bucata lui săracă de pământ; fostul topitor de oțel dela Reșița, sau tânărul care a terminat școala în primăvară; activistul de partid tânjește și el după viața dinainte, după ședințele până'n zori, după zilele petrecute la țară în muncă de agitație, după îndârjirea și oboseala luptelor... Recrutul ar vrea câteodată să străbată o cărare prin pădurea scuturată de frunze, să asculte șopotul neliniștit al unui izvor, sau dacă e dela oraș, să-i calce piciorul pe un trotuar, pe un bulevard cu forfotă de lume, cu sgomot de mașini și tramvaie, cu vitrine și reclame cu neon oglindite în asfaltul ud de ploaie.

Locțiitorul politic al companiei a treia știe toate acestea, îl doare că băeții lui trebuie să treacă prin această încercare a începutului, cu neputință de înlăturat. Dar el mai știe că foarte curând obișnuința cu noua viață îi va limpezi — că ei vor fi în scurtă vreme mândri de îndatoririle serviciului militar, care le dă siguranță că vor regăsi tot atât de pașnice locurile de care s'au desprins pentru a veni aici, și oamenii de care s'au despărțit. Dela deșteptare și până la stingere locotenentul locțiitor politic e mereu în companie. Acum, în aceste zile, ostașii au mai multă nevoie de el...

Curând după venirea sa în unitate, locotenentul Tălmăciu s'a obișnuit să se sfătuiască, mai în fiecare zi, cu caporalul Boantă, care e secretarul organizației de U.T.M., a companiei.

De obicei, seara. În cancelaria care e așezată perete în perete cu dormitorul companiei, se aude tropăitul ostașilor care în acea oră de repaus se echipează și se îndreaptă pe rând spre club. Acolo e lumină multă, se citește, se joacă șah și ping-pong, îți trece urâtul. În curtea cazărmii răsună cântece vesele dintr'un difuzor care parcă ar însenina cenușiul apăsător al văzduhului de toamnă.

— Cioboată e un băiat de nădejde, — spune caporalul Boantă, — și o clipire de mulțumire îi trece prin ochi, — ați făcut bine că l-ați numit agitator de pluton, tovarășe locotenent. Nimeni nu are mai mulți prieteni în companie ca el...

— Și astăzi am stat de vorbă cu el. Iată Boantă, ce plămadă de oameni făurește partidul! Cioboată a înfruntat greutățile primelor zile de muncă pe șantierul Canalului, unde l-a trimis partidul. Și aici, în cazarmă, se poartă tot ca și cum ar îndeplini o sarcină de partid... El a înțeles că tot atât de însemnat e să-i ajute pe tovarășii să devină ostași adevărați, ca și muncitori frunțași la Carral sau într'o fabrică...

— Imi e de mare ajutor, tovarășe locotenent. Băeții din grupa mea caută să țină pasul cu el, la instrucție, la lecțiile politice...

— Il voi propune pentru școala de ofițeri politici... — Locotenentul Tălmăciu se ridică de pe scaun și se așează pe colțul mesei. Are o căutătură îngrijorată când întreabă: — Haneș...?

— Tot atât de singuratec și de întunecat ca și până acum, tovarășe locotenent... Tot așa. Vine dintr'un sat dela marginea țării, dintr'un cătun împrejmuit de păduri... I-a rămas sufletul acolo. Vecinii lui de pat spun că noaptea vorbește prin somn și că te doare inima să-l ascuți. — Il cheamă pământul lui...

— Să-l ajutăm să înțeleagă că satul lui nu e lumea întreagă... Că țara toată e casa lui...

— I-am vorbit mereu, tovarășe locotenent, — răspunde caporalul Boantă, clătinând din cap. — El ascultă cu ochii mari... și nu zice nimic...

Au tăcut amândoi. Se gândesc la viața lui Haneș, care vine din singuraticul cătun împrejmuț de păduri. Apoi locotenentul Tălmăciu scoate un caet din port-hart, deschide la o pagină și scrie câteva cuvinte dedesubtul numelui lui Haneș.

E un caet cu tot atâtea file câți oameni sunt în companie. Locotenentul Tălmăciu îi face un semn din cap caporalului Boantă să se apropie și amândoi se apleacă asupra caetului. Intorc filele încet, stăruind la fiecare pagină. Farcaș... Trucă... Haneș... Ionică... Surdu... Fiecare are o viață aparte și locotenentul politic notează în caet tot ce află despre ei, ca să-i fie mai târziu de ajutor în munca sa.

— Totuși, — spune el cu mulțumire, — băeții au început să se obișnuiască cu gândul că sunt ostași. Curând vor trăi cu adevărat noua lor viață... Sunt semne.

În clipa aceea tresar amândoi. S'a auzit ușa dormitorului trântindu-se și câțiva ostași, care s'au întors dela club, au început să cânte cu veselie tinerească:

„In unitatea noastră

E bine de trăit...”

Și refrenul răsună neașteptat de vioi, pe mai multe voci. Câțiva flueră.

„Ha, ha, ha, iarnă-i acum,

Cu drag ne instruim...”

Caporalul Boantă zâmbește.

— Da... Le place cântecul.

Apoi se ridică și își încheie centura. Locotenentul Tălmăciu strânge cu putere mâna lui Boantă.

— Ai pregătit raportul despre activitatea U.T.M.-ului pentru ședința de mâine a organizației de partid?

— Da, tovarășe locotenent.

— E amănunțit, nu? Ai pus accentul pe problema educației recruților? Mâine la ședință vom primi îndrumări noi.

Capătul de țigară îi arde locotenentului Tălmăciu degetele. El îl strivește în scrumieră și depărtează cu mâna caerul subțire de fum care i s'a adunat în jurul frunții. Rămâne gânditor câteva clipe, apoi se ridică și măsoară cu pașii săi mărunți dușumeaua strâmtă a camerei din corpul ofițerilor. Se duce la fereastră și o deschide. O ceață străvezie de seară plutește în văzduh și aerul rece pătrunde în cameră.

Aplecat deasupra pervazului ferestrei, locotenentul Tălmăciu scrutează întinderea încețoșată a nopții și nu simte frigul care-i intră în trup. Departe se văd luminile tremurânde ale orașului, dispărând și apărând iar din ceață. E singur în orașul acesta, pe care nici n'a apucat bine să-l cunoască. Nu știe pe nimeni aici, în afară de cei din cazarmă, cărora li se adresează cu „să trăiți“, sau care i se adresează lui așa. Dar dincolo de această formulă a disciplinei militare, locotenentul și-i simte prietenii și pe unii și pe ceilalți și de aceea, în acest ceas târziu de seară, stând la fereastra camerei sale, înconjurat de întuneric și de ceață, nu se simte înșingurat, măcinat de tristețe și neliniște, ci îl însuflețește o bucurie fără o pricină anuma. E ca o revărsare a sufletului către cei care dorm în clădirile lungi ale unității. Își apasă mâinile reci peste frunte și ochi, își trece degetele prin părul răzvrătit. Sunt două mâini aspre, bătătorite. Fără să vrea, locotenentul se uită la ele, parcă le-ar vedea pentru întâia dată. Prin șanțulețele degetelor și ale palmei s'au încrustat fire subțiri, negre, urme de cărbune. Semnele acestea nu s'au șters nici după doi ani și mai bine decând n'au mai ținut pick-hammerul. Nu se vor sterge niciodată...

Mâinile sale îi aduc aminte lui Tălmăciu de abatajul în care a lucrat. În acest ceas de început de noapte, acolo, la sute de metri adâncime, în scoarța pământului, se lucrează... Blocuri mari de lignit cad din pereții de stâncă, se fărâ-

mițează și vagonetele cară cărbunele spre suprafață. E căldură de iad. Minerii-s aproape goi... pe trupurile lor șiroiesc pârae de sudoare...

Apoi, neașteptat de limpede, locotenentul vede căsuța în care s'a născut, olanele sale albastre, acoperișul țuguiaț, grădinuța care duce spre treptele muntelui, spre pădure. Parcă ar fi străbătut cale lungă în puterea nopții pe un drum meag cu colb și măracini și s'ar fi oprit la fereastra căsuței. Cățelul l-a simțit, a hămăit scurt, apoi recunoscându-l, a venit lângă el și i se gudură la picioare. În casă arde o lampă pe masă și, în frigul de afară, călătorul presimte căldura plăcută dinăuntru. Bătrâna aceea care coase la lumina lămpii e mama sa. Băeșul cu cravată roșie de pionier, care își face lecția de aritmetică, aplecat deasupra caetului cu pătrățele, e Mircea. În colțul de lângă ușă, în umbră, mai stau și acuma agățate șapca înegrită de cărbune, surtucul rupt, bocancii scâlțiați, hainele de lucru ale tatălui, mort împreună cu alți treizeci de tovarăși ai săi, strivit odată cu ei de surpătura tavanului de cărbune, într'unul din cele mai adânci abataje, acu nouă ani.

Petre Tălmăciu ar vrea să bată ușor în geam și să deschidă ușa. Mama l-ar îmbrățișa plângând de bucurie, Mircea i-ar sări de gât, i-ar ciufului părul... „A venit Petre, mamă! Uite-l ce uniformă are... Și cizme!” Dar e departe de căsuța aceea. I s'a părut numai că a ajuns acolo...

Ar vrea să-l aibe alături pe Mircea, pe frățiorul lui, să-i vadă cravata roșie de pionier... Să-l prindă în brațe și să-l salte în sus, cum făcea până nu de mult, totdeauna când se întorcea acasă din șut, să-i simtă bătaia grăbită a inimii sub cămășuța albă, să-i audă râsul cristalin. „Ca mâine am să-l văd miner...! Anii trec pe negândite. În vacanța de primăvară o să-l aduc aici, să fim împreună o săptămână întreagă...”

Locotenentul Tălmăciu închide fereastra și simte abia acum frigul nopții care a pătruns în cameră. Se sgribulește și își încheie vestonul. Caloriferul e fierbinte încă și, încet, căldura de adineauri se întoarce. Locotenentul se așează la masă. Aude pași de soldați trecând în dreptul ferestrei, clinchet de arme. Se schimbă garda. Dar el mai are de lucru. Astăzi a visat prea mult și ceasurile au trecut repede... Deschide o carte, pe urmă mai cercetează și altele, își scoate notițe. Se ridică și se plimbă cu pași mărunți, încrețindu-și fruntea. Iar se întoarce la masă și iar așterne cu grijă rând după rând pe foaia albă. Cifre, citate... Planul de electrificare... Notițe pentru lecția politică de a doua zi.

3

Dumineca, goarna sună deșteptarea la ora șase, cu un ceas mai târziu decât în celelalte zile. E zi de odihnă. Ostașii se mișcă alene și fără rost prin curtea cazărmii, închizând ochii la bătaia molcomă a soarelui de Martie — fumează, povestesc despre câte'n lună și'n stele.

În dimineața aceea era o forfotă neobișnuită înăuntrul cazărmii. Nu plecau după amiază în oraș numai ostașii vechi, ca până atunci, ci și o parte dintre recrui, aceia care se arătaseră mai destoinici la instrucție și care meritau această răsplată. Emoționați peste măsură, abea stăpânindu-și nerăbdarea, cei învoiți își prindeau la manta epoleții de oraș, își lustruiau cizmele, își periau hainele și întrebau din cinci în cinci minute cât e ceasul. În ziua aceea vor vedea orașul... Vor trece pe stradă de capul lor, vor putea privi în voe, în dreapta și în stânga, poate că vor avea norocul să întâlnească și o fată cu care să șuguiască și cu care să se plimbe... Imaginația li se înfierbânta, se și vedeau trăind cine știe ce întâmplări nemaipomenite în cele câteva ore petrecute în orașul în care viețuiau de câteva luni și pe care nu apucaseră să-l cunoască cât de cât.

— Negreșit că am să întâlnesc o fată... Nu se poate să nu întâlnesc eu una! — se fudulea pentru a zecea oară soldatul Trucă, încrețindu-și ca o pungă

fața negricioasă și țuguindu-și buzele. Am să mă plimb cu ea în grădina publică, am să-i spun că e frumoasă și că nu mai pot de dragul ei...

— Asta s'o crezi tu, — îl potolea câte un gradat — n'are să te ia nici una în seamă! Întâi că nu e mare lucru de capul tău. Nici măcar nu ești chipeș... Al doilea, ei, ce să mai vorbim...!

— Noi ne ducem la cinematograful, — spuneau alții cu aceeași încântare.

Caporalul Boantă plecă în oraș împreună cu un grup de ostași. Pe recruți îi stăpânea o veselie nestăvilită și deschideau ochii mari la toate câte vedeau împrejurul lor. Era o zi caldă de început de Martie, nori subțiri călătoreau pe cer acoperind soarele și iar descoperindu-l. În oraș domnea obișnuita atmosferă de duminică, liniștită și stătută. Oamenii treceau pe străzi cu pasul încet, fără grabă, în haine curate de sărbătoare. În centru, unde megafoanele, agățate în vârful unor stâlpi, revărsau valuri răgușite și asurzitoare de cântece, era forfotă în jurul intrărilor de cinematograful, în fața restaurantelor de stat, pe bulevardul care ducea spre arena de foot-ball. C... li se părea uriaș recruților veniți dela țară și clădirile de câteva etaje pe care le întâlneau, puținele automobile și autobuze trecând alături de ei, le dădeau ca o amețală și o mândrie de a se afla într'un oraș mare, pe unde neam de neamul lor n'a trecut...

— Măiculiță, mamă! — exclamă Lăutaru pe când treceau pe o stradă cu blocuri. — Da'mari îs! Cum de cutează oamenii să viețuiască la înălțimea asta, ca ciorile în cuiburi? Mie și jos mi-e frică, să nu se nărue peste mine...

Intregul grup râse cu poftă.

— Sunt clădite din beton armat, măi Lăutarule — îl lămură caporalul Boantă. — Nu din chirpici nears, ca la tine în sat...

Lăutaru clătina într'una din cap și se tot uita spre acoperișuri, sucindu-și gâtul.

— Altădată locuiau aici în desmăț bogătașii, măi băeți. Pe noi ne îngropau iarna nămeții în căsuțe, cădea tavanul peste noi... Acum aici locuiesc muncitori. Poate că și Lăutaru o să se mute cândva într'un bloc ca ăsta!

— Ba eu! — se împotrivi Lăutaru, speriat. — Eu nu m'aș muta... Și ce mare bucurie, să te cațeri de șapte ori pe zi într'o căsoaie ca asta? Mai bine urci Parângul...

Ostașii râdeau cu lacrimi.

— Tu știi ce-i aia „lift“?

— Ba...

Boantă îi explică, râzând. Grupul de ostași se respiră. Ionică îl însoți pe Boantă pe străzile unui cartier mai dela margine. Ocoliră un parc de clădiri lunguiețe, cu geamuri multe și largi, împrejmuit de un gard înalt, cu porți de fier, deasupra cărora se putea citi numele unei fabrici textile. Calea ferată trecea în coasta fabricii și o locomotivă goni pufăind pe lângă ei, slobozind un șuerat lung și ascuțit și acoperindu-i din cap până'n picioare cu aburi. În jurul clădirilor fabricii se înghesuiau sumedenie de case mici, cu uluci de lemn și ferestre curate sclipind în bătaia razelor soarelui, cu zidurile vopsite în culori pestrițe și luminoase. Câte un pom cu scoarța albită de var își arunca ramurile dindărătul ulucilor până în stradă; mugurii de pe ramuri începuseră să plesnească, scoțând colțișori albi și trandafirii. Era liniște și se vedeau arar trecători pe străzile înguste ale cartierului fabricii.

Intrară în curtea uneia din casele acestea. Ionică se simți ca acasă între răzoarele îngrijite, răscolite proaspăt de hârleț, împrejmuite de o iarbă mărunță și firavă. Un câine negru și lătos îi lătră, apoi se liniști și veni lângă ei, mirosindu-i cu botul ud. Bătură într'o ușă din fundul curții. Veni să le deschidă o fată potolită și zâmbitoare, cu părul adunat sub o basma sinelie. Ionică văzu cu mirare cum se luminează dintr'odată chipul lui Boantă la vederea fetei care-i întâmpina și cum și fata se îmbujorează în vreme ce-și șterge mâna cu șorțul, ca să le-o întindă.

— Faceți cunoștință : Toderiță, prietenul meu... Anuța...

Se așezară pe scaune într'o odaie curată și modestă, cu fotografii înrămate pe pereți și cu scoarțe țărănești pe un fel de laviță, cu un geam scund prin care răzbătea lumina potolită a după-amiezii. Dintr'un aparat de radio „Pionier“ clipeau sunetele line ale semnalului de pauză. Ionică află că Anuța e țesătoare la fabrica din vecinătate, că îl cunoaște de multă vreme pe Boantă și că acesta vine în fiecare duminică în casa ei. Nu știuse nimic despre asta. Boantă nu se lăudase niciodată că are o prietenă în oraș, cum făceau atâția alți ostași, uni dintre ei pe degeaba. Ionică îi cunosc pe părinții Anuței, care munceau deasemenea la fabrică și, înainte de plecare, o cunosc și pe verișoara Anuței, o fețișcană sprintară și veselă, Maria.

Se duseră tuspătru la cinematograful cartierului. Ionică întorcea deseori ochii dela ecran, uitându-se la apropierea liniștită dintre Anuța și Boantă. Se țineau mână în mână și stăteau cu umerii și tâmpilele alături.

Lângă el, Maria privea filmul cu ochii mari, parcă sorbind cele ce se vedeau pe pânza luminoasă. El se simțea stingher și neliniștit lângă fata aceea cu obrazul pufos și alb de copilă, cu gropițe în bărbie și o linie gingașă și arcuită a buzelor. Tresări și îi ticăi inima în piept când fata îi atinse mâna ușor, ca din întâmplare.

Se însera încet când se despărțiră ca să se întoarcă la cazarmă. Străzile din centru erau înțesate de lume; se întorceau miile de spectatori dela terenul de foot-ball, comentând matchul cu însuflețire. Invinșese echipa locală...

Pe drum Boantă îi destăinuie lui Ionică că o iubește pe Anuța, că și ea ține la el și că la toamnă are să se însoare cu ea și are s'o ducă acasă, la București. Dar îl rugă să nu spună nimănui nimic. Și când Boantă vorbește despre dragostea sa, Ionică observă pentru întâia dată la el o sfială. Ii simți mâna încleștată de brațul său, tremurând ușor.

— La toamnă voi fi cu Anuța la București... De bună seamă că va fi frig în seara când vom sosi și vom face focul în sobă... Ce s'o mai bucura măicuța, biata de ea, că-i aduc noră în casă. Vor fi zile frumoase... Dimineața o să plecăm împreună la lucru. Ne vom întâlni seara. Și poate că în toamna cealaltă voi ciopli un leagăn, pentru al treilea suflet...

Boantă răsese încetișor ca un copil, și grăbi pasul.

4

Plecând în oraș, caporalul Surdu luă autobuzul până la un cartier mărginaș și acolo se înfundă într'un vâlmășag de ulițe strâmte și întortochiate, cu zaplazuri de lemn înegrit de ploi, ulițe noroioase ca la țară. Se opri la o casă scundă, netencuită, dar veche, așezată în fundul unei grădini cu bălării. Smuci poarta și o împinse cu piciorul, apoi dădu ocol casei și bătu la o fereastră din fund. Un glas de femeie întrebă cine e.

— Deschide, Tițo — răspunse Surdu încet — eu sunt, Gheorghe.

Se auzi o chee răsucindu-se în broasca ușii și Surdu intră într'o bucătărie cu miros greu de unsoare râncedă și cu sumedenie de oale împrăstiate pe jos, pe masă, pe plită. El se feri să nu răstoarne ceva în drum și deschise ușa din fund.

Cei dinăuntru îl întâmpinară cu bucurie sgomotoasă. Tița îl îmbrățișă și îl sărută de mai multe ori pe obraji și pe gură, lipindu-și trupul de al lui. Era o femeie încă tânără, trupeșă, cu ochii mari și negri, în jurul cărora se adânciseră cearcăne vinete. Dedesubtul capodului, făcut dintr'o pânză înflorată, se ghiceau sânii alungiți și plini, ca niște pere de toamnă. Surdu o cuprinse în brațe și o strânse, răsând cu toată fața. Apoi se întoarse spre bărbatul care stătea răsturnat pe un scaun, clempănind din buze și răsând gros în timp ce se uita la ei, — și-i întinse mâna.

— Noroc, Mihăilă.

— Hă, să trăiești Gheorghită! — izbucni acesta, bătându-l pe spate cu o palmă grea, vânoasă.

Era un bărbat mătăhălos, cu fața roșie și fălcoasă. Doi perciuni stufoși coborau până spre mijlocul obrazilor. Era îmbrăcat în haine cadrilate, la gât își atârnase o cravată galbenă țipătoare, cu nodul cât o cutie de chibrite. La mână stângă, pe cele trei degete din mijloc, purta trei inele groase, lucitoare.

— Mi-a fost dor de tine, măi Gheorghită, — răsă omul — zău că mi-a fost dor! — Avea un glas neplăcut, parcă dogit și împrôșca stropi de scuipat când vorbea.

Surdu se trase mai la o parte din dreptul lui și, ca să spună ceva, întrebă:

— Cum merg treburile?

Mihăilă clipi din ochi.

— Iac 'așa... — înghiți el — mai pică ceva, câteodată. E, dacă mi-au luat prăvălia, ce să-i faci... Dar știi tu, câte o învârteală... Las' c'are să fie mai bine, măi Gheorghită! Primăvara asta...

Surdu nu-l asculta. Îl lăsa să vorbească de unul singur; se așezase pe pat lângă Tița și-i mângăia brațul, trecându-și degetele aspre peste pielea moale a femeii. Afară se însera timpuriu; cerul era înourat, văzduhul păcios. Pe o masuță lângă pat o lampă cu gaz pâlpăia, clătinând umbre întortochiate pe pereții camerei.

— Măi copii, știți ce? Mă duc până în colț să aduc o glajă de vin. Mai ciocnim și noi un pahar.

Mihăilă plecă. Rămași singuri, Surdu o prinse pe Tița în brațe, cu nerăbdare. Dar ea îl dădu la o parte.

— Ai răbdare, Gheorghită... Când o pleca frate-meu, ai vreme... — Și-l sărută repede, pe gât.

Surdu îi simți sărutarea peste gâtul înfierbântat, ca o pecete de ghiață. Femeia avea buzele reci, parcă stinse... În lumina întunecată, o vedea pe Tița cu capul adâncit în pernă, privind cu ochii-i negri și mari undeva pe semne dincolo de perete, într-o perdea de ceață. Știa că femeia nu-l simte lângă ea, întotdeauna îmbrățișarea ei era silită, ca în îndeplinirea unei meserii a dragostei. Pe el asta îl întărâta peste fire, fiindcă ar fi vrut ca Tița să fie numai a lui, s'o stăpânească așa cum ar stăpâni un lucru oarecare... Și, dacă n'ar fi știut-o prea bine, poate s'ar fi legat mai mult de ea. Oricum, aștepta cu nerăbdare, cu lăcomie, numărând zilele și ceasurile, după-amiezile de duminică, pe care le petrecea cu Tița.

Surdu îl cunoscuse întâi pe Mihăilă, cu câteva luni în urmă, la o cârciumă din acel cartier.

Era împreună cu câțiva ostași și Mihăilă ceruse voie să se așeze la masa lor, intrase în vorbă și plătise băutură pentru toți. Apoi pe el îl chemase acasă și așa o cunoscuse pe Tița. Cealaltă duminică, o găsisse pe Tița singură în casă și de atunci, după întâiele ceasuri de dragoste, petrecute fără vorbe și lămuriri, ca o dragoste de jivine, venise mereu.

— Ascultă, Tițo, — murmură Surdu — astă-seară pot rămâne până mai târziu.

— Bine, — răspunse femeia, fără căldură. Ochii ei negri luceau ca doi cărbuni. Surdu vru să se apropie de ea, dar auzi în curte pașii lui Mihăilă.

Mihăilă aduse o sticlă de vin și turnă în pahare licoarea rubinie. Ciocniră. Pe peretele din fund al camerei umbrele lor creșteau uriașe și se mișcau ciudat, ca trei ciuperci negre.

— Măi Gheorghită — răsă Mihăilă, după ce goli paharul dintr'o sorbitură — ia spune, nu vrei să ne'ncuscrim, ai? N'o iei pe Tița, ce zici? Ați face casă bună împreună.

Surdu ridică din umeri.

— Ce-ți veni ?

Țița râse încet. Mihăilă făcu cu mâna un gest de lehamite, apoi se aplecă deasupra mesei și-i suflă lui Surdu în obraz, privindu-l ascuțit pe sub sprâncene :

— Să lăsăm asta ! — spuse el. — Treaba voastră... Măi, să te întreb ceva... Ia spune-mi, n'ai vrea tu... n'ai putea... să rămâi în armată ? Plutonier, sergent, major, caporal reangajat...? Ai ?

Surdu îl privi nedumerit.

— Dece ? !

— E, auzi întrebare ! Armata are nevoie de... oameni de nădejde... Nu ești tu d'ai noștri ? — și omul râse, apoi își mai turnă un pahar de vin.

— Nu știu.

O stânjenire se înstăpâni între ei. Surdu îl privi cu coada ochiului pe Mihăilă, bănuitor. Băură vinul în tăcere, vorbind despre altceva. Mihăilă plecă curând, spunând că trebuie să se întâlnească cu cineva, „persoană însemnată“.

După ce auzi pașii „cumnatului“ său depărtându-se pe cărarea din grădină, Surdu se ridică dela masă, împinse scaunul cu piciorul și întinse brațele spre Țița. Ajungând lângă pat, suflă în lampă. În odaie se făcu întuneric.

5

Dumineca vine și lume străină înăuntrul cazarmii, în curtea mică de lângă corpul de gardă. Vin rudele și prietenii ostașilor, aducând cu ei crâmpEE din viața de acasă. Unii pornesc de foarte departe, călătorind cu trenul o zi și o noapte fără oprire. Se întâmplă să fie și dintr'aceia care călătoresc pentru întâia dată cu trenul, mai ales bătrâne cu părul nins sub broboada neagră, coborînd dintr'un cătun ascuns în munții Maramureșului, sau suind din fundul nisipos al Dobrogei, ca să-și vadă feciorii la oaste. Vin cu traiste încărcate cu merinde, neștiind că la cazarmă odraslele lor se îndestulează tot atât de bine ca și acasă, sau mai bine. Le aduc ostașilor scrisori dela toți cei dragi — îi îmbrățișează oftând și vărsând o lacrimă.

În acele zile curtea mică de lângă corpul de gardă e înțesată de tot soiul de oameni și ostașii se simt stânjeniți și împiedicați, nerecunoscând în cei dragi veniți să-i vadă, pe aceia lăsați de ei acasă, la plecare. S'au schimbat cei de acasă, sau nu-i recunoști cu adevărat decât acolo unde te-ai deprins să-i știi o viață întreagă, nu desrădăcinați de locurile lor... Nu știi că nici ei nu te recunosc întocmai, departe de casa în care te-au crescut și mai ales în stratele militare în care nu te-au mai văzut până atunci. Cu încetul însă încep să se închege vechile legături de dragoste și de obișnuință dinainte și se adună parcă o vrajă, venindu-ți să crezi că te-ai întors acasă pentru câteva ceasuri, pe aripile închipuirii. Afli că vărul tău Ilie s'a însurat cu Duța lui Stancu, cu care te-ai ținut și tu o vreme, și că așteaptă dela ea prunc... Afli că a răposat dada Veta, dumnezeu s'o ierte..., că Joiana a fătat săptămâna trecută un vițel, că soră ta mai mică a ieșit la horă.. Afli că echipa dela cuptorul Nr. 1 a depășit norma cu 100 și ceva la sută... Că s'a inaugurat încă un club muncitoresc... Că în echipa de foot-ball a orașului și a uzinei joacă doi juniori, un inter și un bec foarte dibaci, care au ridicat tribunele în picioare în matchul dela deschiderea campionatului... Că în casa ta s'a adăugat un aparat de radio... Că fratele mai mare a plecat în concediu de odihnă la Herculanee.

Pe Chirca veni să-l caute o bătrânică mărunță și sfioasă, încotoșmănită într'un cojocel de oaie și într'o maramă neagră, acoperindu-i obrazul aproape de jumătate. Ținea în mână o boccea cu merinde și se sprijinea într'un băț noduros de vișin. Se frământa într'una, întrebându-l pe caporalul de gardă dacă-i sănătos Mărinică al ei, dacă o duce bine și când are să vină acasă. Un sergent major îi răspunse zâmbind că Mărinică e sănătos cum n'a fost el niciodată ; bineînțeles că nu știa cine e Marin Chirca acela.

Sergentul major trimise ostașul de serviciu să-l vestească pe Chirca. Acesta veni într'un suflet și se lăsă strâns în brațe de maică-sa, care plânse și se căină îndelung, sărutându-l. Se așezară amândoi pe o bancă din curte.

— Te-ai ostenit drum lung, mămucă... spuse Chirca cu glasul lui subțiratic și sfios, regăsindu-se cu bucurie lângă maică-sa, — drum lung, mămucă, biata de tine.

Bătrânica își șterse o lacrimă cu mâneca și privi lung, cu ochii ei stinși, pe Mărinică al ei, îi pipăi cu degetele tremurânde postavul vestonului, oftă.

— Bune toate... bolborosi ea, cu ochii umezi — bune toate... Arăți mândru, Mărinică. Și ești gras și voinic! Cum, — nu-i veni ei să creadă — n'o duci rău, nu ți-i foame și nu te canonești...?!

— Nu, mămucă... — răspunse blând Chirca — o duc bine. Să nu-mi porți dumneata de grijă.

Pe o bancă alăturată stăteau de vorbă Haneș cu taică-său, un bărbat ajuns spre bătrânețe, dar sdravăn încă. Aducea cu el mireasma plaiurilor ardeleni care au zămislit neamul de plugari al lui Haneș. Pe bătrân îl încerca o duioșie pentru feciorul său, dar vorba îi era colțuroasă și aspră.

— Ce te-o fo apucat, mă ficior, în aceea carte pe care am căpătat-o dela tine? M'am tot întrebat: Ce s'o fo întâmplat cu Iosâm al meu de n'are pace? Și iacă, am bătut cale lungă cu ghezășul de am ajuns la tine... Țoale bune vād că ai, mândre. Ehe, să le fi avut noi pe vremea noastră, la honvezi... Rumen ești în obraji, sănătos ca piatra. Ce iștenul tău mai vrei ?!

— M'o fo apucat un dor de casă, taică, de holdă... M'o fo secăt la inimă.

— Așa-i la cătănie, ficior! Au tu ce crezi, că-i gioacă? Nu mai ești copilandru, nici fată de scos la horă nu ești. Musai să ai inimă bărbată, că omul nu-i om până nu gată cătănia.

Haneș se trase mai la o parte de taică-său. Rămase abătut, cu ochii în pământ. Nu știa nici el ce vrea și ce doruri anume îl încearcă.

— Lasă, taică... Ne-om deprinde noi. Spune, ce face muica, Luțu, ce mai e pe la noi?

Bătrânul se scotoci în traistă și împinse către feciorul lui cele aduse de acasă. Mormăi:

— Ți-am adus de-ale gurii, Iosâme. Mumă-ta îți trimite... Ea săraca, a plâns, s'a bociț, când a ascultat cartea ce-ai scris-o. Și crițari îți dau, na, să ai și tu.

— Mulțam frumos.

Pe chipul bătrânului Haneș trecu o umbră de îngândurare. El tăcu o vreme, apoi spuse, parcă șovăind:

— Ascultă, Iosâme, s'a stărnit o vântoasă care schimbă fața lumii și așezările din străbuni... Bate și peste satul nost'. Am fo socotit că nu-i a bună să stăm noi lainici cu holda noastră cu casa și sufletul nost', în mijlocul oamenilor. Ai văzut și tu ast' toamnă câtă roadă multă au căpătat ai din colectiva dela Lodu. Mi-am dat cu mintea să intrăm și noi... Pe tine are să te asculte pământul după ce m'oi săvârși eu din astă viață, ficiorul meu — urmă bătrânul. — Am venit să întreb: Tu cum socoți?

Haneș tăcea, parcă neînțelegând. Apoi deodată își prinse fața în palme și gemu:

— Peste mintea mea s'a lăsat întunecime, taică... Eu nu știu. Aici aud multe. Vorbește tovarășul locotenent despre colhozuri... Eu tac și ascult. Toți cred că-s cu gândul aiurea, dar eu ascult... Nu știu, taică... Oh, și aș vrea să știu mai degrabă... Pământul nost' cel bun, dragul de el!...

La plecare, bătrânul Haneș își îmbrățișă feciorul, nemulțumit. Iar Chirca avu destul necaz ca să-i scoată din cap maică-si să nu se ducă la tovarășul colonel să-i sărute mâna și să-i dea mulțumită că Mărinică al ei are țoale bune și e sănătos și voinic, așa cum nici acasă n'a fost...

CAPITOLUL IV

1

Intr'o dimineață de Martie, compania treia se afla pe câmpul de instrucție, așteptând să înceapă exercițiul de atac. Venise la câmp încă pe când negura nopții nu se risipise cu totul și luase parte la ivirea încețoșată a soarelui dindărătul copacilor dela liziera suburbanei D..... Intinși pe iarba abia încolțită și udă, cu fața la pământ sau culcați pe-o rână, ostașii stătură câteva ceasuri la rând amorțiți, fără să-și vorbească, privind cu jumătate de ochi scânteierea alburie a văzduhului de dimineață, aprinzându-și în răstimpuri câte o țigară, amăgindu-se că-și alungă în felul acesta piroteala și frigul din oase.

Abia după ce soarele se înalță de câteva sulii pe cerul azuriu, compania treia se însufleși. Aceia care se încotoșmănisera în mantale își coborîră gulerele și își potrivoră bonetele. Incepură să circule tăriș dela un grup la altul, și curând plutoanele se însufleșiră ca niște mușuroaie de furnici. Se legară vorbe, râsete, câțiva începură să se bușească, rostogolindu-se prin iarbă.

Plutonul se afla așezat la marginea unei arături, în jurul unui stâlp de telefon. Sârmele întinse țiuiau; parcă vibra văzduhul limpede și scânteetor al dimineții senine.

Ionică stătea culcat la pământ, cu pușca alături. Se lăsa îmbăiat de boarea de vânt care se stârnea, ușoară, peste lărgimea câmpului. „Se mișcă iarba — murmură el, uitându-se încântat la firisoarele verzui care-i veneau numai la o palmă de ochi, — crește...” Apucă în dinți o tulpiniță firavă de iarbă nouă și-i simți în gingii gustul acrișor, crud. „Se mișcă iarba...” repetă el, bucurându-se. Ii plăcuse întotdeauna să stea tolănit asupra pământului după ploaie. Așezat așa, îi părea că trăește viața mărunță a viețuitoarelor din scoarța pământului: o palmă de loc, dacă o privești de aproape, are pe ea sate de furnici și de alte gănganii, păduri de burueni abea începute, o întocmire și un trai asemănător cu acela al oamenilor... Un cârd de goange roșii, cu pete negre pe platoșa de pe spinare, se mișca greoi pe buza de șanț din vecinătatea stâlpului de telefon. Unele umblau împerechiate, strecurându-se printre bulgării de pământ până ce dispăreau într'o crăpătură. „Primăvara... — gândi Ionică, înfiorându-se. — Ale naibii, goangele! Le fierbe sângele... Oare or fi având sânge?” — se întrebă apoi, și-i păru curios să nu aibe. Cum să trăiască fără sânge? Are și iarba sânge, sânge verde... — oftă flăcăul.

Soarele îl bătea pe o jumătate din obraz, înfierbântându-i-l. Ionică simți ca o furnicare prin vine, o răzvrătire a trupului tânăr și sălbatec. Nu iubise de multe ori... Și păstra despre acele întâmplări de dragoste o amintire nelămurită, o bucurie împreunată cu teamă. Știa că dragostea e ceva firesc și de neînlăturat — și în mintea sa de flăcău trăit la țară deslega acea taină printr'o nuntă cu lăutari și chiote, într'o zi de iarnă, înainte de postul paștelui. Uitându-se mereu la mișcarea ciudată a gănganiilor, își simți sângele tresărind, tulburându-se. Indepărtă ochii dela creasta șanțului, mușcându-și buzele. „Prostii!” — clătină apoi din cap și zâmbi, cum făcea deseori ca să-și alunge gândurile.

Intoarse privirile către întinsul depărtat al câmpiei. Intr'acolo unde se împreuna scoarța verzue a pământului cu fulguirea lină, aburită, a văzduhului, se mișcau niște mogâldețe negre, grăbite, svâcnind din adânciturile de teren și pierzându-se în altele, agitându-se parcă fără rost. Dar Ionică știa că aceia sunt agenții de transmisiune ai „inamicului” care se întărește pe poziții. „Acolo vom da atacul”, își spuse Ionică și îndată, gândul la tema de luptă la care va lua parte, neliniștea asemănătoare cu aceea a soldatului pe front în așteptarea luptei, îi îndepărtă involburările de adineauri.

Caporalul Surdu își strigă oamenii. Ostașii se îndreptară tăriș spre el. Surdu împărți fiecăruia o lamă cu cinci cartușe oarbe. Ostașii salutară și se îna-

poiară în adăpost. Lui Ionică, pe care îl lăsase la urmă, Surdu îi făcu semn să rămână.

Ionică se apropie și ridică ochii spre fața lui Surdu. Acesta-l privea ținând. Un zâmbet, poate de batjocură, poate prietenesc, îi răsări pe buze. Ionică se trezi și el zâmbind, cam silit.

— Ei soldat Ionică, — spuse trăgănat Surdu, ai vreo nelămurire, vrei ceva, n'ei fi înțeles ceva, ai ?

Ionică îl privi nedumerit.

— Ei, hai, spune, nu te codi... Poate că nu te-am învățat cum se execută salturile, sau cum să-ți sapi amplasamentul, sau mai știu eu ce.

— Nu, tovarășe caporal — răspunse Ionică, înțelegând. Ridică din umeri și încetă să zâmbescă. Dar vedea că Surdu nu-i vorbește cu răutate : îl lua peste picior numai așa, fiindcă nu-i era în fire să se poarte altfel cu el... Surdu stătea în fața soarelui care se suia încet spre creștetul cerului și razele aurii îi băteau obrazii și făceau să-i sclipească sprâncenele late, negre, ca pana corbului. Gheorghe Surdu avea în dimineața aceea, ca nicicând o înfățișare semeață, de flăcăiandru. Incepu să șuiere printre dinți, vesel, dar gândurile parcă-i erau într'aiurea.

— Diseară la ora de bilanț vezi să-mi găsești iar vreun nod în papură...! — mai spuse el, cu acelaș zâmbet, parcă de batjocură, pe buze.

— Atunci așa a fost, cum am spus... se înverșună Ionică.

— Bine, măi, așa o fi fost ! Poți să pleci. — Apoi, Surdu repetă, clătănând din cap : — Hai, du-te...!

Ionică se îndreptă târîș spre adăpost. Il ajunse din urmă pe Chirca și merse alături. Chirca ținea cartușele primite în palma pe jumătate desfăcută, parcă neîndrăznind s'o închidă cu totul. Se opriră la marginea arăturii. Așezându-se lângă Cioboată, Chirca desfăcu cartușiera și băgă înăuntru cartușele. Apoi se lasă pe burtă, dar având grije să tragă cartușiera pe centură așa ca să nu se lase pe ea. Cioboată observă și râse.

— Ce, ți-i frică să nu faci explozie ?! Măi, Chirca, mă !

Chirca lăsă nasul în jos, rușinat.

— Ba...

Dar Cioboată încetase să mai râdă. Ionică văzu în ochii săi o tulburare caldă și frățască, când se apropiu de Chirca și-i luă arma, cântărind-o în mână.

— Mă Chirca, tu ai o sfiiciune de fată, mă. A spus bine tovarășul căpitan, atunci : ție ți-e frică de arma ta ! Hai, spune că-i adevărat ! Măi Chirca !

Chirca tăcea, cu privirile în lături.

— Să nu-ți mai fie frică... — urmă Cioboată, privindu-l drept în ochi. — Fără arma lui un soldat e ca și mort. Pe front fricoșii se prăpădesc ca potârnițele... Dar frica are leac. Și tu trebuie să te lupți cu ea. Uite, eu țin la pușca mea ca la cel mai bun prieten. Ea e tovarășul meu. N'aș da-o nimănui, să mi-o cântărească în aur. Auzi tu, Chirca ?

— Da, măi, — îngână Chirca. — Lasă, nu mai vorbi, că am înțeles...

— Acu, ție să nu-ți vină peste mână că eu te iau așa... Să nu te rușinezi de mine sau de Ionică. Fiecare dintre noi are slăbiciuni...

Cioboată aprinse o țigară și trase un fum lung pe care-l slobozi în rotocoale mari și rare.

— Măi Chirca, o să vină vremea când o să înțelegi mai deslușit ce-ți spunem noi. Acu văd că nu ți-e la îndemână să mă ascuți... Dar atunci îți vei da tu seama bine ce însemnează să trăiești liber într'o țară care-i a ta, vei înțelege ce primejdie ne pândește pe noi toți, și pe tine, din partea imperialiștilor care vor să ne pună iar jugul... N'o să-ți mai fie frică de armă. Te vei lecu de prostia asta. Fiindcă-i o prostie : ai văzut vre-o armă care să facă rău soldatului care o mănuește ? Tu nu te-ai întrebat ?

Ionică privea fața rușinată și îngândurată totodată a lui Chirca și nu-și putea stăpâni un sentiment de admirație pentru prietenul său Cioboată. „Auzi-l,

agitator de pluton, nu glumă...! Trebuie să mă apropii și eu mai mult de Chirca... E băiat bun și e din grupa mea" — și lui Ionică îi păru rău că nu o făcuse mai dinainte.

— Am înțeles, măi Cioboată... — repetă Chirca, cu oarecare necaz dar și cu ușurare. — Lasă, nu mai tot vorbi... Eu...

Cei trei ostași tăcură observând că locotenentul Tălmăciu se apropiase de ei și îi ascultase. Locotenentul le zâmbi, clipind prietenește dintr'un ochi. Veni în mijlocul lor și luă în mână pușca lui Chirca. O duse la ochi, ținând în depărtare un trunchiu subțiratic de copac.

— Da, Chirca, — rosti locotenentul după ce îndepărtă arma dela ochi — tu te-ai mai desghețat în ultima vreme... Dar să nu te culci pe-o ureche, că ne supărăm, nu mai suntem prieteni, auzi tu? Sau nu vrei să fii prieten cu mine, cu Cioboată, cu Ionică? Ia să te văd cum duci pușca la ochi și cum ochești. Vezi copăcelul acela dela marginea șoselei? Ochește la baza trunchiului. Ia să te văd.

Chirca luă pușca și ochi. Locotenentul îi îndesă mai bine patul armei în umăr și controlând linia de ochire, dădu mulțumit din cap.

— Bine, Chirca.

Chirca ridică privirea și i se uită în ochi.

— Nu mi-i frică de pușcă, zău, tovarășe locotenent... — suspină el și privi arma cu luare aminte.

Dând să plece, locotenentul îl văzu pe unul din soldați că se ridică în picioare și o rupe de fugă, cocoșându-se numai din spate, spre plutonul din apropiere. Il strigă :

— Velniceru !

Soldatul se opri din fugă și se întoarse șovăind.

— Ordonăți.

— Dece nu respecti ordinul, Velnicerule? Știi că nu e voie să te ridici în picioare? Vrei să te vadă „inamicul“?

Velniceru nu răspunse, dar ochii săi șireți spuneau că nu se prea teme el de „inamicul“ acela.

— Consemnul se respectă pe câmpul de instrucție la fel ca pe front. Adăpostii! Înainte, marș!

Velniceru o porni târâș, mișcând iute din coate și picioare. Locotenentul mergea în urma lui, îndesându-l cu palma în spinare de câte ori se deslipea de pământ. Ostașii din pluton făceau haz de tovarășul lor care se ostenea târându-se de unul singur.

— Țin'te bine — îi strigau.

— Crezuși că te afli pe bulevard?!

— Nu oi sălta poponeața, mă!

Locotenentul râdea și el. Dar în cele din urmă îl opri pe Velniceru și îi făcu semn să se înapoieze în pluton.

— Hai, ajunge.

Apoi se întoarse spre ceilalți :

— Dece râdeți? Parcă voi sunteți mai breji?

— Oricum, tovarășe locotenent... — se fuduli Farkaș cu mâinile la centură.

— Bine... Să văd dacă ai curajul să te iei la întrecere cu mine.

Farkaș înghiți în sec.

— Am, tovarășe locotenent...

— Așa... — răspunse locotenentul cercetând împrejurimile. — Până la tranșeul acela și înapoi.

Erau cu totul vreo două sute de metri. Farkaș nu mai putea să dea înapoi. Ieși din mijlocul plutonului și se apropie de locotenent. Flueră a pagubă privind încăodată cât drum avea de străbătut în coate.

— Ei, cine mai are curaj?

Li se mai alăturară câțiva : Velniceru, care voia să arate că nu se lasă cu una cu două, Cioboată, Trucă, Haneș, Ionică.

— Hai și tu, Pătrule, sau nu-ți dă mâna ? — Pătru li se alătură cu o mutră de îngropăciune — Chirca, și tu ! Arbitru să fie Boantă. Lui îi dăm voe să se ridice în picioare.

Și locotenentul se trânti la pământ, pornind târâș cot la cot cu ceilalți ostași.

2

Plutonul se strânse iar în adăpostul din jurul stâlpului de telefon. Locotenentul Tălmăciu mai zăbovi în mijlocul ostașilor plutonului. Se așează printre ei și își lipi obrazul de pământul cu iarbă proaspăt încolțită.

Agitatorul plutonului, Cioboată, despături un exemplar din „Glasul Armatei” și începu să citească articolul de fond, despre barbariile săvârșite de americani în Coreea. „Aviația americană bombardează sate și orașe pașnice care nu au nici o importanță din punct de vedere militar... Eiucid populația civilă...”

Privirile locotenentului se perindau pe rând dela unul la altul dintre ostași. Numai câțiva nu erau atenți și păreau să fie cu gândurile îndreptate aiurea. Ceilalți ascultau îngândurați, cu o expresie de înverșunare pe chipuri. Ionică trăsesese arma mai aproape de trup și încheștase pumnii. Farkaș își mușca buzele și ochii i se aprinseseră. Chirca ridicase sprâncenele într'un fel de mirare înfricoșată.

„Invadatorii americani și lisânmaniștii ucid patrioții coreeni. Eliberând teritoriile ocupate, trupele nord-coreene și voluntarii chinezi descoperă pretutindeni gropi comune în care au fost aruncate trupurile mutilate ale celor uciși...”

Haneș stătea așezat la marginea arăturii, proptit într'o brazdă răscolită de plug. Fărămița în pumn pământul moale și asculta cele citite de Cioboată parcă cu răsuflarea tăiată.

„Invadatorii pârjolesc pământul Coreei... Ei ard semănăturile de orez, bombele lor sfărtecă și pustiesc ogoarele...”

Pe neașteptate, Haneș se ridică și întinse mâna, arătând în depărtare, spre întinderea nesfârșită a câmpiei scăldată în soare.

— Dece, tovarășe locotenent ?! — strigă el.

Intreg plutonul tresări. Haneș tăcea întotdeauna... El, omul cel mai înșingurat din companie... Cioboată încetase să citească și dăduse ziarul la o parte. Locotenentul Tălmăciu se apropie de Haneș.

— Dece pârjolesc ei pământul, tovarășe locotenent ? Pământul e muma noastră cea bună... Ne dă viață și putere... Eu îl cunosc bine, că mă trag din el...

Haneș tăcu, ridicând o privire încețoșată spre locotenentul Tălmăciu. Acesta îi puse mâna pe umăr.

— Tu iubești pământul, Haneș — rosti el încet și rar. — Fiecare om îl iubește... Dar ei nu sunt oameni ! Ei râvnesc prăpădul omenirii...

Se așezară iar pe iarbă și locotenentul apucă un pumn de țărână pe care apoi i-l întinse lui Haneș. Plutonul se uita la ei în tăcere.

— Pe noi ne cunoaște pământul, pe noi, infanteriștii... Ne târâm deasupra lui și când plecăm fruntea, îi simțim răsuflarea uriașă, aburul său... Noi infanteriștii suntem copii pământului. Ce deosebire crezi că e între țărâna care muncеște pământul și soldatul care îl apără ? Amândoi îl iubesc deopotrivă, se trag din el, cum spui tu... Ca să seceri vara holda pe ogorul în care toamna ai așternut sămânța, trebuie să stai de veghe cu arma în mână a hotarele țării. Imperialiștii ar vrea să pârjolească și pământul patriei noastre...

Câmpia nesfârșită aburea în lumina dimineții și pământul negru, răscolit de plug, parcă se mișca, parcă era viu.

3

Soarele se ridicase aproape de creștetul cerului, inundând în lumină aurie câmpul de instrucție. Acum se vedeau deslușit întăriturile „inamicului”, așezat pe un lanț de tranșee, aproape de liziera suburbanei D... Agenții de transmisiune începură să circule mai grăbiți pe suprafața verzue a câmpiei, strecurându-se prin adânciturile de teren, îndreptându-se sau venind dela postul de comandă.

Compania primi ordin să treacă pe poziție. Caporalul Surdu își adună ostașii în jurul său. Impărți misiunile de luptă și dădu reperele.

— Grupa noastră atacă pe direcția primului stâlp de telegraf dela stânga stâlpului în formă de A. Lângă acest stâlp se zărește o casă cu trei ferestre și un coș care fumegă...

— Văzut.

Din clipă în clipă putea să se ridice în văzduh steaua verde a rachetei, semnalul atacului. Desfășurându-se pe poziție, ostașii începură în grabă să-și sape masca individuală. Stăteau lipiți de pământ și scormoneau cu lopata sub piept, aruncând bulgării negri, clisoși, în față. Gâfâiau și asudau. Nu e ușor să-ți sapi adăpostul sub tine, fără să te poți ridica măcar în genunchi. Îți vine să crezi, pe măsură ce adăpostul se adâncește, că te înghite pământul și că tu obosești, nu săpându-ți adăpostul, ci împotrivindu-te puterii care te trage înăuntrul lui...

— Mă, Ionică, — strigă Pătru către tovarășul de alături, — eu zic că n'ar trebui să-mi mai scot sufletul. Dacă ne contraatacă „inamicul” tot nu se mai întoarce unul din noi pe poziția asta... Sau mor eu și atunci nu mai îmi trebuie adăpostul, sau mori tu și atunci mă adăpostesc în groapa ta...

— Taci din gură, cobeia naibii, leneșule, — răsă Ionică și bătu cu lopata grămada de pământ din față, — ia nu mai vorbi prostii! Nu moare omul cu una, cu două... Gândește-te că noi nu luptăm de floarea cucului!

Racheta verde săgetă văzduhul și compania care după ordinul de încetare a lucrului așteptase încordată, cu mâna încheștată pe armă, svâcnii din adăposturi și o porni în iureș, prin barajul de artilerie, marcat de focul câtorva șomoioage de paie.

Dincolo de baraj, trecură în pas de front. Ostașii, răsuflând adânc, călcau cu toată talpa cizmei. Mergeau pe direcția reperelor indicate, străpungând cu ochii distanța și așteptând cu sufletul la gură cel dintâi lătrat al mitralierelor „inamice” ca să se arunce la pământ.

Înaintând spre „inamicul” care aștepta, soldatul Ionică nu vedea în fața ochilor decât linia dreaptă care ducea spre tranșeea dușmană, dar care putea să fie și traectoria glonțului ce-l pândea... Nu se uita nici în dreapta, nici în stânga.

Se avânta cu toată ființa, cu toate simțurile, drept înainte. Se simțea ca pe front. Ocolul pământului e mai scurt decât cele câteva sute de metri până la vrăjmaș, prin ploaia de gloanțe...

Grupa treia a plutonului întâi ataca... Reperele date... Primul stâlp de telegraf, dela stânga stâlpului în formă de A... Casa cu trei ferestre, coșul care fumegă... Drept înainte!

După câteva sute de pași, din flancul drept al poziției „inamicului”, țăcâni o rafală de mitralieră. Compania se făcu una cu pământul.

Ionică simți în coșul pieptului izbitura cu pietroiul deasupra căruia se aruncase. O durere ascuțită îl ameți pentru o clipă, dar el încheștă mâna pe armă și își mușcă buzele. „N'are nimic. M'am aruncat bine, asta-i tot... M'am ferit de gloanțe...” Se târi repede câțiva pași la stânga și așteptă. „Măcar de m'aș arunca tot așa până la barajul de grenade... Degeaba se căznește „el”, degeaba trage dacă eu mă adăpostesc ca fulgerul”. În răstimpul cât stătu adăpostit, cu obrazul lipit de suprafața umedă a ierbii, își aminti de ciuda care-l apucase atunci când luase parte la un exercițiu de apărare. Primise ordinul să tragă, cel dintâi, în comandantul grupii „inamice” care ataca. Dar de câte ori socotea c'a ochit și voia

să apese pe trăgaci, ținta vie îi pierea din dreptul cătării, de parcă ar fi înghițit-o pământul. El ținea pușca nemișcată, stătea cu ochii ațintiți și degetul pregătit, dar „inamicul“ se ivea din altă parte, mai din dreapta sau mai din stânga locului de unde pierise... Adăpostit, câțiva pași târîș, în dreapta ori în stânga, salt înainte iarăș adăpostit... Nu e lesne nici să stai în apărare și să-l seceri pe cel care atacă. Infanteristul nu-i pradă ușoară, dacă se pricepe să lupte... Acum, ciuda lui de atunci se schimbă într-o bucurie. „Pe front, dacă știi să lupți, te cruți, sau cum ar spune Cioboată, nu-ți irosești viața, ci te slujești de ea pentru apărarea patriei...“

— Salt înainte !

Ionică se desprinsese ca un arc dela pământ. „Unu, doi, trei, patru, cinci...“ numără el în gând, cu tâmplele aprinse, pașii de salt și din nou se aruncă la pământ, cum ar fi sărit într-o apă adâncă și moale. Alți pași târîș spre dreapta, încă un răstimp de așteptare. Alt salt, cu privirile ațintite înainte... Când se adăpostii din nou, se lovi cu cotul de trupul altuia.

Tresări și întoarse iute capul. Era Cioboată din grupa patra ! Dincolo de Cioboată, la câțiva pași, Pătru, și alături de Pătru, Farkaș, tot din grupa patra !

— Ce cauți aici ?

— Tu ce cauți aici ?! — se răsti Cioboată.

Întoarseră ochii spre dreapta. Abia la o depărtare de vreo șaptezeci de metri se zăreau ceilalți ostași, desfășurați în trăgători... Șaptezeci de metri de front descoperit !

4

Postul de comandă al trupelor era așezat pe o ridicătură de pământ. Căpitanul Smărăndescu, comandantul companiei a treia, nu desliplea binoclul dela ochi, scrutând câmpia. Vântul îi flutura pulpanele mantalei și parcă îl înghiontea într-una din spate. Prin binoclu căpitanul vedea de-aproape trupurile încordate ale ostașilor săi, lipiți de pământ, săpând amplasamentele în țărâna cleioasă. Din când în când oțelul lopeților sclipea iute în bătaia soarelui, ca niște oglinzi. Căpitanul dădu din cap mulțumit. Ațintise binoclul asupra unui ostaș care își camufla adăpostul cu brazde de iarbă.

— Transmite ordinul de încetare a lucrului — se adresă el unui agent de legătură.

Ostașul se îndepărta. Căpitanul duse iar binoclul la ochi și se cufundă într-o cercetare stăruitoare și minuțioasă a terenului de instrucție. Plimba lentilele dealungul frontului, dela o grupă la alta și pe la fiecare armă în parte. Apoi le ridica, îndreptându-le încet, aproape imperceptibil, până la linia de tranșee a „inamicului“. Studia fiecare cută de teren, fiecare accidentație a șesului, urmărind calea cea mai bună pentru înaintare, adăposturile cele mai potrivite la salturi. Și ochii i se întorceau iar asupra liniei frontului, cercetând cu nădejde și încredere siluetele ostașilor companiei sale. Ii vedea de pe acum, executând tema de atac... Căpitanul Smărăndescu fusese întotdeauna ofițer cu trup și suflet. Nu se simțea nicăeri mai la largul său decât la un post de comandă, pe un câmp de luptă închipuit sau adevărat, conducând destinele oamenilor de sub comanda sa și înfruntând cu ei aceiași soartă. În război, locul său fusese mereu în linia întâia ; nu căutase niciodată să se aciuiască la statele majore din spate. Stătea pe poziție alături de ostași, în noroiul adânc al stepei, sub ploaie și lapoviță, sau mărșăluia cu ei în coloană, prin uriașe trombe de praf. Orfan din celălalt război, copil de trupă o vreme, cunoscând de timpuriu sărăcia și umilința, se simțea mai legat sufletește de viața ostașilor decât de a ofițerilor, petrecută în chesuri și joc de cărți, ziua și noaptea. Visa cu ochii deschiși, ascultându-i pe soldați doinind din fluer, povestind sau suduind seara la focuri și în bordee. În războiul împotriva Uniunii Sovietice participase la început cu un fel de nepăsare față de locurile pe unde străbătea și față de oamenii acestor locuri, cu satisfacția inconștientă că

poate aplica, el, unul din fruntașii promoției, schemele tactice învățate la școala de ofițeri. Curând văzu mormane de oameni împușcați fără vină, femei și copii, bătrâni... orașe înfloritoare și regiuni întregi pârjolite cu o barbarie zadarnică... La Cotul Donului, locotenentul Smărăndescu stătu, cot la cot cu cei treizeci de oameni ai plutonului său, trei zile și trei nopți sub bătaia artileriei, avioanelor, mitralierelor, brandurilor. Când coșmarul încetă și dinspre liniile sovietice se făcu un răstimp de tăcere, el se sculă singur din fundul pânzei de obuz unde se înclăștase de pietre și de țărână. Iși șterse de sgură și de sânge obrazul și vru să comande încolonarea pentru retragere. Dar glasul i se frânse: dealungul viroagei, cu frunțile apăsate în băltoacele de sânge, cu dinții mușcând din țărână, încremeniți și muți, zăceau ostașii plutonului său... Câteva capete erau desprinse de trupuri, oțelul căștilor era sfărâmat de obuze. Un caporal parcă râdea, sfâșietor de ciudat, strângând în pumn un bulgăre de zăpadă însângerată.

Ziua și noaptea, pe drumul de foc și sânge al întoarcerii spre țară, locotenentul Smărăndescu nu văzu în fața ochilor decât hoiturile ciopârțite ale celor treizeci de oameni din plutonul său. Catiușele bubuiau în răsărit, lovind ca niște bice în fugari. Din văzduh se repezeau avioane cu stele roșii pe fuselaj, mitraliind. Fugarii, coloane de hitleriști învălmășite cu coloane de ostași români, se risipeau prin stepă, culcându-se în șanțuri, ascunzându-și fața în palmă... Incepuse osânda.

Rănit de un glonte de mitralieră în timpul retragerii, locotenentul Smărăndescu nu mai fusese trimis pe front în răsărit. În spital, în nopțile de sbucium, nu putea alunga vedeniile și rușinea chinuitoare de a fi luat parte la acel război neglegiuit. Înțelese mai târziu că el n'a fost decât o unealtă oarbă în mâna trădătorilor țării, a vânzătorilor ei, care au făcut să curgă în valuri sângele românesc pe pașnice pământuri străine, pentru ca ei să jefuiască, să se îmbuibe cu bogățiile prădate. O ură grea crescuse în locotenentul Smărăndescu împotriva adevăraților ucigași ai soldaților din plutonul său, împotriva trădătorilor României. Dar ura aceasta era întunecată; el nu vedea putința să și-o descarce. Inchidea în el o durere care nu găsea leac.

Luptase mai apoi în apus, în Ardeal și în Tatra. Încă mai avea crize nervoase. Nu era capabil să lupte el însuși și nici nu îndrăznea să ordone ostașilor din plutonul pe care îl comanda acum, să înfrunte moartea, așa cum au fost împinși spre moarte ceilalți, la Don. Pe aceia îi mai vedea parcă în înclăștarea lor de pe urmă cu pământul.

Dar soldații pe care îi avea acum sub comandă îl căutau din ochi, încruntați. Îl vedeau șoyăitor și slab, în vreme ce ei strângeau din dinți cu ură neomească repezindu-se la atac și implântau cu sete baioneta în măruntaiele dușmanului. Moarte celor care-i mânaseră pe ei la moarte, în răsărit, celor care pârjoliseră și făcuseră să fie pârjolite satele și orașele — dărmaseră vetrele, ucisese pruncii în bombardamente! În popasuri, oamenii despătureau gazete și se sfătuiau în șoaptă. Trecea din mână în mână un ziar cu semnul secerii și ciocanului, unde se vorbea de războiul împotriva fascismului, de pământ pentru țărani și de lupta împotriva exploatării... Locotenentul Smărăndescu îi asculta tăcut și, târziu, se întorcea în adăpostul său, să-și rumege în singurătate gândurile trezite.

Intr'un atac de noapte lângă Oradea-Mare, locotenentul Smărăndescu înțelese că acum ia parte la un alt război. Bătălia se dădea aproape de marginea orașului. Inamicul, după o încercare neizbutită de contra ofensivă, încerca să întârzie pătrunderea armatelor sovietice și românești în Oradea-Mare, contraatacând sporadic cu infanterie și blindate. Plutonul locotenentului Smărăndescu lupta în vecinătatea sectorului ocupat de divizia „Tudor Vladimirescu“. Îi văzuse pe panduri înfruntând tancurile nemțești... asaltând pozițiile dușmanului... Îi văzuse pe ostași sovietici pornind în iureș la atac... Atunci îi văzuse locotenentul Smărăndescu și pe ostașii săi luptând cu o înverșunare pe care nu le-o bănuise.

Un servant de mitralieră, rănit de schije de o grenadă, refuzase să părăsească poziția. Înclăștase o mână pe mitralieră și trăgea; cealaltă mână o apăsa

pe piept, să oprească gâlgăirea sângelui. „Nu-i nici un bai, domnule locotenent, zău! — repeta rănitul — o sgârietură...”

În zori, când bătălia luase sfârșit, locotenentul Smărăndescu umăr la umăr cu ostașii plutonului său, străbătuse câmpia până la marginea orașului, călcând peste morți și arme aruncate, peste căști rostogolite și gropi de obuze. În dimineața fumurie, tancurile nemțești ardeau cu flacără mare, ca niște torțe uriașe. În zare se vedeau incendiile din oraș, însângărând cerul. Departate se mai auzeau țăcănituri de mitraliere și automate.

La cea dintâi casă întâlnită, o femeie stătea în prag, ținând în brațe un copil. Amândoi făceau semne din mână către soldați, strigând ceva în ungurește. Femeea plângea, strângând la piept trupul copilului. Pe străzi ieșiseră oamenii, întinzând câni cu apă soldaților. Cărduri de copii se sbenguiau -chiuind veseli. Ostașii îi ridicau în brațe și se hârjoneau cu ei. La fereastra unei case apărură un steag românesc. Locotenentul Smărăndescu bău o cană cu apă până la fund, cu înghițituri mari și lacome. Apa rece și parcă vie îl limpezi. Inchizând ochii, i se păru că bea din nou apa izvorului de munte, din care băuse cândva, într-o excursie pe care o făcuse la Ciucașu, într-o toamnă din anii de pace... Simți atunci că pe unde trece el și soldații săi, se înstăpânește pacea. Dincolo, în răsărit, drumul pe care-l străbătuse era drumul războiului și al morții.

În noaptea aceea a bătăliei se treziseră în locotenentul Smărăndescu vechile însușiri de comandant. Era încă tânăr, dar la tâmpile i se iviseră şuvițe albe; în priviri stăruiau umbrele spaimelor din retragerea din Rusia și din nopțile sbuciumate ale spitalului. Dar în bătălie toate acestea piereau și el își conducea plutonul ager și cu pricepere. Nu mai era ofițerul cu vederi strâmte, care considera războiul drept o încleștare de arme și concepții strategice, fără alt scop decât în el însuși. Înțelegea acum că războiul îl poartă oamenii și popoarele, că în joc e viața și viitorul lor. Pasiunea sa pentru stricta geometrie a strategiei și tacticei căpătase viață și se limpezise de când începuse să simtă îndărătul planurilor, oamenii și voința lor. Dar crescut în școlile militare care căutau să sape o prăpastie între viitorii ofițeri și trupă, nu putea să se apropie de ostașii de sub comanda sa altfel decât de departe. Ținea la ei, dar se ferea s'o arate — rămânea însingurat...

...Căpitanul Smărăndescu apăsă pe trăgaciul pistolului și o rachetă roșie se ridică în văzduh. După câteva clipe șomoioagele de paie din fața bazei de pornire la atac se aprinseră, indicând limitele barajului de artilerie. Pe terenul de instrucție se înstăpânise o liniște desăvârșită. Ostașii stăteau pitiți în amplasamente, cu mâna pe arme, cu unul din genunchi ridicat ușor, gata să svâcnească la semnalul de atac. Căpitanul Smărăndescu își cercetă ceasornicul. O emoție vie îl răscolea. Prin liniștea câmpului de instrucție el auzea, dincolo de ani și de sute de kilometri, bubuiturile de iad ale pregătirii de artilerie pe front. În tranșee, așteptând ordinul de atac, câte unii își făceau cruce cu limba pe cerul gurii, alții revedeau ca într'un film viața din anii de pace, sau erau goliți de orice fel de gânduri și simțăminte. Încă un minut, două, și poate că totul se va termina... Căpitanul Smărăndescu se uită cu ochii tulburi la așteptarea încordată a companiei sale. „Vor trece și ei prin asemenea clipe...? Ei nu aud salvele artileriei, cum le aud eu. Câți dintre ei vor cădea? Dar vor învinge...”

A doua rachetă, verde, săgetă văzduhul. Compania treia svâcni din amplasamente și străbătu în fugă barajul de artilerie. Căpitanul Smărăndescu își mușcă buzele fără voce. Acesta e unul din momentele cele mai grele ale atacului. Compania dădu în pas de front și căpitanul răsuflă ușurat, ca și cum ar fi scăpat cu toții teferi dintr-o primejdie adevărată. Acum urmarea atacul cu acel calm al comandantului care știa că cea mai mică întârziere în luarea unei hotărâri, poate să fie fatală în bătălie. Ostașii desfășurați în trăgători, păseau repede și cu siguranță, fără să se plece din spate. Inima căpitanului ciocănea mai iute ca de obicei, totuși, emoția nu i se deslușea în privirile sticloase și severe ca întotdeauna: din clipă în clipă puteau izbucni rafalele de mitralieră și după aceea, în salturi, reușita

atacului atârna de priceperea și agerimea ostașilor, de felul cum erau sau nu instruiți pentru luptă. De aceasta răspundea el față de viața ostașilor, față de superiori și față de sine însuși...

O mitralieră tăcăni. Compania se aruncă la pământ și făcu târâș câțiva pași, apoi svăcni în primul salt. Căpitanul, urmărind cu binoclul flancul drept dădu mulțumit din cap. Intoarse privirile spre flancul stâng. La al treilea salt observă apropierea mare dintre ostași plutonului întâi, care veneau unii într'alții. Se produsese învălmășeala...

O mânie surdă îl stăpâni pe căpitan tot timpul cât dură analiza aplicației. Plutoanele celor două companii care luaseră parte la exercițiu erau încolonate în careu. Un pâlce de nori acoperise discul soarelui și un vânt tăios se stărnise. Ochii căpitanului Smărăndescu fulgerară dedesubtul sprâncenelor împreunate, tot timpul cât vorbi comandantul batalionului, care arătă că atacul a fost respins deoarece la flancul stâng plutonul întâi rămăsese mult în urmă. La flancul drept și în centru atacul avea șanse să reușească — linia fusese ocupată — dar fiindcă se produsese golul din flancul stâng și trecuse timp până la acoperirea frontului, compania în apărare avusese răgaz să contraatace din flancul stâng și respinsese atacul.

Căpitanul Smărăndescu veni în dreptul plutonului întâi.

— Ce repere ai dat grupei, caporal Surdu? întrebă el.

Caporalul Surdu ieși din front clătînându-se.

— Al doilea stâlp telegraf din stânga stâlpului în formă de A... — răspunse el șovăind.

— Ce repere v'a dat comandantul vostru? — se adresă căpitanul către ostașii grupei. — Spune tu!

Ionică ieși și el din front.

— Primul stâlp de telegraf, tovarășe căpitan. Direcția pe care trebuia să atace grupa cealaltă.

Comandantul companiei rămase tăcut câteva clipe. Glasul îi sună îndurerat când spuse:

— Pe câmpul de luptă ați fi zădărnicit întreg atacul. Voi nu știți ce e asta... Și dumneata de ce ai mințit, caporal Surdu?

Surdu pâlise.

— Am înțeles greșit, tovarășe căpitan...

— Ai înțeles greșit. Înțelege greșit un ordin?! Asta se numește neexecutare de ordin și se pedepsește cu asprime!

Vântul bătea în obrajii comandantului companiei a treia. Căpitanul Smărăndescu simțea un fel de neputință și o oboseală. Ar fi vrut să reușească exercițiul de atac, să fie executat ca un ceasornic; atunci ar fi rețrăit o bucurie ca acelea din luptele din Cehoslovacia... Dar ieșise tocmai dinpotrivă. „Degeaba mă sbat eu... — își spuse căpitanul, întunecat. — Ei își închipuie că e o joacă de copii, nu instrucție de front! A înțeles greșit... dacă se poate concepe așa ceva! Sunt nese-rioși... Ostașul trebuie să fie un om în toată firea. Ofițerul lor politic mai bine s'ar preocupa de asta. Dar și el e flăcăiandru, de-o seamă cu ei...”

CAPITOLUL V

1

În cancelaria companiei focul ardea în sobă cu flacăra puternică clătînând o lumină roșietică pe dușumeaua ceruită. Caporalul Surdu, care stătea rezemat cu spatele de perete, în apropierea sobei, își simțea fața arzând și gura uscată. Își duse mâna la gât și smuci încheetura vestonului.

— E tare cald... — gemu el cu un glas răgușit și se trase mai la o parte. I se înroșiseră urechile și obrajii ca para.

O ploaie mărunță bătea în fereastră, prelingându-se cu clinchet ascuțit pe sticla geamului și din când în când vântul plezneala în zid grămezi de stropi, cu sgomot surd. Se însera. O lumină cenușie se îngroșa afară.

Căpitanul Smărăndescu se uita când la unul, când la altul din cei de față, cu ochii săi metalici, parcă absenți. Tăcea dela începutul discuției. Caporalul Boantă stătea pe un scaun lângă fereastră și trăgea pe o foaie de hârtie sumedenie de linii întortocheate, poate ca să-și adune gândurile.

— Teoria ta o cunoaștem cu toții, Surdule, — spuse locotenentul Tălmăciu după un răstimp de tăcere. Se plimba prin încăperea cu pași mici și iuți. Din când în când se oprea și își trecea mâna peste frunte, parcă l-ar fi cuprins dintr'odată o neliniște, un gând străin. — Dacă nu grupa treia din plutonul întâi e codașă în companie, atunci trebuie să fie alta, nu-i așa?! Dar spune cinstit, pe tine nu te doare că ai rămas în urma celorlalți, nu te simți singur, înstrăinat...? Pe noi ne doare... Superiorii tăi ți-au arătat încredere când te-au trimis la școală, și mai apoi când ți-au pus cele două trese pe epolet...

Surdu coborâse fruntea și sgăria podeaua cu vârful cizmei. Iși lăsase capul între umeri ca și cum ar fi vrut să-și astupe urechile.

— Gândește-te că fiecare dintre noi avem o răspundere — continuă locotenentul. Față de comandanți, față de subalterni, față de noi înșine. Trebuie să pregătim apărători hotărâți ai pământului patriei... Cei câțiva oameni ai grupei tale ar fi pradă ușoară pentru dușman, în război, fiindcă tu nu i-ai instruit. Tu ai să fii răspunzător pentru viața fiecăruia dintre ei și pentru fiecare palmă de pământ părăsită din pricina lor... Ce-ți pasă ție!

Căpitanul Smărăndescu se ridică și spuse rece:

— La început ți-ai instruit ostașii așa cum trebuie. Apoi, dintr'odată, dumneata te-ai schimbat, nu ți-ai mai îndeplinit îndatoririle. În repetate rânduri grupa dumitale s'a prezentat... nici nu găsesc cuvântul nimerit... La tragere recruții instruiți de dumneata au fost cei mai slabi... De pregătirea lor la lecțiile politice nu te ocupi... Ai o atitudine netovărășească față de ostași, te răstești la ei fără pricină... Iar azi dimineață, la aplicație...

Surdu ridică o privire tulbure, incolțită.

— Inlocuiți-mă...! — strigă el — Nu sunt bun să comand. Nu pot.

Comandantul companiei îl măsură cu răceală, din creștet până în tălpi. Spuse indiferent:

— Asta vom și face...

Surdu se frânse din mijloc. Dar locotenentul Tălmăciu se apropie de el și îi puse frățește mâna pe umăr.

— Tovarășul căpitan a spus bine: *tu te-ai schimbat dintr'odată!* Ce s'a întâmplat atunci? Ce se întâmplă acum cu tine? — Locotenentul îi privi cu înțeles pe Boantă, care ridicase ochii de pe foaia de hârtie. — Vorbește deschis, Surdule. Poate că ai ceva pe inimă, care te roade... Poate că te frământă ceva...

— Nu cred, — răspunde Surdu, întorcând privirea.

— Totuși...

— Nu, tovarășe locotenent.

Locuitorul politic nu mai stăruia. Se vedea că era descumpănit. Iși stăpâni cu greu un gest de descurajare și se întoarse cu fața spre fereastră, ținând mâinile la spate și bătând ușor dintr'un picior. În curte izbucni strident goarna, dând semnalul adunării sergenților de zi.

— Eu trebuie să plec, tovarășe căpitan — spuse tăragănat caporalul Surdu, potrivit-și pe mânecă banderola de sergent de zi.

Nu-i răspunse nimeni. Surdu salută și, după ce închise ușa în urma sa, se simți parcă o înviorare în încăperea cancelariei.

— Cred că nu mai are rost să discutăm, tovarăși, — spuse căpitanul — pierdem vremea de pomană. Il înlocuim pe Surdu și cu asta considerăm problema rezolvată.

— Nu știu dacă e just, tovarășe căpitan — se împotrivi locotenentul Tălmăciu. — Bineînțeles, nu e greu să-l înlocuim pe Surdu, am fi putut-o face mai de mult... Dar asta ar fi o lovitură prea mare pentru el și cine știe dacă s'ar mai îndrepta vreodată. Nu putem renunța la un om... Și să nu uităm că el a dat dovadă de calitate, chiar ca instructor de grupă. Eu cred că e influențat în rău de cineva... trebuie să aflăm ce se întâmplă cu el — și să-l ajutăm. Nu-l putem lăsa...

— Atunci ce vrei dumneata? — îl întrerupse căpitanul, enervat. Se stăpâni cu eforturi și continuă cu un calm făcut: — Nu mă interesează Surdu, sau oricare altul ca el. Nu pot admite ca din cauza lui să rămână o grupă neinstruită... care să mă compromită, pe mine, pe noi toți...

— Grupa nu va rămâne neinstruită...

— Nu va rămâne neinstruită! Vrei să spui că dacă-l vom „ajuta” pe Surdu, el va deveni un instructor model? Ia seama, locotenent Tălmăciu: nu oricine merită încredere... Știu, există o maximă politică, după care omul... Dar dumneata treci peste limitele ei. Ai prea multă încredere în oameni...

Locotenentul Tălmăciu răspunse repede, acoperind ultimele cuvinte ale căpitanului:

— Dumneavoastră nu aveți încredere în oameni...?

Se înfruntară în tăcere câteva clipe, apoi căpitanul Smărăndescu se dădu mai la o parte și întoarse privirea.

— La urma urmei dumneata cum ai proceda? — întrebă el.

— Tovarășul Boantă are de făcut o propunere. Am chibzuit-o împreună.

— Bine, să auzim. — Și căpitanul se așeză pregătindu-se să asculte, bătând nervos cu degetele în lemnul biroului.

— Permiteți, tovarășe căpitan — începu Boantă, mototolind foaia de hârtie și dând-o deoparte. — Avem de rezolvat două probleme: una a grupei a treia și alta a comandantului ei, caporalul Surdu. Eu propun o soluție, rămâne să vedeți și dumneavoastră dacă e justă, o soluție care nădăjduesc să ajute la îndreptarea situației din grupa treia și, în același timp, poate și a lui Surdu.

Căpitanul se aplecă din mijloc deasupra biroului, ca să asculte mai de aproape.

— Ar fi bine să schimbați structura grupelor, — continuă caporalul Boantă însuflețindu-se — în așa fel încât, pe lângă soldații mai slabi dintr-o grupă să fie și alții bine pregătiți. Exemplul celor buni să-i tragă înainte pe cei rămași în urmă. Înțelegeți? Să amestecăm cele două grupe. În grupa treia nu sunt numai oameni leneși și nepregătiți. Sunt și elemente bune. De pildă Ionică, aici de față, sau chiar Chirca... Să-i lăsăm pe aceștia în grupa din care au făcut parte și până acum, să-i întărim cu cei mai buni din grupa mea, cu Cioboată, cu Farkaș. Pe cei slabi din grupa lui Surdu să-i iau la mine, pe Pătru și pe celălalt, pe Haneș...

Căpitanul se sculă dela birou și începu să se plimbe prin încăpere.

— Să încercăm, — încuviință el după un timp de gândire, — e destul de ingenios... Eu nu mă împotrivesc. Intr'adevăr, poate că lui Surdu i-ar fi de folos contactul cu cei mai buni ostași din grupa dumată. Cu toate că mă îndoiesc de eficacitatea unor măsuri de felul ăsta. Să știți însă, dacă în scurtă vreme nici asta nu ajută la nimic, lui Surdu îi iau comanda grupei!

Căpitanul Smărăndescu se apucă să facă pe hârtie modificările hotărâte.

Urmărind creionul căpitanului, Boantă zâmbea îngândurat. La fiecare ștersătură de nume din dreptul grupei sale, ridica sprâncenele într-o tresărire. Băieții pe care i-a instruit el, vreme de numai câteva luni, își iau acum sborul, să instruiască pe alții... E o cinste pentru el. Dar îl și durea, ca o despărțire, de parcă Cioboată și Farkaș și ceilalți n'ar rămâne în același pluton, nu i-ar vedea ziinic pe același câmp de instrucție, în același dormitor și în aceeași sală de mese... Locotenentul Tălmăciu veni lângă el și îl prinse de braț.

— Tu ești secretarul organizației U.T.M., Niculae... Știi mai bine ca oricine că zilele acestea vom începe întrecerile pentru câștigarea Drapelului Roșu.

Boantă îl privi întrebător.

— Știu, tovarășe locotenent.

— Grupa ta ar fi câștigat întrecerea pe companie, dacă nu chiar pe unitate... Acum, o iei dela început...

Căpitanul Smărăndescu se opri din scris și îi privi atent.

— Ar fi câștigat, tovarășe locotenent...

Locțiitorul politic îi strânse mâna în tăcere.

— Drapelul Roșu nu-l câștigă o grupă, tovarășe locotenent. Și chiar de-ar fi așa... Il câștigă întreaga unitate, dacă îl câștigă. Nu zic că n'aș fi vrut... Și băieții mei, în primul rând, ar fi meritat. Dar nu se știe — răsă Boantă — poate c'or să merite și ceilalți, cei noi...

2

După terminarea acelei consfătuiri, locotenentul Tălmăciu trimise după Ionică. Când acesta veni, îi făcu semn să se apropie. Se întoarse spre căpitanul Smărăndescu :

— Tovarășe locotenent — spuse căpitanul — crezi că e bine să dăm așa re-să studieze regulamentul de luptă. Soldatul Ionică vrea și el să studieze regulamentul. Vă rog eu în numele lui, fiindcă merită...

Ionică tresări. Era un vechi vis al său. Il pizmuisă într'ascuns pe Cioboată pentru că avea norocul să citească regulamentul de luptă, să învețe din el. Iși dădu seama că, așa cum îi promisesese, caporalul Boantă îi vorbise locțiitorului politic despre el. „Ne vom sfătui cu locotenentul Tălmăciu. El ne înțelege...” Inchise o clipă pleoapele și o bucurie caldă se cuibări înăuntrul lui. „Chiar în seara asta voi citi, mai mult decât altădată, până după miezul nopții... Chiar în seara asta...”

Dar căpitanul părea să stea în cumpănă. Intr'adevăr, el îl măsura neîncrezător pe Ionică. Știa că acesta se evidențiasse la instrucție în câteva rânduri, îl vedea mai răsărit printre ostașii companiei, dar nu era convins că merită să i se dea în mână regulamentul de luptă. „Ce o să priceapă el din textul ăsta, fără doar și poate greoi, încălciți pentru mintea lui? Și Tălmăciu, prea îi îndeamnă pe băieții ăștia simpli la treburi care nu-s de ei...”

— Tovarășe locotenent — spuse căpitanul — crezi că e bine să dăm așa regulamentul în mâna ostașilor? Oricum...

— Cred că e bine... răspunse Tălmăciu hotărît. — Celor mai buni dintre ei, desigur.

— Dacă susții dumneata... — și căpitanul ridică din umeri. Descuie un sertar al biroului și îi întinse apoi lui Ionică regulamentul.

Privirea comandantului companiei se întâlni cu aceea a ostașului. Căpitanul Smărăndescu tresări, surprins. Citise în ochii lui Ionică o înflăcărare neobișnuită, o bucurie adâncă atunci când acesta luă în mână cărțulia, ținând-o ca pe un lucru de mare preț. „Știe Tălmăciu ceva...” — își spuse căpitanul și făcu un pas mai aproape. Locotenentul Tălmăciu zări o clipă în privirea căpitanului o tulburare. Se așteptă să-l audă rostind câteva cuvinte de îmbărbătare, prietenești. Dar căpitanul nu spuse decât atât, cu acelaș glas al său, rece și tăios de totdeauna :

— Vezi să nu pierzi regulamentul.

Locotenentul Tălmăciu îl însoți pe Ionică până la ușă. Ii strânse mâna cu putere. „Să trăiți, tovarășe locotenent... vă mulțumesc...”, șopti Ionică. „Noroc bun!” — răspunse locotenentul, cu vechiul salut minieresc venit pe neașteptate pe buze.

În pragul ușii, cu capul plecat, cu bucla de păr răzvrătită căzută peste frunte, locțiitorul politic al companiei a treia stătu câteva clipe nemișcat, respirând adânc aerul rece al serii. Il văzu pe Ionică străbătând curtea în pas alergător, strângând cărțulia sub veston la piept... și nu-l recunoscă. Locotenentul își șterse cu măneca stropii de ploaie de pe obraz și închise ușa, încet. Făcu câțiva pași cu capul plecat.

Căpitanul Smărăndescu, în vremea aceasta, recapitula în minte întâmplările după-amiezii. Străbăteau în sufletul său împreunate, o bucurie potolită și o tristețe. Il bucurau Boantă, Cioboată, Ionică, ostașii săi... Și îl durea că nu e în stare să se apropie de nici unul din ei dela inimă la inimă, și că nimănui nu e în stare să se destăinuiască... O seamă întreagă de deprinderi îl mai despărțeau de ostașii și de camarazii săi, alții decât cei din vechea armată în care se formase el. Anevoie izbutea acum să înlăture pe rând urmele afurisitei discipline prusace, a celui militarism neghiob și neomenesc, în care fusese închinat din primele zile ale liceului militar... Căpitanul Smărăndescu îl măsură pe lociitorul său politic cât timp acesta stătu în pragul ușii, întors cu spatele — și își spuse: „El e întotdeauna vesel și activ... Băiețandru. Trece prin viață fluerând, ce știe el de greutate și suferință...”

Dar când locotenentul Tălmăciu se întoarse și veni spre el, căpitanul Smărăndescu deschise ochii mari. Lociitorul său politic nu mai era același, nu mai era flăcăul vesel și vioi de totdeauna. I se întipărise pe față o durere adâncă și mută, parcă o furtună ar fi trecut într'un apus de toamnă, deasupra unei păduri, și copacii pădurii ar fi rămas desfrunziți.

Se priviră în tăcere câteva clipe.

— Tovarășe căpitan, — șopti într'un târziu locotenentul — mâine vă rog să mă scoateți la raportul tovarășului colonel.

— Dece?

Tălmăciu își trecu mâna peste frunte și își netezi părul. Se stăpânise câteva ceasuri la rând în timpul după-amiezii, își ascunsese durerea, și acum, dintr'odată, ea îl copleșea, mai grea și mai apăsătoare decât dacă n'ar fi ținut-o în frâu dela început.

— Trebuie să plec acasă într'o permisie de două-trei zile. Fratele meu e bolnav grav... Am primit azi telegrama.

— Fratele dumitale... Băiețașul acela...?

Căpitanul Smărăndescu făcu un pas mai aproape.

— E bolnav de meningită... — șopti locotenentul Tălmăciu.

Ploaia care contenise o vreme începuse iar. Stropi mărunți, rari, băteau aproape fără sgomot în sticla întunecată a geamului. În liniștea cancelariei se auzea tic-tacul, parcă neliniștit, al ceasornicului locotenentului.

— Desigur, chiar mâine vei pleca.

Locotenentul Tălmăciu își îmbrăcă mantaua. Căpitanul vru să-i întindă mâna, dar n'o făcu, fără să știe de ce, și ezitarea aceasta îl înciudă. Locotenentul Tălmăciu străbătu cu pași înceți, cu mâinile în buzunare alea spre corpul ofițerilor, prin ploaie.

3

A doua zi, la ședința organizației de partid, se dădură îndrumări organizațiilor de U.T.M. ale subunităților, în vederea organizării întrecerilor pentru câștigarea Drapelului Roșu al organizației U.T.M. din Forțele Armate, fruntașă în pregătirea de luptă și politică.

După ședință, locotenentul Tălmăciu și caporalul Boantă plecară împreună. Era târziu, sunase stingerea. Pe alei răsunau vocile însuflețite ale ofițerilor și ostașilor care, în drum spre dormitoare, continuau discuțiile dela ședință. Era o noapte de primăvară, senină și friguroasă; luna se suia încet pe cer, luminând potolită aleile și corpurile de clădiri aliniate.

— Înainte de meetingul de poimăine, trebuie să convoci o ședință a organizației de U.T.M., Boantă — spuse locotenentul Tălmăciu. Ne așteaptă o muncă grea. Bătălia pentru Drapelul Roșu e o piatră de încercare pentru fiecare dintre noi...

Boantă încuviință din cap, preocupat.

— Mâine după-amiază vom ține ședința. Păcat' că dumneavoastră n'o să puteți fi de față.

— Poate că totuși voi fi de față la ședință, Boantă...

Boantă se opri din mers. Ridică ochii mirat și-l privi pe locotenent. Acesta era palid și lumina gălbue a lunii îi luneca peste frunte și obraji, mărimdu-le paloarea.

— Nu plecați în noaptea asta ?!

— Nu știu dacă am dreptul să plec... — șopti locotenentul, — Mai ales acum când va începe întrecerea... Vor fi zile de cotitură pentru băieți, vei vedea.

Continuă drumul, tăcând amândoi. Boantă simți străbătându-l o emoție frățască față de durerea tovarășului de alături, față de tăria cu care el o înfrunta. Iși dădu seama că până atunci nu-l cunoscuse îndeajuns pe locțiitorul politic al companiei.

— Trebuie să pleci... — spuse el. — Trebuie să pleci, tovarășe locotenent.

Tălmăciu nu-i răspunse. Grăbi pasul și în câteva clipe ajunseră în fața corpului ofițerilor. În dreptul intrării zăboviră amândoi, parcă nu i-ar fi lăsat inima să se despartă. Tălmăciu scoase tabachera și o întinse spre Boantă. Fumară în tăcere, fumul țigărilor se ridica gros în văzduh, prelungit de răsuflarea lor aburită. Priveau copacii înmugurați, luminați de lună, ascultau vuetul înăbușit al vântului și pașii rari ai sentinelei dela postul din apropiere.

— Nu ți-i somn, Niculae ? — întreabă locotenentul Tălmăciu uitându-se la ceas.

— Nu mi-i somn.

Urcară împreună scara până la etajul al doilea. Boantă înțelegea că lui Tălmăciu îi era urât să rămână prea de vreme singur. Lui i se lipeau pleoapele de oboseală, dar era nespun de bucuros să poată să-l însoțească. În odăița locotenentului era cald și liniște. Boantă cercetă în fugă încăperea ; nu mai fusese niciodată acolo. Pe pat, deasupra păturii aspre, cazone, era așezată o valiză mică, închisă. Totul, pregătit pentru plecare. Cărțile de pe masă strânse în teancuri, hârțiile puse în mapă, fiecare obiect la locul lui. Tălmăciu dădu valiza jos de pe pat.

— Măine vei începe instrucția cu noua ta grupă, — spuse el repede, ca să-și ascundă tulburarea. — Va fi greu, nu-i așa ?

Caporalul Boantă nu răspunse la întrebare.

— La ce oră aveți trenul, tovarășe locotenent ?

— La unu după miezul nopții, — tresări Tălmăciu. Măine înainte de amiază ași fi acasă...

Boantă se ridică de pe scaun.

— Trebuie să plecați neapărat, — spuse el hotărât. — E o datorie omenească. Îl mai puteți vedea măcar...

Iși dădu seama că-l rănise pe locotenent, că spusese o prostie și adăugă, bâlăbâindu-se :

— Voiam să spun că...

— Nu-i nimic, n'are importanță ce ai vrut să spui... — îl întrerupse Tălmăciu. Avea glasul împietrit, nefiresc de stăpânit. — Așa e, de boala asta 'scapi numai dacă ai noroc... Câteva cazuri la sută.

Se opri în dreptul lui Boantă și îi încleștă brațul cu mâna.

— Spui că trebuie să plec neapărat ? Da, — șopti el apoi — trebuie să-l văd...

Boantă îl privi cu emoție. Îl urmări cum se plimbă nervos prin cameră, cum nu găsește astâmpăr. O clipă, îi fu milă de sbuciumul prietenului său. Dar își dădu seama că acesta n'are nevoie de așa ceva, nici de vreun cuvânt de îmbărbătare, sincer sau căutat. Totuși, când Tălmăciu se apropie iar de el și-i văzu tremurarea chinuită din colțul buzelor, freamătul greu și neliniștit al privirilor, Boantă pricepu că în inima locotenentului sălășluiește mai multă omenie decât poate îndura un om. Ar fi vrut să poată împărți cu el, pe din două, tovarășește, greul aceluia ceas.

— Mă gândesc că e nevoie de mine aici... — se frământa Tălmăciu. — Și chiar

dacă mă duc... nu l-aș putea vindeca, nu sunt medic... Ce însemnătate are dacă în viața mea s'a petrecut o bucurie sau o nenorocire !

— Are, tovarășe locotenent... Bucuriile și amărăciunile fiecăruia dintre noi sunt și ale celorlalți. Dumneavoastră nu trăiți cu noi bucuriile pe care le avem, și tristețile ?

Locțiitorul politic al companiei a treia se opri în dreptul ferestrei și rămase înțepenit acolo, cu fața spre întunecimea de dincolo de sticla geamului.

Trecură clipe lungi de tăcere. Târziu, Tălmăciu murmură :

— Poate că în clipa asta doctorul îi face injecție. Oare or fi găsimd acolo, la vreme, streptomycină ? Măi Niculae, nu-i așa că are să se facă bine Mircea ? spune tu !

— Are să se facă bine...

Tălmăciu se așază pe pat, cu brațele încrucișate pe piept, parcă înfrigorat.

— Zău că sunt copil... — răspunse el încercând să zâmbească și neizbutind. Cine știe ce crezi tu despre mine... Măi Niculae, măi prietene, măi eu la Mircea țin ca la lumina ochilor. E fratele meu... are zece ani... Din familia noastră nu-l am decât pe el și pe mama... E orfan, eu i-am ținut loc de tată. În 45 și în 46, când am intrat să muncesc în mină — pe atunci o duceam tare greu, abia dacă găseam de mâncare, — munceam cu gândul la el : să aibă ce îmbrăca și ce mânca, să-i fie copilăria copilărie... Era abia de-o șchioapă pe vremea aceea. Și acum, când e copăcel...! Voiam să-l aduc aici în vacanța de primăvară. Am fi fost împreună. Mă destăinuie... Il iubesc, nici n'aș putea spune cum și cât ! Trebuie să-l cunoști ca să înțelegi. Imi spunea că vrea să se facă miner... eu mi-am schimbat meseria. Fotografia lui ai văzut-o ?... Nu-i nimic, ți-o mai arăt...

Cu ochii tulburi, locotenentul Tălmăciu privi mângâietor poza fratelui său.

— Ultima oară, când am fost acasă, m'a sărutat la plecare pe ochi, dragul de el ! Iar acum, poate că...

Tălmăciu își cercetă ceasornicul. Se ridică, își potrivește ținuta și trase valiza mai aproape de ușă.

— E timpul să plec, — spuse el, iarăși stăpân pe sine, în timp ce strânse mâna lui Boantă. — Noroc bun, Niculae ! Mă voi întoarce curând. Am încredere în voi, cred că veți face față zilele acestea...

— Să trăiți, tovarășe locotenent, — răspunse Boantă. Noroc bun și dumneavoastră!...

Din capul scării locotenentul porni singur înainte. I se auziră pe sală pași grăbiți, apoi aproape fugind, sărind câte două trepte deodată.

4

Gheorghe Surdu plecase dela consfătuirea din cancelaria companiei cuprins de o mânie neputincioasă. Se simțea umilit și batjocorit. După adunarea sergenților de zi, el rătăci prin curtea cazarmii, în ploaie, improșcând noroiul cu cisme, ca beat. O sete năprasnică după rachiul îl ardea în măruntaie. Ar fi vrut să fugă de orice față omenească, să se afunde în vreo crâjmă întunecoasă, să bea până la nesimțire. Apoi, prin noaptea ploioasă să se târâe pe lângă garduri până în cartierul dela marginea orașului, să deschidă poarta aceea cu lacătul stricat, să bată la geamul mohorât și scund... „Ea nu mă'ntreabă de nimic... numai de ea nu mi-e rușine și scârbă, oh, Doamne ! Rău am ajuns !” Surdu se roti multă vreme, ca turbat, prin curtea cazarmii ; ridica ochii spre cerul de plumb care parcă-i atingeau creștetul capului și-l apăsa.

În dormitor, la programul de seară pe care îl conducea, nu îndrăzni să se uite în ochii nici unuia din ostașii companiei. „Măine vor afla toți că nu mai sunt comandant de grupă... Vor râde de mine, mă vor huli. Gheorghe Surdu, caporalul fără căpătâi, dulăul ciobănesc fără turmă, câinele râios, cu burta suptă, care umblă pe uliță, rătăcește, scotocește prin gunoaie...! Vor râde de mine toate

„podoabele“, toți recruții!“ Caporalul Surdu nu se gândea că ar putea să rămână și mai departe instructor de grupă, ci se temea și de vreo altă pedeapsă...

După stingere, ca sergent de zi, el mai rămase câteva ceasuri de veghe. Știa că s'ar chinui degeaba în pat, că n'ar putea adormi. Afară, proptit de zid, fumă o jumătate de pachet de țigări, aproape una după alta. O liniște nefirească se lăsă peste sbuciumul său întunecat, o liniște în care nu încăpeau nici un fel de gânduri și simțăminte. Se epuizase și rămânea în el o cocleală amară, o sgură a mâniei, a urei și a temerii de până atunci. Târziu, cu pieptul încărcat de fumul înecăcios al țigărilor, Surdu intră în dormitor. Și atunci se petrecu cu el un lucru neobișnuit. Ocoli cu pași rari dormitorul, uitându-se la cei care dormeau. Se oprea la recruții din grupa sa, îi privea lung, parcă nu i-ar mai fi văzut niciodată. Ciuda și rușinea se împreunau în sufletul lui cu o ciudată svâcnire de părere de rău. Ar fi vrut să se împace cu recruții din grupa sa, acum când știa că nu le va mai fi comandant... Fără să-și dea seama, prin aceasta se recunoștea vinovat. Ii venea să-i trezească, dar știa că nu va găsi ce să le spună și că se va pomeni ocărîndu-i...

Când a doua zi, la ora de bilanț, se comunicară schimbările în ordinea de bătaie, Gheorghe Surdu nu-și crezu urechilor. Rămânea instructor de grupă! Se spuse că schimbările aveau drept scop înlăturarea lipsurilor în instrucție a ostașilor din grupa lui Surdu și că de aceste lipsuri era vinovat comandantul grupei — dar asemenea aprecieri se mai făcuseră nu numai odată despre caporalul Surdu. Ostașii celor două grupe luară cuvântul la ora de bilanț, codășii făgăduiră că se vor îndrepta, fruntașii își luară angajamentul să-i ajute pe tovarășii lor rămași în urmă... El, caporalul Surdu, nu spuse nimic. Ascultă cele ce se vorbiră, parcă cu gândurile îndreptate aiurea, și pe chipul său nu se putu citi nimic.

Așa cum prevăzuse locotenentul Tălmăciu, începutul bătăliei pentru Drapelul Roșu stârni un freamăt nou, o însuflețire neobișnuită în viața companiei a treia. Se ținură meetinguri și ședințe, se lansară lozinci și se luară angajamente. Întreaga viață a companiei se concentră în jurul acestui eveniment. Ostașii de obârșie muncitorească, deprinși cu avântul întrecerilor socialiste din uzinele și întreprinderile unde lucraseră înainte vreme, primiră cu multă bucurie chemarea la întrecere, care le aducea aminte de vechile lor obiceiuri din locurile de producție. Iar ceilalți, cei veniți dela țară, din sate, pe unde orânduirea socialistă nu prinsese temeliile atât de adânci, participară tăcuți și parcă nedumeriți la meetingul pe întreaga unitate și apoi la celelalte adunări. Dar le plăcea... Erau parcă zile de sărbătoare.

Se luară angajamente numeroase și felurite; în afară de pregătirea de luptă și de pregătirea politică, ostașii făgăduiră fie că vor trece mai curând probele G.M.A., fie că vor întări echipa artistică, că vor păstra ordinea în sălile de mese, la club, în dormitoare, analfabeții că vor termina mai degrabă cursurile de alfabetizare. Se afișară lozinci și o tabelă a evidențiatilor, apărură un număr nou al gazetei de perete.

Ostașii grupelor lui Surdu și Boantă se văzură în centrul atenției întregii companii. Cei de sub fosta comandă a caporalului Boantă înțelesesă că se așteaptă dela ei confirmarea încrederii căpătate; ceilalți, că a venit vremea să se pună temeinic pe treabă. Înainte, toată lumea știa că de vină e caporalul Surdu, care nu-și instruește oamenii așa cum se cuvine, care e așa și pe dincolo. Acum se schimba socoteala... Cei din grupa lui Boantă în vechea ei întocmire, deveniseră instructori cu toții, pe cât le stătea în putință. Se sfătuiau la nevoe cu caporalul Boantă, fostul lor comandant. Ceilalți, când se împotriveau să fie dascăliți de niște egali în grad și contingent, când dimpotrivă se rușinau în fața tovarășilor lor, mormăiau făcând pe supărații și pe știutorii, dar într'ascuns căutau să învețe, ca să nu se mai ivească alte prilejuri în care să fie dădăciți. În scurtă vreme se deprinsesă și începură ei înșiși să întrebe de una, de alta, renunțând la o mândrie fără rost. Instrucția celor două grupe se făcea la un loc, pe platou ca și la pregătirea lecțiilor

politice. O vorbă prinse: Cioboată și Farkaș fură porecliți „frunțași soldați“, ceea ce voia să spună că deși deveniseră într'un fel oarecare instructori de grupă, nu erau totuși nici măcar „soldați frunțași“...

Lui Cioboată îi fusese dela început mai ușor. Intregul pluton se obișnuise mai de mult să-l asculte citind din „Glasul Armatei“, sau din vreo broșură, vorbind despre problemele politice ale zilei, despre planul cincinal, despre colectivizarea agriculturii, despre Coreea. De vechiul lor agitator de pluton „codașii“ se apropiară mai lesne, nestingheriți. Ii acordaseră dinainte o întâietate, pe care Cioboată o folosea acum ca să explice, pe lângă problemele politice, și o seamă de teme de pregătire de luptă.

Cele dintâi succese fură înregistrate la pregătirea politică. Pregătirea materiei predate la lecțiile politice fu făcută împreună și temeinic. Ostașii renunțară și la câteva ceasuri de repaus, pentru ca să stărue asupra unor pasagii neînțelese de toți. Iar la seminarizare, compania îi ascultă, fără să-și poată ascunde uimirea, pe „codași“ dând răspunsuri limpezi și precise, aproape la toate întrebările.

Două seri după plecarea locțiitorului politic, la ora de bilanț, căpitanul Smărăndescu îi evidenție pe Chirca și pe Haneș. Asta se întâmpla pentru întâia dată...

Căpitanul Smărăndescu, evidențiindu-i, făcu în așa fel încât repetă de câteva ori: „din grupa comandată de caporalul Surdu...“ Aștepta o atitudine din partea acestuia. Într'adevăr, Surdu se ridică în cele din urmă și spuse, nesigur:

— Nu eu i-am pregătit...

Toți ostașii companiei întorseseră ochii spre el. Caporalul Surdu își trecu iute privirile pe deasupra capetelor lor, care-l împrejmuiau din toate părțile. Aceasta era întâia oră de bilanț după multă vreme, în care nu era criticat, în care nu auzea vorbe aspre... Întâia oră de bilanț când nu se mai simțea încolțit de privirile încruntate, muștrătoare, ale tovarășilor și superiorilor săi; dimpotrivă, aceștia îl priveau acum cu o căutătură prietenească. Surdu se simți pentru o clipă împăcat și înșeninat, parcă s'ar fi întors într'o casă din care fugise și pe lângă care dăduse târcoale apoi multă vreme, neîndrăznind să intre.

Comandantul companiei păru să zâmbească. De astă dată Surdu fusese cinstit.

5

La sfârșitul unei ore de pregătire a lecției politice, Ionică se apropie de caporalul Boantă.

— Tovarășe caporal — spuse el — v'aș întreba ceva.

Ionică șovăia. De mult voia să-i vorbească despre asta secretarului organizației U.T.M. Era o veche dorință a sa, să ia parte la ședințele la care se adunau cei mai buni din companie, să poarte insigna, să i se încredințeze carnetul... Amânase mereu. „Dacă vor socoti că nu merit? — se frământa el. — Dacă vor socoti că nu merit încrederea lor?“ Dar de când începuseră întrecerile pentru Drapelul Roșu, pe care-l câștiga cea mai bună organizație de U.T.M. din armată, frunțașă în pregătirea de luptă și politică, dorința aceasta nu-i mai dăduse pace.

— Tovarășe caporal... Tovarășe secretar, știți... Eu nu sunt utemist... Aș vrea...

Dintr'odată Boantă se luminează la chip.

— Gând la gând, Toderiță...

Ionică închise o clipă ochii.

Câțiva dintre ostașii grupei a treia rămăseseră în dormitor. La lada cu nisip Cioboată îi explica lui Chirca cum se desfășoară un atac frontal asupra inamicului. Chirca arăta cu degetul cum evoluează pe teren, în atac, formația desfășurată. Dela o vreme încoace, pricepea mai ușor cele ce i se spuneau.

Cioboată îl întrerupse la un moment dat. Se așeză pe o băncuță și îi făcu semn lui Chirca să se așeze alături.

— Măi Chirca, — spuse el după o pauză, rostind cuvintele rar și deslușit — într'un atac ca ăsta și în oricare altul, soldatul se întâmplă să rămână mort pe câmpul de luptă...

Celălalt amuțise.

— Tu cu ce inimă ai pleca la atac, măi frate, știind că te-ar putea lovi un glonte sau un obuz? Ai avea curaj, n'ai tremura?

— Dar tu? întrebă într'un târziu Chirca.

— Eu îți jur că n'aș pregeta nici o clipă — spuse Cioboată privindu-l țintă. Nici dacă aș ști că voi fi răpus în acel atac. Trebuie să ne apărăm țara chiar cu prețul vieții.

Chirca rămase îngândurat. Pe peretele din fața lor era prinsă harta țării și lui Ionică, care venise lângă ei și-i ascultase, i se păru, într'o străfulgerare, că ea se oglindește în apa tulburată a ochilor lui Chirca.

Trecu un răstimp lung de tăcere.

— Măi Cioboată — spuse Chirca apoi, — nefiresc de tare, — știi, la lecția politică... tot nu m'am lămurit ce e imperialismul... Mi-explici? dacă-i pe-așa, trebuie să știu.

Serile sunt încă friguroase. Câteodată plouă cu stropi mărunți și deși, o burniță fumurie se lasă, sunt ploile începutului de primăvară. Ostașii se sgribulesc în vestoane și așteaptă limpezirea văzduhului.

Dar în încăperea clubului e cald și plăcut. Ceasurile de seară trec pe nesimțite și ostașii își aduc aminte că le e somn abia când goarna sună stingerea.

Într'una din seri, ușa clubului companiei se deschise și în prag apărură locotenentul Tălmăciu. El învălui în privirile sale pe ostașii adunați în sala clubului, aplecați deasupra cărților și a jocurilor de șah și spuse tare, încercând un zâmbet:

— Bună seara, tovarăși.

Ostașii se întoarseră toți dintr'odată și svâcniră, ridicându-se de pe scaune. Un freamăt ușor, de surpriză și bucurie, trecu printre ei. După o absență de trei zile, locțiitorul politic se întorcea — și ei își dădeau seama că-i simțiseră lipsa... Aflaseră motivul plecării lui. Ostașii isbucniră toți dintr'odată parcă ar fi fost în front:

— Să tră-iți, to-va-ră-șe locotenent!

În răspunsul la salut pe care îl dădu compania se simți atâta căldură, atâta prietenie, încât Tălmăciu tresări și zâmbetul pe care îl schițase înainte înflori acum larg. El veni în mijlocul ostașilor și, cu un glas care tremura de emoție și de bucurie, îi îndemnă:

— Stați jos... Stați jos...

Trecu printre mese, împărțind fiecăruia câte un cuvânt, sau câte o privire prietenească. Din toate părțile se auzea: „Bine ați venit, tovarășe locotenent...” El dădea din cap, zâmbind într'una, cu un zâmbet care sclipea ca o flăcărue albastră pe chipul său palid și tras. Răspundea mișcat: „Noroc, băieți... Noroc!” Caporalul Boantă se apropie de el. Iși strânseră mâna: „Ce mai faci, Niculae?” — șopti locotenentul.

— Bine v'ați întors, tovarășe locotenent... — răspunse și Boantă, liniștit de înfățișarea calmă, aproape senină, a lui Tălmăciu. — Acasă?...

Sprâncenele locotenentului se mișcară într'o tresărire:

— Mircea trăiește... încă...

Tălmăciu trecu mai departe. Îl găsi pe Cioboată singur la o masă, în fața tablei de șah, analizând o partidă după carte.

— Jucăm o partidă, Cioboată?

— Desigur, tovarășe locotenent.

Se așezară. Cioboată și Tălmăciu erau adversari vechi, aproape în fiecare seară se înfruntau. Amândoi învățaseră de curând jocul acesta, dar îl învățaseră temeinic, după carte. Locotenentul Tălmăciu mută pionul dela d², din dreptul reginei și își anunță adversarul:

— Voiu juca gambitul damei.

Cioboată chibzui și împinse numai cu un pas pionul regelui.

— Apărarea slavă.

Jocul se desfășură în liniște. Intr'un târziu, când piesele negre ale lui Cioboată sparseră rocada regelui alb, locotenentul Tălmăciu dădu la o parte cu mâna figurile de șah și se declară învins. Cioboată zâmbi bucuros, dar zâmbetul i se depărtă de pe față când privirea sa o întâlni pe aceea a locotenentului.

— Cioboată, îți amintești discuția noastră? Aștept un răspuns dela tine...

Cioboată își trecu palma peste frunte, ochii săi se încetoșară. Tălmăciu întinse mâna peste masă și o așeză încet peste mâna ostașului.

— Mi-a fost și mie greu, măi Cioboată... Eu sunt miner, după cum știi, am lucrat la Petrila. Știam că nu mă voi întoarce niciodată în mina mea, că niciodată nu voi mai simți svâcnirea pickhamerului în palme... Că nu voi mai vedea munții acoperiți de negură, dimineața, când intru în șuț... Mi-a fost și mie greu, măi frate!

Cioboată tăcea mereu.

— M'am frământat îndelung, atunci — urmă locotenentul Tălmăciu. — Eu sunt miner, îmi spuneam... Am scos tone și tone de lignit. Cărbunele e viața mea. Dar apoi am înțeles că dacă partidul îmi dă sarcina să devin ofițer politic... apoi tot miner voi fi... Voi scoate la lumină minereul cel mai de preț, sufletul omului...! Gândește-te bine, Cioboată — și după aceea să vii să-mi dai răspunsul. Ne-am înțeles?

— Vă pot da răspunsul acum... — rosti Cioboată după un răstimp, ridicând o privire care se limpezea treptat. — M'am gândit îndestul, zile și zile de-a rândul. În clipa asta mai mult ca oricând ași vrea să fiu la Năvodari măcar pentru un ceas... Eh, dacă ar fi chip să-mi rup inima în două: o parte să rămână pe șantier, alta s'o trimit la școala de ofițeri... — Cioboată răsă încet, cu amărăciune. — Da, nu o să mă mai întorc pe șantier... Decât poate atunci când pretutindeni va fi stăpânirea popoarelor, când amenințare de război nu va mai fi.

— Da, Cioboată. — Locțiitorul politic al companiei se ridică și îi strânse mâna.

— Tovarășe locotenent — mai spuse Cioboată, gândindu-se la cele întâmplate lui Tălmăciu în ultima vreme — n'o să uit... Minereul cel mai de preț e sufletul omului.

Rămas singur, Cioboată îmbrățișă cu privirea încăperea clubului, simțind o dragoste cu totul nouă pentru ostașii pe care îi vedea acolo. În curând va îmbrăca uniforma de elev, cu epoleții portocalii... Va fi apoi locțiitorul politic al unei subunități din cine știe care armă...

Viața sa se va petrece între ostași ca aceștia din club; în fiecare an vor fi alții și alții și el va face cu ei școala apărării patriei...

Îi văzu pe Haneș singur la o masă. Răsfoia un album și mișca buzele anevoie, silabisind titlurile pozelor. Haneș învăța la școala de carte. Cioboată se duse într'acolo și își trase un scaun alături de Haneș.

— Vrei să citim împreună, Iosâme?

Era un album înfățișând viața din colhozurile Uniunii Sovietice. Haneș înmuia degetul pe buze și întorcea încet foile. O casă însorită, cu flori și perdele albe... Un hambar cu grâu auriu... Un câmp nesfârșit, pierzându-se în zare, și pe acest câmp câteva tractoare răscolind pământul negru...

— Așa trăesc țăranii în Uniunea Sovietică, Iosâme... Ei muncesc pământul în bună tovarășie și pământul îi răsplătește din belșug. Vezi tu ce greu e spicul ăsta? A crescut în holda arată de tractor...

Haneş clătină din cap.

— Eu n'am arat decât cu boii... Mare minune tractorul !

— Aici, la armată, poate că ai să faci şi tu şcoala de tractorişti, măi Iosâme. Ai să mâni şi tu tractorul. Ce, nu-ţi vine să crezi ? Şi când ai să te întorci în satul tău, cred că ai să găseşti acolo gospodărie colectivă. Atunci ai să ai mare căutare... Viaţa noastră se schimbă, neîncetat, de la o zi la alta, măi Iosâme !

6

În compania treia au început întrecerile pentru Drapelul Roşu. Ele se vor desfăşura zi de zi, până când Drapelul va fi decernat organizaţiei U.T.M. a unităţii fruntaşă în pregătirea de luptă şi politică. Participând la întreceri, ostaşii companiei a treia înţeleg din ce în ce mai bine că — aşa cum scrie în gazete şi cum glăsuiesc lozincile — fiecare succes al lor în pregătirea de luptă şi politică e un avertisment dat imperialiştilor aţâţatori la războaie...

Din iniţiativa căpitanului Smărăndescu, în compania treia a început de câteva zile o întrecere de tragere pentru verificarea nivelului de pregătire de luptă al ostaşilor. Toate grupele iau parte la duelul de foc. Iese învingătoare în această probă colectivă de tir grupa care doboară cea dintâi ţintele din faţa sa. Pentru aceasta e nevoie de iuţea în luarea liniei de ochire, de siguranţă la declanşarea focului şi de isteţime din partea comandantului grupei, care trebuie să organizeze tregerea în aşa fel încât să scoată din luptă pe trăgătorii cei mai buni din partea adversă.

Grupa lui Surdu, s'a pregătit cu sânguină pentru concursul de tragere. Câteva zile la rând, ostaşii n'au lăsat puşca din mână. Caporalul Surdu şi caporalul Boantă, care venise să ajute la instrucţie, dădeau fiecăruia în parte lecţii de metodică a focului. O emoţie puternică îi cuprinsese pe toţi ; aveau acum prilejul, învingând cât mai multe grupe din companie, să scape de neplăcuta faimă de „codaşi“.

Ultima ţintă căzuse .Învinsese grupa treia. Goarna sună încetarea focului.

Căpitanul Smărăndescu urmărise împreună cu locotenentul Tălmăciu desfăşurarea duelului de foc, din spatele trăgătorilor. Ionică trăsese cel mai bine. Doborise trei ţinte din trei lovituri. Şi, după ce fusese scos din luptă, organizase tactic acţiunea tovarăşilor săi. Când Ionică se ridică, locotenentul Tălmăciu se duse la el şi îi strânse mâna.

— Foarte bine, Ionică... !

Ionică zâmbi fericit.

— Am învins, tovarăşe locotenent, — răspunse el — am învins... !

Comandantul companiei şi locţiitorul politic se îndepărtară.

Apropiindu-se de compania încolonată, locotenentul Tălmăciu se întoarse spre căpitan şi îi spuse :

— Are însuşiri de comandant băiatul acesta, nu-i aşa ?

Căpitanul Smărăndescu se gândea la acelaş lucru. „Se vede treaba — îşi spunea el cu o urmă de ciudă — că nu i-am dat degeaba regulamentul... A avut dreptate Tălmăciu atunci. A fost perspicace, a ghicit în Ionică însuşiri deosebite.. Nici Surdu n'a luptat rău, numai că s'a descurajat îndată ce a fost scos din luptă...” El încuviinţă din cap şi-i răspunse lui Tălmăciu :

— Da, are, hotărît că da.

CAPITOLUL VI

1

În cea dintâi duminică, Gheorghe Surdu se grăbi să plece după-amiază în oraş. Luă deadreptul drumul spre casa Tiţei, mai de vreme ca de obicei.

Tița îl aștepta, tolănită pe un pat cu plăpumi și perne multe, învelite într-o mătase roasă, de o culoare incertă. Surdu se apropie de ea și întrebă răgușit :

— Ce faci... ?

Femeea răsese scurt. În lumina lămpii cu gaz care fumea pe o măsuță lângă pat, deși era ziua, fața ei părea o mască neînsuflețită. Surdu se așeză lângă ea și o cuprinse în brațe. Femea i se cuibări la piept.

— Dece n'ai venit săptămâna trecută, Gheorghită ? M'am temut că nu vii nici azi...

— N'am putut... — mormăi Surdu. — Toată compania a rămas în cazarmă.

Mințea. Duminica trecută nu îndrăznise să-i ceară comandantului companiei biletul de voe. Câteva zile la rând fusese făcut cu ou și cu oțet la orele de bilanț și căpitanul i-ar fi putut refuza învoirea în oraș.

— Ți-a fost dor de mine, puiule... ? — întremă Tița, răsgândindu-se, încolăcindu-i brațele de mijloc.

Dar Surdu se desfăcu din brațele ei și se ridică de pe pat. Îl ametea aerul închis al camerei, parcă putred. Se duse la fereastră și o deschise. Se aplecă deasupra ei, respirând adânc. Un cais își desfăcea florile în fața ferestrei, boboci de floare alb-trandafirii. Câteva musculițe sburau prin văzduhul limpede și nemișcat ca un cristal. O mireasmă de primăvară plutea, crudă, răscolitoare. Surdu își apăsă palmele pe tâmpile și se întoarse. Femeea îl privea tăcută, clipind din ochii negri.

— Stinge lampa, — mormăi el —. E soare afară.

Dar femeea nu se mișcă și el nu stăruie. Pe neașteptate, un soi de veselie puse stăpânire pe el, fiindcă-i veniră în minte, în timp ce se uita la sborul găzelor și la bobocii de floare ai caisului, cele petrecute la cazarmă în ultimele zile. Se apropie de Tița și-i prinse mâinile ușor. Gheorghe Surdu zâmbea ; trăsăturile feței i se luminaseră și, acum, el arăta ca un flăcău voios, așa cum îi stătea bine tinereții sale.

— Știi, Tițo — spuse el, — i-am judecat prea aspru pe cei din companie... Sunt băieți buni, nu mă dușmănește nici unul. Ei, dar n'are rost să-ți povestesc toate câte s'au întâmplat !

Tița tăcea. Îl privea cu viclenie și batjocură pe dedesubtul genelor lungi. Surdu se feri de privirile ei.

— La urma urmei tot eu am fost vinovat... Și ei, în loc să mă pedepsească...

Ar fi vrut să-i spună că Boantă îi e prieten, că locotenentul Tălmăciu s'a purtat frățeste cu el... că va căuta să nu se mai facă de râs de acum încolo, dar așa, ca să nu se vadă că el le e recunoscător pentru că nu i-au luat comanda grupei... Dar femeea se depărtase de el. Îl privea lung, aproape cu ură. Pufni :

— Neghiobule !

Mâinile lui Surdu se desfăcură încet din mâinile ei și el se ridică, cu ochii dintr'odată înegurați. Parcă s'ar fi spart ceva înăuntrul lui. Abia acum înțelegea limpede că toate cele la care se gândise, spuse în fața Tiței, ar fi sunat caraghios și zadarnic. Ea, femeea tuturor, putredă, bicisnică... Câteva clipe, pe Surdu îl bântui o amărăciune grea, ca o istovire a sufletului. Se simți asemenea unui copac, toamna, cu frunzele scuturate de vântul rece. Toată scârba care până atunci se adunase în el, îl copleși.

În companie, luni de zile dearândul, se trăsesese la o parte de tovarășii săi, se însingurase de ei. Dar locul lui era acolo, printre ei, printre cei din companie ; ei nu l-au dat la o parte ca pe o otreapă, au avut încredere în el și poate că nu le merita încrederea... Gheorghe Surdu își dădea seama de asta mai ales acum, când o avea în față pe femeia care-i pricinuisse depărtarea de tovarășii lui ade-vărați. Surdu făcu câțiva pași prin cameră, strângând din dinți. Dintr'odată, o ură năpraznică sui în el, o mânie întunecată. Se apropie cu pumnii încheștați de Tița.

— Muierea dracului ! — scrâșni el. — Bufnițo !

Tița căscă într'adevăr niște ochi mari și sclipitori, ca de buhă, dar nu păru nici mirată, nici înfricoșată de izbucnirea lui. Il privi batjocoritor, fără să se miște.

— Cine o să vină aici, după ce plec eu, în noaptea asta...? Și mâine, și poimâine, noapte de noapte? Muiere afurisită!

— Numai tu mi-ești drag, prostule... — răspunse Tița și răsă încet. — Hai, vino-ți în fire, șezi lângă mine, hai...

— Bufnița dracului!

Surdu ridică mâna și vru s'o lovească cu podul palmei. Tița nu se feri. Inchise numai ochii strângând din pleoape.

Surdu coborî mâna. Dacă ea s'ar fi dat în lături, ar fi lovit-o, ar fi frânt-o în bătaie, și poate că la urmă, după cum îi era firea zăludă, ar fi sărutat ca un besmetic vânățiile de pe trupul femeii... O privi pe sub sprâncene, lung, cu scârbă. Apoi se dădu un pas înapoi și se încovoie din spinare, frânt. Incet, cu mâinile tremurânde, își luă boneta de pe scaunul pe care o aruncase și se îndreptă spre ușă.

Abia atunci Tița se mișcă. Tresări când îl văzu plecând și svâcni cu jumătate din trup, ca un șarpe. Țipă ascuțit în urma lui:

— Intoarce-te, Gheorghită! Unde pleci?

Surdu se opri, șovăind o clipă. Răspunse, fără să întoarcă privirea, cu îndolială în glas:

— Astăzi... nu mai pot rămâne. Mai viu eu pe la tine... că n'am unde mă duce... Mai vin eu...

Trânti ușa în urma lui. Străbătu cu pași înceți cărarea până la poartă, sdrozind sub cizmă vrejurile uscate de buruieni, rămase din toamnă. Ziua în amurg scânteia roșietică. Se auzea vuetul înăbușit al orașului. Plecând, Gheorghe Surdu nu întoarse capul.

La poarta dinspre uliță, Surdu se ciocni de Mihăilă, care dădea să intre. Acesta, văzându-l, desfăcu brațele și izbucni cu glas sgomotos:

— Noroc, măi băiatule. Un'te duci?

Surdu mormăi ceva și căută să plece. Dar omul nu-l slăbea.

— Hei, unde fugi?

— Mă grăbesc — spuse Surdu, trăgând poarta după el.

Mihăilă își îndesă pălăria pe cap și i se luă grăbit pe urme. Pantofii săi cu talpă de trei degete scârțâiau pe pietrișul drumului.

— Ce treabă-i asta, mă Gheorghită — strigă el — ce, nu vrei să stai de vorbă cu mine? Am o chestie să-ți spun!

Surdu se întoarse.

— Ce chestie?

Mihăilă rânji și-i făcu lui Surdu un semn cu ochiul. Duse un deget la buze și răsă.

— Chestie mare, băiatule, ai să vezi. Hai că fac cinste.

Intrară în cea dintâi cârciumă și se așezară la o masă într'un ungher. Mihăilă turnă rachiu de pară în două păhărele și după ce dădu pe gât lichidul galben-roșcat, se șterse cu palma peste gură și spuse:

— Ce, te-ai certat cu Tița? Dece ai plecat așa de vreme?

Surdu se răsuci pe scaun și dădu la o parte cu cotul sticla de rachiu.

— Ce te privește pe dumneata?

— Nu e vorba să ne'ncuscrim, ai? — răsă Mihăilă, cu un răs dogit și gros. — Lasă, că vă'mpăcați voi... Tița e fată bună. Și tu ești om de nădejde. A-propos, Gheorghită — el se aplecă deasupra mesei și urmă aproape în șoaptă — știu că-ți trebuie bani... O să ai bani, mereu. Bani, mă!

— Ce fel de bani? Ce tot îndrugi?

Mihăilă coborî și mai mult glasul :

— Ia seama, Gheorghiiță, e vorba de viață și de moarte dacă suflă ceva... Mormânt să fii ! Dar te cunosc, știu eu cine-mi ești... Altfel nici nu ți-aș fi vorbit. Ești om de nădejde. Intotdeauna ai vrut să te căpătuești — de-acu încolo o să ai prilejul...

Surdu se trase mai înapoi și întrebă :

— Ce trebuie să fac ?

Mihăilă zâmbi mulțumit și-i făcu semn să-și apropie urechea. Ii suflă în obraz :

— Incepând de mâine Gheorghe Surdu o să fie cel mai sânguincios dintre toți caporalii din unitate... Trebuie să faci asta. Ți aduci aminte, te-am întrebat odată dacă vrei să te reangajezi în armată. O să te reangajezi. Ce-o fi, un grad acolo, oricare... Parcă din soldă o să trăești tu ?

—Nu înțeleg...

— E, parcă-i așa de greu ! — Mihăilă ridică paharul și ciocniră. — Măi băiatule... ascultă, nu care cumva să te ia gura pe dinainte ! Tu o să rămâi în armată. *Noi* pentru asta te plătim. Nu uita, avem armele noastre cu care lucrăm... și avem bani... Până una alta înțelegi tu, ia aminte : trebuie să afli ordinea de bătaie a unității... Câte batalioane, câte companii, câte plutoane și grupe... știi tu !... câți oameni... Ofițerii cu numele lor... Nu e greu, trebuie numai să deschizi ochii și să numeri... Pricepi, asta deocamdată.

Surdu se ridică iute dela masă, trântind cu cotul sticla. Rachiul se scurse pe fața de masă și pe podea. Surdu holbase ochii și buzele îi tremurau. Voi să spună ceva, dar limba i se împletici în gură. O amețală îl cuprinse, parcă aburii unui cazan întreg de alcool i s'ar fi urcat în creier. Mihăilă se sculă și el și-i îndesă câteva bancnote albastre în buzunar.

— Dece pleci așa de repede, Gheorghiiță ?... Da, trebuie să fii de vreme la cazarmă. Foarte bine. Ne întâlnim duminica viitoare, la patru după-amiază, la noi acasă... Afli până atunci ce ți-am cerut... Banii ăștia să-i ai de cheltuială...

— Da... trebuie să fii devreme la cazarmă... — îngăimă Surdu.

Clătinându-se, ieși în stradă și, după câțiva pași, o luă la fugă. Coborîse întunericul. Fugind, parcă o mie de ciocane îi băteau în tâmplă : „Vor să mă facă trădător, trădător... Mi-au dat bani... Oh, Doamne ! Totul s'a spulberat... Țița a fost momeala, muierea dracului ! Prăpastia, s'a căscat prăpastia... Și Tălmăciu, și Boantă, și căpitanul... ei m'au cruțat, au avut încredere în mine... Tovarășii mei... Nu mai pot veni în fața lor, m'am vândut... Ce pot să fac, ce trebuie să fac...?”

Trecătorii întorceau capul după ostașul care alerga besmetic pe stradă, îmbrâncind lumea, ca alungat de o vedenie. Surdu trecu pe lângă câțiva ofițeri și nu-i salută. Traversă străzile fără să țină seama de stopuri, fluerat de milițieni. Becurile roșii, verzi, albe, îi jucau pe dinaintea ochilor.

Depart, dincolo de centrul orașului, se opri din fugă, mai făcu câteva sute de pași, fără nicio țintă, apoi zărind o crâjmă în drum, intră înăuntru. Se propti de teighea și întinzând mâna spre sticlele colorate de spirt, ceru de băut.

La masa luminată noaptea în fundul dormitorului, lângă dulapul de bibliotecă, Boantă, Ciobotă și Ionică zăbovesc acum seară de seară. Ionică studiază regulamentul de luptă. Seara deschide cu înfrigurare cărțulia cu scoarțele cafenii și începe să citească, oprindu-se la fiecare jumătate de pagină și repetând pe de rost. Boantă îl ajută. Il lămurește acolo unde el nu înțelege de unul singur. Dela o vreme, textul care i-a părut la început lui Ionică greoi și neînsușit, a început să-l atragă ca o poveste. O poveste vie despre niște soldați ca și el, mișcându-se în vâltoarea luptei, după litera regulamentului, înfruntând iureșul de foc și ținând

piept dușmanului. Dintre paginile cu text greoi și încălțit, împărțit în paragrafe numerotate, au început să-i răsară lui Ionică oameni și fapte însuflețite, ca într-o minunată perindare de imagini pe ecranul cinematografului.

Din când în când Ionică închide cartea, ținând degetul arătător la foaia unde a ajuns. Felurite gânduri se nasc în el: „Mă doare osul umărului, am căzut azi la exercițiul de atac... Dar am zădărnicit de astă-dată contraatacul „inamicului“. Tovarășul maior ne-a lăudat compania... Până și Pătru s'a ținut bine. N'a mai rămas mototol în fața barajului de grenade... Chirca a venit la mine și m'a întrebat despre colhozurile din Uniunea Sovietică. Mă socoate că știu...” Ionică redeschide din nou regulamentul de luptă și se apucă să citească cu și mai multă râvnă. „Vreau să învăț cât mai mult!“ — își spune el.

În dormitor e tihnă. Plantonul se plimbă prin încăpere, în vârful cizmelor. Cei adormiți oftează prin vis și li se aude răsuflarea potolită și egală. Nu se mai face focul în sobă. E primăvară deabinelea.

Ușa dormitorului se deschide. Intră Truică și Lăutaru. Se întorc dela cinematograful Casei Armatei. Cei trei dela masa luminată nu-i aud intrând. Iar Truică și Lăutaru, bucuroși că au cu cine sta de vorbă, se îndreaptă numaidecât spre ei.

Caporalul Boantă întoarce cel dintâi privirea. Le zâmbeste cu prietenie.

— Nu dormiți? — întreabă Truică și Lăutaru.

— Am dormit destul după-amiază. Citim... Ei, cum v'a plăcut filmul?

În privirile lui Truică și ale lui Lăutaru se citește deopotrivă aceeași însuflețire și aceeași visare. Ochii lor parcă mai păstrează imaginile văzute la cinematograf. Se așează amândoi pe câte un colț de bancă și încep să povestească într'un glas:

— Alexandru Matrosov a trăit cu adevărat. Nu-i născocire în film...

— ...Era ucenic la o fabrică și locuia într'un dormitor cum e al nostru. Cu multe paturi... Seara băieții se adunau și vorbeau despre război.

— ...Pe urmă a plecat voluntar pe front... Era o noapte întunecoasă, ploua și reflectoarele tăiau bezna în fășii... Se auzea bubuitul artileriei.

— ...O față cu nasul cărn și ochi albaștri, era îmbrăcată într'o pufoaică, i-a întins o gamelă cu ceai în timpul marșului...

— ...S'a aruncat cu trupul lui asupra gurei de foc a cazematei... A aco-perit-o... L-a ciuruit mitraliera.

— A murit. — încheie cu durere Truică.

O tăcere adâncă se lasă.

— N'a murit... — rostește într'un târziu Boantă, cu emoție... Trăiește în noi...

Truică și Lăutaru revăd în clipa aceea finalul filmului, apelul solemn în fața regimentului lui Alexandru Matrosov.

Trec minute întregi în care niciunul din ei nu vorbește.

— Vouă nu vi-i somn? — întreabă, șovăind, Truică.

— Nu.

— Nici nouă... — se grăbește să spună Truică.

Boantă le face semn să vină mai aproape.

— Rămâneți cu noi... — îi îndeamnă el,

— Rămânem...

Și ei trag banca spre masa luminată.

— Luați câte o carte și citiți.

Ionică își aduce aminte că aceleleași cuvinte i s'au spus și lui altădată.

Acum în jurul mesei sunt mai mulți.

Numai caporalul Surdu nu venise din oraș. Sergentul de zi întrebase de câteva ori despre el, apoi raportase ofițerului de serviciu.

El nu se întoarse în cazarmă decât spre miezul nopții. Nimeni nu află nici mai târziu cum de izbutise să intre să fie oprit la corpul de gardă. Deschizând ușa dormitorului, Surdu o izbi cu cizma. Se împleticea. Abia se ținea pe picioare.

Întreaga companie se trezise din pricina sgomotului. Capete mânioase ieșeau de sub pățuri și se răsteau :

— Liniște !

Plantonul se repezi la Surdu și căută să-l facă să se așeze liniștit pe pat, să se culce. Dar Surdu îl îmbrânci și începu să răcnească.

— Să se scoale tot omul ! — striga el. — Să se scoale tot omul ! Gheorghe Surdu și-a vândut inima... A dat-o viermilor, s'o sfârtece... Gheorghe Surdu nu mai e om... Gheorghe Surdu nu mai e pe lumea asta !

Apoi își prinse capul în palme și se trânti pe pat plângând cu hohote.

A doua zi se anunță în companie că Surdu a fost pedepsit cu șase zile de arest sever, pentru beție și întârziere de trei ore în afara cazarmii.

3

Compania treia se afla în gardă. Siluetele sentinelilor se profilau pe cerul vânăt al nopții, străjuit de luna singuratică. Umbrele baionetelor se alungeau până departe de gheretele posturilor. Pretutindeni stăpânea o tăcere adâncă.

Ieșind din rond, Boantă, caporalul de schimb, se întâlnește cu locotenentul Tălmăciu.

Făcură împreună câțiva pași și se despărțiră pe aleia dinspre dormitoare. Locțiitorul politic îi întinse caporalului mâna.

— Nu uita ce-am vorbit — spuse el. — Du-te la el.

În lumina becului sub care se opriră, chipul lui Tălmăciu era palid ca șofranul. O durere sfâșietoare i se citea în ochi.

— Da, mă voi duce, tovarășe locotenent. S'a întâmplat ceva ?

— Ți-oi spune mai târziu... Mai târziu... — răspunse Tălmăciu.

Se uită la ceasul brățară. Erau 12 și 5 minute. Locotenentul se îndreptă spre clădirea companiei.

Boantă îl privi lung în urmă, apoi intră la corpul de gardă. Înăuntru își răcori fruntea la robinet și cu tot somnul chinuitor care-l apucase, urcă grăbit spre etajul al doilea, unde se afla închisoarea.

Scara era largă și cu trepte înalte, pereții clădirii aveau un miros pătrunzător, acru, de mucegai. Clădire de cazarmă veche. Boantă se scutură ca de un fior. O lumină chioară se respira deasupra scării care ducea la etajul al doilea și pașii pe scară răsunau adânc, stârnind ecouri în pustietatea sălii.

Altădată se auzeau aici vaete înăbușite, țipete, pleznituri de centură pe spinnarea pedepsiților. Acum sala aceasta se odihnea în tăcere. Boantă își aminti de un văr al său chinuit într'un asemenea loc în timpul războiului, și goni mai repede pe scară. Omul acela se întorsese acasă de pe frontul din răsărit cu sufletul încrâncenat de grozăviile trăite și văzute. Nu mai voise să se înapoieze în vârtejul de foc și de moarte. Dezertase. L-au prins într'o gară mică, ascuns între osiile unui vagon. L-au adus la o închisoare din aceasta și, spunea unul care fusese prieten cu acel văr al său înainte de militărie, l-au bătut zile și nopți dearându-l, înmuind podeaua cu sângele lui. Apoi l-au împușcat, risipindu-i creerii în țărână.

La amintirea aceasta, în tâmpla lui Boantă ciocăni o spaimă. Dar nu putea împiedeca să-i vină în fața ochilor scenele de tortură și de groază din anii aceia. Ajunse la etajul al doilea și străbătu sala carcerelor. Câteva carcere zidite, cu o ferăstruică de o palmă, stăteau aliniate într'o încăpere cufundată în semiobscuritate. Povestea odată unul din plutonierii unității că a fost închis, prin 1939, chiar aici, într'una din carcerile acestea. Pe vremea aceea era recrut. Suferea batjocura necentenită a superiorilor, bătaii și sudalme, zi de zi... N'a mai putut răbda. Odată,

încărcând arma, a lipit capătul țevii de cerul gurii și a apăsă pe trăgaci. Mâna unui camarad care se afla în apropiere a lovit la timp țeava și glonte a retezat numai sfârcul uneia din urechi. Pentru vina de a fi vrut să se sinucidă, soldatul Panait a fost pedepsit cu zece zile de carceră... Zece zile de arândul a stat ca într'un cosciug, în picioare, fără să se poată măcar răsuci, fără somn, numai cu pâine și apă. La trei zile odată era scos în curte, câte un ceas, dar nu era în stare să umble, trebuiau să-l poarte doi ostași de subsuori. Picioarele i s'au umflat ca doi butuci, carnea de pe ele s'a făcut neagră de parcă ar fi început să putrezească de vie. Când l-au scos, a căzut fără simțire și a zăcut vreme îndelungată. Acum, feroasa încăpere a carcerelor e întotdeauna goală. Carcerele nu mai sunt folosite. Pedepsa aceasta a fost desființată.

Pereții închisorii sunt spoși cu var. E liniște și de cele mai adeseori pustiu. Alături de clădirile noi ale unității, a rămas aripa aceasta, zidărie veche, din vremurile care s'au năruit. Așa cum pretutindeni mai sunt urme dureroase ale trecutului.

Boantă intră într-o încăpere, unde stătea de pază o sentinelă. Ii făcu semn să deschidă ușa închisorii. Lacătul zornăi și în fața caporalului de schimb ușa grea de metal se deschise scârțâind.

Surdu se afla singur în închisoare. Nu dormea. Stătea lungit pe patul de scândură, cu vestonul adunat sub cap și învelit cu mantaua. Privea în gol.

Auzind scârțâitul ușii, Surdu întoarse capul, apoi dând cu ochii de Boantă se răsuci la loc și își feri privirea într-o parte.

Boantă se așeză pe patul de scândură. Cerceta chipul lui Surdu, crispat, ochii lui care stăteau ținuiți într'un punct al peretelui alb și scorjit. Tăceau amândoi. Surdu părea că a și uitat de celălalt. Nici nu-și întorcea capul spre el. Dar pe când Boantă, nehotărîndu-se, căuta ce să spună, Surdu rosti cu un glas lipsit de expresie :

— Dacă tot ai venit... dă-mi o țigare...

Boantă se trase pe pat mai aproape de celălalt. Nu răspunse la cererea lui. Și Surdu râse cu acelaș glas dinainte, dar fără să se clinească din loc și fără să-și desprindă privirile din punctul nevăzut din perete.

— Să nu-mi dai, mă! Regulamentul interior spune că n'ai voie să le dai ăloră dela arest țigări, nimic... N'am fumat de aseară...

În tăcere, Boantă scoase pachetul de țigări și-i puse lui Surdu una în gură. I-o aprinse, își aprinse și el o țigară. Abia atunci se mișcă Surdu din locul lui și, pe măsură ce trăgea mai adânc din țigare, chipul i se împlânzea, mușchii obrazului i se muiau și căutătura i se făcea mai omenească.

Ghiața se rupsesse între ei. Puteau acum să-și vorbească ; măcar să se certe, dar să-și vorbească. Boantă simți o ușurare și i se păru că zărește pe fața prietenului său un fel de depărtată limpezire pe care n'o avusese acesta nici înainte de a fi intrat în închisoare. " A stat singur cu conștiința lui..." își zise Boantă și se înfioră. " Care o fi învins ? "

— Măi Gheorghe — începu Boantă aproape în șoaptă, — ce ai făcut tu o zi întreagă aici ?

Surdu își trecu mâna peste frunte.

— M'am gândit, — răspunse el, — m'am gândit la viața mea pe care n'o mai am... Am pierdut-o ! S'a dus pe apa Sâmbetei viața mea...

Vru să mai adauge ceva, dar se răzgândi și, întorcându-se spre Boantă, spuse fără vlagă :

— Lasă-mă singur...

Boantă apucă mâna lui Surdu într'a sa.

— Măi Gheorghe, tu tot mai crezi că eu îți sunt dușman ? Că îți vreau răul ? Așa mi-ai spus în seara aceea... știi, mai demult. Ce s'a întâmplat cu tine ? Vino-ți în fire !

Și cum Surdu nu răspundea, Boantă urmă să vorbească cu un glas nefiresc, fiindcă și-l făcea mai blând decât îl avea îndeobște :

— Tu ai sufletul bolnav, Gheorghe... Oricui i se întâmplă, aș fi putut și eu să fiu în locul tău. Când te frământă ceva trebuie să-ți destăinuie amărăciunea, altminteri jalea se adună în tine picătură cu picătură, dela o vreme nu mai încape, coace, face puroi... Mi s'a întâmplat și mie. Ai să te limpezești și tu odată și odată și ai să-mi spui atunci că așa e.

Boantă tăcu, vrând să-și ascundă emoția care-l apucase fără veste, mai puternică decât ar fi crezut. Il îndurera înfățișarea înegurată a lui Gheorghe, ochii săi de carbune și de ceață, perii bărbii, lungi și murdari. Avu o clipă, simțământul că nu va mai scoate nici un cuvânt dela el. Dar Gheorghe Surdu începu să vorbească pe neașteptate, prinzându-și capul în palme.

— Știu că tu îmi ești prieten, măi Niculae... Nu te-am dușmănit niciodată, nici atunci când ți-am spus-o... Nu credeam în ce spun. Nu știi ce m'a apucat. Dar n'are nici un rost să mai vorbim despre mine... Eu sunt ca și cum n'aș mai fi... Nu mai sunt pe lumea asta...

— Lasă prostiile, Gheorghe !

— Da, da... eu nu mai sunt... am pierdut tot... m'am înfundat într'o mlaștină, pentru o muiere... N'a fost decât o scârnăvie, atât și nimic altceva. Cum de nu mi-am dat seama dela început ? Putoarea dracului ! Imi pare rău că nu i-am sucit gâtul... de asta îmi pare rău... să mă fi spurcat încăltea cu totul !

Și Gheorghe Surdu se ridică în coate, privi în gol, tremurând, apoi deodată se prăbuși în brațele lui Boantă și începu să plângă cu sughițuri, ca un copil.

— Am stat aici și am bătut cu pumnii în zid... nu voiam altceva decât să mă duc, s'o calc în picioare, să-i crăp țeasta... ! Nu mai are niciun rost... Eu nu mai sunt... — continuă el stins și fără vlagă. — Eu nu mai sunt... N'am mai avut nici la cine mă întorc. Pe voi v'am pierdut de mult... În ochii voștri eu sunt o lepădătură, un om de nimic... Un om de nimic... Am pierdut totul.

— Pe noi nu ne-ai pierdut, — spuse Boantă. Pe noi, nu...

Surdu tresări. Se uită la el pentru întâia dată. Dar clătină din cap neîncrezător și resemnat.

— Mi-au luat centura și cureaua... briceagul... toți nasturii mi i-au tăiat... Poate că m'aș fi spânzurat, sau aș fi înghițit nasturii. Mai bine...

— Măi Gheorghe... !

Boantă începu să se plimbe cu pași mari prin încăperea strâmtă a camerei de închisoare. Surdu se ridică de pe patul de scânduri și se duse la fereastra cu gratii. Rămase cu privirile ațintite în noapte. Stătea încovoiat din spate.

— Curva dracului ! — scrâșni el. — S'a iubit cu mine din prima zi. Mă mângâia cu vorbe dulci... Ei caută oameni să-i otrăvească... Să facă din ei scule în mâna lor... Mi-am pierdut mințile.

Boantă începu să râdă cu amărăciune.

— Ce știi tu, măi Gheorghe... ! Sunt oameni și oameni pe lumea asta...

Surdu se încovoie mai tare din spate.

— Înainte de a veni tu, tocmai mă gândeam la ce-mi spuneai în seara aceea : dragostea adevărată îl deschide pe om, îl luminează... Iar eu, m'am legat de o netrebnică, o târitură... Acu mă aflu ca o casă peste care a trecut pârjolul..

Boantă zâmbi.

— Are să vină vremea, măi Gheorghe, când ai să fii și tu la casa ta, cu nevasta și copiii tăi. Poate că o să ne întâlnim și atunci. O să ne aducem aminte de aceste întâmplări ca de niște prostii din tinerețea noastră... Și o să sorbim un pahar de vin.

Surdu nu asculta. Se întoarse spre Boantă și întinse o mână care tremura

— Mai dă-mi o țigare.

După ce o aprinse, spuse repede, ca și cum ar fi vrut să scape de o vedenie care-i dădea târcoale :

— Ea a fost momeala... M'au ademenit în mijlocul lor, m'au ispitit multă vreme. Ce-au crezut despre mine? Mi-a dat bani... Eu, netrebnicul, i-am băut. Parcă mi-ași fi pierdut mințile! Mi-e rușine, mi-e... Sigur, trebuie să-l denunț!

— Pe cine să denunți?! Boantă se ridică, deschizând ochii mari.

Surdu încleștă mâna de pieptul lui Boantă, înfrigurat.

— Nu e târziu nici acu... Du-te! Anunță-l pe ofițerul de serviciu că am de făcut o declarație. Mă întâlnesc cu el duminică, la patru după amiază, în strada Toamnei Nr. 35... Du-te repede!

Boantă îl privi țintă.

— Trebuia să chemi pe cineva, să spui... Măi Gheorghe, dece-i fi fiind tu așa zălud?! — Apoi, văzându-l pe Surdu plecând capul ca sub o lovitură, adăugă, mai blând: — Liniștește-te, nu te mai frământa. Mă duc să-l chem pe ofițerul de serviciu.

După ce ușa se închise în urma lui Boantă, Surdu începu să se plimbe cu pași iuți, nervoși, între cei patru pereți ai închisorii, vorbind tare de unul singur: „Trebuia să chem pe cineva, să-l denunț... Nu sunt trădător... Nu sunt trădător...”

4

Înainte de a intra în cancelaria companiei, locotenentul Tălmăciu se uită la ceas. Erau 12 și 9 minute.

La biroul său, căpitanul Smărăndescu citea. Închise cartea când intră locotenentul și acesta ridică sprâncenele mirat, recunoscând coperta volumului 5 din Operele lui Stalin.

— Să trăiți, tovarășe căpitan.

Căpitanul îl privi cu ochii săi îndepărtați și metalici. Dădu din cap, răspunzându-i doar în felul acesta la salut.

— Nu te-ai culcat, Tălmăciule? — Întrebă el cu glasul său tăios, ciudat de aspru pentru dialectul moldovenesc pe care-l vorbea. — Ai trecut pe la corpul de gardă, s'a făcut schimbul al doilea?

— Da, tovarășe căpitan...

Locotenentul Tălmăciu își scoase mantaua și o agăță în cuier. Il privi lung, cu ochii oboșiți, pe comandantul companiei care se cufundase din nou în lectură. „Căpitanul nu doarme în noaptea asta — își spuse el — compania e în gardă...” Se îndreptă apoi spre fereastră și își lipi fruntea de geamul rece. Scrută întunecul de afară fără să vadă nimic, decât jocul de umbre și lumini pe suprafața sticlei. „Nu se mai face odată ziuă — murmură locotenentul. — De-ar veni mai repede zorile... Numai pentru el va fi întotdeauna noapte.” De câteva ceasuri, de când primise vestea, sufletul îi era gol, ca și cutia unei viori. Câte o amintire venea din când în când și-l făcea să vibreze.

Căpitanul Smărăndescu închisese cartea.

— Ai citit volumul acesta, tovarășe Tălmăciu?

Locțiitorul politic se întoarse. Roși.

— Încă nu, tovarășe căpitan. Abia a apărut.

— E aici un pasagiu foarte interesant, în care Stalin vorbește despre armată ca de o curea de transmisiune între partid și mase. — Și căpitanul citi, subliniind ideile: „*Armata, de regulă, este privită ca un aparat de apărare sau de ofensivă. Eu însă privesc armata ca un centru de adunare a muncitorilor și țăranilor. (...) Armata este o școală, un centru de adunare a muncitorilor și țăranilor și din acest punct de vedere forța și influența partidului în armată au o însemnătate colosală; și tocmai în acest sens armata este un imens aparat care unește partidul cu muncitorii și cu țăranimea săracă. Armata este singurul centru de adunare pentru întreaga Rusie, pentru întreaga federație, în care oamenii din diferite gubernii și regiuni se întrunesc, învață și câștigă deprinderea vieții politice*”. — Ar trebui să memorezi pasagiul acesta, mai ales dumneata, ca locțiitor politic... E în acest citat

— continuă căpitanul — o înțelegere adâncă a însuși rostului nostru. Niciodată nu mi-am dat seama atât de limpede că aceasta e caracteristica de căpetenie a unei armate populare față de celelalte armate cunoscute de istorie. De aceea am recitat de mai multe ori aceste rânduri. Teoretic, chestiunea e pusă în mod desăvârșit: clasa muncitoare, întâlnindu-se cu celelalte clase aliate, în cadrul armatei, le influențează, le transmite ideologia ei, făurind acel spirit de combativitate conștientă, de patriotism, care duce la victorie... Iată cum se ajunge la superioritatea unei armate pe cale ideologică, morală.

Căpitanul Smărăndescu se plimba prin încăpere, vorbind cu gesturi stăpânite. În această vreme Tălmăciu, urmărindu-i umbletul și desvoltarea ideilor, simțea un fel de încântare și de surprindere, care înlocuiește toate gândurile sale de până atunci. „Vorbește, în sfârșit...! Trebuie să mă folosesc de prilejul acesta. Să-l cunosc mai de aproape, cu orice preț... Trebuie să stăm de vorbă deschis și cinstit”.

— Imi permiteți, tovarășe căpitan...

— Te rog.

— Mă iertați că vorbesc pe șleau. Nu bănuiam că dumneavoastră sunteți preocupat de asemenea probleme, credeam că le lăsați în seama ofițerilor politici...

— Problemele acestea pot să preocupe pe oricine — răspunse căpitanul, rece. — Și în același timp să nu facă deloc caz de ele... În ce mă privește, ca ofițer într-o armată populară, socotesc că e de datoria mea nu numai să-mi comand în cât mai bune condițiuni subunitatea, ci să și pătrund înțelesul activității mele în cadrul unei armate, alta decât aceea în care am fost, odinioară, locotenent...

— Asta nu e de ajuns...

— Nu e de ajuns...! Fie. Dar văd că mă faci să vorbesc cam mult despre mine. Și totuși! Eu sunt un om vechiu, dacă vrei... orfan de război, crescut din mila regimului burghezo-moșieresc într-o școală militară... De altfel dumneata îmi cunoști viața. Ei bine, mă străduiesc să mă integrez cât mai bine în această armată de factură nouă... Dacă asta te mulțumește... Socotesc că e de datoria mea.

Căpitanul vorbea cu un fel de încolțire care îl obosea. Avea o fire ursuză, de aceea îi era cu atât mai neplăcut să se destăinuie, să vorbească despre sine. Se ferea de privirile atente cu o sclipire ciudată, ale locotenentului, dar de câte ori privirile lor se întâlneau, locotenentul citea în ochi căpitanului, reci și metalici, o căutătură cinstită și fără umbre.

— Pomeniți prea des de datorie, tovarășe căpitan... Dar datoria presupune un avânt al sufletului, o patimă... Poate că eu nu filosofez prea des pe marginea îndatoririlor mele, dar când le îndeplinesc simt întotdeauna o bucurie... Am de-a face cu oameni, câteodată minunați, simpli și încrezători în viața pe care o trăiesc, câteodată pe cale de a deveni așa... Caut să mă apropiu cât mai mult de ei... Mijloacele pe care le folosesc mi le dă învățătura partidului... Și simt întotdeauna o bucurie...

De pe chipul căpitanului pierise acea crispă ironică, nefirească. Trăsăturile i se lungiseră și i se muieră și chipul său luase o îngândurare calmă.

— Acesta și este rostul unui ofițer politic... — rosti el încet.

— Da, tovarășe căpitan, acesta e rostul unui ofițer politic. Tovarășul Stalin vorbește despre apropierea dintre masele muncitoare și țărănești, prin mijlocirea armatei, și de creșterea lor în același spirit, sub îndrumarea partidului. Dar pentru asta nu se cade să se trudească numai ofițerii politici. Toate cadrele armatei, chiar și ostașii, cei mai răsăriți dintre ei... Prin muncă de lămurire dela om la om...

Pe fața căpitanului apără din nou acea crispă ironică.

— Munca de lămurire! Spune-mi, tovarășe Tălmăciu, ce găsești dumneata în formulele de felul acesta? Sunt seci, mie nu-mi spun nimic... Adineauri ai vorbit de bucuria pe care o ai când te apropii de oameni. Te apropii de ei ca să-i etichetezi cu formule scoase din carte, sau din gazete?! Ofițer politic! Eu mai am de dus la capăt încă multe procese cu mine însumi... Dar altfel înțeleg eu un ofițer politic. El nu trebuie să fie niciodată oficial, rece, să nu vorbească în lozinci...

— Poate că aveți dreptate, tovarășe căpitan. În cazul de față însă dumneavoastră vă legați numai de unele manifestări exterioare, fără mare importanță. Ar trebui să judecați ofițerii politici după felul cum își îndeplinesc sau nu îndatoririle. Să urmăriți dacă izbutesc sau nu izbutesc să înrăurească conștiința ostașilor.

— De un om nu se poate apropia decât tot un om, locotenent Tălmăciu, un om cu o viață a lui, cu un suflet oarecare... Eu nu știu ce fel de viață lăuntrică are un ofițer politic. Dar nu se poate să nu aibe și el frământările și durerile lui, bucurii și tristeți, ca oricare om... Inchipue-ți că un scriitor și-ar propune să scrie o carte, o povestire despre compania noastră. Poate că dintre ostașii noștri se va ivi un talent... Ai fi și dumneata unul din personagii, nu-i așa? Ești un element tipic, fără doar și poate... Ce ar găsi la dumneata, în afară de preocupările pentru lecțiile politice? Asta e caracteristic pentru toți ofițerii politici. Dar un om are și o viață numai a lui... Sau ofițerii politici nu au așa ceva? Dumneata, de pildă? Ești întotdeauna vesel și parcă nepăsător...

Vorbind, căpitanul se apropie până la un pas de locțiitorul său politic și-l scruta acum cu ochii săi metalici și reci, în care parcă se ivise o sclipire batjocoritoare. Locotenentul Tălmăciu pălise. Cuvintele nemiloase ale celui alt îl răneau, i se înfigeau ca niște baionete în inimă, făcând-o să sângereze, amintindu-i de durerea sa, copleșitoare și de necrezut.

El nu răspunse la învinuirea pe care i-o aducea căpitanul. Să-i spună că viața sa lăuntrică, frământările sale, trebuie să apară cât mai puțin la suprafață — că trebuie să le stăpânească, nu să se lase covârșit de ele...? Nu despre asta era vorba. Locotenentul Tălmăciu își trecu mâna peste frunte și spuse încet:

— E bine că am ajuns să discutăm deschis, tăios... Eu așteptam clipa aceasta.

— Da, — răspunse căpitanul, îngândurat. Poate că e bine așa.

— Știți — Tălmăciu se apropie de căpitanul Smărăndescu — voiam de mult să vă spun — dumneavoastră îi iubiți pe ostași, da, mi-am dat seama... V'am urmărit. Și totuși, vă purtați cu ei altfel decât vă este firea. Sunteți aspru — bine, de multe ori e necesar, dar parcă vă stăpâniți ca să nu vă dați în vileag dragostea față de ei... Dece? Noi, cei care alcătuim compania, trebuie să fim una, închegați, cum să spun... fără să trecem desigur de limitele disciplinei... Iar dumneavoastră sunteți altfel de om decât vreți să păreți...

Căpitanul Smărăndescu se depărta încet de lângă locțiitorul său politic. Făcu câțiva pași prin cancelarie, apoi se așeză la birou și își lăsă fruntea în palme.

O tăcere lungă se înstăpâni. Noaptea parcă se adunase de jur împrejurul zidurilor cancelariei, apăsându-le.

— Crezi că eu nu știam asta?... — spuse într'un târziu căpitanul Smărăndescu. — Știam... Ai dreptate, recunosc că ai dreptate. Dacă ași fi tânăr ca dumneata, dacă ași avea entuziasmul dumitale!

— Și dumneavoastră sunteți tânăr... Sau ați putea fi tânăr...

— Insingurarea asta a mea nu e fără pricină. Cred că-mi stă și în fire, dar nu e numai așa... Ei, dumneata, Tălmăciule, ai apucat alți ani. Eu am făcut liceul militar și școala de ofițeri în vremuri întunecate. Acolo ne învățau să-l socotim pe ostaș mai prejos decât o armă Z.B., decât un lucru neînsuflit... Eram copil de-o șchioapă când am intrat în liceul militar. Ani dearândul, zi de zi, am fost educați în mentalitatea asta, am fost crescuți strâmb, în blestematul acela de militarism prusac. Toate acestea au lăsat urme... Crede-mă, eu mă străduiesc să le înlătur, dar nu e ușor...

— Apoi a venit războiul — continuă, căpitanul, ca într'o spovedanie mult amânată — războiul...! Dumneata nu știi ce înseamnă, nu l-ai trăit, nu i-ai cunoscut grozăviile. La Cotul Donului au căzut deodată toți cei treizeci de ostași de sub comanda mea, oameni tineri de vârsta dumitale... Inima mea îi blestemă pe cei care i-au trimis acolo și nu va înceta să-i blesteme. Crezi că asta se poate uita?

Căpitanul smulgea parcă, cu fiecare cuvânt, o rădăcină de durere și de groază. Ochii i se lărgiseră și stăteau ațintiți în depărtare, în vreme ce vorbea în șoaptă, parcă în prezența unor umbre. Locotenentul Tălmăciu îl întrerupsese, rostind anevoie :

— Morții nu viețuiesc cu noi... Noi trăim...

— Da, noi trăim... — repetă căpitanul, scuturându-se dintr'odată. — Avem arme în mâinile noastre... Viața, trebuie să apărăm viața cu ele... Numai cine a cunoscut moartea poate prețui cu adevărat viața.

Locotenentul Tălmăciu văzu cum se limpezește treptat înfățișarea căpitanului și cum o dârzenie i se așterne pe chip, în locul crispării de până atunci. Spuse, cu însuflețire :

— Vă sunt locțiitor politic, tovarășe căpitan. De acum încolo să ne sfătuim mereu, să fim apropiați unul de celălalt, întotdeauna...

— Da, da... Mă bucur că dorești asta. — Glasul căpitanului se împlânzise și accentul său moldovenesc suna pentru întâia dată firesc. — Am stat de vorbă, dela inimă la inimă... Ne-am cunoscut unul pe altul, ca să zic așa... Desigur, de acum încolo trebuie să fim cât mai apropiați... După vârstă — zâmbi el — ai putea să-mi fii frate mai mic...

Tălmăciu se clătină la aceste cuvinte, ca sub o lovitură. Frate mai mic al căpitanului... Căpitanul Smărăndescu îl privi mirat.

— Ce-i cu *tine*, Tălmăciule ?! Ce e ?

Locotenentul Tălmăciu înclină capul.

— Am primit vestea în seara asta... Fratele meu a murit.

Mâna căpitanului se încleștă de mâna lui Tălmăciu.

— Te rog să mă ierți... — șopti el — Nu știam... Imi pare rău, foarte rău... Tălmăciu se smulse din loc.

— Eu plec, tovarășe căpitan... Ne vedem dimineata, la program.

Căpitanul Smărăndescu îl însoți câțiva pași pe alee. Un vânt ascuțit se stârnise, vânzolind norii pe cerul vânat. Despărțindu-se, locotenentul Tălmăciu spuse pe neașteptate :

— Știți că s'au acceptat propunerile noastre pentru școala de ofițeri ? Măine Cioboată și Ionică sunt chemați la tovarășul colonel. Orдонаți să nu meargă la instrucție ?

— Bine, Tălmăciule — răspunse căpitanul. — Bine. Noapte bună, dragul meu.

CAPITOLUL VII

1

Colonelul comandant se sculă în picioare când intrară cei doi ostași. Deasupra biroului său erau atârâte trei portrete : Stalin, Gheorghiu-Dej și ministrul forțelor armate, Emil Bodnăraș. Un snop de raze de soare aurea peretele în jurul portretelor. Cioboată și Ionică rămăseseră în poziția de drepti, lângă ușă. Colonelul veni spre ei cu mâna întinsă.

— Tu ești Cioboată ! spuse el, după ce-i privi atent. Un zâmbet îi trecu prin ochi, luminos.

— Da, tovarășe colonel.

— Iar tu, Ionică Toader !

— Da, tovarășe colonel.

Comandantul îi pofti, cu un gest larg, să se așeze în cele două fotolii din dreapta și din stânga biroului. El se așeză în fața lor și câteva clipe își trecu privirea dela unul la altul. Era un bărbat cu trăsăturile feței colțuroase, cu tâmplile ninse. Dar ochii săi erau limpezi, juca în ei o văpaie tinerească. Pe piept

îi străluceau ordinele „Krasnaia Zvezda“ și „Apărarea Patriei“. Fusesse pandur și decorația sovietică o primise pentru luptele dela Debrețin.

— Știi pentru ce v'am chemat, tovarăși, — începu el. — Noi n'am mai stat de vorbă până acum, dar eu vă cunosc... Tu, Cioboată, ai fost macaragiu pe șantierul Canalului și ai îndeplinit acolo o sarcină de partid. De când ești în armată te-ai purtat destoinic, ai dat dovadă de acelaș spirit muncitoresc, conștient. Tovarășii tăi au avut multe de învățat dela tine. Te vei duce acum la școala de ofițeri politici. Viața ta va fi închinată patriei. Pregătind luptători conștienți, devotați clasei muncitoare și poporului muncitor, tu vei apăra viața fericită, liberă, a patriei noastre... vei ajuta ca socialismul să se construiască cu un ceas mai devreme...

— Iar tu, — comandantul se întoarse spre Ionică — și viața ta o cunosc... Viața ta năpăstuită și săracă, trecută în nevoi și amărăciune. Neamul tău, de când se știe el pe lume, a fost bătut de ticăloșenia ciocoiască, batjocorit și stors de vlagă... Când ai încercat să te îndrepti spre lumină, ei ți-au închis calea. Trebuie să-i urăști, auzi tu, Ionică, să-i urăști de moarte, să nu uiți nimic...! Vei fi ofițer și se vor perinda sub comanda ta contingente de flăcăi care vor fi trăit din ce în ce mai puțin pe vremea asupririi moșierești. Dar tu, învățându-i meșteșugul armei, trebuie să ții trează în inima lor această ură sfântă...! Atâta vreme cât va mai fi pe lume sămânța de tâlhar exploatator, brațul nostru trebuie să stea încordat cu strășnicie pe armă!

Ionică asculta cu sufletul răscolit cuvintele comandantului unității. Văzu satul sărac de lângă baltă... Simți în trup foamea și frigul și osteneala de altădată... Se întoarse din nou, cu pasul frânt, pe drumul colbuit, alături de fostul său învățător... Acel vis al său se împlinise. Va învăța cu înverșunare și pentru anii pierduți. Va căuta să fie cât mai de folos patriei sale... O bucurie adâncă și temeinică se așezase în el, laolaltă cu o dragoste fierbinte pentru tovarășii săi care l-au ajutat să găsească drumul râvnit de el din totdeauna. „Lasă, Toderiță, că nu e târziu... Acu e vremea noastră!“ — își aminti el cuvintele de mai demult ale lui Cioboată și-și îndreptă privirea recunoscătoare spre prietenul său.

— Mă uit la voi ca la niște feciori ai mei... — urmă comandantul ridicându-se și apropiindu-se de ei. Cei doi ostași se ridicară și ei, dar el le făcu semn să se așeze. — În fiecare an, în toamnă, îmi vin sute și sute de feciori... Ii am în grija mea o bucată de vreme, apoi ei se duc iar spre rosturile lor, mai căliți, mai tari, mai luminați. Anii trec. Câteodată, când întâmpin un nou contingent, simt o tristețe că viața se scurge — și e atât de frumoasă viața în vremea noastră...! Dar mai apoi mă cuprinde o mulțumire adâncă: ei vor face, dealungul anilor, ca viața să fie și mai frumoasă, mai plină de lumină! Veți avea și voi simțămintele acestora, dragi tovarăși.

Soneriea telefonului îl întrerupse. Comandantul ridică receptorul și chipul i se înăspri ascultând glasul dela celălalt capăt al firului.

— Da... Incepeți ancheta? Vin numaidecât. Tovarășii dela Securitate au sosit?

Colonelul puse receptorul în furca telefonului. Se întoarse spre Cioboată și Ionică.

— Ei, băieți, spuse el — vă doresc succes și aștept vești bune despre voi, Știu că veți face cinste unității noastre.

— Ne vom strădui, tovarășe colonel, — spuse Cioboată.

Comandantul le strânse mâna cu putere, apoi îi îmbrățișă și îi sărută pe obraji.

Soldatul Haneș era de sentinelă la comandament. Stătea cu arma la picior, mâna i se încheștase de ulucul puștii, sub brățară. Prin fața sa treceau ofițeri grăbiți, ieșind sau intrând prin ușa din fundul sălii.

Fusesse chemat înăuntru caporalul Surdu. Ancheta începuse de o oră. Veniseră și doi ofițeri dela Securitate.

Haneș stătea nemișcat, dar prin mintea sa se perindau sumedenie de gânduri. Zilele trecute îi scrisese lui taică-său. Era prima carte pe care o scria, până la capăt, cu mâna lui, neajutat de nimeni... Îi răspundea bătrânului la întrebarea pentru care venise acesta să-l caute la cazarmă. Curând, așa i-a făgăduit tovarășul locotenent, va învăța la școala de tractoriști și când se va întoarce acasă, va ara el holda cea mare a colectivei...

Îi mai era și acum dor de casă, dor înfocat. Voia să ajungă mai de grabă la pământul lui. Să-l vadă așa cum se va întinde dela o zare la alta, din marginea pădurii până hăt, departe, unde privirea nu mai poate străbate... Haneș simțea o împăcare că scrisese acea carte către taică-său.

Câteva minute înainte de schimbul gărzii, din biroul din fundul sălii ieși neînsoțit de nimeni caporalul Surdu. El se apropie de Haneș și rosti cu un glas ciudat de liniștit :

— Noroc, Iosâme !... Ce mai fac băieții din companie ?

— Bine, tovarășe caporal.

— Tu nu vorbești, ești în post... Să le spui c'am să mă întorc. Mai întârzii câteva zile până se termină ancheta, până-i prinde...

Gheorghe Surdu se îndepărtă. În pragul ușii se opri, lăsându-se scăldat de strălucirea caldă a soarelui de amiază. Ridică ochii spre cerul albastru și își trecu degetele peste stema de oțel dela paftaua centurii. Era liber.

2

Atacul „inamicului“ era așteptat pe curând. Compania se găsea adăpostită în spatele liniei de apărare. Doar observatorii de grupă rămăseseră pe pozițiile înaintate, cu mâna pe patul de fier al puștii-mitralieră, cu fața îndreptată într'acolo de unde fusese semnalat „inamicul“.

Ziua era întunecată. Un cer de plumb, pe alocuri acoperit de nori albicioși aducând cu lucirea argintului vechi, pe alocuri de nori negri vânați, se lăsase până deasupra capetelor ostașilor. Primele tunete din primăvara aceea se auzeau, înfundat, undeva în adâncimea zării, ca niște salve neregulate de artilerie. Un vânt întunecat se iscase deasupra câmpiei, prevestind ploaie și furtună.

Grupa comandată de caporalul Boantă aștepta adăpostită într'o adâncitură de teren. În ziua aceea Ionică și Cioboată însoțeau pentru ultima oară compania la terenul de instrucție. A doua zi aveau să plece la școală. Caporalul Boantă îl înlocuia pe Surdu la comanda grupei iar Cioboată avea comanda grupei celeilalte. Ostații curățau armele pe îndelete și îl ascultau pe Ionică, agitator de grupă în ziua aceea, „ridicându-le moralul“ pentru lupta care avea să înceapă foarte curând.

— Trebuie să ne facem datoria față de țară... — spunea Ionică iar vântul purta cuvintele sale pe întinsul câmpiei. — În această luptă să nu ne lăsăm alungați de vrăjmaș de pe pozițiile noastre.

Ionică tăcu o clipă, apoi se întoarse spre Chirca, pe care-l avea alături :

— Măi Chirca, tu ai acasă părinți și frați, poate și o fată...

— Am...

— Ei trăiesc în pace și liniște... la casa lor... Când s'o sfârși războiul, ai să te întorci acasă și ai să-i găsești pe toți așa cum i-ai lăsat... Și eu am părinți și frați... Mi-i drag pământul și pădurea, păsările și seninul cerului... Am să mă întorc odată la ele. Voi toți o să vă întoarceți acasă...

Ostații grupei îl ascultau îngândurați. Stărnea în ei înfățișări de oameni și locuri, cunoscute și dragi.

— Dar dacă dușmanul trece peste noi, s'a isprăvit... Pe ai noștri dușmanul are să-i culce la țărână, caselor noastre are să le dea foc... Moarte și pârjol... Pentru asta trebuie noi să ținem piept dușmanului, orice s'ar întâmpla... El vrea să înrobească țara noastră liberă, Republica noastră... În față sunt imperialiștii,

sunt bandele cumpărate de bancheri și moșieri, care... care vor să huzurească pe spinarea întregii omeniri muncitoare...

Comandantul de pluton se ivi în dreptul grupei. Ii făcu semn caporalului Boantă să vină mai aproape.

— Eu am primit o misiune, — spuse plutonierul. — Comanzi plutonul în locul meu.

— Am înțeles, tovarășe plutonier.

— Pe cine lași la comanda grupei?

Caporalul Boantă se întoarse spre grupa sa și se gândi o clipă.

— Inlocuitor la comandă soldatul Ionică.

— Inlocuitor la comandă, — spuse Ionică, ridicându-se.

Comandant de grupă! Măcar pentru o zi, în timpul exercițiului de apărare... Tot timpul cât ascultă indicațiile caporalului, reperatele și ordinele speciale, inima îi ciocăni cu putere în piept. Iși aduse dintr'odată aminte de toate serile petrecute studiind regulamentul de luptă și becul care lumina noaptea masa din fundul dormitorului se aprinse parcă în el.

— Succes, Toderiță! — îi ură caporalul Boantă, strângându-i mâna.

Apoi plecă, împreună cu plutonierul. Ionică veni în mijlocul grupei sale.

— Ordinea de luptă! — comandă el.

Dădu, cu o voce sigură, aproape răstită, reperatele și indicațiile speciale. Nu mai era băiețandru îndebăște molatec și tăcut; pe chipul lui apăruseră o îngândurare și o dărzenie de comandant. Trăia schimbarea care se petrece brusc în fiecare ostaș atunci când i se încredințează pentru întâia dată o misiune de răspundere, o comandă.

Nu peste mult se dădu alarma. În zarea plumburie, în fața șirului de copaci care abia se vedeau, se iviseră mogâldețele mișcătoare ale „inamicului“, străbătând în fugă zona barajului de artilerie. Incepuse atacul. Ostașii companiei a treia ocupară repede pozițiile și se adăpostiră în amplasamente.

Ionică trase piedica armiei. Se uită în dreapta și în stânga. Ostașii din grupa sa se făcuseră una cu pământul și-l pândeau pe „inamic“ cu toții mușchii încordați. Ionică dădu mulțumit din cap, ca un adevărat comandant. Ii anunță pe cei de alături:

— Nimeni nu trage decât la comandă. Transmite mai departe! — Inamicul trecuse de barajul de artilerie și se apropia încet, în pas de front. Ionică își stăpâni un termur nervos al falcii. Mai erau câteva zeci de metri de străbătut până la deschiderea focului. Încleștă mai vârtos mâna pe armă.

Stătea lipit de pământul răscolit proaspăt, negru și umed. O mireasmă crudă și amețitoare urca din brazdele săpate de lopata sa cu un ceas înainte. Ionică simți că trupul lui e un bulgăre din acest pământ. „Apăr pământul patriei — murmură el cu un soi de bucurie și de patimă, — mă apăr pe mine... Nimic nu mă poate clinti din locul acesta!“ Iși aruncă ochii în dreapta și în stânga. Pușcașul de elită și pușcașul unu stăteau în aceeași încleștare cu pământul, privind țintă mogâldețele „inamicului“ care se apropiau mereu. „Nu ne poate birui nimeni!“ — gândi, simțindu-se cuprins de o bucurie neasemuită. O nerăbdare de a se bate cu dușmanul, cu tot trupul, cu pumnul, cu dinții, o bărbăție pe care nu și-o cunoscuse până atunci, pusesese stăpânire pe el. Pe neașteptate îi apărură în fața ochilor nespuse de limpede și de grăitoare imaginea unui panou din sala clubului de batalion cu lozincă: „Trăiască scumpa noastră patrie... Republica...“ și iarăși simți furnicându-l prin nări mireasma crudă și amețitoare a pământului răscolit.

„Inamicul“ care ataca se vedea acum deslușit.

— Pușca mitralieră, foc! — strigă Ionică cu un glas pe care nu și-l recunoscuse.

GERUL, MOȘU' CU NAS ROȘU

Dedicație surorii mele, Ana Alekseievna

Tu iarăși m'ai supus muștrării
C'aș fi de muză 'nstrăinat,
Că grijilor și desfătării
Cotidiene, m'am plecat.
Fugare planuri și ispite
Nu mă răceau de muza mea,
Dar — știe domnul — istovite
Harul, ce-al'dată ne unea ?
Poetul tot nu-i lumii frate,
Spinos, nesigur e-al lui drum ;
De clevetiri înveninate,
Griji, teamă, n'aveam nicidecum,
Însă știam, sub nopți cu stele,
Inima cui s'a frânt de chin,
Pe pieptul cui apasă ele,
Și'n viața cui turnau venin.
Chiar când furtunile de-asupra-mi
Rotindu-se, m'au ocolit,
Știu cine, cu 'nchinări și lăcrămi,
De-a lor săgeată m'a ferit...
Sunt obosit — vremea-i trecută...
Și chiar de n'am fost ne'nfricat,
Imi cunoșteam puterea'n luptă,
Credeam în multe, devotat,
Dar azi, al morții ceas mi-apare.
Nu-i drept la drum iar s'o pornești
Și'n inima cea iubitoare
Neliniștea s'o mai trezești...

Pe muza mea cea stămpărată,
Fără plăcere o alint...

Dar cântecul din urmă, iată,
 Il cânt — și ție ți-l închin.
 Față de cel de mai 'nainte,
 El și mai trist are să fie,
 Că 'n suflet bezna se întinde
 Și n'am nădejdi în ce-o să vie...

Furtuna zgâlțâie polata.
 Au n'o să frângă, m'a prins teama,
 Stejarul vechi sădit de tata
 Ori salcia ce-a pus-o mama ?
 Știi : salcia care-ai unit-o
 Cu soarta noastră împreună,
 Și-a cărei frunză fu pălită
 In noaptea când murise muma...
 Și geamul zbârnâie mai des...
 Sar grindinile ca arșici !
 De mult, tu, dragă-ai înțeles :
 Doar pietrele nu plâng aici...

.

PARTEA INTAIA

Moartea țăranului

I

Se 'mpotmolise în troiene murgul.
 Răsar numai două opinci, înghețate,
 De sub rogojini ; și-o muche, coșciugul
 Din sania mică, sărmană, și-o scoate.

Infofolită'n șaluri, o bătrână
 Coboară uneori să 'ndemne murgul.
 Pe gene promoroaca îi atârnă,
 In țurțuri ce-i făcu — se vede — frigul.

II

Deprins cu gândul lui, poetul
 Grăbește'n calea ei să iasă :
 Cum a'mbrăcat-o'n giulgi omățul,
 Se vede 'n sat o scundă casă ;

Vițelul doarme pe un țol,
 Iar lângă geam, un mort pe-o bancă ;

Fac larmă țâncii proști ; domol,
Icnește'n lacrimi o țărancă.

Cu acul harnic migălește
La giulgiul cel de 'mormântare ;
Ca ploaia ce nu contenește,
Intr'una plânge. nu prea tare.

III

Ursita, la trei încercări o supuse ;
Întâia : cu'n rob trebuiau s'o cunune, —
La prunc de rob, mumă — a doua îi fuse,
A treia — de rob ai s'ascuți, orice spune ;

Și date i-au fost aste groaznice soarte
Femeii pământului rus, să le poarte.

Tindea lumea toată spre zile mai bune,
Mereu se schimbară, atâtea pe lume,
Ci domnul doar una uitase s'o schimbe :
Amarnica soartă-a țărancei.
Și suntem de-acord că se stinge-acea stirpe
A mândrei, voinicei rusoaice.

A soartei jertfă 'ntâmplătoare !
Surd, tăinuit ai îndurat ;
Lumii, nici luptele-amare
Nici jalea ta nu ți-ai trădat.

Dar mie îmi vei spune taina !
De mic copil te știu eu, doară.
Tu — care'ntruchipezi doar spaima,
Tu — oboseala seculară.

Nici n'are inimă'n piept, cine
Nu varsă lacrimi pentru tine !

IV

Eu, totuși, vorba de țărancă
Anume-o adusei, să spun
Că tipul mândru de rusoaică
Mai poți să-l întâlnești și-acum.

La țară, vezi printre femei
Vreo fată demnă și senină,

Cu mândră forță'n gestul ei,
Cu mers, privire de țarină.

Doar orbul poate să n'o vadă,
Pe când cel văzător grăiește :
„Când trece, soare luminează !
Te'mbogățești când te privește !”

Pe-acelaș drum, și ele calcă,
Cu tot poporul laolaltă,
Dar depe ulița săracă,
Glod nu le-atinge. Și-i învoaltă,

Ca floarea, 'n lume-i o minune,
Rumenă, sveltă ca o ciută,
Frumoasă, orice haine-ar pune,
Și 'n orice treabă pricepută.

Când frig sau foame o apasă,
Indură totul neschimbată,
Eu am văzut-o și la coasă :
Dintr'o mișcare, clăia-și gată !

Basmaua îi alunecase,
Stau cozile să se desfacă ;
Un flăcăiaș se încercase
Să i le-arunce 'n ochi, a joacă !

Grele, bălaiele-i cosițe
I-au năpădit pieptul smolit
Până la glesnele desculțe ;
Iar văzul i l-au împânzit.

Le-a dat cu mâinile de-o parte
Privind cu ciudă spre flăcău.
De mâniată, parcă-i arde
Mărețul chip, ca'ntr'un tablou...

Nu-i place'n muncă trândăvia.
Dar n'ai s'o recunoști, în schimb,
Când depe față, veselia
I-alungă-al muncii grele nimb.

Nici răs deschis cum e al ei,
Nici glas la fel, și nici cântare
Nu poți să cumperi cu bani grei.
Mujicii-și spun : „E-o alintare !”

La joc nu și-a găsit rivalul,
Când ești la greu ea nu te lasă :
Chiar din galop îți prinde calul,
De ți-a luat foc, ea-ți intră'n casă !

Frumosul ei șirag de dinți
Pare c'ar fi mărgăritare
Dar roșii, buzele-i cumiști
Ascund de lume-a lor splendoare —

Că rar se'ntâmplă să zâmbească...
Nu pierde timp cu flecăreala,
Vecina ei n'o să'ndrăznească
Să-i ceară 'ntr'una furca, oala ;

Pe cerșetor nu-l miluește :
— Colindă, de n'ai chef de muncă ! —
Severul chip îi oglindește
Priceperea, putere-adâncă.

Ea știe clar, nestrămutată,
Că munca-i pentru ei un scut
Și munca ei îi dă răsplată :
Ai ei, nevoi n'au cunoscut.

În casa lor e cald oricând,
Și cvas gustos și pâine coaptă,
Sătui și zdraveni pruncii sânt,
E'n plus, la praznic, o bucată.

În fruntea tuturor stă drept
Când cu ai ei, la slujbă vine :
Copilul de doi ani, la piept
Parcă-i în jilț, așa se ține.

Alătura de ea, feciorul
De șase ani, frumos gătit...
Pe toți cei câți iubesc poporul
Tabloul ăsta i-a vrăjit !

V

Și tu uimeai, de mândră, lumea,
Erai dibace, în putere,
Dar te-a uscat amărăciunea, —
Lui Proclea, tu i-ai fost muiere !

Trufașă ești, vrei să-ți ascunzi
Și plânsul, dar încerci zadarnic ;
Cu lacrimi giulgiul tot îl uzi
Când coși la el cu acul harnic.

Și'n șiruri lacrimi de sub pleopă
Pe-a tale mâini tot prind să pice,
Precum grăunțe coapte scapă
Tăcute, din prea grele spice...

VI

La patru verste mai departe,
Bisericii dând înconjur
Prin crucile de vânt plecate,
Bătrânu-alege un locșor ;

Trudi, căci munca asta-i grea,
Cere pricepere și ea —

Din drum, vrea crucea să se vadă,
Și soarele în jur să-i bată.
Pân'la genunchi stă în zăpadă
Cu-o rangă'n mâini și c'o lopată.

Căciula toată-i e brumată,
Barba, mustețele'n argint.
Pe-o măgură mai ridicată
Tăcut stă moșul, chibzuind.

E gata. A'nsemnat cu-o cruce
Cam unde va săpa mormântul,
Se'nchină când e să se-apuie
De nea să curețe pământul.

Aici și rostul e altfel
Că cimitirul nu-i câmpia.
Cruci din zăpadă ies pe el,
Tot straturi printre ele-i glia.

Frângându-și gârbova-i spinare,
Mult timp, el harnic a scăpat ;
Albea pe dată de ninsoare
Tot lutul galben, înghețat.

O cioară coborî din cer,
A dat cu clonțul, s'a plimbat,
Suna pământul ca de fier —
Și fără pradă s'a cărat...

Pe cinste, gata e mormântul —
„Nu-i asta treabă pentru mine !“
Și-a smuls cu un oftat cuvântul.
„Nu, Proclea, nici nu se cuvine,

„Nu, Proclea !“ Moșul, de odată,
Se'mpiedecă și ranga-și scapă
In groapa proaspătă săpată ;
Cu greu și-o scoate apoi din groapă.

Pleacă... Pe uliță se'ndreaptă...
Soare, nici lună nu-s pe cer...
Și parcă-i moartă lumea toată :
Zăpadă, liniște și ger...

VII

La râul Gălbior, sub coastă,
Băbuța și-a ajuns-o el
Și'ncet o'ntreabă pe nevastă :
„Sicriu găsit-ai bunicel ?“

Buzele ei abia-i șoptiră
Bătrânului : „E bunișor !“
Și împreună amuțiră.

Sania merge'ncetișor,
Parcă ceva i-ar face frică...

Sătucul nici nu s'a ivit,
Pe-aproape, — doar un foc luci.
Bătrâna se'nchină grăbit,
Căluțu'n lături se smuci.

In capul gol, picioare goale,
Cu'n par în mână, ascuțit,
De-odată le ieși în cale
Pahom, ce-i tutulor vestit.

Sub poala-i lungă, de muiere,
Verigi de lanțuri răsunând ;

Porni nebunul, cu putere
Să dea cu parul în pământ.

Din suflet a mugit apoi
Spunând cu milă : „Nu-i năcaz !
Destul trudit-a pentru voi,
Mai treceți voi la rând, de azi !

„Coșciug i-a cumpărat chiar mama,
Mormânt, tăicuțul i-a săpat,
Griji de giulgiul lui vădana —
La toți de lucru el v'a dat !“

În gol fugi — cu muget, iară,
Nebunu'n drumu-i fără țel.
Verigile trist răsunară,
Glezna-i lucește în inel.
Și-și trage parul după el.

VIII

Lăsară capacul sub scară ;
Pe Mașa și Grișa'nghețați,
Vecinii la dâșii-i culcară
Și mortu-l gătiră ceilalți.

Pătrunși de mâhnire, la treabă
Încet și severi au pornit :
N'au scos de prisos o voroavă
Și lacrima și-au stăpânit.

...Și doarme, truditu'n sudori !
Robind la pământ, fuse'nvins !
La griji astăzi nepăsător,
Pe-o masă de brad doarme'ntins,

E aspru la chip, nemișcat,
Îi arde la cap lumânare,
În largă cămașă'mbrăcat,
Opinci noi, de tei, în picioare.

I-s mâinile mari, noduroase,
Ce n'au prididit-o cu treaba ;
Străină de chin și frumoasă
I-e fața — și lungă-i e barba...

IX

Cât timp a ținut pregătirea,
Cu-o vorbă ei nu se trădară,
Și-adesea-și feriră privirea
Mâhniți nevoind ca să pară.

Dar treaba acuma-i sfârșită,
Dece-ai pune-amarului frâu ?
Durerea în suflet mocnită
Din gură sbucni ca un râu.

Nu vântul vuieste'n negară,
Nu sună alaiuri de nuntă, —
Pe Proclea în bocete-l luară
Ai lui, și lui Proclea-i cuvântă :

„Vai, tu, porumbiel, pană sură,
De-acasă'ncotro ai sburat ?
La forță, mândrețe, statură,
Tu n'aveai păreche în sat.

„Părinților sprijin le-ai fost
Ogorul cu drag l-ai muncit,
De oaspeți oricând bucuros
Nevastă și prunci ți-ai iubit...

„Degrabă trecut-ai prin lume !
Dece, dela noi ai fugit ?
Făcut-ai tu planul anume,
Cu negrul pământ te-ai vorbit

„Să pleci, să lași totul în viață, —
Să fim ca cei fără' de părinți,
Să nu dăm cu apă pe față
Ci numai cu lacrimi fierbinți !

„Va frânge-o pe mumă amarul,
Nici taică-tău n'o să trăiască ;
Precum fără vârf e stejarul,
Așa-i fără om o nevăastă.

„Sărmana ! De ea nu ți-e jale,
N'ai milă de bieții tăi prunci ?
Te scoală... Pe brazda din vale
Recolta de vară s'o strângi !

„Trezește-te scumpă comoară,
Cu ochiul de vultur privește,
Mai scutură-ți bucelele iară,
Cu gura-ți de miere grăiește !

„Ți-am face atuncea, anume,
Rachiul și miedul dulceag,
Și masă'ncărcată ți-am pune —
Poftește, doritule drag !

„Iar noi ți-am sta toți dinainte —
O, sprijin și-a casei nădejde !
Și orice cuvânt ți l-am prinde...
O clipă din ochi nu te-am pierde...”

X

La aste bociri și jelanii,
Vecinii grămadă veneau,
Puneau lumânări la icoane,
Băteau până'n podini metanii
Și-acasă'n tăcere porneau.

Apoi, au prins alții să vină.
Plecară... Și când au rămas
Ai casei, se-așează la cină :
Doar varză și pâine cu cvas.

Bătrânul nu vrea să se lase
Obidei zădarnice pradă :
Aproape de-opaiț se trase,
Opinca-i crăpată să-și dreagă.

Oftând îndelung, biata mamă
In dos, pe cuptor s'a culcat,
Iar Daria, juna vădană,
Să-și vadă copiii-a plecat.

La capătul mortului stase
Țârcovnicu'n noapte citind.
Isonul, din sobă i-l dase
Un greier, prelung țârâind.

XI

Asprul viscol cu zăpadă
Arunca'n ferestre ghiață,

Soare trist ieși să vadă
Trist tablou în dimineață.

Murgul sta cu capu'n jos
Prins la sanie, în poartă,
Fără bocet de prisos,
Lumea, pe cel mort îl poartă.

— Hai, murguțule, dă-i drumul !
Trage tu de chingi mai tare !
Mult ți-ai tot purtat stăpânul,
Poartă-l și-a din urmă oare !

El în târg la Câmpugol
Cumpăratu-te-a mânzuț,
Noaten liber, nu'n ocol,
Și-ai ajuns voinic căluț.

Iarna, pâine ca să fie,
Cu stăpânul străduiai ;
Și pe-un țânc, din herghelie
Să te prindă, îl lăsaî,
Mâncai pleavă și dughie
Dar tot zdravăn te țineai.

Capăt când puneai la munci
Și'ngheța pământul tun,
Cu stăpânul tău atunci,
Cărăuși, porneați la drum.

Multe-aveai de îndurat
Și aici : făceai corvezi ;
Istovit, ți s'a'ntâmplat
Calea prin furtuni s'o pierzi.

Slabe, coastele se-arată,
Biciul le-a vrâstat destul ;
Dar la hanuri în ogradă,
De ovăz ai fost sătul.

Noaptea'n Faur, uneori
Viscolea prin mii de guri
Ochi de lupi, scânteetori,
Ai zărit lângă păduri.

Frică, frigul și furtuna,
Pân'la urmă, tot un drac !
O scrânti stăpânu-acuma —
Iarna i-a venit de hac !...

XII

Așa s'a'ntâmpilat ca să intre
O zi prin nămeți înfundat ;
Trei zile, ba'n frig, ba fierbinte
Pe lângă căruță-a umblat :

Grăbea răposatul să ducă
O marfă la timp, într'un loc.
Apoi se întoarse în fugă —
Glas n'are, și trupul de foc !

Bătrâna-l stropi mai'nainte
Cu apă din nouă izvoare.
L-a dus și'ntr'o baie fierbinte
Dar tot nu l-a pus pe picioare !

Atunci au chemat vrăjitoare :
Descântece, leacuri făcură —
Degeaba ! Prin ham cu sudoare
De cal, de trei ori îl trecură,

Lăsatu-l-au dragul de el,
Ba'n grajd, ba'ntr'o copcă de ghiață...
El totu'ndură, mielușel :
Nu bea, iar mâncarea-i da greață !

Iar Fedia — ce se'ntâmplase
Pe-acolo — găsisese și el
Că-i bine să-l moaie la oase
Un urs, de-o să-l calce nițel.

Nevasta bolnavului însă
Pe sfetnic din casă-l goni :
Un alt leac să caute, dânsa
Gândise ; și'n noapte porni

Spre-un schit cu-o icoană vestită
(De sat zece verste departe)
A cărei putere sfințită
Te scapă de boli și de moarte.

S'a dus, cu icoan'a venit —
Bolnavul pe patu-i sta mut,
În straie curate, grijit.
Nevasta-și văzu, a gemut —
...Și-a murit...

XIII

Murguț, dă-i drumul !
Trage tu de chingi mai tare,
Mult ți-ai mai purtat stăpânul,
Poartă-l și-a din urmă oare !

Două dangăte răsună !
Vino ! — preoții așteaptă !
Merg în frunte tată, mumă,
O pereche'ndurerată.

Pruncii, după mortul nostru
Stau cuminți, nu plâng de teamă ;
Ducând murgul de căpăstru
Merge-a lor sărmană mamă...

Raza ochiului i-e strânsă ;
Ca obrazu-i alb nu pare
Nici tulpănel alb, de pânză,
Ce l-a pus de'nmormântare.

După Daria pășesc
Pâlcuri de vecini, vecine,
Ce despre orfani șoptesc
Că n'or duce-o ei prea bine.

Că Dariușca va avea
Traiul greu și mohorât.
„Sprijin n'are cin'să-i dea !“
Cu toții au hotărât...

XIV

În groapă l-au pus, după rit,
Și-aștern peste Proclea pământ ;
Cu șgomot au plâns, au răcnit,
Jelind pe cei vii și-aducând
Mari laude celui pierit.

Ca staroste, Sidor Ivanici
Boci lângă babe, scăzut,

Și : „Pace lui Sevastianici !“
A spus : „Suflet bun ai avut —

„Trăiși drept — și'n timp cuvenit
— Cum domnul te-o fi ajutat —
Boierului dijmă-ai plătit
Și țarului birul l-ai dat !“

Sfârșind deci cu-a lui elocință,
Icnind, preacinstitul a spus :
„Așa-i omeneasca ființă !“
Și-n cap el căciula și-a pus.

S'a frânt... Și era în putere !
Ca dânsul ne-om frânge și noi !
Și peste mormânt, cu durere
Se'nchină — și pleacă apoi.

Înalt, uscățiv și cărunt,
Cu cușma în mână'mpietrit,
Statuie pe scumpu-i mormânt,
Sta moșul, de vremuri albit !

Pe urmă, unchiașul bărbos
Porni să se miște agale
Țărâna'ntinzând-o frumos,
În plânsul bătrânei, de jale.

Apoi, părăsindu-și feciorul,
În sat ei pășiră tăcuți ;
„Îi clatină“ — spuse poporul —
„Durerea, de parcă-s băuți !“

XV

Când Daria'n casă ajunse
Să-și vadă de prunci și de treabă,
În izbă, ce frig o pătrunse !
Vrea focul s'aprindă degrabă ;

Un vreasc nu-i la ea'n bătătură !
Griji multe-i trec mumei prin minte :
Să-i lase pe țânci nu se'ndură,
Ar vrea să mai stea să-i alinte.

Dar timp nu-i acum de-alintat.
Copiii'n vecini îi mai lasă ;
Cu-acelaș murguț, porni'ndat'
La lemne'n pădurea cea deasă.

PARTEA A DOUA

Gerul, moșu' cu nas roșu

XVI

E ger. Albesc șesuri întinse'n zăpadă,
Ce neagră-i pădurea în față !
Greu calcă murguțul, silind să nu cadă ;
Pe drum, nici o urmă de viață.

E liniște grea ! Doar o voce din sat
Ce parcă'n ureche-ți vuiește,
Tălpicul de-un ciot din pământ s'a frecat,
Când scârțâie'n suflet lovește.

De jur împrejur n'ai putea să te uiți,
Pe șes, diamante-arzătoare...
De lacrimi, ai Dariei ochi sânt umpluți —
Desigur, orbită-i de soare...

XVII

De-i liniște'n câmp, mai adâncă
E'n codru — și chiar mai lumină.
Copacii'n el mai'nalți par încă
Și umbrele mai lungi se'nclină.

Și umbre, și arbori, și soare
Și liniștea grea, de mormânt...
Dar i-auzi ! O surdă chemare,
Un bocet amar răsunând.

Căzu sub durerea cea multă
Dariușca : dar, nepăsătoare,
Pădurea în largu-i ascultă
Cum glasul se frânge și moare.

Și-un ne'nsuflețit, rece soare
Ochi galben de buhnă părea,
Din ceruri privind la 'ntâmplare
A văduvei patimă grea.

Și oricâte coarde-au fost rupte
Din inima ei țărânească,
Pe veci au rămas neștiute
Prin codrul pustiu să plutească.

Iar jalea amară ce-o'ndură
Vădana și-orfanilor mumă,
Doar pasări din crângi o știură
Dar n'au îndrăznit s'o mai spună...

XVIII

Nu cornul dă glas în poiană
Și nici Strâmbă-Lemne'n pădure,
Ci tânăra, plânsa vădană
Despică bușteni c'o săcure.

În sanie apoi le încarcă —
S'o umple ar vrea, mai cu sânge;
De seamă nici nu bagă parcă
Din ochi câte lacrimi îi curg :

Ci una, din geană căzând,
În zbor lunecă pe zăpadă
Și când a ajuns pe pământ
Porni o gropiță să ardă ;

O alta svârlită e iar
Pe-o coajă de lemn, și îți pare
O boabă de mărgăritar
Din ghiață, rotundă și tare.

Iar alta în ochi doar o leacă
Sclipește și fața-i săgeată,
Iar soarele'ntr'ânsa se joacă...
Să termine Daria'ndată,

Tot taie — și gerul nu-l simte
Că-i prinde picioarele sloi ;
Mereu cu bărbatul e'n minte
Îl cheamă, vorbesc amândoi...

XIX

.
.
„Iubite ! Pe Mașa, draguța,

La horă, când iarna s'a dus,
Vor da-o iar fetele huța
Pe brațe, svârlind-o în sus.

„Legănată,
Aruncată,
Mac, pe nume
Ii vor spune,
Mac bogat *)
De scuturat !

„Ca floarea de mac, gingașă,
S'o roși a noastră Mașa,
Cu ochii de albastriță
Și cu bălaie cosiță !

„Din piciorușe-o să dea
Și-are să râdă mereu,
Ne-om uita cu drag la ea
Eu și tu, doritul meu !...

XX

„Nici nu ți-ai trăit tu veacul,
Și'n pământ te îngropară !

„I-e drag omului, săracul,
Să trăiască'n primăvară !
Soare cald ne dă lumină,
Soarele trezește viața,
Iată fapta cea divină :
Pe brazda de plug verdeața
Se ridică, de mătasă,
Anume să ceară coasă.

„Sărac de-a mele păcate,
M'oiu scula pe mânecate
Plec de-acas' pe nemâncate,
Nici nu-mi iau la câmp bucate,
Ar cu plugul până 'n noapte,
Noaptea, coasa mi-o voi bate,
Plec în zori cu coasa'n spate...

*) Joc popular numit „semănatul macului“. În chip de mac, se așează în mijlocul unui cerc de jucători o fată frumoasă pe care, la urmă, ei o aruncă'n sus, reprezentându-se prin aceasta scuturatul macului. Alteori, „macul“ poate fi un flăcău care primește ghionți când e asvârlit în sus.

„Piciorușe, tari să-mi fiți,
Mănușițe, nu scânciți !
Deacum singură-s, doar eu !

„Singură 'n câmp nu-s deprinsă,
Singură'n câmp sânt învinsă,
Am să-l chem pe dragul meu !

„Oare bine-oi fi arat ?
Ieși, te uită, dragul meu !
Fânul bine s'a uscat ?
Bune stoguri am clădit ?...
Doar greblând m'am hodinit
Cât la coasă fost'am eu !

„Treaba de muiare
Nu-i cine s'o'ndrepte !
Muierii'ndrumare
Nu-i cin' să-i arăte...

XXI

„De-acum vitișoarele'n codru plecară,
De-acuma, dă'n spic și maica săcară,
Domnul ne dete bune bucate !
Paiul e lung, pân'la piept dă s'ajungă,
Domnul ne dete bune bucate !
Doar ție n'a vrut să-ți dea viață mai lungă, —
De vrei ori nu vrei, răzbești singură'n toate !...

„Tăunul înțeapă tare,
De sete-ți vine să mori, ,
Frige secera în soare,
Soarele-ți dă'n ochișori,
Capul, grumajii-aprinde,
Imi arde mâini și picioare,
Și din lan te mai cuprinde
Ca dintr'un cuptor, dogoare.
De'ncordat, gâtul scâncește,
Picioare și mâini mă dor,
Galben-roșu cerc rotește
Dinaintea ochilor...
Până'la capăt dă-i mai grabnic,
Pică bobul — dă-i de zor...
Lucru'n doi ar fi mai rodnic,
Lucru'n doi e mai cu spor...

XXII

„Aievea mi s'a'mplinit
Visul ce-l avui as'vară
Când pe câmp am adormit
Cu secera, în secară.
O nenumărată
Putere armată
Se făcea că mă'nconjoară ;
Grozav din mâini mai dădeau
Grozav ochii le luceau.
Atunci, să fug m'am gândit,
Dar nu puteam, de picioare
Și de-odată m'am pornit
Să strig după ajutoare.
Strig mai tare, tot mai tare,
Aud duduind pământul,
Cea dintâi, mama aleargă,
Foșnea parcă'n ierburi vântul —
Spre măicuța lor cea dragă
Copilașii vin degrabă.
Nu dă moara din aripă
Când în câmp nu bate vânt.
Frățiorul, într'o clipă,
Vine-adoarme la pământ,
Socrul vine'n pas mărunț,
Toți spre mine au fugit,
Doar pe singuru-mi iubit
Ochii mei nu l-au zărit...

„Incepui să-l strig pe dată :
„Hai, că mă'nconjoară, iată,
O oaste nenumărată, —
Grozav dă din mâini, grozav
Le străluce ochii 'n cap :
La ce nu vii să mă scapi ?...“
Am privit în jurul meu —
Unde-s ? Știe Dumnezeu !
Cu mine ce-a fost, n'am știre,
Nu-i aici nici-o oștire !
Nici viteji cu arma'n mână,
Nici vreo armie păgână,
Oastea toată este doară
Cea din spice de secară
De grăunțe coapte pline,
Ce vrea să lupte cu mine !

„Mișcă, larmă fac, atacă,
Mă'nțeapă'n obraz, pe mână,
Sub seceră paiu-și pleacă,
Mai mult nu vor să rămână !

„M'apuc să secer cu sârg,
Secer, — și pe gât, pe spate,
Râu de boabe 'ntr'una-mi curg
Parcă grindina m'ar bate !

„Curge-va și peste noapte
Măicuța-secară toată...
Unde ești, Proclea bărbate,
De mă lași ne-ajutorată ?...

„S'a'mplinit visul la fel !
Secera-voi fără el.

„Fără dragul o să'ncep
Snopișorii strâns să-i leg,
In snopi, lacrimi o să scăp !

„Ele nu-s mărgăritare...
De vădană lăcrămioare,
Dece vă vrea domnul, oare,
Dece-aveți la el cătare ?...

XXIII

„Noapte de iarnă, mult ești lungă !
Fără cel drag, să dorm nu pot,
M'oiu apuca să Țes la tort !
Dar ochișorii să nu-mi plângă,

„Multă voi țese, pânză mare
Schimburi din ea să fac, cu spor,
Vânjos mi-o crește fiul, tare
Va crește blândul meu fecior.

„Peste meleagurile-aceste
Mire de pomină-o să fie,
Prin strașnici pețitori, de veste,
Vom da, să-i aple o soție...

„Cu mâna mea, lui Grișa zuluful-i pieptănai
Obraji, cum sânt bujorii și crinii, fiul are,

De crin și de bujori, mireasa... Vin' să-i dai
La nuntă, părinteasca ta binecuvântare !...

„Ca pe o sărbătoare ăst ceas noi l-am dorit,
Știi când pornise Grișa să umble pe picioare,
Am stat întreaga noapte atunci și-am plănuit
A lui însurătoare,
Chiar lucruri pentru nuntă să-i strângem ne-am pornit...
Și iată — sosi timpul, fii doamne prea-slăvit !

„I-auzi ! Zurgălăii dau glas !
Alaiul se'ntoarce acas' !
Ieși grabnic și-așteaptă-i în scară
— Mireasa-păună, șoim-mirele ei ! - -
Pe creștetul lor, tu presară
Grăunțe de grâu și hamei !...

XXIV

„Lângă negrul codru, turma rătăcește,
Coji de tei păstorul taie din pădure.
Lupul sur din codru iată-l, se ivește.
Oaia cui s'o fure ?

Peste satul nostru, nour negru, gros
Spânzură ; dintr'însul, curând o să iasă
Trăznetul-săgeată, pân'aceia, jos ;
Peste a cui casă ?

„Se-aud prin popor multe svonuri proaste,
Pe flăcăi, mult timp liberi nu-i mai lasă,
Merg curând la oaste !

„Flăcăiașul nostru doar el ni-i în casă,
Toți copiii noștri-s Grișa și fetica,
Dar, tâlhar, primarul nostru o să zică :
Obștia nu-l lasă !

„S'o pierde băiatul ; dece, n'am să știu.
Scoală-te să-l aperi pe scumpul tău fiu !

„El n'o să mai fie de tine-apărat !
A tale mâini albe picară'n jos, reci.
Limpezii tăi ochi s'au închis pe veci...
Orfani ne-ai lăsat !...

XXV

„Crăiasa cerească n'am rugat-o oare ?
N'am făcut eu toate ?
N'am fost la icoana cea izbăvitoare
Singură, prin noapte,

„Când şuiera vântul troienind prin şanţuri,
O rază de lună nu vedeai lucind !
Prin nori, doar sicrie, ghiulele şi lanţuri
Îţi păreau plutind...

„Nu m'am străduit de-ajuns ?
La ceva m'oi fi sgârcit ?

„O vorbă nu i-am răspuns,
Şi atâta l-am iubit !

„De-or fi stele 'n noaptea mare,
Ne-o fi mai lumină oare ?

„Pe-un dâmb, un iepure sare.
Iepuraşule, să stai,
Drumul tu să nu mi-l tai !

„Prin pădure o întinse,
Slavă ție, doamne mare...

„Insă groaza mă cuprinse
Spre miezul nopţii, mai tare —

„O putere necurată
Parcă da glas prin pădure
Şi-a'nceput toaca s'o bată
Şi parc'a'nceput să urle.

„Dar, de necuratul, oare
Am eu teamă ? Nici nu-mi pasă
Când eu, precistei fecioare
Li duc danie aleasă !

„Aud un cal nechezând,
Aud şi lupii urlând,
Către mine c'au pornit, —

„Fiare, nu săriţi încoace !
Dacă eşti om rău, dă-mi pace !
Scump e-al nostru ban muncit !

„Vara luni muncea de-a rândul,
Iarna, de prunci n'avea vreme,
Noaptea, tot la el cu gândul,
Nici ochii nu-i dam în gene.

„El, la drum... Eu, întristată,
Lung fir, din fuior de in,
Ca și calea-i depărtată,
Torc într'una și suspin.

„Sare fusul, se'nvârtește,
De podele se lovește,
Proclea prin râpi se crucește,
La deal carul și-l urnește.

„Vara-iarna, an de an,
Pân'am încropit un ban !

„Ai milă, doamne, de țăran !
Noi totul dăm
Și gologan de gologan
Greu adunăm !

XXVI

„Cărare'n codru, te-ai sfârșit !
Pădurea-i gata.
In zori, din cerul preaslăvit,
O stea se-arată

„S'a rupt și-apoi s'a prăbușit.
Suflase'ntr'însa dumnezeu
Că inima mi-a tresărit.
Cătai : atunci, prin gândul mer,
Ce-mi trecea oare,
Privind la steaua căzătoare ?
Pricep ! Picioarele mi-au stat,
Incerc să merg și nu mai știu !
M'am întrebat
L-oi mai găsi pe Proclea viu ?...

„Nu m'o lăsa cereasca mamă !
L-o vindeca sfânta icoană !

„M'am închinat
Și-am alergat...

„Puterea'n el e voinicească,
Se 'ndură domnul, n'o să moară...
Văd poarta cea mănăstirească !
Pe zidul ei, umbra-mi coboară.

„Mă plec pân'la pământ, smerită,
M'am ridicat și am privit :
Un corb pe crucea daurită :
Inima iar mi-a' tresărit !

XXVII

„Atunci m'au pus la lungă așteptare —
O schimnică duceau la'nmormântare.

„Slujba de utrenie.
Surorile treceau prin tindă, cu smerenie,
In rase negre 'mbrăcate.
In alb era doar răposata :
Doarme — jună, împăcată,
Știe că'n rai o să fie.
Și eu, nevrednica, i-am sărutat
Mâna, cea albă, străvezie !
La chipul ei, mult m'am uitat :
Din toate-i mai gingașă, mai jună, mai gătită
Și între celelalte surori, pare să fie
Printre porumbii suri, o albă turturică.

Metaniile negre'n mână,
Mică, pe frunte, o cunună,
Peste sicriu, cernit veșmânt, —
Așa blânzi, îngerii doar sânt !

„Tu, scumpo, domnului să-i spui
Cu gura ta cea prea sfințită,
Să nu mă lase voia lui
Cu pruncii, văduvă sdrobită !

„Pe mâini, sicriul la mormânt
L-au dus, cu lacrimi și cânt.

XXVIII

„Porniță cu alai icoana sfântă,
In jurul ei călugărițe cântă
Și toți să o sărute se-aplecară.

„Prea-sfintei i-au adus cinstire multă :
Tânăr, bătrân, plecară dela muncă,
Veneau în urmă-i oameni dela țară.

„Scoteau bolnavi, netoți, în drumul ei...
Știu, preacinstito, multora din ei
Tu le-ai svântat și plânsul și amarul...

„Spre noi, doar, mila nu ți-ai arătat !

O, doamne ! Câte lemne am tăiat !
De nu le-ai putea duce nici cu carul...”

XXIX

Treaba când și-o isprăvi
Și carul fuse încărcat,
Văduva se pregăti
Să pornească înspre sat.

Dar parcă prinsă de-un gând,
Toporul și-l luă deodat'
Și domol, arar gemând,
De-un pin s'a apropiat.

De-abia mai stă pe picioare
Jalea sufletul i-l stoarce ;
Trist începe să coboare
Groaznica, temuta pace !

Stă sub piñ ; abia e vie
Fără geamăt, gând, plânsoare.
In jur, liniște pustie,
Ziua clară, gerul tare.

XXX

Nu bântuie'n codru viscolul cel rece,
Nu vuiesc din munte șuvoaie la vale,
Ci Gerilă-Vodă în patrulă trece
Peste-a lui domenii, dându-le târcoale.

Se uită să vadă — viforul cel tare
Troiene destule pe poteci a tras,
Nu-i vreo crăpătură prin vreo parte, oare,
Pe unde pământul gol să fi rămas ?

Brazii au pufoase vârfurile toate ?
 Lăsat-a frumoase urme pe stejari ?
 Și-or fi oare bine'n sloiuri ferecate
 Apele micuțe ca și cele mari ?

Și cum umblă'ntr'una, peste arbori calcă,
 Scârțâind pe apa învelită'n ghiață ;
 Luminosul soare razele își joacă
 Și în încâlcita-i barbă și le-agață.

Cale vrăjitorul oriunde-și despică,
 I-auzi-l ! Căruntul pe-aproape pășește —
 Pe deasupra-i pasul parcă și-l ridică
 Și de-odată, peste capul ei se-oprește !

Pe un pin gigantic șade cocoțat,
 Bate cu toiagul : crângile foșnesc
 Și ca pentru sine parcă îngânat,
 A'nceput un mândru cântec vitejesc :

XXXI

„Nevestico, uite cu ochiu curajos
 La Gerilă-Vodă, să-l vezi cum arată !
 Cred, cam anevoie unul mai frumos
 Și viteaz ca mine, să mai vezi vreodată !

„Gerului supuse, totdeauna sânt
 Viscol și zăpadă, vifore și ceață,
 Pe mări și oceane de-am să mă avânt,
 Voi zidi pe ele mari clădiri de ghiață !

„De m'ar bate gândul, fluviile mari
 Sub călcâi pe dată pot să le ascund
 Și pot ridica poduri de ghețari
 Cum să facă lumea, n'ar putea nicicând.

„Pe unde curgeau până de curând
 Sgomotoase ape în repezi șuvoaie
 Astăzi vezi pedestri, șiruri lungi trecând,
 Și trecură mărfuri în grele convoaie.

„Prin adânci morminte îmi face plăcere
 Morții'n promoroaca mea să se îmbrace,

Iar celor în viață, sângele'n viscere
Și creieru'n tigvă să-l îngheț îmi place.

„Să bag groaza'n oameni ce umblă călare,
Și să fac năcazuri crâncenilor furi,
Tare-mi place mie, la ceas de'nserare
Să mai pun la cale troznete'n păduri.

„Muierile vina pe duhuri aruncă
Și toate spre casă merg în fuga mare.
Dar să râzi oleacă mai plăcut e încă
De bețivi ce umblă pe jos sau călare.

„Fără tibișire le fac mutra albă
Iar nasul ca jarul atunci li s'aprinde,
Și lipesc cu ghiață hățurile'n barbă,
Numai cu toporul de le poți desprinde !

De atâta-avere, nu-mi știu visteria
Dar avutu'ntr'însa nu-l văd istovind ;
Și-mi atâră podoabe'n toată'mpărăția
De mărgăritare, diamant, argint.

„Hai, intră cu mine în împărăția
Mea, să-mi fii crăiasă pe întreaga țară !
In iarnă, slăvită ne va fi domnia
Și adânc dormi-vom când vom fi în vară.

„Hai ! Am să te mângâi, te voi încălzi,
Un castel ți-oi face, numai din azur...
Și'ncepu voivodul mândru a-și roti
Sceptrul lui de ghiață, de jur împrejur.

XXXII

„Hei, nevestico, cald ți-i oare ?...”
Li strigă depe pinu'nalt.
Mai rece, mai tremurătoare,
Răspunde văduva : — Mi-e cald !

Gerilă, coborând mai jos,
Sceptrul din nou și l-a rotit
Și iar șoptește mângâios :
„Ți-e cald ?...” — Cald, dragule-aurit !

Cald — însă ea a'ncremenit.
 Gerilă lângă ea coboară :
 Cu-a lui suflare o adie,
 Ţepoase ace îşi presară
 Pe ea, din barba-i colilie.

Cum îi apare'n faţă, iată,
 „Ţi-e cald ?“ — el iară i-a şoptit
 Şi'n Proclea se schimbă de-odată
 Şi s'o sărute s'a pornit

Pe ochi, pe umeri şi pe gură,
 Gerul, cu barba lui cărunţă ;
 Cu-aceleaşi vorbe dulci o fură
 Ca şi iubitul ei, la nuntă.

Şi-atât de mult o ispitise
 Chemarea lui amăgitoare,
 Că ochii Daria-şi închise
 Scăpând toporul la picioare.

Cu buze pale ca de ceară,
 Zâmbeşte trista văduvioară.
 Puf alb i-a presărat pe gene,
 Ace de ger simte'n sprâncene...

XXXIII

În lăcuş strai de promoroacă
 Stă rece, țeapănă, de piatră,
 Fierbinte vară'n vis îi joacă —
 Secara nu-i cărată toată,

Dar li-i ușor, că-î secerată !
 Mujicii au cărat toţi snopii
 Iar Daria a scos cartofii
 De lângă gârla'nvecinată.

Iată şi soacra, bătrânică,
 Trudind ; pe sacul plin cu grână ;
 Sglobia Maşa, frumuşică,
 Stă cu un morcov roşu'n mână.

Căruţa vine scârţâind —
 Se uită murgul spre copii,

Proclușca mână, rar pășind,
Un car cu snopii aurii.

— Hei Grișca ! tatăl a strigat.
In treacăt Proclea a'ntrebat.
„La mazăre“-a spus bătrânica.
— Hei Grișca ! tatăl a strigat

Privind spre cer : — Târziu să fie ?
Aș bea ceva... Iar ea se scoală
Cu cvas pe Proclea îl îmbie
Dintr'o lutoasă, albă oală.

Grișca strigă atunci și el :
In vreji de mazăre'nvelit,
Fugind, ștregarul băiețel
Părea că-i un tufiș vrăjit.

Aleargă !... Tot sglobiu aleargă
Și iarba-i arde sub călcâi !
Grișușca-i ca o stâncă neagră,
Alb este numai capul lui.

Strigă și vine tot săltând
(Pe gât e vrejul ca un frâu)
Și salutând pe toți, la rând,
Se'nvârte ca ȕiparu'n râu !

Il mângâie duioasă mama,
Tata-l ciupește când il prinde,
Iar murgul, scuturându-și coama,
Spre dânsul gâtul și-l întinde,

Ajunse și rânjind din dinți,
Cu poftă'ngHITE mĂZĂRICHEA
Și'n buzele lui moi, cuminiți,
Lui Grișă-i apucă urechea...

XXXIV

Spre tatăl, Mașă strigă tare :
— Hai tată, tu să mă ridici !
Și cade, depe sac când sare :
Tatăl o saltă : „Să nu strigi !

„Nu-i mare lucru, — te-ai lovit !...
 Mie nu-mi trebui' domnișoară.
 Nevastă, încă un trăznit
 Ca el, să-mi faci la priniăvară !

„Ai grijă, deci !...“ Și rușinată
 Răspunde soața : — „Ți-s de-ajuns !
 (Dar începuse să se sbată
 Pruncul, sub piept...) — „Hai, Mașa, sus !“

Proclea, săltându-se'n căruță.
 Pe Mașa lângă el o lasă,
 Sări și Grișa din fuguță
 Și bocănind pornesc spre casă.

Din snopi, în stol, vrăbii mărunte
 Peste căruță s'au rotit.
 Cu mâna streășină la frunte,
 Daria mult i-a tot privit

Cum ne'ncetat se-apropiau
 De al căsuței lor zăplaz
 Și dintre snopi cum îi zâmbeau
 Copiii rumeni la obraz...

Ce cântec ! Cunoscute arii !
 Și cântărețul are ghiers...
 Acum, pe fața bieteii Darii,
 Orișice semn de chin s'a șters

Și sufletu-i a prins să sboare ;
 De acest cântec ea-i robită..
 Nu-i o mai splendidă cântare
 Decât cea'n vise auzită !

Ce spune cântul — domnul știe !
 N'am înțeles a lui cuvinte
 Dar inima el mi-o mângâie
 Și fericirea'n el cuprinde.

E-un cânt duios, de ocrotire,
 Bland, mângâios, fără sfârșit .
 Și-un zâmbet plin de fericire
 Pe fața ei s'a'ntipărit.

XXXV

Orișice preț de-ar fi, prin care
Uitarea ea și-o cuceri,
Ce-i pasă, când e zâmbitoare !
Noi nu avem de ce-o jeli.

Nu-i mai adâncă, dulce pace
Decât cea de pădure dată,
Ce neclintită'ntr'una tace
Sub bolta iernii, înghețată.

Nicicând, din pieptul obosit,
Nu-i răsuflare mai deplină ;
Cu viața când ai isprăvit,
Mai dulce nu-i altă hodină.

XXXVI

Nu-i sgomot. Sufletul îți moare.
Dureri, dorințe, stinse sânt.
Simți cum te prinde'nrobitoare
Această pace de mormânt.

Nimic ! Doar bolta cea senină,
Soare, pădurea'nveșmântată
În promoroacă argintată,
De farmec și minuni e plină,

Ce te-amăgesc cu taina lor
De patimă lipsită, rece...
Dar ce-a foșnit întâmplător ?
Prin crângi, o veveriță trece.

Sărind prin pini, a scuturat
Pe Daria un pumn de nea,
Iar Daria încremenea
În visul ei cel fermecat...

21 August, 1863

În românește de Miron Radu Paraschivescu.

MIRA IOSIF

ASTĂZI, — IN ANII CE VIN

Consfătuirea dela Palatul Cultural

În seara aceea, la consfătuirea dela Palatul Cultural fuseseră invitați toți stahanoviștii și fruntașii în muncă, din oraș.

Sala înaltă, cu pereții de culoarea fildeşului, strălucea de lumină. Jur împrejurul tavanului un jghiab de sticlă mată ascundea becurile, lăsând razele să se împrășteie uniform. Invitații erau veseli și sgomotoși, așa cum se întâmplă totdeauna înainte de începerea unei adunări sărbătorești.

Se întâlniseră în sala aceasta oameni care altminteri se întâlnesc rar, mai mult cu prilejul vreunei solemnități — oameni care, deși locuiesc în același oraș, află de prin ziare unii despre alții. Prinși în munca lor eroică de zi cu zi nu au timp să se intereseze altcum de faptele celorlalți. Dar bucuria cu care-și vorbeau era atât de mare, se întrebau unul pe celălalt cu atâta însuflețire, încât oricine înțelegea ce trainică și reală prietenie îi leagă laolaltă, tineri și vârstnici deopotrivă, în pofida deosebirilor dintre locurile lor în producție.

Mironescu Valerian îl zări într'un colț pe Imreh Iosif înconjurat de un grup de băiețandri foarte veseli și gălăgioși. Intră cu bucurie în mijlocul lor. Pe Imreh îl cunoscuse la București, în seara când fuseseră decorați amândoi. De-atunci nu-l mai văzuse și se'ntreba acum: Cine-or fi fiind băieții aceștia care reușesc să-l înveselească pe Imreh cel atât de tăcut și serios de obicei?

— Aștia-s matrișerii noștri — spuse Imreh zâmbind. — Brigada veselă. — Toți îs fruntași în muncă, toți îs viitori stahanoviști.

În momentul acela prin sală trecu Ion Furtună, frezorul, făcându-și loc spre masa prezidiului. În jur se răspândiră șoapte: „Acesta e Furtună —“, „Lucează la 4 freze“.

Cei ce nu-l știau decât după nume, ridicară fără voie privirea spre tabloul așezat în stânga scenei. Pictorul reușise să redea puternic expresia de avânt tineresc a frezorului stahanovist. Chipul lui Furtună se arăta pe pânză ca și în realitate, blând, prietenos, cu trăsăturile vîguroase, bărbătești, îndulcite puțin de gropița din bărbie și de limpezimea ochilor albaștri.

Ca întotdeauna când trebuia să vorbească în fața unei adunări, Ion Furtună se simțea tulburat, neliniștit. Emoția lui se transmise și celor din sală. Brusc, larma conținu și toate capetele se întoarseră spre masa de pe scenă.

— Fii calm, frate, doar noi suntem aici cu tine — răsună limpede în tăcerea aceea o voce adâncă de bas, și Furtună simți cum i se risipește îndată neaștămpărul ce-l cuprinsese. Vocea era a lui Peter Mihai, un strungar bătrân pe care-l cunoștea bine frezorul. De parcă atunci s'ar fi topit ceața grea care-i că-

zuse pe ochi, Furtună zâmbi ușor, recunoscând figurile celor din sală. Oamenii îl priveau cu interes, așteptând. Erau acolo în primele rânduri și Bela Vod, lăcătușul și Puiu Aurel, cu Samoilă și Schenker Elisabeta și Doichiță dela «Steagul Roșu». Pe mulți alții însă nu-i știa. Erau stahanoviști noi — și aceasta îl bucură nespus. — Ce mulți fruntași suntem! — își spuse cu mândrie, adunând într-o singură privire sala înțesată de oameni... Lor, tuturor muncitorilor acestora de frunte, va trebui să le vorbească acum despre metodele sale de muncă, despre ofensiva pe care a început-o pentru cucerirea timpului și pentru supunerea mașinii.

Ion Furtună începu să citească. Nu se pricepe să cuvînteze, preferă să scrie ce are de spus. După primele vorbe ticluite cu grijă și rostite rar, se înfierbântă, glasul îi deveni vibrant, pasionat și întreaga sală asculta cu încordare un fapt, care la prima vedere părea simplu: un tânăr frezor venise într-o zi la uzină cu o jumătate de oră mai devreme, ca să cerceteze cu atenție schițele lucrărilor pe care le avea de făcut...

În felul acesta începuse tânărul frezor lupta cu timpul! Lupta cu el, tocmai fiindcă-l cinstea nespus și prețuia fiecare secundă ca pe o nestemată. Studiind schițele lucrărilor, își propunea să valorifice orele muncind cât va putea mai mult; izbânda fusese a lui, a minții sale îndrăznețe care înfrânsese normele timpului obișnuit.

La masa acoperită cu pânză roșie, alături de Furtună, inginerul Tolpeghin fuma calm, țigară după țigară. Tânărul frezor, încurajat de privirea atentă a inginerului, puse deoparte colile de hârtie pe care-și întocmise referatul și începu să explice cu vioiciune detaliile tehnice ale lucrului la mai multe mașini.

Oamenii care-l ascultau veneau din fabrici și uzini diferite și aveau meserii felurite. Ceeace însă le spunea Ion Furtună o simțiseră și ei: aceeași dorință fierbinte de-a da patriei cât mai multă producție, aceeași dragoste și recunoștință nemărginită față de partidul nostru. Cu toate acestea, oamenii sorbeau cuvintele lui Furtună ca și cum atunci pentru întâia oară dezghecau ei temeinic înțelesul adânc al gândurilor tuturor. Și când aplaudau, se cutremura sala, svîcnind parcă odată cu inimile lor. Ochii rîdeau, privirile se îmbrățișau. Stîrnite de vorbele lui Furtună, nădejtile, la un pas de împlinire, se vedeau, — ca munții când te apropii mai tare de ei — înalte, înalte... Furtună a rostit „după primul plan cincinal, tovarăși... vine al doilea“ și nu și-au mai aflat sfârșit ropotul bățăilor din palme, nici strigătele, nici entuziasmul. Furtună nu e meșter la vorbă, dar gândul îi este atît de viu, încît ascultătorii încep să se frămînte pe scaune și parcă sunt gata să plece chiar acum pe urmele visurilor care se încheagă.

„Numai mașinile sunt vechi“

Pe o uliță unde-au fost altădată negustorii — o uliță strâmbă din marginea de jos a orașului — casele sunt vechi, vopsite în verde și portocaliu; au cornișe sculptate în felurite modele închipuind scene mitologice sau coșulețe cu flori de ghips, țepene. Se află pe acolo însă și o poartă mare de fier, iar pe frontonul ei scrie: „Fabrica Ion Fonaghi“.

Secțiile fabricii sunt răspândite în cinci colțuri ale orașului. Una dintre ele e așezată chiar în plin câmp, pe un teren viran. Din această pricină Matei Tudor, secretarul organizației de partid e veșnic grăbit. Făptura lui înaltă și uscățivă poate fi văzută în aceeași dimineață prin toate secțiile răslețe ale fabricii, dar niciodată oamenii nu știu în ce direcție e plecat secretarul. Doar cât îl zăresc grăbind pe străzi, cu scurta lui cafenie, când într-o parte a orașului, când în cealaltă.

La „Centrală“, la secția de mașini, unde e poarta cu firma cea mare, e mereu forfotă de oameni, mai cu seamă după terminarea unui schimb; muncitorii se îngrămădesc cu tot soiul de treburi în jurul unei căscioare din bârne,

proptită de zidul atelierului. Aici este cabinetul secretarului organizației de partid.

Tuturor le e drag Matei Tudor. De doi ani e în fruntea organizației și acum, în toamnă, l-au ales iarăși secretar. Ii cer sfat și ajutor în fel de fel de probleme obștești și personale. Iar el știe oricând să nimerească tocmai răspunsul și propunerea cea mai bună, cea mai de folos.

Vin unii și de prin alte părți să cerceteze fabrica: de pe la gazete, de la radio... Vizitatorilor, Matei le spune cam stânjenit:

— Asta nu-i fabrică în toată puterea cuvântului... Aici erau atelierele lui Deutsch. Reparau mașini... — și adaugă repede, înviorându-se: Dar în 1953 o să construim o fabrică nouă! E prevăzut în plan. Maghernițele astea le dărimăm, facem niște clădiri moderne în locul lor.

Ii poștește pe oaspeți în camera lui de lucru și nici nu se mai uită la atelierul de mașini, scund, cu ferestre mici și cu pereții înegriți. Dintr'un sertar scoate planul orașului, îl desfășoară larg pe masă și arată punctele însemnate cu creionul roșu. — Aici sunt „maghernițele“ spune el și spre surprinderea celor care îl ascultă, Matei Tudor continuă: — Eu totuși sunt mândru de ele. Firește, nu de pereții lor cei subrezi... ci de oamenii care lucrează în cuprinsul lor. În aceste maghernițe am terminat noi planul pe 1951 în 10 luni... Vedeți dumneavoastră — spune el și se uită cu atenție la planul orașului de parcă ar vedea că a și răsărit acolo a avea uzina cea nouă — în fabrica noastră, numai mașinile sunt vechi.

Anul trecut, într-o dimineață jilavă de primăvară, când Matei tocmai se pregătea să plece spre una din secții, intră în cabinetul său inginerul dela secția de mașini.

— Tovarășe Matei — spuse inginerul cu grabă, clipind des din pleoapele-i înroșite, — du-te dumneata și vorbește cu Peter... Pe dumneata oamenii te ascultă, ai să-l convingi... S'a apucat catărul de strunguri... I-am spus c'o să strice mașina. El, nimic. Bunul statului, frate. Să nu pățim ceva... Peter nici că vrea să aibă habar. Te rog, vorbește dumneata cu dânsul...

Matei tăcea, privindu-l neclintit pe inginer. Il cunoștea: Deutsch, nepotul fostului patron. Iar Deutsch urma să se frământa:

— Tovarășe Matei, Peter își bate joc de mașini... Nu garantez pentru strung...

Matei zise însfârșit:

— Peter m'a înștiințat de câteva zile că va începe să lucreze după metoda Băcov-Bortchevici.

— Dumneata știi?! — exclamă inginerul. Extraordinar... Tovarășe Matei, dar nu-ți dai seama ce mașini avem? Vechi, hodorogite. — Observând privirea rece a secretarului, inginerul se fâstâci: — Nu zic, e o metodă extraordinară, sovietică. La „Sovromtractor“ se poate... dar la noi? Pe ce s'o aplici?

— Să mergem la Peter, făcu Matei deodată.

Bătrânul Peter Mihai lucra liniștit la strung; nici un mușchiu de pe față nu i se clinti la intrarea celor doi. Numai cât își înălță puțin capul cu părul tuns mărunț, cătând să vadă cine sunt noii sosiți.

Alături, Miși, fiul cel mai mic al lui Peter, calificat chiar de tată-su, se învârtea pe lângă strung urmărind cu admirație cum cade fulgerând șpanul înfoiat, lung și cu sclipiri albastrii de sub tăișul neînduplecat al cuțitului „vidia“. Strungul vibra năpraznic de parcă se zmucea s'o rupă de fugă, iar strungarul își vedea de lucru nestingherit.

— Uite, tovarășe Peter — zise Deutsch — privește! Spune-mi, are să ție până mâine strungul ăsta?

— De ce să nu țină? — întrebă liniștit Peter fără să-și întoarcă ochii spre inginer.

— Apoi chiar mă scoți din sărite, Peter! — strigă acesta. Observând uimirea cu care îl priveau ceilalți, inginerul tăcu brusc, își tamponă cu batista obrazii încinși și adăugă cu glasul domolit, aproape rugător:

— Peter-baci, lasă strungul în pace, vrei neapărat să scrie în gazete despre tine? Prea te-avânți. Mai degrabă să fii mulțumit că mișcă strungul și așa...

— Da' eu zic că rău gândești, tovarășe inginer, rosti Peter apăsător, abia stăpânindu-și necazul. Nu-i vorba de gazetă aici... Eu m'am sfătuit cu practica mea de strungar vechi, am hotărât să lucrez într'un fel nou... și încă de ieri lucrez așa. Și merge. Dar dumneata n'ai de unde ști, fiindcă ieri n'ai dat pe la noi. — Il măsură din tălpi în creștet pe Deutsch și repetă răspicat: — Nu-i vorbă de gazetă. E vorba că mașina trebuie folosită cât mai mult. Uite, eu cu mașina asta am să scot planul cincinal în trei ani și jumătate. Așa... Și răsucindu-se spre Matei, urmă:

— Eu mi-s Peter-baci, da. Peter-baci nu-și calcă niciodată cuvântul... Nu-mai că totu-i să respecti mașina... Uite, Miși, — spuse apoi repede și chipul i se îmblânzi — uite ce frumos cade șpanul... Parcă-i ferigă veștejită...

Matei Tudor n'a răspuns nimic, n'avea ce. Se'nțelegea cu bătrânul și fără vorbe. Dar plecă îngândurat din secție. Se ocupase el de muncitori, cunoștea pe fiecare în parte; totuși, cu inginerul Deutsch de pildă, niciodată nu stătuse mai îndelung de vorbă. N'avusese răgaz. Se'ncruntă nemulțumit, întrebându-se ce se ascunde sub înfățișarea zămbitoare și binevoitoare a inginerului acestuia care admira răsunător și în orice ocazie tehnica sovietică, dar nu voia să-l priceapă pe bătrânul strungar Peter.

Peste câțva timp, inginerul Deutsch trebui, spre marea sa neplăcere, să aibă iarăși de-aface cu Peter-baci pe care altfel evita să-l mai întâlnească. Venise Peter la Deutsch și-l întrebase răstit de ce o freză bună stă aruncată ca o sculă netrebnică în magazie, în timp ce în secție se numără frezele pe degete.

— Știu, oftă prefăcut inginerul... E imposibil s'o folosim. Ii lipsesc tabelele de calculație...

— Și nu se pot calcula?

— Am încercat. Ingerul dădu neputincios din mâini. — Nu se poate.

Multe zile l-au chinuit pe Peter acele tabele de calculații neștiute de nimeni și care, asemenea vorbelor fermecate din basmul cu domnița adormită, aveau darul să învie mașina, numai dacă știa cineva să le prindă tâlcul. Șandor, fiul cel mai mare al strungarului, terminase de curând Politehnica muncitorească și devenise inginer. Șandor îi ajută lui Peter-baci să deslege problema. Multe nopți dearândul a ars lampa pe masa la care tatăl și fiul lucrau cu încordare și cu deplină încredere în știință. După trei săptămâni freza fu instalată în secția de mașini; toate calculele erau verificate.

Nu mult după asta, inginerul Deutsch plecă din uzină. Nimeni nu-l regretă.

Matei Tudor într'un rând se duse să-l viziteze pe moș Peter acasă. Avea multe de vorbit cu dânsul. La fabrică mai niciodată nu izbutea să-și facă timp pentru o discuție lungă, pe îndelete, iar secretarul de partid ținea să-l cunoască și mai bine pe acest strungar care înaripase și întinerise mașina. Văzând casa scundă în care se îngrămădea familia numeroasă a bătrânului strungar, Matei se întristă. Acoperișul coșcov părea că strivește pereții strâmbi și prăvăliți.

— O să-ți construim casă nouă, Peter-baci, spuse atunci Matei...

— Ba întâi să construim uzina. Pe urmă vedem noi. Vin la rând și casele muncitorilor, după asta... Peter Mihai răsă arătând spre nevastă-sa... Ea bombăne de cămară toată ziua. Las' c'o să fie și cămară, acuș... Ce mi-ar plăcea mie, ar fi să locuiesc sus, în munte... Mi-i dor tare de mirosul pădurii, că-s deprins de mic cu el...

Toate aceste amintiri îl năvăliră acum pe Matei Tudor stând de vorbă în cabinetul lui cu strungarul. Cuvintele destrămau rar liniștea cămăruței de bărne. Peter Mihai asculta sprijinindu-și capul pe mâini și proptindu-și coatele pe genunchi. Se minuna în sinea lui de ținerea de minte a secretarului organizației de partid.

Era prima zi din Decembrie, sâmbătă după amiază. Lucrul se terminase și în fabrică era tăcere. Afară fulguia mărunț, cu fluturi pufoși de zăpadă care se topeau îndată ce atingeau pământul. Pe cerul alb-fumuriu se întindeau un soi de cețuri lungi care ascundeau privirilor casele și pomii.

Te simțai tihnit în cămăruța strîmtă și caldă. O voce lină cu modulări catifelate cânta la radio :

*Eu nu cânt că știu cânta
Dar mi-e dragă țara mea...*

Venise iarna. Cei doi prieteni sfătuiau molcom, amintindu-și nenumărate întâmplări pe care le crezuseră uitate și îngropate în vâlmășagul zilelor, dar care acum răsăreau în culori vii și puternice de parcă abia de curând s'ar fi petrecut.

Peter Mihai intrase anume în cămăruța lui Matei ; voia să-și împartă cu secretarul bucuria pe care o avusese azi pășind în prima zi a anului 1955. Deși o aștepta cu nerăbdare de atâta timp, vestea aceasta totuși îl tulburase adânc. Hotărîse el împreună cu Ion Furtună când au primit ordinul Muncii cl. I, ca până la 21 Decembrie să termine și norma anului 1954. Iată, și el a terminat-o... Tot în această după-amiază îi venise lui Peter încă o știre bună : că Statul îi acordă împrumut special pentru ca să-și ridice o locuință nouă. Strungarul se și vedea instalat la primăvară în sălașul pe care-l visa. Va fi și o cămară, să nu mai bombăne nevasta...

— Pune statul bani, pun și eu o sută de mii de lei și mai pun douăzeci pentru pivniță — spuse Peter clipind șiret. În plan nu-i prevăzută pivnița, dar mie îmi trebuie...

Peter-baci nu se poate desvâța de păduri. A văzut lumina zilei într'o colibă prăvălită în inima munților printre paltini și brazi. Când era de vreo opt ani, l-a dus tată-su întâia oară la tăiat lemne, și câțiva ani în șir a tot spintecat apoi trunchiurile de copaci, prin codri, doborându-i peste stânci, la vale.

De câte ori n'a stat pe-atunci flăcăul ascultând neclintit vâjăitul prelung și aspru al arborilor doborîți sau gemetele înfricoșătoare ale pădurii sbuciumate de furtună, dedesubtul cerului negru, pe care-l sfîșia în răstimpuri alba și crunta licărire a fulgerelor dezlănțuite...

Niciodată nu va uita Peter Mihai acele nopți, cu somnul și odihna retezate din scurt, când își lua toporul, săcurea și frânghia odată cu al doilea cântat al cocoșilor, pornind la deal prin hățîșurile umede.

Muri taică-su fără veste. Mihai Peter se pomeni că a devenit capul familiei. Lemnele aduceau câștig puțin, mai puțin decât înainte. Era singur la muncă. Atunci se hotărî să plece devala, la o fabrică din oraș. A învățat repede meșteșugul strungului în atelierul lui Deutsch... Prin pereții de bărne ai cămăruței lui Matei Tudor se deslușea din când în când cum se umflă vântul afară. Secretarul asculta uimit. Se ducea cu gândul la tinerețea lui Peter petrecută printre arbori în huceaguri și-i înțelegea deplin dragostea pătimașă pentru pădure.

— Peter-baci, făcu Matei într'un târziu, iar chipul uscățiv i se înveseli dintr'odată. — Știi ce mi-a trecut prin minte ? Am cetit nu de mult într'un ziar că radio Londra a început, mă rog, să poarte grija stahanoviștilor noștri. Le-a

răspuns Pop Ludovic, îl știi — minerul... Ca mâine, poimâine parcă-i văd că au să se lege și de tine... Doar ai intrat în 1955!

Strungarul își ascuți privirea și spuse atins:

— Ce faaace! Adică eu nu pot să le răspund? Ba chiar aş avea multe să le trîntesc dela obraz... Se sculă sprinten de pe scaun și începu să măsoare cămăruța cu pașii lui mari. Râdea fără veselie: — Că tare-i mai doare inima, sărăcuții, după țara noastră... Zău așa... dar câte am eu să le aduc aminte... După o vreme scutură din cap și rosti tare de tot, înfierbântându-se:

— Apăi eu odată le trimit vorbă acolo unde-s ei, la Londra ori la America... să-și stâmpere gura și să nu umple lumea de minciuni. Cît îi cu frumosul.. de unde nu... de! Ei cată cearta cu lumânarea, se agață de fiecare om cinsti Tovarășe Matei, câți oameni sunt în Uniunea Sovietică? Și cu cei din țările noastre?

Matei Tudor continuă cu privirea țintă înaintea lui:

— Și toți muncitorii conștienți de pe fața pământului... toate popoarele asuprite... toți oamenii muncii care doresc libertatea...

O vreme tăcură amândoi, iar gândurile le fugiră departe. Strungarul se așează la loc pe scaun și spuse rar:

— Numai să'ndrăznească să se lege de mine... Că am să le răspund! Peter-baci are cuvânt greu, nu și-l calcă niciodată. Să afle-o lume 'ntreagă...

Doi prieteni.

Când ornicul cel mare de lângă poartă bate ora opt, în curtea atelierului de fierăstraie încep să răsunе greu zgomotele prelungi și asurzitoare ale loviturilor de ciocan.

— Au început stahanoviștii, mormăie cu mulțumire moș Eremia, portarul.

Își trage una peste alta poalele cojocului alb și prinde să tropăie pe loc ca să se desmortească.

Mai în fiecare zi se repede moș Eremia până la biroul întrecerilor socialiste, dornic să descopere cu cât s'au mai scăzut zilele pe care le au de trecut stahanoviștii până vor însemna pe tabela de onoare de lângă poartă, cifra falnică a lui 1955. Scade numărul acestor zile din ce în ce, iar moșului îi crește inima de bucurie și de mândrie.

Moș Eremia, portarul, a încărunțit în atelierele lui Deutsch. Intreaga lui tinerețe și-a petrecut-o aici, umil, în slujba lui nebăgată de nimeni în seamă. Păzea averea patronului și îmbătrânea pe nesimțite la fel cu zidul vechi care înconjura fabrica. Dela viață nu mai aștepta nimic, căci ea îl obosise peste măsură. Dar când s'a schimbat în țară rostul vremurilor, odată s'a înviorat și traiul bătrânului portar. Moș Eremia n'a mai vrut să iasă la pensie. Strângea dintr'un ochiu și-i licărea veselă privirea când îi încredința pe ceilalți că postul lui de paznic al atelierelor Deutsch el l-a lăsat de mult. Acum el străjuește fabrica «Ion Fonaghi».

— Rămân să apuc uzina nouă... Lăsați-mă portar, ce să cat la pensie? Rostul meu e aici, — repeta el cu încăpățănare.

L-au lăsat. Și tot ceeace nu putuse el îndeplini în anii tinereții și bărbăției sale, tot ceeace însemna îndrăzneala creatoare a muncii libere el urmărea acum cu bucurie la alții. Și se bucura de succesele stahanoviștilor ca și cum ar fi fost ale sale, era nerăbdător împreună cu ei, se înverșuna ca și dâșii, se mândrea odată cu ei.

O dragoste nemărginită dar și o admirație copilăroasă i se citeau în ochii puțin încrețoși, când se uita la tinerii frunțași ai uzinei. Și povestea oricui realizările lor, stăruind să nu lase deoparte nici un amănunt al fiecărei noi vitejii

săvârșite de ei în muncă. Asta era viața lui acum, viață proaspătă cu vlagă din vloga celorlalți...

O slăbiciune deosebită avea însă moș Eremia mai ales față de cei doi stahanoviști lăcătuși dela secția fierăstraie și încă o slăbiciune, la fel de mare, pentru Bela Vod dela secția mașini.

— Buni feciori, tare buni... decorați — spunea el despre toți trei, cu toate că unul dintre dâșii, Ion Samoilă, nu mai era de mult fecior, ci om în toată firea.

În atelierul de fierăstraie, în fața a două nicovale alăturate, doi oameni purtând șorțuri scurte de piele cenușie și având mânecile cămășilor suflecate, lovesc îndemânatec, cu mișcări iuți și sigure, pânza de metal a joagărului. E încă groasă pânza, dar ei o subțiază treptat.

Puiu Aurel, cel tânăr, e un flăcău înalt, osos, cu fața lungă, albă și vioae. Celălalt, Samoilă Ion, e dimpotrivă scund și îndesat, cu fața oacheșă și îngându-rată; e îndeobște foarte tăcut, vorbește mai mult din ochii lui mici și tăciunii, decât din gură.

Mormanul de table forjate, din fața lor, se micșorează cu o repeziciune uimitoare. Exact în același ritm bat amândoi și în aceeași clipă întorc fierul de pe o parte pe alta. S'ar părea că cele două ciocane uriașe sunt gemene și cu legământ să se miște deopotrivă, fără să rămână unul în urma celui alt.

Până la vremea prânzului, cei doi lăcătuși — șpănuitori — schimbă puține cuvinte între ei. Puiu Aurel, care-i mai limbut, încearcă uneori să spună ceva, dar celălalt ridică repede un deget în sus, făcându-i semn că acum nu-i vreme de sporovăială.

La ora patru, când vine normatorul și le înscrie piesele pe un singur bon, Samoilă își privește cu satisfacție tovarășul și îndesându-și în cap basca mică, neagră, îl cheamă la masă.

Cantina se află într-o sală largă, foarte luminoasă, cu bănci și mese albe din lemn de brad. Cei doi se așează alături și în așteptarea mâncării, Puiu Aurel scoate din buzunar niște coli împăturite, pornind însfârșit la vorbă, fără ca tovarășul lui să-l oprească. Ba spune câte ceva și Samoilă. Discuția se încinge. Fără de asta nici nu s'ar putea, căci cei doi prieteni lucrează la inventarea unui ciocan automat pentru primele îndreptări ale pânzei.

Obiceiu acestă de-a discuta la cantină și de-a rămâne și după masă în sala îmbietoare și curată, nu l-au căpătat de multă vreme. Nevoia i-a învățat.

Pe când cercetau odată un nou sistem de-a bate pânzele de circular ca să se micșoreze timpul de șpănuire, Samoilă văzuse cel dintâi că problema nu-i chiar atât de simplă cum păruse la început.

— E tehnică la mijloc, rostise scurt și scump la vorbă cum era felul lui.

— Atunci trebuie să învățăm, că fără tehnică nimic nu se poate, spuse energic Puiu. Și din ziua aceea rămăneau împreună la fabrică, după schimb.

Câteodată moș Eremia se apropia încetișor de dâșii. Își descheia nedespărțitu-i cojoc alb și-i privea clătinând din cap în tăcere. Parcă-i plăcea, parcă-l și săcâia ceva. Într'un rând izbucni:

— Ori că-s prea bătrân, ori că-s prost deabinelea... Măi, am fost și eu oleacă de lăcătuș pe vremuri, tot nu pricep cum șpănuiești voi pânza în douăzeci de minute în loc de două ore.

— Tehnica, tăicuțule, tehnica, asta e, — răspunse vesel Puiu. Da 'ntreabă-ne câte ore ne-am frământat până să ajungem aici?

— Ne-am frământat — repetă încet Samoilă. — Da.

Într'atât s'au obișnuit oamenii să-i vadă nedespărțiți pe cei doi lăcătuși, încât nimeni nu poate vorbi despre unul fără să pomenească și de celălalt.

Prietenia lor are rădăcini adânci, încă din zilele când nici ei nu știau că sunt prieteni...

Acum vreo zece ani, maestrul intrând în atelierul de îndreptat fierăstraie, împingea înaintea lui pe un tânăr slăbuț și palid, zicându-i lui Samoilă :

— Ți-a sosit un concurent. Uite-l, ăsta-i... Ci-că se pricepe puțin și el.

— Ăsta-i ? întrebă posac Samoilă, încruntându-se.

— Ăsta... îi zice Puiu Aurel.

Meșterul făcu semn băiatului să vie mai aproape și-l propti în fața lui Samoilă. După ce-l măsură din cap până în picioare, Samoilă îi mai aruncă tânărului o privire piezișă, apoi își încreți obrazul într'un răs tăcut. Incepură a munci alături, fără să-și vorbească. Așa-i plăcea lui Samoilă. Băiatul prinse repede rostul trebii cu privirea lui vioaie, măcar că deocamdată i se așternuse un soi de posomoreală pe fața albă și prelungă. Lucrând se încorda să nu rămână în urmă. Arăta ascuțime de minte și voință. Și spre marea nedumerire a lăcătușului celui alt, izbuti să țină pas în pas cu dânsul, măcar că nu avea multă experiență.

Nu era prietenos Ion Samoilă de felul lui. Pe deasupra și oamenii din secția sa porniră a-l cam lua în răspăr, zicând că acuș, acuș îl întrece băețandrul. Așa încât îl cuprinse o mânie surdă împotriva lui Puiu Aurel.

Toate necazurile lui de-acasă, banii pe care nu reușea să-i pună unul lângă celălalt niciodată, asprimea vieții fără bucurii, îl acriseră, îl făcuseră răutăcios. Într'o zi Puiu întrebă cum se îndreaptă circularele descentrate. Samoilă era și mai ursuz ca de obicei. Il repezi :

— Dar mai gândește-te și tu, că de-aia ai cap. Eu n'am avut profesor... Meseria am furat-o. Fură și tu !

— Așa ? — Băiatul îl privi nedumerit, dar nu-i mai răspunse nimic altceva.

În ziua aceea Puiu lucră puțin de tot. Mai tot timpul stătu cu ochii pe vecin, urmărindu-i încruntat fiecă mișcare. Până atunci lucrase mai mult după priceperea sa, adică după cum deprinsese meșteșugul de la nașul său, fierar în sat la ei. Acum însă băgă de seamă că are de învățat o sumedenie de lucruri dela Samoilă.

Uneori Samoilă se oprea, repezea ciocanul jos și încrucișând brațele pe piept îl măsura neclintit, cu răutate. Băiatul nici odată nu-și pleca ochii oricât de apăsătoare era căutătura celui alt.

Cum și când i-a devenit drag acest tânăr, Samoilă nu știe. ...Au trecut ani. Tânărul a devenit bărbat, s'a însurat și într'o duminică dimineață, Samoilă, stând acasă la el în pragul porții, îl văzu pe tovarășul său trecând pe uliță la braț cu o femeie tânără cu obraz rotund.

— Ioi, ce mândră !... exclamase Kati, nevasta lui Samoilă, pocnindu-și palmele și strigând de admirație. Apoi zise iute — Apoi ăsta e tovarăș cu tine, poștește-l la noi... Au vorbit atunci de una și de alta ; despre atelierile care deveniseră fabrica „Ion Fonaghi“, despre toate cele care se întâmplă și vesteau o viață nouă și bună... multe. Când se despărțiră, Samoilă se simți tare mulțumit că schimbase cu cineva vorbe dela inimă la inimă.

— Nu-i bine să trăiască omul singur cuc... gândi el... Dar nici să macini din gură fără rost, nu-i bine. Dacă vorbești, apoi să ai ceva de spus și să ai și ce asculta dela celălalt. Iacă vezi, cu Puiu am ce vorbi... A crescut mare, e om în rând cu toți... și-i mintos.

Matei Tudor venise într'o dimineață la ei în atelier. Îi spuse lui Samoilă după câteva zile : — Tu ești mai copt, trebue să te ocupi mai mult de Puiu... Trăiți de ani de zile alături și nu schimbați o vorbă !

Dacă secretarul ar fi spus aceasta în urmă cu o lună atunci da, ar fi fost observația și dreaptă și potrivită, dar acum Samoilă se socoti nedreptățit. Totuși cumpăni puțin și mai chibzuit : „N'am inimă de sticlă, să vadă oamenii limpede printr'însa ce se petrece înăuntru“.

De câțiva ani, de când îl încălzeau învățătura și grija partidului, simțise el bine că i se topise treptat, pe'ncetul, coaja de asprime în care-l învăluise amarul de odinioară. Numai că el însuși nu prinsese lămurit de veste, când și cum se întâmplase asta, iar ceilalți din jur cu atât mai puțin n'avuseseră timp să se țină de el zi de zi ca de-un răsad firav... Cel puțin așa i se părea lui. Toți creșteau ca și dânsul.

Puiu îl privi cu ochi mari atunci când Samoilă îi spuse într'o zi, pe neașteptate:

— Ți s'a învechit ciocanul... Recălește-l singur, și eu mi l-am recălit... Dă să-ți arăt... Il faci ca nou...

Și peste câteva luni veni ziua întovăririi, cum o numesc în glumă astăzi ei doi. În dimineața aceea, înainte de începerea lucrului, când maestrul aduse materialul pentru șpănuit, Samoilă își îndesă mai adânc basca pe ochi și făcu semn lui Puiu să-l urmeze. Se opriră în curte unde sgomotele se auzeau mai înăbușit. Samoilă vorbi:

— M'am gândit... Cel mai bine ar fi să lucrăm împreună, în tovărășie... Tot suntem singurii șpănuitori. Dece să pierdem vremea cu împărțitul pieselor, cu număratul? Le primim odată și le lucrăm împreună pe toate. Ce zici? —

La consfătuirea pe țară a stahanoviștilor, Puiu Aurel a cetit raportul întocmit de ei doi. Ajungând la paragraful în care se arăta cât realizaseră mai înainte la șpănuit și cât realizează acum, el adăugă numai decât ceva ce nu scria în raport.

— Nu-i numai tehnica la mijloc... Dacă n'am fi lucrat în colectiv, nicio dată de unul singur, n'am fi ajuns aici...

Vin oaspeți la Bela Vod.

Moș Eremia pășea încet și grav pe strada liniștită care urcă domol spre o margine a orașului. Aerul era proaspăt și tare. Sclipea cea dintâi zăpadă a iernii, așternându-se în straturi pufoase și albe peste acoperișurile de olane ale caselor și înviorând chipul orașului care zăcuse mohorit până mai ieri în cețurile umede ale toamnei. Ziua era friguroasă, plină de lumina care se împrăștia albă sub limpezimea pură a cerului albastru.

Moș Eremia se opri să numere bătăile sonore pe care le împrăștia în văzduh ceasul din Piața Sfatului. „Dacă o fi în ședință? se îngrijoră el... Și singur se liniști apoi... — Am să-l aștept chiar de o fi să dureze ședința trei ore. Nu plec eu acasă fără să schimb o vorbă cu Bela“.

De când nu-l mai văzuse pe Bela Vod? Moșul socoti pe degete... patru, ba nu... șase săptămâni... Vasăzică hăt în urmă cu șase săptămâni îl zărise și tot pe fugă, că pleca băiatul în seara aceea la București la consfătuirea stahanoviștilor. Inșă și mai drept ar fi fost să-și spună că nu-l văzuse cu adevărat de trei luni, de când l-au luat pe Bela la școala medie C.G.M. Bătrânul portar zâmbi înduioșat unei amintiri: „Bun băiat, Bela... În 1948 era secretarul tinerilor. Foc ai fi zis că le turna în inimi, nu alta... Munceau băieții zi și noapte să facă lună atelierul de precizie că-l lăsaseră foștii patroni de isbeliște, nici nu se gândeau să-l repare după bombardament.“

Și așa, într'o zi veni Bela într'un suflăt la moș Eremia. Parcă-l vede: înalt, cu fruntea boltită, cu părul blond și șapca pe-o ureche. Venise să-l roage ca Dumnică următoare să ajute și el tinerilor la montarea unui cuptor.

— Dumneata te pricepi, avem mare nevoie să ne sfătuești, toți te rugăm, spuse Bela... Moș Eremia se luminează la față și acum amintindu-și de ziua aceea. „A venit să mă roage, înseamnă că mai este nevoie de mine... Iacă vezi, este nevoie. Chiar Bela Vod, secretarul de U.T.M. a venit“, mormăise el fericit... Atunci, în zilele în care lucrase voluntar cu tinerii, căpătase moș Eremia porecla „utemistul“ și vorba aceasta îl bucura totdeauna ca o laudă.

Școala medie C.G.M., o clădire masivă din piatră cenușie, se ivi în față, străjuită de un pâlce de brazi înalți, făloși. În dreptul ușii masive din lemn de stejar lustruit, stătea întors cu spatele un bătrân îmbrăcat într-o haină de piele îmblănită. Părea nerăbdător și tot trăgea cu putere de mânerul ornamental de bronz. Se răsuci auzind pașii lui moș Eremia și-i aruncă o căutătură semeață.

Dar moșul, văzându-l, încremeni, apoi strigă :

— Lajos ! Vod Lajos, tu ești ?

— Eu, is Vod, făcu celălalt grav, înălțându-și sprâncenele stufoase și vădind astfel că se străduiește să-și amintească de unde știe figura acestui bătrân mărunțel în joc alb.

— Nu mă mai cunoști, Lajos ? N'ai fost tu la noi la atelier când l-au bătut pe Bela de ziceau că-i comunist... Nu ții minte când te-a chemat directorul ?

— Păi asta s'a întâmplat acum 12 ani — rosti îngândurat tatăl lui Bela și deodată : — Stai, știu, dumneata lucrai cu el în secție. Ei, bată-te să te bată ! Dumneata ești... și-l întrebă iute, prietenos : — Da' ce cauți aici ? — Eu ciocănesc de un sfert de oră și nici că mi se deschide.

Moș Eremia întâi se codi puțin să răspundă. Parcă nu-i venea îndemână. După aceea se hotărî. Zise :

— Apoi eu tot pe Bela îl caut. Treceam pe aici. Zic : ia să văd ce face stahanovistul nostru.

— Aha, pe Bela... spuse Lajos privind-l atent pe moșneag. Și repetă cu o mulțumire pe care ar fi vrut s'o ascundă, dar nu izbutea : — Pe Bela ?... Și eu am venit să-mi văd feciorul. Vin eu la dânsul, ce să fac ? Dacă n'are vreme să treacă pe-acasă, n'are. Muncește mult.

O față deschise ușa, cerându-le iertare că s'a întâmplat așa de-au trebuit să aștepte mai mult. Ii pofti pe scara monumentală din marmoră albă.

— Ce-a fost în palatul ăsta ? întrebă moș Eremia cercetând de departe cu mirare policandrele mari cu țurțuri de cristal și cu înflorituri greoaie de bronz.

— Asta a fost casa lui Scherg, fabricantul de textile, răspunse repede fata care-i conducea. A fugit din țară... Aici stătea numai el și nevastă-sa. Numai ei doi în toată casa asta.

Mai sus, spre capul scării, rezemați de balustrada lucioasă, vorbeau cu în-suflețire mai mulți oameni, alcătuind un grup strâns și amestecându-și glasurile puternice.

— Nu-i just, nu-i just — spunea un bătrân care purta uniforma de culoare închisă, cu epoleți roșii, a ceferiștilor. Noțiunea de gospodărie chibzuită trebuie înțeleasă mai larg, din toate punctele de vedere...

Atunci un tânăr înalt și blond își întoarse repede, parcă fără voie, obrazul spre ce doi vizitatori. Fața i se luminea de bucurie. Se desprinsese din grup și se apropiase repede de dânsii, strigând :

— Ei, ce bine-ați făcut că ați venit !... Aproape credeam că m'ați uitat... Tată, de când nu te-am văzut ? Și dumneata, moș Eremia... Hai ? Să mergem în seminarul meu, acolo e liniște... Chiar acum s'a terminat lecția.

— Spune Bela, îl întrebă tainic moș Eremia, ceferistul acela e profesor ?

— Nu... Bela Vod îl privi mirat. — E coleg cu mine. El e din Craiova. Minunat tovarăș...

— Bătrân și învață — murmură gânditor portarul.

— ...Și la tatăl tău nici nu te uiți, vorbi cu asprime prefăcută bătrânul Lajos Vod. Nici de mama nu întrebă... Halal fecior ! Ne știi sănătoși, scăpați de griji... gata, ce-ți mai pasă !

Bela ridică încurcat din umeri. Incepu să-și plimbe musafirii prin sălile de cursuri, să le arate biblioteca, mesele de lucru.

— Aici învățăm — spuse mângâind cu palma pupitrul plin de cărți și caiete. Tocmai îmi pregăteam seminarul de marxism-leninism...

Bela scoase din sertar „Cursul scurt de Istorie a Partidului“.

— Uite tată — despre „Congresul industrializării“... Ți amintești când îmi citeai seara acasă?

— Eu îmi amintesc bine, dar văd că tu ai uitat serile acelea, spuse tatăl muștrător, — altfel tot ai fi găsit o oră liberă ca să vii să vezi ce fac bătrânii tăi... Eh, tineret, tineret!... Uite — și începu să numere pe degete — eu urmez cursul seral de partid, una; n'am nicio lipsă în producție, două; lucrez și pe linie sindicală... dar găsesc vreme să mă urnesc până aici ca să te văd...

Moș Eremia se simțea stingherit și de prisos în această discuție. Prin-zând un moment de tăcere spuse:

— Tu Bela, ai să te întorci învățat. Eu zic că ar fi bine să te punem în fruntea sindicatului. Chiar am să vorbesc și cu Matei... Ai deprins multe în școală, trebuie să conduci de-acum.

Bela zâmbi, părând cam încurcat:

— Vedem noi pe urmă, moș Eremia, ce-o mai fi. Deocamdată problema-i că eu îs în urmă cu producția... Am rămas în 53... Peter cum merge? Unde-a ajuns?

— Peter... Apoi bătrânul termină acuș-acuș cincinalul... Zilele astea a intrat în 1955... Dar tu n'ai stat degeaba aici, ai învățat — adăugă repede Eremia. Nu fii supărat... Il ajungi tu...

— Să fii supărat? De ce? — zise surprins tânărul și începu să râdă. — Să-i spui lui Peter că-l felicit și-i doresc să intre cât mai repede în al doilea cincinal...

Bela tăcu și o lumină potolită se aprinse în ochii lui.

— Mi-e tare dor de fabrică, zise după o vreme... Crede-mă, tată, dacă aș avea o oră liberă aș da fuga până în vale să văd ce mai e nou pe acolo... Dar n'am când. N'am deloc... iar dumneata mă cerți din cauza asta...

— Ba nu te cert Bela, răspunse cu blândețe Lajos. Spun și eu așa... câte una mai iute... fiindcă mama mă amărăște tot timpul... Îi e urât acasă fără tine... Doar ziarele ce-o mai înveselesc... Știi — tatăl se aplecă spre fecioru-său și îi șopti tainic — a tăiat tot ce scrie în ziare despre tine. Eu i-am dat ideea... Ți-au pus și fotografia pe pagina 'ntâi.

— Adevărat, întâi solemn moș Eremia. La mine în cabină, la informații am prins în perete «Scânteia», cu fotografia ta. Cum vine un străin...

— Eh, lăsați asta, — vorbi cu un fel de supărare Bela. — Credeam că ați venit să-mi aduceți vești de-acasă, de prin fabrică și când colo voi... dă-i cu fotografia, cu ziarul... Mai bine spune-mi moș Eremia: ce băieți au plecat la armată? Niscai mașini noi la mine în secție au mai venit? și Matei... Ce face Matei?

Măcar că-l cam năuceau întrebările care plouau acum cu nemiluita asupra lui, moș Eremia se simți totuși foarte măgulit că Bela îl întreabă atâtea. Bătrânul portar se răsuci încet pe scaun și începu să povestească tot ce i se părea lui că-i mai însemnat în întâmplările ultimelor zile.

În timpul acesta, Lajos Vod își privea cu mândrie feciorul, ascultând în tăcere vorba celor doi. El nu știa multă carte. Zidar a fost din totdeauna dar nu-i plăcuse niciodată să-și plece grumazul. Dreptatea omului care trudește pentru binele celorlalți, asta nu i-ar fi putut-o scoate nimeni, cu nici un preț, din minte. Cinste însemna la dânsul, întâi și întâi, să știi să lupți pentru dreptate. Așa-l crescuse de mic și pe fecioru-său.

— Ascultă Bela, — îi întrerupse după o vreme — spune-mi și mie amănunțit ce înveți tu aici... Poate ai să-mi arăți lucruri noi... Eu știi, n'am atâtea vreme pentru învățatură...

Toată dimineața aceea de duminică Bela Vod a stat îndelung de vorbă cu oaspeții săi.

— Cum să vă spun... Iei în mână un bulgăre de pământ uscat și crăpat. Cum îl uzi cu apă, numaidecât îl simți în palmă că se umflă și se face greu... Prinde viață, e gata să rodească. La început, înainte de-a veni aici, eu eram

ca pământul cel uscat. Așa mi se pare acum... În fiecare zi simt cum mă învioresc. Învăț și mă bucur când văd câte mai am de învățat. După ce m'oi întoarce în fabrică, altfel am să muncesc. Mult mai bine, mai cu spor. Văd astăzi o mulțime de înfățișări noi în munca noastră. Înainte nici nu le observam. Mă gândesc mereu la fabrica cea nouă... Acolo o să avem club și bibliotecă... O să clădim și un palat cultural așa cum e la «Steagul Roșu».

Cei doi bătrâni rămaseră pe gânduri. Tăceau, încuviințând din cap cu vintele tânărului stahanovist.

Îi vedeau gândul alergând, ar fi vrut să i-l ajungă din urmă. Simțiseră și ei în tinerețea lor dorința aprigă de-a zbura cu închipuirea în înălțimi, prefăcând-o apoi în fapte aeeva. Dar închipuirea lor nu putuse niciodată să se închege în viață căci traiul le-a fost amarnic și strivit. Îl ascultau pe Bela, clătinându-și cu uimire capetele și mormăind vorbe neînțelese. Stahanovistul le purta gândul departe, sus de tot. Clipa aceasta le răscumpăra mult din amarul vieții de odinioară.

Concediul lui Imreh

Taxatorul autobuzului „trei“ a fost acuzat de „neprincipialitate“ și aceasta în auzul tuturor.

— Tovarășe, — ești „neprincipial“ i-o svârlise dela obraz un băiat înalt, cu părul negru, cărlionțat, și sweater roșu. Dece pe mine mă controlezi și pe alții nu? Pe Imreh nici nu l-ai întrebat de abonament...

La aceste cuvinte, Imreh Iosif izbucni în râs și duse repede mâna la buzunar să-și scoată carnetul.

— Lasă, nu-i nevoie, mormăi supărat taxatorul. Știu eu singur pe cine trebuie să controlez. Ascultă tovarășe, făcu el către băiatul cu pricina. Cu toate că te învârți prin fabrică se vede treaba că nu-l cunoști pe Imreh și nici nu citești gazeta de perete... Priceput? Și, până una alta, fă bine de-ți schimbă abonamentul.

Imreh Iosif și acel tânăr înfuriat coborâră în fața fabricii „Electroprecizia“. Autobuzul porni mai departe, cotind pe șosea. Taxatorul le spuse pasagerilor.

— Imreh al nostru e stahanovist decorat... A fost la București. Și mucosul de colo, cică-s „neprincipial“... După mine, Imreh e prea slab de înger. În locul lui eu îl repezeam pe puști, să 'nvețe minte!

Taxatorul de pe linia autobuzului „trei“ nu seamănă de fel cu obișnuirii taxatori de autobuze sau tramvaie.

În răstimpul acestui an el a ajuns să-i cunoască bine pe mai toți muncitorii fabricii de motoare electrice. Se interesează zilnic de norma unuia, de sănătatea altuia, îngrijorându-se sau veselindu-se împreună cu dânsii.

În ajunul zilei de 23 August, cine a fost primul om din țară care a aflat că uzina și-a terminat planul anului 1951? Se 'nțelege: taxatorul autobuzului trei. Și la fiecare oprire călătorii îl auzeau — pe omulețul cel scund cu geanta atârnată de umăr, împrăștiind cu mândrie vestea cea mare de parcă el ar fi fost însuși Tana Andrei, directorul fabricii.

Pentru Imreh Iosif, tânărul matritier cu chip palid și delicat, taxatorul are însă o slăbiciune deosebită și poate deaceea nu pierde niciodată prilejul să vorbească despre el.

De la o vreme, de câteori în piața cea veche cu turnul gotic, din capătul orașului, se urcă vreun străin în autobuz și întreabă unde e „Electroprecizia“, taxatorul îl măsoară bănuitor, zicând:

— Vei fi fiind din București, ziarist?

Dacă se nimerește să fie adevărat, bucuria taxatorului e nespusă.

— Te-ai cunoscut eu, spune el... Am mirosul meu. Il cauți, se vede treaba, pe Imreh? Vrei să scrii despre el. Apăi, ai ce scrie... numai că veniți cam mulți ani, nici nu mai poate răsufla bietul om. Vin dela ziare, dela radio. Săptămâna trecută ne-am pomenit cu o pictoriță. Din Cluj, nu dela București. ...O fată. Mi-a spus că vrea să-l picteze la locul de producție, așa spunea. — Bine, zic eu. Imreh e fecior chipeș, pictează-l. Și când colo, a doua zi când ne întorceam cu mașina spre oraș — era în tura a treia — pe la amiază, văd că la „Electroprecizia“ se urcă fata în autobuz. — Ei, unde-i tabloul? întreb eu. — Nu iese nici un tablou, face ea necăjită. Nu are răbdare să pozeze. Cât l-am rugat! Degeaba... Abia am început să-l schițez, că el s'a și ridicat. A spus că n'are timp... Cică să viu după ce termină cincinalul... Atunci poate are să fie mai liber... — Tare necăjită mai era fata! I-am spus eu că n'are să aștepte prea mult până termină Imreh cincinalul, dar ea nu s'a liniștit de loc... tot supărată a plecat!

Imreh Iosif n'are habar de toate câte se vorbesc despre dânsul. Modest și din cale afară de tăcut, el se simte în largul său numai în sculărie, lângă matricele sale, sau în rarele clipe libere când se repede până în magazie să vadă motoarele pregătite pentru ambalare. Imreh Iosif n'a scris niciodată versuri și efuziunile lirice nu-i sunt pe plac; totuși, de câte ori intră în magazia cea largă, tixită de motoare electrice, lăcuite negru și strălucitor, simte o căldură neobișnuită în suflet și o înduioșare îl cuprinde în fața rotoarelor și statoarelor luminoase.

În 1948 s'a născut fabrica „Electroprecizia“. Începutul a fost greu, și printre alte piedici era și lipsa desenelor pentru matricele blockșniturilor. Atunci Imreh, timp de douăzeci de zile n'a părăsit fabrica. Noaptea lucra la proiectul blockșnitului de ștanțat; toată ziua se căznea să-l execute. Singur desena, calcula și-și turna dispozitivul, plămădind inima motorului... Și atunci ca și acum renunțase la concediu. De data aceasta însă directorul Tana își ieși din sărite:

— Înțeleg, în 1948, în 1949 eram la început, ne era greu, nici noi nu te-am fi lăsat atunci să pleci — striga, plimbându-se prin fața lui Imreh cu mâinile la spate. — Acum, omule, odihnește-te și tu, ia-ți un concediu... nu se poate s'o duci tot așa!

Imreh ascultă tăcut, cu capul plecat pe piept. Încearcă din când în când cu mâna un gest de împotrivire.

— Nu, frate dragă — eu îți vorbesc foarte serios. De luni, pleci în concediu. Îți ieși familia și-o pornești în munți... Omului îi trebuie și odihnă.

— Să termin planul cincinal, apoi plec unde vreți — izbuti să strecoare Imreh câteva vorbe...

— Nu frate...acum pleci... Termină planul când te'ntorci. În ultimele zile de când lucrezi la aripile ventilatoarelor, ai slăbit. Ce înseamnă asta? Mi-au spus oamenii că obișnuiești să stai câte trei zile la rând în fabrică. E adevărat? Ți-o interzic! Mă auzi, ți-o interzic! — Și directorul Tana își așează mâna mare, bătătorită, pe umărul lui Imreh. — Așa frate, pleci luni, fără nici o vorbă.

Observând încruntarea matrițierului, directorul mai zise, clătînind din cap și zâmbind:

— Credeam că-ți iubești mai mult copilul, că ești bucuros să stai cu el... Se vede că m'am înșelat. Nu-mi placi de loc ca tată, să știi Imreh, deloc!

Imreh părăsi cam în ciudat cabinetul directorului. „Doar Tana nu-l cunoaște de ieri, de alaltăieri... Atunci, de ce i-a vorbit în felul acesta?“ Amintindu-și însă de vorbele în legătură cu copilul, zâmbi, și parcă-i mai trecu ciuda. Adesea Irina, soția sa, vine cu micuța Aurica la uzină, să-i arate fetei cum muncește tatăl ei. Atunci Imreh e fericit. Planuri noi, îndrăznețe, îi trec limpede prin minte.

„Irina nu va voi să plecăm acum, înainte de termin blockșniturile pentru motoarele mici — își spuse el îngândurat. — Și dacă totuși îi propun să plecăm, dânsa va crede că nu-mi reușește matrița și n'am curaj s'o lucrez...”.

Indreptându-se spre secția sa, Imreh trecu prin dreptul turnătoriei. Deodată se opri amintindu-și un argument important pe care uitase să-l înfățișeze directorului: Mașina sovietică de turnat sub presiune! Această mică mașină sosită în țara noastră, în urmă cu trei zile și care va înlocui complect turnarea, va fi pusă în funcțiune săptămâna viitoare. Nu se poate să lipsească tocmai într'un asemenea moment.

Imreh intră în turnătorie să vadă mașina.

— Tocmai te căutam Imreh, îi spuse vesel un tânăr cu ochelari fumurii și training de piele, inginerul secției. — Uite despre ce-i vorba: ca să funcționeze această mașină, ne trebuie o cochilie pentru două tipuri de rotoare și aceasta cât mai repede. Dacă poți, înainte de pleci...

— Perfect, — îl întrerupse Imreh mulțumit. Mă apuc chiar acum de matrițele pentru cochilie... Intrasem să văd mai bine mașina... E minunată — adăugă el, după ce o cercetă atent cu privirea. — Oricum voiam să-i spun directorului că nu pot pleca în concendiu până n'o văd montată. Va să zică trebuie două matrițe, — repetă el gânditor. — Imi dai documentația sovietică, nu-i așa?...

— Cum rămâne cu concediul dvs? — întrebă Teclean Emil, un tânăr din brigada stahanovistă a lui Imreh, privindu-l cercetător, când acesta intră în secție.

— Ați început și voi să-mi purtați de grijă? se căină matrițierul. Mai bine duceți-vă la turnătorie, să vedeți mașina cea nouă cu presiune. E prima de acest fel sosită în țară... Haideți... că vom avea și noi de lucru pe lângă ea.

— Va să zică nu plecați? — întrebă încăodată Teclean Emil.

— Lăsați asta, băeți, — spuse Imreh, cu glas moale. O licărire de duioșie sclipi în ochii lui, cenușii. Acum trebuie să vedem cu toții ce-i cu matrița rotoarelor... Mașina asta trebuie pusă imediat în funcțiune... Despre concediu vorbim noi altădată...

Mecanicul dela S.M.T. și mașinile din Italia

Intr'una din primele zile ale anului 1949, Doichiță Gheorghe, un tânăr nu prea înalt, cu obraji aprinși și privirea neliniștită, aștepta într'o gheretă mică, clădită la rezezeală din câteva scânduri într'un colț al secției 920 din uzina „Steagul Roșu”. Întreba de șeful cabinetului tehnic. I se răspunsese să-l aștepte aici. Plictisit de șederea îndelungată și negăsind nimic interesant în această gheretă, Doichiță trecu dincolo în hala de mașini. Vastă, cu pereții albi și luminată din belșug, sala era aproape pustie. Câțiva oameni lucrau la niște strunguri montate mai bine în față. Celelalte mașini zăceau singure, nemișcate. Intr'un colț, lângă un strung mare, un bătrân cu ochelari explica ceva în grabă unui băetan oacheș, cu sprâncene groase. Văzându-l pe Doichiță că se'nvârte fără rost prin sală, îl întrebă răstit:

— Dumneata ce cauți aici? Ai venit să lucrezi?

Doichiță îi răspunse întrebând la rândul lui cu un glas în care se străvedea destulă desamăgire:

— Asta-i fabrica? Aici are să fie fabrica de rulmenți?

— Da, aici are să fie — i-o întoarse dârz bătrânul și, schimbând viteza strungului, strigă parcă supărat către băiatul de lângă el:

— Mironescule, fugi de-ascute cuțitul.

Doichiță oftă cu obidă și plecă îndărăt, la ghereta de scânduri.

Cu un ceas mai înainte, coborând din autobuz și intrând pe poarta uzinei

se simțise nespuse de fericit, de voios. Ii venea să salute clădirea cenușie a fabricii de rulmenți pe care o văzuse de-atâtea ori în visurile lui. Încă nu știa cum arată întreprinderea înăuntru, vedea numai zidurile care o înconjurau și mai departe dealurile albastrii ce-și săltau dâmburile pe alocuri înzăpezite. Tânărul hotărâse că va rămâne aici în această uzină nouă, unde voia să-și afle rost temeinic. Acum însă dădu din umeri, furios.

— Pentru ce m'au trimis aici cei dela „Sovromtractor“ dacă nu se vede nici țipenie de rulment?

Ghereta era mereu goală. Necăjit că și-a pierdut vremea de pomană, Doichiță voia să plece. Atunci intră înăuntru un bărbat înalt, cu obrazul smead și zâmbitor. Părea grăbit. Purta o haină groasă, vătuită și cisme negre.

— Dumneavoastră sunteți șeful cabinetului tehnic? îl întrebă Doichiță cu grabă.

— Nu... inginerul e sus. Dar ce treabă aveți cu dânsul?

— Am niște propuneri în legătură cu fabricarea rulmenților. Mi s'a spus să-l aștept aici. De o oră stau degeaba.

Noul venit schiță o mișcare de surprindere. Il măsură cu atenție pe Doichiță care înălța din umeri, uitându-se amărât pe geam.

— Așteptați puțin... Trebuie să vină inginerul. Dar vreau să vă întreb... — lucrați la noi în uzină?

— Nu... Sunt mecanic la S.M.T.-ul din Sân-Nicolaul Mare — am venit la uzină pentru o lună ca să mă specializez în lucrări de tractoare... Iși întoarse dela geam capul și privindu-l drept în față pe necunoscut, zâmbi. Rulmenții mă preocupă mult, i-am studiat acolo... Și acum m'au trimis tovarășii aici.

— Foarte bine... foarte bine... — spuse cu veselie celălalt și făcându-i semn tânărului să se așeze, își trase un scaun mai aproape. — Imi pare bine că te-au trimis la noi. Ne întărim forțele, ne organizăm... Poate că ai fost prin secție. Ai văzut care-i situația... Deocamdată sântem la început de tot, chiar în faza de experimentare... dar ce fabrică o să înălțăm aici... he, he! Fabrică de rulmenți în țara noastră, îți faci socoteală? Să nu-i mai importăm... Asta-i industrializarea socialistă... Ce ne-au mai exploatat capitaliștii odinioară și pe chestia rulmenților! — Omul răsese scurt și se ridică de pe scaun, începând a se plimba prin cameră. Vorbea atâta: — Până acum avem în total doar cinci tehnicieni și șase muncitori calificați. Ai venit d-ta, au să mai vină și alții. Rulmenții sânt pentru noi o problemă de-o mare importanță... — Răsese din nou, dar altfel, larg, și-și trecu mâna pe frunte, așezându-se la loc lângă Doichiță: — Răd că era să-mi dau iarăș în petec. Cei ce mă cunosc spun despre mine că-s gata la cel dintâi prilej să țin conferințe întregi cu privire la însemnătatea rulmenților. Se vede că-i adevărat... Dar de fabricat, neapărat o să-i fabricăm... Ei, dar noi nici nu ne-am cunoscut — și-i întinse mână celuilalt spunându-și numele: — Stefu Iosif.

Doichiță voia să-l întrebe ce muncă duce în fabrică, dar Stefu nu-i dădu răgaz. Plecă în grabă să-l cheme pe inginerul șef al cabinetului tehnic. Se întoarse peste câteva minute, însoțit de un bărbat gras și înalt, cam în vârstă, bine îmbrăcat. Avea o căciulă bună de astrahan. Mecanicul înțelese că acesta-i inginerul și scoase din buzunar un teanc de coli cu marginile ușor ferfenițite de prea multă răsfoire. Le întinse pe birou și începu să explice pe nerăsuflăte. Arăta cum proiectase el un dispozitiv nou pentru rectificarea rulmenților oscilanți. Inginerul îl ascultă la început cu oarecare atenție, dar deveni în curând nerăbdător și îi tăie vorba.

— Unde ai studiat dumneata problema aceasta?

— M'am documentat în uzină... Am citit și multe traduceri din revistele sovietice. Lucram pe o mașină de rectificare și m'am gândit că i se poate adapta acest dispozitiv hidroalic pentru rulmenți oscilanți. Să vă arăt pe schiță.

Șeful cabinetului tehnic care-l ascultase încruntat, îl opri apucându-l ușor de braț.

— Nu-i nevoie, înțeleg, e simplu. După câteva clipe de tăcere adăugă vorbind târăgănat. — E interesant, tinere —... interesant, însă nu putem face nimic cu dânsul. Noi comandăm din Italia mașinile pentru rectificarea rulmenților oscilanți. Dispozitivul imaginat de dumneata e rudimentar... Interesant, nu zic, dar rudimentar...

Stefu tăcuse până atunci, sfredelindu-l cu privirea pe inginer. Spuse pe neașteptate :

— Cred că în orice caz trebuie să confecționăm dispozitivul. Il vom perfecționa, dar ar fi absurd să părăsim acest început de lucrare.

— Dece să ne risipim energia de pomană ? ripostă enervat inginerul și fără voie își trase căciula din cap, desvelindu-și chelia lucioasă. Nu știu ce să facem mai întâi. Trebuie să punem pe picioare o fabrică întreagă. Se poate să ne pierdem vremea cu încercări dintr'acestea atunci când ne vin mașinile de-a gata ? Judeci simplist tovarășe Stefu, nu te supăra...

Doichiță oftă și se ridică începând a-și strânge hârtiile. Pe obraz îi plutea un zâmbet batjocoritor și obosit. Câte visuri nu clădise în timp ce-și lucra schițele... Observă deodată privirea lui Stefu ațintită asupra sa. Șovăi, apoi zise hotărât :

— Mai am o inovație... E vorba de rectificarea roților butoiașe. Se pot rectifica patru dintr'odată... Așa lucrează sovieticii la roțile conice...

— Aha !... Încă o propunere interesantă ! — exclamă inginerul cu prefăcută bunăvoință, aruncând o privire fugară asupra schiței. Numai că, tinere, e prea devreme ca să zic așa... Noi ne vom preocupa de toate astea, abia peste câteva luni... Revino atunci pe la noi... Vom sta poate mai mult de vorbă... Îndesându-și grabnic căciula pe urechi, inginerul dădu să plece. Se întoarse însă în pragul ușii, făcu câțiva pași înapoi și apucă mâna lui Doichiță, scuturând-o exagerat în timp ce-i spunea :

— Promiți... să știi că promiți serios. Ești student ?

— Nu... răspunse Doichiță nedumerit de întrebare.

— Nu ești student ? făcu surprins șeful cabinetului tehnic și imediat un surâs larg îi flutură pe buze. — Nu-i nimic, nu face nimic, repetă el, grăbindu-se iarăș spre ușă. Totuși promiți mult... bine înțeles, trebuie să mai studiezi.

Și ieși din încăpere, pripit.

Doichiță își adună hârtiile în tăcere. După câteva clipe auzi glasul energic al lui Stefu.

— Tovarășe, hai sus la Tolpeghin. Ingerul ăsta... — Stefu nu-și termină vorba ci făcu cu mâna un gest nelămurit.

— Cine-i Tolpeghin ?

— Tot inginer. Ai să-l cunoști singur. E șeful secției de rulmenți.

Când treceau prin hala de mașini, le ieși în cale băiatul cu sprâncene negre și groase care lucra mai înainte pe lângă strungarul cel răstit.

— Tovarășe Stefu, — zise băiatul, — Sculeanu m'a sfătuit să vorbesc cu dumneata.

Ștefu râse tăcut și se opri făcându-i semn lui Doichiță să nu se depărteze. Il îndemnă pe băiat :

— Atunci vorbește.

Din vorba lor, Doichiță pricepu că cel care-l conducea era secretarul Organizației de Partid. Il plăcu atunci și mai mult omul acesta. Tânărul celălalt i se plângea lui Stefu :

— „La serviciul personalului mă amână de pe o zi pe alta... N'am unde locui. — Și părea rușinat că asistă un străin la această discuție...

— Ia stai, frate... Mironescu îți zice, nu-i așa ? Te știu... ești nou la noi. Apoi uite. S'a hotărât : te vei muta în blocul tineretului... Acolo are să-ți fie îndemână...

Tânărul rămase cu ochii în ochii secretarului. Zâmbi și i se desvălui și-ragul dinților albi, sănătoși, care străluciră o clipă ca o pată de lumină pe obrazul lui tuciuriu.

După ce băiatul plecă înapoi la lucru, Stefu rosti pe gânduri :

— Din ăștia o să iasă oamenii noștri de bază... E un băiat bun, trebuie numai să avem grijă de dânsul.

În cabinetul lui Tolpeghin era cald și curat. Așezat la biroul lui de nuc, inginerul scria și fuma. Câțiva nou-rași albăstrui se destrămau în rotocoale spre tavan.

Șeful secției de rulmenți era un om spătos, cu umeri largi și privirea tăioasă. Întreaga lui înfățișare răspândea impresia unei munci importante și ordonate.

— Ce s'a întâmplat, tovarășe Stefu ? întrebă Tolpeghin cu o voce adâncă și clară.

Cât timp Doichiță, îndemnat de Stefu vorbi și-și arătă schițele, pe chipul inginerului nu se putu străvede niciunul din gândurile care-l frământau.

Tânărul isprăvi de vorbit. Tăcu, așteptând cu înfrigurare răspunsul. Tolpeghin-aruncă o privire spre Stefu apoi luă schițele și începu să calculeze repede pe marginea foilor care se umplură de cifrele lui mărunte și ascuțite.

— Calculele sunt exacte — spuse deodată răspicat și foarte serios, împin-gând puțin în lături hârtiile. — E bun proiectul. Dispozitivul acesta de o înaltă tehnicitate, ne va ajuta considerabil.

Privindu-l țintă pe Doichiță, inginerul întrebă :

— În cât timp crezi că vei executa dispozitivul ?

Doichiță chibzui câteva clipe înainte să răspundă :

— Cred că într'o lună...

— E mult... înșfârșit, vom vedea. Deocamdată te încadrăm aici. Ai unde locui ?

— Ne vom îngriji de toate, — spuse Stefu.

Pâcla fumurie a amurgului înneca fereastra, grămădind întunerecul prin toate ungherele camerei. De alături se auzeau scâncetele copilului și șoapta duioasă, alintătoare a mamei.

Doichiță stătea în fața mesei de lucru cu obrazii îngropați în palme. Gândurile i se învălmășeau în minte de nu le mai putea descâlci.

...Își amintea de ziua în care Stefu îl vestise că nevasta și copilul vor putea veni să locuiască împreună cu dânsul. Toți l-au ajutat, i-au rezolvat situația la S.M.T., i-au dat locuință... Iar el... El n'a făcut nimic. Dispozitivul nu funcționează. Ieri, când a avut loc proba de experimentare, s'a adunat în jurul mașinii lui întreaga secție. După eșuarea experienței, unii l-au consolat sfătuindu-l să mai încerce, alții au tăcut, iar inginerul dela cabinetul tehnic l-a privit de sus, zâmbindu-i parcă în batjocură. Astăzi Doichița nu s'a dus la uzină. Ii era și rușine și ciudă. Nu știa cum o să mai dea ochii cu ceilalți muncitori. Ii răsună deodată în urechi cuvintele bătrânului Sculeanu, strungarul dela secția carcase :

„Mașina nu-i ca ața, s'o joci cum vrei tu !...”

— Nu-i adevărat, s'a revoltat el atunci, scos din sărite. — Poți smulge oricât dintr'însa, numai s'o cunoști. Dacă dispozitivul nu merge, asta înseamnă prin urmare că el nu cunoaște deajuns de bine legile mașinii. Înseamnă că nu le-a studiat destul...

Ajungând la aceste concluzii, Doichiță își puse capul în piept și încleștă dinții. „Va face calculele din nou și toate proiectele, de-ar fi să muncească neîntrerupt zi și noapte, însă dispozitivul trebuie să meargă. Asta e absolut necesar

pentru producția noastră de rulmenți. Să nu mai fie nevoie de mașinile acelea plătite capitaliștilor cu bani grei“.

Cineva bătu tare în ușă. Doichiță deschise. De dincolo de prag un curier dela uzină, îi dădu de veste să se ducă iute în fabrică, la inginerul Tolpeghin. Șeful secției de rulmenți nu era în birou, ci în atelier. Iși pusese o salopetă veche și lucra aplecat asupra mașinii universale de rectificare.

— Doichiță — îi strigă el de departe. De azi dimineață întreb de d-ta. Vino aici să-ți arăt ce-am descoperit.

Când Doichiță se apropie grăbit, inginerul spuse :

— Proiectul era bun... Atunci m'am gândit să cercetez mai deaproape mașina. Poate aici e vreo defecțiune. Ei uite... Tolpeghin îi arată furtunul gros de cauciuc, zicând : — trebuie o pompă mai subțire și neapărat blindată. Altfel mașina nu are suficientă presiune. Asta-i tot.

Doichiță urmărea încordat explicațiile inginerului. Obrazul i se destinse treptat, ochii îi străluciră și deodată răsuflă ușurat. „Va să zică asta era... Dispozitivul va merge... Uite, nici inginerul Tolpeghin nu-și găsisese tihnă din cauza lui“.

Au lucrat oamenii timp de șase luni zi la zi cu mașina de rectificat rulmenți pendulari, inventată de mecanicul Dochiță. Conducerea uzinei a trimis proiectul la București și oamenii așteptau nerăbdători sosirea mașinilor pe care I. P. I. (Institutul de proiectări industriale) hotărâse să le execute după acest prototip.

Intr-o zi se aduseră în secție încă două mașini pentru rectificat. Erau noi, lucitoare. Scria pe ele cu litere groase : „Justina Nova“.

Cum le văzu, tânărul care lucra la mașina lui Doichiță își împinse șapca pe ceafă, opri mașina și strigă :

— Uite mă ! Tot le-au adus pe alea din Italia. Mă duc să-l anunț pe Doichiță !

Oamenii se adunară în jurul mașinilor aduse din străinătate.

Cineva băgă de seamă : „Sunt construite după principiul hidraulic, cum a făcut și Doichiță cu mașina noastră.

— Atunci la ce mai aveam nevoie de ele ?

Muncitorii se arătară nemulțumiți, protestară. Li jignea lipsa asta de încredere față de invenția lui Doichiță.

Dar nici n'au mai sosit alte mașini din Italia. I. P. I. realizează după proiectul lui Doichiță Gh. rectificatoarele pentru rulmenții pendulari.

În toamna aceasta, prin luna Noembrie, într-o zi, în hala de strunjire a carcaselor intră un țăran bătrân cu suman și pe cap cu o pălărie rotundă și neagră. Avea mustați lungi, stufoase. Asurzit de sgomotul motoarelor omul dădu un pas înapoi, însă mânat se vede de nevoile lui, se ncumetă totuși să treacă prin secție. O porni în sus pe scara îngustă, în spirală, care duce la birouri.

— Am un fecior aici... l-am căutat acasă la dânsul și m'au trimis la 'mneavoastră... Unul subțirel... E laureat al premiului de Stat — îi explica bătrânul unei fete din birou, care începuse să-l iscodească.

— Pe tovarășul Doichiță îl cauți, moșule ? strigă tare fata, ca să nu-i acopere vocea sgomotul din atelier.

— Gheorghe Doichiță, da, — răspunse țăranul, bucuros.

— Acuma e stahanovist, moșule, — se înveseli ea. Premiul de stat, asta a fost anul trecut...

— Se poate, neică, se poate, zise încurcat bătrânul. Eu de premiu, cum ți-o spui, acum am aflat. Am venit să-l văd. Știi, la noi, în Sân-Nicolaul Mare, eu am cele mai multe zile muncă. Feciorul îmi seamănă. Așa sântem noi toți în neamul nostru : iuți... Vasăzică e... cum ai zis ? Stat... Așa, stahanovist. Bun, frumos, nu-ți spuneam eu că-mi seamănă ?... Dar unde pot da mai repede de dânsul ?

Amintirile inginerului Tolpeghin

A început schimbul de noapte. Carcasele aurii, cu marginea dințată, ies de azi dimineață într'una din fălcile mașinilor, care nu și-au întrerupt nici-o clipă uruitul.

Strungurile și frezele înalte nu se opresc din mers nici măcar în ceasul când muncitorii se schimbă, căci toți muncitorii lucrează după metoda Antoninei Jandarova.

Inginerul Tolpeghin porni în obișnuita lui vizită prin fabrică. Se opri în dreptul frezei la care lucra Elisabeta Schenker, o fată blondă, puținică la trup și care purta niște uriași pantaloni vătuiți. Inginerul urmări câteva clipe cum crește văzând cu ochii mormanul de carcase, așezat pe coroana frezei. Pe față i se citea o mulțumire mare; dar nu spuse nimic, ci plecă mai departe, urmându-și inspecția. Elisabeta Schenker nici nu-l observase, adâncită cum era în munca ei. La picioare i se îngrămădea mereu șpanul mărunț, auriu ca fânul.

Ceva mai târziu se apropie de dânsa cronometrul, un tânăr înalt și rumen, cu ceasul în mână. Se uită zâmbind când la dânsa, când la ceas.

Cu mișcări iuți, precise, fata fixă carcasa, reglă viteza și trase maneta. Două minute și treizeci de secunde, atât doar până când cercul auriu crestă de dinții simetrici și mărunți, își luă locul pe coroană, alături de celelalte carcase.

— Ce tot măsoari? — strigă ea, fixând cu repeziciune altă piesă. Și ieri m'ai cronometrat, și alaltăieri... Mă urmărești?

— Imi place să te văd cum lucrezi, Lizi, — răspunse tânărul și se îndepărtă încet, cu un fel de părere de rău.

Înainte vreme aceeași carcasă se lucra în 10 minute sau și mai mult. Pe atunci, în ce privește munca, Schenker Elisabeta nu semăna de loc cu Elisabeta de azi. La freza aceasta lucra și acum un an; tot mică și blondă era și purta aceeași pantaloni albaștri, vătuiți. Dar gândurile ei erau altele, îi sburau la întâmplare, împrăștiate și ușoare. Ochii ei albaștri priveau pierduți în depărtări numai de ea știute, iar cuțitul frezei bătea în gol. Elisabetei îi plăcea să cânte în timp ce lucra și era mai atentă la cântec decât la freză. Fredona mai întotdeauna un cântec vechi, pe versurile lui Hans Sachs. Cântecele îi amintea de copilăria tristă, petrecută în cămăruța scundă unde potrivea pingele tatăl ei, pantofarul și unde totul duhnea ciudat odată cu zăngănitul frezei. Maistrul Pillmon se răstise odată la ea:

— Mai lasă visele și cântecele, Lizi... Mai mare rușinea că ai rămas iarăși în urmă. În loc să te întreci cu băieții, să le iei înainte tu...

Fata își întorsese capul jignită, fără să răspundă.

Maistrul Pillmon însă urmă, înverșunându-se:

— Uite, Miriță Marin și Mironescu, au venit cam în aceeași vreme cu tine aici. Îți aduci aminte? Nici unul dintre voi nu știa meseria. Dar băieții acum lucrează ca smei, iar tu, tu ai rămas de căruță, te târăști după ei... Hai, Lizi... mai cu viață!

După vreo câteva săptămâni, inginerul Tolpeghin ținuse o conferință și azi vestită în uzină. O pomenesc cu mare dragoste muncitorii.

Inginerul explicase metoda Kovaliov. Lizi Schenker ascultase totul, stând neclintită cu bărbia în palmă. Doar ochii albaștri îi alunecau din când în când dela conferențiar în vreun colț al sălii, unde se isca un sgomot întâmplător, repede înăbușit.

A doua zi, ceru lui Pillmon tabelul cu mișcările calculate de inginerul Kovaliov.

— Așa Lizi, așa mai zic și eu — aprobase cu bucurie maistrul. Nimeni în uzină nu lucrează încă după această metodă. Hai, fii tu prima.

Și Elisabeta Schenker fusese prima, într'adevăr.

Alături de mașina ei, se agăță în perete un tabel mare de carton în care scria pe roșu cu tuș negru, ordinea mișcărilor de frezare...

Azi asemenea tablouri atârnă aproape pe fiecare freză și tânăra stahanovistă a explicat multora metoda, pe care ea a desprins-o nemaipomenit de repede.

Întorcându-se din inspecție, inginerul Tolpeghin se opri din nou în fața ei. O întrebă :

— Ei, Elisabeta, ce mai e nou ? Mi se pare că ai primit bilet la teatru, așa e ? Vezi să te aranjezi mâine în alt schimb, ca să poți merge la spectacol.

Fata dădu din cap, veselă, și când inginerul plecă, îl petrecu un timp cu privirea. Se mira că s'a putut simți anul trecut atât de singură și părăsită, deși o înconjura mereu ca și acum, în fiecare clipă, grija caldă a celor din jur...

Inginerul Tolpeghin mai zăbovi puțin în atelierul de montaj. Tânărul stahanovist Miriță Marin îi înfățișă ultima sa inovație prin care se înlocuia montarea anevoioasă cu vaselină, printr'un dispozitiv automat. Șeful secției cercetă cu atenție piesele pe care i le arăta Marin, notă ceva în carnetel, și apoi urcă sus în birou.

Lampa mică de pe masă aruncă o pată rotundă pe postavul verde al biroului acoperit de un cristal. Pe birou stau într'o ordine meticuloasă, cărți, proiecte și teancuri de coli, străjuite de o scrumieră uriașă, care închipue un rulment. Pereții înalți ai biroului sunt acoperiți dela mijloc în sus cu grafice de numărare mărimi și culori. Graficele indică precis creșterea producției în fabrică. Inginerul Tolpeghin nu are nevoie de ele, le cunoaște pe de rost. Ii plac mult întretăerile acelea ale liniilor subțiri și avântate în sus, prin ele se exprimă simplu și modest, toate realizările, adunând mănunchi, într'o singură trăsătură munca vie și încordată a sute de oameni.

Deobicei el e calm și rece, stăpânindu-și sentimentele și economisindu-și vorba. În noaptea aceasta însă, inginerul Tolpeghin se simte turburat, împrăștiat. Ii țâșnește în minte, deși în ordine totuși, limpede, zeci de amintiri din acești doi ani de muncă neobosită la rulmenți : chipuri răzlete i se perindă prin fața ochilor cari privesc în gol... îi răsună în auz vorbe spuse mai demult... discuții vechi. Ședința din seara asta e de vină. A fost mai însuflețită ca oricând, a adus noutăți. Tolpeghin își dădu seama cu părere de rău că decând s'a terminat ședința și până acum, deși au trecut șase ore, el încă nu s'a putut concentra asupra lucrului.

În această ședință de producție, de față fiind toți salariații din uzină, inginerul Tolpeghin a fost propus stahanovist.

El îi cunoaște bine pe toți oamenii din secția pe care o conduce. Cu ochii lui a urmărit creșterea fiecăruia, dar niciodată nu s'a gândit că și ei îi urmăresc la fel activitatea și că i-o judecă până în cele mai mici amănunte. Controlul acesta îi apără deodată ca un braț puternic care te sprijină în muncă și-ți călăuzește pașii. La drept vorbind, lui, controlului, îi datora inginerul răsplătirea cu titlul înalt de stahanovist.

Propunând turnarea centrifugală a carcaselor de rulmenți, ceeace, aducea fabricii o imensă economie de metale neferoase, Tolpeghin și-a deschis contul personal de economii și a și înscris suma de 269.423 lei. Ceilalți ingineri nu l-au înțeles, au dat din umeri, ba unii chiar au protestat, susținând că inițiativa lui e fără noimă. „Ce rost are ca un inginer să-și deschidă conturi de economii? — ziceau. Nu e în atribuția noastră...”

Dar inginerul șef al secției de rulmenți nu va uita niciodată bucuria pe care a resimțit-o câteva zile mai târziu, când l-a chemat, în timp ce trecea prin secție, un tânăr, Mironescu Valerian. Muncitorul, arătându-i carcasa pe care o lucrase, îl anunță că o va reteza dintr'odată ca să economisească miezurile, adică metalul neferos.

— Imi voi deschide și eu cont de economii, — adăugă tânărul privind-l vesel cu ochii lui negri, scânteetori, adumbriți de sprincene groase.

Astfel s'a născut în uzină mișcarea pentru economisirea metalelor neferoase.

Tolpeghin răsuci comutatorul și o lumină albă, veselă, inundă biroul. Privirea îi căzu deasupra ultimului grafic. Fabrica și-a împlinit planul anual în 9 luni și 12 zile. Șefului de secție îi fugi o clipă gândul la drapelul roșu al producției, înălțat la loc de cinste, jos în hală, alături de panoul cu fotografiile stahanoviștilor. Zâmbi, amintindu-și de începuturile fabricării de rulmenți...

...Erau 11 oameni, cinci tehnicieni și șase muncitori calificați. Pe urmă în fabrică au început să năvălească tinerii. Unii sfielnici dar bucușori, ascultau pentru prima oară scrâșnetul mașinilor; alții deprinși de mult cu el, nici nu-l mai auzeau. Se aflau printre cei noi veniți și vagabonzi obișnuiți să se mute din loc în loc și țărânuși neliniștiți și sperioși, și orășeni cu limba ageră, dar ușurateci. Unii veniseră cu nepăsare, alții cu ardoare și entuziasm nestăvilit. Învătau laolaltă meșteșugul cel mare, iar inginerul șef, îmbrăcat într-o salopetă veche, învăța și el odată cu dâșii, în timp ce făceau primele experiențe.

Opt rulmenți prototipi au ieșit în primele săptămâni. Cu toții așteptau înfrigurați răspunsul dela București. Și cum s'au înfiorat de mândrie când au aflat răspunsul acesta! „Fabricați rulmenți în serie!“ Asta le cerea poporul, să fabrice mai departe.

Zi și noapte, cu nețărmurit elan a muncit după aceea secția de rulmenți. Oamenii se calificau repede. Cel care fusese ieri ucenic, învăța azi pe altul, și în fiecare zi veneau noi propuneri iar la cabinetul tehnic, se trecea la alte și alte inovații.

Colectivul fabricii de rulmenți hotărî să depășească sortimentul intern de plan fixat de direcție. La sfârșitul primei luni după această hotărâre, într-o seară, reglorul se năpusti, galben la față, în birou la Tolpeghin și-i spuse tremurând de enervare, că greșise toleranța inelelor interioare din pricina unui micromotru neprecis.

Depășirea sortimentului intern era amenințată. Reglorul își frângea mâinile desnădăjduit.

— Vino imediat cu mine în hală, spuse Tolpeghin, fără să-l mai asculte și plecă înainte. Se gândea că oamenii în orice caz trebuiesc convinși să rămână toată noaptea, ca să refacă inelele. Când trecu prin secția de carcase îi ieși în cale bătrânul strungar Sculeanu, însoțit de Mironescu.

Meșterul șopti către Tolpeghin, închizând tainic din ochi:

— Am auzit că-i jale la inele, tovarășe inginer. Dar să n'aveți nici o grijă. Noi ne-am îndeplinit planul, așa că putem strunji în voie toată noaptea la inele... Iar Mironescu încuviință, dând apăsător din cap.

Vestea cu micrometrul poznaș se și răspândise în toate atelierele. Pretutindeni însă muncitorii, la fel cu cei doi strungari hotărîră, până la unu, să rămână la lucru atâta timp cât va fi nevoie pentru înlăturarea greșelii. Fiecare striga, că, orice ar fi, angajamentul trebuiește respectat.

Dar ce-a mai fost și în zilele din preajma sărbătoririi a 30 de ani de luptă a partidului! Cât entuziasm clocitor, câte vitejii noi în muncă!

Inginerul Tolpeghin își aminti ca astăzi cum a venit Ștefu Iosif la dânsul aici, în birou. Era tocmai ziua în care uzina lansase către întreaga țară o chemare ca o goarnă: să terminăm în 11 luni primul nostru plan de stat.

— Acum e nevoie să găsim o formă superioară de antrenare a oamenilor, — spunea Ștefu, metodă care să nu constee doar în fapte răslețe. Ceva care să-i lege strâns pe oameni între ei și să salte producția în ansamblu...

După plecarea lui Ștefu, inginerul rămăsese o vreme gânditor. Apoi scoțând din bibliotecă broșura Lidiei Corabelnicova, o recitise cu atenție. „Brigada complexă de economii“ — asta era cheia! Găsise!

A doua zi de dimineață toți tehnicienii s'au strâns, cu mic, cu mare în biroul inginerului șef. Le-a plăcut mult ideea cu brigada complexă de economii.

Stefu cu răsul lui mut pe față, îl sorbea din ochi pe Tolpeghin. S'a și alcătuit grupa tehnică, adică aceea care să steie în fruntea brigăzii, cu sarcina de a căuta cele mai variate surse de economii și de valorificare a rezervelor interne.

Și iată că astăzi, brigada complexă de economii, purtând cu cinste numele scump „Gh. Gheorghiu-Dej” numără 300 de oameni și a realizat până acum 60 de milioane lei economii...

Cufundat în amintiri, inginerul tresări auzind o bătaie insistentă în ușe. Ion Furtună intră grăbit :

— Mă iertați, tovarășe inginer, am știut că vă găesc aici. Intru în schimb la ora 8 și ași vrea să discut cu dumneavoastră referatul pe care îl țin la amiază la Palatul Cultural.

Inginerul privi pe geam afară. Zorile mijeau la ferestre, albăstrindu-le.

— Nici n'am observat că s'a făcut ziuă, murmură inginerul, zâmbind cam rușinat. Iși trecuse toată noaptea în amintiri... — Hai frate, — zise el, cu vocea lui calmă și gravă, — să discutăm referatul...

Stahanoviștii noii fabrici de rulmenți

Ionică Soare se răsuci înapoi în pat de câteva ori, ridicându-se într'un cot și trântindu-se înapoi cu capul pe pernă. Patul era cam șubred, se clătina și scârțâia cumplit din toate încheieturile. Cu toate acestea nu isbuti să-l tulbure pe Mironescu. Tovarășul de cameră al lui Ionică Soare continua să citească fără habar, ghemuit în așternut, nemișcat și clipind în răstimpuri rare, ca și cum făcea semn din ochi paginii, că a înțeles-o. Disdedimineată se apucase de citit și nici nu se sinchisea că Ionică, trezindu-se mai târziu, ar fi avut chef de un taifas înainte să plece la spălător.

În blocul tineretului se deslănțuiră curând cele dintâi sgomote ale începutului dimineții. Gâlgâia prelung apa la dușuri, plescăiau papucii pe coridor, râsete sbucneau tot mai îndrăznește în larma de glasuri care se înțețeau.

De undeva dela parter izbucni o armonică gureșă. După câteva acorduri, când săltărețe când trăgănate, se limpezi o melodie duioasă, care chema parcă cerul albastru sticlos și se'mpletea cu ramurile presurate de zăpadă, ale brazilor de sub fereastră. Cântecul se înălța tot mai avântat. O voce caldă, bărbătească porni să-l însoțească, așa cum se clatină frunzele stărnite de vânt :

„Hei, hei, rândunea...

„Sbori dragostea mea...

— Asta-i Miriță, rosti disprețuitor Soare, ridicându-se în capul oaselor. Iși cântă focul. Ii zice de inimă albastră...

Mironescu nu răspunse nimic. Nu-l auzise. Pentru el, când citea, lumea înconjurătoare pălea, își pierdea contururile și reliefurile. Vii și aevea rămânea doar faptele și oamenii zugrăviți în carte. La drept vorbind, el Mironescu Valerian nu se afla acum în camera 45 din blocul tineretului, cum li se părea unora, ci departe de tot, tocmai în colhozul Pervomaisc, la marginea pădurii de pini, acolo unde Alioșa bolnav, strângea secara udă, părăsită pe câmp...

În ușă răsună o bătaie puternică și un glas, care voia să fie gros dar nu izbutea, răsună de-afară, sfârșind într'un tremur de răs :

— Somnoroșii dela camera 45 să nu uite să se spele... Stahanovistul mai cu seamă. Astăseară este reuniune la clubul U.T.M.

Vocea trecu mai departe, transmitând dealungul coridorului aceeași invitație glumeață. Soare chicoti, sbuciumându-se în pat și aruncă perna în aer.

— Reuniune! strigă. Auzi, reuniune! Și eu nu știam nimic. Doar e duminică. Mironescule, să nu care cumva să lipsești, cum ne-ai făcut rândul trecut, c'atâta-ți trebuie. Tu știi că atunci a fost și tovarășul Cotigă, secretarul de U.T.M. ?

Jos la parter, cântecul crescuse năvalnic, acompaniat de un cor întreg :

„Trandafir cu petalele albe...

Mironescu se ridică de pe pat și se apropie de fereastră, lipindu-și fruntea de sticla rece.

...A murit Alioșa. Intr'o dimineată senină, ca aceasta...

De ieri, de când începuse să citească „Secerișul“, Alioșa devenise cel mai bun prieten al său. Și acum, iată, a murit. Așa cum se întâmplă și în viață. Dintr'o greșală mărunță, dintr'o nebagare de seamă...

Cântecul se mlădia gingaș, purtând cu sine cuvintele, ca apa frunzele.

Partea aceasta din „Secerișul“ îl întristase pe Mironescu. Durerea Lenei îl făcu să-și amintească fără voie de o dimineată de demult pe care o dorea uitată... Avea 16 ani. Hotărîse să plece de acasă din lunca înfometată și secătuită a Prutului. Dar înainte de a porni la drum o chemase în pădure pe Olimpia. N'au mai cules alune, ca altădată. El pleca departe, ea rămânea. S'au sărutat. Intâia oară s'au sărutat. Olimpia s'a juruit c'o să-l aștepte. Și s'a măritat peste câteva luni cu altul, fără să-i pese de tot ce a fost în pădure.

Mironescu oftă. Flutură din mână gândind: ce-a fost s'a dus. Sânt alte lucruri și mai mari de săvârșit pe lume...

Tictacul mărunț al ceasului de pe măsua îl trezi din visare. La ora 9 promisese bătrânului Sculeanu că va fi la uzină... E 9 fără zece minute. De n'ar întârzia! Alergă la spălător. Se îmbracă în fugă gândindu-se cu nerăbdare la experiența pe care o va face în fața maestrului. Era sigur de reușită. Dintr'odată îi sburaseră din minte și Olimpia și gândurile triste de mai înainte. Se topiseră toate acestea ușor, ca zăpada la suflarea caldă a primăverii. Aseară, în timp ce strunjea carcasa la exterior, i se năzări intâia oară să încerce simultan strunjirea interioară. Demult se frământa el cum să micșoreze timpul de finisare a carcaselor și fel de fel de idei complicate îi năvăleau în minte, dar se dovedeau numai decât nefolositoare. Și aseară... pe când lucra... uite ce simplă e soluția: simultan prinzi piesa și tai cu cuțitul pentru retezat.

La ieșirea din schimb îi povesti maestrului Sculeanu ideea care-l muncea. Bătrânul, încăpățânat, o ținea una, că-i imposibilă strunjirea simultană. Acum are s'o vadă cu ochii lui. Mironescu stăruise pe lângă maestru ca experiența să aibă loc azi dimineată, duminică, fiindcă nu avea răbdare să aștepte până luni.

— Eh, ai venit, îl întâmpină bătrânul ridicându-se de pe banca încălzită de soare și intrară amândoi în uzină.

— Dacă reușești inovația ta, te invit la mine la masă, — spuse maestrul în timp ce tânărul potrivea carcasa între bacurile universalului.

— Reușește, n'avea grijă... dar la d-ta, tot nu vin, — răsă Mironescu, privind-l pe bătrân cu coada ochiului și arătându-și dinții albi.

Ciudată prietenie mai legaseră Mironescu și bătrânul strungar Sculeanu. Maistrul era veșnic posomorât și nemulțumit. Adeseori se și certau, dar se împăcau repede. Se contraziceau mai cu seamă când tânărul venea cu câte o propunere neobișnuit de îndrăzneată, iar bătrânul n'o înțelegea; totuși, Mironescu Valerian nu putea să uite că dela Sculeanu învățase meșteșugul care-i devenise atât de drag. Poate de aceea îi era drag și bătrânul cu tot ursuzlâcul lui.

Mironescu opri strungul și ridică triumfător piesa cu marginile lucitoare și scobite.

— Ce spui? Se poate strunji dintr'odată sau nu? Intru în 1955 sau nu?

Maistrul se uită încurcat la dânsul câteva clipe, apoi început a tuși prelung, tuse de fumător înrăit. Spuse într'un târziu:

— Cu un strung ca ăsta poți orice. Dar să te văd nu la un „krasnii proletarii“, ci la ăla din colț.

— Degeaba o întorci, moș Sculene, — făcu tânărul râzând. Hai recunoaște că n'ai avut dreptate...

Maistrul clătină din cap, își șterse încet ochelarii și murmură:

— Am eu dreptate, dar nu ți se potrivește dreptatea mea... Tu ești stahinovist!

Moș Sculeanu își mai găsi ceva de lucru prin secție și rămase amintindu-i celuilalt, că-l așteaptă la prânz. Mironescu plecă.

Prin fața uzinei, se învăteau elevii din școala profesională, solemn și țănoși în uniforme lor noi cu vipușcă albastră.

Dintr'un grup se desprinsese un flăcăiș desghețat, cu ochi verzi, iscoditori și cu o tufă de păr bălai, care-i cădea pe frunte. În orele de practică el lucra pe lângă tânărul strungar.

— Vă duceți la blocuri, mi se pare, — zise el... Vă conduc până mai încolo... Știți, am primit scrisoare dela tătuța. Scrie că s'au construit încă două hale noi și pe urmă scrie așa: cum veniți acolo, la noi să trageți, nu cumva în altă parte.

— Bine, măi Strătică, — îl încredință Mironescu, luându-l de gât.

Strătică, ca și ceilalți băieți din clasa lui, era de prin Moldova și fusese trimis aici la învățătură. Iar când va fi gata construcția fabricii de rulmenți din orașul lui, băieții numai bine vor fi isprăvit și ei cu învățătura și se vor întoarce acasă muncitori calificați.

Mironescu îl trase mai aproape de dânsul pe băiețandru, și-l întrebă:

— Și ce-ți mai scrie tata?

— Multe, — făcu grav băiatul. Eu i-am scris că sunteți stahanovist și ar vrea să vă cunoască. Scrie că au și ei un zidar stahanovist!

Mironescu tăcu. Își aminti că în scurtă vreme se va duce și el la uzina cea nouă. Fusese propus să plece acolo împreună cu un grup mare de alți muncitori și tehnicieni. Il atrăgea munca aceasta tocmai fiindcă-și dădea seama de greutatea inerente oricărui început.

Strătică aruncă o privire în urmă. Băieții îi făceau semne desnădăjduite din mâini, chemându-l. Peste câteva minute avea să înceapă matchul de foot-ball între seria A și seria B.

— Știți — spuse băiatul cu oarecare stânjenală — eu trebuie să rămân aici, la joc. Sunt arbitru, dar mâine dimineață vă aduc neapărat scrisoarea s'o citiți și dvs.

Și plecă în fugă spre stadionul școlii, smulgându-și șapca din cap și fluturând-o de departe spre ceilalți.

Mironescu zâmbi în urma lui. Ce muncitor destoinic și conștient va deveni în curând acest băiețăș vior, cu inima curată și nerăbdător să muncească la uzina din orașul său! Se revăzu pe sine însuși în urmă cu doi ani. Abia sosise aici. Nu știa pe atunci să rădă și nici nu-i ardea de minge. Aproape toată țara o colindase până să se poată statornici. Nici nu-și mai amintea toate locurile pe unde trecuse. La Ilva Mică fusese salahor la o carieră de piatră; acolo văzuse pentru întâia oară munții. Se cățăraseră odată până în vârful pe crestele lor golașe, căutând să vadă în zare Moldova. Apoi plecase în Argeș, pe urmă în Țara Moșilor. Prietenie n'avea când lega cu nimeni. El era ca pasărea: o zi într'un loc, o zi într'altul. Și tare-i mai era lehamite de viața asta hoinară, fără căpătâi.

Un ceferist pe care-l cunoscuse întâmplător pe platforma descoperită a unui vagon, îl îndemnase să intre într'o uzină.

La trei luni după ce pătrunsese în atelier uitându-se zăpăcit la mașinile care-l amețeau cu hurelul lor, căpătă un strung propriu în secția 920 a fabricii de rulmenți. Dobândise și o sumedenie de prieteni: mai toți tovarăși de muncă. Iar maistrul Sculeanu trebui să recunoască neapărat că Mironescu are „stofă de strungar, nu glumă.

Peste un an tânărul primi strungul „Krasnâi proletarii“ pe care de atunci îl păzește ca pe ochii din cap. Strungul ăsta parcă-i anume făcut pe măsura lui: cu el, Mironescu are curaj să se avânte în orice inovație, oricât de cutezătoare.

— Iar filozofezi? Mironescu se răsuci în loc și-l văzu pe Miriță Marin, îmbrăcat în costum nou de sărbătoare.

— De unde știi că „filozofez“?

— Las'că te cunoști după ochi, — râse Miriță; — apoi urmă cu vocea schimbată: știi că plecăm curând de tot la uzina cea nouă? Merge și ea cu mine. Aseară mi-a spus. Eu nu îndrăzneau s'o întreb și tare mi-era teamă că n'o să vrea.

Mironescu înălță o sprânceană, dezaprobator. Zise:

— Și dacă Otilia nu venea, tu n'ai mai fi plecat?

Miriță tăcu o clipă, furat de gânduri. Apoi:

— Ba aș fi plecat... sigur că aș fi plecat, oricum... Dar azi, vezi tu, azi sunt fericit. O să fim împreună!

Și tocmai atunci, ca din întâmplare, se ivi lângă dâșii Otilia Prisner, o fată cu ochi negri, strălucitori și cu două cozi grele pe spate.

O porniră toți trei agale pe șoseaua largă, mărginită de plop subtiri, cu frunzele argintate de o pulbere albă, sclipitoare.

Fata se uită lung în jurul ei, cuprinzând într-o singură privire aleile asfaltate care se încrucișau ici și colo, blocurile noi acoperite cu țiglă roșie și pădurea de stejari și fagi, crescută ca o perie deasă, cafenie, pe spinarea semeață a dealurilor.

— Nu vă pare rău că o să plecăm de aici? îl întrebă ea încet.

Mironescu o privi adânc în ochi și spuse simplu, mărturisind dintr-o răsuflare tot ceea ce simțea:

— Nu... E drept, am îndrăgit mult locurile astea, uzina, oamenii. Voi nu mă știți — mie îmi vine greu să trăiesc o zi fără să trec prin fabrică... Dar mă bucur nespun să plec dincolo, unde abia începe munca. Glasul i se întări. — Acolo știu c'am să muncesc ca să se ivească încă un lucru nou... am să pot aduce folos cu ceea-ce-am învățat aici. Nu-i puțin... Imi place atât de mult să văd cum crește ceva nou... Când am venit aici, habar n'aveam de nimic. Mă învăteau printre picioarele oamenilor...

— Știi — îl întrerupse Miriță nerăbdător — eu mă gândesc cât de mare va fi acolo secția de montaj. Auzi Otilia, — se întoarce el către fată, — să știi că n'am să te mai las la împachetatul rulmenților. Te fac lăcătuș...

— ... sau strungar, da-dă Mironescu.

Fata strâmbă din nas:

— N'am nevoie să mă dăscăliți voi. Știu eu singură ce am de făcut. Nu vreau să fiu nici lăcătuș, nici strungar. Mă fac frezor, așa am hotărât. Și eu m'am saturat de cutiile de împachetat... — Il apucă de braț pe Miriță și repeta scuturând din cap, parcă să-i facă în ciudă. — Frezor mă fac, să știi... ș'o să stau și eu în blocul tineretului.

— Mde! făcu Mironescu neîncrezător. — Mi se pare că n'au să te primească.

Otilia se'ncruntă:

— Dece să nu mă primească?

— Fiindcă au să te trimită în blocul familiștilor.

Fata se înroși, strânse brațul lui Miriță și-și repezi năsucul înainte, nevrând să ia în seamă zâmbetul larg al lui Mironescu.

— Oriunde vom sta — vorbi Miriță cu importanță, apăsând ultimele cuvinte, tu Mironescu vei fi musafirul nostru. Și într-o duminică dimineață, așa ca asta, ne vom aduna mai mulți și ne vom aminti de uzina care ne-a crescut... Poate îi vom scrie inginerului Tolpeghin...

— Dacă vom avea timp de vorbă și scrisori, se împotrivi ușor Mironescu. Știi ce înseamnă să pornești o uzină nouă?

Miriță Marin și Otilia Prisner, strânși unul în celălalt, rămaseră tăcuți. Mironescu tăcu și el, zâmbind gândurilor sale care roiau în jurul noii fabrici de rulmenți.

ZAHARIA STANCU

I. L. CARAGIALE, CRITIC AL REGIMULUI BURGHEZO - MOȘIERESC

Până mai deunăzi s'a vorbit și s'a scris despre I. L. Caragiale, ca despre un autor dramatic care a izbutit să scrie comedii de oarecare succes și o dramă țărănească în două acte, — „Năpasta“ — care s'a jucat rareori și despre care critica burgheză s'a pronunțat cu totul nefavorabil, afirmând că țăranul, incapabil de o viață sufletească bogată, nu poate fi eroul unei drame.

Despre proza lui Caragiale puțini critici s'au ocupat mai mult de „Hanul lui Mânjoală“ și de „Făclia de Paști“. În general proza lui I. L. Caragiale a fost lăsată în umbră și (cum vom arăta mai departe), nu din întâmplare.

Să revenim în câteva cuvinte numai asupra teatrului lui I. L. Caragiale și să cităm unele date mai semnificative, după părerea noastră, decât orice afirmații pe care le-am putea face.

I. L. Caragiale a debutat ca autor dramatic în 1879 cu „O noapte furtunoasă“. Documentele Teatrului Național ne arată că, în decurs de 65 ani, această piesă s'a jucat de 129 ori. „D'ale Carnavalului“ a avut premieră în 1885 și în decurs de 59 ani a fost prezentată publicului de 70 ori.

„O scrisoare pierdută“ s'a jucat în 60 ani de 319 ori.

Atât la premieră cât și la reluări, presa timpului a căutat în toate chipurile să bagatelizeze opera dramatică a lui Caragiale, să-i falsifice adevărata-i și adâncă-i semnificație, ori măcar să i-o micșoreze. Felul în care erau puse în scenă piesele lui Caragiale contribuia și el la falsificarea operei. Dar, chiar așa cum era reprezentată, opera dramatică a lui Caragiale n'a fost văzută nici în timpul vieții autoru-

lui, nici după aceea de prea mulți spectatori.

Al. Davila povestește în amintirile sale că I. L. Caragiale i-a spus cu prilejul unui spectacol cu sala goală, al „Scrisorii pierdute“: „Publicul nu mă înțelege. Nădăjduesc însă că odată mă va înțelege“.

Nădejdea marelui nostru autor dramatic s'a împlinit. „O scrisoare pierdută“ a fost din nou pusă în scenă în 1948 la Teatrul Național din București. Până acum s'a jucat de 229 ori în decurs de două stagiuni numai.

S'a reluat „O noapte furtunoasă“ în 1949 și s'a jucat de 229 ori în decurs de două stagiuni. „D'ale Carnavalului“ a fost prezentată publicului în 1951. Până astăzi această piesă s'a jucat de 110 ori.

Opera dramatică a lui Caragiale se reprezintă azi la toate teatrele de stat din țară. În același timp ea este jucată de zeci și sute de echipe sindicale în fabrici și uzine. Această operă dramatică a fost redată poporului nostru prin grija Partidului și a Guvernului, pe temeiul învățăturii leninist-staliniste cu privire la valorificarea moștenirii culturale și rămâne, (această operă), un bun al poporului, un bun câștigat pentru totdeauna. Mai mult: opera dramatică a lui Caragiale, a cărei valoare fusese diminuată și pentru care autorul, în timpul vieții sale a fost hulit, redată poporului nostru după eliberare, a devenit acum o comoară din care se împărtășesc și alte popoare.

Abia acum s'a subliniat operei lui Caragiale, prin grija Partidului, bogatul ei conținut social. Abia acum a fost scoasă în evidență marea valoare a operei lui Ca-

ragiale. Pieseale acestui mare scriitor român s'au jucat și se joacă cu cel mai mare succes în țările de democrație populară. „O scrisoare pierdută“ a fost tradusă și tipărită în limba rusă și în luna Ianuarie se va reprezenta la teatrul de satiră din Moscova.

Caragiale este al nostru. Opera lui este o armă a noastră, a tuturor celor care luptăm pentru o viață mai bună, pentru socialism, pentru pace. Teatrul lui Caragiale, în care sunt demascați fără cruțare toți trahanachii și tipăteștii, toți cavencii și farfurizii, brânzovenesții și dandanachii, — până la eliberare stăpâni nesățui și nerușinați ai poporului nostru și ai bogățiilor acestei țări, — nu putea să fie pe placul burgheziei și moșierimii. Ca'ntr'o adevărată oglindă, burghezo-moșierimea se vedea înfățișată în opera marelui nostru scriitor. Ea simțea biciul usturător al ironiei lui Caragiale. Ea se recunoștea în această operă, despuată de hainele ei fastuoase și arătată așa cum era în realitate: lacomă, hidoasă, ticăloasă.

Această burghezo-moșierime este astăzi, în țara noastră și în țările de democrație populară, răsturnată de către popor din locul pe care l-a deținut vreme de veacuri.

Însă în apusul Europei și dincolo de Atlantic ea există încă, ține în mâinile ei conducerea, vorbește, ca și eroii lui Caragiale, despre democrație și libertate, cu fraze la fel de sfărăitoare; exploatează clasa muncitoare din propriile lor țări și colonii, ațăță la război și pregătește cu febrilitate al treilea război mondial.

Proza lui Caragiale, care a fost și mai mult ținută în umbră, este tot atât de valoroasă ca și opera lui dramatică, tot atât de scânteietoare, însă mult mai cuprinzătoare, îmbrățișând un orizont mult mai larg — și-ași cuteza să adaug, — mult mai tăioasă. Cu bună știință criticii burghezi au trecut-o sub tăcere sau au căutat să-i diminueze valoarea.

Pentru academicianul latifundiar Dimitrie Sturza, opera lui Caragiale era „o ofensă adusă națiunii române“. Bineînțeles că Dimitrie Sturza confunda națiunea cu clasa lui. Pentru criticul Eugen Lovinescu, scriitorul Caragiale era mai puțin interesant decât Gheorghe Brăescu. N.

Davidescu, în epoca în care se pregătea fascizarea țării, s'a străduit să dovedească într'o lungă serie de articole că I. L. Caragiale a fost „ultimul ocupant fanariot al țărilor românești!“

În chip firesc, dela negarea valorii operei lui Caragiale, criticul Eugen Lovinescu a sfârșit prin a adresa elogii celui mai reacționar curent literar din câte au existat la noi, — junimismului, lui P. P. Carp și lui Titu Maiorescu, căruia le-a închinat două mari volume. Deasemenea, dela negarea aceleiași opere a lui Caragiale, publicistul N. Davidescu a alunecat deadreptul în fascism.

Pe urmele acestora au mai călcat și alții și nu este lipsit de interes de subliniat că toți cei ce au negat sau încercat să micșoreze opera lui Caragiale, au sfârșit prin a deveni reacționari de cea mai urfă speță.

A mai circulat mult timp părerea că I. L. Caragiale ar fi scris puțin. Astăzi, când i se cercetează cu atenție opera, se vede cu claritate vastitatea ei și în ceceae privește cantitatea.

În afară de opera sa dramatică, I. L. Caragiale a mai scris nuvele și povestiri, schițe și momente, versuri, cronici dramatice, traduceri, și, ani de-a rândul, de-a lungul zbuciumatei lui vieți, a fost un ziarist militant care, ori al cui ar fi fost ziarul la care el a colaborat, a demască, a demască mereu, a biciuit mereu, cu neșecata, cu neasemuita lui vervă, pe desgustătorii potențați ai vremii.

De neuitat este puternicul lui studiu „1907 — din primăvară până 'n toamnă“, care a avut, la timpul potrivit, un larg răsunet, ca și poemul „Minciuna stă cu regele la masă“ al lui Vlahuță, ca și „Noi vrem pământ“ al lui Coșbuc.

Risipită în volume și în broșuri, proza lui Caragiale a avut puțină răspândire. Fiul său cel mic, Luca, povestește într'o pagină de amintiri publicată prin 1920 în revista „Ideia Europeană“, că „*volumele de costume publicat în 1915 la „Flacăra“, nici azi (în 1920, n. n.) nu s'a vândut încă în 3000 exemplare, și că, după patru ani de vânzare a dat un beneficiu de 700 lei*“. Acelaș fiu al lui Caragiale spune:

„*Una din amintirile puternice, pe cari le păstrez dela părintele meu, e*

aceea când i-am adus întâiul jurnal nemfesc care amintea revolta țăranelor din 1907. A stat zile întregi nemîșcat, cu capul sprijinit în mâini. Când îi vorbeai, se trezea ca din vis și răspundea întrebărilor cu glasul obosit. Pe urmă, desnădejdea era înăbușită de revoltă. Striga că bine le face ciocoilor. Voia să plece, să vadă ce se petrece în țara lui, și desnădejdea iarăși îl paraliza. Intr-o noapte, febril și iritat, a scris broșura „1907—din primăvară până în toamnă”.

Când țărănimea s'a răsculat și a început să dea foc conacelor, — Caragiale a spus „bine le face ciocoilor” — iar când răcoala a fost înecatată în valuri de sânge, scriitorul, desnădăjduit și revoltat a pus mîna pe arma lui de luptă, — condeiul lui, — și a scris acel neuitat „1907”.

Desprindem, din acest studiu, câteva pasagii :

... „Țara românească este o țară aproape absolut agricolă; câteva începuturi de industrie, protejate într'un mod scandalos de către Stat, și chiar începuturile de exploatare a petrolului, stau ca producție de avuție națională, într'o proporție infimă, aproape neglijabilă față cu producția agricolă. Pămîntul țării este stăpînit :

1. de proprietarii mari ; între aceștia, cel mai mare e Statul ; apoi Co-roana, cu domeniile de apănaj ; fundațiile de binefacere, ca Eforia Spi-talelor ; cele culturale, ca Academia, etc. ; și marii proprietari particulari ;
2. de proprietarii mijlocii, și
3. de proprietarii mici, masa enor-mă a țăranilor, împroprietăriți delu 64 și dela 88.

Toți țăranii sînt plugari ; ei cul-tivă micile lor proprietăți și proprie-tățile mari și mijlocii. Acestor pro-prietari mici (aproape 5 milioane su-flete la o populație totală de 6 mi-lioane), nu le poate ajunge producția proprietăților lor“...

„Cele două așa numite partide isto-rică care alternează la putere, nu sunt în realitate decît două mari facțiuni, avînd fiecare, nu partizani, ci clien-

telă. Capii facțiunilor sunt mai mult sau mai puțin ambițioși politicieni... În loc să derive guvernul din majori-tatea reprezentăției naționale, derivă unanimitatea acesteia delu guvern... A căzut un guvern și a venit altul, în-dată, toată administrația țării și cea de Stat, și cea de județ, și cea comu-nală — dela prefect și secretar ge-neral de ministere, până la cel din urmă agent de poliție și până la moașa de mahala — se înlocuește... Pentru mai mare expeditivitate, chiar pe cale telegrafică. O clientelă pleacă, alta vine ; flămînzii trec ia masă, sătuii la penitență. Și asta așa mereu și pe rînd, din trei în trei ani, ba și mai des uneori.

Asta, în țara românească, se nu-mește cu tot seriosul, sistemă demo-cratică. Și oligarhia asta semicuită sau, în cel mai bun caz, fais-cultă, pe cît de incapabilă de producție utilă ori de gîndire, pe atît de lacomă la câștiguri și onoruri, își arogă pu-terea întreagă a statului : cu o crudă și revoltătoare neobrăzare, ea tăgă-duește țăranilor (imensei mase, su-pusă și cuminte, producătoare a avu-ției naționale), sub pretextul ignoran-ței și lipsei lor de maturitate politică, orice drept de amestec, fie măcar pur consultativ, la cărmuirea intereselor lor, la dirijarea destinelor lor.

Împărțită în două bande, ce se nu-mesc cu pretenție „istorice” — libe-rali și conservatori — bande mai ne-socotite decît niște seminții barbare în trecere, fără respect de lege, fără milă de omenire, fără frică de dum-nezeu, — această oligarhie legiferea-ză, administrează, calcă astăzi legile pe care le-a făcut ieri, preface mîine legile făcute azi, ca poimîine să le calce și pe acelea, fără spirit de con-ținuitate și fără altă sistemă decît numai împăcarea momentană a exclu-sivelor ei interese, pentru perpetuarea sacrei organizațiuni numite aci demo-cratice...

Între masa poporului și clasele stă-pînitoare este (cine ar putea tăgă-dui ?) o prăpastie de interese și de sentimente, pe care aceste clase n'au știut-o umplea încetul cu încetul, ba

chiar și-au dat toată osteneala s'o sape cât mai adânc. Solidaritatea celor două facțiuni, adversare la cuțite până ieri, — cu uitarea oricărei vechi dușmăni, cu călcarea peste toate scrupulele personale, cu excen-trica paradă teatrală — trebuia fi-rește să fie considerată de poporul in-treg ca o ultimă opintea a poli-ticienilor pentru păstrarea privilegiilor oligarhiei...

Acestea toate se petrec deasupra, pe o pojghiță foarte subțire, subțire de tot, gata să crape sub prea grea apăsare...

În același timp, de-desubt, în adânc clocotesc aproape cinci milioane de creaturi umane, suflete ofensate de prea îndelungată obijduire. Mințile cari au început și ele să se lumineze, le ard de gândul răsturnării uzurpa-torilor, de dorul cuceririi unei părți măcar din stăpânirea intereselor și destinelor proprii... Acolo, pe când d'a-supra se'nvârtește tot cu mai mult a-vânt veselul cancan fără soluțiune; acolo, în adânc, gem uriașe nevoi ma-teriale și morale ale unui popor în-treg — singura temelie, singura rea-litate, singura rațiune de a fi a sta-tului național român... Acolo, în a-dânc, o lume care știe mai bine ce în-seamnă a muri ca vitele, decât ce va să zică a trăi ca oamenii, scrâșnește: „Noi vrem acum nu doar pământ!... vrem și pământ și omenie!“

Primind broșura „1907“, Barbu Dela-vrancea i-a scris prietenului său Cara-giale: „1907“ al tău e o minune ca ade-văr, ca artă, ca sentiment, ca judecată. Ai zugrăvit un tablou de mare maestru. Jo-cul infect al partidelor noastre — pe dea-supra țării și'n detrimentul țării. — cu lâcomia nestăpânită a celor ajunși și cu imbușnarea disgrațioasă a celor căzuți“...

Dacă numai acest incisiv și demascator „1907“ ar fi scris Caragiale, și încă ar fi fost de ajuns ca numele lui să fie trecut azi cu cinste alături de numele luptători-lor pentru cauza poporului muncitor. Cer-cetarea operei lui Caragiale ne dovedește că acest scriitor a avut o poziție critică bine stabilită și că ascuțișul armei lui de luptă a fost îndreptat totdeauna împotri-

va asupraitorilor iar dragostea lui călăuzi-tă spre cei asupriți.

Niciun muncitor nu e satirizat în opera lui I. L. Caragiale. Și niciun țăran.

Este adevărat că muncitorii sunt puțin pomeniți, însă chiar când ne prezintă în trecere un chip de muncitor, ca de exem-plu în „Repaos duminical“, Caragiale sub-liniază superioritatea lui morală față de micii burghezi. Este de remarcat că între țăranii din „Năpasta“, între cei din „Pă-cat“, între cei din „În vreme de război“, nu există niciun tip ridicol și nici măcar comic. În această din urmă povestire, în-treaga forță satirică a scriitorului este în-dreptată spre preotul care a devenit șef de bandă de tâlhari și a fratelui său, câr-ciumarul satului.

Această povestire a fost scrisă și pu-blicată în 1898, când influența luptei de eliberare a clasei muncitoare asupra ope-rei lui Caragiale era vădită și când fră-mântările țărănești erau accentuate. Dra-ma este legată de eroul Stavriache, „om cu dare de mână, cu han la drum.“

Caragiale a lovit în moșierime și ma-re burghezie — adică în cei ce dominau și exploatau sângeros — și în acea mică burghezie, al cărei ideal era trecerea ei în marea burghezie.

Acest maestru al prozei românești este un maestru al realismului critic. În proza sa, Caragiale ne înfățișează o nesfârșită succesiune de imagini ale vieții și aceste imagini sunt realiste și nu alese la întâm-plare. Caragiale merge la problemele e-sențiale ale societății contemporane lui. Conținutul operei lui este viața înfățișată în tot ce are ea esențial. Ceeace a spus Engels despre Balzac — cum că mulțu-mită operei acestuia se poate cunoaște o anumită epocă din istoria Franței mai bine decât cu ajutorul istoricilor, statisti-cienilor și economiștilor — se poate spu-ne cu drept cuvânt și despre Caragiale; mulțumită operei acestui maestru al pro-zei noastre putem cunoaște istoria socială a României dela sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru.

„Momentele și schițele“ lui Caragiale ne înfățișează, ca nicio altă operă lite-rară, faza de parvenire a burgheziei ro-mânești: nepotismul, abuzurile adminis-trative, decăderea școlii, recurgera la

vechea diversiune a naționalismului șovin, etc.

Caracteristică pentru poziția lui Caragiale față de democrația burgheză contemporană este una din schițele lui atât de vii, concentrată în câteva pagini, model de satiră ascuțită, puternic realistă, lucrată în cele mai mici amănunte. Este vorba de: „Răsplata jertfei patriotice“.

Acțiunea se petrece în seara premergătoare loviturii de stat pe care aveau s'o dea la 11 Februarie 1866 liberalii burghezi și moșierii, coalizați împotriva lui Alexandru Ioan Cuza. Eroii sunt „câțiva tineri entuziaști și vreo trei negustori“, membrii unei așa zise secțiuni conspirative. Zeflemeaua subțire și tăioasă se simte din primele rânduri. Conspiratorii sunt câțiva, o mână de oameni. Discursul pe care îl ține prezidentul — *„un liberal fanatic, care mâncase la 48 jimbla exilului în formă de tainuri turcești la Brusa“* — e sonor și găunos, cu stilul și frazeologia politică a vremii. *„Până să nu crape de ziuă poate că vom fi chemați să facem cea mai mare jertfă pe care are dreptul patria s'o ceară dela un om. Să fim gata la tot“*.

Și fiindcă e vorba de jertfă patriotică, primul răspunde unul dintre negustorii prezenți, nenea Niță: *„Negustorul se scoală în picioare și scoate din buzunar un pungoci unsuros, destul de greu, plin cu mărunțiș. Apoi mergând hotărît la masa prezidentului, trînti sgomotos pungociul între sfeșnice“*...

Aici tabloul devine incisiv, vezi parcă mâinile întinse ca niște ghiare, mâinile „conspiratorilor“ liberali, lihnii fiindcă nu puseseră încă mâna pe posturi grase, ochii lucind la vederea banilor. „Jertfa patriotică“ a lui nenea Niță, „icusari, nisifiele, sfanți, sfânțoalice, firfirici“, gologani mărunți socotiți până la cinci galbeni, și dați numai contra „fitanție“, servește carbonarilor improvizați pentru un chef la Rașcă, restaurant celebru pe vremuri în lumea chefliilor bucureșteri. În timp ce nenea Niță participa astfel la lupta contra așa zisei tiranii, vânătorii de gardă ai palatului, abrutizați de disciplina cazonă și conduși de ofițerii recrutați din elemente boierești și burgheze, ocupau intrările palatului domnesc și participau la lovitură de stat. Cuza era silit să abdice.

Vremea trece. „Fitanția“ i-a slujit lui nenea Niță să probeze că în „momentele grele“ a știut să fie patriot; i-a slujit și i-a dat dreptul să participe la toate întreprinderile de exploatare puse la cale de partidele burgheze, l-a ajutat să se îmbogățească. Nenea Niță, patriot și luptător în contra tiraniei!...

Schița lui Caragiale datează dintr-o vreme în care burghezia eticheta mârșava lovitură dela 11 Februarie drept revoluție, și nu se sfia să vorbească despre lupta și dragostea ei pentru libertate, despre jertfele făcute de ea pentru democrație. Cu arma ridicolului, Caragiale lovește în trădătorii revoluției dela 1848, și arată ce se ascunde sub frazeologia liberal-democratică: pungociul lui nea Niță. Citiți schița, citiți scena petrecută între nenea Niță, cu laba pe pungoci, cerând, „fitanție“ și conspiratorii de carnaval — înflăcârați prefăcut pentru libertate și înflăcârați real pentru sfânțoalice și firfirici. Încă odată aici, a zugrăvit Caragiale clasa care stăpâna avuțiile țării și luptele ei politice, reduse la adevărata lor valoare, caracterul josnic al oamenilor ei, târgurile nerușinate. Și așa s'a adunat averea lui nenea Niță, reprezentant tipic al burgheziei românești. Dar schița lui Caragiale nu conține numai revolta și indignarea ascunse sub ironie și zeflemea. Către sfârșit se strecoară și o urmă din amărăciunea omului care vedea atâta nedreptate în jurul lui. Nenea Niță, entuziast și generos ca întotdeauna, a mai subscris și pentru monumentul vânătorilor care, *„în fața Griviței spălase în sânge steagul mănjit în noaptea de 11 Februarie“* suma de cinci lei.

În „Tempora“, Caragiale ne înfățișează trădarea intelectualului burghez. Studentul scandalagiu și naționalist Coriolan Drăgănescu, devenit inspector de poliție, reprimă cu asprime mișcările studențești.

„Lanțul slăbiciunilor“, ca și acel șir de schițe în care l-a descris pe așa zisul „pedagog de școală nouă“, Mariu Chicoș Rostogan, desvăluie nepotismul din școlile burgheziei. Șovinismul pe care Caragiale îl definea ca o caricatură a patriotismului — este demascat în „Românii verzi“, publicată în 1901, — și demascarea este făcută cu violență. Emblema societății „Românii verzi“ este „un român verde

care sdrobește falnic șarpele străinismului care scrășnește și țipă". Bine înțeles, „se exceptează dela această regulă capitalurile neromânești“

Din nefericire ne-a fost dat să-i cunoaștem și să-i vedem guvernând un timp în această țară pe „românii verzi“. Unii dintre acești „români verzi“, — alături de câțiva cațavenci și trahanachi, tarfurizi și tipătești, — viețuiesc astăzi — ca persoane „selecționate“ — pe meleaguri streine, și au devenit netrebnice unelte ale ațățătorilor la război americano-englezi.

Exploatarea țărănimii cu ajutorul administrației ne este înfățișată, între altele, în schița „Arendașul Român“, din cuprinsul căreia reiese clar cum împăcarea între arendaș și subprefect se face pe spina reea țărănimii în care se trag gloanțe.

Galeria de tipuri din „Schițe și momente“ este nesfârșită și ea ne redă atmosfera vieții sociale din timpul lui Caragiale, cu problemele care se puneau atunci.

În ultimii ani ai vieții sale, Caragiale a trecut la scrierea unor opere în proză mai lungi: „Hanul lui Mânjoală“, „Făclia de Paști“, „La conac“, „Kir Ianulea“ și altele.

Tendința de falsificare grosolană și de deformare, despre care am mai vorbit, a operei lui Caragiale din partea criticii burgheze — a acelor pseudocercetători — apare cât se poate de clar în cazul „Făcliei de Paști“.

Calificativele de nuvelă „psihologică“ sau „naturalistă“ erau totdeauna menționate în legătură cu această dramatică și plină de realism povestire a lui Caragiale. Reaua credință a acestei critici mistificatoare reiese cu atât mai limpede din faptul că însuși I. L. Caragiale și-a ales propria sa nuvelă drept subiect al unei parodii intitulată „Noaptea Invierii“.

Cu ce scop a făcut Caragiale acest lucru? Firește, nu pentru a-și bate joc de propria lui operă, așa cum s'au grăbit să afirme unii dintre criticii vremii, ci pentru a arăta cititorilor, clar și fără niciun echivoc, cum înțelege el să scrie, când a nume o bucată literară este tratată în mod realist și când nu. Caragiale nu odată a găsit formulări de mare valoare în definirea artei realiste. Părerile sale asupra artei au un substrat profund, ele isvorăsc

dintr-o cunoaștere adâncă a vieții și a operei artistice. Procedul pe care-l folosește în cazul de față Caragiale, pentru a arăta ce înseamnă artă realistă și ce nu, e o minunată dovadă a spiritului concis, scânteietor și în același timp profund și serios al acestui mare satiric.

Ce este „Făclia de Paști“? O povestire scurtă, de un dramatism concentrat, sgu-duit prin realismul scenelor din care este alcătuită. Nimic mai fals nu se poate spune despre această operă decât afirmația că ea este o nuvelă naturalistă. În povestirea lui Caragiale lipsește cu desăvârșire înșirarea acelor amănunte nesemnificative, greoaie, care înăbușe desfășurarea acțiunii și care fac pe cititori să piardă firul realității și al vieții. Dimpotrivă, Caragiale dovedește în această operă o mare putere de sinteză în alegerea amănuntelor, a caracterizărilor și o putere de a reda în cât mai puține cuvinte cât mai multe lucruri. Lipsesc deasemenea cu desăvârșire lungile și obositoare analize psihologice, care, așa cum se întâmplă cu acele interminabile și plictisitoare romane din literatura apuseană, întrerup acțiunea și împiedică mișcarea vie, dinamică a personajilor.

Viața și caracterul hangului dela Podeni reies din întâmplarea pe care o povestește Caragiale cu o forță excepțională.

Ce este „Noaptea Invierii“? Același subiect, tratat într-o formă bombastică, plină de descrieri lungi și „poetice“, în care este vorba despre orice: despre April, „copilul favorit al lui Paște Impărat“, despre „junețea, primăvara vieții“, despre „amiază“, „amurg“, „zori“ ș. a. care n'au, firește, nici cea mai mică legătură cu viața, caracterul și mentalitatea hangului dela Podeni. Nu lipsesc din această parodie, nici portretele psihologice, nici motivările afirmative și savante, nici amănuntele naturaliste și, în sfârșit, nu lipsesc în special adjectivele, puse unele după altele, fără niciun discernământ și fără nici o rațiune.

Este interesant de semnalat că totuși, elementele acestei parodii nu le-a ales Caragiale la întâmplare, așa cum s'ar părea, căci, după ce cititorul a râs din toată inima pe seama unui asemenea fel de a se trata o bucată literară, reieșă această parod-

die căutând să-i desprindă sensul mai adânc, găsește și identifică în fiecare din elementele ei manierele artificiale, nerealistele ale artei burghize... Și Caragiale, cu puterea lui de conciziune nu a lăsat să-i scape în aceste câteva pagini nici tirada umflată, lirică și patriotardă a barzilor de circumstanță, nici pretențiile „psihologice” ale imitatorilor romanelor franțuzești de prost gust, nici avalanșa de amănunte naturaliste și, însfârșit, nici vorbăria goală ce caracterizează lipsa de talent.

Această „versiune” a „Făcliei de Paști” ne arată și ne convinge cât era de pătruns Caragiale de necesitatea, pentru scriitori, de a înfățișa viața în aspectele ei adevărate, dar de a o înfățișa numai în acele aspecte care sânt tipice.

Foarte semnificative pentru realismul prozei lui Caragiale sunt acele povestiri în care elementele fantastice, de inspirație populară, se împletesc la fiecare pas cu viața reală. Așa de pildă sânt povestirile „La hanul lui Mânjoală”, „Kir Ianulea”, „Calul dracului” și altele.

Ceeace caracterizează fantasticul în literatura populară este împletirea lui cu întâmplările și aspectele vieții de toate zilele. Din această întâlnire a fantasticului cu viața reală, reiese acel humor sănătos, bogat, al creațiilor populare. Această tradiție a literaturii noastre populare a constituit o nesecată și fecundă sursă de inspirație pentru operele menționate. Caracteristica acestei tradiții populare se regăsește și în „Kir Ianulea”, și în „Hanul lui Mânjoală”, și în „Calul dracului”. Astfel, în „Kir Ianulea”, din motivul popular al pășaniilor lui Aghiuță pe care Dardarot, împăratul iadului l-a trimis pe pământ, Caragiale încheagă o povestire care, pe lângă aceste elemente fantastice luate din folclor, ni se arată în mod pitoresc, plin de culoare, viața vechilor București, cu moravurile domnilor, ale boierilor, ale negustorilor, într'un cuvânt, ale societății acelei vremi. Humorul acestei opere literare reiese, ca și în literatura noastră populară, din aceeași împletire între fantastic și viața reală. Pășaniile lui Aghiuță, care suferă martirajul jupănesei Acrivița, nu sunt deloc elemente fantastice. La fel de puțin fantastice sunt tipurile pe care le zugrăvește Caragiale în această poveste. Se poate spune că în întâmplările pe

care le povestește Caragiale, fantasticul merge cot la cot cu viața de toate zilele și că din această alăturare, viața omenească reiese în aspectele ei esențiale.

Interesant de semnalat este faptul că în toată galeria de personaje ce se prezintă în „Kir Ianulea”, singurul personajiu asupra căruia Caragiale nu își îndreaptă satira necruțătoare este țăranul Negoită. Acest personajiu este construit asemănător acelor năzdrăvani care, cu spiritul lor isteț și cu judecata lor sănătoasă, îl păcălesc până și pe Aghiuță. Este deasemenea un element des întâlnit în creațiile noastre populare și care ne arată o importantă sursă de inspirație a lui Caragiale.

Marea artă a lui Caragiale și forța realistă a talentului său se oglindesc din plin și în acele bucăți de proză scurte, în acele adevărate bijuterii intitulate „Schite” sau „Momente”.

Ar fi multe de spus despre caracteristicile acestor lucrări. Ne vom mărgini să arătăm că prin ele Caragiale și-a întregit tabloul satiric necruțător al epocii sale. În toate aceste „Schite” și „Momente”, Caragiale prinde în aspecte esențiale evenimentele politice ale vremii sale, intrigile și manevrele partidelor politice, lăcomia și setea de parvenire a burgheziei. Toate aceste teme atât de importante sânt desvăluite din plin în „Schite” și „Momente”. În fiecare din aceste mici capodopere este zugrăvit câte un aspect al societății noastre, sintetizat de marea artă a lui Caragiale într'o străfulgerare de humor și ironie.

Astfel, în „Atmosferă încărcată” — și trebuie să spunem că e foarte greu să alegi exemple — ni se arată în câteva pagini felul în care guvernul și opoziția manevrau așa zisa tinerime universitară, în scopurile lor politice de a servi a poporului. Ceeace în articolele sale, ca de pildă „1907” Caragiale înfățișează publicistic, în schița aceasta ca și în celelalte el reliefează în imagini de o vervă biciuitoare.

Asemeni celor doi tineri studenți și camarazi din „Atmosferă încărcată” — în realitate uneltele electorale ale partidelor politice — este studentul cu „caracter de bronz” Coriolan Drăgănescu din schița „Tempora”.

În „High-Life” sau „Five-O'clock” sânt

înfățișate moravurile societății așa zise „alese“ ale vremii. Citind asemenea schițe îți dai seama fără putință de îndoială că de „aleasă“ era această societate și ce reprezenta ea. Justiția vremii aservită claselor exploatare, este deasemenea un subiect de predilecție al lui Caragiale („Justiție“).

În proza lui Caragiale, „Schițele“ și „Momentele“ ocupă un loc important prin diversitatea copleșitoare a temelor, prin ascutimea cu care este desvăluită putreziciunea orânduirii burghezo-moșierești și prin strălucita forță a talentului prin care sunt exprimate aceste teme atât de importante.

Critica burgheză — și aceasta era, ca să spunem astfel, în ordinea lucrurilor — a dat o falsă interpretare comicului lui Caragiale. Maiorescu a spus că I. L. Caragiale a fost un creator de ficțiuni ideale, un creator de comic pur, — iar Lovinescu vorbește despre lipsa de finalitate a satirei caragialiene.

Realitatea este că acest comic al lui Caragiale nu s'a născut, — așa cum credeau junimiștii — din „forma fără fond“. Isvorul acestui comic, cheia satirei, este — și cuvintele sunt ale lui Caragiale — „*extravaganta deosebire între realitate și aparență, între față și mască*“.

Întreaga operă a lui Caragiale desvăluită, la dimensiuni diferite, acest contrast dintre ceea ce era și ceea ce pretindea a fi burghezia. Satira lui Caragiale isvora din revolta popoului și, întocmai ca la Gogol, era brodată pe un fond tragic. Opera lui Caragiale este combativă, pentru că ea satirizează regimul parlamentar burghez, școala burgheză, presa burgheză, trădarea burgheziei. Există o legătură indisolubilă între conținutul satirei și procedeul de obținere a comicului. În această privință putem stabili câteva trepte în legătură cu obiectul satirizat: humorul indulgent, ironia, sarcasmul.

Critica burgheză vroia să reducă comicul lui Caragiale la unul verbal sau de situație. Nimic mai fals, — și în această privință mă voi mărgini să dau un singur exemplu.

Se știe că pe Caragiale l-a frământat multă vreme sfârșitul capodoperei sale „O scrisoare pierdută“. El citise piesa sa unui cerc de amici. Ba ea urma să fie pusă și în repetiție, și totuși autorul nu era

fixat asupra finalului: cine urma să fie ales deputat, Cațavencu sau Farfuridi? Prietenul său, profesorul I. Suchianu, ne relatează cum Caragiale, după ce s'a consultat cu mai mulți asupra acestui final, s'a întâlnit cu el și i-a comunicat soluția: nu se va alege deputat nici Cațavencu, nici Farfuride, ci un al treilea, — cel mai odios, cel mai poltron, cel mai ticălos, cel mai imbecil, — Agamemnon Dandanache, vrednic reprezentant al parlamentarismului burghez.

★

Cum scria Caragiale? Scria ușor, dintr-o răsuflare, sau scria greu, transcriind, îndreptând și pieptănând îndelung fiecare pagină? De unde vine această strălucită limpezime a frazei sale? De unde această știință desăvârșită a compoziției, fie că e vorba de schițe și momente, fie că e vorba de nuvelele și povestirile mai lungi, sau de piesele sale?

Cercetarea manuscriselor acelor opere care au înfruntat timpul, care au rezistat uzurii pe care o aduce vremea — dovadă prin aceasta trăinicia acestor opere — ne va ajuta să deslegăm întrebările puse.

Manuscrisele acestea — ne referim, de pildă, la cele ale lui Gogol și Lev Tolstoi, ale lui Balzac și Eminescu, ale lui Creangă și Coșbuc, precum și ale lui Caragiale — ne dovedesc că în afara talentului, care este neapărat necesar, nașterile capodoperelor au cerut din partea creatorilor o muncă susținută, îndârjită.

Procesul chinuitor al creației nu este o vorbă goală. Istoria literară ne încredințează despre multiplele transformări pe care le-au suferit manuscrisele marilor scriitori până au văzut lumina tiparului, și, nu de puține ori, ele au fost supuse la transformări și după prima tipărire. Căutarea, frământarea pentru perfecțiune, pentru claritate, sunt lucruri specifice marilor creatori. Mulțumirea de sine, încântarea că ceea ce ai scris este desăvârșit, este un atribut al mediocrității. Realitatea arată că există un raport între bogăția de idei a scriitorului și procesul de creație: cu cât scriitorul are lucruri mai substanțiale de spus, cu atât procesul de creație este mai greu; cu cât versiunea dată spre tipărire este mai clară, mai accesibilă ci-

titorului, cu atât elaborarea a fost mai îngrijită.

Procesul de creație al lui Caragiale s'a desfășurat pe temeiul unei adânci cunoașteri a vieții și a unei munci îndelung susținută și istovitoare.

Convingătoare, în această privință, sunt în afară de manuscrisele rămase dela acest scriitor și amintirile fiului său Luca, cel care își ajută tatăl, în ultimii ani ai vieții, la transcrierea manuscriselor:

„Caragiale” — spune el — „a fost viața întreagă foarte mândru de probitatea lui de artist. Expresia lui favorită, ca să arate cât de meticulos era pe chestia stilului, se închegea într'o frază pe care i-am auzit-o adesea: „Imi pieptăn stilul”... Când i le înapoiam (manuscrisele, n.n) transcrie de mine, începea însă o nouă muncă migăloasă: „pieptănătura stilului”. Imi revedeam paginile cu totul pestrițe de însemnări, aruncături de membre de fraze, ștersături și corecturi în cerneală, roșie, verde sau violetă. Le copiam iar, și munca lui reîncepea. L-am văzut astfel prefăcând de patru ori „Calul dracului”. Ezita asupra poziției unui adverb, asupra sensului exact al unui cuvânt și chiar asupra necesității unei virgule”.

Nedumeririi tânărului său fiu, care se pregătea și el pentru cariera literară, Caragiale i-a ripostat: „Bine, dar tu nu înțelegi că dacă azi las o mică greșală, mâine uit o virgulă, poimăine publicul are drept să mă huiduiască și eu trebuie să'nghit?”

După cum își amintește fiul său, „Caragiale construia vorbind tare, făcea gesturi, zâmbea sau se'ncrunta. L-am văzut când munea la „Kir Ianulea”, refuzând mâncarea și veghind două nopți dearândul. Munea neîntrerupt, până sfârșea opera. În tot acest timp, era încruntat, febril și ostil. Când termina, era adesea intoxicat de tutun și cădea câteva zile în stare de somnolență. Pe „Kir Ianulea” l-a scris în trei zile și l-a pieptănat în două săptămâni. Când îl întrebam cum scrie, îmi răspundea aproape invariabil: „Eroii mă persecută... forfotesc în mintea mea... vor-

besc... le văd gesturile; le aud cuvintele. Dar nu știu exact nici ce spun, nici ce vor face, și pe urmă m'apuc să scriu și-i las să-și spue singuri păsul”.

Când scria, Caragiale avea nevoie de liniște. Bineînțeles că nu este vorba de aceea liniște materială, ci de liniștea sufletească, trebuitoare oricărui creator. De această liniște nu s'a bucurat Caragiale, ea fiind în legătură cu însăși condițiile grele de viață ale scriitorului în epoca de exploatare burghezo-moșierească.

Trebue să lămurim însă dela început — la Caragiale meticulozitatea în ceea ce privește stilul, avea un scop bine precizat: el urmărea să îmbrace ideile sale în haina cea mai potrivită, pentruca gândurile să-i fie redată cât mai concis și cât mai limpede. Caragiale nu-gusta stilul rece al unora dintre clasicii francezi, și a fost un înfocat detractor al romantismului, întrucât acesta abuza de cuvinte, în special de adjective, care nu erau menite să lumineze gândirea.

Caragiale ne spune, în „Câteva păreri”:

„Ce ageamii trebuie să fie spectatorul sau cititorul care nu știe să caute ce se ascunde sub aparatul exterior al unei opere de artă și care cascade gura cu bună credință în fața unui torent de afirmări, fără picătură de confirmare, — confundând astfel maniera cu stilul”.

Caragiale credea — respingând teoria reacționară a gratuității operei de artă — în puterea „sguduitoare”, în „virtutea emoțională” a operei de artă. Caragiale se ridica împotriva unui stil care nu îmbracă exact o intențiune, aceasta fiind condiția expresă a viabilității operei de artă. Și el nu făcea greșala multora de a confunda stilul cu maniera.

Cu ironie ascuțită, persiflează Caragiale „bătrânul și savantul” curs francez de retorică, prin care, spunea el, se învăța croitoria, fără ca meșterul să știe că este „o artă al cărei scop ar fi să îmbrace trupul cuiva”.

Pentru luminarea concepției despre arta scrisului, a lui Caragiale, reproducem un pasagiu concludent și străbătut de un humor de cea mai bună calitate:

„Așa, când am ajuns și eu calfă (spunea Caragiale), și-am voit să lucrez pe seama mea, când mi-a venit

și mie un mușteriu, o idee, să-mi ceară o haină, ca să se poată prezenta în lume, am pus mâna aiurit în grămada de vestimente și am trântit în capul blond și ondulat al unui copilaș de prințesă, o mantie largă de pelerin nespălat, în spinarea unui arlechinșui o largă purpură imperială, iar pe umerii mândri ai unui tânăr Cesar, o cazacă pestriță de paiuță cocoșată. Și le-am dat drumul în lume așa, și lumea, care judecă pe oameni după vestimente, cum spune înțeleptul Narsed-din-Hogia, a dat de pomană copilășului prințesei, s'a prosternat înaintea arlechinului, iar pe tânărul meu Cesar l-a fluerat și huiduit."

Caragiale constată că :

"un singur stil a fost uitat de către savantul curs francez: „stilul potrivit, tocmai acela care îmi trebuia, singurul care se poate numai stil... Îți trebuie să cunoști numai un singur stil — stilul potrivit, — care le încapă pe toate, spre a se putea potrivi, după nevoie, la orice intențiune".

Caragiale a fost un anti-formalist declarat. Ironizând o pictură lucrată în stil naturalist, el constată : *"Dela vârful pintelilor, până la vârful penelor, totul e studiat cu scumpătate : nicio aluniță istorică nu lipsește de pe vreo figură".*

Antipatia sa împotriva poeziei simboliste este tot un rezultat al anti-formalismului său. De aci preferința lui Caragiale pentru Coșbuc, a cărui poezie își trăgea seva din realitățile românești și oglindea suferințele de veacuri ale țăranilor iobagi. Fiul său Luca își amintește despre serile când Caragiale citea pe Coșbuc în mijlocul familiei :

"Il citea cu glasul său sigur, plin de nespuse inflexiuni pentru diversele nuanțe pe care le exprima poetul. Dar, după câte îmi amintesc, ceace îi plăcea mai mult din Coșbuc, nu era partea lirică, ci acea epică".

De aci și plăcerea cu care Caragiale citea pe marii clasici realiști ruși, în special pe Tolstoi și Turgheniev.

Așa dar, după Caragiale, *"principiul fundamental al artei în genere este intenția de a transmite o concepțiune... Inercarea de a realiza acea intenție constituie opera de artă".*

Deosebit de plastic definește Caragiale această „viabilitate“ a operei de artă : *„precum un bob de grâu, găsit peste cinci mii de ani în sicriul unei mumii egiptene, semănat în pământ bun, reînvie ca și bobul cules anul trecut, asemenea o operă de artă viabilă, după o părăsire și uitare de veacuri, reînviază iarăși la căldura ochilor pricepuți."*

Cuvintele lui Caragiale, privitoare la conștiinciozitatea artistului, ni se par un adevărat îndreptar pentru orice creator : *„Arta cere conștiință. Fără un perfect simț de onorabilitate literară nu se pot scrie lucruri de seamă".*

În ceea ce privește forma artistică pe care trebuie s'o îmbrace o operă de artă adevărată, Caragiale și-a exprimat părerea în nenumărate rânduri. Ele se pot sintetiza în constatarea că pentru Caragiale condiția esențială a stilului unei opere literare este ca el să fie potrivit conținutului operei respective. Și aceasta, pentru că forma pentru Caragiale nu avea valoare în sine, ci numai întru atâta întrucât exprima just tema pe care și-o propunea s'o trateze. Deaceia limba în care este scrisă o operă literară are pentru Caragiale o deosebită importanță. În această privință, noi scriitorii de astăzi, în sarcina cărora cade răspunderea tratării unor teme atât de importante pentru viața poporului nostru, putem să învățăm dela Caragiale că, oamenii care trăesc într'o operă de artă trebuie să vorbească fiecare în limba lui. Una este la Caragiale limba în care vorbesc personajii din piesele sale, — vocabularul pe care-l folosește în piesă, construcția frazelor, expresiile favorite și tipice ale diferitelor personaje sunt acelea ale categoriei respective de oameni pe care-i reprezintă, — altul graiul unui moșier franțuzit, și altul acela al unui negustor dintr'o mahala a Bucureștiului.

Cu totul alta este limba în care se exprimă personajii din nuvelele și povestirile mai lungi ale lui Caragiale. Astfel, în nuvelele în care e zugrăvită viața țărănească, ca de pildă „Păcat“, „În vreme de război“ și altele, nu se află un singur cuvânt specific vocabularului folosit de orășeni. Fraza povestirilor este cu totul alta și ea. Mai lungă, mai potrivită desfășurării firești a unei povestiri.

În „Schite“ sau „Momente“, personagiile vorbesc o limbă pe care nu o întâlnești nici la personagiile din piesele sale, și nici la personagiile din nuvelele sale. Ea este tot atât de diversă, pe cât de diverse sunt personagiile reprezentate în aceste opere.

Ca o exemplificare a acestei potriviri între formă și conținut, este de asemenea faptul că pentru Caragiale un mijloc important de tipizare îl constituie numele personajilor.

Repertoriul de nume proprii al operei lui Caragiale ne arată că ele sunt în directă legătură cu apartenența socială a personajului respectiv și cu firea și caracterul acestuia. Astfel, jupân Titircă Inimă-Rea conține în el atributele sociale și psihologice ale acestui personaj. El se potrivește de minune cu felul în care se mișcă, vorbește și acționează personajul respectiv. La fel de sugestive sunt numele personajilor din „Schite“, formate de obicei dintr'un singur cuvânt: Lache, Mache, Tache, ș.a., ce desemnează de obicei figurile pe care Caragiale le-a întâlnit într'un moment oarecare.

Toate aceste elemente arată clar că ceea ce susținea în mod teoretic Caragiale în privința formei unei opere de artă, el a realizat practic în piesele, nuvelele, povestirile și schitele sale.

★

Au trecut o sută de ani dela nașterea lui I. L. Caragiale și aproape 40 de când la Berlin, într'o odăiță, dimineața, fiul său Luca l'a „găsit mort, sprijinindu-se cu un cot de perna din pat și cu obrazul foarte liniștit“.

Corpul neînsuflețit al lui Caragiale a fost adus în țară abia peste câteva luni. Clasa suprapusă, demascată prin satira lui Caragiale, se răzbuna cum putea. Guvernării nu s'au grăbit să facă formalitățile pentru aducerea în București a corpului neînsuflețit. Acuzatoare în această privință este scrisoarea trimisă de văduva marelui scriitor unui prieten din țară în care, între altele spune:

„Iar vin la D-ta cu o mare rugăciune.

Ce se face, ce se hotărăște cu acel nenorocit care zace, părăsit și uitat de toți, într'un cimitir străin? Această întârziere mă sdrobește, asta nu e viață, acest martiriu nu-l mai pot suferi: trebuie să se hotărăscă într'un fel, dar trebuie să aibe un sfârșit.

Păzitorul cimitirului m'a întrebat dacă într'acel coșciug zace un exilat politic. Am răspuns: nu, e un român.

Pricepi d-ta ce sufar eu, poți să-ți dai seama?

Am așteptat, am răbdat, dar nu mai pot. Dacă mai întârzie lucrurile, sunt ferm hotărâtă să facă înmormântarea aci la Berlin.

Pentru asta am toate drepturile și crez că și lui i-ar fi plăcut mai bine așa“.

★

Burghezia și moșierimea au încercat zadarnic să acopere cu pulberea uitării opera celui mai mare scriitor realist al nostru. Această operă a învins timpul, dovedind prin aceasta valoarea și trăinicia ei nepieritoare.

Opera lui Caragiale este și astăzi actuală. Ea ne arată ceea ce a fost această țară și ceea ce nu trebuie să mai fie niciodată. Ea ne arată că trebuie să luptăm pentru ca ceea ce a fost să nu mai învie.

Redată azi poporului nostru, opera lui Caragiale are valoarea unei puternice arme de luptă. Deaceia poporul nostru o prețuiește cu dragostea pe care o merită.

Lumea pe care I. L. Caragiale a urât-o, lumea moșierilor și a marei burghezii, a dispărut pentru totdeauna din țara noastră. Mica burghezie, pe care, deasemeni, I. L. Caragiale a satirizat-o pentru că maimuțarea marea burghezie, pentru că era șovăitoare și lipsită de un ideal, se transformă sub influența marilor prefaceri din țara noastră.

În schimb, cealaltă lume, — lumea săracilor exploatați și asupriți — pe care Caragiale a iubit-o, trăește și muncește pentru a-și construi o viață nouă, trăiește și muncește pentru a făuri o patrie nouă, socialistă, trăiește și luptă pentru înflorirea acestei patrii, pentru apărarea acestei vieți, pentru apărarea păcii.

LUPTA LUI I. L. CARAGIALE PENTRU O ARTĂ CONSECVENT REALISTĂ

I. L. Caragiale a fost urât cât timp era în viață, dar și după moarte, de reprezentării regimului exploatator din țara noastră, de marii moșieri, fabricanți și bancheri. Dar oamenii muncii l-au iubit pe Caragiale și mereu au găsit în valoroasa lui operă un aliat puternic în lupta lor împotriva regimului burghezo-moșieresc, al cărui critic implacabil a fost scriitorul de la nașterea căruia sărbătorim o sută de ani. Ascuțita lui satiră a lovit și a ridiculizat însuși regimul asupritor, instituțiile sale, pretențiile lui „adevăruri“, morala sa, ajutând astfel lupta pentru dărâmarea lor. I. L. Caragiale trăia tocmai în timpul când ne apropiam de falimentul regimului pe care-l urau oamenii muncii, faliment pe care scriitorul l-a prezis. Și dacă întregul tragism al situației a răzbit cu atâta vigoare în versurile lui Eminescu, amarul se asociază la I. L. Caragiale cu ironia incisivă, el face pe oameni să urască, dar să și disprețuiască regimul spoliator.

Astăzi, când regimul burghezo-moșieresc a apus pentru totdeauna în țara noastră, dar când lupta împotriva rămășițelor lui se duce cu vigoare în economie, mentalitate, morală, concepții despre artă, etc., în opera lui Caragiale găsim o armă care ajută din plin la demascarea necruțătoare a spoliatorilor, un mijloc eficace pentru „conducerea vechii forme sociale spre mormânt“.

Marx arată că :

„Istoria nu face nimica pe jumătate, și ea trece prin numeroase faze când vrea să conducă o veche formă socială spre mormânt. Ultima fază a unei forme istorice, este comedia ei. Zeii Greciei, răniți mortal în mod tragic o primă dată în „Prometeul înlanțuit“ de Eschil, au trebuit să suporte o a doua moarte, comică,

în „Dialogurile“ de Lucian. De ce acest mers al istoriei ? Pentru că omenirea să se separe răsând de trecutul ei“. (Karl Marx — Contribuție la critica Filosofiei dreptului a lui Hegel — Opere, tom. I. pag. 631).

În altă perioadă istorică decât aceea despre care vorbește citatul, în ascuțita luptă de clasă din țara noastră, opera lui Caragiale ne ajută de asemeni să rădem cu putere, cu dispreț de lumea care piere, cu încredere și bucurie că ea nu va reveni. Departate de a scădea puterea ideilor, satira lui Caragiale amplifică caracterul combativ al operei sale. Ea a ajutat și ajută lupta poporului român.

De aceea, ideologul „monstruoasei coaliții“, Titu Maiorescu, a minimalizat opera lui Caragiale, a declarat-o apolitică, lipsită de orice contingentă cu realitatea, inferoară artistică, de aceea un alt fruntaș al aceleiași sinistre coaliții, D. Sturdza, s'a ridicat — în calitatea sa de „român“ — în 1891, la Academie, împotriva premierii volumului „Teatru“, de aceea mulți ani mai apoi (1935), fascistul N. Davidescu profana memoria scriitorului iubit de popor făcându-i procesul „etnicității“, îl numea „măscărici“ și-i afirma „inadecvența la spiritul românesc“.

Împotriva lefegiilor regimului exploatator însă, opera lui Caragiale a trăit și trăiește iubită de mase, pentru că lor le-a fost adresată, de pe poziția intereselor și năzuințelor lor a fost făurită. Aci își are rădăcina opera scriitorului, aci își găsește temeiul și concepția sa despre artă și rostul ei social.

Nu există și n'a existat vreodată un tratat de estetică semnat de Caragiale. Contemporanii nici nu considerau necesar de a pune mare preț pe nenumăratele luări de atitudine în scris și verbal cu

ajutorul cărora totuși, cel mai mare realist critic al literaturii noastre își preciza atitudinea. Critica burgheză însă, pentru a duce cu mai multă greutate lupta împotriva ideologiei înaintate, căuta să folosească în diverse împrejurări frânturi și vorbe de duh de ale lui Caragiale, în vederea demonstrării adeziunii sale nelimitate la concepțiile și poziția „Junimii”. Astfel, prea cunoscutul mator al crizismului, Șerban Cioculescu, se învrednicește a afirma în prefața la volumul V al „Operelor”, că I. L. Caragiale, „prin comediile lui, precum și prin atitudinea criticistă dela „Moftul Român” (1893), dă expresiune personală directivei junimiste, alegându-și drept câmp de observație, viața politică și socială a timpului său”. Dintr’odată publicistul reacționar vrea să transforme întreaga critică ascuțită îndreptată împotriva regimului burghezo-moșieresc însuși, într’o „linie” junimistă, sperând a împușca doi iepuri de-odată: mistificarea cetitorului cu privire la adevăratul sens al junimismului — această expresie ideologică profund reacționară a coaliției burghezo-moșierești — și, de altă parte, să minimalizeze importanța socială și combativitatea deosebită a creației caragialiene. Cum însă faptele sunt fapte, și oricât dispreț ar avea față de cetitori nu poate totuși să le desconsidere memoria, Șerban Cioculescu adaugă: „Chiar dacă s’a despărțit de vechii săi tovarăși literari, după o prietenie de aproape cincisprezece ani, punând între el și dâșii ceea ce se numește ireparabilul, prin ieșiri publice... el continuă, pe cont propriu și cu mijloace personale, o ideologie, pentru susținerea teoretică a căreia îi lipsește desigur pregătirea culturală...” Flagrantă contradicție din această teză bate la ochi. Nu s’ar mai ști care este totuși originea acestei „despărțiri”. Tocmai de aceea autorul introducerii insinuiază că la mijloc n’ar fi decât interese meschine, sau, cum spune acelaș prefăcător în introducerea la volumul VII „...ambiții politice nesatisfăcute, ca aceea a unui mandat parlamentar...” Junimist, Caragiale n’a fost însă niciodată, cu toate că trecea din când în când în tinerețe pe la această grupare, cu toate că a lucrat o vreme la

„Timpul”. Și ceea ce îl desparte de „Junimea” este tocmai poziția sa principială, atitudinea sa față de viață, concepția sa despre lume, concepția sa despre artă. Atât opera sa — acest rechizitoriu pasionat îndreptat împotriva regimului burghezo-moșieresc — cât și lupta necontenită împotriva manifestărilor concrete de opresiune, dovedesc acest lucru. În ceea ce privește opera, drept motto i-ar putea servi însăși cuvintele lui Caragiale: „Eu nu scriu decât *din viața noastră și pentru viața noastră*, căci alta nu cunosc și nici mă interesează” (sublinierea lui Caragiale). În ceea ce privește atitudinea sa cetățenească față de evenimente, este suficient să amintim dragostea pentru revoluționarii lui 1848, stima și atașamentul pentru făuritorii Unirii în frunte cu Alexandru Ion Cuza și Mihail Kogălniceanu, atitudinea fermă în războiul pentru independență, poziția intransigentă în perioada războaielor din 1907. Este adevărat că în articolele lui Caragiale există confuzii în domeniul politic, etc.; este adevărat că vom găsi unele contradicții între afirmațiile lui din tinerețe și cele din ultima perioadă a vieții sale. Dar ceea ce este important este consecvența sa plasare alături de năzuințele poporului muncitor, în momentele grave și hotărâtoare din istoria țării noastre. Și aceasta atitudine a și orientat întreaga sa creație literară.

Caragiale trăiește acea perioadă când adolescența și tinerețea sa se desfășoară în condițiile caracterizate astfel de Lenin pentru o stare asemănătoare în Rusia: „...Spiritul revoluționar al democrației era deja pe cale de a dispărea (în Europa), în timp ce spiritul revoluționar al proletariatului socialist încă nu a ajunsese la maturitate”. Intr’adevăr, burghezia română, care n’a fost revoluționară niciodată, s’a înțeles de minune cu moșierimea pe socoteala poporului muncitor; — în această perioadă lipsește o mișcare muncitorească organizată — la început în virtutea condițiilor de înapoiere a însăși țării, iar apoi este foarte slabă. Apropiindu-se de maturitatea sa creatoare, I. L. Caragiale cunoaște mișcarea muncitorească, o apreciază în genere, dar nu se poate împăca cu atmosfera reformistă și trădătoare a „generoșilor” întâi, și mai

târziu cu reformismul militant al lui C. Dobrogeanu-Gherea. Critic violent și pasionat al regimului asupritor, sincer doritor de o viață mai bună pentru poporul muncitor, Caragiale nu se putea împăca cu atitudinea pasivă și pseudo-stiințifică a majorității conducătoare a partidului socialist; dovadă stau atât scrisoarea către Gherea (în 1905), cât și sguduitorul „1907, din primăvară până'n toamnă”, în care el se apropie de atitudinea muncitorilor din Pașcani, Ploești și Galați ce vin în ajutorul țărânimii răsculate.

Luptând de pe poziția masselor largi ale poporului împilat, Caragiale se apropie puternic de lupta clasei muncitoare. El urăște asuprirea, disprețuiește și combate regimul trahanachilor și dandanachilor, el se ridică — în creație, în publicistică — la îndemnuri publice împotriva șovinismului, rasismului; el combate cu înverșunare demagogia politică, moravurile burgheze, arta decadentă. Și, mare iubitor al oamenilor simpli, Caragiale le conferă numai lor dreptul de a făuri o viață mai bună, liberă. Prin aceasta, frontul luptei sale se apropie de frontul luptei clasei muncitoare. Dar, lipsit de posibilitatea de a-și însuși concepția proletariatului revoluționar despre lume, I. L. Caragiale nu a putut înțelege legile de dezvoltare ale societății, felul în care trebuie să fie ea transformată. De aceea, afirmând necesitatea schimbării violente, el nu vede practic forța care are misiunea istorică de a o face, nici drumul care duce spre lumea visată a libertății, ajungând a propune căi nejuste.

Ca un realist critic de frunte ce este, I. L. Caragiale luptă pentru cunoașterea și zugrăvirea adevărului. El e conștient însă că aceasta nu convine claselor exploatoare. În „Părerii libere” citim următoarele rânduri: „...dacă din punctul de vedere al unor interese particulare de clasă, de castă sau de consorțiu, sunt primejdioase o sumă de adevăruri, orice adevăr este legitim din punctul de vedere al intereselor publicului întreg”.

Așadar, adevărul e de partea și în interesul poporului. Ostil și primejdios este adevărul pentru clasa dușmană publicului, cuvânt sub care marele scriitor înțelege poporul muncitor. O atare concepție

este fără îndoială înaintată pentru scriitorul care nu depășește limitele realismului critic, dar asupra căruia lupta clasei muncitoare a exercitat o influență considerabilă.

De aceea, voind să analizăm concepția despre artă a marelui scriitor, trebuie să cercetăm și concepția sa despre lume, trebuie să vedem poziția sa față de problema fundamentală a oricărei filosofii, și anume raportul între gândire și existență, atât cât vom găsi în articolele și scrisorile sale; trebuie să cercetăm însăși opera sub aspectul consecvenței în ceea ce privește realizarea concepțiilor sale, ca aplicare concretă a principiilor adoptate de autor. În genere, concepția despre artă a lui I. L. Caragiale se desprinde din atitudinea sa față de viață, față de lume. Ea se formează în procesul complex al creației sale, ea se definește prin această creație, dar totodată o determină și o completează. Cum am mai spus, la Caragiale vom întâlni unele confuzii. Atât în unele probleme politice operative, cât și în judecata unor oameni, se pot sesiza note ce contrazic afirmațiile lui proprii de importanță considerabilă. De aceea, cercetarea trebuie să meargă în direcția urmăririi acelei linii consecutive, înaintate, care străbate atât opera, cât și concepția autorului despre viață și despre artă. Contradicțiile lui Caragiale își au originea în însăși contradicțiile societății vremii sale. Limitele în ceea ce privește poziția sa militantă și progresistă — adică faptul că el n'a ajuns la însușirea concepției despre lume a proletariatului revoluționar — își au originea tocmai aici.

2

Critica burgheză în ansamblul ei a dat o interpretare falsă operei lui Caragiale. Interesele clasei dominante cereau o interpretare care să distragă atenția cetitorului și spectatorului dela ceea ce este esențial, și anume: caracterul profund social și ascuțit critic al teatrului și prozei lui. De aceea, critica reacționară, dela Maiorescu până la Cioculescu, a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a nega bogatul conținut de idei, valoarea socială a operei lui Caragiale; critica burgheză a căutat prin interpretarea ce o da, să

limiteze spațiul de viață reflectat în operă la domenii nesemnificative și neesențiale ale realității, să facă tot ce-i sta în putință pentru tăgăduirea sau minimalizarea rolului educativ și a puterii combative a acestei opere unice în literatura noastră, să nege patriotismul autorului, să demonstreze lipsa de durabilitate în timp a operei sale — totul convergând în direcția efortului de a micșora valoarea ideologică și artistică a întregii creații.

Pe acest drum, Titu Maiorescu încearcă a tăgădui operei lui Caragiale valoarea de oglindire concretă a realității sociale a vremii și îi acordă doar importanța „...să ne poată transporta în lumea închipuită de autor și să ne facă, prin deșteptarea unor emoțiuni puternice, în cazul de față a unei veselii, să ne uităm pe noi înșine în interesele noastre personale și să ne întâlnim la o privire curat obiectivă a operei produse.” De pe cunoscuta poziție reacționară a filosofiei idealiste — în cadrul căreia Kant, de pildă, tăgăduiește artei orice rol de cunoaștere, chiar și înceoșată, iar Hegel acceptă posibilitatea cunoașterii parțiale, inferioare — Titu Maiorescu substituie vieții concrete reflectate în opera lui Caragiale o așa numită lume închipuită, iar emoția produsă o vede doar în uitarea realității și nu în evocarea și zugrăvirea ei în opera scriitorului. Pe acelaș drum merge și Eugen Lovinescu, care tăgăduiește efectiv valoarea operei lui Caragiale, îi neagă orice prezență de idei: „Opera lui Caragiale e săpată într'un material puțin trainic, pe care timpul a început să-l macine. Lipsită de adâncime, de orice ideologie, de orice suflare generoasă, pesimistă, de o vulgaritate, de altminteri colorată — după ce s'a bucurat de prestigiul unei literaturi prea actuale — va rămâne mai târziu cu realitatea unei valori mai mult documentare...” (Critice, vol. 6) În aceste cuvinte se află o bună parte din tezele criticii burgheze. Tocmai pentru că temelia operei lui Caragiale o constituie viața socială, criticul o declară făurită în material puțin trainic; tocmai pentru că autorul reușește să vadă ciocnirile ascuțite din sânul societății, criticul îi declară opera lipsită de idei; tocmai pentru că imaginile realizate emoționează

puternic pe cetitor și îl cheamă să acuze și să renege regimul de exploatare, criticul nu-i acordă decât o valoare trecătoare, redusă. Inciudat împotriva adevărului care țâșnește din opera lui Caragiale, furios pentru că masca a fost ruptă cu violență și a desgolit fața hădă a regimului burghezo-moșieresc din dosul paravanului minciunilor convenționale, Lovinescu decretează: „teatrul lui Caragiale e un izvor de apă tulbure, în care joacă o pulbere de necurățenii”. Fără îndoială, „necurățenii” se află în opera lui Caragiale. Dar ele nu sunt nici ale autorului, nici ale operei; ele sunt necurățeniile societății burghezo-moșierești; ea este „izvorul de apă tulbure”. Dar marele scriitor, rupând masca, contribuie tocmai la înlăturarea prin luptă a necurățeniilor.

Dându-și seama de puterea generalizatoare a tipurilor făurite de Caragiale, critica burgheză a căutat să demonstreze că e vorba de anumiți indivizi ce nu s'ar afla în societatea românească a vremii, sau că n'ar reprezenta decât simbolurile unor trăsături morale eterne în istoria umanității. De pildă, Scarlat Struțeanu, analizând eroii lui Caragiale pe care îi decretează „proști”, afirmă: „Proștii săi sunt proști fiindcă sunt proști. Caragiale nu vrea să dovedească nimic cu ajutorul lor, fiindcă nu ne găsim în fața unor anumiți proști ci în fața prostiei eterne omenеști, nu într'o anumită țară sau într'o anumită epocă”. Conform acestei teze, Trahanache este prost și nu șmecher; prost și nu exploatare; prost și nu canalie. Conform acestei teorii, Trahanache nu este român caracterizând pe militanții monstruoasei coaliții din a doua jumătate a veacului trecut, ci un fel de individ valabil oriunde și oricând. Scarlat Struțeanu vrea să ne convingă că Pristanda este doar prost și atemporal; pentru că acest „critic” încearcă să distragă atenția spectatorului dela adevărata înfățișare a aparatului de opresiune burghez, unde drumul merge dela Ghiță Pristanda la Gavrilă Marinescu, criminalul prefect al Poliției Capitalei din vremea satrapului Carol. Și dacă metafizicianul Lucian Blaga, reacționar activ și virulent, va acorda operei lui Caragiale doar aspectul „...de magie, de pitoresc sud-est european

și de aventură suprareală crescută în poveste" (este vorba de povestirea „La hanul lui Mânjoală"), un alt critic burghez, va ajunge la concluzia: „Caragiale era lipsit de orice ideal, afară de cel estetic". După cum vedem, se țin lanț afirmațiile care tind toate să tăgăduiască caracterul social profund al operei și acordă autorului doar dreptul de a fi undeva pe la ușa de dîndos a idealismului și formalismului, cu tot ce le caracterizează. Diformarea ideii juste despre opera lui Caragiale, apare astfel în aprecierea ce se face autorului de către același Șerban Cioculescu. În introducerea citată putem găsi următoarele: „Un temperament apolitic și o inteligență nespeculativă, un partizan instinctiv al ordinii și autorității, acesta a fost Caragiale, în definitiv. Și a fost mai ales un om de litere, ale cărui scrisori trădează mereu preocupări sau proiecte literare". Iată-l deci, în sfârșit, pe pasionatul Caragiale, satiricul social și luptătorul pentru poporul muncitor, transformat într'un fel de găgăuță al regimului burghezo-moșieresc, într'un fel de Brânzovenescu, stâlp „instinctiv" al ordinii hohenzolernilor, brătienilor, catargiilor din țara noastră. Cu ce a meritat Caragiale această infamie? Dar când vreodată apărătorii regimului de exploatare crâncenă se dau înapoi în fața comiterii unei infamii? De aceea și Cioculescul maniștilor și brătienștilor nu putea să procedeze altfel în fața unei „inteligențe nespeculative" pe care o trimite doar la niște „preocupări literare" care n'au nimic aface cu lupta socială.

3

Prima încercare de a face o analiză serioasă a operei lui Caragiale o găsim la C. Dobrogeanu-Gherea în studiul „I. L. Caragiale" („Studii critice", vol. I) Lucrul cel mai de preț pe care îl aduce criticul este descoperirea valorii sociale a operei marelui nostru scriitor. Pe un material de fapte, eroi și situații, se demonstrează felul în care Caragiale a zugrăvit satiric regimul burghezo-moșieresc. Studiul conține o serie de aprecieri valoroase în ceea ce privește mijloacele folosite de autor, dezvoltarea caracterelor, rolul acuzator al operei, valoarea de generalizare, măiestria

în materie de dialog și caracterizări, etc.

În vremea când I. L. Caragiale era hulit de societatea oligarhică, înfometat prin redacții, înjosit și desconsiderat, când „Junimea" deschisese focul împotriva operei și omului curajos care o realizase, în vremea când Titu Maiorescu făcea tot ce-i stătea în putință pentru a bagateliza strălucitul act de acuzare realizat de scriitor împotriva monstruoasei coaliții, Gherea a sprijinit pe autor și a luat apărarea principială a operei sale. Poziția aceasta se încadra în lupta generală pe care „Contemporanul" o ducea, din greu, dar cu succes, împotriva concepțiilor ideologilor reacționari, semănători ai agnosticismului, susținători ai obscurantismului medieval și ai satrapiei asupritoare. În teatrul lui I. L. Caragiale, grupul „Contemporanului", exprimând poziția mișcării muncitorești născute decurând, a recunoscut un mijloc de luptă împotriva regimului asupritor. Și Gherea a spus acest lucru.

Cu toate acestea, imaginea lui Caragiale în studiul critic citat este diminuată și valoarea operei sale apare limitată. Criticul nu acordă scriitorului decât valoarea în sensul ridiculizării unor anume anomalii din societatea vremii sale, un humor ușor, care stârnește râsul vesel, socotind caracterul social al pieselor independent de voința deliberată a autorului. Cum explică aceasta autorul „Studiilor critice"? Gherea scrie: „D-l Caragiale e indiferent în materie de politică socială; el nu are acest înalt ideal trebuincios, ceea ce scade în parte însemnătatea satirei sale". Deci criticul reproșează scriitorului lipsa de ideal, lucru care duce — precum susține el — la un nivel foarte superficial al creației sale. Fără să vrea, Gherea se întâlnește aici în bună măsură cu critica burgheză, care afirma același lucru. Pornind de pe poziții diferite, îi vedem pe Gherea și pe Lovinescu ajungând aproape la aceeași concluzie. Cum vom demonstra mai departe, însăși teza lipsei idealului social este falsă. Dar faptul că Gherea a ajuns la subaprecierea operei lui Caragiale își are rădăcinile sale, anume concepția neobișnuită a criticului asupra realităților sociale din țara noastră. Tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, Secretar general al C.C. al

P.M.R. arată că: „Deși la începuturile activității sale a formulat platforma de revendicări general-democratice a cercurilor muncitorești, iar în activitatea sa pe tărâmul criticii literare a combătut concepțiile ideologilor reacțiunii (Măiorescu și alții), Gherea aduce în sânul partidului socialist idei menșevice, oportuniste, criticate și nimicite la vremea lor de Lenin“. Astfel de idei stau și la temelia studiului lui Gherea despre Caragiale. Făcând o paralelă între revoluția burgheză din Franța și revoluția din 1848 dela noi, Gherea nu vede just forțele motrice ale revoluției și consideră că de fapt în România s’au importat instituții burgheze în lipsa unei burghezii autohtone, că aceste instituții au menirea de a forma burghezia, că la noi s’a introdus cultura burgheză occidentală, care, de fapt, trebuie să contribuie la făurirea culturii noastre, care este — cum afirmă criticul — superficială. Vrând-nevrând, Gherea face o pledoarie pentru transformarea burgheziei noastre într’una „cultă și avută“. Practic, concluzia la care ajunge Gherea este aceea că nu contradicțiile de clasă determină atât tragicul situației din țara noastră cât și ridicolul unor situații, ci că neajunsurile ar izvorî din „introducerea instituțiilor europene... pe care nu le împărtășim cu Europa Occidentală...“. Rezumând la „o pleiadă de tineri culți și generoși“ forța determinantă a revoluției din 1848, Gherea nu vede masele populare care participă la această revoluție, nu înțelege că Nicolae Bălcescu este purtătorul de cuvânt *tocmai* al maselor populare în revoluția democratică; iar atitudinea trădătoare a burgheziei o explică (și de fapt o justifică) prin slăbiciunea ei, deschizându-i în schimb toată perspectiva dezvoltării după chipul și asemănarea suratelor ei din Occident, decretând-o forță progresistă care ar avea misiunea de a împinge țara noastră pe drumul progresului. Analizând din această poziție opera lui Caragiale, Gherea nu a văzut tocmai valoarea deosebită pe care o reprezintă critica aspectului concret, specific al regimului burghezo-moșieresc din țara noastră — făcută de marele scriitor. Rezumând contradicțiile doar la nepotrivirea instituțiilor cu baza peste care au fost așezate, Gherea susține o teză cu totul strei-

nă în genere marxismului, întrucât „așa cum ne învață tovarășul I. V. Stalin: „Orice bază are suprastructura ei corespunzătoare. Baza orânduirii feudale își are suprastructura ei, concepțiile ei politice, juridice și altele, precum și instituțiile ce le corespund; baza capitalistă își are suprastructura ei, cea socialistă pe a ei. Dacă se modifică și se lichidează baza, după ea se modifică și se lichidează suprastructura ei; dacă ia ființă o bază nouă, în urma ei se naște o suprastructură corespunzătoare acesteia“.

Ghera nu a sesizat în opera lui Caragiale nici ideile pline de umanism, de ură crâncenă împotriva exploataților, de critică neînduplecată, deliberată, a relațiilor din societatea burghezo-moșierească, a instituțiilor ei, a moralei și concepțiilor ei. I se părea criticului că acolo unde se întâmplă acest lucru în opera scriitorului, acesta o face înconștient, involuntar. Cerându-i scriitorului acceptarea materialismului dialectic, Gherea n’a văzut însă dragostea fierbinte pentru oameni și credința acestuia că va veni totuși vremea când viața va fi așezată pe alte temelii. Reproșând lui Caragiale că nu s’a încadrat efectiv în mișcarea muncitorească, Gherea a ajuns să tăgăduiască adâncimea operei lui. Și, în timp ce marele realist înfățișa în „Scrisoarea pierdută“ complexul societății burghezo-moșierești și al relațiilor în sânul claselor dominante, Gherea minimalizează importanța tipurilor caragialești. Tocmai datorită concepției sale neoioabagiste, Gherea ia în prea ușor satira socială a lui Caragiale și i se pare că ea este îndreptată doar împotriva unor anumite manifestări, anomalii trecătoare. El afirmă: „Desigur, multe anomalii existente vor dispărea, dispar chiar acum, aceasta e adevărat. Dar toate acestea nu dau niciun cuvânt în contra satirei lui Caragiale; pentru că el nu ne-a zugrăvit toată viața, ci o parte a vieții, o parte caraghioasă și urâtă.“ Aceasta înseamnă că pe de o parte criticul crede în dispariția fără dureri a anomaliilor, și pe de altă parte socotea că opera lui Caragiale se referă la anumite aspecte caraghioase. În fond, opera lui Caragiale este profund tragică, pentru că

tragică este întreaga situație a țării și poporului sub dominația burgheză-moșierească, iar tragismul vine tocmai din cumplita asuprire a poporului, din încleștarea ce se anunță zguduitoare, a luptei de clasă, singura care poate rezolva cu adevărat și pe cale revoluționară contradicțiile și aduce înlăturarea „anomaliilor“. Dealtfel, însăși poziția lui Caragiale în procesul făuririi pieselor de teatru și a bucăților de proză este îndreptată pe linia înfățișării atât a celor care oprimă, cât și a omului simplu, victimă chinuită a opresiunii, victimă care începe să se trezească și să-și ceară dreptul la o viață mai bună. În loc de a vedea că în „Scrisoarea pierdută“, se arată ca într'un focar caracteristica regimului asupritor al vremii, Gherea limitează totul la fapte și acordă chiar circumstanțe atenuante în sensul acceptării unor „exagerări“ ale scriitorului. Făcând un proces lui Caragiale pentru „neadâncirea analizei sufletești a eroilor“, Gherea de fapt nu sesizează tocmai această analiză, socotind pe nedrept pe marele dramaturg în mare măsură schematic. Gherea nu înțelege dragostea pentru oameni a lui Caragiale și nu descoperă în studiul său decât rare ori — ca urmare — diversitatea tipurilor și complexitatea lor. Pornind dela teza lipsei idealului social în creația lui Caragiale, în orientarea sa, criticul îi face un proces de intenții; el afirmă că autorul nu dă însemnătate faptelor de viață pe care le zugrăvește, el cică „...râde, și râde cu poftă, nu se simte nici amărăciune, nici revoltă în râsul lui, și de aceea râsul lui nu poate să aibă acea adâncă seriozitate, acea mare însemnătate socială, pe care ar putea să o aibă...“. Cât de nedrept a fost Gherea, cât de superficial a judecat poziția și opera lui Caragiale, o demonstrează faptul că zeci și zeci de ani opera marelui satiric a trăit și trăiește și astăzi, a fost și este urită de burghezie, de exploatare, a fost și este iubită de masele poporului muncitor, cărora le ajută să vadă și mai bine fața hidoasă a dușmanului. Gherea n'a avut dreptate socotind că este vorba de-un fel de râs cu poftă, degajat, ușuratec. Caragiale a trăit greu, a suferit împreună cu oamenii simpli din țara noastră; le-a cunoscut năzuințele și frământările, le-a

cunoscut dușmanii, a privit viața în complexitatea ei și, pe cât i-a permis însăși dezvoltarea condițiilor din țara noastră, s'a arătat luptător activ pentru cauza acestor oameni simpli.

4.

Poziția lui Gherea a făcut și pe G. Ibrăileanu să se îndepărteze de o justă analiză a operei marelui scriitor; într'un articol bogat în multe observații interesante și valabile în parte, criticul dă o interpretare în ansamblu, ajungând la concluzia că I. L. Caragiale era conservator și reacționar tocmai pentru că ataca burghezia, pe care și Ibrăileanu o socotea forță progresistă.

Intr'un portret pe care și-l face, I. L. Caragiale spune la un moment dat: „*Și-a făcut studiile la școala lumii unde nu se pierd examene*“. Intr'adevăr, aceasta este marea școală de unde scriitorul și-a cules întregul material pus la temelie a operei sale. Dar, ca să înfățișezi materialul de viață, trebuie să vezi lumea într'un anumit fel, s'o interpretezi cu alte cuvinte. Interpretarea lui Caragiale este materialistă; acest lucru se desprinde nu din afirmația apartenenței sale față de filosofia materialistă, ci din felul cum judecă autorul viața, din interpretarea pe care o dă evenimentelor, din felul în care plămădește imaginea artistică concretă a vieții înconjurătoare. Iată-l polemizând cu acei care socot că datoria artistului e de a se ocupa de lucruri ce ar sta deasupra vieții cotidiene, deasupra frământării oamenilor, frământare legată de așa zisa banalitate a faptelor de zi de zi: „*Eu nu mă pot gândi sus, când umblu cu picioarele goale în coji de nuci. Viața banală, a mea, a noastră, a tuturor românilor, iată ce mă interesează, iată ce-mi atrage irezistibil atenția. Ferice de cei ce pot să gândească sus, nesimțind ce calcă jos! Ferice de ei! Groase tălpi trebuie să aibă*“.

Și mai departe:

„*Mie mi-e capul gros. Imposibil să mă uit acolo unde-mi arată cu degetul criticii noștri. Aplec ochii în jos, la cojile de nuci care mă înțeapă, mă taie, mă sângerează — și iată dar obiectul criticii mele, fiindcă și eu sunt român care mă respect, adică fiindcă și eu am dreptul, pot zice chiar datoria, să fac critică*“.

De aci se desprinde atitudinea sa limpede față de viață, faptul că el nu poate

trece peste realitățile ei; tocmai acestea îi atrag atenția.

Imaginea de care se folosește autorul este sugestivă. Respingând pretențiile criticii idealiste, care conferă artei darul înfrumusețării „spiritului absolut” și o cheamă ca nu cumva să se coboare la viața cotidiană (vezi T. Maiorescu), I. L. Caragiale se postează hotărît pe poziția zugrăvirii realității crude care „taie, înțepă și sângeră”. Și, o va zugrăvi criticând. Pe cine? Pe acei care fac lumea să sângere. În aceasta își vede el îndatorirea patriotică și dreptul.

Este de prisos să spunem că viața aceasta îi atrage atenția în calitatea lui de scriitor, scriitor care pune tocmai această viață la temelia muncii sale creatoare. Despre aceasta Caragiale a vorbit, și nu odată. El socotea că opera de artă trebuie să cuprindă și să înfățișeze lumea, viața înconjurătoare. Unui prieten estet, bine cotate pe vremuri, Caragiale îi scrie: *„Cât ești tu de profesor de estetică, să știi una dela mine, om neînvățat (dar astea, pe strictă onoare, între noi rămân): că vorba nu e să umpli lumea largă cu o operă, ci o operă strâmtă s'o umpli cu lume, fiindcă o operă trebuie să trăiască în lung, nu în larg, ca raza care pătrunde drept înainte, nu ca un balon dela luminație, care se umflă în lături. Altminteri și lumea și opera sunt — altă vorbă potrivită nu găsc — proaste!”*. Din aceste rânduri — în afara unei modestii caracteristice — răzbate concepția scriitorului despre opera de artă care, înfățișând lucrurile mari din lumea noastră, va trăi prin vremuri.

Caragiale n'a văzut și n'a știut drumul care trebuie să fie urmat spre acel luminos țel, când societatea va arăta altfel de cum era în vremea lui, când va fi în sfârșit eliberată de contradicțiile ale căror diferite aspecte el a știut să le biciuiască cu atâta putere; el n'a cunoscut legile de dezvoltare ale societății și n'a înțeles rolul istoric al clasei muncitoare în lupta ei pentru o societate nouă. Dar cât a trăit — și cu atât mai mult spre sfârșitul vieții sale — în ciuda butadelor și a tachinărilor cu prietenii socialiști, el a reacționat cu putere față de luptele ce se desfășurau, luând totdeauna partea maselor oprimate și, oricând judeca faptele vieții,

se posta pe poziția înțelegerii fenomenelor sociale ca produs al vieții materiale. Într-o cuvântare, el înfierează reacționismul și incapacitatea moșierilor și a burgheziei pretins liberale. Caragiale spune: *„...Rămâne uimit boierul, când în fața ciubucului ridicat, în loc să găsească plecată supunere, întâmpină un om care spune: „Boierule, mi se pare că dumneata nu-ți dai seamă de realitate... și nu mai... poți raționa clar”*. Caragiale este tocmai omul care sesizează acest nou și care se ridică împotriva anchirozării. De aceea mintea și inima sa au fost atât de receptive față de revoluția din Rusia, în 1905. Sunt memorabile cuvintele lui adresate lui Gherea: *„Ascultați-mă și pe mine, domnilor legaliști... Cum? un tiran, cu o bandă de haiduci și arhihaiduci, cu câteva cete de canalii polițienești și soldățești și de găzi, fiare nesăfioase de crime și schingiuri, poate pe vecie amăgi, umili și batjocori, tortura și teroriza o lume întreagă, tâmpită de atâtea suferințe, oarbă de bezna ignoranței, și cineva din mijlocul acestei nenorocite lumi, putând împiedica continuarea oprobiului și infamiei și crimei să ezite de-ași îndeplini această datorie, când și-o înțelege?...”* Scriitorul admiră ridicarea revoluționară a maselor și pe acei care s'au pus în fruntea lor; totodată el înfierează reformismul, exclamând: *„Eu știu ce vreți voi! vreți să evitați ce vă proorocesc eu, împacând capra cu varza. Nu se mai poate!...”* Și aici Caragiale citează următoarele cuvinte pe care și le însușește: *„Dacă o reformă a devenit necesară și momentul de a o îndeplini a sosit, nimic n'o poate împiedica și totul o servește”*.

La izbucnirea răscoalelor, scriitorul notează aceste rânduri adresându-se unui prieten: *„Îți scriu în culmea emoțiunii și necazului. Știu ce se petrece în țară; îmi explic de ce, și-mi închipui cum — și firește asta adaugă încă mai multă amărăciune dorului meu de patrie”... „...aici nu este urmarea vreunei personale greșeli sau răutăți... E falimentul unei întregi sisteme”... Astfel, alături de manifestarea îndurerării sale și a unei atitudini de condamnare hotărîtă a crimelor făptuite de guvern, avem și concluzia justă și anume: falimentul regimului bur-*

ghezo-moșieresc, regim pe care l-a satirizat autorul, pe care l-a urit și a cărui pieire o întrevăde. Sunt îndeobște cunoscute articolele publicate într'un ciclu pe marginea răscoalelor țărănești, acea analiză justă făcută de I. L. Caragiale: „împărțită în două bande ce se numesc cu pretenție „istorice“ — liberali și conservatori, — bande mai nesocotite decât niște seminții barbare în trecere, fără respect de lege, fără milă de omenire, fără frică de Dumnezeu, — această oligarhie legiferează, administrează, calcă astăzi legile pe care le-a făcut ieri...” Această este fața adevărată a claselor stăpânitoare. Dar care este raportul lor cu poporul însuși? Caragiale răspunde: „Între masa poporului și clasele stăpânitoare este (cine ar putea tăgădui?) o prăpastie de interese și de sentimente pe care aceste clase... și-au dat toată osteneala s'o sape cât mai adânc”. Și ajunge la concluzia: „Așa dar, nu ne aflăm în fața unor dezordini pe care un guvern fusese incapabil să le astâmpere, iar altul, cu mai multă autoritate și cu mai mult spirit politic, se biziua să le îndăbuse; ne aflăm în fața războiului civil al maselor producătoare, — sătule de prea îndelungata nesocotire a lor în cârmuirea intereselor publice, — contra oligarhiei uzurpatoare...” În aceste condiții, în împrejurările când „în adânc clocotesc aproape cinci milioane de creaturi umane...”, se ridică poporul întreg, pe care pe drept cuvânt Caragiale îl consideră „singura temelie, singura realitate, singura rațiune de a fi a statului național român”, popor care cere mai mult: „Noi vrem acum nu doar pământ!... vrem și pământ și omenie!...” Acel Caragiale care a arătat raporturile între forțele în luptă, care a demonstrat cu cifrele în mână situația țărănimii exploatare, își pune întrebarea: ce este de făcut? Cu o perspicacitate deosebită el își spune: „I-or fi trebuind, firește, țării, multe reforme economice; dar pe acestea nu oligarhia noastră... le-ar putea face...” și a nume: „abolirea alcătuirii politicii de uzurpare, desființarea celei mai odioase sisteme boierești...” Caragiale nu înțelegea că acest lucru poate fi făcut numai sub conducerea clasei muncitoare. Și cum ar fi putut să vadă aceasta, când condu-

cerea partidului socialist, compusă în majoritate din elemente oportuniste, a luat, sub îndrumarea lui Gherea, o atitudine publică împotriva răscoalei? Cu toate acestea, Caragiale înțelege că este necesară lichidarea sistemului de exploatare, că această lichidare trebuie făcută cu forța. Cum să se desfășoare însă lupta, și ce urma a se construi pe ruinele societății burghezo-moșierești, aceasta n'a știut-o — și în condițiile date din țara noastră n'a putut s'o știe.

Pentru faptul de a fi spus adevărul, Caragiale a fost prigonit în tot timpul vieții sale. Pentru faptul de a fi satirizat și biciuit regimul exploatator și pe oamenii săi, Caragiale a suferit privațiuni materiale, lovituri morale mergând până la batjocură. Cu toate acestea el scrie articolele despre 1907 și, în ciuda oricăror neplăceri care ar fi putut urma, se decide a lupta și mai departe. Iată-l scriind către A. Urechia:

„Ceeace crez am spus și am să vă mai spun — asta e numai capitolul prim al unei serii mari — ori la ce pagube m'aș expune. Intrarea în viața publică mi-a fost până'acum închisă de boierii și de ciocoi noștri, pe simpla bănuială instinctivă că n'aș fi amantul destul de fidel al sacrei noastre Constituțiuni. De ce adică astăzi, la bătrânețe, să nu fiu leal, să nu le dau dreptate oamenilor, arătând pe față de ce sentimente sunt animat față cu actuala lor organizare de Stat? de ce să nu arăt lumii cum am văzut eu împrejurările sociale și politice la cari am asistat, — și ca istoric, nu numai ca simplu comediant? — Și dacă mamelucărirea mă va huidui în unison, poate să am norocul ca în mulțimea lumii cinstite, inteligente și desinteresate să găsesc câteva aprobări, cari să mă plătească cu prisos de necazurile îndelungatei mele proscipțiuni”.

Întreaga sa atitudine, Caragiale o fundamentează pe considerentul că la temelia vieții obștești, în diversele ei compartimente, se află însăși configurația societății. Astfel el spune: „În genere, statele au fost rezultatul necesar al societății omenesti. Societatea a fost rădăcina vie din care a eșit ca un rod specific, statul; ea a fost temelia pe care el s'a clădit potrivit. Societățile s'au dezvoltat pe calea

materială, morală și intelectuală..." Iar în cadrul unei conferințe publice, Caragiale afirmă că „...istoria o fac împrejurările și oamenii”.

El combătea cu furie istoria oficială, care nu era decât „*îngrămădiri de date, înșiruiți de nume proprii, înregistrări de fapte, și'ncolo nimic*”. Și, ceea ce ar fi vrut autorul rândurilor să găsească, urmează în șirul de întrebări: „*Ce vreme era la acele date? ce fel trăiau zi de zi ființele care purtau aceste nume proprii? cum erau locurile unde se săvârșeau acele fapte?*...” Lipsindu-i tocmai viața obștească, socială a oamenilor, istoria oficială și este... „*istoria unei lumi fără carne, fără oase, fără trup*”.

Că lumea nu este așa, I. L. Caragiale a dovedit-o oglindind-o în imagini de un profund caracter social, imagini realiste, povestind adevărul despre lumea cumplit asuprită.

De unde și concluzia că I. L. Caragiale dă o interpretare materialistă judecării vieții obștești.

I. L. Caragiale și-a bătut joc de idealisti, de concepțiile lor. În sceneta „Despre cometă”, hilariantul pedagog Mariu Chicoș Rostogan se revoltă când elevii îi spun că tocmai în „Universul” au citit despre cometă. El contestă ziarului orice competență. Rostogan conferă permisiunea doar publicației lunare germane pe care, „*ca s'o poată cineva pricepe, musai să aibă știință ghespre rățiunea pură, musai să știe jugheca ca Kant*”. Iar judecata agnostică a idealiştilor, iată cum sună în gura lui Rostogan (ridicolă, dar în fond corespunzătoare concepției lor): „*Materia în jenăre e doar ceva, mă rog, carele nu există, ci e mai apoi numa o însușire a l crului în sine, carele iaște o energie, care nu se știe și pe care semper ignorabimus!*...” (sublinierea lui Caragiale).

Intr'o scrisoare adresată lui Vasile Goldiș, I. L. Caragiale povestește despre încercările unui amic, D-rul Iancu, de a-l atrage în loja a 3-a a Bunilor-Templieri și declară ritos: „*Ei! cât îl iubesc, sacrificiul convingerilor mele științifice, mărturisesc că nu i-l pot face...*”

Fără a fi fost o poziție științifică în înțelesul deplin al cuvântului, poziția lui Caragiale era însă materialistă

5

Gândirii omenești, gândirii conștiente, Caragiale îi acordă un loc important. Sotind că ea reflectă împrejurările materiale, el înfierează totodată sistemul opresor care împiedică pe oameni nu numai să spună ce gândesc, dar să și gândească. Și de ce? Pentru că: „*A gândi era cea mai grozavă vină; a râde, cel mai negru păcat*”. Dar oamenii judecă în ciuda asupritorilor care încearcă a le cenzura până și gândurile cele mai ascunse. Cu o vervă excepțională, Caragiale își bate joc de acei care se tem a-și spune cuvântul. În „Părerii libere”, constatând că există „*o parte mai puternică decât toată lumea*” și care exercită cenzura împotriva oricui și deci și împotriva scriitorului, marele satiric îl sfătuește ironic: „*Șterge cuminte șirurile ce simți bine c'ar plăcea la foarte multă lume, ofensând pe acei câțiva mai puternici decât aceasta — și înlocuește-le cu cea mai sălcie platitudine, și ferește-te chiar atunci să nu cumva s'aluneci afară din tonul amabil al sfintei banalități*”. Fără îndoială, e vorba de ironie și nu de un sfat. Căci Caragiale a procedat tocmai invers, atât în creația sa, cât și în viață. Și a chemat și pe alții să facă la fel, ridicându-se împotriva acestei părți „mai puternică decât toată lumea”, împotriva mănunchiului de asupritori, pentru ca să poată spune adevărul și adevărul fără menajamente.

Rolul social al literaturii era cu totul clar lui Caragiale. El înțelegea importanța educativă a operei care militează, care luptă pentru viața mai bună a oamenilor simpli. De aceea, fără cruțare, el a combătut poziția claselor dominante față de literatură și literați: „*Ce este literatura pentru un liberal colectivist? o inutilitate, în cazul cel mai bun — o primejdie socială foarte adesea*”. Datorită acestei situații, condițiile de viață ale scriitorilor sunt extrem de grele, munca lor disprețuită. Cu adâncă durere Caragiale înfățișează desconsiderarea lucrărilor literare, oricare ar fi valoarea lor, și înfățișează cifre cu adevărat revoltătoare în ceea ce privește plata drepturilor de autor. Și cu toate acestea, el nu pierde o clipă încrederea în viitor, pentru că în afară de acest „*Babel*” — cum denumește

Caragiale întreaga lume „bine”, adică pojghița subțirică a exploatatorilor — „există o limbă românească, care-și are geniul ei: sub toată această vâltoare veșnic mișcătoare, există un popor statornic care-și are calitățile și defectele lui specifice, bunul lui simț, o istorie plină de suferințe, nevoi, simțiri și gândiri proprii”. Acestui popor îi este fidel totdeauna, chiar atunci când îi zeflemisește unele apucături. Zeflemeaua însă e făcută cu dragoste, cu înțelegere, cu încredere. Pe poziția apărării acestui popor, a năzuințelor lui, Caragiale a stat totdeauna și de aci a tras tot ce este mai bun și mai luminos în opera sa.

Problema reflectării vieții în opera de artă l-a preocupat foarte mult pe Caragiale și el a căutat să formuleze concluziile generalizatoare la care a ajuns — cu toate că sublinia mereu că nu este filosof, — că a ajuns la aceste convingeri numai din câmpul activității practice literare, din frământarea problemelor de creație. Pentru a explica poziția sa materialistă în ceea ce privește zugrăvirea vieții înconjurătoare, Caragiale a trebuit să se apropie în general de problema raportului dintre gândire și existență. El spune: „Sufletul omului... e oglinda sferică, veșnic în mișcare... care poate comunica la rândul-i, limpede, imaginile care le primește din afară, unei alte oglinzi similare”. Cu alte cuvinte, procesul este acesta: lumea din afară se oglindește în sufletul (mintea) oamenilor și apoi în creația lor. Dar ce anume se primește din afară? „Mișcările lumii imprimă și sufletului nostru mișcări corespunzătoare și între aceste două serii de mișcări, raporturile trebuie să fie de un chip totdeauna constant”. În acest proces, după cum arată Caragiale, schimbările lumii din afară determină schimbările din sufletul nostru. Ca urmare a acestei atitudini, el și ajunge în raport cu arta la următoarea concluzie: „Poetul dramatic e ca și zugravul: icoanele pe care ni le arată, nu după cum dânsul le botează, ci după asemănarea lor, cunoaștem anume ale cui sunt”. Adică, după ce procesul creației însăși este un proces de reflectare a lumii înconjurătoare, imaginile create se verifică după măsura veridicității lor. Tocmai de aceea, atunci când se pune problema talentului sau lipsei de

talent, Caragiale și afirmă că: „Lipsa de talent este incapacitatea de a găsi formule de comunicare intelectuală exactă a simțirii ce ne-au produs-o împrejurările materiale”. Lăsând la o parte unii termeni discutabili, putem desprinde de aici poziția materialistă a autorului cu privire la reproducerea vieții înconjurătoare în imagini artistice, talentul verificându-se după capacitatea artistului de a realiza acest lucru. Pe această linie, Caragiale va formula opinia sa despre scriitor și artist, despre opera literară și artistică; de pe aceeași poziție însă va judeca și pe spectator sau cetitor, numindu-l „agiamiu” dacă „nu știe să caute ce se ascunde sub aparatul exterior al unei opere de artă, și care cascadează pe gura cu bună credință în fața unui torent de afirmări fără o picătură de confirmare...”

Caragiale prețuiește literatura și arta ca mijloace de cunoaștere a lumii. În măsura în care opera reflectă realitatea înconjurătoare, ea și contribuie la cunoașterea vieții și totodată dă oamenilor putința să cunoască societatea în decurs de veacuri. Tocmai de aceea, vorbind despre Eminescu, Caragiale spune: „Lucrarea ce un mare artist ca Eminescu, o lasă, este, cu toate calitățile și defectele ei, ceva sfânt, fiindcă ea se intrupează pipăit și pentru o viață mai durabilă chiar decât a neamului său întreg, gândiri și simțiri de veacuri ale acestuia și de aceea fără teamă de exagerare, s'a putut zice că o așa lucrare este patrimoniul omenirii întregi, nu numai al unui neam”. Aici nu este o prețuire sentimentală, ci una obiectivă, bazată pe aprecierea măsurii în care o operă anumită a reușit să înfățișeze realitățile, frământările, năzuințele unui popor.

Fără îndoială Caragiale este departe de a fi formulat o privire complexă și organizată asupra literaturii și artei. El nu caută nici sisteme, nici nu crede că poate învăța pe alții. După cum n'a știut și n'a putut cunoaște rolul clasei muncitoare, necunoscând concepția ei despre lume, singura care ar fi putut să-l orienteze, el nu putea ajunge la o înțelegere și explicare științifică a artei. Dar legătura strânsă cu poporul obidit, cunoașterea vieții lui necăjite, ura împotriva impilatorilor, l-a dirijat spre ogindirea veridică a realității. Practica acestei ogindirii în opera sa l-a

îndemnat a gândi despre procesul creației însăși și l-a dus la acele concluzii materialiste, care se desprind și din poziția sa față de viață în general. Tocmai de aceea Caragiale a privit literatura nu ca pe un prilej de desfătare, ci ca pe o misiune pe care și-a asumat-o. Căci în literatură și artă el vede un mijloc însemnat de a spune adevărul. Literaturii și artei el le acordă un rol important în societate, și nu ne poate surprinde afirmația lui că *„teatrul este un însemnat factor al culturii publice“* sau, în altă parte, că *„teatrul este o necesitate de educațiune a publicului“*.

De pe această poziție îl vom și vedea combătând cu dârzenie „Junimea“, pe simbolisti, pe semănătoristi și formalismul în orice înfățișare s'ar fi oferit. Dealtfel Caragiale își bate joc crâncen de întreaga nimicnicie a concepțiilor estetice idealiste, neputincioase și vulgare, atunci când îl pune pe Mariu Chicoș Rostogan să explice copiilor că muzica este *„aia care gădă-lă plăcut urechea“*.

6

În perioada când Caragiale se afirmă dramaturg de frunte prin primele sale piese de teatru, se deslășoară și o discuție ascuțită, o dezbateră care marchează două tabere reprezentând două poziții fundamentale opuse în problema artei. De o parte se află „Junimea“, purtătoarea concepției „artei pentru artă“, de altă parte curentul „Contemporanului“, care afirmă de pe poziții materialiste concepția artei cu tendință. Cu toate că I. L. Caragiale a zeflemisit adesea amândouă pozițiile, cu toate că în discuțiile cu Gherea a afirmat nu odată că lui nu i se poate impune optarea obligatorie pentru una din aceste teze — prin opera sa Caragiale este un exemplu strălucit al literaturii cu tendință, al operei legate de interesele și năzuințele maselor, al unei opere cu ascuțitul critic îndreptat împotriva claselor asupritoare, împotriva regimului burghez-moșieresc. Nu e necesar să căutăm exemplele cu mîgală. Dela „Scrisoarea pierdută“ — a cărei tendință este limpede — până la schițele „Arendașul român“, „Răsplata jertfei patriotice“, „Art. 214“, etc., ca firul roșu trece înfățișarea realistă a vieții contemporane lui, biciui-

rea exploataților, prețuirea omului simplu, adâncă dragoste pentru cel chinuit. Dealtfel Caragiale nu avea obiecții principiale împotriva tendinței, el nu se ridica împotriva concepției însăși; ceea ce îl supăra era punerea unilaterală a problemei, în sensul că deseori se manifesta intenția de a se declara valoroasă o lucrare literară, numai pentrucă pune a problemă justă. De aceea, fără a tăgădui principiul, Caragiale opunea în aparență numai tezei „arta cu tendință“ formula sa *„tendința cu artă“*, voind să arate că un just conținut de idei, înfățișarea vieții de pe poziția poporului muncitor, trebuie realizată totodată la un nivel artistic înalt. Acest lucru s'a și străduit să-l facă în opera sa, care constituie o vastă imagine a României celei de a doua jumătăți a veacului trecut, imagine realistă, emoționantă, dovedind poziția pătrunsă de ură împotriva asupritorilor, de dragoste a autorului pentru oamenii simpli, imagine realizată la un nivel artistic atât de înalt încât, zguduind pe spectator sau cititor, îi transmite convingător întreaga bogăție de idei a operei.

Dealtfel Caragiale însuși se războia cu partizanii „artei pentru artă“; deseori își încrucișa spada cu scriitorii ce au evadat din participarea activă la viața socială. Este cunoscută discuția care s'a reînnoit în presa românească la începutul veacului nostru tot în jurul problemei artei cu sau fără tendință. În această discuție Al. Vlahuță a luat o atitudine alăturată de cea a partizanilor „artei pentru artă“. Caragiale l-a mustrat și l-a mustrat foarte aspru. Pornind dela un citat din Goethe, Caragiale arată că sună ademenitor teza acestuia că politicianul ar nimici pe poet, pentrucă apoi să pună la îndoială această afirmație. El se întreabă: *„Pentru ce adică să se depărteze un artist, un poet, până într'atât de patimile cări mișcă lumea și vremea lui?... Pentru ce să stea departe numai ca simplu spectator olimpic la frământarea societății lui?... Pentru ce, ca un zeu, care privește cu dispreț la muritori, să nu se coboare a lua parte la necazurile lor de toate zilele?“* Ironizând pe acei care susțin că poetul ar trebui să fie nepăsător față de faptele *„meschine și triviale ale vremii și lumii lui“*, Caragiale demonstrează dimpotrivă, pe baza unui material convingător, că

participarea la lupta politică a dat vigoarea și bogăția de conținut artei unui Dante. Parafrazând afirmația că „*indignarea face versul*”, Caragiale adaugă: „*Și... proza*” — adică el demonstrează că atitudinea pasionată față de luptele sociale dă putere literaturii, tocmai prin viagoarea cu care scriitorul se indignează de nejusta orânduire a societății.

La întrebarea dacă ar opta pentru intrarea lui Eminescu în lupta politică și dacă aceasta nu i-ar slei inspirația și valoarea poeziei, Caragiale răspunde: „*Să presupunem că Eminescu (pe care, de altminteri, îl știm ce pasionat fanatic era de politică n.n.) ar trăi și ar veni să-mi spună așa hotărât cum zici tu:*

„*Până mai deunăzi stam de-oparte și mă uitam cu desgust; dar, încetul cu încetul, desgustul s'a prefăcut în durere, într-o durere ce parcă nu mai încapă în versuri, încât încep să mă întreb dacă nu e o datorie să intru în luptă...*”

„*Ce aș putea să-i spun?... să-l povățuiesc a-și înghiți durerea și a nu încerca ușurarea ce-i pare omului (ca și mie) că și-a găsit-o? Cum, adică? De hatărul meu, pentru a-mi da versuri care să mă amuze pe mine când am vreme de pierdut, să renunțe la iresistibila-i pornire sufletească, la îndemnul strigător al conștiinței sale revoltate?... Să-i zic: „Nu! tu ești artist; tu ești menit să rabzi durerea și să nu cauți ușurarea ei! Tu ești poet! Dacă te lași pornirii tale de cetățean, n'ai să ne mai scrii versuri, și-atunci, noi ce ne facem fără versurile tale? Cu ce ne mai petrecem noi mâine, și cu ce-și mai petrec poimâine moștenitorii noștri? Nu! tu să nu te-amesteci în politică; tu să stai de-oparte!”*

Dealtfel Caragiale demonstrează că se poate sta eventual *departe*, dar niciodată nu se poate sta *de-oparte*, pentru că în fond nu există posibilitatea izolării, iar atunci când ți se pare că te-ai îndepărtat de „*înghesuiala și de învâlmășagul luptei*”, tocmai bine te ajunge una din acele „*destule cărămizi rădăcite*” care îți fărâșmă „*seninătatea olimpiadă*”.

În viața obștească, Caragiale detesta partidele politice ale burghezo-moșierimii române, spunând: „*Și apoi, la urma urmelor, ce mi-e Catargiu, ce mi-e Brătianu? Și unul și altul sunt Români verzi.*” De

aceea a lovit și în unii și în alții, nu s'a simțit niciodată legat de ei, cu toate că a lucrat la ziare ale ambelor partide. Deopotrivă le-a socotit dușmane poporul muncitor, literaturii și țării întregi. Însă concepția lui Caragiale despre politică nu se confundă cu imaginea pe care o face partidelor burghezo-moșierești. Dimpotrivă, el arată că „*literatura vine la fiecare moment să dea d'a dreptul ajutor Politicii...*” ba chiar în altă parte afirmă că „*literatura este călăuza politiciii*”. Politica, în sensul bun, așa cum ar voi-o Caragiale, este aceea pusă în slujba „*interesului național*”.

Deaceea, caracterizându-l pe Delavrancea și criticându-l pentru realizarea producției romantice „*absolut lipsite de vreo tendință sau pornire combativă*”, Caragiale arată că „*voind odată să-și continue cu dragă inimă frumoasa operă începută... vrând nevrând, are să se despartă de liberali; din inutil ce era, ca literat — le va deveni d'a dreptul primejdios*”. Și în virtutea acestui raționament just, care arată cum înțelegea Caragiale dezvoltarea unui adevărat scriitor, el ajunge la concluzia că „*...pe Delavrancea nu l-a pierdut încă literatura; dar liberalii o să-l piarză desigur, dacă e cum crez eu, un adevărat literat*”.

Caragiale afirmă că este cu totul imposibil să trăiești printre oameni și să nu fii influențat de mediu. Mai mult, el consideră că în condițiile regimului asupritor „*de-o fi sau nu cineva literat, înscris sau neînscris într'un partid politic —...varii sentimente, multiple interese morale sau materiale... îl vor împiedica să spună oricând ce are pe inimă...*” Dar marele scriitor nu se împăca cu aceasta. El voia să știe adevărul și să spună adevărul. Știind că regimul asupritor împiedică pe oameni să spună adevărul, el chema totuși la luptă pentru adevăr și, întreaga sa operă, articolele și pamfletele sale în tot ce au mai bun, demonstrează consecvența pe acest drum. De aceea, în domeniul literaturii și artei, Caragiale propovăduiește poziția conștientă, capacitatea de a nu se lăsa târit, ci dimpotrivă datoria de a îndruma acțiunea în direcție justă. În acest sens, Caragiale spune că „*legea artistului trebuie să fie stăpânirea asupra patimilor pe care le înfățișează*”.

Cât de ridicole apar afirmațiile lui Ma-

iorescu cu privire la dramaturgia lui Caragiale, când căuta să-i tăgăduiască orice tendință, caracterul ei politic! Matadorul „Junimii” scria despre aceste piese de teatru: „Căci pentru orice om cu mintea sănătoasă, este evident că o comedie nu are nimic aface cu politica de partid, și același Caragiale, care astăzi își bate joc de fraza demagogică, și-ar fi bătut joc ieri de ișlic și tombateră și își va bate joc mâine de fraza reacționară...” Titu Maiorescu poza în a nu-și da seama că tocmai toate acestea Caragiale le și făcea, biciuind dintr’odată și moșierimea putredă împreună cu vechilii săi, și burghezia chivernisită, și demagogia liberală și „moderațiunea” conservatoare. Criticul se făcea a nu înțelege profunda semnificație politică a acestei ridiculizări care provoca destule indigestii guvernanților ce se succedau conform rotativei tradiționale.

Opera lui Caragiale este un monument al realismului critic din literatura noastră clasică. Nu e sarcina noastră de a demonstra acest lucru aici. Cert este însă că acela care a reușit să dea „caractere tipice în situații tipice” (Engels), înfățișând societatea română din cea de a doua jumătate a veacului al 19-lea, a făcut acest lucru nu din întâmplare și nu inconștient. Caragiale spune că „sunt artă literară Satira, Teatrul și Romanul care întipăresc spre păstrare trecătoarea fizionomie socială a deosebitelor epoce”.

Aceasta înseamnă că în concepția scriitorului, literatura trebuie să fie oglinda vieții sociale. Ori, viața socială poate fi oglindită veridic numai atunci când te îndrepti spre ceea ce îi este caracteristic, spre esențial. Deaceia și susține Caragiale că „romanul este oglinda fidelă a societății”. Făcând cronică teatrală la diferitele piese ce se reprezentau în București, cercetându-le în conținutul lor și în compoziție, Caragiale — dealtfel admirator al lui Hugo și al lui Schiller — scria următoarele: „Faptul cum că Victor Hugo și Schiller au fost mari gânditori, niște înalte talente artistice ca poeți lirici, nu împiedică deloc ca piesele lor teatrale să aibă’n loc de scene niște conferințe, și în loc de acțiune numai o sarbădă concurență de fraze retorice. Aceste piese nu au în ele niciun tip, niciun caracter posibil și sus-

ținut”. Ori, este limpede că lipsa caracterelor, lipsa tipurilor izvorăște din romanticismul desprins de realitate a unora dintre lucrările dramatice ale autorilor citați. Și Caragiale nu poate fi partizanul unei atari literaturi. El vrea să vadă viața așa cum este ea, oglindită în literatură. El judecă mult tot ce vede și își plămădește imaginile după o analiză profundă a fenomenelor studiate. Cu multă ironie marele satiric scria: „*Fericiți cei ce nu se gândesc când scriu, iar gramatica ca pe o pacoste o nesocotesc, că aceia autori mari se vor chema*”... Cât de profundă este această reflecție! Ce înseamnă în fond „cei ce nu se gândesc când scriu”? Cuvintele se adresează scriitorilor care nu aprofundează cu seriozitate fenomenele vieții, scriitori care nu prea au mare lucru de spus, scriitori pentru care literatura e mai mult un fel de sport, sau o sursă de venituri. Deaceia ei își pot permite să n’aibă grijă de gramatică, socotind-o „prostie”. Pentru că neavând mare lucru de spus, ei nu au grijă nici de felul în care spun. Iar disprețuind oamenii, nu le pasă de vor înțelege cele scrise. Disprețul pentru limbă, disprețul pentru formă, devine dispreț pentru conținutul operei literare. Caragiale adăoga cam amar și cam mualit: „...*Pe negândite... zău! ...n’am scris în viața mea; iar, de bine, de rău, gramatica elementară m’am silit totdeauna să n’o măhnesc câtuși de puțin*...” Pesemne deaceia Caragiale n’a putut face parte în timpul vieții din numărul acelora care se chemau „autori mari”, n’a primit premiul Academiei și titlul de academician! Realismul lui Caragiale impunea grija pentru conținut, grija pentru imagine, grija pentru expresie. Meticulozitatea proverbială a lui Caragiale nu era un tic, ci o manifestare a conștiinței profesionale — mai mult — a conștiinței civice. Căci el a gândit ce a scris și a cizelat grijuliu fiecare imagine, fiecare erou, fiecare cuvânt, pentru a scoate în relief cu mai multă putere conținutul combativ al operei sale.

Extrem de pretențios pentru *ceea ce* spune, Caragiale nu cunoștea dare înapoi nici în ceea ce privește felul *cum* spune. De aci și forța deosebită a realismului său, caracterul convingător al fiecărei imagini, al fiecărei situații. Iar acolo

unde la temelia lucrării autorul n'a pus un bogat material de viață, n'a așezat idei valoroase, nu s'a îndreptat spre ceea ce este semnificativ —și lucrarea a fost din toate punctele de vedere slabă. Așa este cazul comediei „D'ale Carnavalului“, care nu ridică probleme, care nu înfățișează fapte semnificative și care respectiv duce tocmai la ceea ce combătea însuși autorul: „*Nici un tip, nici un caracter posibil și susținut*“.

Dramaturg până'n măduva oaselor, Caragiale s'a ocupat nu numai de literatura dramatică, ci și de interpretarea teatrală. Autor de piese, cronicar dramatic, director de teatru, Caragiale știe că piesa trăiește prin interpretarea ei pe scenă. Realist în realizarea comediei sau dramei, Caragiale cere interpretarea corespunzătoare pe scenă. Știind că în cadrul decorului actorii reprezintă viața, oamenii, suferințele și bucuriile lor, marele dramaturg cere: „*Prin urmare la teatru, arta execuțiunii are o importanță cu atât mai mare, cu cât materialurile lor de construcție sunt deosebite suflete omenești, iar nu pietre și lemne*“. Cum vom vedea mai departe, intransigența în acest domeniu mergea atât de departe la Caragiale, încât el nu se sfia combătând cu vehemență pe cei mai mari actori pentru interpretarea falsă, declamatorie, nerealistă. Deseori, în cadrul cronicelor teatrale, el pune pe ton violent satiric problema realismului în ceea ce privește decorul, costumele, machiajul, precum și problema figurației, combătând starea de inerție pe scenă, sau costumele ce n'au nicio contingentă cu subiectul piesei. Realismul lui Caragiale te duce spre concepția unui întreg. El nu permite nicio crăpătură, nicio îndepărtare dela linia diriguitoare. În dramaturgia românească, Caragiale este admirabilul reprezentant ai realismului, așa cum acesta a fost definit de fondatorii estetice științifice.

7

Spuneam mai sus că I. L. Caragiale cere literatului să gândească, cere să scrie numai dacă are de spus ceva. Scriitorul precizează: „*Dacă poezia nu îmbracă niște gânduri, numai decât la mintea deprinsă sună sec, se denunță singură ca lipsită de orice valoare. Afară de aceasta,*

tocmai pentru cel ce gândește și prin urmare are ceva de spus, tehnica prozei ascunde sute și mii de secrete, a căror subtilitate ar sfida cele mai rafinate cursuri de retorică“. Proza și teatrul lui Caragiale „*cele mai rafinate cursuri de retorică*“ spun mult, pentru că la temelie au judecăți adânci, izvorite din analiza realității, din analiza vieții despre care autorul are ceva de spus. Tocmai de aceea opera lui Caragiale contribuie la destrămarea fără menajamente a oricăror iluzii în posibilitatea de menținere a regimului de oprimare, ea nimicește „iluziile convenționale dominante, sdruncină optimismul lumii burgheze, face inevitabilă îndoiața asupra valabilității veșnice a situației existente“ (așa cum spunea Engels). De aceea critica burgheză a făcut totul ce i-a stat în putință pentru a demonstra sărăcia de idei a lui Caragiale. Iată bunăoară pe Eugen Lovinescu afirmând că: „la Caragiale ea (viața urâtă — n.n.), e studiată și prezentată în sine; nici o adiere nu-i risipește miasmele; niciun fel de idei n'o îndulcește; nici o generozitate n'o temperează. Caragiale n'a fost un grădinar de suflete, ci a răscolit rănilor din curiozitatea de a le răscoli...“ (Critice vol. IV.) Nu departe de această concepție sunt și alți critici care afirmă că I. L. Caragiale era naturalist, pretinzând că „naturalismul lui Caragiale e radical — cu preferință pentru patologie și sociologie“. Iar Lovinescu pune punctul pe i, susținând că: „In tot teatrul lui Caragiale nu găsim, nu un erou, ci un om cinstit, un om normal... Lipsit de ideal, teatrul lui Caragiale e o satiră fără altă finalitate, o colecție de imbecili, de imorali, de automați ai unei singure formule...“ Iar fascistul N. Davidescu declară că I. L. Caragiale doar „...își vâra scalpul cu o diabolică plăcere de a scormoni inutil într-o rană...“.

Oare acesta este adevărul? Oare într'adevăr opera lui Caragiale este goală de idei și mai cu seamă de orice elan generos? Oare cu adevărat acest mare scriitor n'a făcut altceva decât să ridice la nivelul generalului secundarul insignifiant? Oare cu adevărat infirmitățile sociale înfățișate au fost denunțate cu grija de a scormoni doar relele, cu satisfacția sadicului? Oare într'adevăr Caragiale nu era decât un om îndreptat spre patologie?

Bogăția de idei abundă în opera marelui nostru clasic. Am mai vorbit despre înălțimea la care autorul se ridică în „Scrisoarea pierdută“. Am vorbit despre critica aspră a regimului asupritor făcută de pe poziția poporului obidit. Intr'adevăr, Caragiale arată fără cruțare rănile purulente ale regimului burghezo-moșieresc. Dar arătându-le, el cheamă tot ce este sănătos să înlăture plăgile, oricât de dureros ar fi, și să facă carnea sănătoasă să crească în loc. Intr'adevăr, Caragiale disprețuește pe „moftangiu“, pe arendașul spoliator, pe demagogul liberal, pe conservatorul senil. Caragiale urăște așezarea nedreaptă împreună cu instituțiile ei, morala oficială și ceea ce se ascunde în dosul ei, demagogia patriotică și cosmopolitismul servil și snob. Înfațându-le pe toate, Caragiale se ridică acuzator; el e tocmai grădinar de suflete când cere oamenilor să nu fie așa cum îi forțează a fi regimul asupritor. Este în aceasta refugiu în nesemnificativ, în ceea ce nu e tipic? Dimpotrivă.

Și apoi Caragiale nu înfațizează numai reprezentanții claselor asupritoare. Noi îl vedem pe Cănuță, a cărui viață a fost sucită de condițiile sociale mizere; noi îl vedem pe țăranul Ion din „Arendașul român“, cerându-și dreptul, și pe „Conu“ Arghir ucigându-l în bătaie; noi vedem pe funcționarul nenorocit care se spânzura de teama inspecției superiorilor și pe ocnașul Ion ispășind faptele altuia. Sunt oameni simpli, ce-și cer dreptul la viață. A! poate criticii burghezi îi reproșează lui Caragiale că opera sa e lipsită de suspine romantice și nesfârșite descrieri în pastel ale naturii? Aci ar avea dreptate. Numai că scriitorul și-a pus un țel precis: demascarea lumii burghezo-moșierești, spunerea adevărului. Și n'a înțeles să toarne apă în vin.

Cât e vorba de credință, de speranțe, de visuri — apoi în ciuda celei mai negre realități — îl vedem mereu hotărât, combativ și încrezător. Ce alta i-a dat încredere decât dragostea nemărginită pentru oamenii simpli, profunda cunoaștere a minunatelor calități ale poporului român? Și iată că în vremea când alți scriitori bătăie și se plâng, cad în pesimism — „scepticul“ Caragiale îi scrie lui Al. Vlașcu: „*În vremea asta așa de tulbură,*

de acră și lipsită de orice credință, rostul literaților ar fi, cred eu, s'o limpezească, s'o îndulcească și să-i inspire un pic de credință. Să-mi dai voie să las la o parte „seninălatea și mândria poetului“. Și când constată că decepția roade adânc, Caragiale exclamă: „*Nu despera de îndreptarea relelor materiale și de cucerirea unei stări mai bune de omenie și de dreptate! Nu te uita în lături, ci tot înainte, cu ochii țintă la drapel, mergi fără șovăire cu aceia care-ți par mai vrednici să ajute progresul patriei!...*“

Dar cine să fie aceștia alături de care să mergi? Răspunsul ni-l dă editorialul „Moftului Român“, al cărui redactor responsabil era Caragiale și care a citit articolul nesemnlat. Iată ce scrie gazeta: „*Moftul*“, dragi cetitori, nu-i ieșit din dorința de a rade pentru ca să rădă și alții. Geneza lui e revolta.“ Și mai departe: „*Și apoi, între lumea ce se adună astăzi, Duminica, la Cișmigiu (muncitorimea organizată — n. n.) și între gazeta asta a noastră, este un mare punct comun: și unii și alții luptă pentru aducerea unor vremi mai senine și mai cinstite. Ei au ales calea organizării și a luptelor politice — noi, calea ironiei, a glumei înșepătoare pe socoteala moftangiuilor care guvernează lumea. Aceea ce distruge noi, este tot în direcția în care distruge și ei*“. (Din „Salut muncitorimii“). Se pare că este destul de clar: fără a cunoaște rolul istoric al proletariatului, Caragiale își îndreaptă întreaga speranță în direcția luptei acestuia.

Critica burgheză acuza pe Caragiale de lipsă de idei, tocmai pentru ca să abată atenția dela valoroasa operă la temelia căreia se află bogăția de idei. Dar noi știm că în societate există — așa cum ne învață I. V. Stalin — idei înaintate și idei retrograde. Nu încapе îndoială că atât cât i-au permis condițiile pomenite, Caragiale s'a apropiat de ideile înaintate și a căutat până la o anumită limită să fie purtătorul lor. Și în vreme ce acest îndrăgostit de poporul său se avânta în lupta împotriva opresorului, critica oficială deslănțuită îl declara „străin“ și afirma că este „ultimul fanariot pripășit“, iar Mitiță Sturdza perora la Academie întru respingerea premiei scriitorului, cerându-i „să învețe a respecta națiunea sa, iar nu să-și

bată joc de ea." Fidel interesului claselor asupritoare, Sturdza confunda „națiunea” cu ele și criticarea lor o trecea pe contul națiunii. Iar acel „fanariot” definea astfel rostul poetului și al său personal: „*Și ce înseamnă vorbele astea: A-și iubi patria?... A lucra ca patriot?... Dacă un poet și-a închinat viața la combaterea prejudecăților funeste, la gonirea opiniilor strănte, la luminarea spiritului națiunii sale, la curățirea gustului ei, inspirându-i sentimentele și ideile cele mai nobile, — ce să faci mai mult? Cum să fie mai patriot?*”

Acest principiu a călăuzit întreaga activitate scriitoricească a lui I. L. Caragiale. Deaceia critica literară și publicistica vândută burghezo-moșierimii l-a declarat antipatriot și antinațional. Tuturor acestor scribi, ca și literaților ce ridicau osanale monarhiei, camarilei, moșierilor și negustorilor engroșiști, Caragiale le-a răspuns cu schița „A 10-a muză”, în care arată că pe lângă cele 9 muze cunoscută, regimul tuturor învârtelilor a descoperit-o pe a 10-a: 1200 lei. Dai banii, pac și capodopera. Se discută valoarea banilor, nu și valoarea „operei”. Dela aceasta se cere doar atât: să laude lumea îmbuibăților, și aceasta pe toate tonurile.

Caragiale a înfierat cu putere atitudinea regimului burghezo-moșieresc față de literatură, disprețul profund pe care-l manifesta acesta față de scriitori și opere. Totodată el s'a ridicat împotriva scriitorilor care mișălesc la o „artă de lux” fără nici o legătură cu viața palpitantă, cu luptele, cu năzuințele oamenilor. Biciuind regimul burghezo-moșieresc, Caragiale spune că „*artă, literatură, filosofie, — astea sunt monumente pe care la noi nu poate, nici n'ar avea de ce, să le ridice o lume cum e cea de astăzi.*” Dar acela care prețuește tot ce a creat poporul în decursul chinutei sale istorii, nu se poate împăca cu această stare de lucruri. Vorbind despre înaintași, Caragiale scrie: „*Operele lui Alexandrescu, lui Alecsandri și lui Bălcescu din generația trecutului nu pot fi considerate ca opere imperfecte numai și numai fiindcă, pentru moment... sunt eșite din modă. Mi se pare că mult mai imperfecte sunt multe lucrări actuale. Alecsandri și Alexandrescu, pentru cine înțelege arta literară, sunt niște poeți de-*

săvârșiți, cari vor rămâne totdeauna poeți desăvârșiți. Vremea, trecând peste operele lor, nu le va putea aduce nici o stricăciune.” Cu atât mai viguros însă Caragiale se va ridica împotriva aceluia care falsifică trecutul de luptă al poporului și-l folosesc murdărindu-l, pentru ca să-l poată prezenta drept sprijin regimului opresor. Într-una din criticele sale, autorul spune: „*Istoria națională — care pentru noi trebuia să fie un izvor nesecat de poezie sănătoasă, un sir de icoane sfinte de unde să căpătăm totdeauna învățătură de adevăr și însuflare de virtute, și căreia spre cinstea noastră chiar, trebuia să-i dăm o cinstire adâncă — a fost, tocmai la filele ei cele mai strălucite, falsificată și mânjită în așa zisele „Drame naționale cu mare spectacol”*” Iar în articolul „Un nou teatru”, Caragiale arată cum, sub „*pretext de artă națională, și-au făcut boierii cheful...*”.

Patriot înflăcărat, Caragiale se ridică cu vehemență împotriva cosmopolitismului. Analizând repertoriul teatrului Național, Caragiale scrie: „*Schilozii, bețivii, pun-gașii, desfrânații, spânzurații, nemernicii, prostituatele, tuberculoșii și toate spurcăciunile și lăturile parisienne înscenate de industria teatrală franceză, apoi traduse ori localizate în românește de oameni ce nu se pricep nici la românească, nici la franțuzească, ce nu știu nici ce e Românul, nici ce e Franțuzul, — ni se dă ca producții literare și artistice pe scena întâiului teatru din țară, menit, cum se zice, a fi: „Înaltă școală națională de estetică și morală” pentru publicul român.*” Iar în ceea ce privește literatura „originală” la modă, după ce arată valoarea doar a unei singure piese realiste care se prezintă („Răzvan” a lui B. P. Hașdeu) — Caragiale alege o mostră „în vogă” și arată următoarele: „*O piesă stupidă a unui scriitor bătut de toți sfinții, plăsmuită fără cap și coadă după un tipic franțuzesc, scrisă într-o limbă nemai-pomenită, și care ne falsifică istoria națională, ne molipsește simțirea și spiritul public, din tinerețea lor, de boalele bătrânei vieți apusenești, — în presa noastră se cheamă: „un adevărat monument literar, menit să arate străinilor că și Românii noștri știu a lucra pe tărâmul dramatic și că sunt alături și în talente*

mari, ca în tot progresul, cu frații de ginte dela Sena“. Din aceste cuvinte rezultă clar poziția hotărât anticosmopolită a lui Caragiale. El stimează cultura clasică franceză, apreciază valorile creației poporului francez, dar se ridică împotriva culturii decadente și combate cu vehemență maimuțărirea cosmopolită a întregii producții purulente occidentale. Caragiale e consecvent în lupta sa pentru o artă realistă, bogată în zugrăvirea vieții la un înalt nivel artistic. Caragiale este consecvent în combaterea și disprețuirea claselor stăpânitoare care nu înțeleg și nu vor arta înaintată, progresistă, el le demască drept stăpâne care decretează valori, producția minoră, aceea care are singurul merit de a le servi fără scrupul. Din acest punct de vedere și este extrem de semnificativă schița „Ion“.

Povestea este foarte simplă: un frate și o soră sunt izgoniți din casa părinților nevoiași. Sora ajunge cucoană mare, invitată la curtea regală. Fratele Ion rămâne sărac și necăjit. Se dă veste în țară că un măgar vestit va da concert la curte, unde este invitată lumea. Măgarul „cântă“ cu variațiuni „Carnavalul de Venezia“. În timp ce întreaga curte aplaudă, Ion — omul din popor, plin de bun simț, flueră. Rezultatul — o bătaie soră cu moartea care se repetă apoi. Care ar trebui să fie concluzia pe care ar trage-o un critic onest, alături de cetitor? Că lumea „bună“, dela curte, lumea avută, nu înțelege și nu vrea să susțină arta adevărată, ci sprijină tot felul de mediocrități, desconsiderând și călcând în picioare părerea maselor populare care apreciază arta adevărată, realistă și resping tot ce este artificial, neartistic. Vedeți însă că matadorii criticii burgheze trebuie să întoarcă lucrurile pe dos. Fidel poziției de lacheu al burgheziei și moșierimii românești, împotriva bunului simț și a logicii elementare, Șerban Cioculescu ne demonstrează că „sora lui Ion e opinia comună, care nu trebuie contrazisă... iar măgarul decorat e scriitorul sau artistul prost...“ Așa caută criticul burghez să răpească schiței pline de conținut ascuțișul ei critic, valoarea socială, ideea care o călăuzește.

Foarte semnificativă pentru poziția lui Caragiale în problemele artei este și

schița „Partea poetului“. Lăsând la o parte fabula schiței, care vrea să demonstreze că până și în ceruri scriitorul este nedreptățit și socotit cam găgăuță, pe care-l mulțumești dându-i doar un „clondir de cerneală și un top de hârtie de scris“, am reține numai un pasagiu care arată poziția lui Caragiale față de artiștii care nu înțeleg să pună la temelia operei lor viața grea a oamenilor, ci se cred meniți de a zugrăvi frumuseți închipuite, sau superficiale. Iată fragmentul: „Era o zi blagoslovită de vară... limpede și cald... În depărtări, se întindeau, cât apuca ochiul, câmpuri aurii cu spicele coapte, și aci, aproape, se auzeau într'o adâncătură fâșâieturi de coasă și cântece de coași. Poetul s'a apropiat de unul dintre muncitori, care trăgea cu gresia pe buza coasei, și i-a zis:

— Frumoasă e natura, ai?

Dar muncitorul asudat, punându-și gresia în brâu și ștergându-se cu mâneca pe frunte, i-a răspuns:

— O fi și frumoasă!

— E duioasa noastră mamă! a adăugat poetul.

— Da, duioasă mamă, ce e drept... Trebuie numai s'o bați, să-i sângerezi sânul până să se îndure să-ți dea o picătură de lapte... și încă vara, cât să fie de zăduf, calea, valea; dar să poștești dumneala iarna — că pasă-mi-te nu ești de pe-aci — să poștești când turbă și urlă... atunci s'o vezi ce duioasă e!

— Da, știu: dar, chiar în furoare, ce sublimă este!

— Bag seama, zice muncitorul, dumneata ori ești lovit cu leuca, ori altă treabă n'ai decât să râzi de mine... Ia cată-ți de drum, domnule, că n'am poftă de glumă pe nemâncate!...

Și s'a pornit omul la lucru mai departe“.

Concluzia se desprinde dela sine: trăiește cu oamenii, cunoaște necazurile și bucuriile lor, scrie pentru ei din această viață a lor și nu scorni cai verzi pe pereți.

În lumina celor de mai sus, va fi ușor să înțelegem concepția lui I. L. Caragiale în ceea ce privește raportul între conținut și formă în opera de artă. În articolul

„Câteva păreri“, autorul spune între altele că: *„Expresia, — adică forma exterioară... — nu are rațiune de a fi dacă ea nu face să trăiască o intențiune“*. Și mai departe: *„Dacă expresiunea formală nu poate îmbrăca potrivit intențiunea, opera este un monstru neviabil; expresia se topește în vânt, ea nu înseamnă nimica, fiindcă nu ea este scopul, ea este mijlocul și ca atare, în cazul acesta nu poate servi la nimic“*. Rezultă că pentru I. L. Caragiale forma nu poate exista ca atare și nu are rost decât în măsura în care ea exprimă un conținut, termen definit de autor prin cuvântul *intențiune*. Dar care este intențiunea în opera de artă? Am văzut că în concepția scriitorului intențiunea — conținutul, înseamnă viață, realitatea înconjurătoare. Mai mult: I. L. Caragiale nu înțelege viața în ceea ce este nesemnificativ, ci în trăsăturile ei esențiale. La temelia operei de artă Caragiale înțelege necesitatea punerii conținutului de viață pe care forma îl exprimă. Intr-o atitudine de-adreptul îndreptată împotriva partizanilor artei pentru artă, Caragiale scrie: *„Sunete, cuvinte, linii și culori, forme — viața nu consistă în ele... ci în intențiunea de a deștepta, prin înfățișarea lor, un înțeles. Intențiunea, a-cesta este esența vieții: expresia este numai organismul ei material!“*. Ar fi nejust să cerem scriitorului deplină claritate în formulare. Dacă ținem seamă însă de continua sa pledoarie pentru oglindirea în artă a vieții reale, dacă ținem seamă de faptul că I. L. Caragiale înțelegea literatura și arta drept o oglindire a vieții, vom înlătura insuficiența formulării din citatul de mai sus și vom scoate în relief ceea ce are ea pozitiv, și anume raportul între conținut și formă în cadrul căruia primatul îl are conținutul — intențiunea. Dealtfel, analizând raportul între intențiune și formă, Caragiale ajunge la concluzia că *„totdeauna va fi un echilibru, un chip constant de raporturi între ce și cum se oglindește“*. În perioada când lumea capitalistă intra în imperialism, când cultura burgheză începea să se descompună, când în literatură se nega în genere conținutul și se făcea apologia formelor în sine practicându-se pe scară largă formalismul cel mai deșănțat, poziția lui Caragiale demonstrează incontestabil o atitudine progresistă. Deaceia și definirea pe care o

dă scriitorul talentului, și anume: *„capacitatea de a găsi formula de comunicare intelectuală exactă a simțirii ce ne-au produs împrejurările materiale“*, poate fi socotită drept o poziție progresistă, opunându-se categoric diferitelor definiții idealiste, toate tinzând să demonstreze că talentul ar fi tocmai rezultatul unui „har divin“, un fenomen irațional, tocmai tăgăduirea oricărei prezențe a realității materiale înconjurătoare, tocmai speculația aridă și arbitrară a fanteziei.

Nemai vorbind de faptul că întreaga operă a lui I. L. Caragiale stă mărturie a aplicării consecvente în viață, în creație, a opiniei sale în ceea ce privește conținutul de idei și forma bucăților literare sau artistice, ne stau la îndemână și cronicile sale teatrale, plastice și muzicale publicate în presa vremii. Bunăoară, pe marginea unei expoziții de pictură deschisă la București, în articolul *„Saloanele noastre“*, Caragiale satirizează tendințele antirealistice care făceau ravagii în pictura vremii. Astfel, autorul scrie: *„Este un fel de vânător, un vânător care domină în totul, un vânător fundamental care spune multe, un vânător care este un gând — o idee! O damă e cuprinsă de amor — se face vânătoare la față, un soare apune vânător — ca un vis poetic, sau ca o inspirație, răsare iar vânător. Apoi, soldați vineți, ape vinete, trandafiri vineți, sfinte, pisici, scaune, săbii — toate vinete.“* Cu ironia sa incisivă, Caragiale lovește în miezul problemei: formalismul. Impresioniștii propovăduiesc nepăsarea artistului față de subiect; această atitudine oglindește în fond indiferența lor față de conținutul de idei al artei. Pentru impresioniști, caracterul oamenilor, înfățișarea lumii lor interioare, a psihologiei lor este de importanță secundară; îi interesează doar vibrațiile luminii. De aci indiferența lor față de viață, față de realitate și ca urmare zugrăvirea amorfă, schematică și uniformă a imaginilor. Sesi-zând pericolul, Caragiale îl denunță nu numai ca un aspect al expoziției respective, ci însăși concepția: *„un vânător care este un gând — o idee“*.

Ridicându-se cu hotărâre împotriva arbitrarului pe care impresionismul îl aduc în artă, Caragiale îi apostrofează serios și totodată incisiv: *„Precum am aflat acum în urmă, „despre culori“ nu se discută.*

Culorile sunt o simplă închipuire a ochilor noștri; culorile nu există în natură, există numai și numai în ochii noștri. Atunci dacă nu există în natură, pentru ce o orfană n'ar fi tot așa de ușor albastră precum poate fi blondă sau brună? pentru ce o capră să nu poată fi verde, dacă poate fi roaibă?" Aci se combate însăși concepția idealistă asupra artei, pentru că nu este vorba numai despre culori, ci despre însuși raportul între existență și gândire. Și cum Caragiale stă pe platforma materialistă, el îi și batjocorește pe idealisti, conform teoriei cărora într'adevăr o capră poate să fie verde. Condamnând lucrările expuse, Caragiale demonstrează că aci „expresia... a fost goală de intenție (conținut — n.n.); în cazul cel mai bun intenția a fost prea puțin puternică în raport cu covârșitorul aparat exterior; sufletul (este vorba tot de conținut — n.n.), dacă nu de tot nul, a fost prea mic și organismul prea mare, ci între organism și viață trebuie să fie o absolută potrivă-lă”. Dându-ne seama că sub termenii intenție și suflet scriitorul subînțelege în fond ceea ce și spune la urmă — adică viața — apare limpede atitudinea antiformalistă pe care o susține. Și tocmai de aceea, din cadrul întregii expoziții, autorul alege trei picturi realiste din analiza cărora a june la concluzia că „...la aceste trei modeste produceri din urmă, expresia... a îmbrăcat exact o intențiune și astfel operele acestea sunt viabile”.

Ridicându-se împotriva repertoriului „cam rococo al melodramelor de bulevard”, Caragiale cere un repertoriu valoros, realist, plin de idei. Iar în domeniul interpretării, apreciază jocul „hotărât și stăpânit de gândire” al actorilor buni, precum și faptul că „portul, vorba, mișcările, chipul le sunt pline de adevăr și în orice zic, orice fac, se vede o intenție artistică”. Cu atât mai rău însă Caragiale se ridică împotriva interpretării declamatorice — formaliste, împotriva jocului anchilozat și schematic, împotriva introducerii în repertoriul teatrului nostru a pieselor decadente. „Creațiilor” simboliste la modă, Caragiale le opune melodrama și farsa populară, lucrări pline de viață, legate de popor, făurite pentru el.

Împotriva simboलिștiilor, Caragiale scrie o serie de parodii cum sunt „Excelsior”,

„Amiaza maură”, „Criticilor mei”, „În curând”, etc. în care persiflează felul în care aceștia transformă lucrurile reale în niște simboluri ale unei lumi „de dincolo”, își bate joc de iraționalismul lor. Pe de altă parte Caragiale stigmatizează orizontul limitat, șovinismul și sărăcia de duh a semănătorismului, odată cu idilismul său rustic. Astfel, parodiile în proză — „Smă-rândița”, „Noaptea învierii” — arată cam ce ar face semănătoristii „români neaoși” și „români verzi” cu subiecte din viața reală. I. L. Caragiale se ridică și împotriva romantismului găunos, satirizându-l în poezii cum ar fi „Moartea protestantului” (baladă), „Primăvara” (pastel optimist) sau „Moartă!”... (baladă), etc. În teatru el se ridică împotriva pieselor care arată publicului „o galerie de păpuși lipsite de atributele fatale (inerente, necesare — n.n.) ale vieții reale — toate generoase și poetice, care toate vorbesc într'un lirism trandafiriu, insuportabil până la urma urmelor...” Iar într'o cronică arată că: „în „Fiica lui Tintoretto” — o intrigă încălciată fine loc de tot: patimi umflate cât vrei, dar la caractere să nu te aștepți, minuni închipuite destule, dar adevăr lumesc de loc”. În aceasta și este concepția mare a lui I. L. Caragiale despre literatură și artă: el cere adevăr lumesc oglindit în caractere și situații. Tocmai ceea ce constituie trăsătura caracteristică a realismului în general.

Acestui principiu Caragiale i-a fost consecvent în opera sa. Eroii săi sunt în linii generale tipici societății vremii sale, situațiile înfățișate sunt tipice, esențiale, caracteristice. Cât de jalnică apare afirmația aceluiaș critic reacționar, Eugen Lovinescu, precum că „structura psihologică a eroilor lui Caragiale se reduce la jocul mecanic al unei singure formule repetate cu o stăruință ce o impune ca un simbol”. Este destul să analizezi evoluția lui Tipătescu și a coanei Zoița, a lui Jupân Dumitrache și a lui Chiriac, a lui Dragomir, Ion și Ancăi din „Năpasta”, a lui Leiba Zibal din „O făclie de Paști”, ca să-ți dai seama cât de departe de adevăr se plasează cu bună știință criticul, făcând tot ce-i este în putință în vederea ponegririi marelui scriitor și minimalizării operei sale. „Caricatura nu însemnează tip”, spunea Caragiale și, în tot ceea ce

constitue opera sa, cu rare excepții el s'a și dovedit admirabil făuritor de tipuri și nu de caricaturi.

Caragiale nu înțelege literatura și arta fără publicul mare căruia trebuie să-i fie adresate. El nu-și poate închipui un artist care ar crea, fără să-și fi pus întrebarea *pentru cine* creează. Precum am văzut, Caragiale crede în misiunea înaltă ce o are scriitorul. Dacă literatura, ca și teatrul, au misiunea generoasă, educativă, apoi scriitorul nu poate face abstracție de cetitori, pentru ei trebuie să scrie, opinia lor trebuie s'o asculte.

Scriind de pe pozițiile poporului împilat, Caragiale înțelegea să zugrăvească viața lui, să lupte împotriva dușmanilor lui, să-i adreseze însăși creația sa. De aceea el spune că pentru a fi popular, teatrul trebuie să răspundă năzuințelor poporului muncitor. Arătând criza în care se află teatrul Capitalei, I. L. Caragiale și scrie într'un raport redactat către Barbu Delavrancea: „*Publicul bucureștean are nevoie de un teatru care să aibe nevoie de public*”. Aci nu este vorba de o butadă, ci de un gând adânc: populația Capitalei vrea un teatru care să i se adreseze ei, care să-și formeze repertoriul în raport cu dorințele și năzuințele acestui public.

Din cele de mai sus rezultă că, în ciuda condițiilor vitrege, a contradicțiilor puternice și încălcate care se manifestau în frământările din câmpul ideologic, a confuziilor și limitelor chiar la acei care luptau împotriva ideologiei reacționare, I. L. Caragiale se află pe o poziție înaintată. I. L. Caragiale se dovedește a fi materia-

list în concepție, realist în creație, luptător împotriva decadentismului și marasmului obscurantist. Partizan al artei strâns legate de popor, el însuși participând la toate frământările, necazurile și bucuriile acestuia — marele scriitor a făurit o operă trainică, care dovedește talentul său uriaș, dar totodată minunatul potențial creator al poporului nostru. El a făurit această operă tocmai pentru că împărtășea năzuințele largi ale poporului, tocmai pentru că înțelegea arta sa drept o armă în lupta împotriva dușmanilor poporului. De aceea, parafrazând cele ce a spus despre operele lui Bălcescu, A'excandrescu și Alecsandri — vremea trecând peste operele lui nu le-a putut aduce nici o stricăciune.

Au trecut timpurile domniei burghezo-moșierești. Poporul nostru, eliberat, construiește socialismul. Colbul care a fost aruncat cu bună știință peste opera strălucitoare a marelui Caragiale a fost risipit. N'au fost în stare butoaiele de cerneală vărsate de criticii burghezi să-l îndepărteze de masele poporului care l-a cunoscut, l-a iubit, l-a prețuit. Astăzi însă, prin grija Partidului Muncitoresc Român, opera aceasta a fost redată poporului muncitor, aceluia căruia i-a fost destinată de autor. Și, în condițiile luptei ascuțite împotriva rămășițelor de orice fel a trahanachilor, dandanachilor, jupânilor dimitrachii, arendașilor arghiri, etc. poporul nostru folosește și opera — armă ascuțită — a marelui Caragiale, făcându-l astfel părtaș al luptei și victoriilor noastre. Iată de ce I. L. Caragiale, prin tot ce este înaintat și progresist în opera sa, însoțește poporul nostru în socialism.

MĂESTRIA LUI I. L. CARAGIALE : ARTA DE A EXPRIMA ADEVĂRUL VIEȚII

„Adevărata măiestrie artistică — spune scriitorul sovietic C. Simonov într'un raport — începe cu studierea adâncă a realității, cu înțelegerea ei justă, cu o justă reprezentare a tendințelor ei înaintate și retrograde“. Iar C. Fedin preciza: „măiestria artistică este arta de a reda marele adevăr al vieții“.

Aceasta este și esența artei marelui nostru realist critic I. L. Caragiale. Artă lui isvorăște din viață, rostește necruțător prin imagini de o deosebită putere de convingere, marele adevăr asupra vieții în regimul burghezo-moșieresc.

Intr'o scrisoare de protest adresată în Martie 1909, directorului ziarului „Universul“, Caragiale declara ritos:

„Eu nu scriu decât din viața noastră și pentru viața noastră, căci alta nu cunosc și nici nu mă interesează“¹⁾ (sublinierea lui Caragiale).

În aceste puține cuvinte — mărturie a unei atitudini conștiente față de munca sa de scriitor și expresie a unei întemeiate mândrii — I. L. Caragiale sintetizează rostul artei realiste în genere și al artei sale în special.

„Din viața noastră și pentru viața noastră“.

Așa a scris neînduplecatul acuzator al monstruoasei coaliții. Deaceia opera lui trăiește și va continua să trăiască în pofida pronosticurilor rău voitoare ale criticilor burghezi. Istoria însăși, în mersul ei implacabil înainte, a făcut praf și pulbere din afirmațiile detractorilor. Astăzi, când masele largi populare, care i-au îndrăgit opera, sărbătoresc centenarul lui Caragiale, ne apare clară, în toată goliciunea ei, minciuna sfruntată exprimată în fraze sentențioase, rostite de un E. Lovi-

nescu de pildă, din înaltul Olimpului estetizanților:

Răspunzând confrăților dela „Adevărul“ care-i publicaseră „Instantaneul“, directorul „Moftului Român“, Caragiale, își face și el un instantaneu mai reușit.

Între altele, găsim în acest auto-portret precizarea: „Și-a făcut studiile la școala lumii, unde nu se cer examene“²⁾

Intr'adevăr, ca orice scriitor adevărat, Caragiale a învățat la școala vieții, nu a încetat o clipă să studieze la această școală unde nu se dau examene măsluite pentru obținerea unor petice de hârtie cu parafa oficialității, petice de hârtie care să-ți deschidă drumul spre posturi bine retribuite din bugetul statului burghezo-moșieresc. Altfel de examene, serioase și grele, se dau la școala vieții. Pe acestea le-a trecut cu succes omul și scriitorul Caragiale.

De tânăr, a avut mereu răspunderi. După moartea tatălui său, a rămas el capul familiei „singurul sprijin al mamei și al sori-mi“ cum declară într'o scrisoare către Vlahuță.³⁾ Pentru a asigura existența sa și alor săi, a fost silit să accepte tot felul de îndeletniciri. A avut astfel prilejul să cunoască nemijlocit variate aspecte de viață.

Ca suflor și copist — apoi pentru scurtă vreme ca „director“ — a cunoscut problema teatrului. Ca „meditator“, profesor și revizor, a cunoscut școala și a văzut cum se făcea educația în familiile burgheze. Muncind în calitate de corector la

¹⁾ *Opere*, vol. VII (Corespondența), pag. 504.

²⁾ „O răutate“ — „Moftul Român“, Nr. 8 din 21 Februarie 1893.

³⁾ „Politică și literatură“.

tipografie și apoi ca redactor la diferite gazete, a avut ocazia să cunoască nu numai presa dar și viața politică, descoperind astfel sinistrua farsă pe care partidele istorice o jucau pentru a înșela și exploata poporul.

Mereu și pretutindeni în decursul acestei îndelungate ucenicii la școala vieții, Caragiale a fost un neobosit căutător al adevărului. Critica burgheză a încercat să acrediteze imaginea falsă a unui Caragiale indiferent și sceptic, disprețuind pe oameni și bătându-și joc de toți și de toate, fără discriminare. Teza aceasta — deși mai subtilă decât încercarea de a minimaliza valoarea operei marelui realist critic sau de a o declara antipatriotică — era în fond la fel de dușmănoasă, urmărirea acelaș țel: să întunece sensul satirei lui Caragiale, să tocească ascuțișul ei critic îndreptat împotriva claselor exploatare.

De fapt, Caragiale a iubit oamenii, viața. Nenumărate fapte din viața și opera lui dovedesc că nu s'a închis niciodată în sine, că n'a privit lumea de sus, dintr'un turn de fildeș. N'a existat om mai sociabil, mai dornic să trăiască între oameni, să-i simtă aproape. Ce-i drept, n'a privit cu îngăduință viciile oamenilor. Dar aceasta este tocmai o dovadă că nu era indiferent, sceptic. Pentru că iubea oamenii și viața cu pasiune, îl revoltau, fizic aproape, relele pe care, cu ascuțișul său spirit critic, le descoperea. De aici ironia sa mușcătoare, care tăia în carne vie.

Ironia sa nu era îndreptată împotriva oricui, a orice. G. Ibrăileanu avea dreptate când respingea afirmația — preluată și de Gherea — că I. L. Caragiale ar fi un indiferent din punct de vedere politic. Greșea însă Ibrăileanu când socotea că satira lui Caragiale se îndreaptă numai împotriva liberalilor. Ea se îndreaptă cu vigoare și împotriva conservatorilor.

În căutarea sa neobosită după adevăr, I. L. Caragiale a ajuns la o înțelegere din ce în ce mai adâncă a societății în mijlocul căreia trăia. A înțeles caracteristica esențială a acelei societăți: exploatarea cruntă a maselor populare de către oligarhia burghezo-moșierească.

Sub aparența unei lupte sgomotoase în-

tre partidele istorice, marele critic a deslușit identitatea de interese a exploatareitorilor burghezi și moșieri. Într'un articol din 1889, intitulat semnificativ „*Cerc vițios*”⁴⁾, arată cum, atât liberalii cât și conservatorii calcă Constituția; „de jos în sus” când sunt în opoziție și de „sus în jos” când ajung în sfârșit la putere. El conchide:

„*Și-apoi la urma urmelor, ce mi-e Catargiu, ce mi-e Brătianu? Și unul și altul sunt Români verzi... amândoi sunt patrioți și iubesc Constituția — și când o fi la o adică, Brătianu a stat doisprezece ani la putere, ia să mai lăsăm și pe Catargiu, să vedem ce o să facă. Asta este chiar bine pentru regulatul mers al sistemului constituțional...*”

Pe Brătianu și pe Catargiu, îi consideră ca două fețe ale aceleiași monede: „*Când unul face chip, celălalt face pajură...*”⁵⁾

Și dacă pe reprezentanții burghezo-moșierimii și pe slugile acestora, Caragiale îi disprețuește și-i urăște, el privește cu simpatie și respect masele exploatate, poporul:

„*În țara aceasta, afară de câțiva palavrăgii fără pricini, afară de haita de slujbași fără slujbe, afară de câțiva ambițioși politicaștri în genere fără talent și fără omenie — cari nu pot trăi decât în apă turbure și pe care-i poți scoate foarte ieftin pe uliță, pe nemâncate, cu parul, cu masalaua după băutură — mai este și un popor întreg care stă acasă mai muncește ca să trăiască, care dorește și are dreptul să se bucure de binefacerile culturii și progresului modern...*”⁶⁾

Iată deci care este concepția despre viață a marelui realist critic. Învățând la școala vieții, el nu numai că a cunoscut faptele, dar le-a înțeles și sensul, privindu-le în lumina unei concepții înaintate. Neobositul căutător al adevărului l-a rostit fără cruțare, pe măsura ce și în măsura în care l-a descoperit. L-a rostit fără

⁴⁾ Publicat sub semnătura C... în „Constituționalul”, 4 Iulie 1880.

⁵⁾ Articolul „*Răzeșul dela Golești*” și *moșneanul dela Florica*” în „Constituționalul”, Nr. 12 din 1889.

⁶⁾ „*Cerc vițios*”, „Constituționalul”, 4 Iulie 1889.

cruțare, ca un adevărat acuzator public, prin articole, dar mai cu seamă prin opera sa literară.

La baza acesteia, la baza măiestriei artistice a lui I. L. Caragiale, stă deci legătura strânsă cu viața, înțelegerea ei în lumina unei concepții înaintate, necesitatea adânc resimțită de a protesta împotriva relelor constatate.

În acest sens trebuie înțeleasă declarația care, după părerea noastră, luminează geneza întregii sale opere, declarație cuprinsă într-o scrisoare către Vlahuță: „*Indignarea, a zis unul, face versul, și... proza adaug eu*“.⁷⁾

Căutarea neobosită și exprimarea fără cruțare prin puternice imagini artistice a adevărului esențial al vieții, acesta este așa dar „secretul“ măiestriei artistice a lui I. L. Caragiale.

Operele lui sunt cu atât mai valoroase, cu atât mai măiestre, cu cât exprimă mai limpede un adevăr mai adânc. În această direcție, se poate vorbi de o creștere a măiestriei artistice la autorul „Scrisorii pierdute“.

Să ne oprim asupra unui singur exemplu: drumul parcurs dela schița despre cetățeanul Ghiță Calup până la „O scrisoare pierdută“.

În schița publicată la rubrica „Gogoși“, în „Claponul“ nr. 7, totul se învârtă în jurul unei simple povești de adulter. Soția cetățeanului Ghiță Calup, „băcan“ și „gardist civic“, îl înșeală cu teighetarul Ilie, omul de încredere al patronului. Deși atunci când, din întâmplare, se întoarce acasă mai devreme și găsește pe patul soției legătura de gât prăzului a lui Ilie, Ghiță Calup rămâne mai departe convins că teighetarul păzește strașnic cinstea cucoanei. Îl ceartă numai că nu-și păstrează cu grijă lucrurile și mai ales legătura de gât pe care el i-a dăruit-o. Și Caragiale adaugă: „*Însă această mică neglijență nu putea fi tocmai un cuvânt ca să nu-l facă tovarăș după făgăduială*“.

Schița e încă foarte aproape de materialul brut al unei anecdote. Se insistă asupra poantei, utilizându-se în acest scop

și un joc de cuvinte: „*În adevăr, chiar din acea zi, în casa cetățeanului Ghiță, Ilie este tovarăș la parte — la parte mai mare sau mai mică, după cum se întâmplă să-i vie rândul jupânului la gardă*“.

Chiar în această formă primă, povestea lui Ghiță Calup comunică un adevăr asupra vieții și de aici îi vine valoarea. Ea indică șubrezenia familiei burgheze, lipsa de cinste caracteristică relațiilor în societatea capitalistă. Dar acest adevăr are un caracter limitat, nu se referă la aspectele cele mai esențiale ale societății respective și el este abia indicat prin mijloace care abia se ridică peste nivelul anecdotei.

Câtăva vreme mai târziu, în 1879, Caragiale reia povestea lui Ghiță Calup, scriind comedia „O noapte furtunoasă“. Și aci este vorba de o soție care-și înșeală soțul cu omul de încredere al acestuia. Dar deși această intrigă amoroasă rămâne în centrul atenției, comedia nu se reduce doar la atât. Ea ne desvăluie nu numai putreziciunea vieții de familie a burgheziei, ci și alte aspecte ale societății burgheze: raportul dintre diferitele categorii sociale, mijloacele de parvenire, farsă sinistră a formulelor demagogice, etc. Adevărul asupra vieții exprimat în „O noapte furtunoasă“, este așadar mult mai cuprinzător și mai adânc. El este exprimat și mult mai limpede, cu mai multă pricepere, prin imagini artistice sugestive.

Personagiile nu mai sunt acum simple puncte de sprijin pentru a se ajunge la poanta finală, a anecdotelor. Ele devin oameni vii, tipuri, în care generalul este redat prin particular.

Pe prim plan trec acum implicațiile sociale ale personajilor. Sumarele indicații „băcan“ și „gardist civic“ date despre Ghiță Calup, sunt dezvoltate și ilustrate concret, devenind substanța vie a operei. Despre Jupân Dumitrache nu numai că știm că-i poreclit Titircă Inimă-Rea, că e chirstigiu și căpitan în garda civică; dar tot ceea ce face și spune el, întreaga desfășurare a faptelor este determinată de situația lui socială.

Titircă Inimă-Rea este un reprezentant al burgheziei pe cale de înăvuițire. Lumina în felul acesta, capătă o semnificație mai adâncă și preocuparea sa referitoare la cinstea soției. Nici Ghiță Calup, de câte

⁷⁾ „*Politică și cultură*“.

ori pleca de acasă, nu uita să repete lui Ilie tejghetarul :

- „Știi tu, Ilie, cum sunt muierile.
- Știu, Jupâne.
- Ei, ia vezi... păzește bine!
- Las' pe mine, jupâne; cât o trăi Ilie, cîntea d-tale e cînte.
- Bravos Ilie, am să te fac tovarăș la parte.“

Dar la Dumitrache e clar că nu e vorba pur și simplu de un soț „foarte gelos de cocoana dumisale“. Ceeace-l interesează pe el, în primul rând, e ca nimeni să nu se atingă de averea lui, de bunul lui, pentru că asta ar însemna o știrbire a drepturilor, a prestigiului lui de *proprietar*. Pentru a sublinia acest lucru care rezultă din întreaga comportare a personajului, Caragiale îl va pune să repete mereu formula caracteristică:

„Eu am ambiț, domnule, când e vorba la o adică de onoarea mea de familist“.

„Ambițul“, „onoarea de familist“, despre asta nu sufla un cuvânt Ghiță Calup. Și tocmai această preocupare tipică pentru burghezul înavuțit este acum scoasă în evidență datorită măestriei sporite a lui Caragiale.

Pe Jupân Dumitrache nu-l leagă de Veta un sentiment de dragoste adevărată, durerea lui nu este aceea a unui om care-și dă seama că femeia iubită s'a îndepărtat de el. Titircă Inimă-Rea se simte numai lezată în drepturile lui de proprietar.

Este deosebit de semnificativă replica lui în momentul în care, dându-și seama că un străin a intrat noaptea în camera Vetei, se plînge:

„Jupân Dumitrache: ...M'am nenorocit!

Chiriac: Pentru ce?

Jupân Dumitrache: S'a dus ambițul!

Chiriac: Cum?

Jupân Dumitrache: Tocmai la ce am ținut...

Chiriac: Ce?

Jupân Dumitrache: Mi s'a necîntat onoarea mea de familist.“

Iată și un alt aspect:

Ghiță Calup spunea doar atât: „Știi tu,

Ilie, cum sunt muierile“. Fraza indică nu mai neîncrederea bărbatului în virtutea femeilor, atitudinea unui soț gelos. În „O noapte furtunoasă“, accentul cade și în această privință pe implicațiile sociale. Autorul își demască personagiile, demască modul cum societatea burghezo-moșierească le-a influențat.

Jupân Dumitrache spune mereu: „Știu cum e Veta mea, rușinoasă“. În gura acestui burghez tipic, termenul „rușinoasă“, capătă o nouă accepțiune. Și măestria lui Caragiale stă în treptata desvăluire a acestei accepțiuni. Pentru aceasta, el pune la contribuție toate resursele artei dramatice, artă al cărei specific l-a subliniat și teoretic:

„...asemănare mai nimerită nu poate avea o piesă de teatru, de teatru propriu zisă, decât cu planul unui monument. În adevăr, precum planul arhitectului nu este chiar realizarea finală a intențiunii lui, — adică monumentul, — ci numai notarea convențională, după care trebuie să se strângă și să alipească materiale cerute, într'un tot ordonat, asemenea și scrierea dramaturgului nu este chiar desăvârșirea intențiunii lui — adică comedia, — ci notarea convențională, după care se vor alipi elementele proprii, spre a arăta o trecere de împrejurări și fapte umane.“⁸⁾

Caragiale vede lucrurile în chipul acesta, scenic, le vede desfășurându-se viu în fața ochilor, ca fapte și gesturi ale unor actori ce evoluează pe scenă. De aceea el dă o mulțime de indicații prețioase pentru interpretarea corectă a rolurilor, adevărate comentarii analitice; deaceia el izbuteste să folosească din plin toate resursele specifice teatrului. În „O noapte furtunoasă“ asistăm întâi la un dialog între Dumitrache și „amicul“ său politic, ipistatul Nae Ipingscu. La început ai impresia că Veta e într'adevăr rușinoasă, adică pudică în nevinovăția ei, curată la suflet.

Când Ipingscu făcuse fără tact teoria după care vagabonzii: „nu se ia după toate Jupân Dumitrache; după cum e și femeia; dacă trage la ei cu coada ochiului și face fasoane, vezi bine! bagabonții atât așteaptă“, chiristigiul protestase în-

⁸⁾ „Oare teatrul este literatură?“. „Epoca“, 8 August 1897, semnat „Ion“.

dignat „Ba să am pardon! Știu eu ce vrei dumneata să zici... Dar nevastă-mea nu-i d'alea, domnule“.

Și curând urmează replicile cunoscute:

Jupân Dumitrache: *...Eu îl vedeam cu coada ochiului; dar nu vream să le spui cocoanelor, ca să nu le rușinez. Știi cum e Veta mea... rușinoasă.*

Ipingsescu: *Mie-mi spui? N'o știiu eu?...*

S'ar părea că Ipingsescu e complet de acord. Dar, cu toată retractarea emfatică, spectatorului îi rămâne o umbră de îndoială. Mersul acesta în zig-zag — aluzia urmată de retractarea și adeziunea emfatică — i-a trezit interesul, i-a atras atenția asupra problemei pe care de aici înainte o va urmări ca un om prevenit. Deaceia, unui spectator atent nu-i va scăpa sensul replicilor ulterioare. Dumitrache povestește cum, atunci când lipsește el de-acasă, „Chiriac, săracul“ îi păzește onoarea de familist, așa că s'a hotărât să-l facă tovarăș la parte și să-l însoare. Atunci, Ipingsescu intervine din nou cu o întrebare semnificativă, deși aparent naivă: „Da... Coana Veta ce zice?“. Pentru precizia cu care mânuia Caragiale uneltele sale de scriitor dramatic, sunt grăitoare cele trei puncte de suspensie puse după cuvântul „Da...“. Ele cuprind în esență o prețioasă indicație scenică, un întreg comentariu psihologic notat stenografic prin obișnuitele semne de punctuație. Actorul va ști că acolo trebuie să facă o pauză: o pauză care va arăta că Ipingsescu se codește să pună întrebarea, iar șovăirea aceasta va desvălui spectatorului că aici e ceva necurat la mijloc.

Și astfel, prin aluzii abea perceptibile, printr'un joc abil de nuanțe condus cu mână de maestru spre un crescendo așteptat și totuși surprinzător, se ajunge la acea scenă a IX-a, între Chiriac și Veta. Finalul corespunde întrucâtva replicii: „Las' pe mine, Jupâne; cât o trăi Ilie cinstea d-tale e cinstea“, din schița publicată pe vremuri în „Claponul“. Dar diferențele sunt considerabile și ele marchează drumul străbătut de I. L. Caragiale. În locul formulei mai greoaie: „cât

o trăi Ilie, cinstea d-tale e cinstea“, întâlnim aci replica sintetică, bogată în semnificații: „*mă știi că consimț la onoarea d-tale de familist!*...“ Sunt aci, întrunite în cuprinsul unei formule concise: încrederea câștigată („mă știi“), ambițul cu privire la onoarea de familist („onoarea d-tale de familist“), legate prin acel cuvânt care funcționează aci ca o scânteie ce aprinde praful de pușcă adunat: „consimț!“! Dublul sens al termenului și caracterul lui prețios (semnificând arivismul lui Chiriac) sunt puse în valoare prin faptul că sunt rostite pe scenă și că sunt rostite în anume împrejurări scenice; aceste cuvinte sunt rostite de Chiriac în timp ce continuă să o strângă în brațe pe Veta, fără a se lăsa turburat de faptul că trebuia să răspundă lui Dumitrache, care trecuse prin fața casei făcându-și rondul și-i strigase: „*Chiriac puiule, ia vezi de ce am vorbit, fii cu ochii în patru d'aproape (sublinierea noastră) de tot; mă știi că țin la o adică...*“.

Ceeace ar părea simplu efect de teatru și simplu joc de cuvinte, servește aci pentru a oglindi veridic realitatea, pentru a sublinia, cu mijloacele specifice teatrului, adevărata față a lucrurilor.

Până la urmă aflăm nu numai că „rușinoasa“ Veta trăiește „fără rușine“ cu teijghetarul soțului ei, socotind aceasta drept ceva normal și având numai grija să-și îndepărteze amantul la timp, pentru ca nu cumva să fie surprinsă de întoarcerea lui Jupân Dumitrache. Aflăm că însuși soțul nu încetează să o considere „rușinoasă“, chiar atunci când e convins că a văzut în camera ei, noaptea, pe „bagabont“.

Jupân Dumitrache: — *Știi (se înneacă de emoție), mă stăpânesc, adică ți vorbesc cu perdea, nu voi să-i isplac lucru formal, ca să n'o rușinez.*

Ipingsescu: — *Rezon!*

Jupân Dumitrache: — *Știi cum e dânsa...*

Ipingsescu: — *Coana Veta? rușinoasă... mie-mi spui?*

Dacă și în aceste împrejurări, când e convins că soția l-a înșelat, mai poate spune că e „rușinoasă“, este evident că pentru Jupân Dumitrache ca și pentru

Ipingescu et. Co. termenul are cu totul altă accepțiune decât cea obișnuită: O accepțiune specifică societății burghezo-moșierești; acolo, rușinea constă nu în a făptui ceva imoral, ci în a fi surprins asupra faptului, a fi silit să recunoști public ceea ce ai făptuit.

Poziția socială a lui Titircă Inimă-Rea, rezultă nu numai din relațiile cu Veta și Chiriac, ci și din relațiile cu Ipingescu (tipice pentru raporturile între capitaliști și administrația statului burghezo-moșieresc), cu Spiridon (exploatarea ucenicilor de către patroni), dar în special cu presupusul „bagabont” dela Iunion, tânărul de viitor Rică Venturiano, (raporturile între capitaliști și politicienii, gazetarii ce le servesc interesele de clasă). Adăugirea acestor elemente care depășesc schema inițială din schița despre Ghiță Calup, face ca adevărul asupra vieții exprimat prin comedia „O noapte furtunoasă” să fie încă mai cuprinzător și mai adânc.

Centrul de greutate al operei și izvorul principal al comicalului se deplasează astfel: dela problema soțului înșelat, la aceea a raporturilor între categoriile sociale. Datorită măestriei sporite a autorului, descoperim comedia practică de burghezie înstăpânită ce parada cu formulele revoluționarilor dela 1848, răstălmacindu-le înțelesul. De aci decurge comicul scenelor în care apare Rică Venturiano, a celor în care Zița își desvăluie tendința de a pătrunde în viața societății „alese”, a celor din care desprindem concepțiile politice ale lui Dumitrache, Ipingescu, Rică, etc.

În ceea ce privește construcția comediei în ansamblul ei, — și faptul acesta a fost relevat de critica noastră — înlănțuirea scenelor este astfel făcută încât să rezulte clar ridicolul agitației personajilor, care se dovedește până la urmă fără rost. Există o „complicitate” între ele; numai aparent nu se înțeleg, de fapt fac parte din aceeași tabără, a „onorabililor”, a exploatatorilor care-și închipuie că ei constituie „națiunea” și-și îngăduie să exploateze și să disprețuiască adevărata națiune, masele largi populare.

Incurcăturile care în farsă sunt exploatare pur și simplu ca atare, capătă aici

un înțeles mai adânc. Ele subliniază caracterul numai aparent al conflictelor, sub care se ascunde de fapt o identitate de interese de clasă. Furia lui Dumitrache este reală. Dar ea se îndreaptă nu atât împotriva lui Rică Venturiano, cât împotriva celor pe care el îi numește „bagabonți”.

Caragiale insistă întâi asupra acestei furii a lui Dumitrache, marcând, în cadrul unui dialog cu mare forță dramatică, creșterea ei neconținută. Chiar și numai când povestește ce i s'a întâmplat, Titircă „fierbe”. Frazele sunt din ce în ce mai sacadate. Termenii de care se folosește pentru a desemna pe tânărul ce făcuse ochi dulci cocoanelor sale „rușinoase”, devin din ce în ce mai tari și curg în avalanșă.

Dela formula pur constatativă colorată cu dispreț nemărginit: „un ăla...” (de observat această întrebuintare, deosebit de expresivă stilistic, a pronumelui), el trece apoi la formule din ce în ce mai brutale:

Jupân Dumitrache: — „*Ei! Apucăm pe la sfântul Ionică ca să ieșim pe podul-de-pământ — papugiul cât colea după noi; ieșim în dosul Agiei — coate-goale după noi: ajungem la Sfântul Ilie în Gorgani — moftangiul după noi; mergem pe la Mihai-Vodă ca să apucăm spre Stabilament — mațe-fripte după noi...*”

Prin această varietate de termeni rostiți cu indignare crescândă (papugi, coate goale, moftangiu, mațe-fripte), Caragiale își caracterizează cu pricepere personajul, indicând clar pe cine disprețuiește Jupân Dumitrache atât de mult: „bagabonții” sunt cei care nu fac parte din lumea negustorilor, cei care „*n'au chioară în pungă*”.

Scenele următoare, aducând precizări în raporturile dintre Veta și Chiriac, prezentându-l pe presupusul „bagabont” ajuns din greșeală în casa vajnicului Dumitrache și înfățișând apoi goana turbată pentru a-l prinde, goană la care participă Jupân Dumitrache dar și Chiriac care „consimte” la onoarea de familist a patronului, precum și reprezentantul autorității, ipistatul Ipingescu — toate aceste scene arată tot mai clar furia ace-

stor „onorabili” împotriva „bagabonților”.

Dar toată această agitație e în fond fără rost. Rică Venturiano nu-i un „coate-goale”, ci un tânăr de viitor, care azi-măine va ajunge departe, poate chiar ministru. De aceea, când Ipingscu îl recunoaște și declară: „e d'ai noștri”, furia se potolește brusc și toți sunt fericiți, încântați unul de altul. Finalul acesta nu este inevitabilul „happy-end” din filmele americane și comediiile bulevardiere, ci el subliniază identitatea de interese dintre toți cei care fac parte din lumea lui Jupân Dumitrache, lumea „apropitaților” și a celor care sprijină regimul de exploatare.

★

După aproape 5 ani dela reprezentarea comediei „O noapte furtunoasă”, se reprezintă pentru prima oară, în Noembrie 1884, „O scrisoare pierdută”. Analiza acestei comedii a fost făcută pe larg în diferite articole. Am vrea numai să subliniem că ea constituie o nouă treaptă în desăvârșirea măestriei artistice a lui Caragiale. Ceva din schema inițială a schiței despre Ghiță Calup a rămas și aci: Zoe își înșală soțul cu omul în care acesta are mai multă încredere. Dar în noua comedie a lui Caragiale, pierderea scrisorii de dragoste și întreaga intrigă amoroasă — tipică și ea — constituie numai un punct de plecare pentru a desfășura în fața spectatorilor întreg tabloul vieții politice așa zis parlamentare. Noua comedie ne comunică prin mijloacele specifice artei, ceea ce teoretic afirma Caragiale în articolele sale politice: lupta politică între fracțiuni și partide istorice este o simplă farsă, liberalii și conservatorii sunt două fețe ale aceleiași monede (să ne amintim citatul pomenit mai înainte din „Cerc Vițios”, sau cele spuse de Caragiale în broșura „1907, din primăvară până'n toamnă”). Pasul înainte făcut de marele realist critic în desăvârșirea măestriei sale artistice constă tocmai în faptul că a izbutit aci să exprime cu impresionantă vigoare un adevăr mai cuprinzător și mai adânc asupra vieții, a izbutit să desvăluie însăși esența regimului burghezo-moșieresc; monstruoasa coaliție dintre burghezie și moșierime. A-

cesta este motivul care ne îndreptățește să considerăm „O scrisoare pierdută” drept cea mai valoroasă creație dramatică a lui Caragiale, drept una dintre cele mai de preț realizări ale literaturii noastre, o realizare ce poate sta cu cinste alături de alte opere care au intrat în patrimoniul cultural al întregii omeniri.

În ce constă măestria lui Caragiale în „O scrisoare pierdută”? Cum a putut el exprima în imagini concentrate, dense, marele adevăr asupra societății burghezo-moșierești, pe care-l descifrase treptat la școala vieții, interpretând faptele de pe poziția înaintată a maselor exploatate?

Răspunsul se impune dela sine: scoțând în evidență cu necruțătoare precizie adevărul esențial descoperit, procedând în așa fel încât totul, dar absolut totul, să servească pentru a pune în lumină mesajul de idei al operei, găsind deci forma cea mai potrivită pentru a exprima bogatul conținut ideologic.

Pierderea scrisorii — faptul care declanșează desfășurarea acțiunii — și intriga amoroasă rămân, așa cum spuneam, un simplu punct de plecare, de secundară importanță în economia piesei. Un pretext, dar un pretext bine ales. Bine ales nu numai pentru că îngăduie autorului să demaște putreziciunea specifică familiei burghezo-moșierești, dar mai cu seamă pentru că îi îngăduie acestuia să desvăluie caracteristicele esențiale ale regimului burghezo-moșieresc. Agitația în jurul unei simple scrisori de dragoste pusă ca fundal al „luptei” între partidele burghezo-moșierești, dă acestei lupte, dela început, ceva din adevărata ei semnificație, o coboară la proporțiile ei reale, de „ceartă în familie”, ceartă purtată pentru motive meschine și cu mijloace josnice. Totodată, pierderea și regăsirea scrisorii compromițătoare declanșează o serie de situații cu directă implicație politică, care, ele, constituie centrul de greutate al piesei. Astfel, printr-o acțiune de o simplitate surprinzătoare dar incluzând multe și bogate posibilități de dezvoltare scenică, cel ce devenise un maestru al comediei izbutește să comunice caracteristicele vieții politice în regimul burghezo-moșieresc.

Scrisoarea pierdută de Zoe și găsită de

Cetățeanul Turmentat este furată acestuia de către șeful uneia dintre grupările politice din opoziție, Cațavencu. Acesta o întrebuințează ca mijloc de șantaj asupra reprezentanților partidului la putere, nădăjduind să obțină astfel alegerea sa ca deputat. Iată deci țelurile și metodele opoziției: prin orice mijloace, oricât de josnice, ajungerea la cârma statului, pentru a se înfrupta din buget.

Cele ale partidului la putere nu sunt întru nimic superioare. Diferențele sunt minime, căci partidele burghezo-moșierimii reprezintă două fețe ale aceleiași monede: „Când unul face chip, celălalt face pajură”. Partidul guvernamental nu are nici el decât o singură preocupare: să se mențină la cârma statului, pentru a continua să se înfrupte din buget, și aceasta cu orice mijloace, oricât de josnice.

Cât este la putere, partidul guvernamental dispune de administrație și poliție. Pentru a reîntra în posesia scrisorii pierdute, prefectul Tipănescu trimite pe polițaiul Ghiță Pristanda, să-l „umfle” pe Cațavencu și să i-l aducă „viu ori mort”. Mai târziu, la insistențele Zoei, caută să încheie un târg cu șantajistul Cațavencu, oferindu-i posturi lucrative și chiar moșii — bineînțeles din averea statului, așa cum tot din averea statului își plătea cu „generozitate” și sluga prea supusă, polițaiul orașului. Trahanache, soțul Zoei și șeful local al partidului guvernamental, îl biruie pe Cațavencu, opunând șantajului cu scrisoarea un alt șantaj, cu o poliță plastografiată.

Desfășurarea acțiunii atât de simple, prilejuită de pierderea scrisorii, ne face astfel să pătrundem tot mai adânc în mocicla regimului burghezo-moșieresc. Ea duce în mod firesc la acel magistral act III, în care în fața spectatorului este prezentată o adunare electorală tipică pentru acele vremuri, o adunare în care sunt puși față în față, pentru a-și ține discursurile atât de caracteristice, Farfuridi, reprezentantul partidului la putere, și Cațavencu, reprezentantul partidului în opoziție.

Care dintre aceștia doi era mai nimerit să izbândească în alegeri? Care era desnodământul cel mai firesc, cel mai ti-

pic? Se pare că autorul a chibzuit mult până să găsească soluția cea mai bună. Cel puțin așa rezultă din cele povestite de Ion Suchianu în amintirile sale. Suchianu afirmă că unii prieteni îl sfătuiau pe Caragiale să-l lase pe Cațavencu biruitor în alegeri, alții erau pentru Farfuridi, iar el însuși propunea, în glumă, să reușească atât Farfuridi cât și Cațavencu. Mai târziu, Caragiale i-ar fi mărturisit: *„Am ales pe amândoi, cum ai spus tu în zeflemea, dar într-o singură persoană, pe Agamiță Dandanache, mai prost ca Farfuridi și mai canalie decât Cațavencu. Asta-i culminație de teatru, asta-i desnodământul de surpriză, după care am umblat două luni și nu l-am putut găsi”*.

Evident, nu este vorba de un simplu „desnodământ de surpriză”. Surpriza nu e căutată ca atare. Avem aci, ca de obicei la Caragiale, o „culminație de teatru” în sensul bun, nu în sensul rău al cuvântului. În forma cea mai adecvată specificului artei teatrale, se dă aci soluția cea mai potrivită problemei ridicate de tema respectivă, subliniindu-se astfel cu claritate ceea ce este esențial în realitatea oglinduită. Dandanache nu apare ca un „deus ex machina”, introdus de voînța abuzivă a scriitorului pentru a rezolva artificial în final ceea ce nu izbutise să rezolve firesc până atunci și pentru a obține astfel „efecte de teatru” spectaculoase dar goale de înțeles. Deși nu intervine decât în actul patru, Agamiță Dandanache este — într'un anumit sens — pregătit, cerut chiar cu necesitate de tot ce se petrecuse în primele trei acte. El reprezintă o sinteză a lui Farfuridi și a lui Cațavencu. Mai mult: o imagine sintetică a întregului regim politic burghezo-moșieresc, în care, așa cum remarcă și Caragiale în articolele sale, reușeau întotdeauna oamenii cei mai lipsiți de scrupule. Introducerea acestui personaj, — atât de caracteristic și totuși atât de precis individualizat, atât de viu — duce până la capăt, până la ultima ei consecință, cu o înverșunare specifică lui Caragiale, demonstrația destul de evidentă și până aci. Provocându-ne ură și desgust, triumful acestui personaj în care viciile partidelor istorice apar potențate și reduse la expresia lor cea mai

nudă, ne îndreaptă ura împotriva regimului însuși, nu numai împotriva uneia sau altele dintre formele în care l-am văzut întruchipat în reprezentanții guvernului sau ai opoziției. Soluția găsită de Caragiale — soluție ce poartă pecetea originalității sale — folosește deci din plin posibilitățile specifice artei teatrale pentru a transmite, cu o rar întâlnită claritate, mesajul de idei al operei.

Introducerea personajului Agamiță Dandanache este împletită cu alte elemente „surpriză” (ce decurg în fond cu aceeași necesitate din premisele date): pierderea și regăsirea scrisorii. O pierde de astă dată Cațavencu, și anume o pierde — fapt semnificativ — în timpul bătăii electorale organizată de poliție din ordinul prefectului. Și, fapt tot atât de semnificativ, o regăsește pentru a doua oară Cetățeanul Turmentat care, de astă dată, izbutește să-și îndeplinească intenția cinstită de a o preda „andrisantului”. Gestul său, el îl consideră dela sine înțeles, dar constituie un merit și un act de curaj într-o societate dominată de coaliția burghezo-moșierească, într-o societate în care birue șantagistul cel mai lipsit de scrupule, într-o societate în care la fiecare răspântie te poate aștepta un Cațavencu pentru a te ameți și a te fura. Este iarăși adânc semnificativ faptul că, drept mulțumire, Cetățeanul Turmentat nu cere altceva decât să i se răspundă în sfârșit la veșnica lui întrebare: „Eu cu cine votez?”. Se poate lesne observa cum și aci demonstrația pe calea imaginilor artistice este dusă până la ultimele ei consecințe, după obiceiul lui Caragiale. Povestea atât de simplă a pierderii din nou și regăsirii unei scrisori, îi îngăduie — printr-o repetare ce ar putea părea la prima vedere artificială, — să pună în lumină nu numai practicile necinstite ale exploatatorilor burghezi și moșieri. Ea îi îngăduie să pună în lumină, totodată și atitudinea masei de alegători, masa celor care nu sunt pervertiți cu totul de influența moravurilor caracteristice burghezo-moșierimii, dar care se lasă adeseori înșelați nu numai cu vinul cârciumilor, dar și cu vinul încă mai amăgitor al vorbelor umflate, ajungând astfel într-o stare cronică de „turmentare”, de

desorientare, simplă masă de manevră pentru clasele dominante dela care așteaptă răspunsul la întrebarea: „eu cu cine votez”.

Pe aceeași linie, — a demonstrației dusă până în ultimele ei consecințe prin mijloace extrem de simple dar bogate în conținut și specifice artei teatrale — se situează și ultimele scene ale comediei. Sunt aci efecte de teatru în cel mai bun înțeles al cuvântului: căci ele decurg cu necesitate din desfășurarea anterioară a acțiunii și din caracteristicile esențiale ale personajilor, așa cum ele s'au desvăluit prin această acțiune; totodată, ele comunică cu mijloace scenice, adevăruri esențiale asupra realității oglinzite.

Cațavencu e înfrânt, înfrânt de două ori; șantajului său i-a fost opus un alt șantaj; a pierdut și arma cu care încercase să șantajeze, scrisoarea care acum, prin grija Cetățeanului Turmentat, a ajuns în mâinile „andrisantului cu domiciliul cunoscut”, Zoe. Dispare la el dintr'odată îndrăzneala arrogantă — „lătrătoare” cum nota Caragiale — așa cum se petrece cu un balon ce se desumflă brusc, atunci când îl înțepi cu acul și tot aerul se scurge afară. Aerul care umflase „cuarajul” lui Cațavencu era posibilitatea de a șantaja. Lipsit de această posibilitate, el devine o cârpă în mâinile adversarilor. Deaceea apare atât de logic necesar momentul în care Cațavencu scrie cu propria lui mână pe buletinul de vot al Cetățeanului Turmentat, numele candidatului guvernamental Agamiță Dandanache. Dar tot momentul acesta demonstrează până la evidență, în mod scenic, înfrângerea completă a lui Cațavencu, sugerează — tot scenic — și faptul că această înfrângere este numai aparentă și temporară. Căci „adversarii” nu sunt de fapt adversari, ci părtași la acea coaliție burghezo-moșierească între membrii căreia există concurență violentă pentru înfruptarea din buget, dar nu opoziție reală, de clasă. Impunând lui Cațavencu să conducă după alegeri manifestația „populară” în cinstea adversarului său victorios, Zoe îi spune:

„Du-te și ia loc în capul mesii, fii ze-los, asta nu-i cea din urmă Cameră!”

Brusc redresat prin această perspectivă de a parveni — e drept prin alte mij-

loace decât cele la care recursese la început — Cațavencu își recapătă „cura-jul“ și devine într’adevăr „zelos“, în chipul caracteristic individualității sale. El e conștient că dacă acum stă „în capul mesei“ la banchetul dat în cinstea adversarului, în curând va sta efectiv „în capul mesei“, se va înfrupta din buget ca delegat guvernamental, căci „asta nu-i cea din urmă cameră“. Trebuie remarcat aci, ca încă o dovadă a măestriei lui Caragiale, un aspect caracteristic: întreaga „luptă“ se dă nu pentru alegerea propriu zisă, ci pentru desemnarea candidatului guvernamental. Oglindind, prin imagini artistice specifice teatrului, o trăsătură esențială a regimului burghezo-moșieresc în care partidul la putere obține prin silincie „nu majoritate, unanimitate...“, Caragiale a desfășurat întreaga acțiune a comediei în legătură cu desemnarea candidatului guvernamental. Despre alegerea propriu zisă — simplă formalitate pentru că, așa cum declară tot Trahanache, „*mergem la sigur, la noi opoziția nu încapă... suntem tari, stimabile, tari...*“ — nu se vorbește decât în ultima scenă. Și chiar atunci, asistăm numai la manifestarea de după alegeri, alegerile înseși — neinteresante, pentru că măsluite — fiind prezentate ca un fapt consumat, petrecut în culise, în intervalul dintre câteva scene ale actului IV.

Tabloul final al comediei transpune scenic — în acte, gesturi și mișcări ale indivizilor și grupelor de oameni — indicațiile sugerate prin dialogul anterior dintre Zoe și Cațavencu. Nimic nu e aici de prisos, fără rost. Nimic nu e simplu efect de teatru, deși totul e „teatru“ de cea mai bună calitate. Nici un amănunt nu scapă atenției marelui dramaturg, totul este lucrat astfel, încât demonstrația să fie o impresie de „paradă“ zgomotoasă, în cadrul căreia reprezentanții partidelor burghezo-moșierești benchetuesc, „fraternizând“ în calitate de „patrioți“ care și-au împlinit datoria: au amăgit pe cetățeni, pentru a-i exploata. Caragiale dă nenumăratele indicații scenice:

„(Brânzovenescu și Farfuridi cu alți alegători mai spălați, în costume de pretenții provinciale, intră, venind din casă, coborând pe treptele din dreapta; salu-

tări de toate părțile. Prin fund, Cațavencu. Ghiță polițaiul, îmbrăcat civil, Cetățeanul Turmentat, Ionescu și Popescu intră conducând manifestația publică. Cei ce vin prin fund sunt toți amețiți și mai ales Cațavencu și Cetățeanul Turmentat care înghite și sughite mereu. După ei vin o mulțime de cetățeni cu ramuri verzi și steaguri, asemenea foarte chefulți. Toată lumea cu borcane de băuturi în mâini. Din casă, în urma lui Farfuridi, Brânzovenescu și celorlalți alegători, vin feciorii cu sticle de șampanie. Ghiță Pristanda, îndată de sosește în scenă, face un semn muzicii să tacă. Muzica tace. Se împart pahare de șampanie frunțașilor — Tipătescu, Zoe, Trahanache, Dandanache sunt în stângă“.

Și în această atmosferă de paradă zgomotoasă, în care fiecare grup social își are locul său bine definit, și în care fiecare replică e punctată prin „urale și muzică“ își țin discursurile — extrase rezumative ale atitudinii lor — Farfuridi, Cațavencu, Agamiță Dandanache. Atenția spectatorilor este concentrată din ce în ce mai mult asupra lui Cațavencu. Autorul îl situează în centrul atenției, pentru că atitudinea lui deschide perspectivele cele mai cuprinzătoare, „perspectivele“ înseși dezvoltării ulterioare a burghezo-moșierismului în faza imperialismului.

Cațavencu este acel care, fiind recunoscut de Trahanache drept unul „d'ai noștri“, declară:

„Venerabile neică Zahario! În împrejurări ca acestea (mișcat) micile pasiuni trebuie să dispară“.

Și tot el adresează lui Tipătescu aceste cuvinte care reprezintă un întreg program ce va fi realizat deplin de burghezo-moșierime când apăsarea de clasă asupra maselor exploatate va deveni tot mai aprigă și exploatatorii se vor uni tot strâns pentru a izbi ei, „patrioții“, în exploatații pe care-i declară în afara națiunii:

„Cațavencu (lui Tipătescu încet): Să mă ierți și să mă iubești, (expansiv), pentru că toți ne iubim fără, toți suntem români!... mai mult sau mai puțin onești! (Tipătescu râde). În sănătatea iubitului nostru prefect! Să

trăiască pentru fericirea județului nostru. (Urale, ciocniri)."

Iar ultima lui replică, — în care-l re-găsim pe vechiul Cațavencu cu toată aro-ganța lui, navigând cu pânzele unei flote spre posturi tot mai înalte în regimul bur-ghezo-moșieresc, trâmbiându-și frazele emfatice fals patriotice și fals progresiste, — rezumă și demască esența acestui re-gim :

„Cațavencu (foarte amețit, împleti-cindu-se'n limbă dar tot îngroșându-și silabele). — *Fraților !* (toți se întorc și-l ascultă) *După lupte seculare care au durat aproape treizeci de ani, iată visul nostru realizat ! Ce eram acum câțva timp înainte de Crimeea ? Am luptat și am progresat ; ieri obscuri-tate, azi lumină ! ieri bigotismul, azi liber-fansismul ! ieri întristarea, azi veselia !... Iată avantajele progresu-lui ! Iată binefacerile unui sistem constituțional !"*

Pentru a duce demonstrația până la ul-tima ei consecință, autorul adaugă și re-plica sintetică, a lui Pristanda :

„*Curat constituțional ! muzica ! mu-zica !*"

Și într'adevăr muzica isbucnește zgo-motoasă, acoperă această paradă a unui regim „curat constituțional".

Prin indicațiile sale scenice, Caragiale subliniază sensul adânc al acestui ta-bloul, în care înfrântul Cațavencu ajunge din nou centrul de gravitate al acțiunii, pentru a deschide perspectiva evoluției sale ulterioare și a întregii evoluții a re-gimului burghezo-moșieresc :

„Pristanda. — *Curat constituțio-nal ! Muzica ! Muzica !* (Muzica atacă marșul cu mult brio. Urale tunătoare. Grupurile se mișcă. Toată lumea se sărută, gravitând în jurul lui Cața-vencu și lui Dandanache, care se strâng în brațe, în mijloc. Dandana-che face gestul cu clopoșei. Zoe și Tipătescu contemplă dela o parte miș-carea. Cortina cade repede asupra ta-bloului").

„Toată lumea se sărută, gravitând în jurul lui Cațavencu și lui Dandanache, care se strâng în brațe, în mijloc" — ta-

bloul acesta care încheie comedia „O scri-soare pierdută", ca o concluzie logică dar surprinzătoare a „luptei" electorale dintre partidele burghezo-moșierești, prezentată cu mijloace atât de simple și cu atâta conciziune măiastră, este imaginea sce-nică a însăși esenței coaliției burghezo-moșierești.

Și tocmai de aceea, prin puterea de ge-neralizare și deci de anticipare a artei cu adevărat mari, ea desvăluie drumul pe care se va desvolta coaliția burgheziei cu moșierimea, ea prevestește, într'un anumit sens, scene reale ce s'au petrecut mai târ-ziu, în timpul războaielor din 1907 în par-lamentul țării, scene pe care I. L. Cara-giale le va înfățișa cu necruțător sar-casm.

„*A urmat, în Camere, scene duioase, tea-trale... În publicitatea românească, foarte înclinată, la ocaziuni mari, către nota senti-mentală, astfel de exhibițiuni se numesc „scene înălțătoare". Toată lumea a plâns, miniștri de azi, miniștri de ieri, deputați, senatori, publiciști, reporteri și tribune pu-blice ; și'n fața lumii acesteia atât de emo-ționate, doi mari între mari frunțași, un conservator și un liberal, s'au strâns în brațe cu efuziune și s'au sărutat solemn, spălând cu lacrimi fierbinți tot trecutul — care, ce-i drept, cam avea nevoie de spălat : în căldura luptelor de până ieri a celor două fracțiuni, primul nu numea pe al doilea decât „trădător de neam", iar acesta pe acela „fiul lui Belzebut" ⁹⁾.*

Despre dezvoltarea coaliției burghezo-moșierești, în perioada când capitalismul intră în faza sa imperialistă, ne-a vorbit Caragiale într'un alt sector al creației sale, în schițe. Păstrând contactul strâns cu viața și interpretând faptele în lumina concepției sale înaintate, marcele realist critic a descifrat sensul evenimentelor la care participa, a surprins noile forme, mai brutale, pe care le îmbrăca exploatarea în această perioadă, când bogățiile țării sunt vândute trusturilor imperialiste, când viața politică ia aspecte tot mai huliga-nice.

Nu este locul să analizăm aici și schi-țele sau nuvelele lui Caragiale. Trebuie să spunem însă că și în acest sector al crea-

⁹⁾ „1907, din primăvară până'n toam-nă".

ției sale, el atinge culmi ale măestriei artistice, oglindind în imagini de o concizie și simplitate rar întâlnită, marele adevăr asupra vieții în epoca anilor 1900. Desvoltând pilduitor mijloacele specifice dar nesfârșit de variate ale schiței — mijloace atât de potrivite originalității sale artistice îndreptate spre demonstrația stringentă — el desvăluie cosmopolitismul High-Life-ului (trecerea dela Zița la Esméralde Piscopesco), șovinismul („Românul“, „Românca“, „Românii verzi“), metodele huliganice și transformarea studențimii în clientelă politică („Atmosferă încercată“, „Tempora“), funcționarea defectuoasă a aparatului de stat („Urgent“), presa („O cronică de Crăciun“, „Reportaj“), școala și educația în familie („Bacalaureat“, „O vizită“), putreziciunea în ultimul grad a moravurilor („Cadou“, „Mici economii“).

Creșterea măestriei lui Caragiale poate fi deci înțeleasă deplin nu numai urmărind felul în care el a desvoltat o anumită temă, de pildă, așa cum am încercat să arătăm aci, felul în care s'a trecut dela anecdota despre Ghiță Calup la „O noapte furtunoasă“ și „O scrisoare pierdută“. Acestea ne pot servi numai ca indicații pentru a arăta o creștere necontenită a măestriei artistice a lui Caragiale și sensul în care are loc această creștere: deplasarea accentului spre social, exprimarea din ce în ce mai adâncă a unui adevăr din ce în ce mai esențial.

Creșterea măestriei lui Caragiale trebuie urmărită în întreaga lui operă. Va rezulta atunci încă și mai convingător faptul că el ține pas cu viața, oglindind cu mereu sporită vigoare noile aspecte ale desvoltării societății. Va rezulta atunci limpede și un alt aspect deosebit de interesant: pe măsură ce Caragiale cunoaște mai adânc viața, orizontul lui se lărgeste. Incep să apară în opera sa chipuri ale celorlalte lumi, ale poporului exploatat, despre care vorbea cu respect și durere în articole cum ar fi „Cercul Vițios“ sau „1907, din primăvară până'n toamnă“. Întâlnim figura țăranelui condamnat pe nedrept la ocnă și bătut atât de crunt încât înnebunește („Năpasta“), sau a țăranelui care, îndrăznind să ceară dreptate împotriva arendașului ce-l jecmă-

nește, obține numai să fie bătut din nou, de astădată în prezența autorităților („Arendașul român“). Întâlnim deasemeni chipul ucenicului care, în slujba patronului, duce o viață de câine („O noapte furtunoasă“, „Cănuță om sucit“), sau al funcționarului mărunț, terorizat de superiori, ce sfârșește prin a se sinucide („Inspectiune“), sau rămâne distrus sufletește când pierde nădejdea de a mai putea evada din viața apăsătoare de slujbaș al burghezo-moșierimii („Două loturi“).

★

Caracteristică pentru viața și opera lui I. L. Caragiale este căutarea neobosită și rostirea necruțătoare a adevărului.

De aici decurg anumite trăsături specifice ale scrisului său. În felul său de a construi desfășurarea acțiunii, în felul său de a construi personagiile, este ceva care amintește de precizia omului de știință, a matematicianului care demonstrează, până la evidență, adevărul teoremei.

Unii critici au considerat aceasta drept naturalism, declarându-l pe Caragiale „scriitor zolist“, de un naturalism „radical“.

Ironia soartei: să fie acuzat de zolism scriitorul care combătuse metodele de creație ale lui Zola și mersese uneori atât de departe încât nesocotise cu totul și aspectele pozitive al operei acestuia.¹⁰⁾

La concluzii și mai grave ajunsese criticul E. Lovinescu, pornind dela analiza tipurilor. Acesta afirma că personagiile lui Caragiale sunt schematice, că structura lor psihologică se reduce la jocul mecanic al unei singure formule repetate cu o stăruință ce o impune ca un simbol. Ipin-gescu, de pildă, e omul care spune „Rezon! Oricât l-ai scutura, nu va ieși o fărâma de idee suplimentară dintr'însul“...¹¹⁾

Totodată, Caragiale este decretat scriitor naturalist, căci în opera acestuia — îndrăznește să afirme criticul — „măcișă vieții“ e studiată și prezentată în sine... Caragiale n'a fost un grădinar de suflete, ci a răscolit rănilor din curiozitatea de a le răscoli“.¹²⁾

¹⁰⁾ „Un caz interesant“, „Epoca literară“, pag 194, 22 Aprilie 1896. „Plagiatul Zola-Bibescu“, „Epoca literară“, 20 Mai 1896.

¹¹⁾ „Critice“, vol. VI, pag. 25

¹²⁾ Idem, pag 28.

Să consideri pe I. L. Caragiale drept un exponent al naturalismului și al schematismului, înseamnă să răstălmăcești, să falsifici cu totul sensul operei sale. Caragiale este la fel de departe de naturalism ca și de schematism, la fel de departe de orice deviere dela o viziune realistă. Caragiale este un reprezentant al realismului critic.

Silvian Iosifescu arată amănunțit în monografia sa despre Caragiale diferitele mijloace pe care le utilizează autorul „Scrisorii pierdute” pentru a crea „personagii tipice în împrejurări tipice”. Astfel, S. Iosifescu vorbește pe rând despre: formulele caracteristice rostite de personajii, indicațiile scenice, numele eroilor, limbaj, situații caracteristice (cadrul și acțiunea propriu zisă).

Ceeace ar mai trebui subliniat, este faptul că marele nostru clasic utilizează aceste procedee realiste într'un mod original, specific. Și una dintre trăsăturile caracteristice este acea înverșunare cu care urmărește reliefaarea esențialului, roștind necruțător și demonstrând până la evidență adevărul esențial asupra vieții.

Caragiale nu se mulțumește, în genere, cu simpla sugereare sporadică. El cumulează efectele, nu lasă nimic la voia întâmplării, întrebuițând astfel faptele încât să constituie o demonstrație stringentă, implacabilă.

Am analizat mai sus mersul „demonstrației” artistice în ceea ce privește un anumit aspect din „O noapte furtunoasă”: desvăluirea raporturilor între Veta — Jupân Dumitrache până la scena IX din actul I, în care Chiriac declară: „Consimț la onoarea d-tale de familist”. Am analizat deasemenea demonstrația artistică stringentă din „O scrisoare pierdută”, demonstrație care duce în mod necesar la acest tablou final, în care ni se desvăluie însăși esența evoluției regimului burghezo-moșieresc.

S'ar putea da și alte nenumărate exemple din teatru, din nuvele și schițe. De pildă în schița „Triumful talentului”, demonstrația e dusă atât de departe, încât ea ar putea fi asemuită cu ceea ce în matematică se numește metoda reducerii la absurd. Ghiță Nițescu, fiul unui negustor

cu dare de mână, are de partea lui totul: averea tatălui, relațiile politice în virtutea cărora a obținut scrisoarea de recomandare din partea unei persoane influente; drept ultimă măsură de precauție, el se înțelege cu amicul său, Niță Ghițescu, meșter în caligrafie, să semneze probele unul în locul celuilalt. (Niță face acest lucru pentru că o îndelungată experiență îi arătase că, fără proptele nu poate obține în nici un caz postul de copist). Caragiale strânge și mai mult demonstrația: la concurs nu se prezintă decât cei doi amici. Unul dintre ei trebuie deci să câștige la concurs. Care? Spre surprinderea celor doi prieteni, președintele comisiei anunță că a reușit Niță Ghițescu. E vorba deci la concursuri de un joc orb al întâmplării? Nu! Cu obrăznicia-i caracteristică, Ghiță Nițescu, pune la punct lucrurile: „Nu se poate, domnule director, v'ați înșelat, uitați-vă la probe.” Tonul cu care a zis: „uitați-vă la probe!”, a făcut un efect straniu asupra superiorului...

Și într'adevăr, uitându-se încă odată — dar nu la probe, ci la scrisoarea de recomandare din buzunar, rectifică:

„Știi că ai dreptate dumneata?... Așa e! Vezi?... confundasem... În adevăr, a reușit d-l Ghiță Nițescu!

— Așa da! a răspuns plin de satisfacție d-l Niță Ghițescu”.

Dar nici măcar această naivă satisfacție a lui Niță nu e îndreptățită. Demonstrația prin reducere la absurd a lui Caragiale, a arătat clar, nu numai că fără protecție nu poți obține nimic în regimul burghezo-moșieresc; dar, mai mult, meritul personal nici măcar nu ușurează obținerea postului, meritul nu atâră câtuși de puțin în cumpănă. Mecanismul procesului în acest regim e determinat de un singur factor: favoritismul, legăturile politice bazate pe meschine interese de clasă ale exploataților.

Să ne oprim și asupra unui exemplu din nuvelistică: „In vreme de război”. Premizele: în societatea capitalistă, în care domină goana după avere, doi frați, — unul popă, celălalt hangiu — amândoi gata să facă orice pentru a se îmbogăți. Într'o bună zi, popa Iancu vine la frate-său, Stavrache, și-i mărturisește că a a

dunat avere mare fiind într'ascuns capul unei bande de tâlhari și ucigași; banda a fost prinsă; trebuie neapărat să dispară cât mai repede și el, ca să nu i se dea de urmă. Stavache îl ajută, îl expediază ca voluntar peste Dunăre. Scena următoare pune în relief mobilul ajutorului dat de Stavache fratelui său: dorința de a pune el mâna pe avere. Autorul subliniază nervozitatea hangului când primește scrisoarea în care i se vestește că Iancu e sănătos și că s'ar putea deci curând întoarce; apoi, tristețea ipocrită la primirea celei de a doua scrisori, care îi comunică moartea fratelui.

„D. Stavache a plâns mult, mult, zdrobit de trista veste. Dar un bărbat trebuie să-și facă inimă. Nu trebuie să se lase copleșit așa de durere“.

Demascarea personajului, abia sugerată aci, e întărită în scenele următoare. Hangiul merge la avocat să afle *„cu ce forme întră cineva regulat în stăpânirea unui frate bun pierdut, care n'are alt moștenitor“*. I se răspunde că nu e nevoie de nici o formă, căci: *„Numai unul singur te-ar putea călca“*. — *Cine?... Popa...“*.

Gândul la fratele căruia îi luase averea, îl obsedează pe Stavache. Pentru a marca creșterea acestei obsesii, autorul povestește visele hangului, vise în care-l vede pe Iancu întors acasă și pedepsindu-l. Avarul și căinosul hangiu (scena cu fetița flămândă) dă totuși bani la biserică pentru sufletul morților, pentru sfeșanie. Și când într'o bună zi, fratele socotit mort se întoarce într'adevăr acasă, ba-i mai cere și bani, hangiul înnebunește deabinele și se repede la Iancu să-l strângă de gât.

Nuvela întreagă, construită cu o logică strânsă, implacabilă, *demonstrează* o anumită idee și totuși ea nu are nimic didacticist. Comunică limpede și convingător un mesaj de idei, dar nu predă sec o lecție redusă la datele abstracte, științifice. Construcția operei este o argumentare stringentă, dar o argumentare prin imagini artistice. O atare construire a subiectului este profund realistă, deși cuprinde o notă caracteristică lui Caragiale; ea nu are nimic comun cu naturalismul sau cu schematismul.

Acelaș lucru se poate arăta și în ceea ce

privește personagiile. Sunt acestea, așa cum afirmă Lovinescu „păpuși reduse la o singură formulă energetică“¹³⁾. Evident că nu, și Silvan Iosifescu a dovedit acest lucru în mod convingător. Ce se întâmplă însă? Ce este specific lui Caragiale?

Personagiile sale sunt oameni vii, deci oameni cu o viață sufletească proprie, mai mult sau mai puțin complexă, după caz. Deaceia se și întipăresc adânc în minte, deaceia îi întâlnim în viață pretutindeni unde există regimuri bazate pe exploatare.

Contrar celor afirmate de Lovinescu — nevoit și el să recunoască până la urmă viabilitatea eroilor lui Caragiale — abstracțiile, păpușile reduse la o singură formulă peste care nu poți obține nimic oricât ai învârti manivela, nu trăiesc, nu ți se întipăresc în minte și nici nu pot fi întâlnite în viață.

Eroii din operele marelui nostru clasic sunt oameni vii, complecși.

Dar, construindu-și personagiile, Caragiale subsumează diferitele lor trăsături, uneia care este dominantă. Mergând direct la țintă cu acea implacabilă consecvență de logician-artist, ceea ce-l preocupă în primul rând este reliefa esențialului, exprimarea limpede și necruțătoare a adevărului asupra vieții, prin personajul respectiv.

Ipingscu nu este o simplă păpușă, care, „oricât ai învârti la manivelă“, nu repetă decât o singură formulă: „Rezon“. Ipingscu are ideile lui despre politică (în această privință el e acela care dă lecții lui Dumitrache), despre relațiile dintre femei și bărbați. Din anumite replici rezultă că nu e exclus ca el să știe mai multe decât Dumitrache și despre legăturile dintre Veta și Chiriac. Ipingscu are anumite atitudini specifice categoriei sale sociale. Este mândru de „cultura“ lui, pasionat după politică, cititor neobosit al gazetelor guvernamentale, brutal față de inferiori (față de ucenicul Spiridon, față de „bagabonți“, etc.) Totuși, esențială este poziția lui de colaborare și subordonare față de „amicul“ său, Jupân Titircă Inimă-Rea. Ipistatul Ipingscu, politicos cu „onorabili“ și brutal cu „bagabonții“, este un aliat subordonat al

¹³⁾ „Critice, vol V, pag. 26.

burgheziei înavuțite, reprezentate prin Țupân Dumitrache „apropitar, comerciant și căpitan în garda civică”. Și acest adevăr esențial este exprimat scenic prin revenirea formulei caracteristice „rezon”. Chiar dacă și-a permis o clipă să aibă păreri deosebite, Ipănescu se declară până la urmă mereu de acord cu „onorabilul” Dumitrache. Despre nuanțele cu care este folosită formula „rezon” — ca și alte formule caracteristice — s’ar putea scrie studii întregi. Și ar merita să se scrie, pentrucă ele ar demonstra concret un aspect al măiestriei lui Caragiale.

★

Mergerea direct la esențial pentru a exprima astfel răspicat adevărul asupra vieții, a constituit preocuparea constantă a lui Caragiale. Marele realist critic a fost un dușman neîmpăcat al tuturor manifestărilor antirealiste, al tuturor procedeelelor care întunecă mesajul de idei al operei.

În „Poveste”, scriitorul își întrerupe cursul narațiunii pentru a discuta câteva probleme de meșteșug artistic. Și, cum îi era obiceiul, hătrul Caragiale nu se sfiește să introducă și o anecdotă cu tâlc:

„Și pe urmă, când vă povestesc pe cât mă taie capul să fac meșteșugul meu, nu voi să pat măcar cu unul dintre d-voastră ce-a pățit odată un om sașiu, pe care într-o seară un călugăr rădăcit l-a întrebat încotro s’o ia ca s’ajungă mai drept în cutare loc și sașiul i-a arătat așa cu mâna într-o parte; dar călătorul l-a întrebat: „Mă omule, spune drept, că mi-e degrabă s’ajung până nu ’noțtează: încotro s’apuc? Încotro mi-arăți cu mâna, ori încotro te uiți cu ochii?...”

Pentru a nu face ca sașiul din poveste, pentru a merge direct la țintă, comunicând răspicat mesajul de idei al operei, exprimând cu consecvență și limpezime adevărul asupra vieții — e nevoie să cunoști realitatea, să o interpretezi de pe o poziție înaintată, să știi precis ce vrei să spui. Dar mai este nevoie și de altă muncă serioasă: munca pentru a găsi forma cea mai potrivită conținutului respectiv.

Caragiale a fost conștient de aceasta. Necesitatea unei perfecte corespondențe între conținut și formă a exprimat-o în repetate rânduri în mod teoretic („Câteva păreri”, „Poveste”, etc.), dar mai cu sea-

mă a realizat-o el însuși printr’o muncă neostenită și meticuloasă.

Cercetând manuscrisele bucății „Poveste” — unele dintre puținele care ne-au fost păstrate, constatăm că, înainte de a se hotări asupra unui anumit plan al povestirii, Caragiale a încercat diferite soluții posibile. După cum se știe, povestea a rămas neterminată. În afară de textul publicat — text care reproduce manuscrisul păstrat la Biblioteca Centrală Universitară și intitulat: „Poveste”, mai există alte proiecte cuprinse în manuscrisul „Două împărății”. Mai mult: începând cu momentul nașterii lui Ler, moment la care se întrerupe povestirea în acest manuscris, găsim notate pe câteva foi două proiecte alternative pentru continuarea povestirii. La acestea se adaugă proiectul consemnat pe ultima filă a manuscrisului dela Biblioteca Centrală Universitară.

Deosebit de semnificativă este o notă scrisă de Caragiale cu creion albastru pe colțul unei file a manuscrisului „Două împărății”: „N.B. Cu mare băgare de seamă la tot ce se poate suprima — Cât de mult” (sublinierea lui Caragiale).

Lupta împotriva a tot ce este de prisos — și deci întunecă ideea de bază în loc s’o lămurească, lupta împotriva lungimilor inutile, a „înfrumusețărilor” realității prin artificii formaliste, a dus-o continuu Caragiale.

După cum aminteam mai sus, în textul „Poveste” este intercalat la un moment dat un comentariu despre meșteșugul artistic — comentariu care amplifică ideea notată pe scurt în colțul manuscrisului „Două Împărății”:

„Ori poate să fac și eu ca alți povestitori? În loc să vă arăt scurt ce nenorocire s’a întâmplat femeii, să ’ncep a vă spune cu ce mi se pare acum mie c’ar semăna acea nenorocire de-atunci a unei împărătese? Dar inima acelei mame se poate, pentru cine-are vreme de pierdut ca cititor, hârtie și cerneală de pierdut ca scriitor, asemenea cu un turn înalt pe care grozavul cutremur îl năruie dintr’o sguduitură, făcând din el, care, până’adineauri își înălța sprinten vârful aurit spre ’nălțimile albastre, o grămadă pleoștită de bolovani sparți, risipiți fără altă socoteală

decât nebunia oarbeii întâmplări... sau cu un sărman, plăpând, gingaș trandafir d'abia 'nflorit, pe care viscolul vrăjmaș l-a smuls cu cruzime din crenguța lui subțirică, spulberându-l mort cu fragedele-i foite smulse în şuvoiul turbat, năvalnic, prăpăstios... sau mai bine c'o mândră stâncă de cremene, pe care trăsnetul năprasnic, într'o clipă, a despăcat-o'n două, din frunte până'n temelie ei? Ori și mai și, cu un stejar plin de viață, pe care securea nemernică... și celelalte.

Cu care poștiți să v'o seamăn, cu una, cu două, ori cu toate odată? Aș putea-o face și-așa de hatărul d-voastră... dacă de dragul cuvintelor am căuta anume să vă născocesc o povestire. Dar nu credeți asta. Eu de hatărul povestirii caut într'adins cuvinte, cu care să v'o spun cum mi-o închipuiesc eu, cât mai degrabă și mai limpede pot'.

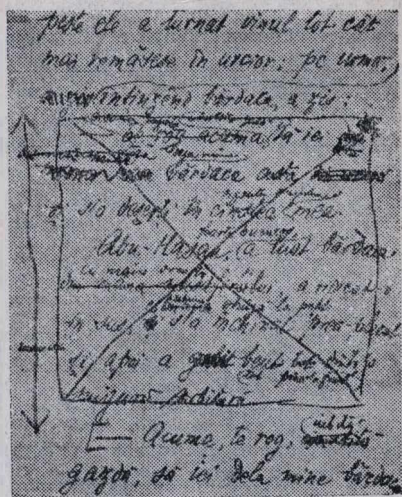
Procedul întrebuițat în acest pasagiu al „Poveștii” este cel pe care l-a practicat Caragiale în toate parodiile sale, în versuri și proză („Ab irato”, „Smărăndița”, „Noaptea învierii”, etc.), satirizând obiceiuri la modă în literatura vremii, dominată de curente antirealiste corespunzătoare claselor exploatare.

Autorul „Scrisorii pierdute” și-a clădit opera pe principii diametral opuse semănătorismului, simbolismului, formalismului în genere. Cum singur spune, el nu născocesc povestirea de dragul cuvintelor, ci de hatărul povestirii caută într'adins cuvinte cu care s'o spună cum și-o închipuie el „cât mai degrabă și mai limpede”.

Caragiale a fost un neobosit căutător al „cuvântului ce exprimă adevărul”. Rezultatele admirabile obținute se văd în fiecare frază scrisă de el, fraze în care nu poți clinti un cuvânt, o virgulă chiar, fără a-i știrbi sensul, frumusețea.

Dar acest rezultat a fost obținut cu muncă grea, fără preget. Știm că I. L. Caragiale scria încet. Și totuși, chiar când apuca să scrie ceva, nu stătea la cumpănă să șteargă de nenumărate ori cele scrise, să recopieze apoi pe curat, să îndrepte din nou, să copieze la nevoie totul încă odată cu caligrafia lui îngrijită. Caragiale avea o înaltă conștiință a răspunderii lui de scriitor, conștiință care se oglindea până în cele mai mici amănunte ale mun-

cii scriitoricești. (În amintirile sale, A. Toma povestește un fapt aparent fără importanță, dar semnificativ: ordinea meticuloasă în care-și păstra Caragiale manuscrisele).

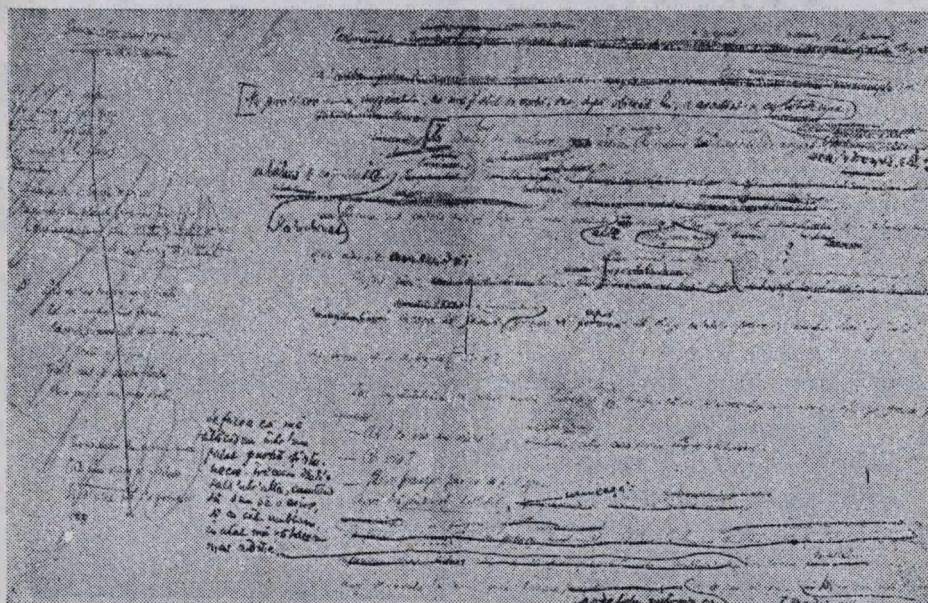

Pagină din manuscrisul „Abu Hasan”, în care se vede cum, după ce făcea multe modificări pe text, I. L. Caragiale recopia paragraful respectiv.

Cu câtă perseverență căuta Caragiale cuvântul cel mai potrivit, cuvântul ce exprimă adevărul, rezultă evident pentru oricine îi cercetează manuscrisele. Să răsfoim de pildă manuscrisul poveștii „Abu Hasan”, păstrat la Biblioteca Centrală Universitară. Pe fiecare pagină, nenumărate ștersături. Uneori sunt trei și patru etaje de cuvinte. Astfel de pildă, la p. 5 a manuscrisului, citim fraza: „Le-a arătat în ce mare nevoie se află”. Caragiale nu a fost mulțumit cu cuvântul „nevoie”. L-a șters și a scris deasupra „trebuie”. I s'a părut că nici acesta nu exprimă tocmai ceea ce trebuie. A șters din nou și a scris dedesubt: „strămtoare”, care într'adevăr este cel mai exact și cel mai expresiv. Scriitorul dă o mare atenție și modului verbelor. La p. 63 scrisese la început așa: „— Nu dorm... Dar prin ce minune am ajuns eu într'o noapte calif?”. După mai multe încercări, s'a oprit la următoarea formă: „Nu dorm... Dar cum? Cum, fără știrea mea, să ajung peste noapte calif?”. Pe lângă celelalte schimbări introduse — toate mărind conde-

rabil precizia și expresivitatea textului — subliniem trecerea verbului dela modul indicativ la modul subjonctiv (am ajuns — să ajung), mod mult mai potrivit pentru a indica mirarea, surprinderea, îndoiala. Multe dintre îndreptările făcute în manuscrise se referă la topică. Aranjând cuvintele într'o anumită ordine, schimbând-o, revenind pentru a încerca o formă intermediară, Caragiale căuta ca accentul să cadă pe cuvântul cel mai im-

Uneori transformările sunt mai adânci, ating nu numai cuvinte, fraze sau paragrafe, ci însăși structura scenei respective sau chiar înlanțuirea momentelor între ele. Astfel de transformări pot fi urmărite mai ușor cercetând comparativ manuscrisul nuvelei „Păcat” și textul așa cum a fost tipărit. Dealtfel, chiar și acest text tipărit reprezintă, după părerea noastră, o formă crudă, neobișnuit de puțin lucrată în comparație cu alte opere publicate de

Pagină din manuscrisul „Două împărății” (variantă a Povestii), în care se vede cum lucra I. L. Caragiale asupra manuscrisului.

portant. Nu-i era străină nici preocuparea de a da astfel frazei cumpănirea necesară, ritmul și muzicalitatea cerută de atmosfera ce trebuia sugerată. La p. 4. de pildă, Caragiale a încercat întâi o frază cu topică normală „...să întrebuințez ce mi-a rămas...”. Până la urmă, fraza a căpătat această formă suplă și echilibrată „...că, despre venitul meu, slavă domnului, mi l-am păstrat și acum știu cum să întrebuințez ce din fericire mi-a rămas”.

Inlocuirile, schimbările, trimiterile sunt adesea atât de numeroase, încât nu se mai înțelege nimic și în orice caz nu mai e loc pentru alte îmbunătățiri. Atunci scriitorul șterge întregul paragraf și-l recopiază mai jos, sau alături, pe marginea albă.

Caragiale. Explicația — cel puțin în parte — stă în faptul că „Păcat” este prima nuvelă cu caracter neumoristic scrisă de cel care, până atunci, se exercitase numai în gazetărie, în schițe umoristice și în comedie.

Deși procesul nu e dus până la capăt, se observă, ca de obicei la Caragiale, strădania de a tăia fără cruțare tot ce e inutil, tot ce nu e cerut imperios de conținut. Astfel, el renunță la acele pasagii de un romantism dulceag în care popa Niță e prezentat cufundat în gânduri, amintindu-și trecutul: „din ochii bătrânului pică pe garoafa uscată din carte lacrimi fierbinți”. A renunțat și la alte scene melodramatice, la intervenția necesară a au-

torului cu comentarii retorice. Suprimarea din final a frazei : „*Uite-i ce frumoși sunt*”, face ca nuvela să câștige în sobrietate, moartea năpraznică a celor doi tineri impresionând astfel direct, prin înfățișarea faptelor înșiși, nu prin comentariu. Sunt suprimate deasemeni gesturile teatrale, exagerat violente, ale personajilor. Reacția preotului când află dela birtaş povestea lui Nică boierul era, la început, notată astfel : „*Popa și-apucă tâmpilele în pumni, trosni pumnii de amândouă tâmpilele*”. (Manuscrisul, așternut dintr’o primă aruncătură de condei, e lipsit de punctuația obișnuită).

Evident, nu toate modificările sunt pe linia aceasta a suprimării lucrurilor inutile. Unele scene, păstrându-și dimensiunile, sunt schimbate în structura lor. Astfel, până să ajungă la forma din textul tipărit, scena întâlnirii din casa prefectului a avut alte două soluții. În cea dintâi, se insistă inutil asupra a tot felul de întrebări puse de prefect cu privire la Nică. În cea de a doua, interogatoriul tehnic e suprimat, popa leșină de emoție văzând tabloul fostei lui iubite, iar când se trezește, nu vrea să mai spuie pentru ce a venit, oferă prefectului banii aduși pentru a-i plăti serviciul, prefectul refuză la început, îi acceptă apoi : „*Poți lăsa dacă vrei — ești om cu dare de mână, adăogă prefectul — două bucăți... Avem să înființăm aici un institut pentru copiii orfani...*” Dându-și seama că nici această soluție nu era satisfăcătoare, Caragiale notează pe marginea filei respective indicația : „*Polițaiul îngrijitor subtilizează*”. Această a treia soluție, cea mai veridică, e dezvoltată apoi în textul tipărit.

Mai sunt și alte momente în care autorul a oscilat între diverse posibilități, înainte de a se hotărî pentru cea mai nimerită. La oraș să se ducă popa singur, sau împreună cu soția ? Când se întoarce dela prefect, să vorbească preotul cu Ileana ? Să-i facă imputări lui Nică, sau să plece acasă fără a-i vorbi ? Să se indice, sau nu, reacția lui Cuțitei când descoperă că popa și-a ucis copiii ? etc.

Deși oarecum mai de amănunt, deosebit de interesante sunt schimbările introduse în final. La un moment dat, pe marginea filei de manuscris, găsim indicația:

„*Prezentul istoricesc*” (Sic). Într’adevăr, cercetând textul, vedem că în scena care urmează, Caragiale a modificat timpul verbelor. În locul mai mult ca perfectului, perfectul compus ; în locul imperfectului sau al perfectului simplu, prezentul istoric. În manuscris citim : „*Sărise pârliazul și trăgea cu urechea... N’avea curaj să pășească înainte : i-era frică... Un moment voi să se întoarcă înapoi și să plece... să plece pentru totdeauna. Puse piciorul pe pârliaz... Dar se socoti mai bine, coborî iar înapoi și stete iar ținuit pe loc...*” În textul tipărit, modificarea a fost efectuată : „*...a sărit pârliazul și trage cu urechea... Nu poate păși înainte... i-e frică... Un moment voește să se întoarcă și să plece... Acu, pentru totdeauna... Pune piciorul pe pârliaz... dar se socotește mai bine... Coboară iar îndărăt și stă ținuit pe loc...*”.

Modificarea, aparent mărunță, a schimbat considerabil întreaga scenă. Aducând faptele mai aproape de prezent, a întărit caracterul dramatic al scenei, a redat cu incomparabil mai multă vigoare tensiunea sufletească a eroului.

La întărirea acestui efect dramatic contribuie și alte modificări stilistice : suprimarea conjuncției și a propozițiilor explicative, de pildă. Momentul culminant al împușcării tinerilor se desfășoară astfel mai dramatic. Iată versiunea din manuscris : „*Luă pușca din cui... și ieși în prag... Cine-i ! strigă el. O lumină roșcată, un trăznet la care răspunse prelung deal după deal și Nică pică fulgerat*”. Și acum iată și versiunea din textul tipărit : „*la pușca din cui și iese în prag. „Cine-i ?” O flacără roșcată, un trăznet la care răspunde împrelung deal după deal ! — Mitu a picat fulgerat*” (sublinierile sunt ale noastre pentru a înlesni compararea textelor).

★

Cu ironie amară scria I. L. Caragiale în „*Notița explicativă*” la nuvela-parodie „*Noaptea învierii*” : „*Literatura este o artă care nu trebuie învățată : cine știe cum din litere se fac silabe și din acestea cuvinte, este destul de priceput pentru a face literatură...*”

Știi să scrii ? ești literal.

Știi să citești ? ești critic”.

Opera lui este antidotul cel mai puternic împotriva unei atari concepții.

Caragiale avea conștiința înaltei misiuni a literaturii, și deci a răspunderii literatului, fie el scriitor sau critic.

Măestria și-a câștigat-o printr-o ucenicie îndelungată la școala vieții. Astfel, încetul cu încetul, a învățat să înțeleagă tot mai adânc realitatea, interpretând-o de pe o poziție înaintată, aceea a maselor exploatate. A învățat să rostească fără cru-

țare adevărul esențial asupra vieții, să-l rostească prin imagini artistice de o mare forță de convingere, construite cu consecvența implacabilă a unui logician-artist. Nu a cruțat niciun efort pentru a-și îndeplini misiunea de acuzator public al regimului burghezo-moșieresc, nu a cruțat niciun efort, pentru a rosti cât mai răspicat înaltul mesaj de idei al operei sale, pentru a găsi „cuvântul ce exprimă adevărul“.

I. L. CARAGIALE, CRITIC AL SPIRITULUI MIC-BURGHEZ

M'am oprit într-o mică berărie, și fiindcă am poftă de vorbă, aștept nu cumva o pica vreun alt bucureștean iubitor ca mine de aer curat, să respirăm împreună; dacă o durere împărtășită e pe jumătate ușurată, desigur o bucurie în doi e îndoită. Așteptând... recapitulez ziua. Toamnă în toiul iernii. Atât de cald, că dimineața chiar îmi deschiseseș paltonul. Fără să iau tramvaiul, m'am îndreptat spre o fabrică de utilaj electric, unde aveam de pregătit o întâlnire între cititori și un scriitor publicat în editura noastră. Pe drumul dintre clădirile fabricii, dădui față în față cu un coleg dela difuzarea cărții, care se întorcea dela biblioteca sindicală. Era radios: nu pentru că putuse făgădui atâtea volume câte îi erau cerute, ci pentru că au fost cerute..., — O clipă, să-ți spun. Asta nu-i numai aici. Poate i-ai văzut pe cei dela Reșița... Da ieri, la Uniunea Scriitorilor. La Discuția „Cumpenii luminilor“. Știi ce ne-au cerut? Tiraj mai mare la Caragiale. Stocul, e epuizat în oraș, și tovarășii vor volume în bibliotecile individuale“.

Este într'adevăr semnificativ pentru revoluția culturală din țara noastră, unde Ion Luca Caragiale a fost socotit de burghezii ca lipsit de patriotism... Și nu e singurul fapt de această natură. La biblioteca sindicală a fabricii, e și o aripă tehnică în care am găsit un grup de muncitori discutând cu un inginer mai tânăr, o metodă nouă. Alături, un reporter notându-și termenii tehnici ai convorbirii lor, întrerupse la un moment dat discuția: „Dece, dacă măriți numărul electromotoarelor, sunt totuși necesare economiile la lumină?“ Unul din tovarăși îl privi ca și cum ar fi explicat alfabetul unui copil: „Fiindcă industria crește mai rapid decât noi. Și

ea, în primul rând, are nevoie de energie electrică. De-aceia și discutăm: să putem ține pasul...”

Amintirile mi se întrerup... Prin ceața aceea mi se arată legănându-se o umbră... Se apropie... Să fie un amic?... Da, e un amic; n'am așteptat degeaba. E amicul meu Nae; și lui îi pare bine.

— „Ce cald a fost azi,“ zice Nae.
— „Cald! îi răspund eu. — De unde vii?“
— „Dela cooperativă“. — „Merge?“ Nae, cu mândrie: — „Ba chiar s'au înmulțit membrii“ — „Altminteri, ce mai e nou?“ Expresia i se schimbă brusc: „Prost, dragă... Este o criză, mă'nțelegi... economia asta de lumină... E ceva care pot pentruca să zic...”

Imi vine în minte, prin contrast, chipul strungarului care îi răspundea reporterului. Dar Nae face o figură foarte măhnită; e așa de obidit, încât ai crede că vrea să plângă.

— „Bine, Nae, îi zic eu, nu trebuie să fie omul așa de pesimist. Este o recoltă admirabilă...” Nae, schimbând figura și zâmbind compătimator de ignoranța mea: — „Ce recoltă, nene, ce recoltă? D-ta n'ai văzut rapița? — N'am văzut-o, că n'am fost pe afară.

— Apoi vezi... Rapița, moft! — „Ei, moft... Bine, dar numai rapița e? Da' porumbul, da' grâul, da' alelalte?

Nae, iritat, maimuțărindu-mi tonul: — „Da' economia la lumină? Da' cutare? Da' cutărică?...”

★

Ați ghicit. E vorba de pastișarea dialogului „Situațiunea”, unul din numeroasele „momente” în care Caragiale își râdea de micul burghez al vremii sale. Cum umbra acestuia se mai profilează și azi pe orizon-

tul luminos al țării, Nae este — vai! — actual.

De sigur, „amicul” din pastişă nu seamănă leit cu unchiul său, „amicul” lui nenea Iancu. În 1951, Nae este de pildă, un mic meseriaș intrat sau nu într-o cooperativă meșteșugărească, un funcționar la aceeași cooperativă, ori uneori, chiar la o instituție de Stat; câteodată se mai întâmplă să fie și un mânuitor al condeului. Achită cotizația sindicală; prânzește la cantină; seara își ia copilul dela creșă; abia de-i mai rămâne timp să bea o bere cu amicii. Deci, și-a priment viața; conștiința însă, numai „pe ici pe colo”...

Intr’adevăr, muncește uneori peste ora-riul obișnuit; dar confundă încă adeseori rigoarea administrativă cu zelul birocratic. Când are de rezolvat o petiție ce așteaptă de mult, e ocupat cu chestiuni „urgente” sau pretinde solicitantului exasperat încă o petiție, tocmai ca s-o rezolve pe prima. Altminteri, îi blestemă pe „ăia dela oficiu”, fiindcă „sântără birocrati”. Dacă ne-vasta îi anunță că „trebuie să facem economie la gaz și la electrică” sau că „aragazul n’a sosit de trei zile”, isbucnește apocaliptic: „E criză, ne ducem de răpă”. El știe că orânduirea capitaliștilor și a moșierilor a apus, rămânând un fragment lung și întunecat al istoriei. N’o regretă, fiindcă a îndurat deajuns sub stăpânirea lor. Confundă însă alungarea dela putere a dușmanului de clasă, cu nimicirea și capitularea lui, într’atât încât se lasă înduioșat de soarta cutărui membru al fostului „high-life”: „Săracul! Nu dorește decât să intre undeva, să lucreze cinstit... Zău, „pot pentruca să zic”, că greșim în cazul lui...”

Are oroare de război. La cinema, la jurnalul atrocităților americane din Coreea, nevستی-si i-au curs și lacrimi. Dar confundă războiul cu o calamitate naturală, cu o fatalitate. De aceea coșmarul „armelor secrete” nu-l lasă să doarmă.

Că nepotul a păstrat multe din deprinderile unchiului, în ciuda noilor condiții sociale, nu e de mirare. Nae e comparabil cu cismarul ales ca exemplu de I. V. Stalin, pentru acei care rămân mic burghezi, deși practic s’au transformat în proletari. Angajându-se într-o fabrică: „...situația acestui cismar este deja proletară, dar conștiința lui este încă neproletară,

ea e complex mic-burgheză. Cu alte cuvinte, situația mic-burgheză a acestui cismar a dispărut deja, nu mai există, dar conștiința lui mic-burgheză nu a dispărut, ea a rămas în urma situației lui reale”¹⁾.

Învățându-ne că „în viața socială se schimbă întâi situația oamenilor și pe urmă, potrivit cu aceasta, se schimbă și situația lor”²⁾ marxismul ne îndeamnă să contribuim la acțiunea acestei legi. În împrejurarea deținerii puterii de către proletariat, adaptarea conștiinței la noua situație socială devine dintr’un fenomen spontan și relativ lent, un proces dirijat și considerabil accelerat. A ridica conștiința micului burghez până la înălțimea vieții socialiste, înseamnă de fapt a-l re-educă. Posibilă, prefacerea grabnică a lui Nae, departe de a trezi doar un interes pedagogic, este o sarcină politică a socialismului.

Constructorii socialismului au nevoie să respire un aer la fel de proaspăt în jurul lor ca și elanul ce le umple inima, mănându-i spre înfăptuiri mărețe. Ori, scepticismul „agreabil” de natură mic-burgheză este primejdios fiindcă se inhalează pe nesimțite, în doze infime și fără rezultate violente, între două vorbe de „duh”, într’un moment de oboseală a vigilenței, la un pahar de bere — ori o cafea — cu „amicii”. Se poate însă întâmpla ca acest scepticism infiltrat ca o otravă în sufletul oamenilor noi, să ducă la întârzierea înfăptuirilor înseși.

Denunțând într-o clipă istorică spiritul mic-burghez, Gorchii scria în 1929 — anuk marei cotituri: „Imi pare... că a sosit vremea de a elabora acum o igienă biosocială care va deveni poate baza unei morale noi. Acest proces trebuie să aibe la bază, voința constantă de a realiza o unitate mai strânsă și mai prietenească între oamenii înaintea cărora stă sarcina imensă a reeducării milioanelor de mici patroni, astfel încât aceștia să devină muncitori cultivați, ziditori conștienți ai noului stat. Este oare nevoie să spunem că incumbă criticilor, publiciștilor, sarcina de a umaniza oamenii, de a lupta împotriva renaș-

¹⁾ I. Stalin: *Opere*, pag. 320, vol. I. Ed. P.M.R.

²⁾ Op. cit. pag. 320.

terii „ideologiei” otrăvitoare mic-burgheze, împotriva eroizării micilor burghezi „umiliți și obidiți”?

Gorchi se intitula un „higienist care (trebuia) să curețe viața, să măture din viață — orice contagiune, orice noroi, orice murdărie”. Nu e nicio reminiscență a concepției lui Zola, nici o butadă. Alexei Maximovici Peșcov nu se juca cu cuvintele. Printr-o metaforă în termeni medicali, el semnală funcția educativă a scriitorului realismului socialist.

Astăzi, în combaterea cu eficacitate a mentalității mic-burgheze în patria noastră, scriitorii noștri nu se pot dispensa de mărturia acelora care, fără a poseda remediu, au descris critic, pericolul. Printre aceștia, cel mai expert a fost Ion Luca Caragiale.

★

Pentru a cântări puterea cu care Caragiale a oglindit și lovit în aspectele ei multiple esența de clasă a micii burghezii, trebuie stabilită dela început trăsătura ei de bază.

Mic-burghezia este o categorie socială balansând în societatea întemeiată pe exploatare, când spre clasele stăpânitoare, când spre proletariat, în raport direct cu fluxul sau refluxul mișcării muncitorești.

La noi, vremea în care apar întâi Leonida Ciupicescu, apoi Mitică, Lache, Mache, Nae, Costică, cumpărătorii nenorocoși ale celor două loturi și casierul nefericit din „Inspecțiune”, este epoca în care compromisul burgheziei cu moșierimea se legalizează în monstruoasă coaliție. Tarele burgheziei și moșierimii se răsfrâng și în conștiința micului burghez. Mitică respiră din plin acea atmosferă stătută, caracteristică unei burghezii care n'a fost niciodată revoluționară și, speriată de creșterea forțelor populare, a cerșit — ca o infirmă — cârjile feudale, — a pactizat deci cu feudalismul. Din cauza acestei pactizări care a legat ghiulele de picioarele burgheziei, dezvoltarea capitalismului a fost frânată: burghezia s'a arătat neputincioasă să stimuleze forțele existente de producție și să împlinească cerințele elementare ale revoluției burghezo-democratice. Fără să fi fost vreodată revoluționară, ea a preluat odată cu alianța ei cu boierimea, și tradi-

țiile turcești ale acestora: trândăvia, tocmeala, intrigăria, ploconirea, îngroșându-le și desvoltându-le. Și, la sfârșitul secolului al XIX-lea, când burghezia alunecă pe panta declinului se lăuda cu începutul unei ere de prosperitate nemărginită, acest bucheta de cusururi a înflorit din plin, ca tot atâtea semne ale descompunerii. De sus până jos, în edificiul burghezo-moșieresc domneau parazitismul, indolența, învârtelile sau „pișicherlăcurile”, cum avea să le numească Caragiale în broșura despre 1907, — ignoranța arogantă și în genere mentalitatea unui stil ușuratec de trai. În această toropeală, în aparență neturburată, s'a desvoltat și nuanța așa zisă critică a individualismului mic burghez, de fapt: limbuție demagogică și patriotardă, paralel cu tendința de cleveală și zeflemea stearpă la adresa instituțiilor existente, însă fără umbră de intenție sau efect păgubitor bazei sociale, sistemului de exploatare ca atare.

Asupra burgheziei și moșierimii și-a revărsat indignarea satirică Ion Luca Caragiale. Mica burghezie i-a stârnit protestul ironic. Dar, ambele atitudini sunt, în ciuda diferenței de intensitate, tăişuri ale aceleiași arme a comicului cu care Caragiale a desvăluit și satirizat contrastul dintre aparențele sub care se înfățișau atât exploatarea cât și mica burghezie pe de o parte, iar pe de alta, conduita lor reală.

Pictor fidel al semnalmentelor moftangiului, Caragiale a îndeplinit totodată și o sarcină patriotică. El a înlesnit maselor să depisteze pe acel tip de mic-burghez, care, fără a fi un dușman conștient și îndârjit al democrației, ca Nae Cațavencu, le deruta totuși prin condiția sa socială modestă precum și prin eforturile de a-și ridica micile nemulțumiri principale la rangul de critică, chipurile principială a statului oligarhic. Trebuie subliniat însă că mintea ascuțită a scriitorului nu a făcut din Mitică centrul de greutate al satirei sale. Luându-i în răspăr păcatele, Caragiale a înțeles că mica burghezie care a dat naștere unui Mitică, se afla sub înrăurirea nefastă a burgheziei liberale, dar în același timp că în rândurile ei se petrec cazuri tragice, desvăluind astfel colțul trist al orizontului mărginit și al vieții ei de automat.

Schița „Inspecțiune“, de exemplu, de parte de a fi comică, are ceva din tragicul omului mărunț al lui Cehov; singurul care se sinucide într-o societate întemeiată pe jaf și exploatare... este umilul casier care constată o lipsă în casă. El e acarul Păun de mai târziu. Iar în soții Popescu din „Două loturi“, Caragiale oglindește un alt aspect dureros al micilor impiegați, lipsiți de resurse materiale suficiente, la care oricând „șeful“ poate striga: „Aici nu sunt domnule Georgescu, domnule, sunt Domnule șef, ai înțeles?“ și care, nevăzând o altă ieșire din condiția lor socială, ajung să considere drept „soluție“ — norocul, loteria! Ne amintim în acest sens de schița lui Cehov, în care doi soți acriși de viață își fac fel de fel de planuri în legătură cu un posibil câștig la loterie, ca să recadă apoi și mai în apatie.

Simpatia pentru „umiliți și ofensați“ — ceeace, de altminteri atestă dragostea de om a lui Caragiale „cel uscat“ la inimă, — cum îl socoteau ponegritorii — sporește adâncimea imaginii micului burghez. Mai mult; deși niciunul dintre eroii aceștia nu săvârșesc măcar un gest de revoltă pozitivă (Cănuță este numai un neconformist, un om „sucit“ iar „dascălul prost“ e numai un dascăl drept) — totuși, într'înșii zace un anumit filon de umanitate.

Sute de oameni ca Leffer, Anghelache și Cănuță pot să se desvolte liber și eficace numai într-o orânduire eliberată de înghenunchierea omului de către om. Cu alte cuvinte, Caragiale păstrează speranța în înnoirea unei categorii întregi de oameni proveniți din mica burghezie.

Aproape de nenorocirile micului burghez, Caragiale n'a ocolit nicidecum năravurile acestuia, chiar dacă acestea se înfățișează într'un chip simpatice și, în orice caz inofensiv, așa cum sunt la prima vedere Mitică și ca el oricare din „amicii“ lui, Lache, Mache sau Costică.

Sociabil prin excelență, Mitică răzbate în cele mai felurite medii: „în somptuoasele saloane de elită, în sindrofiile modeste de mahala... la Jockey și la cafeneaua Schreiber din Lipscași, în Orient-Express, în tramcar, în cupeul cu roate de cauciuc, pe jos în galoși, pretutindeni... Gata a te

saluta cu toată afabilitatea și a-ți întinde cordial mâna lui, să îți mitropolit sau paraclicer, general ori căprar, ministru ori comisionar de stradă, nobil sau mușic, ș.c.l.“ — toți cei ce-l salută îi sunt „amici“, printre care nu are preferințe. Ca să vorbim în stilul reflexiilor lui, de vreme ce el cunoaște pe toată lumea, și toată lumea îl știe pe el, deaceia abordează pe fiecare fără sfială, cu o familiaritate modulată după dispoziția sa sau a partenerului. Decentă: „— Bunăseara, D-le Ian-cule“; bonomă și sonoră: „— Sal'tare frate și noroc!“; „— Bonsoar Mache“. „— Bonsoar Lache; agresivă, când e în prada unei agitații: „— Ei, ce zici?“; neutru, când amicul e morocănos: „— Teribilă căldură, azi!“.

Bine crescute, nu-și refuză niciodată amicii: „— Iei o bere?“, „— Iau“; și e gata să-i întovărășească la chef până în zori, când se opresc la șosea „să ia aer curat“, la lăptărie sau la o „schembea“.

Săritor, Costică se deplasează din provincie în capitală spre a preda la Cameră o petiție din partea „asociației cultivatorilor de prune“, într-o „afacere serioasă“. Ca „amic“, roagă un amic să aibe în grijă pe un al treilea amic.

Onoarea amicilor pare a-i sta pe suflet. Se face foc dacă cineva o prihănește: „— Nu-ți permit, zic, să te atingi de onoarea amicului meu“. Mărinimos, iartă cusururile amicilor. Mache îl palmuiește. Fără să riposteze, se consolează sentențios: „— Uite, vezi, ăsta e cusurul lui — e măgar și violent!... și n'are manieră!“. În deobște nu se mânia pe nimeni, fiind răbdător cu încăpățânații, proștii, obraznicii. Impiegatul din „Căldură mare“ scapă din mână geamul ghișeului peste nasul solicitatorului. Domnul nu se enervează: „— Era să-mi tai nasul... Știi ce teribil m'ai lovit? — Pardon!... Dar nu stric eu... Dacă vârați așa capul. — Nu face nimic...“ Mitică, prin urmare, este pătruns de ideea că oamenii se pot înțelege între ei, cu condiția unei bunăvoințe reciproce și a întreținerii dialogului. Are atâta nevoie de oameni, de prieteni, sau măcar de cineva cu care să schimbe o vorbă, încât și în clipele în care deobicei caută singurătatea, el fuge în oraș, la berărie. Când nevasta se chinuie „de facere“, el discută cu amicul. E nervos, plictisit.

Acostează imediat un amic și se ușurează: „—*Bine că te-am găsit, D-le Iancule*”.

Altminteri pare un soț și un tată foarte preocupat de nevastă și copii. Zărind moașa care se întoarce dela lehoză, se repede s'o întrebe: „*A făcut?*” Altădată, alterarea laptelui supt dela doică de Sisi-lica, fetița, îl aruncă în supărare: „...*pentru-
că, imaginează-ți existența unui copil — Sisilica, fetița noastră, de exemplu — este din cauza ei (a doicii, n.n.) pericli-
tată, căci doctorul pretinde că noi n'am păzit-o îndeajuns, și laptele este stricat, ceeace nu mai poate conveni pentru nutri-
țiune, neavând încă formate sucurile gas-
trice; și firește suntem desperați...*”

Una din chezașiile unei amicitii trainice e sinceritatea mutuală, în numele căreia Lache reclamă lui Mache dreptul de a-l „critica”: „... *trebuie să mărturisiți toți că am și eu o calitate: sinceritatea*” Tot din sinceritate el nu se jenează să-și scoată ghetetele care-l strâng, de Paști, în Cișmi-giu, și bodegă, la Gambrius. La acest gest îl stimulează întreaga atmosferă. Am vă-zut doar că în București, pe stradă și în restaurant, Mitică e înconjurat de fețe a-micale și „localuri familiare”, în care îi este imposibil să nu se simtă „galant” cu damele și spiritual cu amicii. Caragiale îi subliniază această însușire: „*Mitică este omul care pentru fiecare ocaziune a vieții găsește un cuvânt de spirit. Mai cu seamă pe provinciali îi epatează cu verva lui în genul ușor, picant și ironic!*” „*În genul acesta, cel puțin, pot pentru ca să zic că n'am rival!*” zice Mitică pe drept cuvânt. Exemple: „*când n'are tutun, îți cere o fi-gară... suvenir! Ii zici: —, —Mitică, faci cinst?*” „—*Nu pot, monșer, că mă strân-ge un ciorap*”. Cântă pe toate gamele hu-morului, dela calamburul nevinovat și contrasensuri, asociații burlești, replici în doi peri sau absurde, trecând prin anec-dotele echivoce, însă în limitele decenței, până la păcăleală sau chiar farse cu o re-gie complicată pe socoteala amicilor, câteodată cu o notă lugubră („1 Aprilie”).

Mucalit, Mitică se consideră însă un om profund, cu predispoziții spre generalizări istorice, menite să-l urce în propria sa stimă și a amicilor: „*Viața e un vis și moartea o deșteptare*”...

Competența sa, originalitatea ideilor și veracitatea știrilor le consideră privilegii

netransmisibile. Dogmatic, îl agasează con-trazicerea ori îndoielile altuia pe care le și reteză cu un scurt și energic: „*moft!*” — verdict fără drept de apel „—*Apoi, vezi! Rapița, moft!*”.

Totuși nu poate renunța la prezența a-micului. Mitică e un... Socrate bucureștean. Partenerul, fie și mut, îi atâță pofta de me-ditație, îi sporește încrederea în trăinicia convingerilor sale. Conu Leonida își enunță victorios „sistemul” și previziunile politice, în pat, coanei Efimița, care-i ser-vește drept auditoriu docil. „*Ei, ce zici?*”, cu care Mitică își interpelează amicul, nu înseamnă consultație sau interes pentru părerea amicului, ci prilej de a-și impune propriul „punct de vedere”.

Specialitatea în care Mitică se socotește infailibil e politica. De altfel, politica este obiectul statornic al conversațiilor lui: „*Târziu de tot, trei vechi prieteni, stau de vorbă într'o berărie — despre ce?... Ei! despre ce pot sta de vorbă trei români așa târziu!... despre politică, fără îndoială*”. („Cam târziu”) Despre ce politică discută, vom vedea.

În acest domeniu, credințele lui Mi-tică se disting prin radicalism: „...*Aș! Asta nu! să mă ierți! Asta, trebuie pe-deapsă cu moartea!*” Își pledează crezul cu o vehemență grozavă, fără menajamente pentru adversari: „... *Când vine, mă'nșe-legi, un guvern ca bandiți, fiindcă n'are cine să-l oprească de a lovi în tot ce e mai scump, pentru care nu mai există nicio a-părare...*” sau: „*Îți place ce fac mizera-bilii?*” „*Care mizerabili?*” „—*Ei, care mizerabili! Derbedei, bandiți!*”.

Mitică pare un brav fiu al neamului. „Patriotismul” lui, alimentat de o grijă fierbinte pentru țară, clocotește în per-manență. Invocând parcă mărturia clien-ților din local pentru justetea concluziilor lui, el deplânge proasta rânduială a Sta-tului: „*Eu pot pentru ca să-ți spui pe pa-rola mea de onoare că-mi pare foarte rău. dar știi!.. foarte rău!! foarte rău!!! Pentru ca să ajungem să vedem în țara mea, care era peste puțină să prevadă oricine o situațiune foarte tristă...*”

De aceea nesinchisirea amicului față de lupta politică care pentru el echivalează cu lipsa de patriotism pseudo-conflictele dintre liberali și conservatori), îl îndeamnă la prevestiri negre cu privire la viitorul

națiunii : „Aoleo ! Vai de țara asta, domnule, o să ajungă rău ! fiindcă nu mai este patriotism și totul se vinde...” Interlocutorul, indiferent, îl scandalizează mai cu seamă că : „ești un ins, care va să zică mai instruit și ai datoria, mă înțelegi, fiindcă dacă unul ca d-ta stă indiferent și nu se interesează, atunci să-mi dai voie să-ți spui...”

★

Om de principii și temperament bătaios, îți vine să-l iei drept un cetățean serios care face pe neseriosul din simplă distracție. Cusurul său principal ar fi snobismul din vorbă și ținută. Incult, se vrea cult ; necioplit, se vrea manierat. Afectând o educație aleasă și împestriându-și vocabularul cu „radicali” și franfuzisme prinse după ureche, Mitică imită clasele posedante și cosmopolite. Dar ca și Jourdain din „Burghezul gentilom” al lui Molière, Mitică se dă în vileag numaidecât. În gura lui se amestecă locuțiuni periferice, expresii „selecte” (monșer, parol), grecisme și turcisme (mangafa, nacafa, ipohondrie și stenahorie) cu care se înobila negustorimea din „Kir Ianulea”, deci cu o sută de ani în urmă. Mica burghezie schimonosește moda și fasoanele societății înalte, cu întârziere, după ce aceasta le-a părăsit spre a-și însuși altele. Mitică mai stâlcește gramatica, vorbește alandala și cu formule stereotipe (*mă’nțelegi, pot pentru ca să spun, ești teribil, monșer, parol !*) ca și Pristanda cu al său „Curat murdar”, iar comportarea lui în „sofietate” nu e întotdeauna manierată !

★

Esteții burghezi s’au oprit înadins la această imagine superficială și „nostimă” despre Mitică, adică la ceea ce el însuși vrea să pară, și au scornit că scriitorul a relevat într’însul câteva defecte anodine, printre care cel mai grav ar fi parvenismul — și încă mai ales cel cultural al micu’lui burghez, — respectându-i însă onestitatea firii sale lăuntrice. Așa dar, după ei, Caragiale ar fi fost mînat cel mult de o ironie protectoare față de micul burghez. Inchipuții-vă pe Caragiale în postura unui tată care, încântat de vioiciunea și fondul bun al vlăstarului lui, îi scuză metehnele, ca fiind trecătoare și mai degrabă distractive !

Încercarea de a seca opera marelui creator de apă ei tare — spiritul critic — a fost completată cu ideea după care esența comicului caragialian ar fi nu numai gratuită, ci și pur verbală. Altfel spus, Caragiale ar fi ridiculizat limbajul sărac și pocit, și nu însuși tipul social al micului burghez. De aici și până la decretarea operei lui Caragiale drept o galerie de copii trase după unul și același clișeu, nu era decât un pas. Pas pe care Eugen Lovinescu l-a făcut fără ezitare. Caragiale luase odată peste picior pe C. A. Rosetti, unul dintre fondatorii „liberalismului” burghez, încercându-l cu epitețe ca „genitoare”, pe gustul latinizant al victimei. După Caragiale, zicem și noi despre Lovinescu, care era și un apologet al aceleiași doctrine liberaliste burgheze, că a fost „genitoarele” criticei impresioniste. Ei bine, acesta a scornit că Ion Luca Caragiale, puțin inventiv, ar fi vinovat de schematismul eroilor săi. La o asemenea calomnie, Caragiale ar fi putut argumenta cu replica lui Gogol : „Nu te supăra pe oglindă dacă chipul ți-i slăt”. Într’adevăr, nu arta lui Caragiale, ci modelul înfățișa o anumită uniformitate.

Cum îl mai cheamă pe Mitică ? Caragiale nu ne spune. Întâmplare ?

Cine a intrat până în atelierul maestrului, a fost cu siguranță impresionat de repertoriul său de nume proprii, în care fiecare nume, evocând instantaneu persoana și categoria socială respectivă, echivalează cu un nou „moment”. Stenogramă ideală a tipologiei caragialiene, colecția ilustrează puterea de intuiție a scriitorului.

Balzac spunea că ghicește „după mănunchă pe purtătorul ei”. Caragiale, căruia i se atribuie declarația : „Nu pot să văd figura până ce nu văd numele” s’ar fi putut mândri cu același dar. Un dar deloc miraculos, condiționat de agonisirea unui bogat material de viață, atribuit al fanteziei creatoare propriie marilor artiști, pentru care cea mai grea probă este redarea adevărului vieții.

Absența numelui de familie în dreptul lui Mache, Lache, Costică, Mitică, este o neglijență voluntară, artistică.

În foiletonul și apoi în broșura „Mitică”, Caragiale răspundea parcă întrebării : „Mitică... și mai cum ? — E destul atât. Mitică... de vreme ce D-ta îl cunoști

tot așa de bine ca mine. Firește că trebuie să-l cunoaștem, îl întâlnim atât de des în prăvălii, pe stradă, pe jos, în tramvaie, pe banchete, în vagon, în restaurant, la Gambinus, în fine... pretutindeni."

S'a remarcat că, spre deosebire de exponenții „high-life-ului“, interpreții micii burghezii sunt desemnați prin numele de boțez sau numai prin inițiale. Cu rare excepții, ca Leonida Ciupicescu, al cărui patriotism de vodevil destul de facil trădează pe debutantul dela revista „Calendarul Claponului“ (1879).

Menționarea exclusivă a prenumelui apare ca un semn al contactului intim, — vizibil și în formele diminutive — Mitică (Dumitru), Costică (Constantin) — dintre personaje. Totodată e un semn al originii lor sociale umile. Prefectul Tipătescu sau Raul Gregorașco — care ține să se singularizeze și prin franțuzizarea numelui — erau funcționari din aparatul de conducere a statului. Nu puteau fi salutați decât respectuos și bine articulat: „Domnule“... Iar între ei, Tipătescu și Cațavencu își zic tot „Domnule“. Numai Pristanda, sluga complice, își îngăduia un „Coane Fănică“. Tot astfel numele de familie al lui Zaharia Trahanache nu se „cade“ să fie rostit în întregime, tocmai fiindcă îndărătul lui se află un mare proprietar și venerabil multiprezident.

În schimb, de Mache și Lache ne ciocnim oriunde, „toată lumea îi cunoaște“. Deci pot fi abordați fără fașoane, așa cum își ziceau între ei: „Sal'tare taică și noroc“.

Pe lângă nume, le lipsesc și alte mijloace elementare de individualizare, printre care notele fizice și morale propriu zise. E zadarnic să încercăm a ni-l reprezenta pe Lache de o parte și pe Mache, de alta. Sunt inseparabili ca papagalii. Și încă ne-am face o idee despre ei, dacă ni s'ar îngădui să privim pe unul singur. Caragiale însă, ca și cum i-ar fi fost frică să nu-i deochiem progeniturile, le-a ascuns pozele.

Atunci să le căutăm urmele aiurea, în vreun „album de familie“ mai vechi, cu alte cuvinte în ciornele sau „momentele“ juvenile în care perechea Smotocea și Cotocea prefigurează pe Lache și Mache, Leonida Ciupicescu pe Mitică, ca păpușile de lut — viitoarele statui ale unui artist. Deși foarte șarjate, siluetele din „Calen-

darul Claponului“ sunt prețioase, deoarece conțin indicații ceva mai bogate și comentariile care le însoțesc destăinuie păreri creatorului despre propriile creaturi. Iată medalionul lui Leonida Ciupicescu, din tableta cu acelaș titlu. De vreme ce a reproduș-o în „Moftul Român“ (1893) Caragiale îl recunoaște pe... junele „Leonică“ fiu legitim, măcar că era un copil mai puțin reușit ca ceilalți frați. Să ne uităm la fotografie: „*Părul lui nu era nici negru, nici galben, nici castaniu; fața nici oacheșă, nici bălană, nici smeadă; ochii nici negri, nici verzi, nici câprii. Nu era nici cărn, nici năsos și urechile le avea potrivite. Leonică nu era nici mare nici mic, nici înalt nici bondoc, nici subțire nici gros.*

Afară de aceste daruri ale ființei pipăite, Leonică în sufletul lui nu era nici bun nici rău, nici moale, nici iute, nici deștept, nici prost. Cu un cuvânt, o ființă nici prea-prea, nici foarte-foarte“.

Să confruntăm desenul lui Leonică cu schița lui Mitică (din broșura mai sus citată): „*El (Mitică) nu este nici tânăr, nici bătrân, nici frumos, nici urât, nici prea-prea, nici foarte-foarte; e un băiat potrivit în toate...*“ Ciudat buletin de populație, care nu înregistrează semnalmente posesorului! Cercetându-l, un comisar ca Pristanda ar fi „intrat la ideie“. Numele de familie, ca și alte amănunte biografice n'ar fi fost de mare folos deslușirii tipului mic-burhez. Absența lor, da. Nu este un paradox. Jucând rolul „lacunelor“ plastice sau al clișeului negativ din tehnica fotografică, rubricile necompletate din cartea de identitate a lui Mitică au acelaș rost de a sugera relativa uniformitate a indivizilor ce compun mica burghezie. Viziibilă și în fizionomie, această trăsătură le încadrează chipul. Decupați după acelaș calapod, se comportă identic în familie, cu nevasta și copii, cu rudele, cu superiorii și subalternii, în afară de slujbă, printre prieteni și chiar față în față cu ei înșiși. Împărtășind concepții similare, gândesc la fel și cu o animație egală în politică ca și la beție. Se înveslesc și se măhnesc simultan. Reacțiile lor fizice și psihice sunt previzibile. Nimic extraordinar nu le sguodie banalitatea existenței, ale cărei clipe se înșiruie ca vagoanele unui tren ce transportă aceeași marfă cu

o încetineală exasperantă, din haltă în haltă. De aceea de altminteri ei sunt însetați după senzațional. N'au istorie. E lesne să ne închipuim cum mor, știind cum trăiesc. Așa se explică de ce schițele și momentele n'au în sensul epic al cuvântului, o acțiune.

Dar ce fac totuși Mache și Lache, după ce ies dela slujbă sau trag obloanele prălii? O nevoie irezistibilă... de destindere îi împinge spre cafenea sau bodegă. Aci nu pot decât să discute: „*Noi Românii* (scriitorul nu vizează desigur poporul muncitor, sau mai bine zis pe acei care scriu „Români” cu un singur R, ci pe „rromâni”), *suntem o lume în care dacă nu se face, ori nu se gândește prea mult, ne putem mândri cel puțin că se discută foarte mult*” („Câteva păreri”). Mai exact, pălăvrăgesc. Acum înțelegem motivul pentru care nu locul de muncă ci momentul de „recreație” constituie o situație tipică a eroului caragialian (Vezi studiul lui S. Iosifescu: „I. L. Caragiale”, pag. 170), iar instrumentul principal de caracterizare este limbajul într'un sens larg, nu numai ca „jargon”, ci ca stil general de a vorbi. Trăncăneala fiind un fel de teren pe care Mitică aleargă nestânjenit, luminează fondul autentic al gândurilor și simțirii micului burghez.

Cine nu face nimic, vorbește mult. Mache și Lache risipesc o cantitate enormă de energie verbală, disproporționată față de pricina ce o declanșează și de ideile pe care le vehiculează. Colocviul lor e ca un robinet uitat deschis, din care apa curge într'una inutil. Pe lângă scenele de taifas amical, sunt ilustrative pentru inconsistența gândirii și plăcerea de a melița neconținut, episoadele în care eroii desbat chestiuni de „serviciu” sau vorbesc despre vreo treabă oarecare. „*Am dat o petițiune... Vreau să știu ce s'a făcut. Să-mi dați un număr.*”

— *Nu ți s'a dat un număr când ai dat petiția?*

— *Nu.*

— *De ce n'ai cerut?*

— *N'am dat-o eu.*

— *Da' cine?*”

și așa mai departe. Sau, în „Căldură mare”:

F. — *Nu domnule, n'a plecat.*

D. — *Amice, ești idiot.*

F. — *Ba nu, domnule.*

D. — *Zici că nu-i acasă.*

F. — *Ba-i acasă, domnule.*

D. — *Apoi nu ziseși c'a plecat?*”

etc. etc.

Schițe întregi se consumă într'un dialog perpetuu. Nici nu poți să crezi că s'ar termina vreodată. Unii critici au văzut în „volubilitatea” lui Mitică un dar specific națiunii noastre și, implicit, al „balcanicilor”, sau, mai larg, al locuitorilor sudului. Dar țărani — de exemplu din „Năpasta” lui Caragiale — nu toacă din gură ca Mitică. Vorbăria aceasta fără un obiectiv precis, învârtindu-se dela un punct încolo ca o mașină cu resorturile stricate, este proprie nu unui neam sau grup „rasial” ori geografic, ci unei societăți în care cuvintele, devenite scop în sine, nu mai corespund faptelor, ideilor și sentimentelor autentice. Frazologia demagogică a burgheziei și moșierimii potopind viața publică, a răsbătut și în relațiile zilnice, private. Rică Venturiano își redacta declarațiile de dragoste în maniera parlamentară a lui Cațavencu. Mitică nu flecărește pe tonul teatral al lui Cațavencu, dar ceva din emfaza, mai ales din mimica sgomotoasă, excesivă a acestuia s'a lipit de el. După modelul claselor dominante, mica burghezie „*face mult sgomot pentru nimic*”. Conținutul real al eroilor cu un astfel de limbaj, de parte de a fi o modalitate de pitoresc, capătă valoarea unui mijloc de cunoaștere.

Humorul caragialian nu rezidă în limbajul și în comportarea de bufon a personajelor. Caragiale a fost un adversar acerb și nu măscăriciul orânduiri burgheze. Cheia comicului său este ascunsă în însăși structura eroilor, care dovedesc „*deșertăciunea și nulitatea internă, învestmântată în pretenții de conținut și de valoare reală*” (cum spunea N. G. Cernîșevșchi, definind comicul, în „Arta și realitatea din punct de vedere estetic”, pag. 181, adnot. No. 20, Ed. Cartea Rusă).

În adevăr, specificul eroilor lui Caragiale este *impostura*, pretenția de a fi altfel decât sunt, sub toate raporturile. Desigur, Mitică nefiind mare proprietar și multi-prezident ca Trahanache, nici angrosist sau „persoană însemnată” ca Jupân Dumitrache, nu participă direct la spolierea maselor. Totuși el ascultă de una din legile atotputernice în sistemul dominației

burgheze, care este minciuna convențională. Așa cum spune Fr. Engels în scrisoarea către Minna Kautsky¹⁾ „*Ceea ce e bine pentru clasa stăpânitoare, trebuie să fie o binefacere pentru întreaga societate cu care clasa stăpânitoare se identifică. Deaceia, cu cât progresează civilizația, cu atât mai mult e nevoită să acopere cu mantia iubirii răul pe care în mod necesar îl crează, să-l înfrumusețeze sau să-l tăgăduiască, într'un cuvânt să adopte o ipocrizie convențională*”.

Ce profesie au Mitică și amicii lui? Ei sunt impiegați la C.F.R. sau într'o mare administrație, casieri ca nenea Anghelache din „Inspecțiune”, controlori cum e Costică Petrăchescu, copişti ca Niță Ghițescu și Ghiță Nițescu din „Triumful talentului”, mici comersanți ca Hristache Panaitopolu, vânzători, sau cum își zic ei mai nobil, funcționari comerciali la mari magazine „de comestibile și colorii”, reporteri la gazete obscure (Caracudi), sau foi mondene (Edgar Bostandaki), profesori la licee periferice (ca eroul din „Dascăl prost”), viitori medici de plasă ca Mișu Z., ofițeri (până la gradul de căpitan).

Pâinea cea de toate zilele a fiecăruia depinde în fapt de existența economiei capitaliste: ea asigură păstrarea dughenei lui Hristache Panaitopolu, de pildă. Iar umflarea aparatului birocratic — corolar al capitalismului de tip „prusac” — asigură lefșoara tuturor funcționarilor care se vor simți și ei dependenți de regim. Căci nu „*conștiința omului determină condițiile lui, ci condițiile lui sunt determinate de conștiință*”. Deci, fără a avea domenii la țară ori fabrici, micii burghezi caragialieni sunt economicește legați de regim.

Nu funcția ca atare, ci înțelegerea birocratică a acesteia este unul din izvoarele șablonizării micului burghez. Negreșit, clasele exploatoare închid drumul impiegaților, nu le oferă posibilități de avansare sau de dezvoltare a personalității pe alte planuri. Micul-burghez este totuși părtaş la perpetuarea soartei sale ingrate, deoarece se complăce în situația de cenușereasă. Mitică dorește să se comporte astfel la slujbă, încât să devină pensionar. Deaceia el este un Conu Leonida virtual. Ambiția lui se urcă cel mult până la treapta de șef de serviciu. Ceeace nu înseamnă nici că nu

se minșea pe sine, și nici că ar fi fost în mod obligatoriu un ins cinstit.

Șurub în aparatul exploatarei, Mitică este o „licheluță” actuală ca Pristanda și Caracudi, sau virtuală ca Lache — dacă nu o lichea ca Nae Cașavencu. La un nivel mai modest decât directorul ziarului „Răcnetul Carpaților”, Mitică se pricepea să ciupească de ici de colo, spre a-și drege „lefșoara”, pozând însă în servitor devotat statului cu trup și suflet, și spumegând cu clăbuci de... bere la gură în contra corupției generale. Caragiale a demonstrat cât de fragile sunt veleitățile democratice ale lui Mitică. Ele se spulberă ca puful de păpădie, la prima suflare a luptei de clasă. Pătrunzător subtil în mentalitatea eroilor săi, Caragiale a consemnat aspectele burlești pe care această stare de spirit caracteristică burgheziei liberale le îmbracă și în sufletul micii burghezii.

Afișând independența de opinie, atașamentul „patriotic” și un democratism radical... „*cu voia polițiunii*” bineînțeles, Mitică dă înapoi de îndată ce vorbele lui sfărăitoare ar trebui să devină fapte; după cum îl apucă panica numai la auzul numelui de revoluționar — în mintea lui păcloasă, orice luptător sincer pentru progres este anarhist — de aceea aplaudă guvernul pe care tocmai îl ocărăse, fiindcă păzește proprietatea și „ordinea” în stat, deci și liniștea lui personală primejduită de „extremiști”.

Marx spunea:

„*Mica burghezie, mare în lăudăroșenie, e cu totul incapabilă de acțiune și dă înapoi, temătoare în fața oricărei îndrăzneli. Volumul mic al afacerilor ei comerciale și al operațiilor ei de credit, e tocmai bine potrivit pentru a-i lăsa în caracter pecetia lipsei de putere de a acționa și a spiritului lui întreprinzător, deci trebuie să ne așteptăm ca aceleași însușiri să-i caracterizeze și apariția în politică*”²⁾.

Neputincios să depășească țarcul vederilor burgheze, Mitică poartă amprenta —

¹⁾ K. Marx și F. Engels: „Despre artă și literatură”, Ebert Verlag, Viena 1948, pag. 620—23.

²⁾ K. Marx: „Revoluție și contrarevoluție în Germania”. Ed. Dietz-Berlin, pag. 123.

fie și mai ștearsă — a oportunismului, săpată de burghezia liberală, atât de rutinată în renegarea principiilor și în tranzacții cu moșierimea. Gata să sugă dela două oi, și dela partidul liberal și dela conservatori, Mitică se integrează în categoria vastă a „moftangiilor“, cum a botezat-o Caragiale atât de inspirat. În pamfletul „Românul“, Caragiale stabilește schema „evoluției de rasă“ a moftangului:

„Dela clasele primare până la bacalaureat — anarhist.

Dela bacalaureat până la primul examen de universitate — socialist;

Dela primul examen de universitate până la licență — progresist;

Dela licență până la slujbă — liberal;

Dela slujbă până la pensie — conservator“.

Moftangiul, evocă pe filistinul german, pe care Marx l-a potopit cu un val de sarcasme, ca și pe burtă-verde (mesianin) din Rusia țaristă, stigmatizat de Lenin, cu deosebire în articolele anilor 1905—1907. Definind linia burgheziei liberale și a micii burghezii ca „înlocuirea luptei prin târguială“ — Lenin, revoluționar neîndurător, a comparat pe burtă-verzi cu înfricoșății de lupta masselor, cu „pinguinii stupizi“ care își ascund fricos trupul printre stânci, la semnalul „furtunii“ (Vezi B. Meilah, „Lenin și problemele literaturii ruse“, pag. 171—776).

Tot Meilah subliniază aportul lui Gorchî la sdrobirea ideologică a mărginirii și lașității mic-burghize. Invățând din exemplul lui Lenin, Gorchî, prin foiletoanele publicate în „Novaia Jizn“ (Viața Nouă) sub titlul „Insemnări despre mica burghezie“, a „desvăluit sub toate fețele particularitățile sufletești și ideologice ale micii burghezii — instinctul de proprietate dezvoltat în proporții monstruoase, dorința mereu încordată de liniște înăuntru și afară, spaima instinctivă în fața luptei maselor, tendința spre compromisuri și tranzacții cu brutala forță a guvernului, năzuința de a opri în loc procesul dezvoltării normale a antagonismelor de clasă, apărarea neapartenenței la partid cu o poziție între două forțe“ (Op. cit. pag. 172).

Moftangiul nu este o simplă copie locală trasă după modelul filistinului sau al

burtă-verdelui de pe alte meleaguri. Fi-rește, reprezentând trei ramuri crescute pe unul și același trunchiu viermănos al capitalismului de tip prusac, poziția lor este în fond comună. Conținutul se toarnă însă în forme distincte, ținând de particularitățile naționale respective, care în cazul lui Mitică au fost analizate mai sus.

Dar nu numai manifestările sale în politică, ci orice altă aparență a lui Mitică, Mache ori Lache am atinge, ar plesni ca o bășică de săpun.

Sinceritatea cu prietenii? Discreția? În schița „Amici“, cel ce apără solemn „onoarea“ prietenului e demascată că născocise el însuși toate bârfelile pe seama acestuia.

Viața de familie? O viață ștearsă, seacă, plicticoasă. Dragostea ce-i unește pe soți? Fără a întâlni triumfiuri ce iscă scandaluri ca în „high-life“, atașamentul micului burghez caragialian pentru soție este cel mult de ordinul inerției. Altminteri, când soția se chinuie în durerile facerii, soțul prefără să bată străzile ori să bea o bere.

Aspirațiile lui de filosof? Fumuri. „Cugătărilor“ sale — miticismele — sunt flecări goale sau locuri comune. În general, Mitică se sperie de adâncime ca de o prăpastie. I s'ar putea aplica judecata lui Engels față de produsele înțelepciunii mic-burghize: „Dacă decadența claselor din trecut, de ex. a cavalerilor, a putut furniza obiectul unor opere de artă grandioase, mica burghezie nu poate fi-resc să dea decât manifestări neputincioase ale răutății ei fanatice, decât culegeri de sentințe și dictoane în genul lui Sancho Pansa“¹⁾

Atitudinea de înțelegere și bunăvoință reciprocă este doar ecoul împăciuito-rismului și sentimentalismului mic-burghiez.

Cât despre patriotismul său, despre preocuparea de treble obștești, s'a arătat că e doar sporovăială sterilă, o moară care macină în gol.

¹⁾ Baumer sau „Religia noului secol“, opere postume ale lui Marx, Engels și Lassalle, editate de Fr. Mehring, t. III, pag. 404 ed. germană. (Citat în „Marile texte ale marxismului asupra literaturii și artei — K. Marx și F. Engels — alese, traduse și prezentate de Jean Fréville. Paris, Ed. Soc. Intern. 1938, p. 100).

Condițiile sociale în care a trăit Mitică s'au schimbat complet în patria noastră. Monstruoasa coaliție în frunte cu monarhia a fost alungată dela putere. Bazele economice i s'au smuls; întreprinderile mari, băncile, minele, transporturile, petrolul, sunt azi ale poporului muncitor. Puterea de stat în democrația populară e tot a poporului. Gospodărirea țării, începând dela sfatul de raion și până la Marea Adunare Națională e încredințată în adevăr aleșilor poporului.

Din această nouă orânduire socială, cațavencii, tipăteștii, gudurăii, trahanachii, farfurizii, etc., sunt excluși, iar condițiile materiale care duc, în epoca de construire a socialismului, la desființarea oricărei exploatare, *nu le îngăduie să renască*. Dovada cea mai bună e că descendenții lor dintre cele două războaie — Rădescu, Auschnitt, Gafencu și compania — fugari din țară, „Cațavenci de peste ocean“ — cum îi numește un articol apărut în presa noastră — se află în solda directă a acelor care ne-au aservit odinioară patria: imperialiștii anglo-americani. În schimb, cauzele supraviețuirii atitudinii mic-burgheze nu s'au stins, aceasta fiind încă generată de existența rezidurilor capitalismului. Deci și persistența spiritului mic-burghiez care tresaltă ici colo, își are explicația. El persistă și printre cei antrenați în producția de tip cooperatist, — ca Nae al nostru — și chiar printre unii intelectuali chemați să contribuie la zidirea socialismului.

În articolul „Noi intelectuali“, Caragiale i-a sfichiuit pe „intelectualii“ cafenelelor, în epoca domniei „moftului“. Cât de ridicoli apar ei astăzi într-o țară ce numără printre fruntașii în muncă aproape 1000 de stahanoviști, care în locul vorbelor umflate construiesc hidrocenrale și care schimbă nu „vorbe de spirit“

ci cursul Dunării pentru a fertiliza Dobrogea! Una din explicațiile dăinuirii acestui spirit mic-burghiez este că cei ce se complac în mica bârfeală nu cunosc efectiv, nu numai marile construcții ale socialismului, dar mai ales oamenii noi ce le construiesc. Ceeace în mod obișnuit se cheamă „legătura cu viața“, ar curma urmele moftangiului, de care cu siguranță se bucură „cațavencii de peste ocean“.

Nimic însă nu dispare „dela sine“, ci prin luptă. Impotriva spiritului mic-burghiez, focul nu trebuie să se oprească o clipă.

Chiar urmărind rubrica „corespondențelor nepublicate“ din presa noastră, găsim pilde elocvente ale luptei împotriva spiritului mic-burghiez. Dar totodată nu se poate contesta transformarea adâncă a unei pături din ce în ce mai largi a miciei burghezii. Caragiale arătase — acum mai bine de o jumătate de veac — înțelegere pentru ceeace era fondul bun, uman, în unii din exponenții miciei burghezii.

Astăzi, prin lupta poporului, s'au creat condițiile manifestării și dezvoltării acestui fond. Nu e o întâmplare că Nae, cel din pașise, participă azi la câștigarea de noi membri pentru cooperativa sa meșteșugărească. Nu e întâmplare că, la un schimb de experiență între unitățile „Comlemnului“, s'a evidențiat pentru felul în care înțelege să-și ducă munca, pentru metodele noi utilizate, o tânără... arhivară. Ceeace dovedește că sensul nou al muncii s'a schimbat, înnoind până și profesia care, prin definiție parcă, presupune rutina birocratică! În țara noastră spiritul mic-burghiez se risipește deci treptat. Opera lui Ion Luca, armă de luptă împotriva rămășițelor „soțietății fără prințipuri și fără moral“, slujește deci și la grăbirea dispariției mentalității lui Mitică.

URMARILE UNOR METODE GREȘITE IN MUNCĂ *)

În anul de curând încheiat, almanahul „Iașul Nou” a apărut de trei ori: în Martie, Mai și Octombrie. Din capul locului trebuie spus că materialul literar — poezie, proză, critică — publicat în anul 1951 are în general o tematică mai puternică axată în actualitate și este — tot în general vorbind — mai realizat din punct de vedere artistic decât cel publicat anterior. Despre aceste probleme critica s'a preocupat în câteva rânduri — deși încă neîndestulător. A reieșit însă că Almanahul „Iașul Nou” are perspective serioase de dezvoltare, că în jurul său s'a grupat un mănunchi de tinere talente înzestrate, care, ajutate și îndrumate în mod serios vor putea deveni adevărați creatori. Din păcate însă, în activitatea Almanahului au intervenit încă dela sfârșitul anului trecut anumite metode de muncă greșite care, în loc să fie treptat lichidate — s'au adâncit, luând proporții.

Ultimul număr din „Iașul Nou”, precum și unele lucruri petrecute în ultimul timp în redacția Almanahului, merită analizate mai adânc, tocmai pentru că ele sunt urmarea inevitabilă a lipsurilor anterioare.

În privința sectorului de critică al Nr. 5-6 (Octombrie 1951), în privința felului cum s'a muncit pentru alcătuirea lui, trebuie spus nu numai că redacția și-a dat puțină osteneală, dar și că s'a orientat în cea mai mare parte greșit. În mod practic, sectorul de critică al acestui număr este inexistent: cele trei articole publicate (Iorgu Iordan: „Dicționarul Academiei”, Gavril Istrate: „Cercetări dialectice în Moldova” și Al. Andreiescu: „Limba în opera lui Petru Dumitriu”) prin

felul cum sunt concepute și alcătuite, își aveau locul nu într'un almanah de literatură, ci în revista „Cum vorbim” sau într'un buletin de lingvistică. Nu vrem câtuși de puțin să contestăm valoarea acestor articole, sau însemnătatea materialului adunat de autori, precum nici să negăm datoria revistei de a publica astfel de articole. (Este drept că articolul lui Al. Andreiescu câștiga dacă analiza mai adânc valoarea literară a limbii operei lui Petru Dumitriu). Dar nu e mai puțin adevărat că a publica numai articole cu caracter lingvistic denotă o muncă slabă a redacției.

Cum se prezintă restul materialului de critică, adică rubrica recenziilor? Aici sunt deasemenea trei recenzii, asupra lucrărilor: N.A. Mașkin — „Istoria Romei Antice” (H. Mihăiescu), „Cântec despre oastea lui Igor”, în traducerea lui Mihai Beniuc (Wanda Levițchi) și Ion Istrati „Balada Bicazului” (Elena Marinescu). Dela cea dintâi privire nu poate să nu atragă atenția lipsa recenziilor asupra lucrărilor literare importante românești și sovietice, apărute în ultimul timp. Căci trebuie ținut seama de faptul că numărul 5-6 al „Iașului Nou” apare la mai bine de 5 luni după numărul 3-4, iar în aceste 5 luni au apărut multe volume, atât originale cât și traduceri. Să amintim numai „Cântec despre tov. Gh. Gheorghiu-Dej”, „Drum fără pulbere”, „Temelia” sau „Oșel și Pâine”, sau dintre traduceri „Secerișul”, „Oameni la volan”, „Oameni de azi”, culegeri din Isacovschi, Scipaciov, Surcov, etc., etc. O teamă stăpânește redacția în abordarea problemelor actuale ale frontului literar. Această teamă duce la prezentarea unei lucrări nu de literatură, ci de istorie (N. A. Mașkin: „Istoria Romei antice”) — recenzie care nu e decât o scurtă și necuprinzătoare rezumare a capitolelor cărții; tot această teamă face pe Wanda Levițchi să restrângă recenziile sa asupra „Cătecului oastei lui

*) *Iașul Nou*, Almanahul literar al Uniunii Scriitorilor din R. P. R., Filiala Iași, Nr. 5—6/1951.

Igor", la o simplă verificare a exactității textului, motivând că deoarece „calitățile se pot observa mai ușor, iar relevarea greșelilor constituie una din treptele care duc spre progres — mă voi opri asupra câtorva greșeli pe care le-am observat..." Slabă argumentație! O traducere cum e aceea a lui Mihai Beniuc — și pe care chiar recenzenta o găsește „valoroasă" — tocmai pentru că este valoroasă trebuie discutată în primul rând sub aspectul realizărilor, a ceea ce se poate învăța din felul cum a fost făcută, și abia în al doilea rând sub acela al unor — foarte puține — sensuri diferite care ar putea fi îmbunătățite. Tocmai desconsiderarea bogatelor realizări pozitive ale traducerii a dus-o pe autoarea recenziei să anuleze dintr'un condei tot ce s'a făcut până acum în materie de traduceri de poezie în țara noastră: „Deobicei traducătorii — spune recenzenta — în graba lor de a publica lucrarea, nu caută să adâncească textul originalului, să urmărească însuși procesul de creație..." Cele trei exemple date de recenzentă nu sunt de natură să convingă, dacă ne gândim că, la plenara Uniunii Scriitorilor din Iulie 1951 asupra traducerilor, s'a arătat că există numeroși traducători și de poezie și de proză, care nu au căzut în aceeașă greșală.

Cealaltă recenzie, singura care discută în adevăr aprofundat lucrarea analizată are o concluzie ciudată: în cursul recenziei se arată în mod just că „Balada Bicazului" de Ion Istrati nu poate fi considerată ca un poem despre electrificare din cauza totalei rupturi ce există între partea întâia (legenda lui Baș Bicaz, care și-a găsit moartea încercând să răpească o fată din regiune) și partea a doua (construirea hidrocentralei „V. I. Lenin"), parte lipsită de idei, de fapte și în care există în schimb simple rimări pe marginea a ceea ce s'ar fi putut spune despre o atare temă. Recenzenta demonstrează că partea aceasta este complet deficitară și totuși o analizează sub raportul măiestriei artistice. Ca și cum ar zice: da, e drept că aici nu ni se spune nimic, dar în schimb iată ce frumos ni se spune!

În afara acestor spuse în legătură cu articolele și recenziile din „Iașul Nou", vrem să ne exprimăm nedumerirea asupra

unui fapt mai mărunț: de ce era necesar ca, în afară de așa numita recenzie asupra lucrării lui N. A. Mașkin, să apară și o notă separată despre activitatea științifică a istoricului sovietic? N'ar fi fost — nu numai logic, dar chiar obligatoriu — ca datele generale despre personalitatea autorului să fie cuprinse în interiorul, în corpul articolului care prezintă opera sa?

Situația precară a sectorului de critică al acestui număr al „Iașului Nou", are consecințe directe în celelate sectoare. Chiar în recenzie asupra „Baladei Bicazului", finalul ei denotă o anumită atitudine neprincipială, de ploconire față de Ion Istrati care are sarcini de răspundere în conducerea „Iașului Nou". Aceasta este o problemă cu mai multe aspecte și se manifestă nu numai în legătură cu Ion Istrati, ci și cu Nicolae Țafomir, redactorul șef al Almanahului ieșean și explică multe din insuccesele revistei.

Încă din Nr. 3-5, analizându-se realizările prozatorilor ieșeni (Savel Davicu: „Eroul pozitiv în proza ieșeană"), reieșea că nuvelele lui Ion Istrati sunt cu totul lipsite de greșeli, sunt realizări cu totul neprihănite, pe câtă vreme ale tuturor celorlalți colaboratori sunt lovite de cele mai grave lipsuri. După ce erau rezumate nuvelele acestor tineri (substituind rezumarea — analizei realizărilor, elementelor pozitive), se încheia, în chip de concluzie: „În nuvelele „Vipera", „Bucuria lui Moș Simion", de pildă, naturalismul se vădește cu prisosință" (Pag. 136); nuvela „Dar asta încă nu-i nimic", este declarată „înnecată în naturalism" (pag. 137). etc. Dacă însă ne aruncăm ochii asupra acestor nuvele, constatăm că nu e vorba de naturalism ci de anumite stângăcii, inerente începătorilor, în schimb că și lucrările lui Ion Istrati au lipsuri, și nu dintre cele mai neînsemnate, între care de exemplu semnalăm acel șablon atât de caracteristic autorului, de a prezenta conținutul printr'o convorbire între el și un bătrân hâtru, de unde inevitabilele lungimi și bateri pe loc, discuții de dragul discuției, etc.

Lipsa de atitudine critică față de producțiile lui Ion Istrati și Nic. Țafomir reiese și dacă analizăm deficiențele colaborărilor lor din ultimele numere ale „Ia-

șului Nou". Ion Istrati a publicat piesa „Impărțeala” — după o idee de Al. Corneiciuc, așa cum este indicat în subtitlu. S'a mai arătat că „ideea” este de fapt reluarea piesei „Crângul de Călini”, mergându-se până la identitatea tablourilor, scenelor, personagiilor și replicilor. Ion Istrati a căutat să localizeze — respectiv să imprime piesei — atmosfera condițiilor noastre sociale, fără a izbuti însă. Lupta de clasă ascuțită nu apare în piesă decât din povestirea și din discuțiile unor personaje — și această luptă e pur și simplu bagatelizată: un chiabur lasă berbecul mort de boală alături de ogorul colectivei, ca să infecteze oile colectivștilor. Lucrarea nu trebuia publicată — nu numai pentru că din stadiul în care e și până la plagiat o desparte mai puțin de o jumătate de pas, dar și pentru că, așa cum se prezintă, ea nu izbuțește să fie o lucrare oglindind realitățile noastre, ci bine înțeles, e o deformare a piesei lui Al. Corneiciuc.

În Nr. 5-6 tot I. Istrati publică o năvelă: „Bucurie” — în scrierea căreia autorul dă dovadă de mult meșteșug. Dar aici se ridică o problemă de alt ordin: năvela „Bucurie” fusese editată și apăruse — cu aproape o lună înainte de apariția „Iașului Nou” — în colecția „Albina” (E.S.P.L.A.). De vreme ce apăruse în Editură, era dela sine înțeles că ea nu mai trebuia publicată în Almanah, deoarece procesul normal este: dela almanahuri și reviste către Editură, adică exact invers. În legătură cu această năvelă se pune însă și problema procedurii artistice de construcție a năvelei. În „Bucurie” acțiunea este povestită de mijlocășul — șovăelnicul! — Neculai Chircu, de unde o serie de digresiuni, comentarii, reflexiuni (caracteristice scrierilor lui I. Istrati, și devenite aproape șablon), scrise adesea cu multă îndemânare, dar lungind neîfărășit năvela și frânând adesea acțiunea. Procedul de a comunica conținutul prin gura șovăelnicilor (cu unele variante aproape, toate schifele și năvelele lui Ion Istrati folosesc acest procedu), are și alt neajuns: face ca acțiunea să nu poată contura un erou pozitiv, ci să aibă în centrul ei mereu și mereu pe șovăelnici. Credem că trebuie subliniat ca un lucru îngrijorător faptul că și alți tineri dela „Iașul

Nou” s'au „molipsit” de acest fel de a scrie. În primul rând George Sidorovici. Năvela sa „Inima Gospodăriei”, apărută deasemenea în nr. 5—6 al „Iașului Nou” pare a fi scrisă tot de Ion Istrati (sau viceversa!); Neculai Chircu e aidoma cu Simion din năvela lui George Sidorovici, care are încă două năvele scrise pe acelaș calapod: „Invățătoarea” și „Cel mai bun cititor” (apărute în colecția „Albina”). Procedul s'a încetățenit ușor la „Iașul Nou”; năvela „Primăvara” de Gaius Nigger (nr. 3—4, 1950) era și ea construită pe baza acestui procedu. Iar poemul lui Nic. Țatomir „Rășcoala” (nr. 5—6, 1951) este redarea amintirilor unui bătrân. Se pot lua și multe alte cazuri, ca de exemplu o năvelă prezentată la E.S.P.L.A. (dar care n'a mai apărut) de tânărul scriitor Mihai Botez și în care bătrânul cel hătru semăna ca două picături de apă cu cei din năvelele lui Ion Istrati „Șutul de onoare”, „Combinatul din țara Dornelor”, „Moș Chirică și Academicienii”, „Moș Anăstăsoaei”, etc.

Tendința către șablon trebuie serios combătută la „Iașul Nou”. Tinerii scriitori trebuiesc îndrumați către oglindirea veridică a vieții și nu către tipare gata confecționate; în special adoptarea perspectivei șovăelnicului în operele literare — procedu care înlocuiește zugrăvirea obiectivă a faptelor cu așa zisa prezentare „dinlăuntru” a procesului de transformare a mijlocășului — este o deficiență care a frânat și frânează construirea unor eroi pozitivi în Almanahul Ieșan.

Aici se ridică o nouă problemă — aceea a eroului pozitiv. În „Iașul Nou” au apărut prea puține figuri care să semene cu oamenii noi ai țării noastre, care să se apropie de înălțimea morală a comunistului, figură centrală în construirea socialismului. Aceasta s'a întâmplat, deși din cele 11 lucrări de proză și teatru, nu mai puțin de 7 tratează teme din actualitate. Care să fie cauza acestei lipse a oamenilor noi? Oare nu există asemenea oameni în jurul Iașilor, în Moldova? Nu numai că ei există, dar decorații, stahanoviștii apăruiți chiar în regiunea și chiar în orașul Iași arată că procesul de construire a socialismului se desfășoară și acolo într'un ritm tot atât de viu ca și în restul țării. Atunci care să fie explicația? Pentru a ne

apropia de ea va trebui să ne amintim un fapt; când scriitorul sovietic Simion Babaevschi a vizitat filiala Uniunii Scriitorilor din Iași și a avut o discuție cu scriitorii ieșeni, el a fost întrebat între altele — de unde își alege eroii. Arătând că el își caută eroii — și îi găsește — în viață, Simion Babaevschi a aflat cu surprindere dela scriitorii ieșeni că în orașul Iași și în împrejurimi lipsesc... „eroii pozitivi” — și de aici greutatea scriitorilor din această regiune de a contura astfel de oameni. Adevărata surpriză a scriitorului sovietic a fost însă câteva ore mai târziu, când, vizitând ateliere și fabrici din Iași, el a stat de vorbă chiar cu cei, de a căror lipsă se plângeau scriitorii.

Trebuie să precizăm aici că S. Babaevschi a fost surprins — nu pentru că „eroii pozitivi” existau în viață și încă în Iași, la doi pași de redacția „Iașului Nou” și de sediul filialei — ci pentru că scriitorii ieșeni au putut să spună ceea ce spusese privitor la sărăcia vieții din jurul lor. De fapt aici, în nepriceperea de a sesiza ceea ce e nou în jurul lor, se află și neputința de a zugrăvi eroul pozitiv; în slaba sau inexistentă legătură cu viața stă cauza celor mai multe din nereușitele scriitorilor ieșeni și în primul rând a celor care au responsabilități în conducerea filialei și Almanahului „Iașul Nou”.

În ruperea de viață trebuie căutată rădăcina poeziilor cu puternice elemente formaliste ale lui N. Țafomir (vezi „Cablul telefonic” Nr. 1—2; „Răscoala”, Nr. 5—6) ale lui Ion Istrati (vezi „Balada Bicazului”) și ale scriitorilor tineri dela Almanah, care, în loc să fie îndrumați către viață, sunt împinși sau târați prin „puterea” exemplului — către masa comodă a biroului unde există șabloanele gata confecționate, garantate, patent Istrati sau patent Țafomir. Visătoarea nerealistă a acestuia, din „Cablul Telefonic”, a cuprins și pe Georgeta Sauciuc („Întoarcerea” nr. 5—6), după cum „șovăelnicul” care-și expune frământarea și tribulațiile (după modelul lui Istrati) a cuprins pe G. Sidorovici, Niger Gaius, etc. Și unde, dacă nu tot în ruperea de viață — de viața socială și de viața literaturii noastre — trebuie căutată absența totală a sectorului de critică din nr. 5—6?

Toate aceste fapte trebuie să dea foarte

serios de gândit și redacției Almanahului unde se practică metode de muncă nejuste, și filialei Uniunii Scriitorilor din Iași. „Iașul Nou” a publicat lucrări valoroase — atât poezii, cât și proză și critică: să amintim doar că schița lui George Sidorovici: „Zaharie Stângă corespondent voluntar”, a fost apreciată de „Scânteia” și reprodusă în coloanele ei.

Această schiță a apărut în 1950; dacă însă ne referim la ultimele trei numere, apărute în 1951, trebuie să constatăm — așa cum am arătat și mai sus — orientarea vădită a materialului beletristic către actualitatea construirii socialismului. Nuvele ca: „Roiul de aur”, de Dragoș Vicol (nr. 5—6) sau „Comoara de pe Confașca” de Laurențiu Toma (Nr. 1—2), tocmai pentru că au rupt cu șablonul destăinuirilor șovăelnicului, tocmai pentru că aceasta realizează creații valoroase — în special nuela lui Dragoș Vicol. În luptă împotriva șablonului s’au obținut și alte rezultate bune. Cele mai multe poeme din ciclul lui N. Țafomir din Nr. 3—4 sunt adânc împlântate în viață, pentru că isvorăsc din fapte concrete; poetul le redă în mod condensat, expresiv și deaceia ele sunt cu totul departe de „visătoaria” din „Cablul telefonic”. Acelaș lucru se poate spune despre poezia „Daruri” de Georgeta Sauciuc (Nr. 5—6), în care faptul concret redat cu îndemânare, comunică din plin emoția sinceră a autoarei în fața bătrânei care pregătește un cadou pentru tov. Gheorghiu-Dej cu prilejul aniversării sale.

„Iașul Nou” a publicat articole de critică literară valoroasă, axate pe probleme de mare actualitate și cu referire specială la creația scriitorilor ieșeni (Nr. 1—2 și 3—4, etc.); deasemeni a publicat studii de istorie literară importante, recenzii, numeroase legate de cele mai recente apariții din literatură.

Ce altceva dovedesc toate aceste succese, decât că „Iașul Nou” a adus și poate mereu aduce material de valoare, că poate contribui în mare măsură la îmbogățirea literaturii noastre? Pe de altă parte, ce altceva dovedesc insuccesele de care a fost vorba, dacă nu slăbirea spiritului de critică sănătoasă, partinică, dacă nu manifestarea unui spirit nejust de muncă?

Dacă la toate succesele realizate de „Iașul Nou“ adăugăm faptul că în paginile Almanahului ieșean și-au publicat pentru prima oară creațiile lor talente tinere numeroase, că deci a fost dusă o muncă susținută de îmbogățire a cadrelor scriitoricești — atunci ne putem da seama și mai mult de atenția care trebuie acordată alunecărilor ivite mai demult, și accentuate mai ales în ultimul timp, ceea ce dovedește tocmai că nu s'a dus lupta împotriva lor. Există pericolul atragerii acestor tineri pe căi care să-i depărteze de viață, să-i rupă de actualitatea construirii socialismului, să-i îndrepte deci spre realizarea unor opere greșite. Exemplele de până acum arată că astfel de ruperi s'au petrecut, începând cu conducerea Almanahului. Deaceia se impune o grabnică revizuire a metodelor de muncă, încetățenirea unei sănătoase critici și autocritici, lichidarea spiritului de ploconire, atenție mare și grijă sporită față de îndrumarea și ajutorarea colaboratorilor, preocuparea pentru oamenii muncii — eroii zilelor noastre, situarea în mijlocul vieții literare. Acestea toate se pot rezolva numai prin legătura strânsă cu viața Patriei noastre, prin lupta dărză în vederea însușirii unei atitudini partinice față de sarcinile construirii socialismului, față de datoriile și rolul scriitorului. Numai astfel la „Iașul Nou“ vor începe a apărea iarăși lucrări de valoare, numai astfel scriitorii de acolo vor ști unde să găsească și cum să zugrăvească pe eroii pozitivi: căutându-i acolo unde ne învață Partidul să-i căutăm: în viață — și zugrăvind-u-i așa cum ne învață Partidul să-i zugrăvim: asemănători vieții.

M. Gafița

★

DIN TRECUTUL DE LUPTA *)

În librării a apărut de curând un volum intitulat „Procesul“ și cuprinzând trei schițe de A. G. Vaida, toate trei evocând momente din lupta Partidului Comunist în ilegalitate. Bogata experiență revoluționară a autorului acestor schițe, participarea directă la lupta ilegală a Partidului — au furnizat materialul de viață

al schițelor. Tocmai această cunoaștere a faptelor și oamenilor pe care-i zugrăvește, transmite cititorului o puternică emoție, l-a ajutat pe scriitor să creeze momente de un mare dramatism, care nu poate să nu impresioneze.

Autorul reușește să sugereze în trăsături simple, cu mijloace puține dar expresive, forța uimitoare a comuniștilor, dragoslea și încrederea cu care acești eroi nemaivăzuți în istorie, sunt priviți de mase.

Cele trei povestiri „Procesul“, „Întâlnirea din Halta Grivița“ și „Intrunirea sburătoare“, alcătuiind un tablou unitar, ne introduc în epoca grea a eroicei lupte a Partidului, de după Februarie 1933.

Un grup de muncitori care adună ban cu ban ca să facă un pachet cu alimente pentru deținuți și depun toate eforturile ca să-l înmâneze celor din convoiul în care se afla tov. Gheorghiu-Dej („Întâlnirea din Halta Grivița“); un alt grup de muncitori, îndemnați și organizați de comuniști, fac sub nasul poliției o întrunire scurtă de protest împotriva odiosului proces înscenat conducătorilor comuniști, în fruntea cărora se află tov. Gheorghiu-Dej, și își trimit un delegat care să ducă la Craiova mărturia revoltei lor („Intrunirea sburătoare“); un crâmpoi din desfășurarea procesului, în care glasul conducătorului, al tov. Gh. Gheorghiu-Dej transformă pe acuzați în acuzatori („Procesul“) — iată cele trei momente de viață prin care autorul a reușit să evoce epoca anilor 1933-34 și să dea o imagine convingătoare a luptei dusă de comuniști — îndeosebi de fruntașul acestei lupte, tov. Gh. Gheorghiu-Dej. Apărut cu prilejul celei de a 50-a aniversări a iubitului nostru conducător, volumul își îndeplinește scopul de a aduce un prinos celui ce-a fost în mod permanent în fruntea luptei Partidului și izbutește să evoce totodată câteva împrejurări caracteristice pentru conturarea deplină a imaginii tipice a conducătorului de mase.

Numeroase episoade ne arată cum torentul nestăvilat al dragostei și încrederii poporului față de conducătorul luptei sale, sparge zidul de izolare pe care voia să-l creeze burghezia.

Figura tov. Gheorghiu-Dej — a conducătorului de mase — se conturează și din

*) A. S. Vaida, *Procesul*, Ed. Tineretului, 1951.

scenele în care apare direct în acțiune („Procesul”), cât și din acelea în care nu apare; aici autorul arată felul cum personalitatea conducătorului se reflectă în conștiința luptătorilor sau a oamenilor simpli, cinstiți. Iată-i pe oamenii care înfruntând vișorul năpraznic și armele temnicherilor, vin în întâmpinarea convoiului de deținuți comuniști... „Nu înainta că trag” — strigă un paznic, dar muncitorilor nu le mai pasă de armele ucigașe, ei vor să dea tovarășilor chinuiți un pachet, iar în mijlocul arestaților se află „conducătorul”. Iată imaginea impresionantă a copilului cu ochii scânteietori, care uitând primejdia, se strecoară printre armele poliștilor până la tovarășul Dej, ca să-i transmită darul muncitorilor, să-i spună că muncitorii nu numai că nu l-au uitat, că nu-l vor uita, dar că vor lupta și mai dârz, urmându-i povața. („Întâlnirea din Halta Grivița”). Iată-l pe muncitorul dela „Malaxa”, Ion Lungu, înfruntând beciurile umede și schingiuirile dela siguranță. Aceștia, și alții ca ei — între care sentinelele care ascultă cu nesaț cuvintele acuzatoare pentru călăi — întruchiează în tot ce au ei mai bun, dragostea maselor pentru neînfricatul conducător.

Personalitatea puternică a tovarășului Gheorghiu-Dej, neînvinșă sa dârzenie, înaltele sale calități morale, care se transmit tuturor celorlalte personaje pozitive, le ridică, le transformă, le călesc — reies și din felul de a reacționa al dușmanului. În câteva trăsături, autorul a reușit să sugereze descompunerea morală a personajilor negative, josnicia lor sufletească. Stăruie în memoria cititorului figura comisarului regal din schița „Procesul”. Pe comisar îl înăbușe căldura din sală, dar mai cu seamă curajul neobișnuit și ura necruțătoare a comuniștilor. În câteva trăsături autorul îl conturează pe acest călău, denunță psihologia lui meschină, prin felul cum îl sdrobește, îl îngrozește, personalitatea tov. Gheorghiu-Dej. Comisarul regal se înalță pe aripile visului. Dar ce poate visa o asemenea bestie? „Visa că se găsește undeva departe, lângă o apă mare, cu valuri jucăușe...” „Nici nu putea să nu fie liniștit de vreme ce credea că a regizat monstruoasa înscenare până în amănunte! El nu-și poate ascun-

de un rânjet de fiară satisfăcută, ascultând mărturisirile pocăite ale trădătorului Panait. Din liniștea molcomă a reveriei îl trezește însă freacă mulțimii care se apropie, umplând cu vuiet amenințător sala tribunalului, cerând grabnică eliberare a tovarășului Gheorghiu-Dej. El face semne disperate președintelui care moșăie în fotoliul moale și deodată, iată-i pe amândoi cuprinși de spaimă, cu ochii înfricoșați, când în sala cufundată în tăcere răsună vocea liniștită și hotărâtă a „acuzatului” Gheorghiu-Dej. Călăii sunt incolțiți, neputincioși, deși acuzatorul lor stă în boxă ferecat în lanțuri; și iată cum, strivit de greutatea de plumb a cuvintelor tov. Gheorghiu-Dej, Panait tremură, se simte și el hăituit, deopotrivă cu stăpânii. Gudurându-se pe lângă aceștia, laș, fricos, lipsit de voință, el se tânguie, se milogeste, cerșind iertarea. Paginile lui A. G. Vaida dau cititorului un răspuns limpede cine sunt adevărații acuzatori în procesul dela Craiova intentat luptătorilor din 1933.

Iată cum, folosind schița, această creație de mică întindere, autorul a isbit să sugereze cu îndemănare momente puternice de viață, care se întipăresc în mintea cititorului.

Aceste indiscutabile calități sunt însă uneori umbrite de o anumită tendință simplificatoare. A prezenta un fapt de viață cu mijloace simple, nu înseamnă a-l simplifica, a-l reduce la schemă. Tocmai pentru că autorul și-a propus în „Întrunirea sburătoare”, să redea un material mai bogat de viață decât putea să cuprindă în cadrul unei schițe, deci tocmai pentru că a alunecat către nuvelă, fără a o realiza însă, viața nu apare aici atât de sugestivă. Transformarea lui Ion Lungu implică un proces, care nu poate fi cuprins în două momente. Acest proces rămâne neclar cititorului, redus la liniile lui cele mai generale, precum neconturate rămân și faptele care-l produc, îl ajută să se desfășoare. Noutatea faptelor povestite, expresivitatea lor de fapte aparținând realității vii, este uneori întunecată, în orice caz insuficient redată printr-o notație prea sumară, care nu izbutește să emoționeze. Firește că această împrejurare face să pălească însăși imaginea con-

ducătorului pe care autorul voia să o realizeze.

Intervin deasemenea unele personaje caracterizate sumar prin atribute exterioare și ale căror fapte nu justifică rolul pe care li-l declară autorul. Este cazul cu cei doi agitatori din „Intrunirea sburătoare”, și cu alți oameni care apar în „Procesul” mai ales.

Și în ce privește limba povestirilor există simplificări, manifestate în sensul sărăcirii mijloacelor de exprimare, a repetării unor formule „consacrate”, a unor locușii aproape stereotipe.

Astfel, comuniștii au totdeauna „glasul puternic” sau „surd” (pag. 20, 23, 24). Personagiile „privesc cu ură” (pag. 15, 29, 68) „privesc de sus” (pag. 73) „privesc fix” (pag. 42, 43) „privesc bine” (pag. 44). Există și unele formulări defectuoase, cărora li se pot atribui mai multe înțeleșuri, cum e aceea din „Procesul”, în care nu se știe dacă se vorbește despre comisarul regal sau despre portretul așezat în perete deasupra lui.

În ansamblul lor însă, povestirile lui A. G. Vaida constituie o realizare temeinică, alcătuind un valoros document literar al unei epoci glorioase din lupta Partidului. Ele demonstrează că participarea activă la viața pe care scriitorul își propune s'o înfățișeze, cunoașterea ei profundă, asigură realizarea unor imagini puternic sugestive.

Lucian Raicu

O CONTRIBUȚIE LA STUDIUL RELAȚIILOR ROMANO-RUSE ÎN ARTA *)

Relațiile dintre lumea rusească și noi, element de bază pentru studiul dezvoltării civilizației noastre, au constituit mai ales în ultimii ani după eliberarea noastră, obiectul mai multor studii de istorie, literatură și artă.

Nu este de mirare că abea în ultimii ani a început a fi cercetat și pus în adevărata sa lumină, acest capitol, lăsat în

mod intenționat la o parte, sau chiar grosolan falsificat de istoriografia burgheză.

Faptul că moștenitorii și continuatorii marelui culturi ruse, care au preluat și dezvoltat tradițiile ei realiste și progresiste sunt totodată și făuritorii primului stat din lume unde exploatarea omului de către om a fost desființată — nu era de natură să bucure pe reprezentanții ideologici ai burghezo-moșierimii. În ura sa împotriva Uniunii Sovietice, regimul burghezo-moșieresc a căutat nu numai să ne ascundă minunatele realizări ale popoarelor sovietice, ci și să arunce vâlul uitării asupra vechilor și trainicelor legături atât politice cât și culturale, ce au existat din totdeauna între poporul rus și poporul român.

Nu numai că operele scriitorilor sovietici ca Ehrenburg, Șolohov, Ostrovschi sau Gladkov, circulau în românește adesea doar prin traduceri făcute pe ascuns — uneori chiar în fundul unei celule de închisoare — dar chiar literatura clasică rusă era din ce în ce mai rar tradusă la noi. Cât despre reproducerile după lucrările titanilor plasticii, cu pictorii realiști ruși: Repin, Suricov, Sișkin și Levitan sau pictorii socialiști, acestea lipseau aproape cu totul. Acelaș lucru se întâmpla în muzică, în teatru și pe tărâmul arhitecturii.

După 23 August, când realizările culturii sovietice au putut fi din ce în ce mai adânc cunoscute și însușite de poporul nostru, s'a început și studierea temeinică a legăturilor care au existat în trecut între poporul nostru și poporul rus, pe tărâm cultural. Este necesar să accentuăm că aceste studii sunt încă la începutul lor, dar se desfășoară pe o scură din ce în ce mai întinsă. Pentru limpezirea treptelor dezvoltării noastre istorice, punerea în adevărata lor lumină a faptelor legate de relațiile româno-ruse pe toate fărâmurile este de o mare importanță.

Din acest punct de vedere găsim în dezvoltarea arhitecturii noastre vechi, trăsături foarte importante ce se leagă de vechea arhitectură rusă, arătându-se că și aci influențele rusești au constituit un element de progres în istoria culturii noastre.

În acest domeniu lucrarea academiciului Petre Constantinescu-Iași „Influențe ale arhitecturii vechi rusești asupra vechii arhitecturi românești”, reprezintă o

*) P. Constantinescu-Iași: *Influențe ale arhitecturii vechi rusești asupra vechii arhitecturi românești*, Ed. Academiei R.P.R., 1951.

realizare deosebit de însemnată nu numai în ce privește lămurirea procesului de dezvoltare a arhitecturii noastre vechi și de formare a unei concepții arhitecturale înaintate, legată de tradițiile noastre naționale — dar și în ce privește amploarea și formele influenței culturii și artei ruse în general, asupra culturii și artei vechi românești. Studii mai restrânse ale autorului, în legătură cu aceleleași probleme („Din relațiile artistice Româno-Ruse” — 1947 și „Arhitectura veche Rusă” — 1949) au precedat lucrarea de față. P. Constantinescu-Iași s'a ocupat permanent de arta veche rusă și românească încă din vremea în care, ca luptător pentru libertate, a suferit prigoana stăpânirii burghezo-moșierești.

★

În tezaurul de artă plastică, care a dus departe peste granițele țării faima măiestriei artistice a meșterilor ruși, arhitectura ocupă un loc important și semnificativ. Importanța universală a manifestărilor rusești de plastică arhitecturală ține în general nu numai de valoarea artistică a monumentelor, ci și de caracterele originale provenite în mare măsură din tradițiile artistice populare, ține de viziunea lor monumentală, ca și de minunata lor decorație.

Dela „izba”, casa țăranului rus, exemplu de fantezie decorativă arhitecturală populară și până la modelele vechii arhitecturi rusești de lemn; dela minunatele exemple de artă arhitecturală ale Chievului, Novgorodului, Pscovului, sau ale Wladimir-Susdalului, până la biserica Vasili Blajenâi din Moscova — culme artistică a vechii arhitecturi rusești, simbol al unității statului moscovit — constatăm nu numai un continuu progres în dezvoltarea artei de a construi, dar și în preluarea și interpretarea din ce în ce mai măiastră a tradițiilor populare artistice. Preluarea și interpretarea artei populare, această mare bogăție a poporului rus, are o importanță deosebită în dezvoltarea arhitecturii, ca și a întregii arte rusești de altfel.

Din acest punct de vedere, al felului cum a fost și este valorificată și interpretată inspirația populară, arhitectura rusă și sovietică sunt de o mare valoare în drumul nostru de făurire a unor forme pro-

prii, naționale, potrivite noilor construcții ale socialismului în țara noastră.

Vorbind despre aceste preluări de artă populară, academicianul P. Constantinescu-Iași nu se referă numai la tradițiile rusești, ci și la isvoarele de artă națională ale altor popoare din Uniunea Sovietică. În procesul de formare a vechii arhitecturi rusești, tradițiile Georgiei și Armeniei de exemplu, fără de o foarte veche civilizație și cultură, au și ele o contribuție de seamă. Influențele lor arhitecturale se regăsesc și în arhitectura noastră veche, venite în mare parte prin intermediul artei ruse.

Specificul național în arhitectura rusă este menținut și în monumentele rusești de mai târziu; cu toată că în monumentele clasice rusești pătrund liniile mari ale artei greco-romane, arhitecții ruși, preocupați în mod evident de caracterele naționale ale monumentelor, reușesc să creeze și în această perioadă un stil propriu rusesc. În acest sens, unul din exemplele cele mai frumoase dela sfârșitul secolului XVIII, este Clădirea Amiralității din Leningrad, în care maestrul Andreian Zaharov, a reușit să imprime construcției majestuoase, specificul arhitecturii ruse, încoronând ansamblul clasic monumental, printr-o minunată turlă sveltă, specific rusească.

Această linie este cultivată și dezvoltată într-o înaltă finută artistică de arhitectura sovietică; metoda realismului socialist pune pe prim plan tradiția formelor naționale în arhitectură. „Metoda realismului socialist în arhitectura sovietică — spune M. Tapenco în articolul său „Realismul socialist” apărut în 1947 în „Arhitectura Stroitelstov” — se caracterizează prin folosirea elementelor artei naționale și în exprimarea celei mai înalte concepții artistice, aceea socialistă, prin contribuția la dezvoltarea artei realiste, prin făurirea unor opere de arhitectură, corespunzătoare înaltei culturi și tehnicii socialismului și necesităților dezvoltării materiale și culturale ale poporului, opere care întruchipează ideea griiei staliniste față de om”. Cu ocazia alcătuirii proiectelor „clădirilor înalte” din Moscova — ansambluri monumentale de o mare grandoare, ce vor reprezenta peste veacuri măreția epocii staliniste — însuși guvernul

sovietic a trasat, în decretul de deschidere a campaniei de construcție, caracterele esențiale ale acestor clădiri: „Proporțiile și siluetele edificiilor trebuie să fie originale, iar prin compoziția lor artistică să fie legate de arhitectura istorică a orașului...”

★

Academicianul P. Constantinescu-Iași, arată că specificul național (pe care îl cultivă azi arhitectura sovietică), ca și valoarea general artistică a vechilor monumente ruse, au însemnat din totdeauna izvoare importante și pentru evoluția arhitecturii românești.

Legăturile politice și economice ale voevozilor români cu cnezii ruși, drumurile delegațiilor diferite la Moscova, Chiev, și în alte orașe rusești, școala pe care o făceau unii artiști români în Rusia, ca și aportul adus de meșterii ruși ce lucrau la noi, au contribuit la intensificarea schimbărilor artistice. Un exemplu îl oferă personalitatea mitropolitului Antim Ivireanu, caucazian din Ivir, mare cărturar, tipograf și artist plastic; se spune că multe din decorațiile sculpturale dela Mănăstirea Antim din București, ar fi opera acestui artist.

Legăturile artistice s'au dezvoltat puternic și prin circulația mare a nenumăratelor obiecte de artă ruse și a manuscriselor cu miniaturi aurite și colorate, atât bisericești cât și laice.

Toate elementele de arhitectură rusească introduse în creația noastră arhitecturală au fost apoi prelucrate de meșteri autohtoni și s'au generalizat în mare măsură în monumentele noastre.

Marele merit al lucrării academicianului P. Constantinescu-Iași, este de a oferi o foarte bogată documentare, nenumărate exemple și ilustrații despre pătrunderea influențelor răsăritene în construcțiile noastre.

Astfel, pentru a spiciu numai câteva exemple, influențele acestea apar în monumentele bisericești prin unele forme de plan sau prin introducerea în biserică a „gropniței” — loc de înmormântare — între nathex și naos, ca la bisericile Proboța sau mănăstirea Bistrița de pildă. Tot atât de clare sunt modelele rusești pentru formele poligonale sau semicirculare ale „pridvoarelor” sau „nartex”-urilor, cum

se vede la Dragomirna, Bălinești, Răchitoasa, Tecuci, sau Filipeștii de Pădure.

Mai mult decât atât, unul din principalele caractere ale arhitecturii moldovenești care dă monumentelor din Moldova o eleganță specială, așa numitele „bolți stelate”, sunt vădit inspirate din celebrele bolți rusești „Kokoșniki”. Asemănarea între turlile bisericilor moldovenești ce încoronează monumentul — ca de pildă la „Trei Ierarhi” din Iași, dându-i maximul de sveltețe, — și turlile piramidale specific rusești, provenite încă din vechea arhitectură de lemn, apare dela prima vedere. Mai puțin frecventă, dar foarte limpede se vede influența unei alte forme de turlă rusească, cea „bulbară” (ca bulbul de ceapă), în bisericile noastre. Așa de pildă, în bisericile: Episcopală din Roman, Sf. Gheorghe Vechi și Sf. Apostoli din București, mănăstirea Frumoasa-Iași, Turnul dela Bistrița și multe altele. În sfârșit, introducerea clopotnițelor deasupra intrării ca și a turelor laterale se datoresc, pare-se, tot influențelor rusești sau celor orientale venite prin intermediul Rusiei.

Spre sfârșitul veacului al XVIII-lea, apare într-o serie de foarte frumoase monumente românești, influența stilului „Empir Rusesc”, pe care o recunoaștem în biserică ca aceea din Lețcani-Iași, Frumoasa-Iași, Mitropolia din Iași sau biserica Ghiculeștilor din Colentina-București.

Arhitectura de lemn vădește și ea influențe rusești, cum se vede mai ales în bisericile transilvănene, ca aceea din Lazuri-Arad, Pleșcuța-Arad, Budești-Maramureș și altele.

Deasemeni concepția plastică arhitecturală a monumentelor noastre militare feudale, se dovedește de inspirație rusă; de pildă Cetatea Neamțului și Cetatea Sucevii, aduc aminte de vechile „Cremlin” din Smolensk sau Pscov.

O mare răspândire cunosc modelele arhitecturii ruse în monumentele noastre de arhitectură civilă din secolul al XIX-lea; de pildă Palatul Știrbei din București ca și Palatul Ghica dela Colentina amintesc puternic de arhitectura Petersburgului.

În sfârșit, izvoarele rusești, armene și georgiene au o deosebită importanță pentru splendida decorație a vechii noastre

arhitecturi, fie că este vorba de o decorație sculpturală de fațadă — adevărată bijuterie din piatră filigranată, de „ocnițe“, de decorație policromă în discuri sau cărămizi smălțuite, — fie că este vorba de decorația interioară, de nenumăratele fresce și altare admirabile.

★

Influența rusă în arhitectura românească veche nu a însemnat însă o copiere fidelă a unor modele importate; inspirațiile plastice arhitecturale venite din Rusia, au constituit izvoare importante de creație, găsindu-și locul în întreg ansamblul arhitecturii noastre. Lucrul acesta, pe care-l pune în evidență studiul arhitecturii vechi, este valabil și pentru toate celelalte arte.

Rămâne o sarcină de viitor a istoriografilor noștri să cerceteze, să analizeze felul concret în care meșteșugarii români au interpretat și îmbogățit cu creații originale, formele de arhitectură și elementele de decorație venite din Răsărit, creind astfel modele valoroase de artă românească.

Concluzia de bază care se desprinde din cartea academicianului Constantinescu-Iași, este aceea că învățăturile rusești au constituit elemente de progres pentru arhitectura românească veche, ca și în general pentru dezvoltarea culturii noastre din acea epocă. Lucrarea de față, deschizând problema influențelor arhitecturii vechi rusești în vechea arhitectură românească, merge pe drumul sănătos de studiere științifică a caracterelor artei noastre naționale, a importanței lor pentru dezvoltarea structurii și artei noastre actuale, pentru cunoașterea tradițiilor poporului nostru. Ea trebuie să constituie un imbold de intensificare a muncii pentru cercetătorii noștri în toate domeniile culturii și artei. Ea trebuie în același timp să constituie un imbold pentru arhitecții noștri de a valorifica, după pilda artiștilor sovietici, comoara de artă veche a poporului nostru.

Arh. Paul Constantin

★

„DRUMUL CEL MARE“ *)

„Da, noi mergem pe drumul nostru cel mare... mergem cu toți împreună, legați

*) V. Ilencov, *Drumul cel mare*, Ed. Tineretului, 1951.

de puternica forță a unității de gândire și de voință“. Aceste cuvinte, aparținând lui: Vladimir Degtiarev, unul din eroii romanului „Drumul cel Mare“ de V. I. Ilencov, exprimă o minunată realitate a Țării Sovietelor: unității de nesdruncinat a poporului sovietic, cimentată de lupta fără răgaz pentru felul măreț al comunismului, îi este închinată întreaga carte a lui Ilencov.

Datorită sudurii strânse dintre oamenii sovietici s'a realizat victoria în anii grei ai războiului civil și ai intervenției armate a celor patrusprezece state imperialiste.

Romanul lui Ilencov ne arată cum, datorită aceleiași forțe a unității de gândire și voință, poporul sovietic a zdrobit fascismul germano-japonez în anii Mare-lui Război pentru Apărarea Patriei.

Când pământul drag al Patriei a fost călcat de invadatori, cei mai buni fii ai poporului au pornit, cum era și firesc, să-l apere. Cartea lui Ilencov conține numeroase exemple de eroism. E de ajuns să ne amintim de moartea vitejească a lui Vladimir Degtiarev pe câmpul de bătae, de lupta în partizanat a Mașei Orlova, logodnica lui Vladimir, de executarea Taniei Barsucova care s'a dat drept Mașapartizana, pentru a o salva pe aceasta și a-i permite să lupte mai departe.

Dar elementul interesant pe care îl aduce V. Ilencov în cartea sa constă în faptul că, în fața primejdiei care amenința Patria Sovietică, mulți dintre aceia care mai păstrau încă trăsături relativ înapoiate, care se rupseseră într-o măsură de viața colectivității, au făcut acum zid comun cu ceilalți în fața cotropitorului.

Între calitățile cele mai de seamă ale lui Ilencov, care se vădese cu prisosință în romanul „Drumul cel mare“, distins cu premiul Stalin, este fără îndoială, remarcabila cunoaștere a oamenilor. Scriitorul a creat personaje foarte diverse, fiecare dintre ele pline de viață.

El a ales din viața eroilor săi și întâmplări în aparență neînsemnate, dar care aruncă o lumină vie asupra caracterelor și lasă să se precizeze și atitudinea lor viitoare în fața unor probleme mari, astfel că evoluția personajilor este profund motivată.

Iată-l de plidă pe Timofei Degtiarev.

Încă de tânăr, Timofei se arătase ca un om cu patimi, neîncrezător față de oameni. Cea mai mare parte a vieții și-o petrecuse singuratic, într-o colibă din pădure, sălbătecit, neîubit de nimeni din familie. Dar în sufletul lui Timofei se petrecuse de mult un laborios proces de conștiință, o transformare. Dorind să-și răscumpere prin fapte greșelile comise, el a luat arma în mână pentru a-și apăra Patria. Prins de nemți și schingiuit zile de-arândul, supus torturilor celor mai rafinate, Timofei nu numai că n'a cêrut cruțare, ci i-a sfidat pe călăi, strigând batjocoritor, în gura mare: „N'a ieșit pe-a voastră!“

Deasemenea, cine ar fi crezut că bătrânul academician Culicicov, care își dedicase toată viața descoperirii unui meteorit, a cărui existență o bănuia, își va părăsi deodată studiile, va lua fără ezitare pușca pe umăr și va săpa cu mâinile sale tranșee. El refuză toate propunerile de a se întoarce în laboratorul său, mai înainte ca nemții să fie bătuți și isgoniți. Până la război, Culicicov pretindea că n'are „idei politice“; el se declara adeptul liberalismului, pe care îl socotea cel mai propice dezvoltării personalităților, așa cum credeau și alți intelectuali. Momentul de grea cumpănă al agresiunii hitleriste, l-a făcut însă conștient dintr'odată că gândise greșit; acest partizan al „originalităților“ a dovedit numaidecât legătura sa indestructibilă cu întreg poporul sovietic, patriotismul său.

Dar mai existau încă înainte de război oameni cu o mentalitate burgheză atât de înrădăcinată, încât rămăneau străini de viața colectivității. Astfel de exemplare umane, pierdute pentru cauza mersului înainte, sunt zăgăzuite în roman prin chipul lui Boris Protasov, unul din verii lui Vladimir Degtiarev.

În toate împrejurările vieții, Boris s'a desăluit ca un om egoist, meschin, preocupat numai de satisfacerea propriilor plăceri, fricos și laș. Mic fiind, a provocat moartea unui copil, numai ca să trăiască el. În momentul izbucnirii războiului, Boris Protasov se comportă consecvent caracterului său, în care totul era putred: în fața primului tanc inamic, Boris cade de frică în genunchi, parcă spre a cere

îndurare. Un astfel de om nu putea să nu moară, să nu dispară din calea oamenilor sovietici.

Ilencov a vrut — și a isbutit — să arate că „în toial marilor nenorociri, s'a făcut adevărata verificare a oamenilor, a conștiinței și voinței lor, a maturității lor politice“. În asemenea clipe, tot ceea ce e sănătos se desvăluie din plin, iar uscăturile sunt nimicite.

★

Paginile romanului sunt luminate de frumusețea morală a dragostei dintre Vladimir Degtiarev și Mașa Orlova, cei mai înaintați eroi ai cărții.

Nu întâmplător acești doi tineri sunt comuniști. Toate acțiunile lor sunt inspirate de idealurile Partidului și sunt puse în slujba lui. Ei sunt clădiți după imaginea făurită de Partid.

Iată care este, după Vladimir, sensul întregii sale vieți: „A fi demn de cel mai înalt titlu — membru al Partidului Comunist — înseamnă să nu-ți precupețești viața pentru Partid, înseamnă să nu-ți precupețești viața ca să nu se stingă și să lumineze veșnic lumea, lumina comunismului care vine dela Răsărit“. Partidul i-a crescut pe Vladimir și pe Mașa în spiritul dăruirii de sine și le-a înșuflet o admirabilă putere de sacrificiu. Așa se explică de ce Vladimir pleacă voluntar pe front, de ce Mașa, în anul premergător războiului, renunță la belșugul vieții din colhozul ei, pentru a se duce să dea ajutor unui colhoz vecin rămas în urmă, de ce renunță ea să mai plece la Moscova la studii, de ce, odată cu războiul, ea își asumă greaua sarcină de informatoare a Armatei Roșii.

Partidul Comunist este acela care a sădit și dezvoltat în Vladimir și Mașa o rară energie și tărie sufletească.

O altă trăsătură pe care tot Partidului o datoresc, este caldul lor umanism. „Omul este mai scump decât arta“, îi spune Vladimir, Natașei Culicicova, pianistă de talent dar neumană. „Colhozul este și el un pian — gândește Mașa, aflându-se la un concert; numai că la el fiecare e un suflet viu. Trebuie s'o atingi mângâios, cu înțelegeri...“

În figurile acestor tineri, autorul a pus tot ce are mai bun tineretul sovietic al zi-

lelor noastre. Ei sunt oamenii care construiesc comunismul. Prin curățenia sentimentelor lor, prin dragostea neîfărmurită pentru comunism și devotamentul față de patrie, Vladimir și Mașa inspiră cititorilor admirație și respect, aprinzându-le în inimi dorința de a fi ca ei. Zugrăvind cu atâta înțelegere și căldură chipurile acestor două personaje, și ale altora, scriitorul a realizat luminoase tipuri de oameni noi, oameni ai comunismului, către care duce „drumul cel mare” al poporului sovietic și al omenirii întregi.

D. Daniti

★

UN EXEMPLU DE INALTA MAESTRIE ARTISTICA *)

A învăța din uriașa experiență acumulată de literatura sovietică a devenit o necesitate absolută pentru poezii și scriitorii noștri. Intocmai ca toți ceilalți constructori ai socialismului din patria noastră, care învață dela oamenii sovietici metode superioare de muncă, poezii noștri trebuie să-și însușească cât mai mult această experiență dacă vor să pășească cu pași siguri și rezezi pe drumul făuririi unei literaturi partinice, în care adevărul invincibil al vieții să îmbrace forme artistice, dintre cele mai desăvârșite.

A apărut de curând în românește, în traducerea lui Victor Tulbure, un poem de mare respirație: „Primăvara în colhozul Pobeda”. Autorul, poetul sovietic Nicolai Matveevici Gribaciov ne este cunoscut; ne amintim că tâlmăcirea celui alt mare poem al său, „Cântarea colhozului bolșevic” a avut un viu răsunet în literatura noastră care a înregistrat curând după aceea, noi opere remarcabile, în care era vizibilă însușirea creatoare a măiestriei poetului sovietic („In satul lui Sahia” de E. Jebeleanu, „Minerii din Maramureș” de Dan Deșliu).

„Primăvara în colhozul Pobeda” este un poem adus glorioasei înaintări a societății sovietice spre comunism. Eroul poemului este un întreg colhoz; oamenii înaintați ai vremii noastre trădesc, plini de însuflețire,

sub ochii cititorului, pășind conștient spre împlinirea visului de aur al omenirii. Colhozul „Pobeda” este un strop din marele ocean al societății sovietice, dar în acest strop se văd limpede toate calitățile, toate năzuințele și frământările ei.

Chiar dela începutul poemului, Gribaciov ne sugerează minunata unitate a poporului sovietic. Imaginea aleasă de poet este aceea a unui tren, alergând prin stepele nesfârșite. Într-un vagon se află câțiva oameni sovietici, o mulgătoare, un agronom, un moș, un ucenic, doi ostași. Din vorbele, din mișcările și din gândurile lor rezultă cu o putere de neînvins, cât de temeinic sudată este această unitate, cât de înaintată este conștiința omului sovietic. Mulgătoarea vrea să-și așeze șalul ca pernă pentru agronomul ostenit, ucenicul visează să construiască motoare de camion, ostașii își amintesc de lupte, și:

„Un moș fumează din ciubuc;
ce-ar mai dormi acuma strașnic!
Ciudate gânduri însă-l duc
Spre-un moscovit, vestit mecanic.
I-e ginere și i-a trimis
O telegramă: „Vino'ndată,
pe lume ne-a venit o fată”.
Zâmbește moșu, cu'nțeles:
„Pe Volga și'n Siber, nepoți,
„în Tula doi, în Chiev unul;
„și dac'ar fi să'nșir pe toți
„mi s'or sfârși'n ciubuc tutunul;
„oriunde pasul ți-ai abate:
„numai nepoți, numai nepoate”.
Și'n mintea lui sunt toți, sunt toate
Bând seara câni cu ceai gruzin,
Citește babei pe'ndelete
articole de prin gazete:
„E'n muncă Pavel... cel dintâi!
„De răs, nici Siomca nu ne dete”
Și pentru ei ce mândru îi!

Poetul a creat tocmai acea imagine care servește cel mai bine pentru a ilustra ideea că pretutindeni pe întinsul țării sovietice se află oamenii pentru care munca este o chestiune de onoare, de vitejie și de eroism. Descrierea serilor în care un moș oarecare citește ziarul și e mândru de isprăvile nepoților săi, este, în cuprinsul poemului, un amănunt, firește, dar un amănunt fără de care poemul ar fi știrbit de o parte din tâlcurile sale; complexitatea vieții oamenilor sovietici ne apare — în

*) N. M. Gribaciov, *Primăvara în Colhozul Pobeda*, Ed. Cartea Rusă, 1951.

bună parte datorită acestei imagini — ca un tot unitar, armonios desfășurat. Poezii noștri trebuie să învețe dela Gribaciov folosirea la locul potrivit a unor astfel de amănunte semnificative. Ca și trenul din romanul „Secerișul” al Galinei Nicolaeva, trenul acesta în care se află oameni simpli sovietici, se avântă spre zări, intruchipând însuși mersul avântat spre comunism al societății sovietice.

Firește este ca, înfățișând ritmul mereu mai grăbit al acestei înaintări, poetul să arate în centrul acțiunii pe eroul cel mai înaintat, Zernov, secretarul organizației de partid, un om călit în lupte, despre care oamenii vorbesc cu dragoste și respect profund. Tot ceea ce aflăm noi despre trecutul lui Zernov, îl aflăm dela diferiți colhoznici, cari leagă chipul lui de amintiri din propria lor viață. Căruțașul, de pildă, își amintește că secretarul a fost acela care i-a îmboldit pe oameni „s'aș-tearnă drum în loc de baltă”, că pentru realizarea acestui drum a fost nevoie ca Zernov să se lupte cu mentalitatea înapoiată a țăranilor:

Și râde satu. Urlă satu:

„Să facă treaba asta statul!”

Dar gândul lui : sămânță vie
înfrânge râset și mânie.

Și iată, oameni pietre cară

Și-i drum întins până la gară.

Dela mătușa Nilovna, care-și ceartă nepotul pentru nerecunoștință, află cititorul că Zernov a luptat eroic pentru colectivizare, înfruntând ura și disprețul aceluiași oameni care, mai târziu, aveau să-i mulțumească din inimă pentru viața către care i-a condus.

Acest procedeu al poetului permite ca cititorul să înțeleagă dintr'odată ce loc a ocupat Zernov în lupta pentru înflorirea satului, la câtă recunoștință are el dreptul din partea colhoznicilor — recunoștință de care se și bucură. El permite în același timp schițarea câtorva din tipurile de colhoznici care ilustrează cu deosebită măiestrie frumusețea morală a omului sovietic, concepțiile sale înaintate, înaltul său nivel cultural. Noi cunoaștem astfel pe fierarul Filea, care se bucură de

svonul primăverii biruitoare, care e mândru de cele înfăptuite la fierărie în cursul iernii care a trecut, („pe cînte totul e lucrât”)... dar care este măhnit că Zernov nu poate veni să le vadă cu ochii lui; noi cunoaștem astfel pe mătușa Nilovna care se duce la vecina sa ca să discute tot felul de lucruri, între care și structura atomului. Procedul prezentării eroului principal al poemului prin intermediul personajilor secundare aduce elemente noi în fiecare capitol, adâncind personajul, îmbogățind viziunea noastră despre el ca și despre întregul colhoz.

Poetul a plecat dela ideea clară că, în societatea eliberată de orice exploatare, în care oamenii trăesc în deplină libertate supunând natura după cerințele lor, viața triumfă cu o putere irezistibilă, deoarece întreaga activitate a omului, a întregii societăți, se face sub semnul vieții, pentru înflorirea ei. Poetul a văzut limpede faptul că frumusețea luptei pentru desăvârșirea traiului pe pământ, pentru fericirea oamenilor, este singura frumusețe capabilă să depășească suferințele umane și moartea însăși. De aceea procedeul artistic de bază folosit de Gribaciov pentru cristalizarea acestei idei, este acel al creerii unui erou care să demonstreze în mod convingător tăria unică a acestei frumuseți unice.

Și într'adevăr Zernov, acest erou al poemului, nu se află într'o stare obișnuită. E bolnav și, dealungul poemului, el se luptă pas cu pas cu moartea. Poemul se încheie cu moartea lui Zernov, dar aceasta nu înseamnă totuși victoria morții asupra luptătorului, ci, dimpotrivă înfrângerea ei. Prin ce mijloace artistice s'a realizat aceasta?

Secretarul organizației de partid este un om de un caracter excepțional; acest caracter iese în evidență fiind pus într'o împrejurare excepțională pentru fiecare individ, ca aceea a morții. Eroul este conștient de apropierea inevitabilă a acestui dușman, dar măreția caracterului său este subliniată tocmai prin descrierea ultimelor sale zile și ceasuri înainte de moarte, zile și ceasuri care sunt închinată vieții, muncii creatoare. Întregul poem este o ilustrare artistică a devotamentului fierbinte al luptătorului pentru cauza sa. Ideea aceasta este înfățișată lapidar de poet, cu o neîntrecută plasticitate:

Înainte de-a cădea pe front
pasul ultim care-l faci

îl faci înainte.

Aici este cheia dramatismului, a tensiunii care crește dealungul paginilor. Poemul lui Gribaciov s'ar putea înscrie pe linia binecunoscutelor „tragedii optimiste” din dramaturgia și literatura sovietică, întrucât moartea eroului, departe de a încheia poemul cu imaginea unei căderi, a unei liniști apăsătoare care se lasă deodată, aduce dimpotrivă, o aureolă de slavă luptătorului neobosit pentru fericirea oamenilor. Să ne oprim puțin asupra acestor versuri, măestrit traduse de Victor Tulbure, care a știut să redea fiorul lor lăuntric. Luptătorul, în fața morții, visează că prezintă raportul vieții sale conducătorului, la Kremlin, și acesta îl prețuște astfel:

— Da. Știu. Ai ars. Te-ai mistuit întreg.
Sunt încă mulți cei care nu'nțeleg
ce piedici ni s'au pus în drum, ce baricade
să șlefuiim conștiințe și noroade,

Ca diamantul inimi să lucească.
Să rădă prunci. Noi oameni să se nască.
Și roșul steag să fluture nestinse
ideile mărețe leniniste.

Din Spasschi parcă se-auzi un clopot
A fost un val, un vuiet sau un ropot?
Și străbătu un svon întreaga țară,
Ardea o stea cu colțuri cinci, de pară.

Și gazda iar vorbe:

— Pentru scatii

E-o fericire simplă de-a trăi:
Nu știu decât să cânte și să doarmă.
N'ai fost opaiț. Foc ai fost, și armă.

Zări a putut lumina-ți să străpungă.
O viață-asemeni este cea mai lungă.
Dușmanul, moartea, nu pot s'o doboare,
Din cât ai ars, un dram nu în zadar e.
Am năzuit spre comunism și iată
Lumina lui cum crește, cum s'arată.

Vânt cald trecu prin crengile cu soare
Și ziua de lumini fu orbitoare.

Aici fiecare vers și fiecare cuvânt are o adâncă semnificație. Zernov „s'a mistuit întreg” pentru împlinirea visului de fericire al oamenilor. A fost un drum nespus

de greu, acela pe care l-a parcurs Zernov, necrușându-și nici o picătură de sânge, nici un dram de putere. El nu a mers șovăelnic, acțiunile sale nu au fost nesigure, palpătoare. Poetul găsește cuvântul precis „n'a fost opaiț”. Dar ce a fost? Întregul poem justifică aprecierea pentru omul care s'a dăruit cu trup și suflet luptei: „foc a fost”. Pusă în imediata apropiere a versului care prezintă o antiteză puternică („pentru scatii” / e-o fericire simplă de-a trăi...), aprecierea aceasta rezumă cu o rară plasticitate conținutul vieții lui Zernov. Concluzia o trage parcă însuși timpul: „o viață-asemeni este cea mai lungă”.

Dar emoția artistică rezultând de aici nu ar fi încă atât de puternică dacă totul s'ar opri aici și poetul nu ar arăta pentru ce anume a luptat Zernov, până la ultima sa suflare, și care au fost roadele luptei. Găsim și aici o creștere neîntreruptă. Bolșevicul și-a trăit viața pentru ca „să șlefuiim conștiințe și noroade, / ca diamantul inimi să lucească”. Să fim atenți asupra cuvântului: a șlefui. El presupune că, înaintea începerii acestei acțiuni, conștiințele erau îndeșprite, și noroadele deosemeni. Apoi „și roșul steag să fluture nestinse / ideile mărețe leniniste”. Ideile sunt concretizate aici prin flăcări unduite de vânt. Și însfârșit: „Am năzuit spre comunism și iată / lumina lui cum crește, cum s'arată”. Scânteerea comunismului este minunată, ea răspătește toate eforturile cu o neasemuită dărnicie. Ultimele versuri ale poemului aduc înaintea cititorului tabloul unui răsărit de soare deasupra colhozului Pobeda. Triumful vieții este subliniat astfel cu măiestrie; poetul a găsit aceea imagine care să vorbească limpede despre viața lui Zernov, înaltă și improspătată mereu de acum încolo, prin viața năvalnică a colhozului. Totuși, trebuie spus că traducerea versurilor care redau o asemenea apoteoză, l-a pus pe Victor Tulbure într-o serioasă dificultate. Originalul prezintă un final încă mult mai dinamic; sunt acolo versuri care îți dau senzația aproape fizică a vitezei cu care se îndreaptă colhozul spre comunism. Dimpotrivă, versul din traducere: „era pe drumul lui Zernov lumină”, prezintă o imagine statică, sărăcită de bogatul conținut pe care-l dăduse Gribaciov.

In alegerea momentelor care ilustrează caracterul eroului său, poetul se caracterizează printr'un simț deosebit de ascuțit al surprinderii realității. Căldura versurilor lui Gribaciov te pătrunde: aci se află isvorul emoției artistice. Iată un exemplu:

Poate vreme e ca'n brazde grase
bobul să'ncolțească pe deplin.
Norii trec ca lebede sfioase
Și se-așează lângă dâmburi lin.

Desmorțesc amiezile câmpia,
vântul prin răchite e hoinar.
Dincolo de geamuri e Rusia,
Stepe, stepe fără de hotar.

Undeva pe-aproape cântă-o fată,
cum în Rusia doar poți cânta.
Fată bună, fată minunată,
cântă! Cântă! Nu te depărta!

Aceste versuri vorbesc limpede, cu marea putere a simplității, despre starea de spirit a eroului, aflat pe patul de suferință. Iubirea nemăsurată de patrie reese din schișarea câtorva elemente din peisagiile atât de cunoscute lui Zernov, peisagii pe care însă tot un om le însușește. Glasul fetei care cântă în liniștea amiezii este profund tulburător: el aduce ceva din imensitatea și puterea patriei, ceva din bucuria ei, ca și cum fata ar fi a solie a vieții.

Cântă! Cântă! Nu te depărta!

Ea aduce atâta mângâiere, încât versurile de mai jos apar necesare, în măsura lor simplitate:

Invingând durerii cerbicia,
a zâmbit bolnavul. A zâmbit.
Dincolo de geamuri e Rusia
stepe, stepe fără de sfârșit!

Pentru Victor Tulbure, traducerea aceasta deosebit de isbutită, a fost fără îndoială un deosebit prilej de învățăminte. El a reușit să tâlmăcească într'o frumoasă limbă românească versurile gribaciovien, bogate în nuanțe, cu ritmuri variate, cu imagini scânteietoare, cu expresii pitorești de bună calitate. La un nivel artistic ridicat este — de pildă — traducerea capitolului II, în care ni se înfățișează o nouă latură, adânc umană a lui Zernov, aceea

a patimii pentru vânătoare. Natura e bi-ruitoare, plină de veselie, prietenă a oamenilor :

Din nou e primăvară,
și ziua a crescut.
Pe crengi: întâia mierlă.
Întăiul mugur crud.
Și pe poteci de codru,
sau pe cărări de luncă,
o patimă hoinară
de vânător ne-alungă.

Intr'un poem epic de proporții mai vaste ca acesta, se pune problema creerii situațiilor care să sublinieze cu maximum de concentrare, caracterul eroilor. Semnificativ în această privință este felul în care este prezentat șelarul Filea. Întâi aflăm dela Zernov :

Iată-l pe Filea. Un șelar,
În primul an, ca un tâlhar
privea spre codru. Dar încearcă
azi din colhoz să-l dai afară.
El pân'la Stalin o să meargă,
va plânge lacrimă amară,
Și cine-i Filea ăsta oare?
Colhoznic cum sunt mii și zeci...

Pe acest colhoznic îl vedem apoi îngrijorat de sănătatea lui Zernov, stăruind ca acesta să plece în odihnă „la băi”. Il vedem apoi, reparând hamurile, „stă tătarește la pământ / și coase hamuri și curele”, citind cu colhoznicii gazeta și comentând situația internă și cea internațională. Limbajul lui este viu și colorat, și moșul acesta simplu și simpatic își devine apropiat de îndată. E vorbăreț, și asta îi dă prilej poetului să facă observații pătrunse de un humor fin. Chipul vioi al moșneagului, care primește „bobârname” pentru limbuția-i care incurcă oamenii dela treburi, reiese cu prisosință :

Femeile-s lângă răsad.
Mâini clocotesc ca apa'n vad,
cartofi așează'n mușuroi.
— Hei, muerească adunare,
dacă oi sta eu lângă voi
m'or bate soții voștri oare?
Și Catia Mocina zâmbi —
afurisită limbă are —
ce naiba oare o găsi
să hohotească'n gura mare?
— Doar dacă îți arunci din spate

din câți ani ai, numai cincizeci,
bărbații poate te vor bate.
Incolo, pagubă'n ciuperci!

Gribaciov utilizează o gamă foarte complexă de mijloace pentru reliefaarea caracterului deasemeni complex al eroilor săi. Meritele lui Victor Tulbure în traducerea poemului sunt deosebite; el a izbutit să redea dialogul scâpărător ca și evocarea lirică plină de căldură.

Nu am epuizat toate prețioasele învățăminte care se pot extrage din „Primăvara în colhozul Pobeda” pentru poeții noștri. Studiindu-l atent, ca pe o adevărată lecție a înaltei măestrii artistice, ei vor valorifica așa cum se cuvine comorile lui în noi opere, care să facă cinste literaturii noastre, pe drumul însușirii realismului socialist.

I. Șerban

CĂRȚI NOUI

DECEMBRIE 1951 – IANUARIE 1952

EDITURA P. M. R.

CLASICII MARXISM-LENINISMULUI

- KARL MARX, Muncă salariată și capital, Ed. IV (48 pag., 17 lei).
I. V. STALIN, Opere, vol. 12 (422 pag., 150 lei).
I. V. STALIN, Cuvântare rostită la primul Congres al colhoznicilor udarnici din U.R.S.S. 19 Februarie 1933, ed. a III-a (28 pag., 10 lei).
I. V. STALIN, Marxismul și problemele lingvistice (legat în pânză) (118 pag., 150 lei).
I. V. STALIN, Problema națională și leninismul (legat în pânză) (72 pag., 150 lei).
I. V. STALIN, Raportul de activitate al C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. la Congresul al XVIII-lea al Partidului (164 pag., 150 lei).

★

- L. P. BERIA, Cu privire la istoria organizațiilor bolșevice din Transcaucasia (290 pag., 115 lei).

★

- A. BARANGA, Voința de pace a popoarelor nu poate fi înfrântă (48 pag., 8 lei).
GH. MIHAI, Să folosim cu spor lunile de iarnă în gospodăriile agricole colective (48 pag., 6 lei).
*** Am văzut belșugul colhozurilor sovietice, ed. a II-a (76 pag., 10 lei).
*** Despre prictenia Chino-Sovietică (80 pag., 20 lei).
*** Revendicările imediate ale Partidului Comunist din Japonia. Programul nou (16 pag., 4 lei).

★

- *** Materiale pentru cursurile serale de partid dela sate, vol. 3 (220 pag., 40 lei).
*** Să dăm avânt mișcării stahanoviste în țara noastră (20 pag., 4 lei).

E. S. P. L. A.

- JORGE AMADO, Cavalerul Speranței (312 pag., 96 lei).
HOWARD FAST, Peeckshill (136 pag., 36 lei).
N. GOGOL, Revizorul (176 pag., 53 lei).
SHELLEY, Versuri (96 pag., 26 lei).
*** Pentru realismul socialist în literatură și artă (200 pag., 97 lei).
GEO BOGZA, Țara de piatră (104 pag., 36 lei).
ION PAS, Lanțuri, vol. II (288 pag., 141 lei).
VLADIMIR COLIN, Soarele răsare în deltă (420 pag., 210 lei).
DRAGOȘ VICOL, Roiul de aur (64 pag., 12 lei).
A. TOMA, Cântul vieții (520 pag., 200 lei).
DIM. CORBEA, Anii tineri (80 pag., 100 lei).
DINLIN, Răsare soarele deasupra râului Sangan (272 pag., 135 lei).
HARALAMB RUSEV, În munți (272 pag., 135 lei).
JAN DRDA, Nuvele (136 pag., 30 lei).
L. ARAGON, Comuniștii, vol. I (212 pag., 100 lei).
A. PITLACOVSCI, Pietre de început (248 pag., 152 lei).
VLADIMIR MINACI, Ieri și mâine (164 pag., 74 lei).
ELIN PELIN, Neamul Gheracilor (136 pag., 45 lei).
PABLO NERUDA, Poeme (76 pag., 80 lei).
*** Din poezia coreeană (178 pag., 175 lei).
*** Poeme bulgare (88 pag., 80 lei).

„CARTEA RUSĂ”

- *** Constituția stalinistă, constituția socialismului victorios (56 pag., 15 lei).
V. TOPORCEV, Stanislavski la repetiție (238 pag., 175 lei).
I. A. GONCEAROV, O poveste obișnuită (350 pag., 180 lei).
Ș. DADIANI, Din Scănteie (82 pag., 65 lei).

- A. FADEEV, Ultimul din Udeghe (568 pag., 300 lei).
 S. TREGUB, N. A. Ostrovski, Monografie (244 pag., 120 lei).
 ROMAN CHIM, Caietul găsit la Sunchon (164 pag., 79 lei).
 P. PAVLENCO, Puterea cuvântului dat (68 pag., 25 lei).
 A. I. CUPRIN, Moloh (104 pag., 25 lei).
 P. TROFIMOV, Impotriva ideologiei ațățătorilor la război americano-englezi (64 pag., 19 lei).

EDITURA C. G. M.

- V. KILMAN, Ingrijirea mașinilor unelte (64 pag., 58 lei).
 N. ȘERBANESCU și I. GHETU, Cartea lăcătușului de revizie (88 pag., 65 lei).
 IOSIF MEȘTER, ILIE CINCA, MARIN DINCA, ALBERT KIRALLY, ILIOAIE GAVRIL, Să îmbunătățim transporturile prin aplicarea metodelor sovietice (68 pag., 25 lei).
 V. AMASOV, Un sfert de veac dela cup-torul Martin (76 pag., 30 lei).
 *** Pe noi ne-a crescut Stalin (324 pag., 150 lei).
 I. PONSCHI, Normarea tehnică (92 pag., 27 lei).
 A. FROLICH, Materii prime și aparate folosite în industria lacurilor și vop-selelor (64 pag., 75 lei).
 *** Femei în munci calificate (72 pag., 26 lei).

EDITURA TINERETULUI

POLITICE

- *** In ajutorul instructorului de pio-nieri (128 pag., 50 lei).
 *** Materiale pentru cercurile care stu-diază Statutul U.T.M. vol. II (96 pag., 25 lei).

LITERATURA PENTRU TINERET

- PETRU VINTILA, Nepoții lui Horia (256 pag., 130 lei).
 *** Poezii despre Stalin, Culegere (100 pag., 100 lei).
 *** Agenda Tineretului (192 pag., 65 lei).

LITERATURA PENTRU COPII

- VL. MAIACOVSKI, Ce e bine și ce e rău (16 pag., 65 lei).
 S. MIHALCOV, Construim (16 pag., 45 lei).
 OCTAV PANCU-IAȘI, Multe, multe lu-minite (32 pag., 80 lei).
 GEORGE COȘBUC, Nunta în codru (16 pag., 70 lei).
 GEORGE COȘBUC, Poezii (40 pag., 120 lei).
 ION JIPA, Clocot-Voinicul (48 pag., 90 lei).
 ERIC MAJTENI, Lunile anului (12 pag., 55 lei).

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice, privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

Ne vom strădui să răspundem tuturor corespondenților noștri în cel mai scurt timp.

★

REDACȚIA : Bd. Ana Ipătescu, 36, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon : 2.29.82 și 2.14.91.

ADMINISTRAȚIA : Strada Brezoianu, 27, Raionul
Gh. Gheorghiu-Dej, București.
Telefon : 4.66.76.

★

ABONAMENTE ANUALE : lei 1.200

Abonamentele se primesc numai prin CENTRUL DE DIFUZARE A PRESEI, București, str. C. Mille, 14, tel. 5.28.90, și în provincie direct la CENTRUL DE DIFUZARE A PRESEI, din raionul d-vastră.

★

Pentru reînnoirea abonamentelor la revista Viața Românească pe anul 1952, abonații se vor adresa la Centrul de Difuzare a Presei.